LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

Simonas Daukantas

1993

ISSN 1392-0391

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

5

Simonas Daukantas

Vilnius VILTIS 1993

UDK 947. 45: 929 Daukantas
Li-191

Sudarytojai:
Giedrius Subačius
Egidijus Aleksandravičius
Egidijus Motieka
Rimantas Miknys

Recenzavo
hab. dr. *Vytautas Vanagas*

Leidinį parengti talkino
Raimundas Lopata
Vladas Sirutavičius

TURINYS

PRATARMĖ

Kai 1864 m. gruodžio 6 d. Papilėje eidamas 72 metus mirė Simonas Daukantas, į kapų kalnelį velionį palydėjo tik kunigas Ignotas Vaišvila ir kelios miestelio senutės. Apie šią mirtį nei Lietuvoje, nei kur kitur nė jokios žinutės. Ir ne tik todėl, kad buvo prasidėjusi antroji, galima sakyti, totalinio rusinimo, "rusų pradų atstatymo" politikos banga, bet ir todėl, kad to, ką S. Daukantas darė, kam jis skyrė savo gyvenimą, dar nedaug kam Lietuvoje reikėjo, nedaug kas apie jį patį žinojo ir jį suprato. Todėl liko neišleisti 3 iš 4 jo parašytų didelių Lietuvos istorijos veikalų, kurie sudaro jo kūrybinio palikimo šerdį, jo istorinės didybės esmę. Tiesa, be 1845 m. išėjusio "Būdo senovės lietuvių, žemaičių ir kalnėnų", S. Daukantui gyvam esant, dar buvo išleista 13 jo parengtų švietėjiško ir didaktinio pobūdžio knygų. Bet tik 1846 m. išėjusiame tautosakos rinkinyje "Dainės žemaičių" nurodyta tikroji parengėjo pavardė. Visi kiti jo parašyti ar parengti veikalai pasirašyti įvairiais slapyvardžiais. Tačiau turėtume suprasti, jog S. Daukanto – jo paties apibūdinimu, "vargo pelės" – gyvenimui ir likimui įtakos turėjo ne tik rusų valdžios, caro Nikolajaus I vyriausybės vykdoma politika Lietuvos atžvilgiu ar istorinės aplinkybės, bet ir jo paties, S. Daukanto, sąmoningas pasirinkimas: gilus istorinio proceso krypties suvokimas, sugebėjimas susikurti šią kryptį atitinkančią savo krašto istorinės raidos viziją ir pastangos visą savo gyvenimą atiduoti šiai vizijai įgyvendinti.

Tad neatsitiktinai XIX a. pabaigoje, susiformavus naujai lietuvių tautinio atgimimo veikėjų, lietuvių liaudies budintojų kartai, S. Daukantas tarsi iš naujo atrastas, iš istorinės užmaršties prikeltas.

Tiesą sakant, S. Daukanto "Būdas" buvo vienas iš svarbiausių šios kartos idėjinio formavimosi šaltinių, o pats S. Daukantas tapo jos pirmtaku. Imta domėtis jo biografija, surasti ir išspausdinti dar 2 jo parašyti Lietuvos istorijos veikalai. Po Pirmojo pasaulinio karo, lietuvių tautai atkūrus (sukūrus) nepriklausomą Lietuvos valstybę, skaitytoją

pasiekė (1930) ir pats ankstyviausias, dar studijų metais (1822) parašytas S. Daukanto darbas – "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" – pirmoji lietuviškai parašyta Lietuvos istorija. Žinoma, XX a. 4-ajame dešimtmetyje šis veikalas pretenduoti daugiau nei į istoriografinį paveldą (t. y. ne į istorinę, o aktualią vertę turinčio kūrinio statusą) negalėjo. Tad S. Daukantas labiau aktualizuotas kaip rašytojas, liaudies švietėjas. Šiaip ar taip, tuo laikotarpiu S. Daukantui buvo pripažintas vieno iš "tautos tėvų" statusas (šalia didžiųjų kunigaikščių Gedimino, Kęstučio, Vytauto, taip pat M. Valančiaus, J. Basanavičiaus, V. Kudirkos; tiesa, į tokį statusą pretendavo ir A. Smetona).

Kaip žinoma, sovietmečiu "tautos tėvų" fenomenas buvo apskirtai viešai nepripažįstamas (jį visoms tautoms turėjo pakeisti marksizmo-leninizmo klasikai). Tačiau rašytojo ir pažangaus liaudies švietėjo statusas S. Daukantui išliko. Jo biografijos ir palikimo tyrimuose pasistūmėta toliau. Galima teigti, kad S. Daukanto, kaip istorijos ir kultūros fenomeno, suvokimas iki šiol lieka mažiau autentiškas ir adekvatus nei, sakysim, M. Valančiaus, J. Basanavičiaus ar V. Kudirkos. Nors išeivijos istorikas Vincas Trumpa yra pavadinęs S. Daukantą "naujosios Lietuvos pradininku", tačiau šią mintį suvokti ar patikslinti trukdo tautos sąmonėje susiformavęs S. Daukanto kaip savotiško intelektualaus keistuolio (žinoma, karšto patrioto) vaizdinys.

Šiame, S. Daukantui skirtame, "Lietuvių atgimimo istorijos studijų" tome skelbiami daugiausia akademinio pobūdžio straipsniai, analizuojantys mažiau nagrinėtus ar visai nenagrinėtus S. Daukanto biografijos, epochos ir kūrybinio palikimo dalykus. Publikuojami taip pat kai kurie su šia tematika susiję dokumentai ir paties S. Daukanto rankraščiai, užrašai. Iš bendro tomo fono šiek tiek išsiskiria pradedančio istoriko Sauliaus Pivoro publicistinis, polemiškai, tarpais net provokuojančiai parašytas apžvalginis straipsnis apie S. Daukanto fenomeną. Bet jau pirmojo "Studijų" tomo pratarmėje redkolegija žadėjo, kad "Studijose", atsižvelgiant į tomo tematiką, bus skelbiami įvairių žanrų ir įvairios paskirties rašiniai.

Redakcinė kolegija

I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

APIE DAUKANTŲ GIMINĘ

Elmantas Meilus

Jau ne kartą yra rašyta apie Simono Daukanto kilmę. Plačiausiai tuos darbus yra apžvelgęs ir išsamiausiai šią problemą išnagrinėjęs Vytautas Merkys savo monografijoje "Simonas Daukantas"[1]. Po šios monografijos pasirodymo apie Simono Daukanto asmenybę ir jo kilmę nedaug ką naujo galima pasakyti. Vis dėlto, knaisiojantis praeities archyvuose, po truputį susikaupė šiokios tokios medžiagos, kuri leidžia papildyti turimas žinias – ne tiek apie patį Simoną, kiek apie jo giminę ir bendrapavardžius. Tad čia ir pabandysime pateikti surinktus trupinius apie Daukantų giminę – tiek bajorus, tiek ir nekilmingus – apimant laikotarpį veik nuo XVI a. pradžios iki Didžiojo Simono gimimo XVIII a. pabaigoje.

Mūsų laikų požiūriu ne taip svarbu, ar Daukantas buvo iš kilmingųjų ar ne, nes keičiasi tautinio atgimimo pradžios nuomonė, jog Lietuvos bajorams buvo svetimos Tėvynės atgimimo idėjos. Visai išnyko su ta nuomone susijusi sovietmečio nuostata, kad geras bajoras – tik miręs bajoras. Bet aptariamuoju laikotarpiu, kaip pastebėjo V. Merkys[2], ši problema egzistavo, ir todėl jos apeiti negalima. Dėl to šis darbas suskirstytas į dvi dalis – kilmingi ir nekilmingi Daukantai,– o pabaigoje apibendrinti turimi faktai, tikintis, jog tai duos papildomos medžiagos būsimiems Daukanto tyrinėtojams.

NEKILMINGI DAUKANTAI

Rašant apie nekilmingąją, tiksliau, valstietiškąją Daukantų giminės šaką, vienas svarbiausių klausimų – giminystės ryšiai. Kad nuo pirmo valstiečių Daukantų paminėjimo 1623 m. (žr. 1 lentelę) iki XVIII a. pabaigos

keliasdešimt Daukantų, gyvenusių kelių dešimčių kilometrų spinduliu apie Lenkimus, yra susiję ne tik pavarde, bet ir artimesniais ar tolimesniais giminystės ryšiais, nekelia abejonių. Iš turimų keliolikos to laikotarpio inventorių ir kai kurių kitų dokumentų (žr. 1 lentelę) tų giminystės ryšių beveik neįmanoma atsekti, išskyrus jau V. Merkio aptartą 1796 m. inventorių[3], kuriame nurodyti visi tuo metu Kalviuose gyvenę šeimos nariai. Tiems giminystės ryšiams nustatyti reikia bažnyčios gimimų, mirimų ir vedybų registracijos knygų. Kai kurias iš tokių knygų pavyko aptikti[4]. Visų pirma tai Lenkimų bažnyčios archyve (toliau – LBA) esančios trys itin svarbios originalios Lenkimų parapijos metrikų knygos: 1. Vedybų registracijos knyga (toliau – Vedybų reg.), rašyta nuo 1728 m. spalio 22 d. iki 1782 m. liepos 29 d.; 2. Krikšto registracijos knyga (toliau – Krikšto reg.), rašyta nuo 1748 m. kovo mėn. iki 1763 m. pabaigos; 3. Mirusiųjų registracijos knyga (toliau – Mirusiųjų reg.), rašyta nuo 1763 m. pradžios iki 1806 m. pabaigos. Be šių unikalių metrikų knygų, Lietuvos valstybiniame istorijos archyve (toliau – LVIA), esančiame "Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupystės dvasinės konsistorijos" fonde[5], svarbūs nuo 1794 m. daryti visų Žemaičių vyskupystės bažnyčių (tarp jų ir Lenkimų) metrikų nuorašai. Remiantis visomis metrikų knygomis, sudaryta 2 lentelė.

Pažiūrėkime, ką visi šie dokumentai gali mums pasakyti apie valstietiškąją Daukantų kilmės versiją.

Pirmas Daukantas, dėl kurio giminystės su Simonu nekyla abejonių – tai jo senelis Jokūbas (žr. 2 lentelę 1.1). Jis pirmą kartą minimas 1749 m. balandžio mėn. kaip krikštatėvis vienose krikštynose Lenkimuose, nenurodant, iš kur kilęs[6]. Antrą kartą Jokūbas Daukantas minimas taip pat kaip krikštatėvis 1753 m. rugsėjo 23 d. Motiejaus Kalvio

[1] Merkys V. Simonas Daukantas. Antras papildytas leidimas. –V., 1991 (toliau – Merkys V. Simonas...). –P. 7–14, 50–55, 63–70.

[2] Ten pat. –P. 7.

[3] Ten pat. –P. 12.

[4] Už pagalbą surandant šias knygas širdingai dėkoju Skuodo miesto merui Algirdui Tumbrotui, o už leidimą jomis pasinaudoti ir pagalbą – Lenkimų bažnyčios klebonui Broniui Racevičiui.

[5] LVIA.F.669.A.1.

[6] LBA. Krikšto reg. L.3v.

krikštynose[7]. Krikštijamojo tėvais nurodyti Dovydas Kalvis ir Kotryna Daukantaitė iš Kalvių. Beje, ir krikštatėvis iš ten. Dovydas Kalvis yra tas pats Dovydas Kalvaitis, minimas 1747 ir 1755 m. inventoriuose Kalviuose[8], o jo žmona Kotryna sprendžiant iš pavardės, buvo arba Jokūbo Daukanto sesuo, arba artima giminaitė. Kalviai buvo susituokę beveik prieš metus (1752.11.26), ir Dovydui ji buvo (kaip rodo vedybų metrikos įrašas) bent jau antroji žmona[9]. Galimas daiktas, šiose vestuvėse ar pirmagimio Motiejaus krikštynose Jokūbas Daukantas susipažino su būsimąja žmona Marija Kalvaite, greičiausiai Dovydo Kalvaičio seserimi. Jokūbas Daukantas tuo metu jau buvo įmetėjęs senbernis, nes, kaip rodo 1755 m. lapkričio 23 d. jo vedybų įrašas, jis nebuvo našlys[10]. Tuo metu jis galėjo būti 42–52 metų. Tiksli jo gimimo data nėra žinoma, bet 1796 m. inventoriuje jo amžius nurodytas 90 m.[11], o 1803 m. vasario 6 d. mirties metrikoje rašoma, kad mirė, turėdamas 100 m.[12]. Išeitų, kad per 7 metus jis paseno 10 m. Bet abu nurodyti pragyventų metų skaičiai kelia abejonių, nes 1796 m. inventoriuje visų senyvų žmonių amžiaus metai yra suapvalinti iki dešimtmečių, o mirties metrikose Jokūbo amžius vėl suapvalintas. Tad yra pagrindo manyti, kad jis gimė apie 1703–1713 m. Neturėtų kelti abejonių lyg ir per senyvas jo amžius tėvystei (paskutinės dukros sulaukė, turėdamas 64–74 m.). Tokių atvejų tais laikais, kaip rodo inventoriai, pasitaikydavo gana dažnai. Praėjus beveik ketveriems metams po vestuvių, Jokūbui ir Marijai Daukantams gimė sūnus, kuris 1759 m. balandžio 23 d.[13], per šv. Jurgį, buvo pakrikštytas ir gavo Jurgio vardą. Tai ir buvo būsimojo istoriko tėvas (žr. 2 lentelę 2.1)[14]. Augustino Janulaičio paskelbtos Jurgio krikšto metrikos kėlė tam tikrų abejonių, nes buvo paimtos iš Kauno bajorų deputacijoje buvusio metrikų nuorašo[15] ir išverstos iš lotynų kalbos. Tačiau Lenkimų bažnyčios archyve surastas Jurgio krikšto metrikų originalas[16] beveik visas abejones išsklaido. Galima suabejoti tik dėl metrikose pavartotos formulės GD (Generosus Dominus – kilmingas ponas, bajoras), nes ji šioje krikšto registracijos knygoje pavartota tik antrą kartą per 11 m. ir 34 lapus (pirmą kartą pavartota prieš tai esančiame lape 33v 1759 m. kovo 5 d., krikštijant Stanislovo Budreckio iš Večių sūnų, bet čia GD raidės, esančios prieš tėvo vardą, aiškiai netelpa į eilutę ir įrašytos lyg blyškesniu rašalu, o 1775 m. jis buvo vestuvėse liudininku, bet ten kilmingumo formulės nėra)[17]. Tiesa, 1796 m. inventoriuje šio Budreckio palikuonis Dominykas Večių bajorkaimyje taip pat turi panašų prierašą – P (Pan – ponas), tad galime manyti, jog jie iš tikrųjų buvo bajorai[18]. Prie Jokūbo Daukanto vardo formulė GD dar sykį buvo pridėta antro sūnaus Petro (žr. 2 lentelę 2.2) 1761 m. gegužės 21 d. krikšto registracijos įraše[19]. Šiame krikšto registracijos įraše GD formulė aiškiai

prirašyta priešais motinos Marijos Kalvaitės vardą virš eilutės. Tik neaišku, kada prirašyta. Nuo 1759 m. formulė GD jau kartais rašoma ir prie kitų pavardžių, bet ne taip dažnai, kaip manė A. Janulaitis sakydamas, jog tokiu būdu kunigai, tėvų prašomi, bandė palengvinti jų vaikams kelią į mokslą[20]. Prierašų, kad tėvai kilmingi, Skuodo dekanato bažnyčiose rašytuose metrikuose negausu tiek XVIII a., tiek ir XIX a. pradžioje[21]. Jokūbas Daukantas dar ne kartą įrašytas metrikų knygose kaip krikštatėvis, vedybų liudininkas ar mirusių vaikų tėvas, bet jau niekur nebetituluojamas Kilmingu Ponu[22].

Lenkimų bažnyčios archyve esančiose trijose metrikų knygose įvairūs Daukantai nuo 1732 m. iki XIX a. minimi gana dažnai, bet neskaitant Jokūbo, tik Mykolas Daukantas ir jo žmona Barbora Veitaitė 1759 m. spalio

[7] Ten pat. L. 18.

[8] Meilus E. Lenkimai su Kalvaičiais-Kalviais bei jų gyventojai XVI–XVIII a. // Žemaičių praeitis. –V., 1993.– T. 3. (toliau – Meilus E. Lenkimai...).

[9] LBA. Vedybų reg. L. 5v; pirmą kartą jis tuokėsi 1735.11.20 su Kotryna Liutvinaite, žr. LBA. Vedybų reg. L. 2.

[10] Ten pat. L. 6.

[11] Merkys V. Simonas... –P. 12.

[12] LBA. Mirties reg. L. 80v.

[13] Merkys V. Simonas... –P. 12.

[14] Janulaitis A. Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864) // Lietuvių tauta. –V., 1913. –T. 2. –Sąs. 2. –P. 250 (toliau – Janulaitis A. Simanas...).

[15] Ten pat.

[16] LBA. Krikšto reg. L. 34.

[17] LBA. Vedybų reg. L. 12v.

[18] LVIA.F.SA.B.11545. L.19v.

[19] LBA. Krikšto reg. L.42v.

[20] Janulaitis A. Simanas... –P. 251.

[21] Peržiūrėjus LBA ir LVIA.F.669.A.1.

[22] LBA. Krikšto reg. L.34v, 1759.05.16. Jokūbas kaip krikštatėvis dalyvauja savo sūnaus Jurgio krikštatėvio Jono Narvido sūnaus krikštynose; L.36, 1759.09.11 Jokūbas su Jono Narvido žmona Jadvyga kaip krikštatėviai dalyvauja Elizabetos Litvinaitės krikštynose; L.44, 1761. 09 .29 Jokūbas – krikštatėvis Barboros Kasperaitės krikštynose. Vedybų reg. L.7, 1763. 01. 24 Jokūbas minimas kaip liudininkas Rumšų vestuvėse. Mirties reg. L.2v, 1778. 10. 18 mirė maža mergaitė (infantula) Rozalija, Jokūbo ir Marijonos Daukantų iš Kalvių duktė; L.42, 1792. 03. 08 mirė 15 m. mergina Konstancija Daukantaitė iš Kalvių, Jokūbo duktė; L.2, 1778. 09. 19 mirė maždaug metų mergaitė Elžbieta Daukantaitė iš Kalvių. Kadangi Kalviuose tuo metu daugiau Daukantų, atrodo, negyveno, greičiausiai ji – Jokūbo duktė.

2 d., krikštijant sūnų, registracijos knygoje įvardijami kilmingais[23]. O kitų sūnų krikštynų (1751, 1757, 1762 m.) ir dvejų savo vestuvių (1750 ir 1778 m.)[24] bei gana dažnų liudijimų per vestuves įrašuose Mykolas Daukantas Kilmingu Ponu jau nebetituluojamas.

1789 m. gegužės 16 d., sulaukusi 60 m. amžiaus, mirė Marija Kalvaitė Daukantienė, Jokūbo žmona[25]. Kaip teisingai yra nustatęs V. Merkys, remdamasis 1796 m. inventoriumi[26], Jokūbas Daukantas, matyt, vedė antrą žmoną Teresę, kuri mirė anksčiau už jį, nes metrikuose pažymėta, jog jis mirė našlys[27]. Kalvaičiai-Kalviai jau bent nuo 1623 m. gyveno Lenkimuose ir jų apylinkėse, o nuo 1684 m. iki 1747 m. minimi ir Kalvaičių-Kalvių apyrubyje, kurį jie greičiausiai įkūrė ir kuriam davė vardą [28].

1765 m. inventoriuje kažkoks Jokūbas Daukantas įrašytas Vižančių kaime (žr. 1 lentelę) prie Ylakių[29], o 1784 m. inventoriuje – Plaušinių kaime (žr. 1 lentelę) – ar tai prie Daukšių, ar prie Lenkimų[30]. Ar šie Jokūbai ir Simono senelis buvo vienas ir tas pats asmuo, sunku pasakyti, bet greičiausiai – ne. Mat laikotarpiu tarp 1763 m., kai Jokūbas buvo liudininku vestuvėse, ir 1778 m., kai mirė dukra, ir nuo šios datos iki 1789 m., kai mirė pirmoji žmona, jis Kalviuose neminimas (tai suprantama, nes daugiau iš šeimos niekas nemirė, o dėl senyvo amžiaus į liudininkus buvo nebekviečiamas). Vargu, ar galėjo jis tais laikais, būdamas tokio amžiaus, nusikelti prie Ylakių, grįžti į Kalvius, vėl išsikelti ir vėl grįžti. Tad greičiausiai tuo laikotarpiu Skuodo grafystėje gyveno trys ar du Jokūbai Daukantai, o Simono senelis bent jau nuo 1753 m. iki mirties 1803 m. gyveno Kalviuose.

Nežinia, ar per 50 gyvenimo Kalviuose metų Jokūbas valdė ūkį ar ne, nes nė viename to laikotarpio inventorių tai nepažymėta. Tiesa, 1756–1794 m. Kalvių inventorių nėra[31], tai gal jis tuo metu ūkį ir valdė. Kad ir kaip ten būtų, bet į Kalvius jis atėjo užkuriom ir jei ūkį paveldėjo (jis ar jo sūnus Jurgis), tai greičiausiai tik mirus žmonos broliui, kuris, matyt, nepaliko įpėdinių. Taip ir lieka neaišku, iš kur jis atvyko į Kalvius ir kuo ten vertėsi. Bent iki vestuvių ar ūkio paveldėjimo jis greičiausiai buvo kampininkas, o kuo užsiėmė, galima tik spėlioti – arba buvo samdinys, arba, kaip sprendžia V. Merkys iš Simono Daukanto laiško Narbutui[32],– dvaro eigulys. Apie tai, iš kur Jokūbas atsikėlė ir kas jo tėvas, taip pat tikrų žinių nėra.

Apie kitą tiesioginį Simono giminaitį – jo tėvą Jurgį – žinių yra ne ką daugiau. Jurgio krikšto metrikus jau aptarėme. Jo žmona buvo Kotryna Odinaitė. Kad ji – Odinaitė ir kad Jurgis Daukantas jai buvo antras vyras,

o pirmasis – Stanislovas Jaušius, sužinome iš užrašo ant jos antkapio[33]. Dokumentų, kada ir kur ji abu kartus nutekėjo, aptikti nepavyko. Sprendžiant iš antkapinio užrašo, Simonas buvo jos pirmasis vaikas. Tad galima manyti, jog antrą sykį ji ištekėjo apie 1791–1793 m. Pati Kotryna Odinaitė greičiausiai bus kilusi ne iš Lenkimų apylinkių, nes XVII–XVIIIa. inventoriuose žmonių tokia pavarde neaptikta. Jų yra Ylakių bei Truikinų-Aleksandrijos apylinkėse[34]. Asmenų tokia pavarde kaip jos pirmasis vyras Skuodo grafystės inventoriuose surasti nepavyko. Tik 1775 m. Žemaitijos bajorų sąraše minimi Jaušiai Šukės bajorkaimyje prie Darbėnų ir Mančių bajorkaimyje prie Grūšlaukės[35]. 1760 m. bajoras Kazimieras Jaušius iš Mėmaičių bajorkaimio prie Grūšlaukės ir 1762 m. bajoras Pranciškus Jaušius iš Salantų parapijos Pieraičių (Pieraycie) kaimo minimi kaip liudininkai vestuvėse Lenkimų bažnyčioje[36]. Tad ir Stanislovas Jaušius greičiausiai buvo mėlyno kraujo, kilęs iš tų apylinkių, ten atsivedęs žmoną Kotryną Odinaitę, kuri po pirmojo vyro mirties antrąkart nutekėjo už Jurgio Daukanto į netolimas Lenkimų apylinkes.

[23] LBA. Krikšto reg. L.36v.

[24] Ten pat. L.12,30,46; Vedybų reg. L.5,14v.

[25] LBA. Mirties reg. L.32.

[26] Merkys V. Simonas... –P.12.

[27] LBA. Mirties reg. L.80v.

[28] Plačiau žr. Meilus E. Lenkimai...

[29] Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas. –V.,1976 (toliau – LATSŽ). –D.2.–P.350.

[30] Ten pat. –P.244.

[31] Meilus E. Lenkimai...

[32] Merkys V. Simonas... –P.65.

[33] Kviklys B. Mūsų Lietuva. –Bostonas, 1968. –T.4. –P.301.

[34] LVIA.F.525.A.8.B.1227.L.9v; B.844.L.47v; B.152.L.24; B.841.L.11, 19, 26v; B. 842.L.13v, 16v, 19v, 57v; F.1292.A.1.B.311 (buvo F.SA.B.11706). L.5; F.SA.B.11492.L.37v; B.11495.L.27; B.11496.L.44, 137; B.11545.L.13, 24v, 32, 40v; VUBRS.F.4–12126 (A–3976). L.22; F.4–12129 (A–1763). L.6, 10v, 21, 49; F.4–12128 (A–1892). L.23, 28, 33v; F.4–12141 (A–1890). L. 8, 21, 31v, 44; F.4–39591 (A–1286). L.14, 45, 61, 71, 77.

[35] LVIA.F.SA.B.3341.L.63, 63v.

[36] LBA. Vedybų reg. L.39, 45v. Jiedu bei Antanas Jaušius tarp kitų bajorų pasirašo 1767.06.11 aktą dėl Palangos pavieto vėliavininko T. Jazdovskio (LVIA.F.SA.B.14808.L.304v.)

Neaiški ir Kotrynos Odinaitės giminystė su Lopacinskiais. Jau A. Janulaitis[37] bei Vaclovas Biržiška[38] rašė, kad Simoną globojo ir rėmė buvęs Lenkimų, o nuo XIX a. pradžios Truikinių-Aleksandrijos bažnyčios altarista, giminaitis Simonas Lopacinskis. Kad tai buvo dėdė iš motinos pusės, remdamasis 1814/15 m. mokinių registracijos knyga, nurodo Vytautas Merkys[39]. Bet tada iškyla pavardės klausimas – ar Odinaitė, ar Lopacinskaitė? Dar daugiau neaiškumo sukelia 1812 m. gegužės 3 d.[40] Jurgio Daukanto mirties metrikai, kuriuose rašoma, jog mirė 54 m. ir buvo vedęs Kotryną iš Lopacinskių (Catharinae de Lopacinska)[41]. Tokiam pavardžių neatitikimui paaiškinti galimi du variantai: 1. po 1805 m. Jurgis Daukantas išsiskyrė su Kotryna Odinaite ir vedė Kotryną Lopacinskaitę. Tačiau, turint galvoj tų laikų papročius, šiuo variantu sunku patikėti. 2. Kotrynos Odinaitės motina pirmą kartą buvo ištekėjusi už Lopacinskio ir susilaukė sūnaus Simono, o antrą kartą ištekėjo už Odino ir susilaukė dukters Kotrynos. Kad antrasis variantas įtikinamesnis, rodo 1814 m. gruodžio 30 d. Simono Lopacinskio mirties metrikai, kuriuose rašoma, jog jis mirė, turėdamas 69 m.[42] Vadinasi, gimė 1745 m. Remiantis įvairiais duomenimis, Kotryna gimė apie 1757–1766 m.[43], todėl Simonas Lopacinskis pagal amžių galėtų tikti į vyresnius brolius. O Jurgio Daukanto mirties metrikuose Lopacinskaitė galėjo būti įrašyta todėl, kad Lenkimų bažnyčios kunigas žinojo, jog netolimos Truikinių bažnyčios altaristos sesuo yra jo parapijietė Kotryna Daukantienė. Beje, kaip jau minėta, pagal XVII ir XVIII a. inventorius Odinai ir kilę iš Truikinių apylinkių, tad gal ir kunigas Lopacinskis senatvėje sugrįžo į gimtąsias vietas.

Kaip žinoma, Jurgis ir Kotryna Daukantai turėjo 7 vaikus[44]. Vyriausiojo sūnaus Simono (žr. 2 lentelę 3.1) gimimo metrikai yra žinomi tik iš Augustino Janulaičio publikuoto vertimo, iš lotynų kalba padaryto jų nuorašo Kauno bajorų deputacijai[45]. Kadangi nepavyko aptikti originalo, tai reikėtų tikėtis, kad tie vertimai, kaip ir Jurgio Daukanto atveju, yra pateikti teisingai. Deja, taip nėra. Senato heroldijos departamento fonde esančiame 1829 m. Simono krikšto metrikų vertime į rusų kalbą (nuorašas gautas ir patvirtintas Žemaičių vyskupystės archyve Varniuose) parašyta, kad krikštatėvis buvo P(onas) Antanas Numgaudis[46], o ne Antanas Neugavičius, kaip skelbė A. Janulaitis[47]. Dėl titulo "ponas" – neaišku, kuriuo nuorašu tikėti, bet krikštatėvio pavardė neabejotinai buvo Numgaudis, nes tokia pavarde žmonių Lenkimuose tuo metu buvo, o Neugavičių – neaptikta[48].

Simono vardu jis buvo krikštytas greičiausiai todėl, kad gimė šv. Simono (apaštalo) – spalio 28 dieną, ir kad krikštijo motinos brolis, vardu Simonas[49].

Antras vaikas – duktė Anastazija (žr. 2 lentelę 3.2) – gimė apie 1795 m.[50], bet mirė, turėdama ketverius metus 1799 m. rugpjūčio 7 d.[51] Galima spėti, kad ji buvo labai mylimas vaikas, nes praėjus keliems mėnesiams po jos mirties (1799.11.30)[52] gimusi trečioji duktė vėl buvo pavadinta Anastazija (žr. 2 lentelę 3.4). Ji vėliau ištekėjo už Kauneckio ir gyveno Kiviliuose prie Ylakių[53]. Prieš ją gimusi antroji dukra Ona (1797.11.06)[54] (žr. 2 lentelę 3.3) vėliau ištekėjo už Juozapo Prušinsko ir perėmė tėvų ūkį[55]. Kitos dvi dukros – Kotryna ir Konstancija (žr. 2 lentelę 3.5 ir 3.6) mirė

37 Janulaitis A. Simanas... – P.251.

38 Biržiška V. Aleksandrynas. – Čikaga, 1965. – T.3. – P.8 (toliau – Biržiška V. Aleksandrynas...).

39 Merkys V. Simonas... – P.29.

40 Tekste: "Anno 1812 Aprilis Maj 3 D:...", bet čia greičiausiai metrikų perrašinėtojas per klaidą įrašė anksčiau ėjusį balandžio mėnesį ir užmiršo jį išbraukti, nes prieš tai ėjęs įrašas yra balandžio 22 d., o po to kitas – gegužės 3 d.

41 LVIA.F.669.A.1.B.415.L.497v.

42 LVIA.F.669.A.1.B.433.L.442 mirties data įrašyta antkapiniame akmenyje kažkodėl skiriasi 6 dienomis.

43 Merkys V. Simonas... – P.8, 12.

44 Ten pat. – P.8, 9.

45 Janulaitis A. Simanas... – P. 250; t. p. žr. Merkys V. Simonas... – P.7.

46 Rusijos valstybinis istorijos archyvas Peterburge (toliau – RVIAP). F.1343.A.20.B.2485.L.23; už leidimą pasinaudoti išrašais iš šio archyvo bei vertingus patarimus širdingai dėkoju profesoriui Vytautui Merkiui.

47 Janulaitis A. Simanas... – P.250.

48 Žr. Meilus E. Lenkimai...

49 Janulaitis A. Simanas... – P.250; žr. Merkys V. Simonas... – P.7; Liturginis kalendorius. – K.– V., 1984. – P.30.

50 Merkys V. Simonas... – P.8.

51 LBA. Mirties reg. L.65.

52 LVIA.F.669.A.1.B.91.L.958v.

53 Biržiška V. Aleksandrynas... – P.11; Merkys V. Simonas... – P.8.

54 LVIA.F.669.A.1.B.77.L.986v–987.

55 Merkys V. Simonas... – P.8–9.

dar būdamos kūdikiais[56]. Paskutinis vaikas šeimoje buvo sūnus Aleksandras (žr. 2 lentelę 3.7), kurio, kaip ir brolio Simono, gimimo metrikų nuoraše pažymėta, kad abu tėvai ir krikštatėvis Motiejus Pukinskis yra kilmingi[57]. Čia mes vėl susiduriame su kilmingumo klausimu, nes trijų žinomų Simono ir Aleksandro pusbrolių – Antano[58], Jono[59] ir Petro[60] (žr. 2 lentelę 3.8, 3.9, 3.10 ir 3a lentelę 8.3, 8.4, 8.5) – gimimo metrikuose tėvai neįvardinti kaip kilmingi, nors 1820 m. bajorystės įrodinėjimo pergamente (žr. priedus) tokiais vadinami. Minėtas pergamentas rodo, kad Jokūbas turėjo dar du sūnus – Izidorių ir Tadą (jie galėjo gimti tarp 1763–1776 m.), bet kadangi trūksta duomenų (Kotrynos Daukantienės antkapyje minimi trys dieveriai, kurių vardai nenurodyti), to tvirtinti negalima. Kita vertus, kad jie abu gyveno, turėjo vaikų (tai nurodyta pergamente), kaip matysime toliau, yra dokumentais patvirtinta.

Ką dar galima būtų pasakyti apie nekilminguosius Daukantus?

Iš 1-osios lentelės duomenų matyti, kad valstietiška Daukantų giminė greičiausiai išsirutuliojo iš dviejų Skuodo valdos kelmų. Pirmas ir galbūt pagrindinis kelmas buvo keliolika kilometrų apie Ylakius išsimėtę kaimeliai (Medsėdžiai, Klauseikiai, Remezai, Dilbikiai, Gailaičiai, Kerviai, Vižančiai, Juknaičiai, Stripiniai, Klaišiai, Ketūnai, Kuliškiai). Antras, kiek mažesnis, bet mus ne mažiau dominąs Daukantų giminės kelmas buvo išsimėtę apie Lenkimus kaimeliai (Veitai, Luknės, Paluknė, Večiai, Šakaliai, Plaušiniai, Kuliai). Šiuos du kelmus lyg ir siejo aplink Skuodą išsidėstę kaimeliai (Kulai, Rūšupiai) ir bendra priklausomybė Skuodo grafystei. Tiesa, Šakalių kaimas, kuriame gyveno Andrius Daukantas (žr. 1 lentelę), įėjo į Salantų dvaro valdas ir priklausė Onai Vainienei, bet jis yra netoli Lenkimų. Salantų dvare 1766–1768 m. skalbėja dirbo ir kasmet už tai gaudavo algą Magdalena Daukantienė[61]. Matyt, ji buvo iš Šakalių kaimo. Beje, 1769 m. Lietuvos iždo komisijos sudarytame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasienio muitinių aprašyme yra minimas kažkoks valstietis Daukantas, priklausęs Skuodo dvarui ir gyvenęs tarp Kuksinės kaimo ir Lenkimų prie brastos per pasienio upę Šventąją[62]. 1800 m. Lenkimų valdos plane maždaug toje vietoje pažymėtas Daukantų apyrubis[63].

Visi 1-oje lentelėje suminėti Daukantai turėjo sodybas su žemės sklypais, atlikinėjo paskirtas prievoles ir veik niekuo nesiskyrė nuo kitų Skuodo grafystės valdinių. Išskirti galima nebent 1717 m. minimą Danielių Daukantą, pramintą kazoku (žr. 1 lentelę). Gal jis tarnavo Sapiegų

kariuomenėje kazoku ir už tai gavo sklypą, o gal po tarnybos grįžo į ištuštėjusią po maro tėvų sodybą, nes 1720 m. jau kazoku nebevadinamas. Išskirtinas ir Simono tėvas Jurgis Daukantas, kuris jau 1795 m. inventoriuje įvardintas eiguliu (žr. 1 lentelę), juo buvo ir 1799 m.[64] Kažkoks Jurgis Daukantas įrašytas 1784 m. Lenkimų inventoriuje (žr. 1 lentelę), bet nežinia, ar jis – Simono tėvas.

Peržvelgus faktus apie valstietiškos Daukantų kilmės versiją, krinta į akis tai, kad tiek Jokūbas, tiek ir Jurgis Daukantai bent porą kartų (sūnų krikštynų metrikuose) vadinami bajorais. Taip pat vadinamos ir jų žmonos, ypač Kotryna Odinaitė, kuri ir mirties registracijos įraše 1847 m. vadinama kilmingąja (urodzona), kaip, beje, ten pat vadinamas ir jos velionis vyras Jurgis[65]. Tad peržvelkime, kas žinoma apie bajorišką Daukantų kilmę.

KILMINGIEJI DAUKANTAI

Kad Daukantų giminėje būta net trijų kilmingų šakų ir turėta trys herbai (Oliva, Laivas ir Naktikovas), žinoma jau senokai, apie tai rašyta[66]. Kadangi 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumente (žr. priedus) bei Valdančiojo senato heroldijoje buvusioje Daukanto bajorystės byloje[67] pažymėta, jog Simonas priklauso Olivos herbo giminei, tad, remdamiesi

[56] Ten pat. – P.9; LBA. Mirties reg. L.78, 87v.

[57] Merkys V. Simonas... – P.10; beje, RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.L.23 esančiame Aleksandro gimimo metrikų nuoraše pažymėta, kad ir krikštamotė – Marija Daukantienė – yra kilminga, nors šis nuorašas greičiausiai darytas iš dabar LVIA.F.669.A.1.B.208.L.31 esančio nuorašo, o ten tokios nuorodos nėra.

[58] LVIA.F.669.A.1.B.208.L.6.

[59] Ten pat. L.42v.

[60] Ten pat.B.150.L.101.

[61] LVIA.F.443.A.2.B.79.L.271, 286, 302.

[62] LVIA.F.SA.B.3811.L.22.

[63] LVIA.F.1292.A.1.B.152 (nurodė A. Baliulis); žr. Žemaičių praeitis.–V.,1993.–T.3.

[64] Merkys V. Simonas... – P.15.

[65] Ten pat. – P.8; LVIA.F.669.A.1.B.1063.L.424v.

[66] Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty Polskiej. – Warszawa, 1906. – T. 3.–S.239 (toliau – Uruski S. Rodzina).

[67] RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.

šiais dokumentais, patyrinėkime duomenis apie šią giminės šaką.

Svarbiausias dokumentas yra, be abejo, jau minėtas 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo pergamentas (žr. prieduose tekstą, toliau – tekstą). Šio dokumento tikrumą ar netikrumą, padirbimo galimybes ir kitus su juo susijusius klausimus yra visokeriopai aptaręs V. Merkys[68]. Tačiau pagal šiame pergamente išdėstytus faktus nubraižę genealogines lenteles (žr. 3, 3a, 3b, 3c lenteles) ir palyginę jas su kita turima archyvine medžiaga, galime atsekti, kurie šiame pergamente išdėstyti faktai yra tikri ir kurie abejotini.

1820 m. pergamente tvirtinama, kad Daukantų giminė žinoma nuo senovės, kai, pasak Dlugošo, Vytautas siuntė pasiuntinį Daukantą su kitais pas Jogailą tartis dėl abiejų valstybių suvienijimo (žr. teksto 7 eilutę).

Aptikti šį faktą patvirtinančių originalių dokumentų nepavyko, nes J. Dlugošo kronikoje nurodomas tik Andrius Devknetovičius (Andrzej Dewknetowicz), 1413 m. Horodlės unijos metu priėmęs "Kiaulytės" (Świnka) herbą[69]. V. Semkovičius mano, kad tai galėjo būti Daukantas[70]. Jei taip, tai čia ir buvo ta 1820 m. pergamente minima pasiuntinybė. Kad Daukantai gyveno ir buvo bajorai jau Vytauto laikais, rodo 1422 m. Vytauto laiškas Žemaitijos vietininkui Kęsgailai dėl žmonių dovanojimo išvardintiems žemaičių bajorams[71]. Tarp kitų apdovanotų bajorų buvo ir Daukantas, gavęs žmogų, vardu Vonišis (Wonyszysz)[72].

Todėl prielaida, kad bajorų Daukantų giminė siekia dar Vytauto laikus, neturėtų kelti abejonių.

Kaip jau pažymi V. Merkys, pirmas konkretus asmuo, nurodytas pergamente,– Stanislovas (žr. 3 lentelę 1.1), o konkreti data – 1644 m., kai gyveno Stanislovo sūnus Andrius (žr. 3 lentelę 2.1). Išeitų, kad Stanislovas gyveno apie XVI a. vidurį ar antrąją pusę.

Iš tikrųjų kai kurie išlikę seni dokumentai rodo, kad XVI a. gyveno ne vienas Stanislovas Daukantas. Pirmiausia čia paminėtina Žemaitijos žemės teismų knygoje 1686 m. vasario 13 d. įrašyta 1666 m. spalio 26 d. byla dėl Dabikinės valdos tarp Daukantų ir kitų į ją pretenduojančių[73]. Šioje didžiulėje byloje tarp gausios medžiagos, pateiktos teismui besibylinėjančių pusių, įrodinėjant savo teises į žemę (tai šiuo atveju mums neįdomu), yra glaustai pateikta ir Daukantų genealogija, bet, deja, beveik be datų[74]. Kai kurias datas galima atsekti pagal teisme pateiktus aktus bei kitus išlikusius originalius dokumentus. Remiantis visa šia medžiaga, sudaryta 5 lentelė.

Sprendžiant iš ankstyviausių datų (1557 m.), pirmieji šiuose dokumentuose

užfiksuoti Daukantai (žr. 5 lentelę 1.1, 2.1) galėjo gyventi apie 15 a. vidurį ir antroje šio amžiaus pusėje. Tiesa, jau minėtoje 1666 m. byloje pateiktoje Daukantų genealogijoje yra vienas praleidimas – joje nurodoma, kad Jurijus (žr. 5 lentelę 3.2) turėjo keturis sūnus (žr. 5 lentelę 5.4, 5.5, 5.6, 5.7)[75], bet toliau iš tekste pateiktų dokumentų aiškėja, kad tai buvo ne sūnūs, o anūkai, sūnus tebuvo vienas – Stanislovas (žr. 5 lentelę 4.3)[76]. Šis Stanislovas turėjo minėtus keturis sūnus, tarp jų ir 1820 ir 1832 m. Daukantų bajorystės įrodinėjimo dokumentuose užfiksuotą giminės pradininką Stanislovą (žr. 3 ir 4 lenteles 1.1 bei 5 lentelę 5.5). Turimi dokumentai rodo, jog Daukantų giminė net keturiomis kartomis senesnė, nei nurodė Simonas ir Aleksandras savo surinktoje medžiagoje. 1666 m. byla rodo, kad visa Dabikinės valda anksčiau priklausė Daukantams, tik Mikalojus (žr. 5 lentelę 2.1) padalino ją sūnums, o šie vėliau dalino savo vaikams, ir taip ši valda tai skaidėsi, tai jungėsi, bet pamažu slydo iš Daukantų rankų[77]. Yra išlikę du panašūs XVI a. dokumento nuorašai – 1561 m. surašytas ir 1594 m. perrašytas Dabikinės miesto[78] inventorius su ribų

[68] Merkys V. Simonas... – P.52.

[69] Długosz J. Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego. – Warszawa, 1985. – Ks. 11 (1413–1430). – S.16.

[70] Semkowicz W. O Litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą Polską w Horodle roku 1413 // Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica. – Poznań, 1989. (toliau – Semkowicz W. O Litewskich...) – T.3. – S.127–128.

[71] Jablonskis K. Nauji Vytauto laikotarpio aktai. // Praeitis. – 1933. – T. 2. – P.391; Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1386–1430. Zebrał i wydał Jerzy Ochmański. – Warszawa-Poznań. 1986. – S.92–93; t. p. žr. Акты издаваемые Виленскою коммиссiею для разбора древних актовъ. (Акты о боярах). – Вильно, 1897. – T.24. – C.399,477.

[72] Ten pat.

[73] LVIA.F.SA.B.14718.L.721–732v.

[74] Ten pat. L.723.

[75] Ten pat.

[76] Ten pat. L.724; tai patvirtina ir XVIII a. darytame dokumentų regestre dėl Pabalvėnų dvaro minimas 1586 m. žemės pardavimo aktas, kuriame minimi Sebastijonas ir Venckus Daukantai, Stanislovo sūnūs ir Jurijaus anūkai bei Steponas, Stanislovo sūnus ir Mikalojaus anūkas (žr. MABRS.F.21–1229. L.1).

[77] LVIA.F.SA.B.14718.L.721–732v.

[78] Apie Dabikinės miestą žr. Baliulis A. Apie Akmenę ir Dabikinę XVI–XVIII amžiuje // Žemaičių praeitis. – V., 1993. – T. 3.

aprašymu[79]. Šiame ribų aprašyme minimos ir "bajoriškos Stanislovo Daukanto žemės"[80], tik nelabai aišku, kurio iš trijų ar keturių apie 1561 m. galėjusių gyventi Stanislovų (žr. 5 lentelę 3.1, 4.3, 5.3, 5.5), bet greičiausiai kažkurio iš tiesioginių (?) Simono protėvių (žr. 5 lentelę 4.3, 5.5).

Dar vienas Stanislovas Daukantas, bet jau kitos šakos (žr. 5 lentelę 5.3), minimas originaliame 1605 m. dokumente, kur jis parduoda savo Dabikinės dalį broliui Jonui (žr. 5 lentelę 5.1)[81]. Beje, šis pardavimo aktas minimas ir 1666 m. byloje[82]. Kažkoks Stanislovas Daukantas minimas 1604 m. akte, atidalinančiame jam priklausančio Pabalvėnų dvaro (prie Tryškių) žemes Stanislovui Gudavičiui[83]. Kad tai tas pats, vienas iš dviejų brolių, paaiškėja iš Lietuvos Metrikoje esančio 1593 m. gegužės 20 d. valdovo Zigmanto Vazos įsakymo nuorašo, liepiančio ištremti iš LDK Steponą Stanislovaitį Daukantą už nuo 1585 m. nevykdomą teismo sprendimą dėl Pabalvėnų dvaro žemių[84]. Šiame dokumente minimas ir Stepono Stanislovaičio Daukanto sūnus Jonas Steponaitis, taigi vienas iš anksčiau minėtų dviejų brolių (žr. 5 lentelę 5.1).

Ištremtasis brolių tėvas Steponas Stanislovaitis (žr. 5 lentelę 4.2) minimas kiek ankstesniuose originaliuose dokumentuose: 1568 m. gruodžio 10 d. ir 1573 m. spalio 27 d. Steponas Stanislovaitis Daukantas iš Dirvėnų valsčiaus savo parašu ir antspaudu laidavo du dokumentus[85]. Šie dokumentai įdomūs tuo, kad ant jų yra išlikę įspausti du nesugadinti Stepono Stanislovaičio Daukanto antspaudai[86]. Pirmame – 1568 m. dokumeto antspaude yra pavaizduotas "Liubič"[87] herbas su dviejų S raidžių monograma virš jo. Antrame – 1573 m. dokumento antspaude atrodo pavaizduotas panašus į pirmąjį "Naktikovo"[88] herbas su tokia pat monograma viršuje. Keista, kad vienas ir tas pats asmuo per 5 metus pakeitė, nors ir į panašų (abiejuose pagrindinis elementas – pasaga) savo herbą. Bet prisimenant, kad viena iš Daukantų giminės šakų kaip tik ir turėjo "Naktikovo" herbą[89], galima manyti, jog kaip tik tuo laikotarpiu (apie 1570 m.) jie tą herbą ir įgyja, tik neaišku, kaip ir kodėl[90].

Deja, nuo penktos kartos ir XVII a. pradžios apie "Naktikovo" Daukantų giminės šaką 1666 m. byloje duomenų nebėra (žr. 5 lentelę 5.1–5.3). Tarp Senato heroldijos departamento dokumentų Sankt Peterburge yra šio herbo giminės šakos dokumentai, 1804 m. patvirtinti Vilniaus bajorų deputacijos, o 1835 m. heroldijos departamento[91]. Čia pateiktoje šios šakos genealogijoje giminės pradininku nurodytas Adomas, turėjęs sūnų Kazimierą, bet nenurodyta, kada jis gyveno[92]. LVIA yra XIX ir XX amžių sandūroje daryti oficialūs herbynai, ir viename iš jų aprašyta tos pačios

Daukantų šakos genealogija[93]. Čia nurodomas 1692 m. dokumentas, pagal kurį Adomas, Kristoforo sūnus, įsigyja valdą[94]. Tokiu atveju Kristoforas Daukantas turėjo gyventi apie XVII a. vidurį ar antrąją pusę, bet vis tiek su 5 lentelėje (5.1–5.3) nutrūkstančia "Naktikovo" herbo Daukantų šaka dar nesusisiekia. Greičiausiai Kristoforas Daukantas yra Stepono arba Stanislovo (žr. 5 lentelę 5.2 ir 5.3) palikuonis, nes Jonas (žr. 5 lentelę 5.1), atrodo, palikuonių neturėjo[95]. Aišku tik tiek, kad ši Daukantų giminės šaka tarp kitų valdų turėjo ir Duseikių valdą[96] bei

[79] AGAD. Archiwum Skarbu Koronnego. Dz. 56. D 3. S.860 (mf. 2666) – nurodė A. Baliulis; LVIA.F.SA.B.14822.L.137 (šis dokumentas įrašytas į teismo knygą tik 1785 m. ir yra tik prieš tai nurodyto dokumento ribas aprašanti dalis).

[80] LVIA.F.SA.B.14822.L.137.

[81] MABRS.F.264–313.

[82] LVIA.F.SA.B.14718.L.723v.

[83] MABRS.F.21–1549; 1606 m. Pabalvėnų dvarą Stanislovas, Stepono sūnus, pardavė broliui Jonui Daukantui (žr. MABRS.F.21–1229.L.3).

[84] LVIA.F.LM.B.282(6). L.268v–269v (nurodė E. Rimša).

[85] MABRS.F.21–1570. L.2; F.21–1571.L.10v (nurodė E. Rimša).

[86] Ten pat.

[87] Niesiecki K. Herbarz Polski. (toliau – Niesiecki K. Herbarz...)– Lipsk, 1841.–T. 6 –S.142 "Lubicz".

[88] Ten pat. –T. 8. –S.397 "Ślepowron".

[89] Žr. 66 išnašą.

[90] Apie panašius herbų kitimus žr. Rimša E. Venclovas Agripa ir jo giminė (2. Agripų giminė) // LMAD.A serija. –1986. –T. 2(95). –P.79–80.

[91] Merkys V. Simonas... –P.66; RVIAP.F.1343.A.20.B.2484.L.1–66 (nuorašus maloniai davė prof. V. Merkys).

[92] RVIAP.F.1343.A.20.B.2484.L.3–4.

[93] LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.11–12v.

[94] Ten pat. L.12v.

[95] LVIA.F.SA.B.14718.L.723v.

[96] LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12 (1779 m. Kazimieras, Kazimiero sūnus ir Adomo anūkas, palieka savo sūnui Jonui Duseikių ir kitas valdas); Kazimieras Daukantas iš Duseikių minimas ir 1775 m. bajorų sąrašuose, žr. LVIA.F.SA.B.3341.L.74v. Apie tai,kam priklausė Duseikiai, žr. 1721 m. Mikalojaus, Jurgio sūnaus, Daukanto (tekste – Dowkint) testamentą (LVIA.F.SA.B.14754.L.892–893v); taip pat 1766 m. dokumentą dėl kraičio (LVIA.F.SA.15165.L.10) bei kitus XVIII a. dokumentus apie šią giminės šaką –LVIA.F.SA.B.15165.L.22–23; B.14754.L.711–712, 976; F.1135.A.6.B.44.L.71–71v; F.SA.B.15164.L.360.

"Naktikovo" herbą[97]. Tad Aleksandro Daukanto teigimas, jod šie Daukantai buvo jam artimi giminės, kaip pastebėjo V. Merkys[98], nelabai tepasitvirtina. Artimai giminiuotis šios dvi Daukantų šakos galbūt galėjo tik maždaug prieš 300 m., t. y. XV ir XVI amžių sandūroje, kai iš vieno kamieno (žr. 5 lentelę 2.1) atsiskyrė dvi šakos (žr. 5 lentelę 3.1 ir 3.2).

Bet tokiu atveju kyla klausimas, kodėl tiek 1820 m., tiek ir vėliau Vilniaus bajorų deputacija tvirtino, kad Simonas ir Aleksandras Daukantai yra kilę iš "Olivos" herbo Daukantų šakos, nors "Olivos" herbas labai skiriasi (pagrindinis elementas – lelija)[99] nuo "Naktikovo" herbo. Pagal 1820 ir 1832 m. bajorų deputacijos patvirtintas Daukantų giminės genealogijas (žr. 3 ir 4 lenteles) ši giminė jungiasi (žr. 3 ir 4 lenteles 1.1) su 1666 m. byloje užfiksuota Daukantų gimine (žr. 5 lentelę 5.5). Tiesa, 1666 m. byloje nenurodoma, kokį herbą turi ši giminė, bet iš aukščiau aptartų originalių dokumentų išeitų, kad tai "Naktikovo" herbo giminė.

Toks herbų neatitikimas paaiškinamas, nors ir su daugeliu klaustukų, nebent tuo, kad apie XVI a. pradžią, skilus Daukantų giminei į dvi šakas, viena šaka – Stanislovo (žr. 5 lentelę 3.1) – pasiima senąjį Daukantų "Liubič" herbą, kuris netrukus pakeičiamas į panašų "Naktikovo". Antra šaka – Jurijaus (žr. 5 lentelę 3.2) – kažkuriuo metu priima Lietuvoje gana vėlyvą ir retą[100] "Olivos" herbą.

Tačiau čia vėl iškyla problema. Jau minėtame XIX ir XX amžių sandūros herbyne yra įrašyta "Laivo" herbo Daukantų giminė[101]. Čia kaip seniausias dokumentas nurodytas 1715 m. testamentas, pagal kurį Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 5 lentelę 7.5 ir 8.2) palieka sūnui Beržų-Jonelaičių Pavandenės paviete valdą, kuri išlaikoma šios giminės rankose veik iki XIX a.[102]. Tad aiškiai matyti, jog ši "Laivo" herbo giminės šaka siejasi su 1820 m. pergamente įvardijama Daukantų "Olivos" herbo gimine (žr. 3 lentelę 3.4), nes čia minima ir Beržų-Jonelaičių valda Pavandenės paviete (žr. tekstą, 36, 38 eilutės). Vėlgi, kaip ir dėl "Naktikovo" herbo, lieka neaišku, kaip ir kada galėjo atsiskirti nuo "Olivos" herbo "Laivo" herbas, tuo labiau, kad šie herbai visiškai skiriasi ("Laivo" herbo pagrindinis elementas – laivas[103]). Todėl vis daugiau įtartina darosi 1820 ir 1832 m. Simono ir Aleksandro Daukantų bajorystės dokumentų įrodinėjimo versija, jog buvusi "Olivos" herbo Daukantų giminės šaka, kuriai šie ir priklausė. Panašu, jog norint įrodyti savo bajorystę, buvo surinkta visa turima medžiaga apie Daukantus, nepaisant herbo. Kelios šakos pristatytos kaip viena giminė. Tiesa, 1820

m. bajorystę patvirtinantis dokumentas sudarytas ir išduotas ne konkrečiam asmeniui, o visai giminei, ir jį galėjo turėti kiekvienas iš išvardintų gyvų Daukantų[104]. Bet vis tiek lieka daug neaiškumų, tuo labiau, kad ir Simono bičiulio[105], heraldikos specialisto, Jono Petro Dvožeckio-Bohdanovičiaus apie Daukantų giminę surinktoje medžiagoje aprašytas herbas net nepanašus į "Olivos". Tai greičiausiai "Vadvič" herbas, kurio pagrindinis elementas – dvi žuvys[106].

Iš XVII a. yra išlikę dar keletas dokumentų, patvirtinančių 1666 m. byloje ir 1820 m. pergamente užfiksuotų asmenų autentiškumą. Tai ir 1620 m. byla dėl Valentino Daukanto (žr. 5 lentelę 6.3) daržinės Dabikinės ūkyje sudeginimo[107]; 1680 m. sutartyje dėl Dabikinės žemių susikeitimo minimi pusbroliai – Simonas, Jokūbo sūnus (žr. 4 lentelę 4.1; 5 lentelę 8.1) ir Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 4 lentelę 4.3; 5 lentelę 8.2), Daukantai ir jų dėdė Adomas (žr. 4 lentelę 3.5; 5 lentelę 7.1), palikęs jiems žemės[108]. Kažkoks Mikalojus Stanislovas Daukantas, Stepono sūnus, minimas 1668 m. byloje dėl Kotrynos Mykolojienės Daukantienės palikto turto[109]. Lieka neaišku, kurio Stepono sūnus (žr. 5 lentelę 4.2, 5.2, 6.7). Spėti galima nebent pagal antrą vardą – Stanislovas (žr. 5 lentelę 5.3).

Visais šiais dokumentais ir baigiasi, kad ir kaip būtų keista, ankstyviausias ir geriausiai nušviestas Daukantų giminės genealogijos laikotarpis. Maždaug nuo XVII a. antros iki XVIII a. antros pusės originalių

97 RVIAP.F.1343.A.20.B.2484.L.5; LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12.

98 Merkys V. Simonas... –P.66.

99 Niesiecki K. Herbarz... –T. 7. –S.84. "Oliwa".

100 Horodlės unijoje šio herbo nėra (žr. Semkowicz W. O Litewskich...), įvairūs herbynai taip pat nerodo, kad šis herbas būtų žinomas Lietuvoje anksčiau nei XVI a.

101 LVIA.F.391.A.7.B.1788.L.89–90v.

102 Ten pat. L.90v.

103 Žr. Niesiecki K. Herbarz... –T. 5. –S.220 "Korab".

104 Merkys V. Simonas... –P.53–54.

105 Abramavičius V. Simonas Daukantas Vilniuje // Literatūra ir menas. 1963. spalio 26. Nr. 43 (toliau – Abramavičius V. Simonas...).

106 LVIA.F.391.A.9.B.2782.L.5; Niesiecki K. Herbarz... –T. 9. –S.209 "Wadwicz".

107 Nac. M. Mažvydo B RS.F.94–763.

108 LVIA.F.SA.B.14717.L.491–494v.

109 MAB RS.F.273–3092. L.1.

dokumentų, kurie patvirtintų 1820 ir 1832 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentuose minimus įvykius ir asmenis, aptikti beveik nepavyko. Pirmiausia jau šiuose dviejuose dokumentuose, kaip pažymėjo V. Merkys[110], gausu prieštaravimų ir neatitikimų (plg. lenteles 3, 3a-c ir 4). Be jau V. Merkio aptartų[111] prieštaravimų, galima paminėti, kad 1820 m. nurodoma, jog kunigui Jonui Vambutui dalis Dabikinės užstatyta 1664 m. (žr. teksto 17 eilutę), o 1832 m. jau rašoma, kad užstatyta apię 1676 m.[112] 1820 m. rašoma, kad 1720 m. Stanislovo Daukanto testamentas į Raseinių pavieto žemės teismo knygas įrašytas 1721 m. (žr. teksto 21 eilutę), o 1832 m. dokumente – kad įrašytas tik 1828 m.[113] Tiesa, toks atvejis, kad dokumentas įrašytas į teismų knygas net du kartus, visai galimas, bet, deja, išlikusiose tų metų žemės teismo knygose šio testamento įrašo aptikti nepavyko. Kaip, beje, ir daugelio kitų aktų, kurie, kaip skelbia 1820 ir 1832 m. dokumentai, buvo įrašyti įvairiais metais įvairiose žemės ir pilies teismų knygose. Aptikti tik visų po 1794 m. gimusių ir nurodytų abiejuose dokumentuose asmenų gimimo metrikų įrašai[114] bei Jurgio Daukanto (žr. 4 lentelę 7.1) gimimo registracijos įrašas (žr. aukščiau).

Pavyko aptikti 1832 m. dokumente minimą[115] 1766 m. kovo 24 d. valdovo Stanislovo Augusto privilegijos 1766 m. gegužės 16 d. įrašą Žemaitijos pilies teismo knygoje[116], kur Jokūbas Daukantas (žr. 2 lentelę 1.1, 3a lentelę 6.2, 4 lentelę 6.1) skiriamas Žemaičių kunigaikštystės generolu-vazniu (teismo antstoliu). Deja, šis įrašas kelia labai didelių abejonių: 1. braižas labai skiriasi nuo kitų toje teismų knygoje padarytų įrašų ir primena XIX a. pradžios braižą; 2. tekstas žodis į žodį (net privilegijos suteikimo ir įrašymo į teismo knygą datos) atitinka pirmame šios knygos lape įrašytą (bet skirtingu ir tikrai XVIII a. vidurio braižu) analogišką privilegiją Jurgiui Buividui[117], tik įrašant Jokūbo Daukanto vardą ir pavardę; 3. lapo vandenženklio – AFR (be piešinio) kituose šios knygos lapuose nepasitaiko, o į E. Laucevičiaus vandenženklių katalogą neįtrauktas[118]; 4. atliekančio generolo- vaznio pareigas Jokūbo Daukanto jokiose 1766, 1767 m. ir vėlesnėse Žemaitijos teismų knygose neaptikta.

Kokiam laikotarpiui priklauso braižas, gali nuspręsti tik grafologas.

Tekstai būdavo panašūs todėl, kad tais laikais, rašant įvairias privilegijas, buvo vartojami trafaretai. Bet kad atitiktų iki mažiausių smulkmenų (tiesa, Daukanto privilegijoje kai kurios santrumpos kiek labiau išskleistos), labai abejotina, nes analogiškos to laikotarpio privilegijos kitiems asmenims šiek

tiek skiriasi[119]. Jei tos privilegijos buvo įrašytos net tą pačią dieną, tai tas pats turėjo būti ir raštininkas, tačiau braižas visiškai skirtingas.

O dėl popieriaus vandens ženklų reikia pasakyti, jog ženklai su raidėmis AFR E. Laucevičiaus kataloge yra, bet su piešiniais ir apima 1770–1800 m. laikotarpį[120]. Inicialai AFR, atrodo, priklausė Viešvilės popieriaus dirbtuvės savininkui Augustui Frydrichui Rydeliui (Riedel), kuris ją valdė 1768–1799 m.[121]. Nors popieriaus gamintojų giminė garsėjo visą XVIII a., bet inicialus AFR vartojo tik aukščiau minėtas šios giminės atstovas[122]. Išeitų, kad pagal aptariamą privilegiją Jokūbui Daukantui ji buvo užrašyta 1766 m. ant popieriaus, kuris dar nebuvo pagamintas.

Dėl gautų pareigų reikia pasakyti, jog dokumentų apie tuo pat metu gavusio lygiai tokią pačią privilegiją Jurgio Buivido, taip pat aptikti nepavyko. Bet tuo metu (1766–1767 m. ir galbūt vėliau) šiaurės Žemaitijoje generolu vazniu buvo ir stropiai šias pareigas ėjo, nes neretai minimas pilies ir žemės teismų knygose, kažkoks Motiejus Buividas[123]. Gal tai tas pats asmuo, turėjęs du vardus, o vadinęsis vienu ar kitu. Tokių atvejų tais laikais būta nemažai, ką liudija ir Daukantų giminės (žr. 3 c lentelę) istorija.

Beje, pati generolo vaznio pareigybė iki 1766 m. dar nereiškė, kad ją turintis asmuo yra bajoras, nes tik nuo tų metų šias pareigas galėjo eiti

[110] Merkys V. Simonas... –P.64–66.
[111] Ten pat.
[112] Ten pat. –P.64.
[113] Ten pat. –P.65.
[114] LVIA.F.669.A.1, atitinkamų metų gimimų registracijos knygos.
[115] Merkys V. Simonas... –P.65.
[116] LVIA.F.SA.B.14563.L.42–42v.
[117] Ten pat. L.1–1v, knygoje visi aktai įrišti ne chronologiškai.
[118] Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. –V., 1967 (toliau – Laucevičius E.Popierius...).
[119] Žr. analogiškas privilegijas – 1769 m. Jonui Michalskiui (LVIA.F.SA.B.14563.L.481); 1767 m. Rimkevičiui (LVIA.F.SA.14808.L.143); 1767 m. Jonui Abramavičiui (LVIA.F.SA.14955.P.609–612).
[120] Laucevičius E. Popierius... (Atlasas) –P.45–46. Nr. 260–262.L.460. Nr. 3399.
[121] Laucevičius E. Popierius... –P.112, 113, 142, 149.
[122] Ten pat. –P.125, 131, 139.
[123] LVIA.F.SA.B.14808.L.57, 341, 362v; B.14955.P.211,390, 543, 557.

vien bajorai[124]. Turbūt tai žinojo tie, kurie, iš visko sprendžiant, apie 1827 m. parašė Jokūbui Daukantui skirtą privilegiją. 1827 m. minimi todėl, kad tų metų gruodžio 30 d. buvo išduotas Daukantui (greičiausiai Aleksandrui) šios privilegijos išrašas – kaip ir 1829 m. gruodžio 28 d., tik nenurodant, kam išduotas[125].

Ši "1766 m. privilegija" Jokūbui Daukantui faktiškai yra vienintelis turimas dokumentas iš XVIII a. antros pusės, Simonui Daukantui ir jo broliui Aleksandrui svarbus įrodinėjant jų priklausomybę kilmingųjų luomui. Tiesa, yra keletas dokumentų iš šio laikotarpio, bet jau apie kitą šios giminės šaką (žr. 3 c lentelę). Apie 1791 m. dažnai teismuose bylinėjosi Vincentas Daukantas[126] (žr. 3 c lentelę 7.10). O štai Steponas (?), Martynas (žr. 3 c lentelę 6.9) ir Pranciškus (žr. 3 c lentelę 6.8 ar 7.14) Daukantai 1794 m. gegužės 5 d. Telšiuose tarp daugelio kitų Žemaitijos bajorų pasirašė aktą, kad prisijungia prie T. Kosciuškos sukilimo[127]. Beje, Pranciškus turbūt buvo beraštis, nes prie jo pavardės pažymėti trys kryžiukai. Tas faktas, kad keli Daukantai pasirašo po sukilimo aktu, truputį papildo istoriją, žinomą iš Simono motinos antkapinio akmens, apie jos, jos vyro – Simono tėvo – ir trijų dieverių dalyvavimą šiame sukilime[128]. Šie besisieją faktai vargu ar liudija, kad šios dvi Daukantų šakos (žr. 3 a ir 3 c lenteles) giminiavosi, bet rodo, kad joms nebuvo svetimas patriotizmo jausmas. Šis momentas tikriausiai suvaidino nemažą vaidmenį formuojant patriotinę Simono pasaulėžiūrą[129].

Daugelį 3, 4 ir 5 lentelėse paminėtų asmenų ir kai kuriuos faktus, susijusius su jais bei užfiksuotus įvairiuose dokumentuose, patvirtina jau minėta XIX a. heraldiko Jono Petro Dvožeckio-Bohdanovičiaus[130] surinkta medžiaga apie Daukantų giminę jo ruoštam leidiniui "Lietuvos bajorų herbynas"[131]. Deja, ši medžiaga yra labai netvarkingai surašyta. Nelabai aišku, kas iš kur paimta, todėl sunku ja pasinaudoti. Vis dėlto matyti, kad daugelis asmenų ir nemažai faktų iš šios medžiagos, ypač iš XVII a., aptinkami tiek 1820 m. pergamente, tiek ir kituose aptartuose dokumentuose. Yra duomenų ir iš XVIII a., bet kad ir kaip būtų keista, nors J. P. Dvožeckis-Bohdanovičius ir įtariamas padėjęs padirbdinti Simonui Daukantui bajorystės dokumentus[132], jo surinktoje medžiagoje apie Daukantų giminę svarbiausi ir įtartiniausi dokumentai bei asmenys neminimi, nors medžiaga atrodo surašyta jau po 1829 m. Čia neminimas nei Jonas, Jokūbo sūnus (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1), nei 1720 m.

Stanislovo (žr. 3 ir 4 lenteles 5.1) testamentas (žr. teksto 21 eilutę) nei 1766 m. valdovo privilegija Jokūbui (žr. 2 lentelę 1.1, 3 a lentelę 6.2 ir 4 lentelę 6.1) dėl generolo-vaznio pareigų. Taigi pasitvirtina V. Merkio nuomonė, kad J. P. Dvožeckis-Bohdanovičius negalėjo padėti Simonui Daukantui pasidirbdinti bajorystės dokumentų[133], tad lieka klausimas – ar buvo šiuose dokumentuose kas nors padirbta, o jei taip, tai ar reiškia, kad Simonas Daukantas nebuvo bajoras?

KILMINGI AR NEKILMINGI?

Šis klausimas taip ir lieka be atsako. Aptariamuoju laikotarpiu (XVII–XVIII a.) visoje LDK ir ypač Žemaitijoje, kaip žinoma, smulkioji bajorija ir valstiečiai taip susiję, kad kartais sunku pasakyti, kas kilmingas, o kas ne. Priežastys labai įvairios, bet tai – jau kitos studijos tema[134]. Mus šiuo atveju domina, kiek Simono Daukanto giminė susieta su neabejotinai kilmingais Daukantais. Tad patyrinėkime, kurie jau aptartos medžiagos faktai kelia abejonių, kurie – ne.

Iš visų 1820 m. bajorystės patvirtinimo dokumente minimų Daukantų didžiausių abejonių kelia du – Jonas (žr. 3 lentelę 4.2) ir jo sūnus Stanislovas (žr. 3 ir 3 a lenteles 5.1). Abejotinos ne tiek pačios asmenybės – jos greičiausiai egzistavo, nes senelis Jokūbas mirė, kai Simonui buvo 10 metų (žr. 2 lentelę) ir turbūt suspėjo papasakoti, kas buvo jo (Jokūbo) tėvas ir senelis. Įtartini pergamente minimi dokumentai, pagal kuriuos

[124] Góralski Z. Urzędy i godności w dawnej Polsce. –Warszawa, 1983. –S.225.

[125] LVIA.F.SA.B.14563.L.42v.

[126] LVIA.F.SA.B.14828.L.352, 441, 575.

[127] LVIA.F.SA.B.15166.L.714, 714v, 716.

[128] Kviklys B. Mūsų Lietuva. –Bostonas, 1968. –T. 4.–P. 301; Merkys V. Simonas... –P.8.

[129] Žukas S. Simonas Daukantas. –K.,1988 (toliau – Žukas S. Simonas ...) –P.10.

[130] Abramavičius V. Simonas...

[131] LVIA. F.391.A.9.B.2782.L.5.

[132] Abramavičius V. Simonas...; Biržiška V. Aleksandrynas ... –P.7.

[133] Merkys V. Simonas... –P.51, 54.

[134] Plačiau žr. Ihnatowicz I., Mączak A., Zientara B., Żarnowski J. Społeczeństwo polskie od X do XX wieku. –Warszawa, 1988. –S.264–275, 291–307.

Jonas (žr. 3 lentelę 4.2) šliejasi prie bajoriškos Daukantų giminės, tariamas Stanislovo (žr. 3 ir 3 a lenteles 5.1) žemės valdymas. Neaišku, kaip Jonas (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1) tapo Jokūbo (žr. 3 ir 4 lenteles 3.3 ir 5 lentelę 7.2) sūnumi, nes jokių kitų tai patvirtinančių dokumentų nerasta. 1820 m. pergamente nurodoma, kad Jonas yra Jokūbo sūnus, ką patvirtina 1600 m. į Žemaitijos kunigaikštystės pilies teismo knygą įrašytas dokumentas apie Jono Pilipavičiaus patirtą žalą nuo Jokūbo ir jo sūnaus Jono Daukantų (žr. tekstą, 16 eilutę). Jau minėtoje 1666 m. byloje dėl Dabikinės tarp Daukantų ir jų kaimynų minimi ir Jokūbas, ir Jonas Pilipavičius, ir Stanislovas Kasperavičius, ir Jonas, Vaitiekaus sūnus Daukantas, bet neminimas Jonas, Jokūbo sūnus[135]. Abiejuose dokumentuose skiriasi datos – 1600 ir 1660 bei 1666 m. Greičiausiai bus suklydęs raštininkas, 1820 m. įrašinėjęs į pergamentą tekstą, vietoj 1660 ar 1666 m. įrašęs 1600 m. Matyt, panašiai atsitiko ir su prieš tai šiame pergamente minėto Jadvygos Šablovskaitės-Daukantienės testamento data – 1600 m. (žr. tekstą, 14 eilutę). 1666 m. byloje ne sykį nurodoma, kad Jokūbas Daukantas yra savo brolio Vaitiekaus vaikų, tarp jų ir Jono, globėjas. Minimas ir jo paties sūnus Simonas[136]. 1820 m. pateikiant medžiagą patvirtinti bajorystei, buvo pasinaudota terminų panašumu: sūnus (cûî) ir sūnėnas (cûíîâåö), o išrašant dokumento nuorašą, iš teismo knygos žodis "sūnėnas" pakeistas į "sūnus". Taip Jokūbas (žr. 3 ir 4 lenteles 3.3 ir 5 lentelę 7.2) Daukantas "įsigijo" antrą sūnų Joną (žr. 3 lentelę 4.1 ir 4 lentelę 4.1), o kilmingų Daukantų giminės medis lyg ir išaugino naują šaką. Kad taip atsitiko, liudytų ir tai, jog šiai šakai bene daugiausia dėmesio skiriama 1820 m. pergamente ir kad šios šakos pradininkas Jonas, Jokūbo sūnus (žr. 3 lentelę 4.2 ir 4 lentelę 4.1) bene daugiausia kartų (5) čia minimas. Tris kartus jis minimas įrodinėjant, kad egzistavo (žr. tekstą, 16 eilutę), ketvirtą kartą – pažymint, kad jis – pirmoji šaka, atsiskirianti nuo šių namų ir įgyjanti Sevenbergo salą (žr. tekstą, 18 eilutę). Penktą kartą minimas, kai, pradedant aptarti antrą šių namų šaką, pabrėžiama, kad Jonas, Vaitiekaus sūnus (žr. 3 lentelę 4.3 ir 5 lentelę 8.2), yra Jono, Jokūbo sūnaus, pusbrolis (žr. tekstą, 33 eilutę). Tokiu būdu bent tris kartus šiame dokumente bandoma pagrįsti Jono, Jokūbo sūnaus, giminystę su neabejotinai kilminga Daukantų giminės šaka, o tai jau kelia abejonių. Beje, kažkoks Jonas Daukantas 1695 ir 1708 m. gyveno Luknėse (žr. 1 lentelę), bet ar jis giminiavosi su aptartu Jonu, Jokūbo sūnumi, sunku

pasakyti; pagal gyvenamąjį laiką taip lyg ir galėtų būti.

Apie Jono sūnų Stanislovą (žr. 3, 3 a ir 4 lenteles 5.1), kaip minėta, taip pat jokių tikrų žinių nėra. Daukanto tokiu vardu net to laikotarpio inventoriai nemini (žr. 1 lentelę).

Bet apie antrąjį Jono sūnų Dovydą (žr. 3 ir 3 b lenteles 5.2) žinių galima rasti, nes tokiu vardu Daukantai minimi 1695–1755 m. inventoriuose (žr. 1 lentelę) ir Lenkimų bažnyčios vedybų, krikšto ir mirties registracijos knygose. Tačiau tiesiogiai susieti visus čia minimus Dovydus sudėtinga, nes trūksta medžiagos. Neabejotina tik, kad nuo 1732 m. Lenkimuose minimas[137] ir 1783 m. sausio 1 d. miręs 92 metų Dovydas[138] taip pat 1747 ir 1755 m. inventoriuose (žr. 1 lentelę) minimas Dovydas yra vienas ir tas pats asmuo. Sprendžiant pagal nugyventus metus, jis turėjo gimti apie 1694 m., net jei, kaip ir Simono senelio Jokūbo atveju (žr. aukščiau), amžius nurodytas nelabai tiksliai. Jis turėtų skirtis tik keletu metų. Todėl jis nelabai galėtų būti pergamente minimu Dovydu, nes šis jau apie 1700 m. turėjęs 4 sūnus (žr. tekstą, 20 eilutę). Juo galėtų būti 1695 ir 1708 m. inventoriuose minimas bendravardis (žr. 1 lentelę), tuo labiau, kad šis inventoriuose minimas Dovydas gyveno apie Ylakius (žr. 1 lentelės paaiškinimus), o pergamente nurodyto Dovydo keturi anūkai – (žr. 3 b lentelę 7.6–7.9) krikštyti Ylakiuose (žr. tekstą, 31 eilutę). Tačiau kaip tik dėl tų anūkų ir iškyla keletas klausimų.

Jau aukščiau minėta, kad sprendžiant pagal XVIII a. inventorius, vėlyva tėvystė nebuvo retas reiškinys. Vis dėlto keista, kad net trys Dovydo sūnūs (žr. 3 b lentelę 6.3–6.5) susilaukė sūnų, turėdami gerokai per 50 m., o ir ketvirtasis (žr. 3 b lentelę 6.6), turėdamas apie 40 m. Nors, tiesą sakant, ir šie Dovydo anūkai, pergamento duomenimis, susilaukė sūnų, būdami jau 40 ar net per 50 m. (žr. 3 b lentelę)[139]. Vis dėlto ir dėl keturių Dovydo

[135] LVIA.F.SA.B.14718.L.721–721v, 723, 724, 726v, 727, 728v–729v.

[136] Ten pat.

[137] LBA. Vedybų reg. L.1v.

[138] LBA. Mirties reg. L.7.

[139] Tadas Tomas (žr. 3b lentelę 7.7), beje, vedė, būdamas jau 49 m. (žr. LVIA. F.669. A.1.B.357.L.323), o jo sūnaus Tado Simono (žr. 3b lentelę 8.16) krikšto registracijos įrašo nuoraše prie tėvo vardo gana aiškiai vėliau prirašytos raidės GD (žr. LVIA.F.669.A.1.B.208.L.87). Lygiai taip pat raidės GD vėliau prirašytos prie

anūkų krikšto datų tikrumo kyla abejonių, nes štai 1762 m. balandžio 12 d. Lenkimuose buvo pakrikštytas Mykolas Daukantas, Mykolo ir Barboros Veitaitės sūnus[140], bet, kaip jau aukščiau rašyta, nepažymint, jog tėvas kilmingas. Jei tai – ne atsitiktinis sutapimas, tada jie – tie patys tėvas ir sūnus Mykolai Daukantai (žr. 3 b lentelę 6.3 ir 7.6), minimi pergamente, o tai reiškia, jog raštininkas tyčia ar netyčia lygiai 4 m. apsiriko, įrašydamas krikšto datą ir vietą. Tad, jei visa Sevenbergo salos istorija išgalvota, kaip jau nustatė V. Merkys[141], tai ir su ta istorija susietos datos yra pasirinktos tai versijai pagrįsti. 1700 metai (žr. tekstą, 20 eilutę) buvo pasirinkti todėl, kad reikėjo pagrįsti salos perleidimo faktą prieš Šiaurės karą, jog paskui, karui baigiantis 1720 m., Stanislovas testamente galėtų tvirtinti, jog visi salos nuosavybės dokumentai dingo per karą (žr. tekstą, 22 eilutę). Bet kaip prie 1700 m. datos nelabai tiko Dovydo vaikų ir anūkų amžius, taip ir prie 1765 m. datos (žr. tekstą, 25 eilutę) nelabai priderintas amžius keturių Jokūbo sūnų (žr. 3 a lentelę 6.2 ir 7.2–7.5). Išeitų, kad byla tais metais buvo keliama Jokūbui ir jo mažamečiams vaikams – Jurgiui buvo 6 m., Petrui – 4, o kiek turėjo Izidorius ir Tadas, neaišku. Bet ir jie turėjo būti mažamečiai, nes, kaip aukščiau minėta, Jokūbas pirmą sykį vedė 1755 m. Taip pat neaišku, kodėl byla nebuvo keliama Jokūbo broliui Juozapui (žr. 3 a lentelę 6.1), nes ir jis buvo tėvo palikimo paveldėtojas (žr. tekstą, 22 eilutę).

Iš šių neaiškumų, kylančių iš 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumento, pats neaiškiausias – herbo klausimas. Kaip galėjo bajorų deputacija patvirtinti tokį dokumentą, kuriame "Olivos" herbui priskiriama ir ta giminės šaka (žr. 3 c lentelę, taip pat 5 lentelę nuo 9.1), kuri jau 1804 m. vasario 12 d. bajorų deputacijos buvo patvirtinta kaip priklausanti "Laivo" herbui[142]. Peršasi V. Merkio išvados: "Svarbiausia, žinoma, reikėjo dokumentais ar kitu kuo palenkti atitinkamą bajorų deputacijos kanceliarijos tarnautoją, kad jis patikėtų genealogijos tikslumu ir gerai sesijai ar jos pirmininkui referuotų. Patys sesijos dalyviai, apskričių bajorų deputatai, vieną dieną svarstydami kelių dešimčių (69[143] – E. M.) giminių kilmingumą, į genealogijas ir jų įrodymus įsigilinti negalėjo"[144]. Todėl kyla klausimas, ar išvis kokia nors Daukantų šaka turėjo "Olivos" herbą? Juk jokių kitų dokumentų, kurie tai patvirtintų, kol kas neaptikta. Vieninteliame tą faktą patvirtinančiame S. Uruskio herbyne nurodyta, kad "Olivos" herbo Andrius Daukantas, Stanislovo sūnus, bajorystę patvirtino 1832 m., o

Andriaus sūnus Jurgis 1882 m. valdė Tiškų kaimą[145] Kauno gubernijoje[146]. Kad šis herbynas nėra tikslus, patvirtina kita eilutė, kurioje aprašoma "Naktikovo" herbo Daukantų giminė, kur tvirtinama, jog Adomas, Kristupo sūnus, patvirtino bajorystę 1804 m[147]. Tuo tarpu iš jau minėtų oficialių bajorų deputacijos dokumentų žinoma, kad šis Adomas gyveno XVII a. antroje pusėje[148]. Nors Simono ir Aleksandro Daukantų bajorystė bei priklausomybė "Olivos" herbui buvo patvirtinta ir 1832 m., vis dėlto pateikti argumentai kėlė per daug abejonių, ir Senato heroldijos departamentas bajorystę patvirtino tik vienam Simonui[149], o ne visai giminei.

Nepaisant Vytauto Merkio[150] bei šiame straipsnyje išdėstytų abejonių dėl gausybės klaidų ar net klastočių, esančių 1820 m. Daukantų bajorystės patvirtinimo dokumente (žr. tekstą) ir medžiagoje, 1832 m. pateiktoje Senato heroldijos departamentui[151], vis dėlto negalima tvirtinti, kad Simono Daukanto giminės nebuvo bajorai. Mat bėgant laikui bajorystės dokumentai galėjo žūti, o norėdamas užimti tam tikrą padėtį biurokratinėje Rusijos imperijos visuomenėje bei atstatyti teisybę giminei, Simonas

kito Tado (žr. 3a lentelę 7.4) dviejų sūnų (žr. 3a lentelę 8.8 ir 8.9) toje pačioje krikšto registracijos įrašų nuorašų knygoje (žr. LVIA.F.669.A.1.B.208.L.82, 97), o štai prie kito sūnaus (žr. 3a lentelę 8.7) krikšto registracijos nuorašo, esančio kitoje knygoje, tokių raidžių nėra (žr. LVIA.F.669.A.1.B.91.L.958v). Beje, 1799 m. Simono tėvas Jurgis dalyvauja greičiausiai savo brolio Izidoriaus vestuvėse kaip liudininkas, bet nė prie vieno nepažymėta, kad kilmingas, o štai prie antro liudininko, Petro Girkonto, yra raidės GD (žr. LVIA.F.669.A.1.B.78.L.1035).

140 LBA. Krikšto reg. L.46.

141 Merkys V. Simonas... – P. 52–53, 65.

142 LVIA.F.391.A.7.B.1788.L.90v.

143 Merkys V. Simonas... – P.54.

144 Ten pat. – P.55.

145 Galbūt Tiškai, Sedos apylinkėje, Mažeikių rajone, žr. LATSŽ. P.316.

146 Uruski S. Rodzina. – S.239.

147 Ten pat.

148 LVIA.F.391.A.8.B.2566.L.12v.

149 Merkys V. Simonas... – P.66–70; taip pat žr. LVIA.F.391.A.9.B.6.L.17v (1832 m. sausio 13 d. bajorų deputacijos sprendimas patvirtinti Simonui ir Aleksandrui Daukantams bajorystę).

150 Merkys V. Simonas... – P.50–55, 63–70.

151 RVIAP.F.1343.A.20.B.2485.

biurokratiniais metodais (kitaip ir nebuvo galima) pabandė įrodyti savo ir giminės teises į privilegijuotą kilmingųjų luomą. Kad Simono tėvas ar giminės buvo įrašyti į Skuodo grafystės inventorius (žr. 1 lentelę) ir atlikinėjo prievoles dvarui kartu su valstiečiais, dar neįrodo, kad jie buvo valstiečiai, nes iš tų pačių inventorių matyti, jog bajorkaimiuose gyvenę bajorai taip pat atlikinėjo panašias prievoles kaip ir valstiečiai. Tarp tokių bajorų 1777 m. inventoriuje minimas ponas Juozapas Daukantas, gyvenęs Būdvietės ar Būdviečių bajorkaimyje[152]. Gal tai kuris nors iš kelių 1820 m. pergamente minimų ir tuo laikotarpiu galėjusių gyventi Juozapų, Simono giminaičių (žr. 3 a lentelę 6.1, 3 b lentelę 6.4) arba iš abejotinų giminaičių (žr. 3c lentelę 6.7, 7.16)? Panašiai gali būti ir su 1748–1755 m. inventoriuose įrašytu Petru Daukantu, gyvenusiu Gailaičių arba Gailiškių bajorkaimyje (žr. 1 lentelę). Gal tai Simono senelio Jokūbo pusbrolis Petras (žr. 3b lentelę 6.6)?

Kad Daukantai buvo šviesūs ir visuomeniškai aktyvūs to meto Lenkimų parapijos žmonės, liudija Lenkimų bažnyčios archyve esanti Šv. Onos brolijos dokumentacijos knyga. Joje esančiame 1762 m. brolijos narių sąraše įrašyta bent keliolika vyriškos ir moteriškos lyties Daukantų, tarp jų Simono seneliai Jokūbas ir Marija[153]. 1763 m. Jokūbas jau tituluojamas brolijos ponu vizitatoriumi, o 1797 m. brolijos narių sąraše minima Kotryna Daukantienė – greičiausiai Simono motina. Prisiminus, kad Simono tėvas Jurgis buvo miškininkas, o abu tėvai ir trys dieveriai dalyvavo Kosciuškos sukilime, kyla klausimas – negi toks visuomeninis ir pilietinis brandumas galimas XVIII a. tarp paprastų valstiečių?

Į šį ir į skyriaus pavadinime iškeltą klausimą atsakymą galbūt galima rasti Akmenės ar kitose bažnyčiose esančiose krikšto, mirties ar vedybų registracijos knygose arba archyvuose saugomuose kitos rūšies dokumentuose[154].

PRIEDAI

Čia skelbiamas vienas dokumentas ir penkios lentelės

Skelbiamo dokumento tekstas parengtas vadovaujantis Lenkijoje išleistos XVI–XIX a. vidurio istorijos šaltinių publikavimo instrukcijos (In-

strukcja wydawnicza dla żródeł historycznych od XVI do połowy XIX w., red. K. Lepszy. Wrocław. Ossolineum. 1953) nurodymais. Teksto rašyba perteikiama sumodeminta. Paliekami tekste vartojami paprasti skliaustai, o įvestuose laužtiniuose skliaustuose rašomi parengėjo papildymai. Įprastiniai žodžių sutrumpinimai atskleidžiami, neišskiriant jų skliaustais. Paliekamos tekste vartojamos dvi santrumpos: r. – rok, ur. – urodzony. Vietovardžių ir asmenvardžių skirtingai vartojamos formos nevienodinamos. Kas penkta eilutė sunumeruota.

Tekstą skelbimui parengė Romualdas Firkovičius.

Už pagalbą šifruojant kai kurias sunkiai įskaitomas pergamento vietas dėkoju Z. Kiaupai, N. Šulgienei, V. Aleksiejūnui, A. Bėkštai.

Dėkoju profesoriui V. Merkiui, kurio prieš 25 metus padarytas šio dokumento nuorašas labai padėjo susigaudyti nykstančiame pergamento tekste.

Genealoginėse lentelėse nurodomos tik krikšto datos(*), išskyrus Simono Daukanto gimimo datą (žr. 2 lentelę 3.1); jei nurodomi tik metai, tai reiškia, kad jie apskaičiuoti pagal kitus duomenis (dažniausiai iš mirties metrikų). Mirties(+) ir vedybų (x) datos taip pat nurodomos pagal datas dokumentuose. Jei daugiau nei viena žmona (vyras), prieš vedybų datą nurodomas eilės numeris, o po vaikų esantis skliaustuose numeris rodo, nuo kurios motinos (tėvo). Pirmas skaičius prieš vardą nurodo kartos eilę, o antras skaičius – tos kartos atstovo vietą. Punktyrinė linija reiškia abejotiną šaką.

Įjungus Lietuvą į Rusijos imperijos sudėtį, buvo įvestas senasis – Julijaus kalendorius, kuris nuo naujojo Grigaliaus XIX a. atsiliko 12 dienų; bet kadangi nelabai aišku, kada tiksliai bažnyčiose jis pradėtas naudoti (nes XVIII a. pabaigoje pasitaiko ir vienokio ar kitokio datavimo),– paliekamos dokumente įrašytos datos.

[152] LVIA.F.525.A.8.B.842.L.66; LATSŽ. P.42.

[153] LBA. Lenkimų bažnyčios Šv. Onos brolijos katalogas. L.4, 6.

[154] Akmenės bažnyčios klebono telefonu pateiktais duomenimis, šioje bažnyčioje kai kurios registracijos knygos išlikusios nuo XVII a. antros pusės, tad jose gali būti duomenų apie Joną (žr. 3 lentelę 4.2), jo sūnus – Stanislovą ir Dovydą (žr. 3, 3a ir 3b lenteles 5.1 ir 5.2) bei anūkus (žr. 3a ir 3b lenteles 6.1–6.6).

DAUKANTŲ GIMINĖS BAJORYSTĖS PATVIRTINIMO DOKUMENTAS

Vilnius, 1820.08.24

Originalas. VUB RS. F. 80-2. Pergamentas, ilgis 81 cm., plotis 66 cm. Viršutinė teksto dalis (apie 10 eilučių) labai išblukusi, per sulenkimus tekstas išsitrynęs. Tekstą sudaro 55 eilutės, antroje pergamento pusėje neįskaitomas kelių žodžių tekstas. Viršutinėje teksto dalyje, per vidurį, tarp eilučių, spalvotais aliejiniais dažais nupieštas "Olivos" herbas su papuošimais. Teksto apačioje, per vidurį, tarp deputatų ir tarp sekretorių parašų, yra nutrupėjusio didelio raudono vaško antspaudo liekanos, kuriose matyti dvigalvio erelio ir atskirų raidžių likučiai.

WYPIS Z KSIĄG SZLACHECKICH GUBERNII LITEWSKO-WILEŃSKIEJ WYWODU FAMILII URODZONYCH DOWKONTÓW HERBU OLIWA

Roku 1820 miesiąca augusta 24 dnia

Przed nami, Michałem Römerem radcą, marszałkiem gubernskim, Orderu Świętej Anny drugiej klasy kawalerem, prezydującym oraz deputatami z powiatów gubernii litewsko-wileńskiej do przyjmowania i roztrzęsania wywodów szlacheckich obranymi, // złożony został wywód rodowitości szlacheckiej familii, urodzonych Dowkontów (herbu /[a]/), z którego gdy się okazało, iż ta familija od najdawniejszych czasów zasłużona, z męstwa i cnot obywatelskich pełniła znaczne Ojczyźnie swej posługi, jakoż wedle świadectwa // Długosza Władysław Jagiełło król polski i wielki książe litewski jednego z tego imienia Dowkonta na również z inszemi znakomitemi /j/ego mężami używał w poselstwie od Litwy do Stanów Polskich dla zjednoczenia tych dwóch ziem sąsiedzkich w jedno państwo. Następcy zaś // onego, niemniej świetni z urzędów jako świeckich, jako i duchownych, równie z czynów rycerskich[b] w każdem razie będąc nieoddzielnemi od życzliwych synów swej Ojczyzny, znani z miłości i gorliwości niepokonanej ku onej, w obronie praw wolności, swobód i bytu // narodowego[c-] męstwem i nieprzyzwyciężoną stałością[-c] z poświęceniem majątków i życia przeświadczali, iż szczycili się klejnotem szlachectwa wywodzący się dziś jednak pierwszych początków swej dawności, z powodu zatracenia w czasie wojen i na-

padów wojsk nieprzyjacielskich przez zdarzone[d] // wypadki, przywilejów sobie nadanych od wielkich książąt litewskich i królów polskich nie mogąc okazać, poczynają swój wywód próbować od Stanisława Dowmonta[c], który równie jak jego przodkowie, zaszczycając się dostojnością szlachecką, znanym był obywatelem na Żmujdzi i zo // stawił po sobie synów dwóch, Andrzeja i Mikołaja. Z tych Andrzej dziedziczył majętność ziemiańską w Księstwie Żmujdzkim wydziale dyrwiańskim, dziś w szawelskim powiecie leżącą, Dobikinie zwaną. Po sobie nie zostawił żadnego potomstwa. Brat zaś jego Mikołaj Stanisławowicz wydał światu synów pięciu, // Stanisława, Michała, Jakuba, Wojciecha i Adama, o czym wszystkim przekonowując przyniosło najprzód prawo wieczysto darowne na dobra Dobikinie od Andrzeja Stanisławowicza Dowkonta Adamowi Mikołajewiczowi wydane r. 1644 decembra 8, a [r.] 1645 januarii 16 w ziemstwie żmujdzkim przyznane, w // którym jest wspomniono o Stanisławie, Michale, Jakubie i Wojciechu, synach Mikołaja Stanisławowicza a o rodzonych swoich synowcach. Powtóre, dokument asekuracyjny od ur. ur. Adama i Jadwigi z Szabłowskich Mikołajewiczów Dowkontów względem zabezpieczenia dożywocia[f] na dobrach ojczystych // Dobikiniach ur. Andrzejowi Stanisławowiczowi Dowkontowi r. 1645 februarii 15 wydany, a tegoż roku junii 29 w ziemstwie żmujdzkim przyznany. Na ostatek testament ur. Jadwigi z Szabłowskich Adamowej Dowkontowej na dobra Dobikinie r. 1600 lipca 13 czyniony i tegoż roku i miesiąca 24 dnia w grodzie Księstwa Żmudzkiego // aktykowany, któremu dobra one na synów z Jakuba i Wojciecha Mikołajewiczów Dowkontów rodzących się zapisuje. Z pomienionych dopiero Stanisław, Michał i Adam Mikołajewiczowie Dowkontowie nie mieli żadnego potomstwa. Jakub Mikołajewicz Dowkont był ojcem synów dwóch, Szymona-Kazimierza dwuimiennego // i Jana, a Wojciech Mikołajewicz Dowkont jednego też Jana, w przekonaniu czego obdukcyja w krzywdzie ur. Jana Filipowicza na ur. Jakuba Mikołajewicza i syna jego Jana Dowkontów, w r. 1600

[a] Neprirašytas 5 raidžių tarpas
[b] Toliau vienas žodis neįskaitomas
[c-c] Perskaitymas abejotinas
[d] Tekste toliau 3 4 žodžiai neįskaitomi
[e] Taip tekste
[f] dożywodzia

kwietnia 28 czyniona i tegoż roku maja 7 w grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowana, o pochodzeniu[g] Jana z Jakuba Miko // łajewicza zapewnia[h]. List na przyznanie prawa zastawnego od Szymona-Kazimierza dwuimiennego Jakubowicza Dowkonta księdzu Janowi Wambuttowi altaryście oszmiańskiemu na część dóbr Dobikinie r. 1664 junii 2 dany, a [r.] 1666 julii 5 w ziemstwie żmudzkim przyznany, że Szymon-Kazimierz był synem Jakuba Mikołajewicza, dowiódł. // A dokument wieczysto kwietacyjny ugodliwy od ur. Jakuba Mikołajewicza w imieniu własnym i nieletniego synowca, Jana Wojciechowicza, z rzeczy dzierżawy dóbr Dobikinia ur. Stanisławowi Kasperowiczowi r. 1661 septembra 12 wydany, a [r.] 1662 junii 14 w ziemstwie żmudzkim przyznany, przeświadczył, że Wojciech Mikolajewicz miał syna Jana. // Szymon-Kazimierz dwuimienny Jakubowicz Dowkont, czy zostawił po sobie jakie potomstwo, nie wiadomo. Jan Jakubowicz Dowkont, pierwszą gałęź tego domu oddzielający, oprócz dóbr Dobikinie, dziedziczył jeszcze wyspę zwaną Sewenberg przy rzece Ejlingien w Księstwie Kurlandskim sytuowaną oraz wydał światu synów // dwóch, Stanisława i Dawida, co list blankietowy od ur. Dawida Janowicza Dowkonta, zrzekający się wyspy Sewenberg na rzecz brata swego rodzonego, Stanisława Janowicza, z warunkiem wypłacenia synom jego, Mikołajowi, Józefowi, Antoniemu i Piotrowi Dawidowiczom, każdemu po tynfów[i] 30, r. 1700 februarii 2 datowany // i tegoż roku marca 23 w grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowany, dostatecznie dowiódł. Z tych Stanisław Janowicz Dowkont, będąc jedynym dziedzicem pomienionej wyspy Sewenberg, po swem życiu zostawił synów dwóch, Józefa i Jakuba, czego dowodem jest testament r. 1720 decembra 20 czyniony, a r. 1721 januarii 27 w ziemstwie // powiatu rosieńskiego aktykowany, w którem wszelką pozostałość (gdyż w czasie najazdu Szwedów nie tylko z pomienionej nieraz wyspy deposydowanym został, ale nawet wszelkie dokumenta na nią służące utracił) na synów swych, Józefa i Jakuba, przeznaczył z warunkiem wypłacenia synom Dawida Janowicza // Dowkontów – Michałowi, Józefowi, Antoniemu i Piotrowi - tynfów[i] 280 za sukcesyją onym należące. W dalszej procedencyi z wyrażonych dwóch synów Stanisława Janowicza Józef Stanisławowicz Dowkont był ojcem Jana, teraz wywodzącego się, przekonało o tem metryka chrztu r. 1773 maja 19 w kościele // parafijalnym szkudzkim zapisana. A Jakub Stanisławowicz Dowkont zostawił synów czterech, Izydora[j], Piotra, Tadeusza, dopiero wywodzących się, i Jerzego, już nieżyjącego, co przeświadczył dokument kwieta-

cyjny od Michała i Józefa Dawidowiczów Dowkontów z rozpoczętego proce-
su ex re sukcesyi z wyspy Se // wenberg należnej i odebrania zupełnej boni-
fikaty ur. ur. Jakubowi[k] oraz Piotrowi, Tadeuszowi, Izydorowi i Jerzemu
synom Dowkontów r. 1765 apryla 1 wydany, a [r.] 1797 septembra 12 w
grodzie Księstwa Żmudzkiego aktykowany. Z poszczególnych dopiero
25 synów Jakuba Stanisławowicza Jerzy już nieżyjący zostawił // synów dwóch,
Szymona i Aleksandra, dziś wywodzących się. Izydor Jakubowicz toż ma
dwóch, Jerzego i Piotra. Piotr Jakubowicz ma trzech, Antoniego, Jana i
Piotra. A Tadeusz Jakubowicz czterech, Felicyjana, Józefa, Jana i Antonie-
go, wspólnie z sobą wywodzących się, w dowodzie czego metryki chrztu r.
1796 // oktobra 29 na Szymona, r. 1805 maja 16 na Aleksandra Jerzewiczów,
r. 1804 apryla 21 na Jerzego, r. 1806 maja 31 na Piotra Izydorowiczów, r.
1793 apryla 15 na Felicyjana, r. 1799 nowembra 30 na Józefa, r. 1812 junii
25 na Jana, r. 1815 nowembra 20 na Antoniego Tadeuszowiczów, r. 1802
junii 7 na Antoniego, r. 1807 februarii 13 na Ja // na Piotrowiczów w kościele
parafijalnym linkimskim i r. 1810 junii 14 na Piotra Piotrowicza w kościele
parafijalnym szkudzkim zapisane dostatecznie przekonały. Po wyjaśnieniu
z Stanisława Janowicza Dowkonta rozrodzonego potomstwa aż do wywo-
dzących się, w górze wyliczonemi dowodami rodowitość szla // checką pro-
bującemi, co do linii idącej z czterech synów Dawida Janowicza Dowkon-
ta, w przekonaniu że Michał Dawidowicz był ojcem toż Michała, który zos-
tawił po sobie synów czterech, Dawida, Filipa, Franciszka i Antoniego,
dziś wywodzących się, Józef Dawidowicz spłodził syna Tadeusza-Toma //
sza dwuimiennego, wywodzącego się z synem Tadeuszem-Szymonem, toż
dwuimiennym, Antoni Dawidowicz dał życie Antoniemu-Piotrowi dwui-
miennemu, wywodzącemu się z synami Antonim i Jerzym, a Piotr Dawido-
wicz miał syna Ludwika, który zostawił syna Dominika, toż dopiero wywo-
30 dzącego, o tem // wszystkim metryki chrztu r. 1756 julii 8 na Tadeusza-
Tomasza Józefowicza, r. 1758 apryla 12 na Michała Michałowicza, r. 1762
oktobra 4 na Antoniego-Piotra dwuimiennego Antonowicza, r. 1740 maja

[g] pochodzie
[h] Įskaitymas abejotinas
[i] tymfów
[j] Idora
[k] Jakububowi

1 na Ludwika Piotrowicza w kościele parafijalnym iłockim, r. 1798 januarii 11 na Filipa, r. 1800 januarii 13 na Dawida, r. 1804 septembra // 13 na Franciszka oraz r. 1795 decembra 11 na Antoniego Michałowiczów, r. 1804 junii 20 na Antoniego, r. 1809 martii 21 na Jerzego Antonowicza, r. 1813 augusta 11 na Tadeusza-Szymona dwuimiennego Tadeuszowicza w kościele parafijalnym linkimskim, a r. 1791 martii 2 na Dominika Ludwikowicza Dowkontów w kościele pa // rafijalnym iłockim zapisane, świadectwo dostateczne uczyniły. Drugą gałęź tego dawnego w Wielkim Księstwie Litewskim domu oznaczający Jan Wojciechowicz brat stryjeczno rodzony Jana Jakubowicza Dowkont, oprócz części dóbr Dobikinia po przodkach na niego spadłej, dziedziczył jeszcze imienicze Światyszki czyli // Ejklony zwane w powiecie Wielkich Dyrwian na Żmudzi położenie swe mające, które sprzedał ur. ur. Michałowi i Elżbiecie z Pocewiczów Witkiewiczom, o czem dokument przedażny w r. 1703 januarii 2 wydany, a [r.] 1713 oktobra 12 na sądach ziemskich żmujdzkich przyznany, zapewnił. Ten zostawił po sobie sy // na Józefa, co dowiodło prawo zastawne od jego dziada, wespół z żoną oraz z synami Józefem i Franciszkiem, na dobra Motowiany w powiecie retowskim położone, księdzu Stukiemu kanonikowi żmujdzkiemu r. 1752 apryla 22 wydane, a 1797 decembra 16 do akt grodzkich powiatu telszewskiego wprowadzone. Józef Janowicz mając w swoim dzierżeniu dobra jedne ojczyste, jako to // Berże Jonotajcie w powendeńskim, Stangajcie w szadowskim powiatach położone i nabyte Motowiany w retowskim na Żmujdzi, spłodził synów trzech, Józefa bezpotomnie zeszłego, Franciszka i Marcina ojców wywodzących się, jak przekonało o tem prawo zostawne na Matowiany księdzu Stukiemu wydane, które wyżej było cytowanem, // jako też prawo przedażne na imienicze Abdyszyce i Balkiszki w powiecie wieszwiańskim leżące, od ur. ur. Wawrzyńca i Johany z Kontowtów Małachowskich ur. Marcinowi Józefowiczowi Dowkontowi r. 1773 maja 23 wydane, a [r.] 1779 julii 22 w aktach ziemskich szawelskich zeznane. Z pomienionych dopiero synów Józefa Janowicza Fran // ciszek Józefowicz Dowkont spłodził synów dwóch, Wincentego i Adama wywodzących się, o czem równie, że Wincenty objął aktorstwo dóbr Berżów Jostajciów i Stungajciów zwanych, prawo zrzeczne r. 1787 maja 4 datowane, a tegoż roku junii 23 przed aktami powiatu rosieńskiego zeznane, dał wiedzieć. Tenże Wincenty Franciszkowicz ma syna Matia // sza, razem wywodzącego się. Marcin zaś Józefowicz brat rodzony Franciszka, dziedzic majątków znacznych Wambuty i

Krzyżajcie w powiecie wieszwiańskim leżących[1], wydał światu synów 5-ciu: Antoniego, Bonawentury, Franciszka i Felicyjana, toż wywodzących się dopiero, oraz Józefa będącego księdzem, jak o tem zapewniła ostatnia testamentowa // dyspozycyja r. 1794 maja 3 czyniona, a [r.] 1797 oktobra 16 do akt grodzkich powiatu telszewskiego zeznana. Z synów Marcina Józefowicza Antoni Marcinowicz Dowkont że ma synów czterech wspólnie wywodzących się, metryki ich o chrzstu r. 1795 decembra 24 na Antoniego-Józefa-Tomasza trzyimiennego, r. 1797 oktobra 24 na Jana-Rafała, r. 1809 februarii 19 // na Piotra-Pawła Antonowiczów w kościele parafijalnym lepławskim, co niemniej też i dekret tejże familii w r. 1804 februarii 12 na Józefa Franciszka w kościele telszewskim zapisane, zapewnienie przyniosły. Na fundamencie przeto takowych produkowanych dowodów, rodowitość szlachecką próbujących, my, marszałek gubernski i deputaci powiatowi, stosownie do // w dyplomacie pod rokiem 1785 najłaskawiej szlachcie nadanym wyrażonych, niemniej też pilnując się prawideł w ukazach Rządzącego Senatu Rządowi gubernskiemu litewskiemu przesłanych, familiją urodzonych, a mianowicie wywodzących się Jana Józefowicza, Izydora z synami Piotrem i Jerzym, Piotra z synami Janem, Antonim i Piotrem, Tadeusza z synami Józefem, Felicyjanem, Janem // i Antonim Jakubowiczów, stryjów Szymona i Aleksandra synów Jerzego Jakubowicza, Tadeusza-Tomasza dwuimiennego z synem Tadeuszem-Szymonem, toż dwuimiennym Józefowicza, Antoniego-Piotra podobnież dwuimiennego z synami Antonim i Jerzym Antonowicza, stryjów Dawida, Filipa, Franciszka, Antoniego Michałowiczów i Dawida Ludwikowicza, niemniej Wincentego z synem // Mateuszem i Adama Franciszkowiczów, Antoniego z synami Antonim-Józefem-Tomaszem trzyimiennym, Janem-Rafałem, Piotrem-Pawłem i Józefem-Franciszkiem dwuimiennemi, Bonawentury, Franciszka i Felicyjana Marcinowiczów Dowkontów za rodowitą i starożytną szlachtą polską uznajemy, ogłaszamy i onych do księgi szlachty gubernii litewsko //-wileńskiej klasy pierwszej, na mocy ukazu r. 1801 maja 5 nastałego, zapisujemy. Działo się na sesyi Deputacyi wywodowej szlacheckiej gubernii litewsko-wileńskiej w Wilnie. Jakowy wypis w roku teraźniejszym 1820 miesiąca decembra[m] dnia przy pieczęci zebrania szlacheckiego tejże gubernii stronie rekwirującej jest wydan. //

[1] Tekste toliau įrašyta raidė -i, atsižvelgiant į prasmę, pašalinama.

Radca stanu, litewsko-wileński gubernski marszałek Orderu Świętej Anny drugiej klasy kawaler Michał Römer
Kazimierz Walentynowicz wileński deputat
Stanisław Cybowicz deputat wywodowy szlachty z powiatu upickiego
Aloiz(y) Sławiński deputat wywodowy z powiatu oszmiańskiego
Andrzej Podbereski deputat wywodowy z powiatu brasławskiego
Wincenty Ancyporowicz deputat powiatu wiłkomirskiego[n]
Władysław Syruć deputat trocki
Adam Zmajłło deputat wywodowy szlachty z powiatu telszewskiego

Sekretarz Józef Strumiłło
Archiwista, kolleski registrator
Adam Baranowicz

[m] Diena nenurodyta
[n] Įskaitymas abejotinas

1 lent. Daukantai (valstiečiai) pagal inventorius

1 lentelės paaiškinimai.

Į sąrašą įtrauktos ir pavardės, panašios į Daukanto ar Daukantaičio pavardes, galėjusios būti iškraipytos raštininko ar dėl kokių kitų priežasčių.

1 Kai kur skliaustuose pateikiama įvairesnė originalo rašyba.
2 Tiksliai nustatyti šios vietovės (originale – Kuliszki) dabartinio pavadinimo nepavyko. 1623 m. ji buvo Kaukolikų vaitystėje, 1684 m. – Grūstės vaitystėje, o 1708–1720 m. – Jedžiotų (originale – Eidziaty) vaitystėje, tad ši vietovė yra nurodytų kaimų trikampyje.
3 Taip tekste – "Zascianek Medsedow alias Remezow".
4 L. 1v "Okolica Gayłayciow", L. 34v "Zascianek Gayliski alias Czaupow".
5 Žr. Merkys V. Simonas... – P. 12–13.

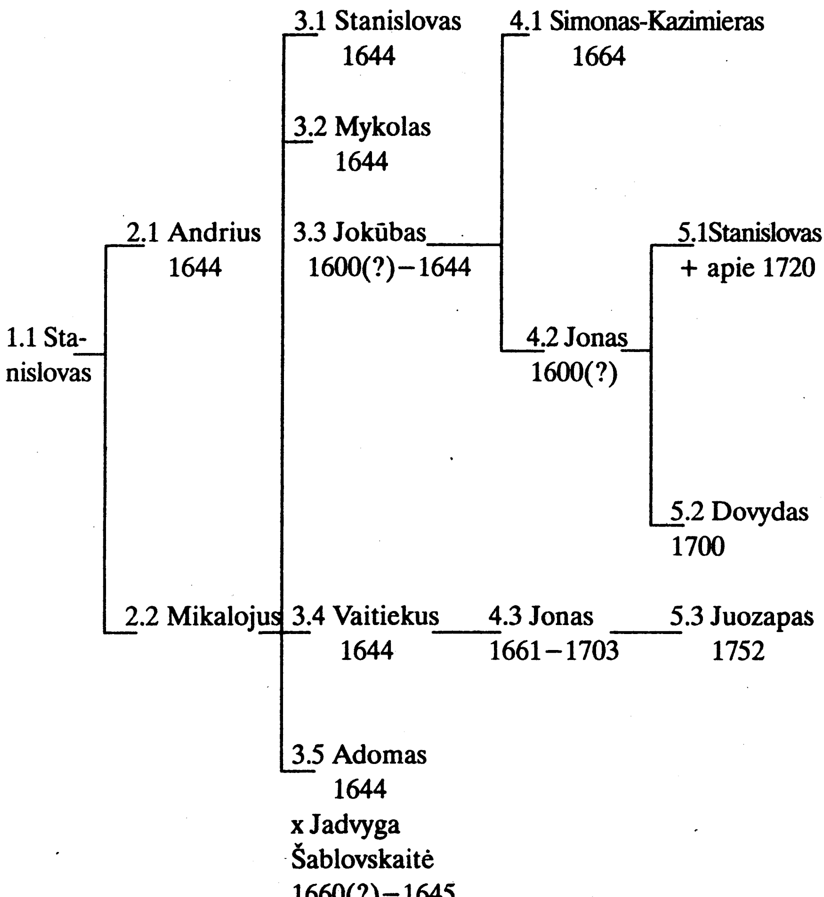
Metai	Vardas, pavardė[1]	Vietovės				Kur yra šaltiniai
		Lenkimai	Veitai	Kuliškiai[2]	Įvairios	
1623	Marius Daukunaitis (Marius Dawkunaitis)				Vabaliai	LVIA.F.SA.B.11479. L. 41 v
	Daukantas Balimdvitis (Dawkont Balimdvitis)	x				Ten pat. L. 52, 52 v
	Matis Daukantas (Matis Dawkunt)			x		Ten pat. L. 84 v
1684	Baltromiejus Daukantas			x		LVIA.F.5 25. A.8.B.1227. L. 30 v VUB RS.F.4-12126 (A-3976). L. 26v
	Jurgis Daukantaitis		x			LVIA.F.525. A.8.B.1227. L. 78v
	Andrius Daukantaitis		x			Ten pat. L. 79
	Jurgis Daukantas				Paluknė	VUB RS.F.4-12126 (A-3976). L. 10v
	Zigmantas Daukantaitis				Medsedžiai	Ten pat. L. 28
1695	Jonas Daukantas (Jan Daukond)				Luknės	LVIA.F.525. A.8.B.844. L. 34 v
	Jurgis Daukantaitis		x			Ten pat. L. 37
	Andrius Daukantaitis		x			Ten pat
	Juozas Daukantas (Jozef Daukontis)				Večiai	Ten pat. L. 37 v
	Kazimieras Daukantas				Klauseikiai	Ten pat. L. 55
	Zigmantas Daukantas				Remezai	Ten pat. L. 77 v
	Dovydas Daukantas			x		Ten pat. L. 81
	Juozas Daukantaitis				Dilbikiai	Ten pat. L. 99
1708	Jonas Daukantas (Jan Dawkont)				Luknės	LVIA.F.SA.B.11492. L. 21 v
	Jurgis Daukantaitis		x			Ten pat. L. 24
	Pranciškus Daukantaitis		x			Ten pat
	Juozas Daukantaitis				Večiai	Ten pat. L. 24 v
	Zigmantas Daukantas				Medsėdžiai arba Remezai[3]	Ten pat. L. 49 v
	Dovydas Daukantas			x		Ten pat. L. 63
1717	Danielius Daukantas			x		LVIA.F.525. A.8.B.152. L. 19
1720	Danielius Daukantas (Daniel Daugont)			x		LVIA. F.1292. A.1.B.311. L. 3
1725	Dovydas Daukantaitis (Dawid Dawkuntays)				Kulai	LVIA.F.SA.B.11495. L. 14 v
1747	Dovydas Daukantas (Dawid Dawtąt)				Rūšupiai	VUB RS.F.4–12128 (A-1892). L. 14
	Dovydas Daukantas (Dawid Dawkąt)	x				Ten pat. L. 18 v

Metai	Vardas, pavardė[1]	Vietovės				Kur yra šaltiniai
		Lenkimai	Veitai	Kuliškiai	Įvairios	
1748-1755	Petras Daukantas (Piotr Dawkontt)				Gailaičiai arba Gailiškiai[4]	VUB RS.F.4–12129 (A-1763). L. 1 , 34 , 46 , 60 , 69 , 90
1755	Dovydas Daukantas (Dawid Daukądt)				Rūšupiai	LVIA.F.525. A.8.B.843. L. 23 , 81
	Mykolas Daukantas	x				Ten pat. L. 46
	Dovydas Daukantas	x				Ten pat. L. 105
1765	Jokūbas Daukantas				Vižančiai	LVIA.F.SA.B.11496. L. 95 , 96
	Petras Daukantas				Kerviai	Ten pat. L. 99, 101
	Petras Daukantas				Gailaičiai	Ten pat. L. 201 , 204, 205
1765-1784	Andrius Daukantas				Šakaliai	LVIA.F.443. A.2.B.79. L. 253, 530
1774	Mykolas Daukantas				Juknaičiai	LVIA.F.525. A.8.B.841. L. 40
	Petras Daukantas				Gailaičiai	Ten pat. L. 42
1777	Mykolas Daukantas				Juknaičiai	LVIA.F.525. A.8.B.842. L. 35
1784	Jokūbas Daukantas				Plaušiniai	Ten pat. L. 63
	Mykolas Daukantas	x				Ten pat. L. 64
	Jurgis Daukantas	x				Ten pat. L. 65
	Antanas Daukantas	x				Ten pat
1795	Mykolas Daukantas	x				VUB RS.F.4-12141 (A-1890). L. 11
	Liudvikas Daukantas				Stripiniai	Ten pat. L. 31
	Stanislovas Daukantas				Klaišiai	Ten pat. L. 42
	Jurgis Daukantas				Kalviai	Ten pat. L. 12
1796	Mykolas Daukantas	x				LVIA.F.SA.B.11545. L. 15 VUB RS.F.4–39591 (A-1286). L. 21
	Izidorius Daukantas		x			Ten pat. L. 17; Ten pat. L. 25
	Jurgis Daukantas				Kalviai	Ten pat. L. 17; Ten pat. L. 25
	Liudvikas Daukantas				Stripiniai	Ten pat. L. 31 ; Ten pat. L. 60
	Stanislovas Daukantas				Klaišiai	Ten pat. L. 39
1799	Mykolas Daukantas	x				LVIA.F.525. A.8.B.205. L. 9
	Jurgis Daukantas				Kalviai	Ten pat. L. 10
	Izidorius Daukantas		x			Ten pat
	Petras Daukantas				Paluknė	Ten pat. L. 10
	Florijonas Daukantas				Ketūnai	Ten pat. L. 15
	Liudvikas Daukantas				Stripiniai	Ten pat. L. 18

2 lent. Daukantai (pagal bažnytinių metrikų knygas)

- 1.1. Jokūbas
  * apie 1703–1713
  \+ 1803.02.06
  1.x 1755.11.25
  Marija Kalvaitė
  * apie 1729
  \+ 1789.05.16
  2.x apie 1790–1795
  Teresė?
  * apie 1720
  \+ iki 1803
  - 2.1 Jurgis(1)
    * 1759.04.23
    +1812.05.03
    x apie 1791–1793
    Kotryna Odinaitė
    (Lopacinskaitė?)
    Jaušienė
    * apie 1757–1766
    +1847.12.10
    - 3.1 Simonas
      * 1793.10.28
      \+ 1864.12.06
    - 3.2 Anastazija
      * apie 1795
      \+ 1799.08.07
    - 3.3 Ona
      * 1797.11.06
      x apie 1815
      Juozapas
      Prušinskas
      - 4.1 Juozapas
        *1816.01.23
        \+ 1816.09.25
    - 3.4 Anastazija
      * 1799.11.30
      x iki 1831
      Kauneckas
    - 3.5 Kotryna
      *1802.05.12
      \+ 1802.08.28
    - 3.6 Konstancija
      * 1804.01.16
      \+ 1804.01.22
    - 3.7 Aleksandras
      * 1805.05.17
      \+ 1841.10.05
  - 2.2 Petras (1)
    * 1761.05.21
    x iki 1802
    Kotryna
    Šauklaitytė
    - 3.8 Antanas
      * 1802.06.07
    - 3.9 Jonas
      * 1807.02.10
    - 3.10 Petras
      * 1810.06.14
  - 2.3 Rozalija (1)
    * 1778.10.18
  - 2.4 Konstancija (1)
    * apie 1777
    \+ 1792.03.08
  - 2.5 Elžbieta (1)
    * apie 1778
    \+ 1778.09.19
  - 2.6 Izidorius
  - 2.7 Tadas

3 lent. Daukantai (pagal 1820 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentą)

toliau žr. lent. 3a, 3b, 3c

3a lent. Daukantai (Stanislovo šaka)

- 5.1 Stanislovas + apie 1720
  - 6.1 Juozapas * prieš 1720
    - 7.1 Jonas * 1773. 05. 19 + po 1820
  - 6.2 Jokūbas * prieš 1720
    - 7.2 Izidorius + po 1820
      - 8.1 Jurgis * 1804.04.21 +po 1820
      - 8.2 Petras * 1806.05.31 + po 1820
    - 7.3 Petras + po 1820
      - 8.3 Antanas * 1802.06.07 + po 1820
      - 8.4 Jonas * 1807.02.13 + po 1820
      - 8.5 Petras * 1810.06.14 + po 1820
    - 7.4 Tadas + po 1820
      - 8.6 Felicijonas * 1793.04.15 + po 1820
      - 8.7 Juozapas * 1799.11.30 + po 1820
      - 8.8 Jonas * 1812.06.25 + po 1820
      - 8.9 Antanas * 1815.11.20 + po 1820
    - 7.5 Jurgis + iki 1820
      - 8.10 Simonas * 1796.10.29 + po 1820
      - 8.11 Aleksandras * 1805.05.16 + po 1820

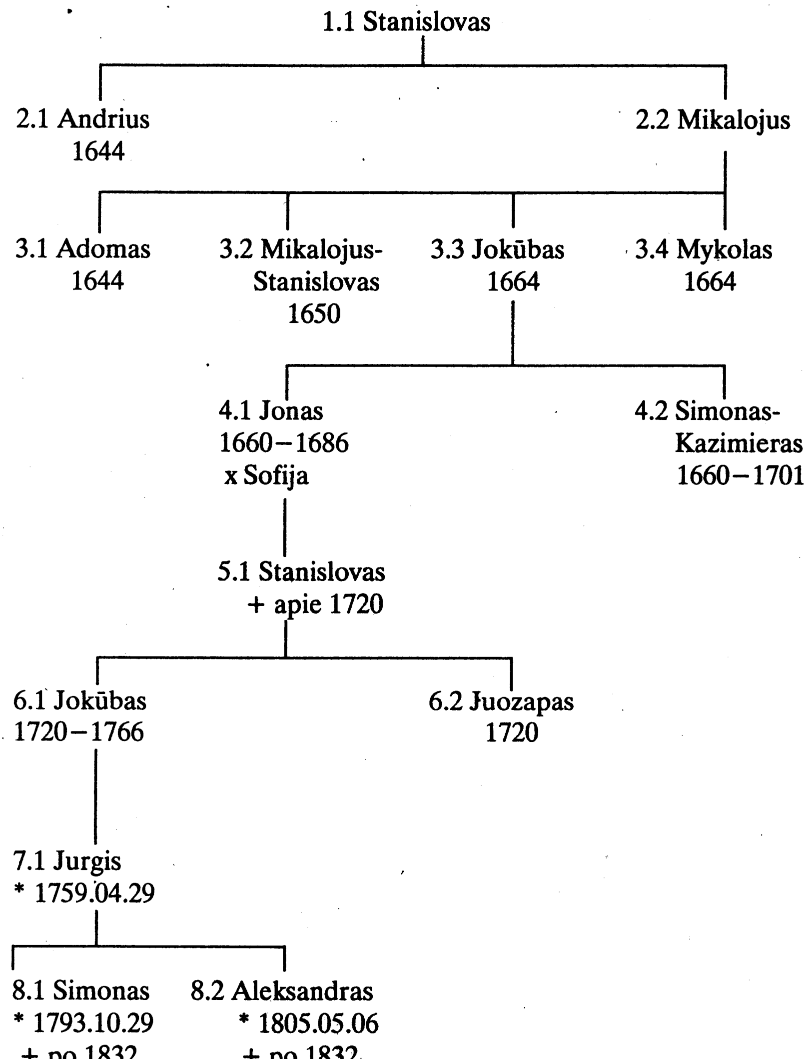
3b lent. Daukantai (Dovydo šaka)

- 5.2 Dovydas 1700
  - 6.3 Mykolas 1700–1765
    - 7.6 Mykolas * 1758.04.12 + iki 1820
      - 8.12 Antanas * 1795.12.11 + po 1820
      - 8.13. Pilypas * 1798.01.11 + po 1820
      - 8.14 Dovydas * 1800.01.13 + po 1820
      - 8.15 Pranciškus * 1804.09.13 + po 1820
  - 6.4 Juozapas 1700–1765
    - 7.7 Tadas-Tomas * 1756.07.08 + po 1820
      - 8.16 Tadas-Simonas * 1813.08.11 + po 1820
  - 6.5 Antanas 1700
    - 7.8 Antanas-Petras * 1762.10.04 + po 1820
      - 8.17 Antanas * 1804.06.20 + po 1820
      - 8.18 Jurgis * 1809.03.21 + po 1820
  - 6.6 Petras 1700
    - 7.9 Liudvikas * 1740.05.01 + iki 1820
      - 8.19 Dominykas * 1791.03.02 +po 1820

3c lent. Daukantai (Juozapo šaka)

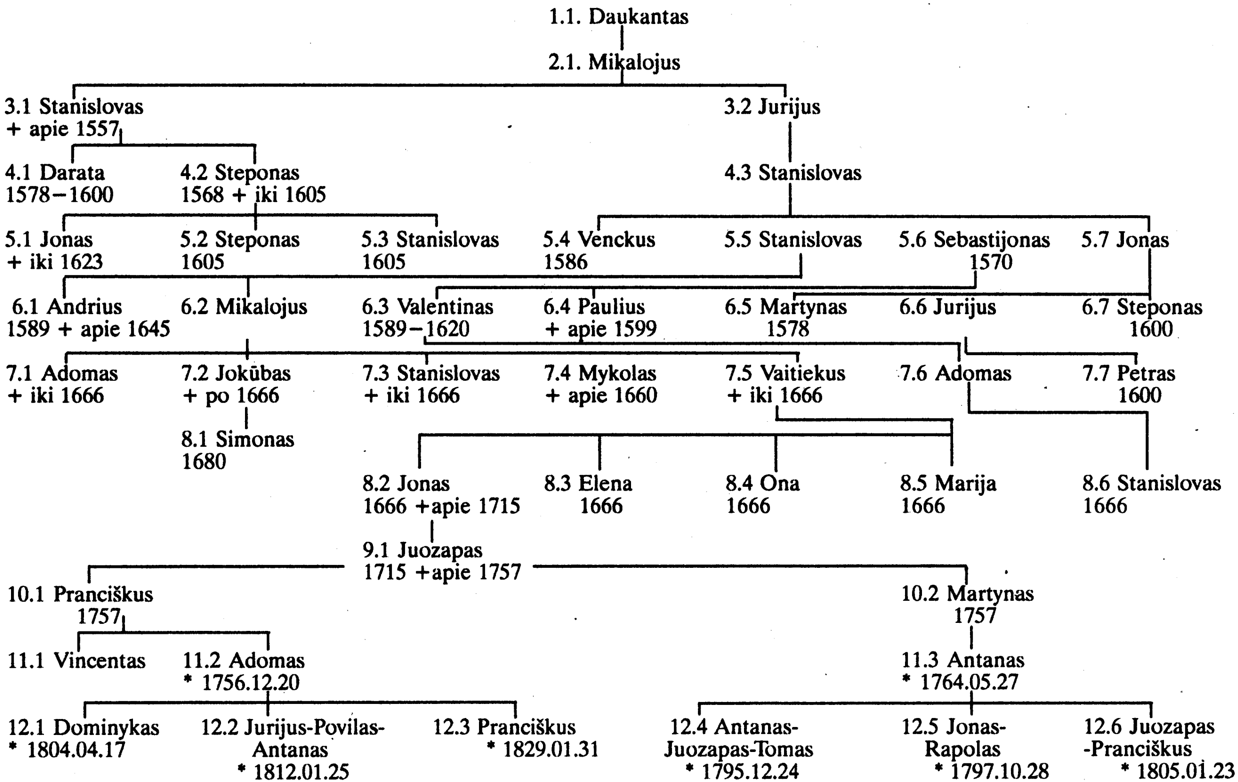
- 5.3 Juozapas 1752
  - 6.7 Juozapas 1752 + iki 1820
  - 6.8 Pranciškus 1752 + po 1820
    - 7.10 Vincentas + po 1820
      - 8.20 Motiejus + po 1820
    - 7.11 Adomas + po 1820
  - 6.9 Martynas 1752 + po 1820
    - 7.12 Antanas + po 1820
      - 8.21 Antanas-Juozas-Tomas * 1795.12.24 + po 1820
      - 8.22 Jonas-Rapolas * 1797.10.24 + po 1820
      - 8.23 Juozapas-Pranciškus * 1804.02.12 + po 1820
      - 8.24 Petras-Paulius * 1809.02.19 + po 1820
    - 7.13 Bonaventūras + po 1820
    - 7.14 Pranciškus + po 1820
    - 7.15 Felicijonas + po 1820
    - 7.16 Juozapas + po 1820

4 lent. Daukantai (pagal 1832 m. bajorystės įrodinėjimo dokumentus)

4.–2696

5 lent. Daukantai (pagal įvairius dokumentus)

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

PIRMOJI LIETUVIŠKA ISTORIJA: DU SIMONO DAUKANTO "DARBŲ" RANKRAŠČIAI

Roma Bončkutė

S. Daukanto pirmasis istorinis veikalas "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" yra žinomas iš dviejų išlikusių nuorašų. Ilgą laiką buvo manoma, kad "Darbai" buvo perrašyti keturių asmenų, tarp jų – S. Daukanto ir D. Poškos. Nauja nuorašo analizė parodė, kad "Darbus" perrašinėjo tik S. Stanevičius ir J. Plioteris, kuriam rankraštis ir priklausė. Taip pamažu gausėja medžiagos apie iškilią asmenybę grafą J. Plioterį, kuris iš visų stambių XIX a. pradžios dvarininkų skyrėsi ne tik meile lietuvių kalbai, atsidėjimu jos ir Lietuvos praeities tyrinėjimui, bet ir reta filologine intuicija. Šiame straipsnyje pateikiami nauji tekstologinių tyrinėjimų rezultatai.

Pagal kilmę senesnis yra nuorašas "Darbay senuju Lituwiu yr żemayczin". Jis turi 1822 m. datą. Šiame nuoraše nėra autoriaus pavardės. S. Daukanto autorystę 1920 m. nustatė E. Volteris, palyginęs nuorašą su kitais jo istorijos veikalų tekstais[1]. E. Volterio išvadas patvirtino V. Biržiška 1929 m., rengdamas "Darbų" leidimą[2].

Nuorašo istoriją padėjo nustatyti rankraštyje esantis antspaudas su įrašu: "Biblioteca Georgii Comitis de Plater". Vadinasi, rankraštis, prieš atitekdamas Marijonui Plioteriui, iš kurio bibliotekos jis pateko į Kauno centrinį valstybės knygyną, priklausė Jurgiui Plioteriui (1810–1836). Manoma, kad kaip tik šį "Darbų" nuorašą 1836.IV.16(28) minėjo S. Stanevičius laiške istorikui T. Narbutui: "Tarp rankraščių /J. Plioterio bibliotekos/ tėra du, kuriuos čia vertėtų paminėti: /.../ antrasis, žemaitiškai parašytas, apie Lietuvos istoriją nuo pradžios iki Vytauto ir Jogailos mirties. Šis rankraštis nėra paties amžinos atminties Plioterio veikalas, bet nuorašas kito, kurį jam vienas jo draugų buvo davęs perskaityti"[3]. Taigi nuorašas 1836 m. jau

buvo padarytas. Jo datą galima šiek tiek patikslinti, taip pat mėginant nustatyti ir tikslesnę "Darbų" parašymo datą, kadangi daugelis tyrinėtojų dėl 1822 m. datos linkę abejoti.

"Darbų" nuorašas yra rašytas ne vienu laiku. Tai rodo ne tik skirtingų rūšių popierius, bet ir teksto rašyba bei kalba. Nuorašo pradžia (p. 3–64) rašyta ant 1826 m. gamybos popieriaus, kuriame neryškiai matomos raidės М О К Ф Е Б. S. Klepikovas šias raides šifruoja: "Московской округи Копнинская фабрика Елизаветы Баташевой"[4]. "Darbų" p. 65–280 perrašyti ant Kučkuriškių dirbtuvės popieriaus. Jame nėra įspausta pagaminimo datos, tačiau žinoma, kad ši dirbtuvė 1824 m. jau gamino popierių[5]. Nuorašo 281–885 psl. perrašyti 1829 m. gamybos popieriuje. Rankraštyje yra išlaikytų taisymų su D. Poškos ir S. Stanevičiaus inicialais D.P., S.S.

V. Biržiška, rengdamas spausdinti "Darbus", nuorašą ištyrė ir priėjo išvadą, kad visas tekstas buvo perrašinėjamas keturių asmenų[6]. Tačiau jis neturėjo pakankamai medžiagos nuorašo kilmei nustatyti. Daug medžiagos apie XIX a. pirmąją pusę tuo metu buvo saugoma Vilniuje, Lietuvių Mokslo Draugijos bibliotekoje arba iš viso nebuvo surasta. Todėl V. Biržiška suklydo, manydamas, kad "Darbų" pradžia galbūt rašyta paties S. Daukanto, o "rankraščio p. 65 iki 663 (iki § XIX Gedymynas dydis Kunig.) rašyti visai kita ranka, mažiau pratusia rašyti, su pastabomis šone ir net prierašuose irgi matyti ne Daukanto; kadangi keliose vietose prie tų pastabų pridėtas D.P., tai tenka manyti, kad ši rankraščio dalis buvo koreguojama Dionizo Poškos. Nuo 603 (§ XIX) iki 749 p. (§ XXI) rankraštis nurašytas trečio asmens, to paties, kurs dėjo pataisas anksčiau. Kadangi, be to, visos pataisos su D. P., kurios anksčiau buvo dedamos šone ar net priera-

[1] Volteris E. Simono Daukanto jaunatvės darbai ir raštai // Švietimo darbas. –1920. –Nr. 8/9. –P. 45–49. –Nr. 10.– P. 30–32.

[2] Daukantas S. Darbay senuju Lituwiu ir Żemayczių 1822.– K., 1929 (leidėjo "Prakalba").

[3] Stanevičius S. Raštai.– V., 1967.– P. 421.

[4] Клепиков С. А.Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв.– М., 1959. – С. 306.

[5] Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.–V., 1967.– T. 1. –P. 165.

[6] Daukantas S. Darbay.... ("Prakalba").

šuose, dabar įrašomos į patį tekstą skliausteliuose su tuo pačiu D.P., tai matyti šią rankraščio dalį nurašė Dionizas Poška, kuris ir savo nurašomam tekste iš karto keitė tarmę"[7]. Šios V. Biržiškos išvados laikėsi ir vėlesni S. Daukanto kūrinių tyrinėtojai bei leidėjai[8], nors "Aleksandryne" jau užsimenama, kad "Darbus" iš dalies buvo nurašęs pats Plioteris"[9].

Atidžiau patyrinėjus, aiškėja, kad "Darbų" nuorašas rašytas skirtingu laiku ir tik dviejų asmenų. Pradžia (p. 3–64) ir pabaiga (p. 603–885)bei įvairūs taisymai rašyti paties J. Plioterio, o 65–601 psl. perrašė S. Stanevičius. Tuo nesunku įsitikinti, smulkiau susipažinus su išlikusiais J. Plioterio ir S. Stanevičiaus rankraščiais.

J. Plioteriui, kaip rodo rankraščiai, buvo būdinga nepastovi rašysena. Labai skiriasi jo lenkiškų ir lietuviškų tekstų braižas. Lietuviškai jis rašė aiškiau. Tačiau, jei lietuviškas rankraštis ilgesnis, antroji jo pusė jau rašoma greita ir smulkia rašysena. Dideli J. Plioterio braižo skirtumai ilgai trukdė pastebėti, kad "Darbų" teksto pradžia ir pabaiga nurašyta to paties asmens.

Tarp visų J. Plioterio autografų, šiuo metu saugomų Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, įdomiausi pasirodė "Materyały do historyi literatury języka litewskiego" (F 112–1, 1.155) ir "Trumpa żinia apei tą iszdawimą lietuwiszkos Biblijos Londone" (F 112–2, 1.13). "Materyały" – tai chronologinis-bibliografinis lituanistikos ir lietuviškų knygų sąrašas bei rašytojų ir kalbos tyrinėtojų biografijos. Šiame rankraštyje yra įrašų lenkų, lotynų, vokiečių, rusų, lietuvių kalbomis. Jis rašytas apie 1825–1832 m. Antrasis rankraštis – tai originali J. Plioterio studijėlė apie S. B. Chilinskio Biblijos vertimą (1660). Pats studijėlės autorius šį rašinį datuoja šitaip: "Raszyta Wilniuje Metûsi 1826/27, o isztaisyta ir pabenkta Karalaucziuj m. 1831 mėnesėje Kowo 19 dienoj" (1.11). Kadangi rankraštis ne tik buvo ištaisytas, bet ir visas ištisai perrašytas, tai lengva pastebėti, kad 1831 m. J. Plioteris jau vartojo kitokią rašybą, negu persirašydamas "Darbus". Nustačius jo rašybos kitimo laiką, galima patikslinti "Darbų" nuorašo datą.

Kaip minėta, "Darbų" pradžia (3–64 psl.) buvo perrašyta anksčiau už likusią teksto dalį. Kitą perrašymo laiką nurodo ne tik popieriaus pagaminimo data (1826 m.), bet ir kiek kitokia ortografija, kurios, tiesa, ne visada nuosekliai laikomasi. Galima būtų paminėti keletą J. Plioterio ortografijos ypatumų. Pradžioje jis dar veikiamas ankstesnės tradicijos, todėl, pavyzdžiui, dvibalsius *ai, ei, ui,* rašė *ay, ey, uy* (*Żemayteys* p. 3, *niekay* p. 35,

pakarcziuy p. 3). Taip pat raide *y* žymėjo žemaitišką paplatėjusį [ẹ]; bk. *i* (*begalyne* p. 3, *yszmesdawa* p. 16, *ysznaykyny* p. 3); *i* žymimas bk. *y* (*wiray* p. 19, *doribe* p. 51).

Palyginus "Darbus" (3–64 psl.) su kito išlikusio nuorašo "Darų" pradžia, galima pastebėti, kad J. Plioteris perrašydamas iš karto keitė kalbą (*amžiúse* D p. 3 ir *omžiusy* Dr p. 2, *reyk* D p. 3 ir *rek* Dr p. 2, *winas* D p. 3 ir *wyinas* p. 2, *pakarcziuy* D p. 3 ir *pakarcziou* Dr p. 2, *paczes* D p. 4 ir *pates* Dr p. 2, *ant* D p. 5 ir *ont* Dr p. 3).

"Darbų" 603–885 psl. perrašyti kiek kitokia rašyba, kuri skiriasi ne tik nuo 3–64 psl., bet ir nuo studijėlės "Trumpa žinia" rašybos. Kadangi 603–885 psl., kaip vėliau pamatysime, galėjo būti perrašyta apie 1829–1830 m., reikia manyti, jog nuorašo pradžia buvo persirašyta prieš 1829 m., J. Plioteriui tebegyvenant Vilniuje.

Jau pirmieji S. Daukanto kūrybos tyrinėtojai buvo linkę abejoti dėl tokios ankstyvos "Darbų" parašymo datos. Įtarimą kėlė tai, kad veikale cituojami šaltiniai iš "Dziennik Wileński" 1822 m., III tomo, t. y. iš metų pabaigos[10]. Be to, "Darbuose" yra toks sakinys: "Kaypogi Raseiniu apikarto wyina toky oużouła tebier dar stoubris po kuriu kyta karta Ƶiamajtej meldies, baublu szendien wadynamas kuremy giwen garbingas daynius ir raszitos Ƶiamaicziu Kałbu Jomilesta Poszkas, kursai poikey tou baubli apraszeis apskelby swietuy"[11]. D. Poškos straipsnis apie Baublį buvo išspausdintas "Dziennik Warszawski" 1826 m. S. Daukantas nenurodė, iš kur ši žinia paimta. Tačiau vėlesniame darbe "Būdas" (1845) išnašose jau įrašyta *Dziennik Warszawski 1826. T. IV. pag. 37*[12]. Gali būti, kad, rašydamas apie Baublį "Darbuose", S. Daukantas turėjo galvoje D. Poškos rankraštį, kuris nuorašais galėjo plisti, kaip ir daugelis kitų to meto rašinių. Pavyzdžiui, šubravcai D. Pošką su jo Baubliu užkabino savo satyrose jau 1818 m.[13]

[7] Ten pat.

[8] Žr. Daukantas S. Raštai.– V., 1976, –T. 1.–P. 743.

[9] Biržiška V. Aleksandrynas.– Čikaga, 1965. –T. 3. –P. 211.

[10] Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje.– K., 1939.– P. 204.

[11] Darbay.– P. 134 (rankraštis).

[12] /Daukantas S./ Budą Senowęs-Lětuwiû Kalnienû ĩr Ƶiamajtiû.– Petropilie, 1845.– P. 110.

[13] Ten pat. –P. 59.

Pirmąjį "Darbų" variantą S. Daukantas galėjo parašyti 1822 m., o vėliau šiek tiek papildyti ir pataisyti, jau nekeisdamas datos. Sakysim, "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje" buvo dar taisomas apie 1854 m., o parašymo data vis tiek buvo palikta senoji – 1850 m. "Darbai", matyt, ir nebuvo daug taisyti, nes nėra naudota literatūros, išleistos po 1822 m.

Tačiau grįžkime prie "Darbų" nuorašo. Jų pradžia, kaip minėta, rašyta 1826 m. gamybos popieriuje, vadinasi, kai S. Daukantas jau gyveno Rygoje. Galima tik spėti, ar išvykdamas iš Lietuvos "Darbus" jis paliko, ar išsivežė, ar rankraštį atsiuntė, pavyzdžiui, D. Poškai pataisyti. Bet gali būti, kad egzistavo "Darbų" nuorašas, iš kurio J. Plioteris persirašė p. 3–64. "Darbai" buvo plačiai žinomi prieš 1830 m., tad nuorašų galėjo būti keletas, nors nebūtinai ištisai nurašyti. "Darbai", pavyzdžiui, buvo žinomi Pr. Zatorskiui, kuris 1830 m. parašė dvi giesmes apie Živibuntą ir Pojetą, remdamasis žemaitišku S. Daukanto istorijos rankraščiu[14]. Atrodo, savo "Darbų" nuorašą turėjo L. Uvainis, kuris dažnai važinėjo į Vilnių ir palaikė ryšius su universiteto lietuviais studentais.

Apibendrinant galima pasakyti, kad "Darbus" J. Plioteris persirašinėjo skirtingu laiku ir galbūt iš skirtingų rankraščių: p. 3–64 greičiausiai jis nusirašė Vilniuje apie 1826–1829 m. iš dabar nežinomo rankraščio, o p. 603–885 baigė rašyti Žemaičiuose, matyt, iš D. Poškos taisyto originalo.

Kaip sakyta, p. 65–601 (602 – tuščias) perrašė S. Stanevičius. Apie 1829 m. jis persikėlė gyventi pas J. Plioterį, kuris "turėjo kai kurių užsimojimų ir pakankamai lėšų jiems realizuoti. Jis norėjo sudaryti didelę biblioteką, kurioje būtų surinkti visi Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą liečią leidiniai, dokumentai, rankraščiai, ir tuo būdu padėti pagrindą lituanistikos studijoms. Šiam ir kitiems sumanymams vykdyti, Pr. Zatorskio liudijimu, jis pasikvietė į pagalbą S. Stanevičių"[15]. "Darbų" perrašinėjimas – vienas iš jo darbo pavyzdžių.

S. Stanevičius perrašydamas keitė S. Daukanto rašybą ir kai kur kalbą. Jis laikėsi žemaitiškų raštų tradicijos, todėl jo perrašytas "Darbų" tekstas rašybos atžvilgiu gerokai skiriasi tiek nuo S. Daukanto pirmųjų tekstų, pavyzdžiui "Pasakas Pådraus" (1824), tiek nuo J. Plioterio perrašyto teksto. Raide *y*, kaip ir J. Plioteris, jis žymėjo žemaitišką praplatėjusį [ẹ], bk. *i* ir kt., dvibalsius *ai, ei* rašė *ay, ey* (*ui* vartojo retai *łuitą* p. 75, nes paliko S. Daukanto *ů* arba *oü*, pavyzdžiui, *paskou* p. 159, bet J. Plioterio beveik visur taisomą į *ouy* p. 312) pvz.: *kyty* p. 65, *kitosy žiniosy* p. 66, *senowys* p. 69,

manity p. 79, *łaydy* p. 97, *myry* p. 97, *apipasakoiy* p. 107, *pargalys* p. 541. Nors neretai randame S. Daukanto parašymų (*darodi* p. 65, *rasztusi* p. 70, *senowis* p. 70, *kunegaiksztis* p. 506). Kad tai ne paties S. Stanevičiaus nevienodumai, rodo kai kurie taisymai. Pavyzdžiui, S. Stanevičius mechaniškai perrašęs *skaytite* ištaisė į *skaytity* p. 75, *teysibi* į *teysiby* p. 65, *waden* į *wadyn* p. 72.

S. Stanevičiaus tekstą gerokai taisė J. Plioteris, pvz.: *to kałbo* taisoma į *toj kałboj* p. 65, *Prusa, Letuwe* į *Prusaj, Letuwej* p. 71, *kałnas* į *kałnajs* p. 88, *gaspadine* į *gaspadinej* p. 161, *amżyna* į *amżinay* p. 503. Rečiau taisoma žodžio viduryje, pvz.: *leda* į *lejda* p. 77, *dakta* į *dajktay* p. 172, *wakas* į *wajkajs* p. 184.

Dažnai S. Stanevičiaus paliktus *d, dz, t* ištaiso į *dż, cz*, pvz.: *dydzius* į *dydżius* p. 82, *parskaitiusis* į *parskaicziusis* p. 66.

J. Plioteris taisė ir kai kuriuos žodžius, pvz.: *nes* beveik visur keitė į *bet* p. 66, *żm/o/gieiwas* į *żmonimys* p. 81, *jotu* į *raytu* p. 88, *lyczyna* į *baydiklu* p. 90. Tačiau dažniausiai neaiškius, nesuprantamus žodžius ar jų formas pabraukdavo ar brūkšteldavo, o paraštėje padėdavo klaustuką. Tai lyg ir dialogas su autoriumi ir su kitais, būsimais rankraščio skaitytojais dėl S. Daukanto vartojamų skolinių, naujadarų, žemaitybių ar dėl žodžiams suteiktų naujų reikšmių. Pavyzdžiui, J. Plioteris padėjo klaustukus ties žodžiais: *tiewaynys* p. 89, *stelingiu* p. 94, *dursaray* p. 101, *rumoła* p. 124, *padarga* p. 281.

Gausūs J. Plioterio taisymai rodytų, kad jį nelabai patenkino S. Stanevičiaus perrašinėjimo principai, ir jis likusią "Darbų" dalį perrašė pats. Žinoma, S. Stanevičių nuo nurašinėjimo galėjo atitraukti kiti darbai – juk 1829 m. išėjo jo "Szeszes pasakas", "Daynes Zemayczių", "Trumpas pamokimas kałbos letuwyszkos".

Perrašinėdamas p. 603–885, J. Plioteris laikėsi beveik tokių pat rašybos ir kalbos principų kaip ir nurašinėdamas p. 3–64, tačiau pamažu, nors dar nenuosekliai, dvibalsius *ai, ei, ui* ėmė rašyti ne su *y*, o su *j* (*karejwejs* p. 621, *łajke* p. 646, *tejsibys* p. 660), nors rašoma ir su *y* bei su *i*, kaip Daukanto (*dydey* p. 604, *ateynanczu* p. 607, *buweinys* p. 624, *łaima* p. 534).

[14] Ten pat. – P. 204.

[15] Lebedys J. Simonas Stanevičius. – V., 1955.– P. 133.

Rankraštyje "Trumpa žinia" dvibalsius *ai, ei, ui* J. Plioteris rašė su *i*, bet žodžio gale dažnokai ir su *y* (*skaityti* 1.2, *besiłaika* 1.3v., *apei* 1.2, *teisybe* 1.3v., *tasai* 1.7, *jogey* 1.3, *tiktay* 1.3v., *czionay* 1.7v.). Atrodo, jį veikė prūsiški raštai. Esama kitų ortografijos ypatumų, kurie rodytų jam darytų prūsiškųjų raštų įtaką (bk. *ė* imta rašyti *ẽ*, *ė*: *regėta* 1.3, *reikẽtu* 1.4, *tyłẽjime* 1.10v.). Kaip žinoma, 1831 m. Karaliaučiuje J. Plioteris kartu su S. Stanevičiumi matėsi su L. Rėza, kuris jiems suteikė žinių ir sugestijų, naudingų ateities literatūriniams sumanymams[16]. Galima būtų manyti, kad 1831 m. pakeitęs rašybą, J. Plioteris jos laikėsi ir perrašinėdamas "Darbus" (603–858 psl.), nes rankraštyje "Trumpa žinia" vartojama nauja rašyba (akivaizdžiai pasukta Prūsijoje leistų raštų pusėn) negalėjo būti taikoma tik vienam atvejui. Rankraštyje "Materiały" yra įrašytas nedidelis tekstelis, kuris datuojamas: *1832 m. Sept. 26* (1.68). Jame laikomasi tokios pat rašybos kaip ir "Trumpos žinios" rankraštyje (*kasztais*, *Jszleidimo*, *tiktay*, *Szissai*: *j* parašyta tik vieną kartą – *łabaj*).

Remiantis J. Plioterio rašybos kaitos analize, galima prieiti išvadą, kad "Darbų" p. 3–64 buvo perrašyti anksčiausiai, prieš 1829 m., kai nurašinėtojui didesnės įtakos turėjo S. Stanevičiaus vartota rašyba, 603–885 psl. turėjo būti perrašyti per trumpą laiką, tarp 1829–1830 m. gruodžio mėn. (iki kelionės į Karaliaučių) arba po 1832 m., jei J. Plioteris savo dvibalsius *ai*, *ei*, *ui* ėmė rašyti su *j* jau po kelionės į Prūsus, paveiktas Lietuvoje beužgimstančio lenkiško rašymo *aj, ej, uj.*

Norint rekonstruoti S. Daukanto "Darbų" autentiškas lytis, svarbu nustatyti, ar nuorašo 65–885 psl. buvo perrašyti iš vieno rankraščio. Kadangi tiek S. Stanevičiaus, tiek J. Plioterio perrašytuose tekstuose yra pataisų su inicialais D. P., tai galima spėti, kad nuorašo šaltinis buvo tas pats. Tačiau ar tai D. Poškos ar kieno kito nuorašas, ar D. Poškos taisytas S. Daukanto autografas?

Yra žinoma, kad daugelis XIX a. pradžios literatų siųsdavo D. Poškai, kaip geram lietuvių kalbos žinovui, pataisyti savo rankraščius. Galėjo ir S. Daukantas jam pasiųsti savo "Darbus". Juos skaitydamas, D. Poška taisymus užrašinėjo paraštėse ir virš žodžių, pridėdamas savo inicialus. Jo įrašus paliko J. Plioteris, pvz.: *augibe*, o viršuje užrašė *tiewiste D. P.*, p. 631, virš S. Daukanto *kulwertynejs* antrojo sando užrašytas *wertejs D. P.*, turbūt nesupratus taisymo, nuoraše liko tik *wertejs D. P.*, p. 639.

S. Stanevičiaus perrašytame "Darbų" tekste inicialai D. P. aptinkami tik

tarp J. Plioterio pataisymų. D. Poškos inicialus nurašinėtojas greičiausiai praleisdavo, nes J. Plioteris, tikrindamas S. Stanevičiaus nurašytąją teksto dalį, ne tik įrašė praleistus žodžius, sakinius, bet ir D. Poškos taisymus, pvz.: *Czy nie Medingiany?* /*D.P.*/ p. 546. Tačiau S. Stanevičiaus perrašytame tekste gausu žodžių, įrašytų skliausteliuose (pvz., *neszioiy* /: *diewieiy*:/ p. 105, *i Estu* /:*Igulu*:/ p. 300, *atenti* /:*ateynonti*:/ p. 569, *onturiety* /:*użłąikity*:/ p. 572). Tarp jų gali būti ir D. Poškos taisymų, bet dauguma priskirtini pačiam S. Stanevičiui. Tai rodytų J. Plioterio tekste esantys taisymai su inicialais S.S. Perrašydamas J. Plioteris galbūt tarėsi su S. Stanevičiumi ir perrašomame tekste pavartojo nemažai jo žodžių, o būdamas preciziškas, šalia jo siūlymų žymėjo S. S., o šalia D. Poškos – D. P., pvz.: *nepagyrs darba Olesnychy* /*yr Jogayłas. prid. S. S.*/ p. 877, *stowiła* /*stumas S. S.*/ p. 878. Be abejo, kai kurie sinonimiški žodžiai gali būti paties S. Daukanto, ypač sutampantys abiejuose nuorašuose, pvz.: *Chorus* /:*Kurszus*:/ Dr. p. 33 ir *Choray* /:*Kursey*:/ Dp. 61. Kiti S. Daukanto rankraščiai rodo, kad jų autorius ypač didelį dėmesį teikė leksikai, ilgai rinkdavo tinkamą žodį, norėdamas būti gerai suprastas, šalia ar viršuje naujesnio savo žodžio (latvizmo, darinio ir t. t.) parašydavo įprastą, visiems žinomą. Todėl norint nustatyti, kurie apskliaustieji "Darbų" teksto žodžiai priklauso autoriui, o kurie S. Stanevičiui, D. Poškai ir J. Plioteriui, reikia lyginti su "Darais". Kai kuriuos iš jų "išduoda" rašyba, o kiti "išsiduoda" patys, nes S. Daukanto leksika yra originali ir sunkiai sumaišoma.

Įrišant visą "Darbų" nuorašą, buvo pridėti 64 puslapiai, J. Plioterio kažkada anksčiau nusirašyti, matyt, dar Vilniuje. Tokiu būdu nuorašo tekstas pasidarė daugiasluoksnis: du skirtingi J. Plioterio nurašyti tekstai, S. Stanevičiaus nurašyta dalis, D. Poškos pataisos, o pro visa tai šviečia S. Daukantas.

"Darų" nuorašas turi 1833 m. datą. Tačiau skaičiai 33 įrašyti vėliau, ištrinto ankstesnio parašymo vietoje. Nuorašas perrašytas vienodame pilkos spalvos popieriuje, su vandenženkliu ir 1825 m. pagaminimo data. Perrašyta vieno asmens. "Darų" priešlapyje yra senas įrašas pieštuku *Uwojń*, taip pat viršelyje priklijuotas J. K. Gintilos ekslibrisas *Ex Bbiliotheca Jo. Gintyllo Nom. Eppi.* Abi šios pavardės turėtų rodyti buvusius rankraščio savinin-

[16] Ten pat. P. 133.

kus. Vienas jų – filologas ir kultūrininkas Leonas Uvainis (1755–1828), gyvenęs Žemygaloje, Raseinių aps., kitas – Jonas Krizostomas Gintila (1738–1857), bibliofilas, religinių raštų rengėjas, hebraistas, 1835–1844 m. gyvendamas Peterburge, artimai bendravęs su S. Daukantu. Svarbu nustatyti, ar "Darų" rankraštis priklausė pirma L. Uvainiui, o po to J. K. Gintilai, ar pastarajam jie nurašyti nuo dabar nebežinomo L. Uvainiui priklausiusio nuorašo (kaip rodytų įrašas pieštuku *Uwojń*).

"Darų" nuorašas atsirado 1929 m., kai Biržiškos jau rengė spausdinti "Darbus". Štai ką rašo V. Biržiška: "Be šio pirmojo Daukanto rankraščio – Lietuvių Mokslo Draugijos rankraštis bene bus jau vėlesnis ir paties Daukanto kiek išplėstas – išsiliko ir kitas jo nuorašas, leidėjams, deja, tik spausdinimą baigiant į rankas patekęs. Jono Krizostomo Gintillos bibliotekos katalogą žiūrėdamas [...], buvau užtikęs jame minėtą rankraštį – Darus Lietuviu er Žemayczіu 1833 su pažymėjimu paišeliu prie knygos Uvainio pavardės. Rankraščio nematęs buvau pažymėjęs jį Bibliografijos II dalyj (652 Nr.) Uvainio rankraščiu. Tačiau šio rankraščio negalima buvo surasti nei vienoje bibliotekoj, tarp kurių buvo suskaidyta Gintyllos biblioteka nei Kapitulos nei Žemaičių Seminarijos nei Kretingos vienuolyno bibliotekoj. Keletaj metų praėjus nelauktai buvo atsiustas Universiteto Bibliotekai rankraštis užvardintas: Darus Lietuviu er Žiamaitiu suraszy S. Tiewelis Metusy 1833. [...] Pasirodė tai esą anas neva Uvainio rankraštis, kelias dešimtis metų prieš tai dingęs ir susiradęs privatinėse rankose. O jo sulyginimas su Daukanto Darbais parodė, kad tai ne koks Uvainio istorijos darbas, bet kitas nuorašas to paties Daukanto originalo, kiek kitoj tarmėj išlaikytas ir vienoj vietoj net pilnesnis už Plioterio nuorašą: Plioterio rankraščio p. 41 išleistas "Suligintas Tiewe musu Erulu su Tiewe musu Lietuwiu, Prusu, Letiu arba Latwiu er Žiamaitiu", nors ir pasakyta, kad jį, "cze szalip prilipsiu"; Uvainio rankr. 23 p. jis pilnai įdėtas. Bet ir kalbos atžvilgiu Uvainio rankraštis gal būt yra tikslesnė Daukanto pirmojo originalo kopija, ko negalima pasakyti apie Plioterio rankraštį"[17]. Ši kiek ilgoka citata supažindina su "Darų" istorija. Ja bus remiamasi svarstant nuorašo kilmės klausimą.

Lyginant "Darus" ir "Darbus", pirmiausia į akis krinta titulinio lapo užrašas. "Darų" antraštė tiek ortografija, tiek turiniu labiau primena S. Daukanto stilių. Tačiau joje dar yra raidės U. Z. (?), kurios V. Biržiškos liko nepakomentuotos, o rengiant "Darbus" 1976 m. "Raštų" leidimui,

buvo iššifruotos U. Z. Reikia pažymėti, kad raidė *Z* nėra labai aiški ir taisyta, o palyginus su kitomis "Darų" teksto *Z* raidėmis galima net pamanyti, kad tai ne *Z*, o *L*. Tuomet pilnas nuorašo titulinio lapo užrašas būtų toks: "Darus Letuwiu er Ziamaitiu suraszy S. Tiewelis U. L. Metusy 1833". Kadangi inicialai U. L. labai smulkūs, tai galbūt jais tik norėta nurodyti nuorašo šeimininką Leoną Uvainį (nes pats L. Uvainis turbūt būtų pasirašęs L. U.). Nėra lengva nustatyti, ar pieštuku *Uwojń* įrašyta to paties nurašinėtojo. O gal tai padarė J. K. Gintila? Abejotina, kad įsigijęs "Darus", jis nežinojo, kas slypi po slapyvardžiu S. Tiewelis. Tuomet įrašas *Uwojń* nurodo pirmąjį "Darų" šeimininką, t. y. savininką rankraščio, iš kurio jie buvo nurašyti.

Tai, kad "Darų" rankraščio popierius turi pasikartojantį vandenženklį su 1825 m., neleidžia manyti apie ankstyvą jų nurašymą. Iš praktikos yra žinoma, kad popierius kartais užsigulėdavo ir po dešimtmetį[18]. Nors 1833 m. rodo, jog rankraštis parašytas po L. Uvainio mirties, tačiau skaičiai 33, kaip sakyta, yra įrašyti ištrintoje vietoje. Bet atidžiau įsižiūrėjus matyti, kad 33 įrašyti ta pačia ranka ir tos pačios spalvos rašalu kaip ir visas tekstas. Todėl gali būti, kad "Darų" nurašinėtojas iš pradžių buvo parašęs pirmesnio rankraščio datą, o po to ištrynęs užrašė 1833-sius, veikalo perrašymo metus.

Vartant "Darus", susidaro įspūdis, kad jų tekstas buvo mechaniškai perrašomas, matyt, patyrusio raštininko, nes braižas beveik visur dailus ir tolygus. Tačiau lyginant "Darus" ir "Darbus", aptinkama didelių nesutapimų, kurie negalėtų atsirasti tekstą mechaniškai perrašant. Pavyzdžiui, daugelyje vietų atsisakoma detalesnio aprašymo:

Darai

[...] *tu sakidamas, patsai szirdi sawa parwierys pakryta tyis myrsztonty źmonu.* P. 387.

[...] *noriedamis Ponou Dyiwou padiekawoty oź pargaly, atgyidoiy gyismy S. Augustyna (Ambroźius). Tawi Dyiwu garbinam.* P. 417.

[17] Daukantas S. Darbay... ("Prakalba").

[18] A. J. Pabrėžos rankraščio "Tayslós Augumyynis" popieriaus pagaminimo data 1832, o veikalo perrašymo – 1843 m. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. F. 124–7. –P. 896.

Darbai

[...] *tu sakidamas patsaj sawa szirdi tu pati rakotyny parwierys pakryta tyjs myrsztonti źmonu yr jen sawa krauju sulyjy. Kajp kontrej kariawa taip kontrej yr myry.* P. 690.

[...] *nenoriedamis ju wergais tapty, atgyidoje diekawodamis Dyiwuj uź pargaly, Taui Dyiwe garbynam Buwa gadiny! jog tyi źmones bedyiwej taries tykraj Dyiwa garbinu yr negiediejes sawi Krykszcionymis brolejs mejlys yr wyinibys wadinty.* P. 725.

"Daruose" praleidžiami S. Daukantui būdingi pasakymai, ėję per visus istorijos veikalus, pvz.: *su źiamy suligyna* D p. 728, *kur tiktaj uźeje tynaj kuli yr wundeni belyka* D p. 670.

Skaitant "Darus" atrodo, kad nurašinėtojas į S. Daukanto tekstą žiūrėjo kritiškai ir jį keitė, ne tik praleisdamas ištisus puslapius ar pastraipas, pažyminius, papildinius, aplinkybes, bet ir prastino vaizdžią leksiką, pvz:. *atwaźiawusis* Dr p. 80 ir *atbraukusis* D p. 173, *stowieiy* Dr p. 369 ir *trakszoje* D p. 668, *siuntynis Cara* Dr p. 337 ir *siuntinys Symeona* D p. 679, *pyli eszwerty* Dr p. 399 ir *pyli su żiamy suligyna* D p. 703, *eszgynusis igules Lenku* Dr p. 400 ir *yszdrapstusis igules Lanku* D p. 704.

Spėtina, kad L. Uvainis dar anksčiau buvo persirašęs S. Daukanto "Darus", o išlikęs jų rankraštis yra ano neišlikusio nuorašas. Jis bendravo su D. Poška, J. Plioteriu, S. Stanevičium. Tai buvo žmonės, siejami kultūrinių interesų ir tikslų. Greičiausiai į jų rankas buvo pakliuvęs S. Daukanto autografas, kurį jie ne tik skaitė, aptarinėjo, persirašinėjo, bet ir taisė. "Darų" kalbos ir rašybos analizė parodo nukrypimus nuo S. Daukanto kalbos ir rašybos, bet nustatymas, kam priklauso teksto koregavimai bei taisymai, lieka ateičiai.

"Darų" nurašinėtojas, kaip ir S. Stanevičius, o iš dalies ir J. Plioteris, laikėsi tradicinės raštų rašybos. Žemaitišką praplatėjusį [ę] rašo y (*narsiby* p. 3, *giny* p. 3, *priwylyiy* p. 131, *nusymynys* p. 135), nors kartais palieka ir S. Daukanto (*pates* p. 2, *kuren* p. 3, *idawe* p. 79, *daugibes* p. 168).

Tradicijos laikomasi doununinkišką (*ęi*) rašant *yi* (*wyinu* p. 10, *tyi* p. 25, *wyinas* p. 49), kurį S. Daukantas rašė įvairiai *ei, ęi, ij, ey* (*sugreije* IŽ p. 169, *priplijke* PP 1.7, *wiltęis* PP 1.6, *kieykweina* PP 1.21). Tačiau nuo tradicinės rašybos nukrypstama, kai visur išlaikomas dvibalsių *ai*,

ei rašymas su *i*, o ne su *y*. Taip, atrodo, rašė tie autoriai, kurie labiau laikėsi prūsiškų raštų rašybos (S. Daukantas, vėliau J. Plioteris). Galbūt ir L. Uvainis palaikė prūsiškąją tradiciją, todėl ir "Darų" nurašinėtojas išlaikė *ai, ei* (*kareiwius* p. 104, *baise* p. 111, *eidamas* p. 133). Dėl *i* ar *y* vartojimo tuo metu buvo nemaža galvojama. Pavyzdžiui, A. J. Pabrėža laiške J. K. Gintilai 1835 m. rašė: "[...] w tey pisowni brzmienie i małego przeniesiono na y wielkie, a tei na i malenkie, co dla każdego Źmudzina rzeczą jest niesłychaną i bardzo niemiłą"[19].

Apie vėlesnę "Darų" kilmę, atrodo, galima spręsti ir iš dažno *j* vartojimo dvibalsiuose *ai, ei* (*dajles* p. 55, *kajpo* p. 55, *stejgyma* p. 110). Dvibalsius *aj, ej, uj* imta rašyti Vilniaus krašte lenkų rašyboje jau XIX a. antrojo dešimtmečio viduryje. Lietuvių literatai, sekę lenkiškąja tradicija, matyt, tokį rašymą perėmė vėliau. Nes, pavyzdžiui, A. J. Pabrėža savo "Taisliuje", datuojamam 1843 m.[20], dar rašo *ay, ey*, o ir pats S. Daukantas taip ėmė rašyti jau po 1838 m.[21]

Kad "Darų" nuorašas labiau susijęs su šiaurės, o ne su pietų žemaičių tarme, rodytų ir daugiau rašybos ypatybių. Nuosekliai išlaikoma šiaurės žemaičių [ọu] (neretai parašomas ir *ow* (*kelweziow* p. 58, *weltow* p. 108, *iow* "*juo*" p. 159). Dažniau negu S. Daukantui buvo būdinga, šiaurės žemaičių [ọ] parašomas *o*, o ne *ù*; pavyzdžiui, priešdėlis *uź* rašomas *oź* (*oźraszitas* p. 89, *oźwadyna* p. 169, tačiau ir kitur – *palaidoios* p. 82, *bowos* p. 93, *sudegos* p. 99).

J. K. Gintila 1828–1835 m. buvo Kartenos klebonas. Galbūt įsigijęs L. Uvainio nuorašą, jis bus suradęs perrašinėtoją douninininką, nes abejotina, ar L. Uvainis arba jo nusamdytas perrašinėtojas nebūtų gausiau palikęs dūnininkiškų pėdsakų. Be to, "Darų" nurašinėtojo braižas labai panašus į braižą asmens, kuris perrašė tėvo Ambraziejaus "Rodiikle Warduu Sawyszkuujuu..."[22].

Šį spėjimą galėtų patvirtinti tik rankraščių ekspertizė.

[19] Žr. A. J. Pabrėžos laiškas J. K. Gintilai. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. – F. 150–85.

[20] Žr. Rankraštis: Taysloś Augumyynis.

[21] Plg. Subačius G. Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. // Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai 7).– V., 1991.– P. 58.

[22] Žr. Rankraštis: Tayslós Augumyynis. // Nacionalinė M. Mažvydo b-ka. F. 124–7.

Pažymėtina dar, kad "Daruose" (p. 63, 68, 70–80) yra išlikę, atrodo, S. Daukanto pataisų pieštuku, o p. 417 įrašyta rašalu *Ambrožius*. Pataisos pieštuku daug kur nusitrynusios, neaiškios. Tačiau iš grafikos ir taisymų pobūdžio turbūt drąsiai galima sakyti, jog visos jos S. Daukanto. Kaip minėta, J. K. Gintila gyveno Peterburge ir bendravo su S. Daukantu. Galbūt tuomet jis turėjo progos jam parodyti rankraštį, kurio autorius neiškentė nepataisęs. Reikšmingiausias, atrodytų, taisymas § I pavadinime "Darai Senowys Letuwems, er Żiamaitems szenden pripaźistamis" (p. 9), kur iš žodžio *darai* padaryta *darbai*, įrašant raidę *b*. Galima manyti, kad S. Daukantas iki to laiko jau buvo susilaukęs pastabų dėl *darų* vartojimo (šis žodis žinomas iš Bretkūno).[23] *Darus* Daukantas vartojo šalia *weikalus*, kaip sinonimą (*Stryikauskis pirmasis Letuos ir Żemaitiu daru raszitos* IŽ, p. 4) ir "Darbų" nuoraše, nors beveik visur yra rašoma *darbai*, tačiau turiny įrašyta: I *Daray senowys Letuwems yr Żemaytems szenden pripaźistamys* (p. 883), o tekste – *Aiszkej skaytitos regies ontramy płoukszty tos kningas, kuremy apraszisu darus Letuwiu er Żemaicziu* (p. 882).

Apibendrinant pasakytina, kad ištyrus ir aprašius S. Daukanto pirmųjų rankraščių – "Pasakas Pådraus", "Historya Justina", "Istoryje Żemaytyszka" – rašybos ir kalbos sistemą, galima būtų rekonstruoti pirmosios istorijos autentiškas lytis. Po abiejų nuorašų tekstologinės analizės aiškėja, kad kalbos atžvilgiu "Darai" artimesni originalui, tačiau turinio atžvilgiu "Darbai" patikimesni ir pilnesni, nes gali būti nurašyti nuo S. Daukanto pakoreguoto rankraščio.

Tad kalbininkams – "Darai", o istorikams – "Darbai".

Sutrumpinimai

D – Darbay ... nuorašas (VUB, F.1 – D 104. P. 885).
Dr – Darus ... nuorašas (VUB, F.1 – D 66. P. 549).
IJ – Historya Justina, S. Daukanto rankraštis (LLTIB, F.1 (SD) 10. P. apie 400).
IŽ – Istoryje Źemaytyszka, S. Daukanto rankraštis (LLTIB, F. 1 (SD) 2. 551 l.).
PP – Pasakas Pådraus, S. Daukanto rankraštis (VUB, F. 1 – E 73. 341 l.).

[23] Žr. Kalnius A. Simano Daukanto raštų žodynas.– K., 1937 // Mašinraštis, LKI, Žodynų skyrius.– P. 147.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO POŽIŪRIS Į BENDRINĘ KALBĄ

Giedrius Subačius

Bendrinė kalba – tai sąmoningai kurta (kuriama) vienoda visai tautai rašomoji, šnekamoji kalba. Viena – bendra ir vienoda – visiems. Simono Daukanto laikais, kai visuomenė darėsi laisvesnė ir raštingesnė, kūrėsi prielaidos susiformuoti ir lietuvių bendrinei kalbai. Jos poreikį Daukantas, rašęs lietuviškai, labai jautė.

Daukantas buvo istorikas, istorikas profesionalas. Studijuodamas, rašydamas istoriją, kiekvienas istorikas sąlygiškai persikelia į *aną*, praėjusį laiką. Būdamas mintimis anapus laiko ribos, jis niekaip negali ištrūkti ir iš dabarties, nuolat yra priverstas gyventi dviejuose laikuose. Ir, norėdamas ar ne, negali tų laikų bent mintyse nelyginti, negretinti vieno su kitu.

Daukantas taip pat lygino praeitį, kurią aprašinėjo, su dabartimi. Apie Daukanto "Darbus" Saulius Žukas rašo, jog "dabartis dažniausiai iškyla [...] kontrasto principu sugretinant, kas buvo ir kas beliko"[1]. Paprastai Daukantas dvi epochas lygindavo senesniosios naudai. Kaip sakė filosofas J. Repšys, anot Daukanto, "senovės lietuviai buvo stiprūs, sveiki, tvirto sudėjimo, laisvi, dabartiniai – sunykę, suvargę, nuo sunkių darbų sukumpę"[2]. Repšys apibendrina Daukanto požiūrį: "tartum iš praeities reikia mokytis, kaip gyventi, kaip elgtis"[3]. Šios mintys svarbios, norint priartėti ir prie Dau-

[1] Žukas S. Simonas Daukantas.– K., 1988.– P. 48.

[2] Repšys J. S.Daukanto pažiūros į istorinį procesą ir į istorijos mokslo uždavinius.–Filosofija.– 1963. –T. 3. –P. 117.

[3] Ten pat.

kanto požiūrio į bendrinę kalbą.

Nors kokių nors platesnių traktatų apie savo bendrinės kalbos sampratą Daukantas nėra parašęs, pagrindinius tos sampratos principus galima atsekti iš įvairių jo tekstų.

Daukantui "gražumas ir dailumas kalbos lietuvių, žemaičių rodo aiškiai, jog ana [...] išdailinta yra buvusi kitą kartą [...]"[4]. Vadinasi, kalba buvusi išdailinta, seniau buvusi tobulesnė nei dabar. *Išdailinta* Daukantui, matyt, reiškė, kad turėjo raštą, buvo gana suvienodinta, priimtina visiems lietuviams. Kadangi ta kalba jam rodėsi buvusi sutvarkyta, vadinasi, tvarkant ją dabar, iš naujo, visai logiška iš anos mokytis, pasiimti, kas geriausia. Kitaip sakant, buvusios tobulesnės rašomosios kalbos elementai perkelti į dabartinę, prastesnę. Pati istoriko Daukanto asmenybė, būdama iš karto ne viename laike, natūraliai tapo praeities ir dabarties jungtimi, tai, kas sena, nebuvo svetima, atstumtina. Taip į Daukanto tekstus galėjo patekti daug archajiškų lietuviškų žodžių, prisirinktų iš Konstantino Sirvydo, Mikalojaus Daukšos, kitų senųjų raštų. Didžiajame savo lenkų–lietuvių kalbų žodyne archaizmų, t. y. žodžių, jau jo laikais pasenusių, jau jo amžininkams nesuprantamų, Daukantas pavartojo gal ne mažiau kaip šimtą (nekalbant apie iš jų padarytus naujus darinius) – tai ir *ašva* "kumelė", *gamta* "dorybė", *kaimynas* "valstietis, kaimo gyventojas", *tekūnas* "kurjeris", *vaistytojas* "gydytojas" ir kt.

Tokių, t. y. nesuprantamų ar ne visai tiksliai galimų suprasti žodžių vartojimas nelabai patiko Motiejui Valančiui, Antanui Baranauskui. Tačiau juos suradęs Daukantas norėjo ir prigydyti. Archajiškos leksikos sluoksnis jam buvo labai svarbus kuriamai bendrinei kalbai – tai istorijos tęstinumo laidas. Todėl vienas istorinis bendrinės kalbos kūrimo principas Daukantui turėjo būti toks: **reikia rinkti senus žodžius ir jais turtinti bendrinę kalbą,** ir nelabai svarbu, ar tie žodžiai skaitytojui iš karto, savaime suprantami,– juos galima (reikia) išmokti.

Rašydamas apie bendrinę kalbą, Daukantas turėjo galvoje istorinę perspektyvą ir kitu aspektu. Jis rašė, kad "tebkalba dar šiandien lietuviai, žemaičiai, prūsai, lečiai ta pačia kalba, kuria kalbėjo jų probočiai eruliai pirm tūkstančio metų"[5]. Suvokdamas, kad žemaičių ir lietuvių kalba skiriasi nuo latvių ir prūsų kalbų, Daukantas taip pat suvokė anksčiau tai buvus vieną kalbą. Ir toks istorinis žinojimas vėlgi kreipė Daukanto mintį dabartinę bendrinę kalbą bent iš dalies modeliuoti pagal tai, kas buvo. Būdamas nuo-

seklus kalbos grynintojas, vengęs slavizmų, germanizmų, prūsų ir latvių kalbų žodžius vartojo sąmoningai – latvizmai *lūgoti* "prašyti", *jautoti* "klausti", prūsizmai *rykys* "valdovas", galbūt *karvaida* "karvedys". Taigi vėl tik istoriškai lygindamas buvusią epochą su šiandiena Daukantas galėjo nusistatyti kitą principą – **skatintina į bendrinę kalbą įtraukti latvių, prūsų kalbų žodžius**, nes tai buvusios tos pačios kalbos žodžiai, kad ir ne išsyk suprantami. Vėl istorija – argumentas dabarčiai.

Tokie du bendrinės kalbos principai – rinkti archajišką leksiką ir perimti latviškus bei prūsiškus žodžius – buvo istorinis pagrindas, kuriuo remdamasis istorikas Daukantas žiūrėjo į kuriamą kalbą. Kitiems to laiko Didžiosios Lietuvos literatams, rašytojams tai nebuvo būdinga – nei J. A. Pabrėžai, nei M. Valančiui, nei J. Čiuldai. Daukanto žvilgsnis buvo unikalus. Ir Pabrėža, ir Valančius, ir Baranauskas jį dėl to kritikavo.

Tačiau bendrinės kalbos kūrimas – tai visų pirma sinchroninis, ne istorinis uždavinys – reikia praktiškai sukurti vienodą, visiems lietuviams patogią ir priimtiną kalbą. Pagrindinis, dažnai cituojamas Daukanto sinchroninis bendrinės kalbos kūrimo principas užfiksuotas viename jo laiške: "**mano nuomone, negalima rašyti nei vien gryna žemaičių, nei gryna aukštaičių (tarme), bet reikia domėtis jų švelnumu, harmoningumu ir glaustumu**"[6] – vadinasi, reikia derinti tarmes. Prie šito principo jis vis artėjo į gyvenimo pabaigą – vis labiau ankstesniųjų žemaitiškų savo raštų lytis aukštaitino, t. y. vis daugiau vartojo aukštaitiškų kalbos elementų.

Tokio derinimo rezultatas – tai ir leksinių aukštaitybių vartojimas, pvz., Didžiojo Daukanto žodyno *dilgė* "dilgėlė", *gardus* "skanus", *karvelis* "balandis", *nuraškyti* "nuskinti", *šova* "skląstis" ir kt., ir įvairios aukštaitiškos fonetikos lytys. Kai kada derinti tarmes Daukantas mėgina ir per rašybą. "Nosines raides geriausia rašyti an, [...] čia vėl galima visiems įtikti, ir tiems, kurie kietai *a* ištaria, ir tiems, kurie dusliai šią raidę sako"[7]. Idealus rašmuo Daukanto teorijai buvo *ů* – *u* su mažyte *o* raidyte viršuje, nes ją galį skaityti kaip kas nori: "Kur iszpuł raszyti uo, taj łabaj yra raszyt ů, par tą

[4] Daukantas S. Raštai (parengė V. Merkys ir B. Vanagienė).– V., 1976.– T. 1.– P. 64.

[5] Ten pat. –P. 65.

[6] Ten pat.– T. 2.– P. 788.

[7] Ten pat.– P. 789–790.

wisims gał itikti, tie, kurie pirmu uo, ir tie, kurie isztar ou, nesgi wieni saka duoti, kiti douti"[8].

Tačiau toks noras derinti nebuvo labai perspektyvus. Praktiškai bendrinės kalbos paprastai susiformuoja kurios nors vienos tarmės pagrindu, visų pirma fonetiniu, iš kitų tarmių ji tik papildoma (dažniausiai leksika, ne fonetika). Iškyla ta tarmė, kuri turi daugiau rašytojų, kuria išleidžiama daugiau knygų, t. y. kuri nurungia kitas. Nurungtosios tarmės atstovas būna priverstas pasiduoti ir stengtis rašyti nurungėjų tarme, peraugančia į bendrinę kalbą. Tam tikra prasme tai tarmių kova už būvį.

Daukantas nusistatė demokratiškesnį principą – tarmių lygybė, iš jų bendrinei kalbai reikią perimti tai, kas geriausia. Savo Didžiajame žodyne Daukantas neretai pateikdavo greta ir žemaitišką, ir aukštaitišką lytį, pvz.: *kwiestas, kwijstas*; *medioti* arba *medzioti*; *pùsweltiuj, puswelcziuj*; net stengdamasis sukūrė dirbtinių aukštaitiškų lyčių – *łaukajtis* žem. "mažas laukas" ir neva aukšt. *łaukajczis* "t. p." Tokių lyčių buvimas, polifonetinio *ů* rašmens propagavimas rodo, kad Daukantas pats neturėjo tvirtos ir griežtos bendrinės kalbos sampratos – juk tai ne normintojo, kodifikuotojo nustatymas, kokia turi būti jo siūloma norma, o demokratiškas leidimas skaitytojui pačiam pasirinkti, kokią lytį vartoti. Panašios nuostatos vėliau yra laikęsis Kazimieras Jaunius, bet ji iš principo nelabai pritaikoma. Didelis polifonetinių rašmenų trūkumas – jie neimplikuoja vienodos, bendrinės šnekamosios kalbos, jais gali būti norminamos tik rašomosios kalbos lytys, o juk greta rašomosios bendrinės kalbos visada būtinai ima formuotis ir šnekamoji. Kiti Daukanto amžininkai, nors nevienodai, bet gerai suvokė šnekamosios bendrinės kalbos reikalą, būtinumą – tiek Pabrėža, tiek J. Čiulda. Todėl tai, kad Daukantas jai neskyrė daug svarbos, negali būti pateisinta to meto vyravusiomis pažiūromis. Daukantas unikalus, nors jo nuostata ir nelabai perspektyvi. Grįžtant prie Daukanto – istoriko profesionalo – galima pasakyti, kad istorija visada yra raštas, bet ne garsas. Tai irgi galėjo padėti Daukantui neteikti reikšmės garsinei šnekamajai bendrinei kalbai.

Leidimas rinktis, negriežtas požiūrio formulavimas į kai kuriuos kalbos faktus matyti ir iš kitų Daukanto minčių. Pavyzdžiui, jis sako, kad "ar *d*, *t* minkštinti, ar ne, parodys laikas"[9], "dėl įvardžio *asz* ketvirtojo linksnio, tai laikas parodys, *mani* ar *manę* reikia rašyti"[10], "kaip rašyti – *tabokis*, ar *tabokas* – sunku atspėti"[11]. Nors yra daug Daukanto labai griežtai formu-

luojamų siūlymų, kaip ką rašyti, visgi iš pacituotų vietų matyti jo neapsisprendimas. Tokių formuluočių, kaip "parodys laikas", nerastume nei Pabrėžos, nei Čiuldos tekstuose. Nuspręsti, kas kurioje tarmėje yra geriau ir labiau nusipelno patekti į bendrinę kalbą – labai nelengva. Negalėjimą apsispręsti simbolizuoja ir paties Daukanto dažnai kaitaliota rašyba, bene daugiau ir dažniau už bet kurio kito mūsų XIX a. literato.

Taigi Daukantas dar laukė. Laukė, kol pati istorija išspręs kai kurias problemas. Bendrinės kalbos kūrimasis – tai greta sąmoningų žmogaus norminamųjų pastangų vykstanti ir savaiminė kalbos raida. Šiam, antrajam, aspektui Daukanto bendrinės kalbos teorijoje dar lieka reikšmingos vietos. Jis suprato, kad ne visada žmogaus kišimasis gali įveikti istorijos raidą.

Daukantas dar gyveno metu, kai reikėjo įrodinėti lietuvių bendrinės kalbos reikalingumą, ir tam jis skyrė labai daug energijos. Daukantas rašė: "Norėjau [...] parodyti neprieteliams Lietuvos ir Žemaičių kalbos, jog kiekvienas norįs galįs rašyti lietuviškai, jei turi spėko, lygia dalia kaip ir kita išdailinta jau kalba"[12], taip pat "turi dar lietuviai ir žemaičiai [...] savo kalbą, kurią idant [...] pastatytų šalip kalbų mokytų, turi aną šiandien dailinti"[13]. Daukantui labai rūpėjo lietuvių kalbos prestižas. Visi jo čia aptarti bendrinės kalbos formavimo principai, be kita ko, turėjo kelti tą prestižą: archaizmai, latvizmai, prūsizmai, aukštaitybės rodė, kokia sena ir garbinga, kokia turtinga žodžių lietuvių kalba! Žodingumui gausinti Daukantas sukūrė ir daugybę naujadarų (Didžiajame savo žodyne – net apie 3800), kartais tik retiems, okaziniams poetizmams – *Kosowładny* verstas *dalgiovaldis* "mirties, priklausęs mirčiai", *Chłopoogier*, *žmogžirgas* "kentauras". Ši savybė yra tokia ryški, jog kartais atrodo, kad Didįjį savo žodyną, t. y. lietuviškų žodžių rinkinį, galbūt pretendavusį tapti Žemaičių Akademijos akademiniu žodynu, Daukantas visų pirma rašė kalbos prestižui kelti, o ne

[8] Ten pat. – P. 789.
[9] Ten pat. – P. 790.
[10] Ten pat.
[11] Ten pat.
[12] Ten pat. – T. 1. – P. 39–40.
[13] Ten pat. – P. 36.

norminti konkrečias lytis. O juk tokiame žodyne visuomenė būtų pirmiausia ieškojusi stabilesnių normų. Gal ir Valančius taip rašomo žodyno nenorėjo spausdinti?

Tai, kad Daukantas taip karštai gynė lietuvių kalbą, rodo jį supratusį tebeegzistavus pradinį bendrinės kalbos kūrimo etapą, kai reikėjo visais įmanomais istoriniais ir sinchroniniais būdais įrodyti lietuvių kalbos vertę, t. y. tinkamumą tapti bendrine, rašomąja kalba. Praktiškas bendrinės kalbos lyčių norminimas, žemaičių ir aukštaičių tarmių derinimo principo konkretizavimas Daukantui pačiam ne visada buvo aiškus. Nesiorientavimas tik į vienos kurios tarmės pagrindą, nekreipimas dėmesio į šnekamąją bendrinę kalbą rodo labiau teoriškai nusistatytą, bet turinčią daug praktinių sunkumų bendrinės kalbos sampratą. Daukantas liko istoriku ir kurdamas bendrinę kalbą, apie ją gerai žinojo "kad", bet dažnai nebuvo tikras – "kaip".

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

"VARGO PELĖ": LIETUVOS NACIONALINĖS ISTORIOGRAFIJOS PRADININKAS SIMONAS DAUKANTAS*

*Saulius Pivoras***

ĮVADAS

Ar šiandien mes pakankamai pažįstame ir suvokiame Daukantą? Tai svarbus ir būtinas klausimas praėjus 200 metų nuo jo gimimo. Ar mes įsivaizduojame, ar suvokiame Daukanto gyvenimą, darbus, jo mintis ir rūpesčius? Turime gerą Vytauto Merkio parašytą Daukanto biografiją, kurios jau ir antras leidimas išėjo[1]. Sauliaus Žuko įžvalgią knygelę mokyklai[2], Egidijaus Aleksandravičiaus bandymą atkurti artimiausią Daukantą supusią aplinką[3], bei nemažai straipsnių, tarp kurių problemiškumu išsiskiria V. Trumpos darbas, publikuotas 1965 m. "Metmenyse". Pagaliau turime paties S. Daukanto raštų dvitomį[4]. Šiame dvitomyje pirmąkart buvo išspausdintas brandžiausias istorinis Daukanto darbas "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Iš ankstesnių tyrinėjimų dar reikia paminėti Augustino Janulaičio darbą[5] ir nepublikuotą Jono Repšio disertaciją[6]. Tai buvo tikrai rimtas ir solidus darbas, netrivialiai, nors ir remiantis

* Redakcinė kolegija dėl kai kurių S. Pivoro minčių turi kitokią nuomonę.

** Nuoširdžiai dėkoju už visas pastabas, kurias, perskaitę rankraštį, išsakė istorikai Antanas Kulakauskas ir Česlovas Laurinavičius.

1 Merkys V. Simonas Daukantas.– V., 1991.

2 Žukas S. Simonas Daukantas.– K., 1988.

3 Aleksandravičius E. Prieš Aušrą. Jaunieji Daukanto bičiuliai.– V., 1990.

4 Daukantas S. Raštai.– V., 1976.– T. 1–2.

5 Janulaitis A. Simonas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864).– V., 1913.

6 Repšys J. Simono Daukanto visuomeninės ir politinės pažiūros. Filosofijos mokslų kandidato disertacijos mašinraštis.– V., 1961.

marksistine schema bei frazeologija, paaiškinantis kai kuriuos Daukanto pasaulėvokos aspektus. Pavyzdžiui, 113–115 puslapiuose analitiškai ir tiksliai išaiškinamas Daukanto baudžiavos supratimas ir tai, kad jos susiformavimo ir Lenkijos–Lietuvos unijos ryšys (lenkai ir baudžiava) jo nebuvo suvokiamas taip tiesiogiai, kaip iki tol (o dar ir dabar) buvo manoma. Darbas turi ir daugiau privalumų, bet dėl minėtos schemos šiuo metu jis galėtų būti skelbiamas tik kaip J. Repšio palikimo dalis, tam tikrais aspektais vis dar aktuali.

Atrodytų, belieka prieš Daukantą tik galvą nulenkti, pašto ženklą ar pinigą jo garbei išleisti. Džiugu, kad rengiamasi iš naujo paskelbti jo "Istoriją žemaitišką", XIX a. pabaigoje išleistą JAV. Kalbama ir apie akademinius Daukanto raštus. Bet yra dar vienas dalykas. Nors A. Janulaitis dar 1913 metais rašė, kad labiau žinomi Daukanto raštų pavadinimai, o ne turinys, tačiau padėtis ir dabar nelabai pasikeitė. Be to, ir pavadinimai nesuprantami, jeigu nežinomas turinys. Sakykim, "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Kas gi tie kalnėnai? Ar jie tie patys lietuviai ir žemaičiai? "Istorija žemaitiška". Kodėl žemaitiška, o ne Lietuvos? Gal teisūs Amerikos leidėjai, kurie pakeitė pavadinimą ir atitinkamai paredagavo tekstą, "žemaičius" keisdami į "Lietuvą"?[7] Ar pirminio varianto grąžinimas yra tik pagarbos autoriui ženklas, ar jis gali būti motyvuojamas ir kažkuo svarbesniu? Daukanto rinktinių raštų, išėjusių 1955 m., tomelyje paskelbta "Pasakų masių" dalis. Ką reiškia tas žodis "masių"? Ar tai žmonių masės, kitaip tariant, liaudis? Ar daug kas atkreipė dėmesį į V. Merkio pastabą, kad masiais Daukantas vadino Gondingos tėvonijos (šiaurės vakarų Žemaitijoje) gyventojus[8]? Pagaliau, kokie iš tikrųjų Daukanto nuopelnai istorijai? Ar jie tėra tik istoriografinis faktas, moksliškai bevertis, o mes lenkiame galvą tik Daukanto patriotizmui, netikėdami, kad galime pasisemti iš jo istorijos žinių ir supratimo apie Lietuvos praeitį? Pabandysime apie tai pasvarstyti.

1. ŽMOGUS IR EPOCHA

Kiekvienam žmogui yra skirtas laikas gyventi žemėje ir pasaulyje. Todėl sakoma, kad norint suprasti žmogų, reikia suvokti jo epochą. Daukantas gyveno XIX amžiaus pirmojoje pusėje. Mūsų kultūroje gyva tradicija sieti šį istorinį laikotarpį su romantizmu. Taip mes atpažįstame "firmos ženklą"

ir tariamės jau viską suprantą. Aa..! Tai – romantizmas! Taigi Daukantas – romantikas. Netgi ir mokslas tenkinasi iš esmės tokiu vertinimu, tik jį išplėtoja. Pateikiamas, suformuluojamas tam tikras romantizmo apibrėžimas, jis pavadinamas kultūros tarpsniu, ir viskas jau lyg ir aišku. Tačiau iš tikrųjų niekas neaišku ir, kaip sako žymus rusų literatūrologas, vokiečių kultūros istorijos specialistas A. Michailovas, kažin ar ne visur labiausiai paplitęs paklydimas yra nuolat pasikartojantis reikalavimas apibrėžti, kas tai yra romantizmas, barokas ir t. t.[9] Tai nereiškia, kad apskritai nereikia apibrėžti. Tačiau apibrėžimas (įvardijimas) turi kilti iš suvokimo, o ne atvirkščiai, kai pirma duodamas apibrėžimas ir tada, juo remiantis, bandoma suvokti. Mes galime vandenį pavadinti vynu, bet ar nuo to kas paaiškės? Taigi labai svarbu, kaip suprato "romantizmą" ir "romantiką" patys romantikai. Pirmąkart žodis "romantikas" pasirodo Žano Polio "Paruošiamojoje estetikos mokykloje" (1804 m.). Jis suskamba vieno herojaus lūpose. Tas herojus yra visokių literatų nedraugas ir vartoja šį žodį atsainiai: "kažkoks romantikas", t. y. maždaug niekais (=literatūra) užsiimantis žmogus. Patys vokiečių romantikai literatai, svarstydami literatūros gyvenimo taisykles, kalbėjo apie "romantizaciją". Novalis taip ją apibūdino: "Individualaus momento, individualios situacijos ir t. t. – absoliutizacija – universalizacija – klasifikacija ir yra romantizacija"[10]. Vėliau "romantiškas" ir kiti su juo susiję žodžiai perėjo iš literatūros į kitas kultūros sritis ir įgijo daug naujų reikšmių: romantiška graži gamta, bet kuris gražus, kažkuo išsiskiriantis daiktas ar reiškinys, apskritai visas tas neįprastumas, kurį gali pamatyti žmogaus akis. Iki tam tikro laiko "romantikai" dar nežinojo, kad, svarstydami "romantiškumo" problemą poezijoje, patys buvo poetai-romantikai (t. y. tokiais jie savęs nelaikė). Tokie jie tapo tada, kai epochos sąmonė susiejo šiuos jų svarstymus su poetine jų kūryba.[11] Ar Daukantas svarstė romantiškumo problemą? Visi gerai žinome, kad ne. Žiūrint į romanti-

[7] Žr. komentarus Daukanto rinktinių raštų leidime 1955 m.– P. 430.

[8] Merkys V. Op. cit.– P. 142.

[9] Михайлов Александр Викторович. Диалектика литературной эпохи // Контекст - 1982. - С. 115.

[10] Ten pat. –P. 109.

[11] Ten pat. –P. 110.

zmą kaip į tam tikros kultūros dalies (pavyzdžiui, literatūros) suvokimą, nėra prasmės šią sąvoką globalizuoti. Ir apskritai tokios prasmės, kaip jau minėta, nėra. Taigi aišku, kad Daukantas nepriklausė jokiai romantizmo "rūšiai". Beprasmiška tampa aiškintis ir romantizmo epochos santykį su kita – šviečiamąja – epocha. Reikia ieškoti kitų būdų suvokti epochai.

Tai nėra tiesioginis mūsų uždavinys ir galime pasitenkinti, kaip pavyzdį nurodydami kelis Aleksandro Michailovo darbus.[12]

2. ASMENYBĖ

Bet nepaisant išdėstytų minčių dar neįveikta galimybė laikyti Daukantą romantiku. Ta galimybė yra buitinė, pirmąkart išsakyta literatūrinio Žano Polio herojaus. Tikrieji, t. y. gyvenimiški nedraugai su pasitenkinimu pasičiupo "romantizmo" pravardę. Ir dabar dar apie kokį nors žmogų sakoma "Et! Tai nepataisomas romantikas". Taigi svajotojas, nerealistas, emocionalus žmogus ir pan. Kultūra neegzistuoja savaime, o tik žmoguje ir per žmogų. Ji yra žmogaus tapsmas asmenybe. Todėl mes negalime taip paprastai (buitiškai) pavadinti Daukanto romantiku. Anot to paties A. Michailovo, "kultūros istorija ir tyrinėja ne faktus ir daiktus kaipo tokius, bet apmąstymo procesus, į kuriuos faktai ir daiktai iš anksto giliai panardinti"[13]. Taigi negalime pasitenkinti literatūrinio stiliaus fragmentų mums sukeltu įspūdžiu, o pirmiausia turime suvokti kultūrinio fenomeno, kuris beveik visada yra asmenybinio ne empirine, o ontologine prasme pobūdžio visumą. Dar kartą pasiremsime A. Michailovu, kurio žodžiai apie literatūros istoriją tinka ir istorijai apskritai:

"Nėra jokio kito būdo tirti literatūros istoriją, kaip nagrinėjant jos vidinę logiką, įsiskverbiant ir apsiprantant literatūrinio proceso viduje, – faktai savaime yra nebylūs, tai tik jų savęs apmąstymo pradžia. Todėl negalima užsiimti nacionaline literatūra nesupratus jos nacionalinės savęs apmąstymo logikos"[14]. Paties Daukanto žodžiais: "Jeigu kas skaitys nemėklindamas, nieko sau naudingo neregės, bet jei rymodamas (...) lasys, ras sau daug didžiai naudingų pamokslų"[15].

Daukantas nerado sau geresnio vardo, kaip "vargo pelė". Matyt, jam jis

teikė ypatingą reikšmę ir prasmę. Todėl neužtenka pasakyti, kad frazeologizmas "vargo pelė" yra tautosakinės kilmės. Daukantas nesuprato tautosakos paraidžiui ir ne dėl kažkokių frazeologizmų ja domėjosi. Tai jam buvo išmintis, išreikšta nacionaline forma. Pasivadinęs "vargo pele", Daukantas išsakė savo pagrindinę ontologinę poziciją, šiame dviejų žodžių junginyje užšifravo visą savo gyvenimo prasmę. T. y. sąmoningai pasirinko prastuolio poziciją[16], suvokdamas, kad ji yra galios ir gyvenimo įtampos šaltinis. Ši prastuolio nuostata ryškėja ir kituose Daukanto pasisakymuose: "Šiandien būsiu, rytoj pūsiu", "Su saule negyvensi" ir t. t.

Apskritai Daukantas tikrąja išmintimi laikė paprastumą. Tačiau tai ne faktinė, o principinė, ontologinė nuostata. Naivu būtų manyti, kad Daukantas neskyrė šių dalykų. Todėl Daukantas ir gali "rimtu tonu" kritikuoti L. Ivinskio kalendoriuje išspausdintą pasaką apie karalių Saliamoną. Kadangi paprastuose dalykuose slypi išmintis, ji turi būti išmintingai bei rimtai pasakyta – kaip kad tautosakoje. Rimtas tonas čia nėra tik stilistinė gudrybė. Prisiminkime diskusiją, kai Daukantas savo darbus pasirašinėjo vis kitais vardais. Ar jis norėjo parodyti lietuvių literatų gausybę ir taip išgarsinti tautą, ar tiesiog bijojo galimo persekiojimo? Tiesą sakant, ši alternatyva apskritai neteisinga. Aišku, turėjo reikšmės abu dalykai, bet pirmiausia Daukantui buvo svarbu ne tiek autorystė, kiek jo darbų reikšmė. Be to, tai buvo galimybė blaiviai (ne pagyrimais apsunkinta galva) įvertinti savo veiklą. Ne šiaip sau Daukantas prisimena patarlę, kad apie žmogų reikia spręsti ne iš jo išvaizdos ar žodžių, bet iš darbų. Ir savo darbus Daukantas skiria lietuvių motinoms ar berneliui piemenėliui, t. y. išminties

[12] Михайлов А. В. Идеал античности и изменчивость культуры: рубеж XVII-XIX вв.//Быт и история в античности.–М., 1988.–С. 219–270; Михайлов А. В. Античность как идеал и культурная реальность XVII-XIX вв. // Античность как тип культуры.–М., 1988.–С. 308–324.

[13] Михайлов А. В. Идеал античности... –С. 254

[14] Михайлов А. В. Диалектика литературной эпохи.–С. 127.

[15] Daukantas S. Raštai.– V., 1976.– T. 1.– P. 662;* latvizmas, lasit – skaityti.

[16] *Prastuolio* idėjos sampratą pateikia V. Bibleris; Библер В. С. Образ простеца и идеал личности в культуре средних веков // Человек и культура.–М., 1990.–С. 81–125.

trokštantiems paprastuoliams. Tik nereikia suprasti Daukanto žodžių paraidžiui, kuo pasireiškia pozityvistinio mokslo impotencija.

Ginčas, ar bajorams, ar liaudžiai Daukantas skyrė savo knygas, taip pat yra beprasmis. Aišku, kad Daukantas savo veikalus skyrė liaudžiai, valstiečiui (jo praktinių patarimų knygelės). Bet tai, ką Daukantas vadina "motina" ar "berneliu", nėra tik faktinė ar konkreti XIX a. pirmosios pusės motina ar bernelis, o apskritai ontologinis principas ar nuostata. Daugelis Daukanto vadinamųjų nusiskundimų jam yra tik priemonė sužadinti kūrybinei energijai ir nereikia jų suprasti kaip savanaudiškos retorikos. Todėl visai nėra jokio prieštaravimo tarp negalavimų išgyvenimo, jų aprašymo ir veiklos troškimo. Tikriau, tas prieštaravimas yra tiesiog būtinas ir natūralus. Tai, kad Daukantas kažkam dalijo pinigus, taip pat nereiškia, kad jis buvo turtingas. Iš tikrųjų juk kone visada tik beturtis (prastuolis) užjaučia neturtingą. Galbūt kai kam (o gal tik palaikantiems Valančių) Daukantas atrodė emocionalus. Bet toks jis nebuvo. Ir pasakojimas apie senatvės nelaimes kaip gyvenimo saulėlydį pripildytas skausmingos autoironijos ("visa globa boba"). Daukantas, mūsų įsitikinimu, nebuvo romantikas nei kokia nors tipologine, nei buitine prasme.

3. MOKSLAS, ISTORIJA, LITERATŪRA

Daukanto vertinimo stereotipai gerokai kliudė suprasti jį ne kaip "kontroversišką", o kaip vientisą asmenybę. Kiekviena asmenybė apskritai yra kontroversiška. Skiriasi tik asmenybės išgyvenimų specifinio įtampos lauko poliai. Kaip apie Daukantą iki šiol manoma? Ogi maždaug taip. Gyveno XIX a. toks patriotas ir pasiryžėlis, savamokslis romantikas, lietuviškai parašęs pirmąją Lietuvos istoriją. Kadangi nenorėjo ir nesugebėjo parašyti mokslinės istorijos, tai daug meninių vaizdų nuo savęs pridėjo. Gražu, bet tai ne mokslas ir moksliniu požiūriu (!) Daukanto veikalai – beverčiai. Suprasdami kilnius šio žmogaus ketinimus, mes turime atleisti jo istorijos trūkumus, laisvalaikiu galbūt pasiskaitinėti, bet rimtai nesidomėti. Neapskundžiamas nuosprendis. Tuo tarpu toks požiūris būtų paprasčiausias fariziejų pasityčiojimas. Daukantui nereikalingas mūsų atleidimas, nes atleisti jam nėra už ką.

Dėl romantizmo jau išsiaiškinome. Apie patriotizmą pakalbėsime tru-

putį vėliau. O kaip išsilavinimas? Daukantas turėjo vieną iš aukščiausių to meto universiteto teikiamų mokslinių laipsnių – magistro. Magistras buvo, pavyzdžiui, ir Vilniaus universiteto profesorius I. Danilavičius. Galėjo profesoriumi tapti ir Daukantas. Žinome, kaip ilgai ir kruopščiai jis dirbo prie Lietuvos metrikos, parengė publikuoti 4 istorijos šaltinių tomus, aprūpindavo istorine medžiaga T. Narbutą ir kitus. Greta gimtosios mokėjo 6 (lotynų, lenkų, rusų, latvių, vokiečių, prancūzų) kalbas. Be to, domėjosi italų kalba, jo bibliotekoje yra prancūzų-italų žodynas. Turėjo turtingą mokslinę biblioteką.

Daukantas buvo vienas iš labiausiai išsilavinusių to meto Lietuvos žmonių ne tik tarp kilusių iš valstiečių. Pagal išprusimą sunku jį lyginti su D. Poška, M. Akelaičiu, J. Šliūpu ir netgi su J. Basanavičiumi. Todėl mes negalime Daukanto darbų nagrinėti primityviai, teigdami, kad jis tiek ir tenusipelno. Daukantas sako, kad jis nepajėgęs parašyti mokslinės (aišku, savo meto) istorijos. Bet neskubėkime vėlgi suprasti tų žodžių paraidžiui. Galbūt jis tiesiog turėjo savo mokslinės istorijos sampratą. O tai nėra bloga ir neleistina. Kas yra Daukantui mokslas? Tai yra išaiškinimas ir patarimas, kaip reikia gyvenime ir visuomenėje (sviete) elgtis, pagarbos išminčiai mokymas[17]. Taigi mokslas Daukantui nėra abstraktus dalykas, o gyva kultūros dalis. XIX a. pirmojoje pusėje literatūra buvo laikoma ne tik grožinė kūryba (beletristika), bet apskritai visa, kas parašyta. Kas yra "literatūra" Daukantui? Tai užrašytas pasakojimas apie visokius "veikalus"[18]. Istorija irgi yra literatūros rūšis. Bet tai pasakojimas apie tikrus ("būtus") "veikalus", vadinasi, ne išmonė, bet pasakojimas apie tikrovę. Tokia Daukanto istorijos samprata. Daukantas nekūrė meninių vaizdų, t. y. išmonės. Tai būtų prieštaravę jo paties supratimui. Todėl negalime Daukanto istorinių darbų vertinti grožinės literatūros mastais. O kaip Daukantas vertino beletristiką, galima spręsti iš 1847 m. laiško Vladimirui Andrejauskiui. Daukantas rašo: "Prašom mokytis ir gilintis savo dalyke, kuriam pasišventei, o laisvom valandėlėm skaityti naudingas istorijas arba kelionių knygas, bet ne romanus, kurie nieko neduoda, tik atima laiką ir kvailina jauną pro-

[17] Daukantas S. Vertimai ir sekimai.– V., 1984.– P. 31–32.

[18] Ten pat. – P. 32.

tą"[19]. Belieka tik pridurti, kad "romanas" irgi susijęs su "romantizmu". Mes matome Daukanto požiūrį į romanus. Bet lieka neišspręsta viena problema: Daukanto istorijos meniškumas, kalbos gyvumas. Aišku, kad meninio vaizdo Daukantas nesuprato kaip kompensacijos ten, kur trūksta istorinių faktų. Nėra taip, kaip mano dauguma dabartinių literatūros kritikų. Daukantas nesiekė ir didaktinių ar patriotizmą žadinančių tikslų. Mums meniškai atrodantis girių ar koks kitas aprašymas Daukantui yra istorinės praeities rekonstrukcijos ir suvokimo elementas. T. y. meninis vaizdas buvo ne sąmoningų pastangų ir darbo (ką galime priskirti šiuolaikinėms romanisto intencijoms), o tiesiog natūralus istorinio (t. y. tikrovės, kur išmonė negalima) pasakojimo rezultatas. Kalbos Daukantas taip pat nesutapatino su gramatikomis ir žodynais, nors pats juos rašė. Kalba – gyva ir unikali būtis. Todėl jis galėjo sukurti ir daugelio cituojamą metaforą, lyginančią kalbą su snieguose žaliuojančia bruknele. Istorija Daukantui pirmiausiai yra pats gyvenimas. Todėl jos pasakojimas (istoriografija) irgi turi būti tikras, o ne mechaniškas faktų virtinės surikiavimas. Mokslas taip pat yra gyvenimo elementas. Tai tikrai gilus supratimas. Vienas žymiausių XX a. istorikų J. Heizinga yra pasakęs, kad istorija – tai dvasinė būsena, kai kultūra suveda sąskaitas su savo praeitimi. Iš pirmo žvilgsnio kai kurie Daukanto samprotavimai gali pasirodyti kaip moralizavimas ar retorika. Bet nepamirškime, kad, anot Daukanto, istorikas yra ir tautos gyvybės diagnostikas, ir šios gyvybės dalis. Tad visai suprantami tampa, atrodytų, subjektyvūs vertinimai. Aišku, Daukantas pats sukuria savo istorinių veikėjų lūpomis išsakytas kalbas, bet jo laikais iš tikrųjų dar nemanyta, kad taip negalima. Pagaliau tai buvo ir tradicinės Antikos istoriografijos palikimas. Tai, kad Daukantas įtraukė į savo darbus Mickevičiaus "Živilę", mes vėlgi turime priimti visai natūraliai, suvokdami, kad Daukantui tai irgi buvo pasakojimas, nors faktiškai ir netikslus, bet iš esmės teisingai atkuriantis epochą. Ir dabartinė istoriografija kaip pavyzdžiais ar analizės objektais remiasi literatūriniais (beletristiniais) kūriniais. Taigi nepaisant viso literatūriškumo, Daukantas yra pirmiausia istorikas mokslininkas. Tai, kad šiandien Daukanto "Būdas" laikomas grožiniu kūriniu ir leidžiamas su atitinkamomis žaismingomis iliustracijomis, lygiai tiek pat tinkančiomis, tarkim, Borutos ir Treinio romanams, yra tam tikra profanacija, nors tai ne dailininko kaltė.

4. LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Mes jau priėjome išvadą, kad Daukantas pirmiausia buvo mokslininkas. Tačiau iš netolimos praeities mums gyvas ir mokslininko ideologo, propagandisto paveikslas. Tokiu tautiniu ideologu laikomas ir Daukantas, kuriam mokslas buvęs tik priemone visuomenei šviesti, tautai žadinti, patriotizmui ugdyti. Daukantas esą buvęs antilenkiškos orientacijos, aukštinęs ne tik lietuvius, o ir kitus baltus, vadinasi, baltofilas, "baltofilinės programos" kūrėjas. Daukantas neslėpė savo patriotizmo. Tačiau jis nebuvo ideologas tikrąja šio žodžio prasme. Jau iš aptartos istorijos sampratos matome, kad Daukantas pirmiausia buvo mokslininkas, tačiau jo mokslas – gyva kultūros dalis – turėjo būti susietas su gyvenimu. Daukantas ėmėsi tyrinėti istoriją ne iš patriotizmo ir noro bet kokiu būdu (gal net kai ką klastojant) išaukštinti savo tautą, bet atvirkščiai – jo patriotizmas ir tautos aukštinimas kilo iš pačios istorijos studijų. Pirmiausia Daukantas buvo kultūros istorikas. Tai jau seniai žinoma. Tačiau kultūros istoriją mes suvokiame labai siaurai, siauriau nei Daukantas.

Kultūros istorija jam nėra kokia nors istorijos dalis ar atskiras objektas. Apskritai visa istorija yra kultūros istorija. Todėl ne visai pagrįsta būtų Daukanto "Būdą" priskirti kultūros istorijai, o kitus darbus – tiesiog istorijai. Ir jo kultūros istorija nėra tik papročių aprašymas, kaip kartais supranta etnografai. "Būdas" nėra koks nors Daukanto laikų etnografijos šaltinis, tikriau, nėra tik tai. Nors Daukantas iš tiesų rėmėsi savo laikų kaimiška medžiaga, bet tai jam tėra pagalbinė priemonė rekonstruoti senovės lietuvių gyvenimą, aišku, grindžiama ir mums priimtina prielaida, kad egzistuoja tam tikras praeities ir dabarties ryšys, praeitis niekad nemiršta iškart ir visiems laikams, o gyvena ir dabartyje. "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" nėra vien papročių aprašymas dar ir todėl, kad Daukantui čia nerūpi tam tikros materialinės kultūros formos savaime. Todėl jis J. Jaroševičiui, kuris parašė "Lietuvos vaizdinį civilizacijos požiūriu" ir prikiša erudicijos stoką, kad šis aprašinėjąs tik tokias formas. Dau-

[19] Merkys V. Op. cit.– P. 130.

kantui juk svarbus pats kultūrinis gyvenimas, o tik po to – jo formos. Akivaizdu, kad tokia samprata, o kartu ir Daukanto veikalas yra pranašesni už J. Jaroševičiaus darbus bent jau konceptualiu požiūriu.

Daukantas rašė ne bet kokią, o tautos kultūros istoriją. Šiam tikslui jam buvo būtina gerai apmąstyta "tautos" samprata. Pabandykime pasiaiškinti konkrečius lietuvių tautos dėmenis, kaip juos supranta Daukantas. Iš pradžių prisiminkime Daukanto istorinius darbus eilės tvarka. Pirmasis, parašytas jau 1822 m., kai D. Poška dar 1824 m. sielvartavo dėl Lietuvos istorijos stygiaus, buvo "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių". Apie 1838 m. Daukantas parašo savo stambiausią darbą "Istorija žemaitiška", kur pasakojimas baigiamas 1579 m., Vilniaus universiteto įkūrimu. Planavo Daukantas rašyti ir vėlesnę istoriją, bet matyt, jau nebesuspėjo. 1845 m. Peterburge išeina "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Ir apie 1850 m. Daukantas parašo savo brandžiausią, bet apimtimi mažesnį už "Istoriją žemaitišką" darbą – "Pasakojimą apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Mes Daukanto istorinių darbų pavadinimus išvardijome ne šiaip sau. Kadangi jie – visas Daukanto gyvenimas, tai turime manyti, kad kiekvienas žodis pavadinimuose nėra atsitiktinis. Pirmiausia "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių". Kaip galime spręsti iš tos antraštės, veikalas yra politinė istorija, pasakojanti apie garsius darbus, nes kitokių juk neverta pasakoti. Tai dar Antikos istoriografijai, konkrečiai Herodotui, žinomas istorijos apibrėžimas.

Kas yra tie "lietuviai ir žemaičiai"? Nors Daukantas ir supranta juos kaip tautą, bet dar nėra suvoktas būtinumas tos tautos požymius specialiai apibrėžti ir detaliau išsiaiškinti. Pirmiausia lietuviai ir žemaičiai pasižymi savo istorine-politine praeitimi. Buvo tokie politiniai vienetai – Lietuva ir Žemaitija. Taigi Daukantas čia neabejotinai remiasi istorine tradicija, nors lietuvių tautai priskiria ir kitus baltus, šiuolaikiškai sakant, etnonimų neskiria nuo politonimų ir pastaruosius laiko svarbesniais. Tačiau jau kitas veikalas rodo sampratos pokyčius. "Istorija žemaitiška" taip pavadinta greičiausiai todėl, kad Daukantas tautą apibrėžia daugiau kultūriškai ir šiuo atveju žemaičiai jam yra svarbiausia lietuvių tautos dalis. Tai konceptualus dalykas, ir leidėjai Amerikoje XIX a. pabaigoje, keisdami pavadinimą į "Lietuvos istoriją", nors savaip buvo teisūs (Daukantas iš tikrųjų rašė Lietuvos istoriją), bet jau kitaip suprato XIX a. pirmosios pusės reiškinius, nebemanė, kad ateityje žemaičiai bus ne lietuvių tautos subetnosas, o pa-

grindas[20]. Bet Daukantas vis dėlto jautė savotišką nuostolį ir netikslumą taip įvardindamas darbus, nes ir aukštaičiai atliko ir tikriausiai atliks savo istorinį vaidmenį.

Todėl plačiau išdėstydamas savo tautos sampratą, Daukantas 3-ąją savo studiją pavadina "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių". Trys vardai antraštėje nėra lygiaverčiai, kaip kai kas mano. "Kalnėnai" ir "žemaičiai" čia paaiškina, kas yra "lietuviai". Taigi, lietuvių tautą sudaro dvi dalys: kalnėnai ir žemaičiai. Aišku, kad "kalnėnais" Daukantas vadino aukštaičius. Bet Daukantui tai nėra savaime suprantama, kaip kad mums, ir "aukštaičių" termino jis nežino, vadina juos "kalnėnais", sinonimiškai dar "aukštėjais". Tai, kad "kalnėnai" ir "žemaičiai" antraštėje yra priedėlis, gerai matyti iš 1845 m. Petrapilio "Būdo" leidinio viršelio, kur "kalnėnai" ir "žemaičiai" surinkti mažesniu šriftu, apačioje "senovės lietuvių". Išsiaiškinęs šiuos dalykus, Daukantas paskutiniame savo darbe jau kalba tik apie "lietuvių tautą". Šiuo atveju svarbu ir tai, kad Daukantas aiškiai atskiria tautą nuo valstybės ir šių dalykų netapatina (N. Karamzinas savo garsioje istorijoje rusų tautą tapatino su valstybe). Taip kartu su Daukantu išsiaiškinę lietuvių tautos dėmenis, pažiūrėkime, kaip Daukantas supranta tautą apskritai. Pirmiausiai Daukantas tautą supranta ne kaip kokį daiktą, o kaip ypatingais bruožais pasižyminčią gyvą individualybę. Jai būdinga sava kalba, tikyba, visuomeninė santvarka, kasdieninio gyvenimo įpročiai ir t. t.

Aišku, kad "tauta" ir "tautinė kultūra" Daukantui yra normatyvinis, o ne realus dalykas. Tokiu atveju atskiri sudėtiniai jos elementai yra sąlygiškai dinamiški, bet jų negalima vieno nuo kito atskirti taip, kad visiškai būtų sunaikinta ir tauta. Taip Daukantas aprašo krikšto priėmimą, kai susirinkę į seimą senovės lietuviai nusprendė krikštytis, nors tai buvo taip sunku padaryti, kaip iš naujo gyvenimą pradėti. Tautos gyvenimas nusako ir mokslinės istorijos uždavinius. Todėl Daukanto istorija yra pirmoji tikrai nacionalinė. Aišku, Daukantas prie lietuvių pačia bendrąja prasme priskiria latvius, prūsus ir kitus baltus. Tačiau tai nėra jokia baltofilinė programa, o Daukanto tautos samprata savo kraštutiniu – normatyviniu aspektu bei prielaida apie senovės baltų bendrumą, gal jų dar nesuvoktą, bet faktinį

[20] Plačiau apie tai kalbėjo A. Kulakauskas savo pranešime "Žemaičiai lietuvių tautiniame atgimime" pirmuosiuose "Rõmerio skaitymuose".

(panaši juk yra ir indoeuropiečių kultūros hipotezė). Daukantas, aišku, nėra ir antilenkiškos orientacijos žmogus. Apskritai valstybinis suverenumas jam nėra koks stabas, o dalykas, natūraliai išvedamas iš tautos kultūrinio ir politinio būvio. Tam tikrais atvejais jo galima atsisakyti arba jį apriboti. Galimus santykius su lenkais (ir Lenkija) Daukantas nusako anoniminio herojaus žodžiais: "Galim mes su lenkais bendrystoj gyventi ir iš vieno nuo neprietelių gintis, nes [bet] katrie sau kaip tinkami ūkį savo rėdyti ir katrie kalbėti, rašyti, mokytis kalba savo bočių prabočių"[21].

Kitame veikale kalbėdamas apie unijos padarinius, Daukantas apgailestauja: "Daug naudingiau būtų buvę abiedviem (– S. P.), kad katra tauta ypatingai save būtų rėdžiusi, o prieš savo neprietelius iš vieno stembusi"[22].

Aprašydamas lietuvių ir gudų santykius, Daukantas kaip pozityvų dalyką vertina tai, kad "Gediminas nuo savo pusės pasižadėjo jų tikybą arba vierą, kalbą, dabą* ir apsiėjimus jų bočių prabočių užlaikyti ir niekam pikto nedaryti"[23].

Daukanto istorijos nacionalumas yra pozityvus ir suprantamas dalykas. Anot J. Heizingos, be gyvo kontakto su nacionaline kultūra egzistuojanti istorija yra klaidingame kelyje, jeigu tik to kontakto stoka nėra paties kultūrinio gyvenimo degradacija"[24].

Po šių samprotavimų pereikime prie Daukanto istoriografijos moksliškumo. Kad toks klausimas yra visai rimtas ir iki šiol iš esmės visiškai nenagrinėjamas, turi aiškėti iš ankstesnio teksto. Iki šiol netgi Šapokos redaguotos Lietuvos istorijos bibliografijoje nėra Daukanto istorijos, nors ten įrašytas T. Narbutas, kurio darbai aiškiai yra silpnesni už Daukanto ne tik konceptualiu atžvilgiu, bet ir kritiškumu. Tai aiški išankstinė nuostata, kurios negalima pateisint, nors suprasti galima. J. Repšio mintis, kad "iš esmės S. Daukanto istoriniuose veikaluose nėra tokio didelio atsilikimo nuo savo meto istorijos mokslo lygio, apie kurį rašė buržuazinė literatūra"[25], dar nėra įvertintas. Detalus istoriografinis Daukanto darbų nagrinėjimas, lyginant juos vieną su kitu ir su to meto kitų šalių istoriografija – iki šiol vadinta romantine jos kryptimi – tolimesnio darbo uždavinys. Mes kol kas pasitenkinsime tik pažymėdami keletą svarbiausių momentų. Pirmiausia dėl Daukanto erudicijos. Z. Ivinskio 1936 m. teiginys, kad "iš Daukanto veikalų nematyti jo mokslinės erudicijos"[26], tebėra iš esmės nepaneigtas. Taip pat ir J. Repšys savo disertacijoje rašė, kad "Daukanto raštuose nerasime mokslinių terminų"[27]. Toliau J. Repšys rašo, kad "jeigu atkreipsime

dėmesį į laiškų stilių, tai pastebėsime, kad Daukantas čia vartoja tokius mokslinius terminus, kaip tautų civilizacijos laipsnis, "tautos politinis stovis", "valdžios oligarchija", "valstiečių luomo baudžiava" ir kt., ko visai nėra jo istorijos veikaluose. Jo istoriniai veikalai tiek turinio, tiek formos atžvilgiu nesutapo su jo korespondencijoje išdėstytų istorijos mokslo uždavinių supratimu bei tuo moksliniu kruopštumu, kurie matyti iš jo archyvo"[28]. Repšys šį neatitikimą aiškina tuo, kad Daukantas savo darbus rašė liaudžiai. Tai, kad Daukanto darbuose mažai išnašų (kai kurios iš jų yra tekste, todėl neatidžiai skaitant jų galima ir nepastebėti), nereiškia, kad jis apskritai remiasi mažu kiekiu šaltinių. Veikiau priešingai. Daukantas žinojo visus spausdintus ir daugelį nespausdintų Lietuvos istorijos šaltinių. V. Merkys jau Daukanto raštuose pateikė šaltinių sąrašą originalo kalba. Prisiminkime juos: Herodotas, Tacitas, Vulfstano ir Rimberto liudijimai, Jordanas, Kvedlinburgo analai, A. Bremenietis, Saksas Gramatikas, Eiliuotoji Livonijos kronika, P. Dusburgietis, H. Latvis, Vigandas Marburgietis, Dlugošas, Kazimiero teisynas, Ipatijaus metraštis, Bychovco kronika, Mykolas Lietuvis, Jeronimas Prahiškis, P. Karpinis, Lietuvos Statutas ir Lietuvos Metrika, Strijkovskis ir Kojelavičius. Šaltinių fondas Lietuvos istorijos tyrimams ne taip jau gausiai pasipildė po Daukanto mirties. Apskritai ir dabartiniai istorikai intensyviai remiasi šiais Daukanto gerai žinomais šaltiniais. Daukantas tiesiogiai nežino H. Vartbergės kronikos, paskelbtos tik

[21] Daukantas S. Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių // Daukantas S. Raštai.– V., 1976.– T. 1.– P. 393.

[22] Daukantas S. Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje // Daukantas S. Raštai.– V., 1976.– T. 2.– P. 702.

* "Daba" latviškai – prigimtis (gamta). Bet yra lietuvių "dabinti" ir "daboti".

[23] Daukantas S. Istorija žemaitiška // Daukantas S. Lietuvos istorija. – Plymouth, 1897. – T. 2. – P. 11.

[24] Хейзинга Й. Задача истории культуры // Хейзинга Й. Об исторических жизненных идеалах и другие лекции. –Лондон, 1992. – С. 38.

[25] Repšys J. Op. cit. –P. 74.

[26] Ivinskis Z. Lietuvių kultūros istorikas Simonas Daukantas // Naujoji Romuva. –1936. –Nr. 12. –P. 247.

[27] Repšys J. Op. cit.– P. 73.

[28] Ten pat. –P. 79.

po jo mirties, ir keleto kitų dalykų. Bet istorijos šaltinių pažinimu su juo negali lygintis nei Narbutas, nei Jaroševičius, netgi Danilavičius ar pats Lelevelis. Tačiau grynai istoriniais darbais Daukanto erudicija neapsiriboja. Jisai žino ir naujausius kalbotyros darbus (R. Raską ir kitus). Be to, filosofus: Šv. Augustiną, Kantą, neoplatoniką Jamblicką (jo knyga yra Daukanto bibliotekoje), H. Grocijų, N. Makiavelį, J. Bentamą, Herderį ir kitus. Taigi Daukantas – labai plačios erudicijos žmogus. Todėl labai abejotina, kad tos erudicijos nėra jo istoriniuose darbuose. Ir tik neįsiskaičius galima teigti, kad "jo visas pasakojimo tonas yra perdėm paprastas ir [...] dvelkia kaimišku stiliumi, kaimiečio logika, jo mentalitetu"[29]. Daukantas nevartoja mokslinių terminų visai ne dėl to, kad veikalus skiria liaudžiai. Pirmiausia, kas yra tas vadinamasis "mokslinis terminas"? Tai ypatingas simbolio-sąvokos kalbinės išraiškos būdas, žodžio formalizavimas.

Techniškai terminai labai patogūs, bet savo prasme dažnai ydingas dalykas, nes dėl jų sukalkėja ištisi prasmės masyvai, mąstymas turi skirtis kelią tarsi per suakmenėjusį mišką. Daukantas kaip tik ir nori to išvengti. Netiesa, kad terminų funkcija jo tekstuose irgi išnyksta. Kai kuriems žodžiams Daukantas suteikia ypatingą reikšmę, o neretai žaidžia jų daugiareikšmiškumu. Toks žodis Daukanto žodyne, pavyzdžiui, yra "svietas". Jo negalima pakeisti dabartiniu sinonimu "pasaulis", nes jis nesugebės išreikšti tokios reikšmių ir prasmių gamos, kokią iš šio žodžio sugeba išgauti Daukantas. Be to, žodis "pasaulis" jam žinomas, tik "svietą" jis, matyt, laiko abstraktesniu. Viena "svieto" reikšmė yra apskritai "žmonės". "Naikino svietą šiame pasaulyje"[30].Viename sakinyje vartojami "svietas" ir "pasaulis", bet jie pabrėžtinai atskiriami. "Svietas" gali būti "pasaulyje" (!) Savitus terminus (pvz., "svieto luomai") Daukantas vartoja ne tik korespondencijoje. "Svietas" yra ir kultūra, apskritai viešasis, vadinasi, ir politinis gyvenimas: "Užsikėtęs koksai kalnėnas ar žemaitis po svietą klajoti, norėdamas išminties ir gudrybos pramokti"[31]. "Svietas" – tai laisvė, kur rymojimas ir protas žmogui tegali pagelbėti, tačiau ir svietas gali būti aklas – "svieto aklybė". Bet svietas turi ir užsienio, netėvynės reikšmę: "Nemylinčių savo krašto ir po svietą klajojančių didžiai neapvežėjo ir nekentė; kaipgi šiądien dar žodžiai: "svieto pereiva, šalaujas" yra Lietuviui ir Žemaičiui visų didžiausia negarsma"[32].

Įprasta teigti, kad Daukantas senovės lietuvių pagrindine savybe laikė dorybę. Čia vėlgi galima, kaip ir daugeliu atvejų, įtarti moralizavimą, didaktiką. Bet taip iš tiesų nėra. Kad žmogus moralus visais laikais, yra labai

gili mintis, ir tik sugadintas materialistinis mąstymas gali tai neigti. Daukantas, kalbėdamas apie visuomenę, kurią, be svieto, jis dar vadina "bursa", taip pabrėždamas jos sutartinį charakterį (būtinumą vienytis politiškai) sako, kad joje negalima gyventi be dorybės. Kitaip (tai Daukantas primena iš istorijos) įsigali kokios vienos grupės valdžia ir prievarta ("svietas nuvergiamas"). O "svieto rėda" (visuomeninė santvarka), pagrįsta dorybe kaip normatyviniu principu (vėlgi ne konkretybe), reiškia "respubliką" (polį). Dorybė tokiu atveju suvokiama kaip pareigų ir teisių normatyvinė lygybė visumos (visuomenės) atžvilgiu. Daukantas taip antrąkart atsako į savo buvusio egzaminatoriaus dekano J. Chodanio klausimą: "Kaip suprantate šį Monteskjė posakį: "Respublikoniška valdžia yra dorybė, o monarchistinė – garbė?"[33]. Taigi senovės lietuvių "svietas", Daukanto manymu, yra "respublika". Aišku, kad ir pats Daukantas savo politiniais įsitikinimais yra labiau respublikonas (ar demokratas, kas šia prasme yra tas pat), negu monarchistas. Garbė be naudos visuomenei jam tuščias daiktas. Nepaisant to, jis visai tiksliai rekonstruoja ir monarchistinę santvarką Lietuvoje.

Taip pat daugiareikšmiškai Daukantas vartoja ir žodį "ūkė", priešindamas jį "valstybei". Apskritai "valstybės" Daukantas vengia ir stengiasi išsiversti su "svietu" ir "ūke". Svietas yra susijęs su kariniu-politiniu visuomenės gyvenimu, ūkė – su šeimyniniu-gimininiu, žmogaus darbo pasauliu. Daukantas savo darbuose be "luomo" vartoja ir daugiau vadinamųjų mokslinių terminų, nors iškart stengiasi juos paaiškinti: "Tokia kunigų rėda arba tvarka vadinasi teokratija, t. y. rėda tarpininkų tarp žmonių ir dievų"[34]. Daukantas vengia terminų ne dėl tariamai siekiamo populiarumo, o dėl paprastumo ir aiškumo, vengdamas scholastinio stiliaus, kuris Daukantui

[29] Ivinskis Z. Op. cit.– P. 247

[30] Daukantas S. Rinktiniai raštai.– V., 1955.– P. 159.

[31] Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių // Daukantas S. Raštai.– V., 1976.– T. 2.– P. 497.

[32] Daukantas S. Istorija Žemaitiška // Daukantas S. Lietuvos istorija. – Plymouth, 1893.– T. 1. – P. 54.

[33] Merkys V. Op. cit. –P. 48. Knygoje yra apsirikta verčiant "cnota" – šaunumu. Turi būti – dorybė.

[34] Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 1. –P. 68.

buvo dar tokia netolima praeitis, o ir tiesioginė jo dabartis. Daukantas siekia parodyti, kad visi istoriniai reiškiniai yra paprasti ir kad galima juos taip išaiškinti, kad jie būtų gyvi ir suprantami. Tarkim, luomų atsiradimo "pagal jų veikalus", kaip sako Daukantas, "Būdo" pratarmėje aiškinimas yra labai paprastas ir tikslus: "Tie, kurie į karę traukė ūkę nuo neprietelių ginti, vadinosi vytis, nuo žodžio vyti, tai yra ginti – kurie neprietelius vijo iš savo ūkės laukan. Tie vitys žemaičių raštuose ziamlionimis yra vadinami, jog už žemę, kurią dėvėjo nieko nemokėdami, turėjo ūkėje pavojui radusis į karę traukti. Tų ziamlionių buvo kitąkart didelė daugybė Lietuvoje ir Žemaičiuose [...] Šiandien likusieji vadinasi bajorais, taip pat be jokios šviesybės, nežiną patys kuo kitą kartą buvo, o šiandien yra, kas kartą spaudžiami ir naikinami"[35]. Taip Daukantas ne tik paaiškina luomų atsiradimą, bet dar ir parodo ritualizuotos ar retorinės kalbos (bereikšmių titulų, vardų ir terminų) vartojimo žalą: dabartiniai bajorai (matyt, Daukantas turi galvoje XIX a. pirmojoje pusėje taip vadintus Žemaitijos valstiečius) nežino, kas jie yra. Sakysim, prievolių atsiradimą Daukantas irgi paprastai, bet tiksliai paaiškina: "Kaipogi senovėje Lietuviai ir Žemaičiai davė savo diduomenei truputį javų, kailių, retai pinigų, ir taip ne kaipo jų vergai tą jiems darė, bet jog jie vyresniaisias būdami ir ūkę rėdydami laiko neturėjo sau užsidirbti"[36]. Tai yra prievolių mokėjimas susiklostė tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis, o nėra prigimtinė pareiga. Vėl reikšminga dabarčiai išvada, bet kitaip ir negali būti, nes istoriografija, kaip praeities pasakojimas, turi ryšį su dabarties gyvenimu. Kitaip galvoti būtų tiesiog naivu. Daukantas neidealizuoja ir pagoniškos lietuvių pasaulėtvarkos. Tam tikras pagonių gyvenimo natūralumo pabrėžimas yra reakcija ir atsvara kryžiuočių kronikų ir vėlesnės istoriografijos ideologijai. Taigi pirmiausia tai yra poleminis ir mokslinis požiūris. Kaip tik todėl jis atrodo pabrėžtas, o tada, nesant kitų nuomonių, toks pabrėžimas buvo beveik neišvengiamas. Daukantas nori parodyti, kad pagonys buvo tokie pat žmonės, ne primityvesni už krikščionis, tik turintys savo pasaulėvoką ir kultūrą. Ypač tai akivaizdu ten, kur Daukantas kalba apie senovės lietuvių religiją ir vadina prasimanymais teiginius, kad lietuviai garbino perkūniją. Anot Daukanto, buvo garbinamas ne gamtos reiškinys, o savitai suprastos tikrovės galios elementas, personifikuotas Perkūno pavidalu. (Daukanto senovės lietuvių pasaulėvokos rekonstrukciją irgi reikia aptarti detaliau ir atskirai.) Daukanto argumentai pagrindžia ir bendresnio pobūdžio mintį:

kultūrų lygiateisiškumą, kai nėra galimybės, prisidengus aukštesnės kultūros šūkiu, naikinti kitą kultūrą. Daukanto reputaciją mūsų akyse pakankamai gadina jo piktnaudžiavimas tiesiogine kalba. Tai iš tikrųjų svetimas mokslinei istoriografijai elementas. Bet nepamirškime, kad jis buvo paplitęs Antikos istoriografijoje, kuria pirmiausia ir rėmėsi Daukantas. Ne mažiau šį metodą vartoja tokie garsūs XIX a. istorikai kaip Ž. Mišlė, ar T. Karlailis. Originaliausia yra Daukanto istorijos samprata: istoriografiją jis supranta ne tik kaip įvykių, bet ir kaip socialinės bei kultūrinės pasaulėtvarkos rekonstrukciją. Daukantas ir valstybės atsiradimą aiškina Vulfstanu, kaip valdžios siekimą ir kovą dėl jos visiškai savanaudiškais tikslais: "Kožnas sau pats savo bare valdymieru, arba rykiu, norėjo būti, nuo ko ir kraštą tokio sau pono vadino valstybe"[37]. Daukantas mato tokios santvarkos nedemokratiškumą ir vertina tai kaip Rytų civilizacijos ypatybę, nes saulėtekio kraštuose "daugelis rėdos ir elgias su kitais kaip tinkamas"[38]. Nors Daukantui valdžia nėra koks nors subjektyvus veiksnys, o būtinas dalykas ir, ją "atradus", reikėjo atitinkamai tvarkytis. Taigi net ir valstybės (monarchijos) tvarka yra gera, kai ji nėra tik raidė ir ritualas, o grindžiama tam tikrais teisiniais veiksmais. Klaidinga būtų manyti, kad Daukantas neįvertina lenkų pranašumo civilizaciniu požiūriu. Jis rašo: "Lenkai mokėjo rašyti ir skaityti, turėjo Krokuvoje išmintinę iškalą arba universitetu vadinamą, kurioje svietas gudrybos ir išminties mokėsi. Kad tuom tarpu Lietuviai ir Žemaičiai, noris krikščionys, vienok visoje ūkėje nei vienos iškalos neturėjo, tarp pačių kunigaikščių niekas nemokėjo nei rašyti, nei skaityt, sandaras pačias su svetimais viešpačiais ir svetimomis tautomis Gudų kunigai rašė gudiškai arba lotyniškai, todėl ne stebuklai, jog buvo kropiami"[39]. Tačiau civilizacija Daukantui turi būti pačios kultūros sudėtinė dalis, nes savarankiškai neišugdyta, o perimta ji tik sukelia visuomenės degradaciją. Taip Daukantas vertina Lietuvos bajoriją, perėmusią lenkų civilizaciją.

[35] Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 1. –P. 71.

[36] Ten pat.

[37] Daukantas S. Būdas. –P. 571.

[38] Daukantas S. Vertimas ir sekimai. –P. 32.

[39] Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 2. –P. 307.

Daukantas yra pakankamai (ypač savo metu, ko neturime pamiršti) kritiškas ir šaltinių bei istoriografijos atžvilgiu. Nepasitenkinimą grynai politine istorija (valdovų istorija) jis išsako pratarmėje savo Justino istorijos vertimui. Daukantas dar pasitiki legendine Lietuvos metraščio (Bychovco kronikos) dalimi ir sumini ten išvardytus valdovus, bet tuo ir pasitenkina, išreikšdamas ir kritišką abejonę dėl liudijimo patikimumo: "tuos visus apleidau dėl to, jog neradau nė kokių veikalų, kuriuose būtų minavojami. Išpažinti reikia, jog veikalai lietuvių tautos yra didžiai supainioti ir didžiai daug darbo reikia iki juos išguldant dėl to vien, jog ne visi raštai tos gadynės yra surankioti"[40]. Nors Daukantas senovės lietuvių pasaulėvokai rekonstruoti ir remiasi Vaidevučio legenda, bet "Istorijoje Žemaitiškoje" iš esmės kritiškai ją atmeta: "Ta pasaka galėjo būti pradžioje viena, bet paskui yra pertaisyta kokio nors zokonininko Gudo arba Vokiečio 15 ar 16 amžiuje. Kaipogi daugioje vietoje pati pasaka sau prieštarauja, bylodama, jog pirmąją žinyčią Rusnėje viešpats (Krivių-Krivaitis) Brutenis įkūręs ties ąžuolu visuomet žaliuojančiu, savo buveinę Rumais pravardavęs ir kunigus įstatęs. Bet jei Brutenis buvo jau viešpačiu, dievų tarnu ir visų vyriausiu ūkės valdymieru dar pirm Vytauto (čia turimas galvoje Vaidevutis – S. P.), kaip pati pasaka byloja, tai turėjo ir pirm neseniai būti žinyčia įkurta kunigai paskirti"[41].

Ir kitur Daukantas kritiškai vertina įvairius liudijimus (pasakas), vadindamas juos zaunomis, tai yra legenda. Bet aišku, kad jis ir negalėjo jų visai iš savo istorijos išmesti, kadangi pirmiausia surinkti ir sukaupti reikėjo įvairius liudijimus, kas buvo nepaprastai sunku, o paskui kai kurių iš jų atsižadėti. Savo rankomis atradus svarbų liudijimą, sunku jo visai išsižadėti. O ir šiuo atveju Daukantas kritiškesnis už Narbutą, kuris kiekvieną klastotę buvo pasiruošęs priimti už gryną pinigą. Dar viena ir šiomis dienomis aktuali Daukanto istorijos savybė yra ta, kad jis pateikia iš esmės visus liudijimus apie baltų santykius su skandinavais vikingų epochoje. Vėlesniuose darbuose – Šapokos, Ivinskio ar tarybiniais metais leistose istorijose kažkodėl apie juos buvo užmiršta. Kad parodytume Daukanto istorijos reikšmę ne tik kaip istoriografinį faktą, bet ir kaip svarbią šių dienų mokslui, pabandykime pasvarstyti vieną istoriografinę problemą ir išsiaiškinti, kaip ją sprendžia Daukantas. Nepretenduojame šiuo atveju į galutinę išvadą, tik norime Daukanto darbus įvesti į aktualią mokslinę apyvartą.

5. K. JABLONSKIO IR S. DAUKANTO MINDAUGAS

Savo 1978 m. Romoje išleistoje "Lietuvos istorijoje" Z. Ivinskis pateikė gan sensacingą K. Jablonskio laiško ištrauką apie karaliaus Mindaugo vaidmenį Lietuvos istorijoje. "Jokios katalikiškos krikščionybės Mindaugo laikais Lietuvoje nebuvo. Iš viso Mindaugas tebuvo Ordino statytinis, rėmęsis savo krašte nelietuviška karine jėga, neitralus kryžiaus žygiuose prieš Lietuvos žemes, jis visai nebuvo joks tikras Lietuvos valdovas, bet savanaudiškais tikslais daug prisidėjęs prie Lietuvos valstybinės organizacijos griovimo, bet nesugebėjęs jos sugriauti"[42].

Iš pirmo žvilgsnio nesunkiai galima pastebėti tam tikrą šių žodžių emocinį atspalvį. Bet tai nereiškia, kad šis vertinimas neteisingas. Mes galime pateikti visiškai identišką Daukanto vertinimą, pasakytą prieš 100 metų iki K. Jablonskio, bet tik 1976 m. išspausdintą Daukanto "Pasakojime apie veikalus lietuvių tautos senovėje". Jis rašo:

"Tapęs krikščioniu Mindaugas suvisu savo rėdoj kitokiu rados, nuo m. 1251 iki savo smerčio karėse nebėr jo girdėti, kuriose vieni žemaičiai noris sunkiai, bet garbingai kariauja su vokiečiais kryžokais ir meldžionimis, o Mindaugas bendraujas su mistrais ir dovanas jiems siunčia, užrašo karalystę. Kad žemaičiai padurbėj kryžokus su kalavijonimis pergalėjo metuose 1261 ir kad jau vieno siūčio bereikėjo užsiausti vokiečiams iki suvisu juos atlaikant, tuo tarpu Mindaugas daro paliaubas su kalavijonimis. Paskui tapęs pagoniu, netraukia į Parusį – (Prūsiją) paduoti ranką nuspaustiesiems, kurie buvo kėtęsi numesti jungą kruvinos vergybos, bet į Lenkus, kurie lietuviams nieko nedarė. Vokiečiai jį į didžiuosius kunigaikščius Lietuvos iškėlė, vokiečiai į karalius, vokiečiams ir tarnavo per visą amžių iki smerčio. Jis sukėlė namkarę, kuri patvėrė iki Vytenio valdžios"[43]. Toks Daukanto tekstas yra tik "Pasakojime". "Darbuose" ir "Istorijoje žemaitiškoje" jo apskritai nėra ir Mindaugas dar vertinamas iš esmės teigiamai,

[40] Daukantas S. Pasakojimas. – P. 329.

[41] Daukantas S. Istorija žemaitiška. – T. 1. – P. 50.

[42] Cituota pagal Ivinskio Z. Lietuvos istorija. – V., 1991. – P. 157.

[43] Daukantas S. Pasakojimas. – P. 301.

bet jau kalbama apie sunkumus tiriant šią problemą, kas rodo, jog Daukantas ne tik redagavo savo vėlesnius darbus, bet kai ką ir iš esmės keitė. Neatidžiai žvelgiant, šis Daukanto darbų epizodas galėtų būti vertinamas kaip paprastas moralizavimas. Bet taip nėra vien todėl, kad Mindaugas čia vertinamas ne kaip privatus asmuo, o kaip visuomenės veikėjas. Ir vertinamas ne taip, kaip buvo priimta tradicinėje istoriografijoje, valdovus tapatinančioje su teise. Todėl ir buvo "valdovų istorija". Be to, Daukantas nevertina Mindaugo vien tik neigiamai, pažymi ir kai kuriuos teigiamus jo veiklos rezultatus. Sunku ką nors spręsti, kai ne visi istorijos faktai aiškūs. Taip yra ir su Mindaugo žemių užrašymo Ordinui aktais. Daukantas dar "Istorijoje Žemaitiškoje" rašo: "Daug gali abejoti apie tikrumą tų raštų, bet jog ne čia yra vieta apie juos skladavoti, todėl palieku taip, kaip senovės raštuose radau. Visi yra rašyti lotyniškai, vienok ne pati autentika, bet išraša teyra šiandien randama"[44]. Vėliau, matyt, šią problemą Daukantas išsprendė, remdamasis netiesioginiais duomenimis, tai yra įvertindamas Mindaugo santykius su Žemaitija, jo antiprūsiškas nuostatas, neveiklumą. Mūsų istorinėje sąmonėje Lietuvos valstybės susidarymas yra siejamas su Mindaugu. Tačiau valstybė nėra vieno žmogaus, kad ir genijaus, kūrybos rezultatas. Valstybės atsiradimą Daukantas sieja su visuomenės struktūros pasikeitimais ir todėl gali kritiškai vertinti Mindaugą, kurio nuopelnų, vienijant Lietuvą, nereikia perdėti – ji ir taip jau buvo pakankamai vieninga. Mindaugas savo patvaldiškais metodais galėjo tik griauti šią vienybę. Apie Lietuvos valstybės gerą būklę iki Mindaugo kalba ir V. Pašuta[45]. Šiuo atveju Mindaugo – visuomenės veikėjo (valdovo) ir istorinės būtinybės tiesioginis sutapatinimas nieko neduoda. Būtinybė juk reiškiasi ne tik objektyviai, bet ir subjektyviai.

Valdovas netgi tada, kai jo asmeniniai (savanaudiški) interesai sutampa su valstybės interesais, privalo laikytis tam tikrų žaidimo taisyklių. Asmeninis interesas gali sutapti su valstybiniu, bet valdovas nebegali išsižadėti savo įgytos valdžios ir suverenumo. Valdžia tai ir garbė, turinti savo moralę, kuri neleidžia daryti tam tikrų veiksmų. Mindaugas, atrodo, šiai taisyklei nusižengia ir yra savanaudis ne tik kaip valdovas, bet ir kaip asmenybė. Mindaugas (čia galima remtis ir Monteskjė, su kurio darbais Daukantas gerai susipažinęs) nepaiso monarchijos žaidimo taisyklių, dėl to tampa patvaldžiu, arba tironu. Kodėl, tarkim, Mindaugas neremia sukilusių prūsų ar žemaičių, kai jis to prašomas? Ar iš įsitikinimo? Daukanto (ir Jablons-

kio) įtarimas, kad Mindaugas negalėjo būti toks geras krikščionis, visai pagrįstas. Vadinasi, neremia dėl asmeninių privačių ambicijų, ankstesnės nesantaikos. Ir Vytautą Daukantas vertina įvairiai, bet pripažįsta, kad "Niekada Lietuva nebuvo nei didesnė, nei rimtesnė kaip kad Vytautas ją valdė, vyras stropus, buklus ir valdžios geidžiąs."[46] Tai apgalvotas, kaip ir visi, Daukanto vertinimas.

Pasikeitus problemos interpretacijai, keičiasi ir skyrelių (antraščių ir anotacijų) pavadinimai. "Darbuose" ir "Istorijoje" antraštė yra "Mindaugas pirmasis karalius Lietuvos", o "Pasakojime" jau – "Mintautas didysis lietuvių kunigaikštis, paskui lietuvių karalius, kurį vokiečiai vadina Mindove, gudai Mendogu". Kaip jau sakiau, šiame skyrelyje mes nesiekiame išspręsti Mindaugo vaidmens Lietuvos valstybei susidaryti įvertinimo problemos, o tik norime parodyti, kad Daukantas ir šiuolaikinio istorijos mokslo požiūriu yra lygiavertis diskusijos dalyvis.

PABAIGA

Daukantas visą savo gyvenimą buvo tikras mokslininkas, kuriam negalėjo nerūpėti ir tuometinė lietuvių tautos būklė. Jis stengėsi padėti savo tautai, dirbdamas mokslinį ir kultūrinį darbą. Jis ne tik tyrė praeitį, bet ir atskleidė mūsų laikų dabarties problemas ir ateities galimybes. Lietuvos Respublikos galimybė pirmąkart iš tikrųjų atsiveria Daukanto raštuose. Apskritai ir visos tiesioginio kultūrinio Lietuvos atgimimo gijos suseina į Daukanto veikalus. Daukantas sakė, kad dedąs lietuvystės pamatus. Jis iš tikrųjų juos padėjo. Kaip mokslininkas, Daukantas konceptualiai, o ir faktiškai pranašesnis už visus XIX amžiuje Lietuvos istoriją gvildenusius žmones. 1964 m. Z. Ivinskis rašė: "Skamba paradoksaliai, tačiau yra faktas, jog iki šiol Daukanto istorijos dvitomis, originale sudaręs 1100 puslapių folio, yra vis dar pati plačiausia spausdinta Lietuvos istorija lietuvių kalba"[47]. Mūsų nuomone, tai nėra joks paradoksas.

[44] Daukantas S. Istorija žemaitiška. –T. 1. –P. 339.

[45] Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. –V., 1971. –P. 213.

[46] Daukantas S. Pasakojimas. –P. 616.

[47] Ivinskis Z. Simonas Daukantas ir jo palikimas Lietuvos istorijos srityje // Aidai. –1964. –Nr. 9. –P. 391.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T.5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO IR JUOZO JAROŠEVIČIAUS ISTORINĖS LIETUVOS SAMPRATA

Vytautas Berenis

1844–1845 m. Vilniaus ir Peterburgo spaustuvėse dienos šviesą išvydo J. Jaroševičiaus ir S. Daukanto kultūros istorijos veikalai. Jau T. Narbuto devynių tomų "Lietuvių tautos istorija" sužadino Lietuvos visuomenės susidomėjimą krašto praeitimi, o jos autorių iškėlė į žymiausių ano meto istorijos autoritetų gretas. Nemažai entuziastų kaupė istorinę ir etnografinę medžiagą, kasinėjo piliakalnius ir pilkapius, rašė lokalinių vietovių istorijas ir apžvalgas. Kiekvienas spaudoje pasirodęs straipsnis susilaukdavo vienokio ar kitokio aptarimo, istorinis ar etnografinis tyrinėjimas tapdavo ženkliu kultūrinio ir... politinio gyvenimo įvykiu. Atsirado pirmosios mokslinės polemikos užuomazgos, istorija imta laikyti moksline disciplina. Istorinė Lietuva atgijo mokslinių ir populiarių leidinių puslapiuose.

S. Daukanto ir J. Jaroševičiaus gyvenimas ir istorinis palikimas truputį panašus: jie abu tiesiogiai nedalyvavo Lietuvos kultūriniame gyvenime – vienas dirbo valstybinėje tarnyboje tolimame Peterburge, kitas – gyveno savo dvare netoli Balstogės ir rašė istorinį veikalą. Jų istorinės koncepcijos tarp amžininkų nebuvo populiarios. Abu istorikai peržengė lenkų istoriografijoje įsigalėjusias nuostatas tyrinėti Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (LDK) istoriją tik iki 1569 m. Liublino unijos ir praplėtė jos raidą iki pat XVIII a. pabaigos. S. Daukantas ir J. Jaroševičius, būdami vienmečiai, formavosi labai panašioje Vilniaus universiteto aplinkoje, patyrė J. Lelevelio, Ž. I. Onacevičiaus įtaką, ypač kai XIX a. antrame ir trečiame dešimtmetyje padidėjo susidomėjimas istorija. Studentai, vadovaujami J. Lelevelio, verčia XVIII a.–XIX a. pradžios Europos istorikų – A. H. Heereno, W. Robertsono darbus[1]. Vilniaus laikraštyje "Dziennik Wileński"

įvedamas "etnologijos" skyrelis, kuriame pateikiama iki šiol keista ir nelabai aktuali amžininkui istorinė krašto medžiaga, Vilniaus miesto bažnyčių, gatvių, namų istorijos. Iš tiesų vilnietis, žingsniuodamas akmenimis grįstomis miesto gatvėmis, atkreipė dėmesį į tai, kad jį supanti aplinka turi praeitį. Istorinio patyrimo dėka pakito estetinis suvokimo būdas, žmogus pasijuto kintamu dydžiu laiko grandinėje. Švietėjiško universalaus proto epocha baigėsi: jis pats pradėjo suprasti save kaip istoriškai sąlygotą darinį. Bet, jeigu savo istoriją turi idėjos ir materialūs daiktai, privalo ją turėti ir žmonių bendruomenės, jau virstančios tautomis.

J. Jaroševičiaus (1793–1860) pavardė nėra labai žinoma Lietuvos kultūros istorijoje. S. Daukanto vienmetis, gimęs Bialo-Podlaske (netoli Balstogės) studijavo teisės mokslus Vilniaus universitete ir išgarsėjo, parašydamas trijų tomų kultūros istoriją "Lietuvos vaizdas civilizacijos požiūriu nuo seniausių laikų iki XVIII a. pabaigos"[2]. Būdamas Vilniaus universiteto teisės profesoriumi, artimai bendravo su I. Onacevičiumi, vėliau susipažino su T. Narbutu ir, matyt, buvo girdėjęs apie S. Daukantą bei jo darbus. Kelis metus prieš savo mirtį gana aktyviai dalyvavo Vilniaus archeologijos komisijos veikloje, jos leidžiamam žurnalui parašė straipsnį apie pagoniškos Lietuvos kultūrą. Savo veikale J. Jaroševičius plačiai vartojo "civilizacijos" sąvoką, kurią į istorijos mokslą įvedė prancūzų istorikas Fr. Guizot (1787–1874). Jo istoriniai tyrinėjimai "Civilizacijos istorija Europoje" ir "Civilizacijos istorija Prancūzijoje" (4 t.) turėjo didelės įtakos XIX a. Rusijos imperijos istorikams. Prancūzų istorikas teigė, kad pokyčiai materialiniame gyvenime gali veikti civilizaciją – istorinę tikrovę, galinčią suteikti žmogui švietimo ir ugdymo, nukreipto į istorinę visuomenę, formas. Svarbiausiu jos bruožu jis laikė progreso idėją, realizuojamą visuomenės ir individo. "Aš kalbu apie europietišką civilizaciją, kuri, be jokios abejonės, egzistuoja, t. y. jog įvairių europietiškų valstybių civilizacijose randame tam tikrą vienovę; kad, nepaisant didelių laiko ir paties vystymosi skirtumų, ji yra viename ir

[1] Serejski M. Koncepcja historii powszechnej Joachima Lelewela. –Warszawa, 1958. –S. 187–188.

[2] Šidlauskas A. Istorija Vilniaus universitete XIX a. pirmoje pusėje. –V., 1986. –P. 133–138.

tame pačiame sąryšyje ir siekia vienų ir tų pačių rezultatų"[3].

J. Jaroševičiaus istoriografinės pažiūros gana panašios į Fr. Guizot: civilizacijos nešama progreso idėja – anksčiau ar vėliau – turėjo įsivyrauti Lietuvoje. XIII–XIV a. prasidėjusį rusų žemių prijungimą prie Lietuvos valstybės lydėjo augimas pravoslaviškos civilizacijos įtakos. 1387 m. krikščionybės priėmimas iš Vakarų padėjo Lietuvai rasti atsvarą vienpusiškai Rytų kultūros įtakai. "[...] nėra abejonės, jog visa Lietuva, kaip mes anksčiau minėjome, būtų visiškai nutautusi, jei jos kultūrai ir politiniams įvykiams vien tik Rusia darytų įtaką, bet taip pat yra tikra, kad, teikiant pirmenybę santykiams su Vakarais, žymiai anksčiau įsigalėtų popiežiaus valdžia"[4]. Tokiu būdu LDK valstybė per visą savo gyvavimo laikotarpį tarsi balansavo tarp Rytų ir Vakarų kultūrų, išlaikydama kultūrinio savitumo bruožus. Todėl neatsitiktinai XX a. filosofas St. Šalkauskis savo koncepcijos Lietuvos kaip Rytų ir Vakarų sintezės teorinį ir faktografinį pagrindimą surado J. Jaroševičiaus veikale[5]. Pastarasis, kaip ir XX a. Kauno universiteto filosofas, pabandė, sintetindamas Rusijos ir Lenkijos (Rytų-Vakarų) civilizacijų poveikį, parodyti istorinės Lietuvos (LDK) civilizacijos savitumą. J. Jaroševičius nesąmoningai prisidėjo prie tautos paskirties ir prasmės problemos visuotinėje istorijoje iškėlimo, t. y. prie istoriosofinės problematikos.

S. Daukantas "Būde" siekė parodyti lietuvių tautos "būdą, dabą, tikybą, ūkės rėdą, karybą, prekybą ir mantą (arba pinigus)". Kitame savo istoriniame veikale – "Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje" (1850 m.) taip pat buvo išlaikytas kultūrinis istorijos atrankos kriterijus. Tačiau dar didesnę nuostabą kelia veikalo skyrių pavadinimų ir turinio panašumas į J. Jaroševičiaus "Lietuvos vaizdą". Istorija pradedama "Lietuvos" etnonimo kilmės aiškinimu, upių, istorinių genčių, kažkada gyvenusių šiame krašte, išvardijimu. Toliau S. Daukantas pažymi pirmus istorinius ir geografinius šaltinius apie Lietuvą, lietuvių charakterio bruožus ir ūkio ypatumus, kuriuos pakeičia nuolatinės mitinių kunigaikščių kovos su išorės priešais iki pat Vytauto Didžiojo mirties. Vis dėlto šiame veikale pro politinius istorijos įvykius sodriai prasismelkia senosios Lietuvos gyventojų papročiai, daugiausia paimti iš XIX a. lietuvių valstiečių kasdienybės. Vargana to laikotarpio kaimo žmonių buitis, davusi tiek daug etnografinės medžiagos smalsiems praeities mylėtojams, negalėjo nekelti pasibaisėjimo socialiniu aspektu: lažu, bloga sanitarine padėtimi, girtavimu. "Būde" pa-

teikta senovės lietuvių gyvensena vertinama autoriaus požiūriu, kuris byloja S. Daukanto supratimą apie progreso-regreso priežastis visuomenėje, ekonominio krašto suklestėjimo pamatinius faktorius: "žemaičiai nenori nuo jūros atstoti, kaip nuo lango šviesos", "prekybos nustojus aklybė svieto" ir t. t. J. Jaroševičius Lietuvos civilizacijos raidą nušviečia platesniu kontekstu, kur gausią istorinių šaltinių medžiagą papildo loginis dėstymas, gana preciziškai daromos išvados ir polemizuojama su to meto istoriografija.

Pirmame savo veikalo tome J. Jaroševičius apibūdino krašto gyventojų fiziologinį tipą, žmonių verslus ir amatus pagonybės laikotarpiu. To meto Lietuvos istorikai gana griežtai pasisakė prieš P. Kepeno suformuluotą teiginį dėl maišytos, kitų kalbų skolinių pertekusios lietuvių kalbos; laikantis tokios logikos buvo galima abejoti ir pačios lietuvių kalbos savitumu. Romantinės istoriografijos laikotarpiu bet koks tautinis pažeminimas buvo vertinamas kaip akivaizdus amžininkų įžeidimas. Kita vertus, XVI–XVII a. lenkų kronikininkų darbuose į pagonišką Lietuvą buvo žiūrima kaip į barbarišką kraštą, kuriam krikščioniškos civilizacijos pagrindus padėjo Lenkija. Kritikuodamas kronikininko Vincento Kadlubeko ir istoriko Adomo Naruševičiaus pažiūras dėl tariamai laukinės pagonių lietuvių būklės, istorikas pažymėjo, kad žmonės "užsiiminėję gyvulininkyste ir žemdirbyste, negalėjo būti žemo išsivystymo lygio. Pagonys lietuviai pažinojo audimą, todėl negalėjo dėvėti vien kailius"[6].

Tiek S. Daukantas, tiek J. Jaroševičius suprato universalųjį visuomeninių dėsnių pobūdį, žmonijos, kaip įvairialypių tautų sambūrio, visuotinę raidą. Šiuo atveju jiems didelę įtaką darė Šviečiamosios epochos idėja apie prigimtines žmogaus teises: "[...] žmogus nori visados liuosu gyventi ir taip rėdytis, kaip tiktai jam gerai geriausiai būtų"; todėl "kas buvo pradžioj kitų tautų, tas pats nutiko ir su Lietuvos tauta"[7]. Tokiai S. Daukanto išvadai, be abejonės, pritartų J. Jaroševičius, teikęs civilizacijos progreso idėjai visuotinę reikšmę. Tačiau, skirtingai nuo S. Daukanto, jam LDK valstybės ir

[3] Гизо Ф. История цивилизации в Европе. –Спб., 1905. –С. 105.

[4] Jaroszewicz J. Obraz Litwy pod względem jej cywilizacyi od czasów najdawniejszych do konca XVIII wieku. –Wilna, 1844. –T. 2. –S. 15.

[5] Šalkauskas St. Sur le confin de deux mondes. –Geneve, 1919.

[6] Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... –T. 1. –S. 65, 77.

[7] Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 561, 579.

kultūros nuopuolio pradžia buvo ne lenkiškos kultūros įsigalėjimas, bet kontreformacijos ir jėzuitų ordino ideologijos įsiviešpatavimas. Būtent ši priežastis iš esmės prisidėjo prie Lenkijos-Lietuvos valstybės dezintegracijos, politinio, ekonominio ir kultūrinio nuosmukio.

J. Jaroševičius, plačiai vartodamas "civilizacijos" sąvoką, aiškino LDK visuomenės raidos dėsningumus. Trečio tomo pabaigoje pateiktose išnašose istorikas pažymėjo XIX a. kilusį Žemaičių sąjūdį, K. Donelaičio "Metus", amžininkų išspausdintus pirmuosius lituanistinius darbus. Jo civilizacijos raidos koncepcijos esmę sudarė progreso idėja, kuri leido į ateitį žiūrėti optimistiškai. "Tenka girdėti, kad dauguma mūsų mokslininkų tiria tik senovę ir mūsų raštiją, neieško naujų kelių, o gyvena praeities atsiminimais; esą ir tokių, kurie visiems nori įkalbėti, jog gėrėjimąsi senovės paminklais ir padavimais reikia pagerbti kaip tautos dvasios laidotuves, kaip paskutinį jos atodūsį ir t. t. Laikas parodys, kiek tokiuose tvirtinimuose yra tiesos"[8]. J. Jaroševičius negalėjo beatodairiškai priimti XIX a. pradžioje paplitusios nuostatos dėl pesimistinio buvusios Lenkijos-Lietuvos valstybės gyventojų likimo. 1803–1832 m. Vilniaus universiteto laikotarpis daugeliui šviesuolių parodė, kiek galima pasiekti svetimos valdžios sąlygomis. Dar didesnio politinio efekto buvo galima pasiekti praeityje, interpretuojant laisvės, valstybės, tautos sąvokų prasmes.

S. Daukantui Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorija – tai visiškai savarankiškas (istorinės realybės) tyrinėjimo objektas, nes, jo supratimu, ligšiolinis unijinio Lenkijos-Lietuvos laikotarpio nušvietimas "ištirpdo" Lietuvos istoriją Lenkijos praeityje. To priežastis – tai ankstesnių lenkų kronikininkų ir tuometinių istorikų nuostatos. "Šiandien lenkai tyčiodamiesi senu įpročiu vadina lietuvį *skurczypalka* nuo to, jog jis ne rašto, bet lazdos savo vyriausybės arba kūrėjų klausąs, neminėdami to, jog lietuviai savo lazda išgelbėjo juos pačius tris kartus nuo prapulties ir vergybos"[9]. Tie "trys kartai" – tai totorių, vokiečių ir švedų karinė grėsmė 1320 m., 1410 m., ir 1659 m. J. Jaroševičiaus požiūris visai kitoks. Neneigdamas kai kurių iš Lenkijos atėjusių nuodėmingų papročių ir netikusių visuomeninių valdymo formų ydingų pasekmių, istorikas mano, kad Lenkijos valstybėje civilizacija buvo pasiekusi aukštesnį lygį negu Lietuvoje. Kitokia išvada priverstų istoriką pačiam sau prieštarauti: juk, jo nuomone, aukštesnį vystymosi lygį pasiekusios civilizacijos yra priverstos daryti poveikį "barbarybės" būklėje esančiai visuomenei. Tai nereiškia, kad barbariška visuomenė yra vi-

suotinai absorbuojama aukštesnėse pakopose esančios civilizacijos. Gali būti taip, kad aukštesnė visuomenės pakopa gali atskleisti ir realizuoti praeities kartų patyrimą. Lietuvos Statutai – puikiausias tokių įvairių laikotarpių sąveikos pavyzdys[10]. J. Jaroševičius nė kiek neabejoja lenkiškos civilizacijos teigiama įtaka, paspartinusia Lietuvos visuomenės raidą. S. Daukantas negalėjo sutikti su tokia koncepcija, todėl viename laiške T. Narbutui "Lietuvos civilizacijos vaizdą" pavadino "veikalėliu" ir apkaltino jo autorių panaudotų dokumentų, gautų iš Ž. I. Onacevičiaus, anoniminiu publikavimu. Dalykinę antipatiją lydėjo ir asmeninis nusistatymas J. Jaroševičiaus atžvilgiu. 1845 m. vasario 12 d. rašytame laiške T. Narbutui S. Daukantas taip įvertino J. Jaroševičiaus istorinius veikalus: "Menkas jo veikalas apie herulius, be erudicijos ir išvadų. Nedaug tegeresnis ir atsiųstasis veikalas, nes p. Jaroševičius yra tos nuomonės, kad Lietuvoje buvusi tokia vergija, kaip dabar – štai didžiausia klaida. Jei Lietuvoje kas trumpam laikui tapdavo vergu už kam nors priteistą skolą arba karo belaisvis, tai jo vaikai atgaudavo ankstesnę laisvę: dabar šiuo klausimu turime įrodymų. Lenkai mums atnešė valdžios oligarchiją ir valstiečių luomo vergiją, kas šiems dalykams neturi įrodymų, tas neturėtų drįsti kartoti tuščias XV ir XVI amžių kronikininkų pasakas"[11]. Iš tiesų J. Jaroševičius gana blaiviai vertino palaipsnį įbaudžiavinimo procesą: "Tai, jog karinės demokratijos laikotarpiu buvo naudojamas vergų darbas – beveik neginčytinas dalykas. Lietuvai tapus krikščioniška valstybe, paspartėjo feodalizacijos procesas, žemės ir veldamų dalinimas. Tai, ką S. Daukantas laikė "lenkų nelaime", iš tiesų buvo feodalizacijos proceso paspartėjimas. J. Jaroševičiui, geram istorinės teisės žinovui, buvo nesunku aktuose ir dovanojimo raštuose užtikti duomenų apie palaipsnį valstiečių priklausomumo augimą. Tačiau baudžiavinimo procesą lydėjo liaudiškos kultūros nykimas. Kunigai, atvykę iš Lenkijos platinti naujojo tikėjimo, nemokėjo lietuviškai ir tai negalėjo neprisidėti prie pagoniško tikėjimo reliktų išlikimo tarp paprastų žmonių. Tamsi, neapsišvietusi liaudis negalėjo aktyviai dalyvauti civilizacijos pažangoje. Galbūt todėl pagonių lietuvių žemės ūkis per daug nesiskyrė nuo XIX a.

[8] Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... T. 1.– P. III.

[9] Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 528.

[10] Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... –T. 2. –S. 125.

[11] Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 755–756.

žemdirbystės. Visuomenės ir bažnyčios abejingumas mokyti vaikus pradinėse (parapijinėse) mokyklose privedė prie to, kad lietuviai Lietuvoje atsidūrė blogesnėje padėtyje nei prūsai Prūsijoje ir latviai Livonijoje. S. Daukanto nuomone, socialinis išnaudojimas, atėjęs iš Lenkijos, sugriovė laisvos ir harmoningos lietuvių visuomenės vystymąsi. "Skaniniai ir lepumai", kuriais užsikrėtė Lietuvos diduomenė, privertė žmones savo ponams "veltui savo duoną nudirbti, kurį darbą, iki šiol Lietuvoj negirdėtą neregėtą nuo lenkų įvestą, lažu vadinamą, kurį lietuviai iš apmaudo baudžiava pramanė"[12].

S. Daukantas pagrindiniu tautybės nustatymo principu laikė gimtosios kalbos mokėjimą. "Tikras lietuvis" – tai asmuo, mokantis savo gimtąją kalbą, o "lietuvis pagal kilmę" (arba "kilmingas lietuvis") – asmuo, kilęs iš Lietuvos žemių, kuriose kažkada gyveno jo protėviai. "Rodowity litwin" – tai buvo gana plačiai paplitusi nacionalumą apibūdinanti formulė, dažniausiai pabrėžianti buvusių LDK žemių bajorų etnopolitinę priklausomybę. Etnokultūrinė refleksija buvo žymiai sudėtingesnė ir painesnė. Pavyzdžiui, J. Jaroševičiaus istorijoje LDK istorinei kultūrai nusipelnęs pilietis dažnai vertinamas kaip lenkiškos kultūros puoselėtojas, įprasminantis bendros Lenkijos-Lietuvos valstybės kultūrinį palikimą. Lietuvos bajorų pakankamai greitai įvykęs lenkiškosios kultūros absorbavimas, lenkiškos poleminės ir memuarinės literatūros gausumas XVII–XVIII a. akivaizdžiai rodė aukštesniųjų visuomenės sluoksnių kultūrinę orientaciją. "Lietuvišką dvasią" ugdančių istorinių šaltinių menkumas, unijinis jų pobūdis kėlė S. Daukantui didelį įtarimą. "Niekas man taip nerūpi, kaip tie 97 Lietuvos dokumentai, senosios Lenkijos valdžios laikyti slaptajame archyve; kokie šie slapti dokumentai?"[13]. Kadangi nebūta pakankamos istorinių šaltinių bazės, S. Daukantas panaudojo plačiai XIX a. paplitusį praeities interpretavimo metodą. Istorikas pabrėžtinai nurodydavo, kad lenkų istorikai nemokėjo lietuvių kalbos; tai leisdavo jam plačiai interpretuoti ir apibendrinti istorinius įvykius. "Kas tikėtų šiandien į taip dideliai didelius žvėris, šiame pasauly buvusius, kurių vienos gerankštės sprindžiu negal išmesti, jei tą teisybę nerodytų mums šiandien iškasti žemėje jų kaulai, noris nė vienas raštininkas nuo paties pramanymo rašto nežino jų ir neminavoja"[14]. Šalia savaime suprantamos archeologijos reikšmės tiriant praeitį, S. Daukantas lyg ir pripažįsta – greta rašytinių šaltinių – kitus paralelinius istorijos rekonstrukcijos šaltinius. Tai gali būti kalbos žodžių interpretacija, liaudies kūryba, išlikę senoviniai daiktai. Vis dėlto istorinio

įvykio, jo nupasakojimo prasmingumą suteikia pats istorikas, aprašantis platų, kaip tada buvo įprasta, panoraminį istorijos vaizdą. J. Jaroševičius, dėstydamas Lietuvos kultūros istorijos įvykius, dažnai vartoja tokius žodžius ir posakius, kaip "tikriausiai", "galbūt", "reikia manyti", "iki šiol manoma" ir t. t. O S. Daukantui svetimas toks istorinio teksto preciziškumas. Tai suprantama: abu istorikus skyrė ne vien tik skirtingas tyrinėjimo metodų, objekto, keliamo darbo tikslų supratimas, bet ir kitas jų veikalų adresatas[15]. XIX a. pirmoje pusėje atsiradusi galimybė per pasaulietinius rašytinius kūrinius bendrauti su savo liaudimi buvo naujas reiškinys lietuvių kultūroje. Lyginant S. Daukanto susirašinėjimą su T. Narbuto istorinėmis knygomis, negalima nepastebėti sąmoningo istorinių problemų supaprastinimo. Gerą S. Daukanto paleografijos, Lietuvos šaltinių išmanymą "Darbuose" ir "Būde" pakeičia švietėjiškas stilius ir ideologinė liaudies ugdymo programa, galinti padėti užguitai valstietijai per žmogiško orumo pajautą ir praktinius veiklos rezultatus virsti tauta.

Dabartinė lietuvių istoriografija peržiūri XX a. susiformavusį tradicinį požiūrį į lietuvių tautinio atgimimo periodizacijos, struktūrinių pokyčių priežastines problemas. Bandoma istoriškai įvertinti lenkiškai lietuvišką kultūrą. Tiesa, feodalinė, vien iš bajorų luomo sudaryta "politinė tauta", suvokdama save kaip socialinę juridinę ir etnopolitinę bendriją, XIX a. turėjo vienaip ar kitaip reaguoti į naujo gyvenimo aplinkybių diktuojamą realybę[16]. Kultūrinį ir dar nedrąsiai aktualizuotą politinės veiklos modelį formavo alternatyvinės, bet vis dar nepaneigiančios vienos kitų tendencijos. Kokia bus Lietuva: ar tik valstietiškos kilmės tauta, nacionalizmu besiginanti nuo bendros su Lenkija istorijos ir atsisakanti to istorinio laikotarpio didžiosios kultūrinio palikimo dalies, ar tauta, pajėgusi ir pajėgianti absorbuoti visą savo istorinį ir kultūrinį palikimą? Būtent šios dvi alternatyvos atsispindėjo S. Daukanto ir J. Jaroševičiaus istoriografinėse koncepcijose, kuriose tie patys politiniai, ekonominiai ir kultūriniai įvykiai vertinami visai skirtingai.

[12] Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 640.

[13] Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 748–749.

[14] Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 404.

[15] Žukas S. Simonas Daukantas. –V., 1988. –P. 107–108.

[16] Aleksandravičius E., Kulakauskas A. Lietuva XIX amžiuje: link modernios tautos // Mokykla. –1992. –Nr. 3–4. –P. 20–21.

J. Jaroševičius, kaip Ž. I. Onacevičius ir I. Danilavičius, buvo kilęs iš Gardino apskrities. Vietos gyventojų išpažįstamas unitų tikėjimas akivaizdžiai byloja apie specifinę, niekur kitur nepasitaikančią pravoslavybės ir katalikybės sintezę. Vilniaus universiteto teisės profesorius universiteto jubiliejaus proga skaitė paskaitą "Pastabos apie Lietuvos būklę civilizacijos požiūriu nuo seniausių laikų iki XIX a. pradžios". Pažymėjęs unijos ir lenkų kultūros įtaką Lietuvos civilizacijai, istorikas retrospektyviai įvertino jos reikšmę Lietuvos politinei, kultūrinei ir ekonominei istorijai. Lietuviai pagonys Europos istorijoje išgarsėjo savo narsumu, vėlyvu, be prievartos ir kraujo praliejimo, krikščionybės priėmimu. Kai XVI a. I pusėje Lietuvoje prasidėjo spartus kultūrinis augimas, lietuvių kalba dėl valdančiųjų klasių ir šviesuolių egoizmo liko prastuomenės kalba. Būdamas unijinių pažiūrų ir įtikėjęs Švietimo epochos proto galia, istorikas skelbė kultūrinės tolerancijos ir pakantumo idėjas tarp lenkų, lietuvių ir rusinų tautų, kažkada gyvenusių bendroje valstybėje[17].

S. Daukantas buvo aktyviausias žemaitiškai lietuviško sąjūdžio dalyvis. "Žemaitiškas lietuviškumas" – tai ne "lapsus lingua", o reali XIX a. pirmosios pusės etnopolitinius ir etnokultūrinius santykius apibūdinanti kategorija. Žemaičių kultūrinio sąjūdžio socialinė bazė buvo žemaičių subetnosas – kaip LDK feodalinė etnopolitinė bendrija. Realiame gyvenime būdvardžiai "žemaitiškas", "lietuviškas" buvo sinonimai. K. Zabitis-Nezabitauskis savo "Eiliavime Lietuviškai Žemaitiškame" pateikia gana plačiai paplitusią tarp žemaičių šviesuolių istorinę ir etiologinę Lietuvos teoriją: "Nuo kuo ein Lietuva! yr žemaičių žmonės: katrie ysz pat pradžiuos vadinuos Aluonis, paskui Litaluonais yr Heruliais šaukia"[18]. Pavyzdžiui, P. Kepeno paprašytas atsiųsti lietuvišką knygą, Vilniaus universiteto rektorius V. Pelikanas atsiuntė jam LDK išleistą knygą lenkų kalba[19]. Lietuviais (litvinais) save vadinantys Lietuvos bajorai daugeliu atvejų nemokėjo lietuvių kalbos, kurios vienos dar nė nebuvo. Žemaičių, aukštaičių (kalnėnų), prūsų lietuvių kalba – taip buvo apibūdinama to meto etnolingvistinė situacija. S. Daukanto didelis triūsas kalbotyros srityje, bandant norminti kalbą, pakankamai gerai iliustruoja kalbinę ir kultūrinę to meto lietuvių valstiečių situaciją. Nesant senovės lietuvių rašytinių šaltinių, tendencingos vokiečių ir lenkų kronikininkų žinios vertė S. Daukantą ieškoti naujų, ankstesniems ir jo amžininkams istorikams neprieinamų istorinių duomenų. Kalbiniai duomenys – vienas iš tokių istorinių šaltinių. Istorinio paži-

nimo metu liaudies kalba tampa istorine, t. y. praeitį ir mokslą reprezentuojančiu objektu.

Savąja Lietuvos istorijos interpretacija S. Daukantas išliko dar nesenos – ir todėl aktualios – LDK, kaip lietuvių sukurtos valstybės gynėjas. "Galybės" sutapatinimas su "didybe"– nėra atsitiktinis: pirmoji sąvoka turėjo išreikšti lietuvių senovės valstybės ir joje gyvenusių palikuonių svarbą. "Bet šių dienų rašytojai jau atkėlė Lietuvos sienas ligi Trakų ir Vilniaus, lyg ši dabartinės Vilniaus gubernijos gyventojų saujelė būtų galėjusi užvaldyti ir išlaikyti paklusniais dešimtį kartų didesnį kraštą, kuris skyrėsi tikyba, kalba ir papročiais"[20]. S. Daukanto nepatenkino "Lietuvos" etnonimo pagrindimas anuometiniu etnografiniu principu, todėl jis siekia pagrįsti didelės ir galingos senovės Lietuvos valstybės sienas istorine etnonimika: XVI a. pirmos pusės dokumentuose jis randa Mozyriaus, Minsko, Vitebsko vietovėse valstietiškų pavardžių, labai panašių į žemaitiškas. Todėl LDK valstybės teritorija – tai nuo senų laikų lietuvių apgyventos žemės, kurios vėliau suslavėjo ir prarado tautinį identitetą.

J. Jaroševičiui XIV–XVIII a. gyvavusi LDK – tai savita, unijiniais ryšiais sujungta su Lenkijos karalyste valstybė, patyrusi milžinišką Karūnos įtaką. Slavų žemių prijungimo rytuose istorija – tai rusų kunigaikštysčių silpnumo, gerai organizuotos lietuvių kariuomenės, Lietuvos kunigaikštystės vedamos politinės ir kultūrinės tolerancijos priežasčių samplaika. Istorikas skiria etnografines ir istorines lietuvių bei Lietuvos teritorijų sienas, nepainioja etnografinės ir etnopolitinės "lietuvio" sąvokų. Tas pats istorinis asmuo gali būti lenkas ir lietuvis: pirmu atveju pažymimi jo nuopelnai kultūros srityje, antru – pilietybė ir valstybinė-luominė priklausomybė. J. Jaroševičių domina pirmosios Vilniuje išspausdintos latvių, rusų, gudų knygos, jų rengėjai ir macenatai. S. Daukantas, išskyręs svetimos ir savos kultūros istorinius sluoksnius, pabandė nustatyti buvusios LDK valstybės žemes, panaudodamas sudėtinį "lietuvio" etnonimą, kuriam

17 Piročkinas A. Iš mūsų kultūros istorijos (Juozapo Jaroševičiaus pranešimas) // Mokslas ir gyvenimas. –1979. –Nr. 10. –P. 23–24.

18 Janulaitis A. Kiprijonas Zabitis-Nezabitauskis – žemaičių rašytojas ir politinis veikėjas (1778–1837). –K., 1931. –P. 85.

19 Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje. –K., 1939. –P. 314.

20 Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 741–742.

priklausė krivičiai, arba baltieji gudai. Pagrindimo argumentą istorikas randa pačių valstiečių paliudijimuose: "Dar lietuviai valstiečiai gyveną apie Kauną, Ukmergę, bent skiria Senąją ir Naująją Lietuvą, nubrėždami senąją sieną upėmis, miestais, o naujosios – pamiršo, pridurdami, kad toliau tęsiasi naujoji Lietuva, tuo būdu išplėsdami savo kraštą trimis ar keturiomis gubernijomis, o mokslininkai jau nė tiek nebežino."[21] S. Daukantas griežtai skiria senovės Lietuvos teritoriją nuo XIX a. iš kelių gubernijų sudaryto buvusio valstybės vieneto. J. Jaroševičius LDK valstybės piliečius vadina lietuviais ("litvinais"), išpažinusiais protestantizmą, katalikybę, pravoslaviją. Šia prasme XIX a. tautybės apibrėžimas pagal feodalinę etnopolitinę prasmę buvo drąsus žingsnis, prieštaraujantis N. Ustrialovo iškeltai "pravoslavybės, patvaldystės, liaudiškumo" koncepcijai, anot kurios buvusi LDK istorija – tai grynai rusiškų žemių kova su vakarų lotyniškąja ir lenkiškąja civilizacija. Šioje koncepcijoje etnopolitinei lietuvių tautai nebuvo vietos; lietuviai – tik lietuviškai kalbantys valstiečiai (liaudis). S. Daukantui Naujoji Lietuva – tai XIV–XV a. prie Lietuvos valstybės prijungtos žemės rytuose. Istorinė Lietuvos tauta – tai kalnėnai ir žemaičiai, o senovės žemaičių žemė apėmė Kuršą, Prūsiją, rytuose driekėsi iki pat Podolijos. Panašiai samprotavo senas S. Daukanto pažįstamas Feliksas Kontrimas: "Prūsams atitekusios lietuviškos žemės, kurios dabar vadinamos Lietuvos vardu, išsaugojo senosios Žemaitijos pavadinimą." F. Kontrimas Žemaitijai priskyrė Žemgalą, Sembą ir kitas vakarines prūsų žemes. Varšuvos laikraštyje paskelbtame straipsnyje šis žemaičių senovės tyrinėtojas pasiūlė sudaryti senųjų vietovardžių ir hidronimų sąvadą, parodantį tautinės Lietuvos (Litwy narodowy) ribas, kuriose jau išnyko lietuvių kalba.[22]

Gimtosios kalbos išnykimo priežastys, be abejonės,glūdėjo praeityje, svetimųjų tautų ir jų kultūrų įtakoje. S. Daukantui didžiausi lietuvių tautos nelaimių kaltininkai yra lenkai: "/.../ įsiveržę į Lietuvą, norėjo lietuvius būtinai paniekti ir vergais savo padaryti ir taip išlepino jų diduomenę, kuri neb goda, neb garbe, neb didybe ir stiprybe savo ūkės, kaip senovėj kad rūpinos, nes tiktai skaniai valgyti ir nieko nedirbti už didybę ir godą sau turėjo."[23] S. Daukantas, kaip tautinės ideologijos kūrėjas ir pagrindėjas, ją kūrė supriešinimo principu. Lenkai nuvertino ir privertė lietuvių diduomenę atsisakyti godos, garbės, didybės ir stip-

rybės – kertinių senovės lietuvių civilizacijos pagrindų. Dabartiniame kontekste ši ištrauka dvelkia pigiu nacionalizmu, bet anuo metu tai buvo retorinė reakcija į gimtojo lietuviško žodžio ir apskritai kultūros būklę, keliomis tarmėmis kalbančių valstiečių, esančių ant žemutinio visuomenės laiptelio , padėtį. S. Daukantas siūlo atsisakyti plačiai tarp valstiečių paplitusios socialinės bajorų gyvenimo mimikrijos, suteikiant prioritetą valstietiškos kultūros ir istorinės laisvos bendruomenės principams. Istorijoje (vadinasi, ir politikoje) istorikas ragina atsisakyti unijinio Lenkijos-Lietuvos valstybės laikotarpio, kuris XIX a. lenkų nacionalinio judėjimo ideologų buvo traktuojamas kaip siektinas idealas. Priešingą požiūrį S. Daukantas vertina beveik kaip politinę provokaciją: "Dieve, mano Dieve, Daugalį Kapitoną visi apgaudinėja ir nori amžinai suplakti Karalystės istoriją su mūsiške, kad mokslo pasaulis nežinotų, jog dar yra tauta!"[24] J. Jaroševičiaus, J. I. Kraševskio parašyti istoriniai veikalai rodė, kad autoriai taip pat prieštaravo tokiam istorijos "suplakimui". Kalbinio faktoriaus akcentavimas Lietuvos istorijoje, dažnai sutapatinamas tautinės kultūros savitumu, neleido S. Daukantui ramiai, be išankstinio nusistatymo įvertinti LDK politinės ir kultūrinės istorijos. Šiuo atžvilgiu jis buvo tik pagoniškos Lietuvos patriotas ir Žemaičių kunigaikštystės pilietis. Iš tiesų žemaičių subetnoso problema XIX a. nėra gerai ištyrinėta. Jei LDK bajorai XIX a. dar buvo išsaugoję etnopolitinį sąmonės savitumą, tai jį turėjo ir žemaičių bajorai. Tačiau žemaičių bajoriško sąjūdžio veikla, pagrįsta gimtosios kalbos principu, buvo nukreipta – nepaisant kai kurių mokslinių aspiracijų – į tą kalbą vartojančių žmonių, t. y. liaudies, kultūrinimą. Tokiu keliu vėliau ėjo aušrininkai, tačiau S. Daukantas ir jo bendraminčiai, "žemaitindami" senovės Lietuvos istoriją, matyt, kartu bandė nustatyti žemaitiško subetnoso potencialias visuomenines-kultūrines galimybes. Šie pasvarstymai išryškina sudėtingą ir įvairialypę etnopolitinių ir etnokultūrinių procesų būklę XX a.

[21] Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 743.

[22] Kontrym F. O imieniu Litwy // Gazeta Warszawska. –1858. –Nr. 178.

[23] Daukantas S. Raštai. –T. 1. –P. 640.

[24] Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 763.

J. Jaroševičiui "lietuvis" LDK kultūros istorijoje yra polietnonimas*. Lotynų, rusų, lenkų, lietuvių kalbomis parašyti traktatai, teisynai, eilėraščiai, žodynai reprezentuoja buvusios valstybės kultūrinį palikimą. Lenkų kalbos vyravimas XVII–XVIII a. valstybės visuomeniniame gyvenime nebuvo neigiamas dalykas. Daug didesnę žalą kraštui padarė kontrreformacija, kai "tuo metu buvo Lietuva veržliai žengiančios civilizacijos kelyje ir, tikriausiai, toliau pažengtų, jei ne visuomeninės nelaimės ir veikiai jėzuitų iškraipytas visuomeninis švietimas"[25]. Jėzuitų idėjos ir pasaulietinio švietimo mokymo modelio atsisakymas nuskurdino visuomeninę mintį ir užteršė makaronizmais kalbą. Jėzuitų diegiamas religinis nepakantumas sukėlė Ukrainos kazokų bruzdėjimą Karūnoje, suskaldė LDK visuomenę į kelias tarpusavy besivaidijančias grupes. LDK paiždininkio A. Tyzenhauzo bandymai reformuoti krašto ūkį ir švietimą buvo nesėkmingi.

J. Jaroševičiaus kultūros istorijoje pateikti Lietuvos kultūros faktai apima LDK aukštuomenės gyvenimą, jos švietimo ugdymą, liaudies parapinio švietimo užuomazgas, pasaulietinio ir konfesinio mokymo skirtumus. Žodžiu, tai feodalinė etnokultūrinė istorija. S. Daukantas rėmėsi etnografiniu kultūros principu ir nebuvo vienišas. J. I. Kraševskio istoriniame veikale "Lietuva" išdėstyta autoriaus istorinė koncepcija labiau panaši į S. Daukanto negu J. Jaroševičiaus. J. I. Kraševskio nuomone, tautos idėjos vystymasis, subrendimas ir žlugimas sudaro Lietuvos istorijos prasmę. Pagoniškas tikėjimas integravo lietuvius kaip tautą. Atėmus šį tikėjimą, buvo sunaikinta atskira lietuviška tautybė: krikščionybė pavertė prūsus vokiečiais, lietuvius – lenkais arba rusais. Lietuva iki Liublino unijos dar bandė ginti savo politinę nepriklausomybę, tačiau vėliau galutinai pateko lenkų kultūros įtakon. Tiesa, valstiečiai išsaugojo kalbą, papročius, padavimus ir dainas, bet jie nesugeba kurti naujų vertybių, nes neturi savo genealogijos supratimo, neturi vidinio užsidegimo – ir yra panašūs į "polipą be išlavėjusių organų, bet išsiskiriantį savo mase"[26]. Tuo metu – XIX a. penktajame dešimtmetyje – J. I. Kraševskis įtemptai ir daug dirbo "lietuviškos temATIKOS" baruose, suteikdamas senovės lietuvių tautai taip romantikų pamėgtą individualybės kategoriją. Bet individas individualesnis: lietuviškai kalbanti valstietija negalėjo būti naujųjų laikų tautos branduoliu, nes neturėjo istorinės refleksijos ("genealogijos supratimo") ir kūrybinio subjektyvumo ("vidinio užsidegimo"). Atrodo, J. I. Kraševskis lietuvių tautą matė tik praeityje, tačiau XIX a. 6–7 dešimtmetyje Žemaitijoje M. Valan-

čiaus pastangomis prasidėjęs valstiečių visuomeninis-kultūrinis aktyvumas privertė rašytoją pakeisti savo pažiūras. Vėlesni J. I. Kraševskio santykiai su lietuvių kultūros veikėjais rodo jo atsisakymą nuo "Lietuvoje" išdėstytų išvadų. Nyko istorinės Lietuvos idėja, bet jos pagrindu formavosi visiškai nauja Lietuvos samprata.

Istorinės Lietuvos (LDK) ir etnografinės Lietuvos kultūrinio palikimo problema bei jos vertinimas nusitęsė iki pat mūsų dienų. Šiuolaikinių, neistorinių sąvokų vartojimas, etninių procesų ir etnopolitinių-etnokultūrinių tendencijų painiojimas istorijoje net ir dabar sukelia dvilypumo jausmą LDK kultūrinio palikimo tyrinėtojui. Šiuolaikinės etninės teorijos gimtosios kalbos nemokėjimo nelaiko visišku etninio identiteto praradimu. Europos, ypač Skandinavijos, istorijoje galima užtikti daug dvikalbystės ir tos kalbinės kultūros pagrindu susiformavusios gyventojų veiklos pavyzdžių. Suvokti tas istorines aplinkybes, sugebėti jas reflektuoti nepakanka vien spontaniško noro, bet reikia objektyvios kultūros galimybės. Ar ji atsiras – nežinia, nes akivaizdu, kad suvokti daugialypį, etniškai ir socialiai nevienalytį LDK kultūrinį fenomeną nelengva. Turime suprasti, kad "tauta" nėra metafizinė kategorija, o gana paslanki, jautriai reaguojanti į gyvenimo keliamus uždavinius ir problemas sąvoka. Juk tautą sudarančios socialinės grupės taip pat patyrė daug pokyčių, modifikacijų, mirties ir gimimo laikotarpių, panašiai kaip ir S. Daukanto aprašyta senovės lietuvių tauta.

S. Daukanto "Būde" pateikta patarlė "lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės" XIX a. antrojoje pusėje virto Maskvos universiteto lietuvių studentų leidžiamo laikraščio moto, liudijančiu valstietiškos lietuviškos kultūros būklę ir perspektyvas[27]. Tačiau istorija lėmė jiems pamatyti nepriklausomos Lietuvos valstybės aušrą, o kartu ir didėjantį S. Daukanto istorinio palikimo aktualumą, kurį ketvirtame dešimtmetyje jaunoji istorikų karta revizavo.

* Skirtingai nuo S. Daukanto, šis istorikas dar neranda prieštaravimų tarp "lenko" etnokultūrine ir "lietuvio" etnopolitine prasme LDK istorijoje. Tačiau XIX a. tai virto dichotomija, kurios "išsprendimu" tapo istorinės Lietuvos palikimo "lietuvinimas" arba "lenkinimas", nesugebėjimas suvokti kažkada gyvavusios etnopolitinės bendrijos specifikos.

[25] Kraszewski J. Litwa. –Warszawa, 1847. –T. 1. –S. 18.

[26] Jaroszewicz J. Obraz Litwy ... –T. 2. –S. 147.

[27] Lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimas (ligi 1904 m.). –V., 1987. –P. 144.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO PARENGTI LIETUVOS METRIKOS MEDŽIAGOS RINKINIAI[1]

Zigmantas Kiaupa

Istoriko darbams apibūdinti bene svarbiausia – jo koncepcijos. Bet svarbu ir jo darbo metodika, darbas su šaltiniais, santykis su jais. Kartais tai net gali pasakyti, kokia istoriko darbų išliekamoji vertė, taip pat kokiai mokyklai, srovei istorikas priklausė. Simono Daukanto santykis su šaltiniais dar netyrinėtas, bet žinoma, kad jis buvo jiems labai atidus. Kitoks jo santykis su senosios istoriografijos paminklais – metraščiais ar kronikomis ir su dokumentais bei aktais. Jų atžvilgiu S. Daukantas yra pakankamai kritiškas. Jo požiūrį į šaltinį gerai apibūdina dar viena mažokai žinoma jo veiklos sfera – archeografiniai darbai, šaltinių publikacijų rengimas. Paprastai skelbiami istorijos mokslui svarbūs ir iki tol nežinoti ar mažai žinomi šaltiniai. S. Daukantas tokių turėjo. Tai buvo po Lenkijos ir Lietuvos valstybės žlugimo į Rusijos imperijos sostinę Peterburgą pervežta ir ten saugoma Lietuvos Metrika (toliau – LM)[2].

XIX a. pirmoji pusė – tai pirmojo skverbimosi į tada dar mažai žinomą LM metas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) žemių praeitis kėlė didelį susidomėjimą, jos pažinimas ir aiškinimas buvo ir politiškai svarbus – ir valdantiesiems Rusijos imperijos sluoksniams, ir opozicinėms jėgoms Lietuvoje, Lenkijoje ir kitur. Siekdami giliau prasiskverbti į praeitį, istorikai ėjo į archyvus. Juos viliojo ir LM. Bet padėtis čia buvo prieštaringa. Jos medžiaga Rusijos imperijos įstaigose buvo tvarkoma ir aprašoma, bet kita vertus – istorikai beveik negaudavo leidimų ja naudotis[3]. Todėl ypač įdomus ir beveik unikalus yra S. Daukanto patyrimas. S. Daukantas prasiskverbė prie LM kaip istorijos šaltinio lyg ir iš vidaus, ir iš ten stengėsi įvesti į mokslinę apyvartą jos medžiagą, nederindamas savo

veiksmų su LM saugotojais.

Kelrodžiu po S. Daukanto gyvenimą mums buvo Vytauto Merkio parašyta jo biografija[4], kurioje ir apibendrinti Lietuvos istoriografijos pasiekimai šia tema ir atidžiai išnagrinėti svarbiausi S. Daukanto gyvenimo ir veiklos aspektai. Būtina pažymėti, kad biografijos autorius skyrė dėmesio ir S. Daukanto darbui su LM, parodė, kokią reikšmę ji turėjo istoriko gyvenimui, jo kūrybai. Mes stengiamės atidžiau ir smulkiau ištirti S. Daukanto archeografinį darbą, jo palikimą šioje istorijos mokslo sferoje. Tuo labiau, kad atsirado iki šiol nenaudoti pagrindiniai šaltiniai, buvę nežinomi ar laikomi prapuolusiais S. Daukanto išrašų iš LM rinkiniai.

* * *

S. Daukantas prie LM. 1835 m. S. Daukantas stojo tarnauti Rusijos imperijos Senate, buvusiame Peterburge. Ten buvo saugoma LM, ten jis 1837–1850 m. tarnavo LM metrikanto padėjėju. Iki tol S. Daukantas jau buvo parašęs "Darbus senųjų lietuvių ir žemaičių" ir, matyt, buvo bebaigiąs "Istoriją žemaitišką". Gyvendamas Peterburge, S. Daukantas tęsė mokslinį ir švietėjišką darbą. 1845 m. paskelbė "Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių", iki 1850 m. užbaigė "Pasakojimus apie veikalus lietuvių tautos senovėje", skelbė lietuvių tautosakos rinkinius, vertė, rengė spaudai ir skelbė knygeles lietuvių liaudžiai.

Lietuvos istorijos tyrinėjimas patvirtino mintį, kuri S. Daukantui buvo

[1] Šia tema skaitytas pranešimas 1988 m. Vilniuje įvykusioje konferencijoje "Lietuvos Metrika" ir jo pagrindu paruoštas straipsnis "Труды Симонаса Даукантаса по Литовской Метрике" // Lietuvos Metrika. 1988 metų tyrinėjimai. – Vilnius, 1922. – P. 130–142. Dabar skelbiamas tekstas yra papildytas ir paredaguotas minėto straipsnio, paskelbto tik 400 egzempliorių tiražu išleistame rinkinyje, variantas. Apie šio darbo rezultatus rašėme mokslo populiarinimo spaudoje: Kiaupa Z. Lietuvos Metrikos medžiaga Simono Daukanto palikime // Mokslas ir gyvenimas. – 1989. – Nr. 11. – P. 26–27.

[2] LM saugoma Rusijos senųjų aktų archyve (F. 389). Lietuvos istorijos archyve yra LM mikrofilmo kopija.

[3] Žr. Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской Метрики. – Санкт-Петербург, 1887. – С. 64–66.

[4] Merkys V. Simonas Daukantas. – Vilnius, 1972. II leidimas – 1991.

skiepijama dar studijų Vilniaus universitete metų – būtina plėsti šaltinių bazę, surinkti į vieną krūvą visus žinomus ir nežinomus Lietuvos istorijos šaltinius. Nežinia, kodėl S. Daukantas ieškojo tarnybos būtent Senate, tačiau galima numanyti, kad prieš akis jis turėjo tolesnį, konkretesnį tikslą – LM. S. Daukantas Senate nesitenkino tarnybinėmis pareigomis, nors griežtos tarnybos taisyklės, neleidusios platinti LM medžiagos, vyresnybės įtarumas slėgė mokslininką. Laiškuose tarnybos metus jis vadino "terorizmo laikais"[5].

Tarnaudamas Senate metrikanto padėjėju, S. Daukantas dalyvavo tvarkant LM, sudarant įvairias rodykles, sąrašus ir pan. Ši jo veikla verta specialaus tyrinėjimo. Šįkart akcentuosime ne oficialią valdininko S. Daukanto veiklą, o pusiau legalų jo – istoriko, mokslininko darbą tiriant LM ir pastangas įvesdinti jos medžiagą į mokslo apyvartą. Nepaisydamas nepalankių sąlygų, S. Daukantas atkakliai ieškojo LM medžiagos savo darbams, nurašinėjo aktus. Jo archyve, kuris saugomas Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, išliko apie 1000 lapų išrašų iš LM[6]. Iš pirmo žvilgsnio ši išrašų masė gali pasirodyti atsitiktinė. Susidaro įspūdis, kad S. Daukantas perrašinėjo viską, kas atrodė įdomu ir svarbu Lietuvos istorijai. Bet tai, matyt, buvo pirmasis S. Daukanto darbo su LM – medžiagos atrinkimo – etapas. Antrojo etapo rezultatas – 4 didelės apimties teminiai rinkiniai, kuriuos sudaro didžioji išrašų iš LM dalis.

T. Narbutui persiųsti rinkiniai. 1842 m. užsimezgė S. Daukanto ir T. Narbuto pažintis. Jau iš pirmo T. Narbuto laiško S. Daukantui, rašyto tų metų kovo 27 d., aiškėja, kad viena iš svarbiausių jų bendravimo ir susirašinėjimo temų bus Lietuvos istorijos šaltinių paieškos[7]. Dar 1842 m. sausio 15 d. S. Daukantas vieno iš savo rinkinių paraštėse pažymėjo, kad pasiuntė T. Narbutui išrašą iš LM[8]. 1843 m. birželio 11 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas pranešė, kad išpildė jo prašymą – išsiuntė Alberto Kojalavičiaus herbyno nuorašą ir 262 aktų nuorašų rinkinį 220 lapų[9]. Rinkinio turinys laiške neatskleistas, tik smulkiai aiškinamos santrumpos, kuriomis pažymėti visi aktai – *К.З., С.Д.* ir *К. П. Д.* Jos reiškiančios *Книги записей, Libri inscriptionum*, t. y. Užrašymų knygos, *Судные дела, Libri decretorum,* t. y. Teismų knygos ir *Книги публичных дел, Libri publicarum negotiarum,* t. t. Viešųjų reikalų knygos. Šios santrumpos aiškiai rodo į LM. S. Daukantas atsiprašinėja, kad, galimas dalykas, rinkinyje pasitaikys jau skelbtų aktų – jį sudarinėdamas, neturėjęs po ranka M. Dogelio, P. Muchano-

vo leidinių, N. Rumiancevo "Valstybinių raštų rinkinio"[10] ir todėl galėjęs kai ką nurašyti dar kartą. Rinkinyje esančių privilegijų nuorašai buvo patikrinti, tai rodo pataisos tekste. O pasiuntinybių aktai liko nepatikrinti, bet perrašyti jie labai atidžiai. Viskas esą kaip originale – ten nėra taškų, kablelių, didžiųjų raidžių – tad taip palikta ir čia.

1843 m. spalio 1 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas pranešė, kad išsiuntė jam dar 2 rinkinius[11]. Pirmasis buvęs Lietuvos privilegijų knyga, gauta iš Ignoto Onacevičiaus, antrasis – knyga, į kurią perrašyta 190 aktų. Jos turinys laiške neatskleidžiamas.

Šiuos rinkinius S. Daukantas norėjo paskelbti, aptarinėjo su T. Narbutu šio darbo galimybes. Labiausiai vis dėlto S. Daukantui rūpėjo paskelbti A. Kojalavičiaus herbyną. Tačiau jis nenorėjo sutikti su bet kokiu pasiūlymu, ir kai T. Narbutas ketino patikėti jo rinkinio skelbimą lenkų leidėjų grupei Vilniuje – Mykolui Grabovskiui, Aleksandrui Pržezdzeckiui ir Mikalojui Malinovskiui – S. Daukantas 1843 m. rugsėjo 4 d. laiške karštai protestavo[12]. Lenkų istorikai esą siekia nuslėpti Lietuvos praeitį, tvirtina ją buvus nesavarankišką, jie iškreipsią skelbiamus tekstus. Jau šitame laiške S. Daukantas ėmė reikalauti grąžinti jam anksčiau išsiųstus jo rinkinius.

Ir nors vėliau, kaip minėta, S. Daukantas išsiuntė T. Narbutui dar porą

[5] Merkys V. Simonas Daukantas... –P. 133; II leid.– P. 80.

[6] Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau – LLI). F. 1. – Simonas Daukantas. Čia saugomi išrašai iš LM trumpai apibūdinti: Сонгайлайте Р. С. Даукантас – исследователь ЛМ // Литовская Метрика. Тезисы докладов межреспубликанской научной конференции. -Апрель 1988 г. Вильнюс, 1988. –С. 60–61.

[7] Merkys V. Simonas Daukantas. –P. 134–137; II leid.– P. 81–83.

[8] LLI. F. 1. B. 66 L. 137.

[9] S. Daukanto laiškai buvo skelbti ne kartą. Naudojamės naujausia publikacija: Daukantas S. Raštai. T. 2. / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys.– Vilnius, 1976. –P. 738. Čia ir toliau datos nurodomos pagal naują stilių.

[10] Apie šias LM publikacijas rašyta: Хорошкевич А. К истории издания и изучения Литовской Метрики // Acta Baltico-Slavica. – Warszawa, 1978. –T. 8. –S. 74–75; Катилюс А. Первые публикации документов ЛМ // Литовская Метрика. Тезисы... –С. 54–56.

[11] Daukantas S. Raštai. –T. 2. P. 750.

[12] Ten pat. –P. 746–747; Merkys V. Simonas Daukantas. –P. 153–155; II leid. – P. 93–94.

rinkinių, nuo 1844 m. pabaigos reikalavimas grąžinti nuorašų rinkinius ir A. Kojalavičiaus herbyno nuorašą kartojamas visuose jo laiškuose T. Narbutui[13]. S. Daukantas reikalauja, T. Narbutas nesiunčia, vienas vėl reikalauja, kitas vis tiek nesiunčia. Tai tęsėsi bemaž dešimtmetį.

Paskutinės patikimos žinios apie šiuos 2 išrašų iš LM rinkinius iki pastarojo meto buvo S. Daukanto 1858 m. gruodžio 21 d.laiške nežinomam asmeniui, Vilniaus archeologijos komisijos nariui (Eustachijui Tiškevičiui?)[14]. S. Daukantas pranešė, kad dovanoja savo rinkinius Archeologijos komisijai, tik ji turės juos išreikalauti iš T. Narbuto. S. Daukantui aiškiai rūpėjo, kad su jo darbu susipažintų ir juo pasinaudotų kuo daugiau Lietuvos istorijos tyrinėtojų, ne tik vienas T. Narbutas.

Laiške apibūdintas rinkinių turinys. Į pirmąjį buvo sudėtos valdovų, pradedant Aleksandru ir baigiant Steponu Batoru, privilegijos LDK bei Vitebsko, Polocko, Kijevo, Voluinės ir Palenkės žemėms ar vaivadijoms. Smolensko vaidavijos esanti tik 1 privilegija. Čia taip pat esančios LDK sutartys su Pskovu, Naugardu, Moldavija ir kitomis valstybėmis, LDK pasiuntinybių į nenurodytas šalis ir iš ten – į Lietuvą medžiaga. Antrasis rinkinys – įvairenybės. Čia esančios privilegijos įvairioms pareigybėms LDK užimti iki Liublino unijos, testamentai, įdomūs teismų sprendimai (epitetas – S. Daukanto), 1499 m. valstybinių pajamų ir išlaidų suvestinė, Žygimanto Senojo bibliotekos Vilniuje aprašas[15]. Be to, rinkinyje buvo aktai, svarbūs Lietuvos bajorų herbams tyrinėti, muitinių Polocke, Lucke, Breste ir Kaune pajamų rejestrai ir kt. Tai taip pat LM medžiaga.

Archeologijos komisija rinkinių iš T. Narbuto neišreikalavo. Jų pėdsakai ilgam laikui dingo. Tiesa, spaudoje buvo pasirodžiusi informacija, kad T. Narbuto sūnus Stanislovas 1883 m. perdavė Osolinskių bibliotekai Lvove tėvui priklausiusius išrašų Lietuvos istorijai rinkinius[16]. Šios bibliotekos aprašuose pasirodo paslaptingi "Išrašai iš Lietuvos Metrikos"[17]. Frederikas Papée paskelbė vieną aktą iš LM, nurodydamas, kad paėmė jį iš T. Narbuto rinkinio, esančio Osolinskių bibliotekoje[18]. Kadangi pats T. Narbutas išrašų iš LM pasidaryti negalėjo, aišku, kad tai S. Daukanto rinkiniai. Pagaliau 1987 m. S. Narbuto dovanos pėdsakais ėjęs Vladas Žukas lankėsi dalies Osolinskių bibliotekos rankraščių paveldėtojoje Ukrainos mokslų akademijos V. Stefaniko bibliotekoje Lvove ir pranešė, kad S. Narbuto dovanos esančios ten[19]. Vienas rinkinys – tai S. Daukanto T. Narbutui persiųsti I. Onacevičiaus išrašai iš Karaliaučiaus archyvų, kitas – pa-

ties S. Daukanto išrašai iš LM.

Iš tikrųjų bibliotekoje saugomi be I. Onacevičiaus rinkinio[20], dar 2 išrašų iš LM, padarytų S. Daukanto, rinkiniai. Vienas iš jų – tai įrišta 196 lapų knyga (puslapiai sunumeruoti – 388)[21]. Tai vien tik išrašai iš LM. Kiekvienas puslapis prirašytas visas, pasibaigus vienam aktui, tame pačiame puslapyje pradedamas kitas. Prieš kiekvieną išrašą nurodyta LM knyga, iš kurios nurašyta, ir lapai. Atrodytų, kad rinkinys buvo sudarytas pagal iš anksto apgalvotą planą. Tačiau nėra nei chronologinio, nei teminio nuoseklumo. Rinkinio pradžioje įrišti 2 nenumeruoti lapai, kuriuose yra T. Narbuto rašytas rinkinio turinys, įrašų sąrašas. Šio sąrašo pabaigoje yra ši T. Narbuto pasirašyta pastaba: *Całą tę księgę przepisał ś. p. Szymon Dowkont, pomocnik Metrykanta w S. Peterburgu, gorliwy zbioracz materyałów do Dziejów Litewskich, niech mu będzie cześć i honor na ziemi a wieczna szczęsliwość po zgonie**.

[13] 1844 m. gruodžio 6 d., 1845 m. vasario 24 d., kovo 3 d., birželio 22 d., 1848 m. balandžio 27 d., 1851 m. gegužės 4 d., 1854 m. gegužės 25 d., S. Daukanto laiškai T. Narbutui // Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 753–776; Merkys V. Simonas Daukantas.–P. 154–162.

[14] Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 777–780. Abejojama, kad šis laiškas rašytas E.Tiškevičiui – Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais. –Vilnius, 1989.–P. 59. Tenka prisijungti prie šių abejonių, pridedant formalų argumentą – kreipinys laiške neatitinka E. Tiškevičiaus turėto titulo. Į grafą tuo metu derėjo kreiptis "Jaśnie wielmożny dobrodzieju".

[15] Tuo klausimu tiek S. Daukantas, tiek Joachimas Lelevelis, tiek kiti šio aprašo tyrinėtojai klydo tol, kol Konstantinas Jablonskis nenustatė, kad tai LDK kanclerio Alberto Goštauto bibliotekos aprašas – Jablonskis K. Lietuvos kultūra ir jos veikėjai. –Vilnius, 1973.–P. 353–357.

[16] Žr. Žukas V. S. Daukanto dokumentų nuorašai // Literatūra ir menas. –1988 m. balandžio 23 d.

[17] Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie. Lwów.–T. 4.– Nr. 2938/III, 3116/III.

[18] Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506) /Wydał F. Papée. –Kraków, 1927. –S. 20–21. Nr. 21.

[19] Žukas V. S. Daukanto dokumentų nuorašai.

[20] V. Stefanikio bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 2937/III.

[21] Ten pat. B. 2938/III.

* Visą šią knygą perrašė a. a. Simonas Daukantas, metrikanto padėjėjas S. Peterburge, uolus medžiagos Lietuvos istorijai rinkėjas, tebus jam pagarba ir garbė žemėje ir amžina laimė po mirties.

Didžiąją rinkinio dalį – p. 1–120, Nr. 1–104,– sudaro įvairūs diplomatiniai aktai, perrašyti iš LM Užrašymų knygos Nr. 5 pagal S. Daukanto naudotą numeraciją[22]. Po jų puslapiuose 210–388 eina dar 90 įrašų iš įvairių LM knygų. Jų chronologiniai rėmai – 1391–1635 m., tai Vytauto privilegijos, diplomatinė medžiaga, valdovų atsakymai į LDK seimų delegatų užklausimus, jų užrašymai įvairiems asmenims, testamentai, teismo bylos ir kt.

Sudėtingesnis kitas rinkinys[23]. Tai taip pat įrišta 151 lapo knyga (numeruoti puslapiai – 298). Knygos pradžioje įrišti 2 nenumeruoti lapai, kuriuose surašytas knygos įrašų sąrašas. Jis baigiasi save šio rinkinio savininku vadinančio T. Narbuto parašu. Kiekvienas įrašas šiame rinkinyje pradedamas naujame lape, yra keletas tuščių, neprirašytų lapų antrųjų pusių. Popierius įvairus, skirtingo dydžio. Įrašai numeruoti, jų iš viso yra 73. Tačiau antroje knygos pusėje jie įrišti nesilaikant numeracijos. Matyt, rinkinys kurį laiką buvo neįrištas.

Tai patvirtina rinkinio turinys. 43 įrašai iš 73 – tai S. Daukanto išrašai iš LM. Čia yra didžiųjų kunigaikščių privilegijos Palenkės, Vitebsko, Smolensko, Kijevo ir Polocko žemėms, LDK sutartys su Moldavija, Naugardu, Pskovu, Tvere ir kitomis Rusios kunigaikštystėmis, diplomatinių santykių su šiomis valstybėmis, totoriais, Lenkija aktai. Yra keletas išrašų apie LDK vidaus gyvenimą. Visa tai apima 1387–1635 m. laikotarpį.

Be to, yra dar 13 S. Daukanto perrašytų dokumentų, bet ne iš LM, ir 3 S. Daukanto tekstai, skirti T. Narbutui. Juose S. Daukantas kalba apie lietuvių bajorų herbus, LDK privilegijų sąrašą bei Lenkijos karalystės archyvo aprašą, matytus Peterburge[24]. Šie S. Daukanto tekstai, kaip matyti iš 1842 m. rugsėjo 9 d. jo laiško T. Narbutui, buvo lyg ir to laiško priedai[25]. Vieno iš jų pabaigoje yra S. Daukanto pastabos apie savo darbą su LM ir išrašų rengimą: *Mano išrašuose tvarkos nėra todėl, kad knygas ima į Archeologinę Komisiją ir laiko pas save metus, pusę metų, kol grąžina. Vėliau galima juos sudėti pamečiui ir pagal vietoves. Viską, kas pas mus buvo iš Vytauto, Švitrigailos, Zigmanto Kęstutaičio ir Kazimiero valdymo laikų, liečiančio kaimynus, išskyrus ribų nustatymus, tą Dauggalis Geradaris jau turi. Dokumentai labai netvarkingai į knygas įrašyti, kaip Pone Kapitone pastebi, dažniausiai be datų, kaip pvz., Zigmanto Kęstutaičio sutartis su vaivada Ilja, kur pasakyta tik, kad rašyta Sočiavoje, o metai neįrašyti. Šios sutarties gale kito dokumento metai įrašyti. Kas liečia atitikimą knygoms, tai Dauggali Geradari gali būti tikras, nes išrašai yra tikrinami, ir jei pasitaiko kokia gramatinė klaida,*

tai ta yra knygose...[26]

Visiškai akivaizdu, kad apie 80% medžiagos, esančios šiame T. Narbuto "nuosavame rinkinyje", jis gavo iš S. Daukanto. Be to, apie 60% visos medžiagos sudaro išrašai iš LM. Rinkinyje įrišta dar 14 įvairios kilmės aktų nuorašų. Tai paties T. Narbuto išrašai iš spaudos leidinių, 2 dokumentų iš Rygos magistrato archyvo nuorašai, parūpinti Karolio Eduardo Napierskio[27], dokumentų su nenurodytom saugojimo vietom nuorašai. Prie kai kurių iš pastarųjų yra I. Onacevičiaus ar Vasilijaus Anastasevičiaus, S. Daukanto draugų Peterburge, pastabos[28]. Šiuos nuorašus T. Narbutas irgi bus gavęs iš S. Daukanto. Visa ši medžiaga apima 1253–1736 m. laikotarpį, jei neskaičiuosime paties S. Daukanto laiškų.

Abiejų aprašytų rinkinių turinys iš esmės atitinka S. Daukanto 1858 m. pateiktą charakteristiką. Kai kuriuos nedidelius skirtumus ir tai, kad nėra kai kurių 1858 m. minėtų išrašų, galima paaiškinti tuo, kad S. Daukantas galėjo ką nors supainioti – juk jau buvo praėję 15 metų nuo to laiko, kai jis nusiuntė rinkinius T. Narbutui. Ir pats T. Narbutas galėjo kai ką išimti, ypač iš neįrišto rinkinio. Visiškai aišku, kad dabar Lvove saugomi rinkiniai yra tie patys (vienas iš jų šiek tiek pertvarkytas), kuriuos S. Daukantas 1843 m. persiuntė T. Narbutui, po to ne vieną kartą reikalavo grąžinti ir 1859 m. nuosavybės teisę į juos perdavė Vilniaus archeologinei komisijai. T. Narbutas jo prašymų neįvykdė.

Žemaitijos privilegijų rinkinys. Šio rinkinio peripetijos irgi yra pakankamai painios. 1845 m. birželio 22 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas rašė, kad pas jį yra velioniui grafui Jurgiui Pliateriui (1810–1836 m.) priklausęs

[22] Ši numeracija atitinka dabartinių LM saugotojų Rusijos senųjų aktų archyve Maskvoje (F. 389) naudojamą.

[23] V. Stefanikio bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III. Kaip matyti iš įrašų panaudojimo lape, šiuos rinkinius 1969 m. ir 1973 m. tyrinėjo Vytautas Raudeliūnas, bet tyrimų rezultatų mokslinėje literatūroje nepaskelbė.

[24] Ten pat. –P. 277–286. Šie tekstai skelbiami, todėl čia detaliau neaptariami.

[25] Daukantas S. Raštai. –T. 2... –P. 729.

[26] V. Stefanikio bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5 Ap. 1. B. 2937/III. –P. 286. Vertimas iš lenkų k.

[27] Ten pat. –P. 265–271.

[28] Ten pat. –P. 43–44, 241–244.

Žemaitijos privilegijų rinkinys, kurį jis tikisi kada nors paskelbti su dedikacija J. Pliateriui[29]. Apie J. Pliaterio bibliotekoje buvusius S. Daukanto darbo, identifikuojamo kaip "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių", rankraštį bei Lietuvos istorijos šaltinių rinkinį dar 1836 m. T. Narbutui pranešė Simonas Stanevičius[30]. Iš tiesų S. Daukanto archyve yra įrištas 188 lapų rankraštis[31], ant kurio viršelio užrašyta *Fragmenta Historica ex Bibliotheca Illustrissimi Comitis Georgii Plater,* o tituliniame lape: *Privilegia, jura et immunitates Ducatus Samogetarum jusu venerabilis capituli Mednicensis ex pargaminis aut transumptis originalibus cum indictione in quoniam libro actorum Lithvanorum inveniuntur ad usumque ejusdem venerabilis capituli anno 1788 conscripta atque comparata*.*

Taigi prieš mus – Žemaitijos kunigaikštystės privilegijų rinkinys, paruoštas pagal Žemaičių vyskupystės kapitulos 1788 m. užsakymą. Rinkinyje yra 63 1435–1740 m. aktai. Kaip matyti iš signatūrų, nurodytų prie kiekvieno 61 įrašo, tai išrašai iš LM knygų. Nekyla abejonių, kad tai minėtas J. Pliateriui priklausęs rinkinys. Tačiau šis konkretus tarp S. Daukanto palikimo esantis egzempliorius buvo papildomas ir po J. Pliaterio mirties 1836 m., nes jame yra įrašytas 1435 m. Žemaitijos vyskupo raštas su tokia nuoroda: *Wizerunki.* Tom. 21. f. 131. Wilno 1841 r.[32] Ši nuoroda – tai gerai žinomo vilnietiško leidinio sutrumpintas aprašas[33]. Taigi į aptariamą rinkinį buvo įrašytas 1841 m. paskelbtas dokumentas, kurį publikacijai pateikė Vilniaus kapitulos archyvo tyrinėtojas Mamertas Herbutas[34]. Į S. Daukanto rankas bus patekęs Žemaičių kapitulos iniciatyva atsiradusio ir J. Pliaterio bibliotekoje pabuvojusio Žemaičių privilegijų rinkinio papildytas, perrašytas egzempliorius. Kas jį papildė ir perrašė, neaišku, tai įvyko jau po J. Pliaterio mirties, ne anksčiau negu 1841 m.

S. Daukanto archyve yra ir kitas Žemaitijos aktų išrašų iš LM rinkinys. Jis yra viename aplanke su kitais pabirais išrašais iš LM[35]. Tarp tų pabirų yra 195 lapų įrištas pluoštas. Juose perrašyti 57 Žemaitijos aktai, jų chronologiniai rėmai tokie patys, kaip ir pirmajame rinkinyje, 51 aktas yra abejuose rinkiniuose. Pastarasis rinkinys yra lyg ir juodraštis, jį S. Daukantas, matyt, paruošė, dar neturėdamas J. Pliaterio rinkinio, ne vėliau kaip 1841 m. Mat anksčiau minėtas 1435 Žemaitijos vyskupo Petro rašto nuorašas su nuoroda į *Wizerunki,* šiame rinkinyje taip pat yra, bet jis nenumeruotas ir įrašytas nenumeruotuose lapuose, įrištuose rinkinio pradžioje. Matyt, kad S. Daukantas bus jį gavęs po to, kai sutvarkė šį rinkinį, sunumeravo

įrašus. Be to, trūksta l.138–144, bet l.137 yra pastaba "*od stronicy 138 do stronicy 144 zawiera jurament Zygmunta Augusta, oddany panu Narbutowi 15 stycznia 1842 r.***"

Kaip minėta, viename aplanke su šiuo Žemaitijos privilegijų rinkiniu yra pabirų lapų. Juose S. Daukantas yra perrašęs iš LM dar apie 40 Žemaitijos istoriją liudijančių 1511–1640 m. aktų. Visa tai rodo, kad S. Daukantas ruošė Žemaitijos aktų rinkinį panašiai kaip tuos T. Narbutui persiųstus 2 rinkinius. Kai jam nežinia kaip pateko J. Pliaterio rinkinio nuorašas, S. Daukantas nutarė, kaip 1845 m. birželio 22 d. rašė T. Narbutui, paskelbti jį su dedikacija J. Pliateriui[36].

Tačiau S. Daukanto, matyt, netenkino J. Pliaterio rinkinio turinys, jis rinkinį gausiai papildė, pats švariai perrašė, ir tokiu būdu atsirado trečias Žemaitijos aktų rinkinys[37]. Jis turi 384 lapus, kuriuose perrašyti 96 1390–1715 m. aktai. Iš jų 54 aktai buvo J. Pliaterio rinkinyje, nuo 9 S. Daukantas atsisakė. Tuo pačiu metu S. Daukantas į rinkinį įdėjo 35 naujus išrašus iš LM ir taip papildė J. Pliaterio rinkinį. S. Daukantui rūpėjo įdėti į rinkinį aktus apie Žemaitiją iš Karaliaučiaus archyvų. 1853 m. birželio 23 d. jis rašė į Karaliaučių Frydrichui Kuršaičiui, prašydamas parūpinti Vokiečių ordino riterių kelių į Žemaitiją aprašymus bei Žemaitijos gyventojų skaičiaus statistiką[38]. Kitame, 1855 m. lapkričio 3 d. laiške F.

* *Žemaičių kunigaikštystės privilegijos, teisės ir laisvės, garbingosios Medininkų kapitulos paliepimu iš originalų arba jų kopijų, esančių vienoje Lietuvos aktų knygoje, 1788 metais nurašytos ir parengtos minėtos garbingosios kapitulos naudojimui.*

** Puslapiuose nuo 138 iki 144 yra Žygimanto Augusto priesaika, 1842 m. sausio 15 d. atiduota ponui Narbutui". Plg. išn. 8.

29 Daukantas S. Raštai. –T. 2 . –P. 763–764.

30 Stanevičius S. Raštai. –V., 1967. –P. 420.

31 LLI. F. 1. B. 111.

32 Ten pat. L. 64.

33 Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi. –Wilno, 1841. –T. 21. Minimas dokumentas paskelbtas p. 131–132.

34 Ten pat. –P. 135.

35 LLI. F. 1. B. 66.

36 Žr. išn. 29

37 Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Sankt Peterburge rankraščių skyrius (toliau – RMAB). Rink. 33. B. 14.

38 Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 718.

Kuršaičiui S. Daukantas aiškino, kad apie dokumentą, kurio nėra Ordino archyve, girdėjęs iš I. Onacevičiaus[39]. Kalbėta, matyt, apie gyventojų statistiką – jos pėdsakų neaptikta. O kelių aprašymų kopiją S. Daukantas turėjo ir, kaip matyti iš aptariamo rinkinio turinio, buvo įdėjęs į rinkinį[40]. Šiuo metu l.17–47, kuriuose buvo įrašyti minėti kelių aprašymai, nėra. Tačiau yra kiti 5 dokumentų iš Karaliaučiaus karališkojo slaptojo archyvo nuorašai. Kada S. Daukantas juos gavo, neaišku. Nuorašai yra 1842 m. kovo 10 d. pasirašyti minėto Karaliaučiaus archyvo direktoriaus Johano Voigt'o[41]. Antra vertus, čia pat yra įrišta deklaracija, liudijanti, kad 1857 m. gegužės 4 Karaliaučiaus archyvaras Meckelburgas išsiuntė į Mintaują S. Daukantui siuntinį su senų dokumentų nuorašais[42]. Nežinia, ar siuntinyje buvo minėtas kelių aprašymo dokumentų nuorašas, ar J. Voigt'o parengti nuorašai, ar ir vieni, ir kiti. Kad ir kaip ten būtų, akivaizdu, kad šį rinkinį S. Daukantas baigė rengti, sugrįžęs 1850 m. į Lietuvą, ir tie darbai užsitęsė iki 1857 m. Į šį rinkinį pateko ir keli dokumentai, paskelbti XIX a. 5-ojo dešimtmečio leidiniuose. Vis dėlto apie 90% jame esančios medžiagos – tai išrašai iš LM.

Rinkinys buvo visiškai paruoštas spaudai. Jis paties S. Daukanto švariai perrašytas. Yra titulinis lapas, dedikacija J. Pliateriui, įvadas[43], turinys, archeografiniai ir istoriniai komentarai, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių, kurių išduotos privilegijos ir raštai įdėti į rinkinį, bei Žemaitijos seniūnų sąrašai. Dokumentai perteikiami originalo kalba, patys S. Daukanto tekstai parašyti lotyniškai.

Rinkinį S. Daukantas baigė rengti, gyvendamas Svirlaukyje pas gydytoją Petrą Smuglevičių, žmogų, turintį literatūrinių interesų ir kultūrinės veiklos troškimą[44]. S. Daukantas tikėjosi, kad P. Smuglevičius išleis Žemaitijos privilegijų rinkinį, gal net buvo gavęs jo sutikimą, nes tituliniame lape užrašė "*Sumptibus M. D. Petri Smuglewicz Doctoris Medicinae impressa*".

Lietuvos miestų privilegijų rinkinys. S.Daukanto archyve saugomas dar vienas didelis išrašų iš LM rinkinys[45]. Tai Lietuvos savivaldžių miestų privilegijų ir privilegijų, suteiktų pasauliečiams bei bažnytiniams žemvaldžiams, rinkinys. Pastarosiose privilegijose tiems žemvaldžiams leidžiama savo valdose steigti miestelius, organizuoti juose turgus ir muges, jos dažnai vadinamos tiesiog privilegijos miesteliams.

Šis rinkinys susideda iš dviejų dalių. Pirmoji (l.1–235) – tai ištisai per-

rašyta 1791–1792 m. LDK mažosios kanceliarijos (pakanclerio) knyga, viena iš LM knygų[46]. Joje buvo įrašytos 74 LDK miestų savivaldos, ar, kitaip sakant, magdeburginių teisių privilegijos, suteiktos jiems 1791–1792 m., Ketverių metų seimo reformų metu. Antroji dalis (1.240–488) – tai 169 1495–1790 m. aktai iš LM apie 111 miestų ir miestelių. Iš viso rinkinyje yra 243 aktai apie 162 LDK miestus ir miestelius.

Rinkinyje nepastebėta jokių jo sudarymo žymių. Kaip atrodo, spaudai jis nerengtas. Tai tėra lyg parengiamoji medžiaga. Nors ir likęs rankraščiu, rinkinys yra gerai žinomas ir gausiai Lietuvos miestų ir miestelių istorijos tyrinėtojų vartojamas[47]. Todėl tik trumpai jį apibūdiname.

S. Daukanto pastangos įvesdinti LM medžiagą į mokslo apyvartą. S. Daukanto darbai tiriant LM ir rengiant aprašytus rinkinius ilgai buvo mažai žinomi. Dėl nepalankių lietuvių tautinės kultūros raidos Rusijos imperijoje sąlygų, lėšų ir rėmėjų trūkumo ir silpnumo, S. Daukantui, nenorėjusiam bendradarbiauti su Lietuvos savitumą ir savarankiškumą ignoravusiais lenkų istorikais ir mecenatais, neturėjusiam nuosavų lėšų, savo rinki-

* *Atspausta dauggalio pono Petro Smuglevičiaus, medicinos daktaro lėšomis.* Tačiau įrašas vėliau kitu rašalu buvo užbrauktas. Šis S. Daukanto rinkinys, kaip ir kiti, dėl nežinomų priežasčių liko nepaskelbtas.

39 Ten pat. –P. 719.

40 RMAB. Rink. 33.B. 14. L. 13.

41 Ten pat. L. 48–72.

42 Ten pat. Lapas be numerio tarp 1.6 ir 7.

43 Įvadas skelbiamas šiame leidinyje.

44 Apie P. Smuglevičiaus veiklą rašė Aleksandravičius E. "Kultūrinis..." –P. 94–99.

45 F. 1 B. 69.

46 Jos originalas saugomas – RSAA. F. 389. B. 556.

47 Basanavičius J. Iš Palangos istorijos.– V., 1922; Miškinis A. Privilegijuotosios Lietuvos gyvenvietės ir jų tinklo vystymasis XIII–XVIII a. // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Statyba ir architektūra. –1963. –T. 3. Sąs. 3; Miškinis A., Šešelgis K. Lietuvos miestų gyvenviečių tinklo vystymasis iki XX a. vidurio (1940). // Ten pat. –1965. –T. 4. Sąs. 2; Kryževičius V. Lietuvos privilegijuotieji miestai. –Vilnius, 1981; Tyla A. Žemaitijos savivaldžių miestų dokumentai Lietuvos Metrikoje //Lietuvos miestų istorijos šaltiniai. –Vilnius, 1988; Meilus E. Lietuvos miestų, miestelių steigimo ir turgų bei prekymečių privilegijos (XVII a. antroji pusė – XVIII a.) // Ten pat; Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. Joniškis, Jurbarkas. / Sudarė A. Tyla. –V., 1991 ir kt.

nių paskelbti nepavyko. Tačiau šis jo darbas, jo LM pažinimas dar jam gyvam esant davė vaisių. Čia nenagrinėsime, kaip plačiai S. Daukantas panaudojo LM medžiagą savo istorijos darbuose – tai labai sudėtingas klausimas, vertas tyrinėti atskirai.

Kalbėsime apie kitą siužetą, taip pat pakankamai platų ir vertą įdėmaus žvilgsnio. Tai S. Daukanto pagalba savo amžininkams, Lietuvos istorikams, dalijantis su jais savo sukaupta LM medžiaga ir žiniomis. Puikus pavyzdys – tai rinkinių su LM medžiaga siuntimas T. Narbutui. Aišku, S. Daukantas tikėjosi, kad T. Narbutas padės juos paskelbti. Tačiau laiškuose T. Narbutui randame ne vieną raginimą vartoti rinkinius savo mokslo darbe, įvesdinti juos į mokslo apyvartą.

Plačiai žinomas S. Daukanto bendradarbiavimas su Motiejumi Valančiumi, pastarajam dirbant prie 1848 m. išleistos "Žemaičių vyskupystės"[48]. M. Valančius šiame savo istorijos darbe pateikė duomenis apie įvairių privilegijų suteikimą 19 Žematijos miestų ir miestelių,aprašė miestų herbus. Tik 4 kartus yra nuorodos į LM, tačiau neabejotina, kad čia buvo pasinaudota S. Daukanto sudaryto Lietuvos miestų ir miestelių privilegijų rinkinio medžiaga.

Po to, kai buvo paskelbti S. Stanevičiaus laiškai Mykolui Balinskiui[49], tapo žinoma, kad S. Stanevičius 1844 m. pateikė M. Balinskiui gausią Lietuvos miestų istorijos medžiagą, kurios pastarajam reikėjo ruošiant "Starożytna Polska" tomą, skirtą LDK. Pats S. Stanevičius rašo, kad bent dalį šių žinių gavo iš vieno žemaičio, dirbusio Peterburge prie LM[50]. Neabejotina, kad tas žemaitis – S. Daukantas.

S. Daukanto parama tikriausiai naudojosi ir Lietuvos totorių istorijos tyrinėtojas, vėliau žymus orientalistas Antanas Muchlinskis, artimai bendravęs su S. Daukantu Peterburge ir naudojęs savo darbuose Lietuvos Metriką[51].

Tai tik keletas ryškesnių pavyzdžių, kaip S. Daukantas talkino LM savo meto Lietuvos istorijos tyrinėtojams. Manytume, kad labiau patyrinėję, panašių faktų rastume daugiau. Nustatyti juos trukdo kai kurios aplinkybės. Viena jų – S. Daukanto reikalavimas, kad bendradarbiai laikytų jo vardą paslaptyje, neskelbtų, iš kur gauna žinias – bijo vyresnybės persekiojimų[52], nes skleisti archyvų medžiagą draudė Rusijos imperijos valdininko darbo taisyklės.

* * *

S. Daukanto darbą tiriant LM, ieškant joje Lietuvos istorijai svarbių dokumentų, sudarant jų rinkinius, bei pastangas tą medžiagą paskelbti tenka laikyti pirmuoju ir ryškiu ankstyvojo LM tyrimo etapo puslapiu. Pabrėžtina, kad visą darbą jis atliko vienas, savarankiškai, be kokios nors valstybės įstaigos, visuomeninės organizacijos ar turtingo mecenato pagalbos, nuolat nusižengdamas carinės biurokratijos sukurtoms taisyklėms, nuolat jausdamas represijų pavojų.

Susipažinę su šiais rinkiniais, žvilgtelėjome į istoriko S. Daukanto darbo virtuvę. Toks dėmesys dokumetams, pasiaukojamas jų rinkimas ne visai dera prie literatūroje keliamo S. Daukanto darbų romantizmo. Toks derinys perša iš esmės kitokį jo darbo vertinimą, pabrėžia jo kritiškumą. Chronologinis aktų diapazonas nedviprasmiškai rodo, kad S. Daukantas nelaužė plunksnos dėl 1569 m. Liublino unijos, kad Lietuva, jos valstybė ir lietuvių tauta jam tebegyvavo ir po unijos, kad Lenkija, jo akimis, nepasiglemžė Lietuvos. Net lotynų kalba, kuria parengtas spaudai Žemaitijos privilegijų rinkinys, rodo S. Daukanto pastangas atsiriboti nuo savo meto unijinę ideologiją pripažįstančių lenkiškai rašančių istorikų.

S. Daukanto dėmesį valstiečių istorijai bei miestams ir miestiečiams matome ją nušviečiančių dokumentų rinkiniuose. S. Daukanto tyrimo objektas yra moderniai suprantama tauta, apimanti visus socialinius sluoksnius. Aptarti S. Daukanto darbai nėra šviečiamieji. Jie skirti istorikams ir išsilavinusiems istorijos mylėtojams. S. Daukantas dirbo ir rašė lietuviams, taigi lietuvių visuomenėje jis matė ar numanė esant pakankamai gausų išsilavinusių žmonių būrį, kuriam buvo būdingas lietuvybės supratimas. Tad vertėjo imtis ir sunkaus bei nedėkingo archeografo darbo.

[48] Merkys V. Simonas Daukantas... –P. 250; II leid.– P. 155; Merkys V. "Žemaičių vyskupystė" // Valančius M. Raštai. –V., 1972. –T. 2. –P. 10.

[49] Simono Stanevičiaus laiškai Mykolui Balinskiui / J. Lebedys ir V. Milius // Literatūra. –V., 1970. –T. 13. –P. 184, 200–203.

[50] Ten pat. –P. 200; Tyla A. Žemaitijos ... –P. 9.

[51] Aleksandravičius E. Kultūrinis... –P. 72.

[52] 1842 m. liepos 27 d. S. Daukantas T. Narbutui, taip pat skelbėjo V. Merkio komentaras // Daukantas S. Raštai. –T. 2. –P. 727, 806.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO KNYGŲ LEIDĖJAS KSAVERAS KANAPACKIS

Egidijus Aleksandravičius

"... Rasis ir tokių bernelių, kurie, gindami aveles ganyti, kiš į antį tą mano mažą knygelę ir tenai, ant akmenėlių sėdę, skaitys..."

(Simonas Daukantas)

Simono Daukanto knygų kelias į spaustuves ir į plačiuosius skaitytojų sluoksnius buvo sunkus ir vargingas. Nuostabą biografui kelia vien tai, kad mūsų švietėjui istorikui Simonui Daukantui apskritai nenusviro rankos imtis darbų, kuriems buvo lemta patirti tiek nesėkmių. Sunkiausia buvo su raštais, kurie reikalavo skaitytojo išprusimo arba, kitaip tariant, buvo aukšto akademinio lygio. Istoriko Daukanto akademizmo šimtaprocentiniai įrodymai – jo surinkti ir sudaryti senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Žemaitijos kunigaikštystės aktų ir svarbiausių dokumentų rinkiniai iki šiolei taip ir neišvydo spaustuvės mašinų, nors jau XIX a. viduryje, atrodė, nebedaug trūko, kad didžiosios svajonės virstų tikrove. Ant vieno puikiai parengto spaudai Žemaitijos privilegijų rinkinio rankraščio buvo užrašyta lotyniškai *sumtibus doctori Petri Smuglewicz impressa**. Apie Petrą Smuglevičių, S. Daukanto ir Mikalojaus Akelaičio globėją, jau šis tas rašyta mūsų istorinėje literatūroje. Neapėjo jo ir šių eilučių autorius. Taip atsitiko, kad P. Smuglevičius – vienas iš artimiausių S. Daukanto draugų – pasirodė itin intriguojanti ir kotroversiška asmenybė, nors turėjusi konspiratoriaus talentą, bet palikusi šiokius tokius savo nevienos veiklos pėdsakus archyvuose ir memuarinėje literatūroje.

Kiek sėkmingesnis likimas teko S. Daukanto istoriniams veikalams. "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" 1845 m. žiemą buvo atspausdintas Peterburgo K. Hintzės spaustuvėje. Tai buvo didžiulis laimėjimas, įkvėpęs istorikui viltį, kad ir kitiems istorijos veikalams gali nusišypsoti laimė.

Paprasčiausia, atrodytų, visais laikais būdavo su mažomis knygelėmis, kurias vadiname populiariomis, šviętėjiškomis, ūkiškų patarimų, didaktinėmis ir pan. Didesnis skaitytojų ratas, pigesnė leidyba ir lengvesnis platinimas galėjo patraukti leidėjų dėmesį, nes kartais jos būdavo gana pelningos. Štai 1842 m. Peterburge pasirodžiusi "Abėcėlė lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" buvo atspausdinta 1900 egzempliorių tiražu, kuris aniems laikams buvo labai jau vidutiniškas. Tačiau ir šiuo atveju platinti vadovėlį sekėsi sunkiai. Garsus ir mūsų literatūroje neretai cituojamas 1846 m. S. Daukanto laiškas Motiejui Valančiui, kuriame pasiguodžiama dėl tokios padėties: "Labai dėkoju, kad rūpiniesi pardavinėti mano knygas, bet labai malum signum mūsų kraštui, kad per dvejus metus išparduota tik trys šimtai ir kelios dešimtys elementorių..."[1]. Tačiau net tokiomis sąlygomis, kuomet spausdinant būdavo rizikuojama patirti nuostolių, atsirasdavo žmonių, pasiryžusių savo lėšomis imtis leidybos. Bene daugiausia S. Daukanto knygelėms spausdinti paaukojo Ksaveras Kanapackis (g. 1813.07.13.– mirė po 1866 m.). Paminėtos dvi publikacijos, parengtos S. Daukanto ir išleistos K. Kanapackio lėšomis. Abi jos pasirodė 1846 m. Peterburge. Tai "Pasakos Fedro" ir Kornelijaus Nepoto "Gyvatos didžiųjų karvaidų senovės". Drauge su šiomis dviem knygelėmis K. Kanapackis pasirūpino ir dar vienu mūsų istoriko rankraščiu – "Rubinaičio Pelūzės gyvenimas". Anot bene kruopščiausiai S. Daukanto knygų kelią į skaitytoją tyrinėjusio Vytauto Merkio, dabar labai sunku nustatyti, kokį poveikį S. Daukanto lietuviški skaitiniai turėjo mokyklai ir mokykliniam jaunimui, kuriam visų pirma tie veikalai ir buvo skirti. Tačiau neaiškūs motyvai, kuriais vadovavosi "kolegijos sekretorius Ksaveras Kanapackis", imdamasis rizikingo biznio leisti į oficialaus kultūrinio gyvenimo užkulisius išstumtos lietuvių kalbos ir literatūros skaitinius. Kas jis, tas paslaptingasis leidėjas, iki šiol atkreipęs tik reto tyrinėtojo dėmesį? Mūsų manymu, aiškinant pradinio lietuvių Atgimimo etapo socialinę sandarą, komentuojant S. Daukanto idėjų ir darbų poveikį to meto visuomenei, susiduriant su dabartiniuose tekstuose ir žmonių galvose susiformavusiais S. Daukanto – "vargo pelės" įvaizdžiais,

* išleista daktaro Petro Smuglevičiaus lėšomis (lot.).

[1] 1846.IV.17. S. Daukanto laiškas M. Valančiui // Daukantas S. Raštai. –V., 1976. –T. 2. –P. 780 (plg. Merkys V. Simonas Daukantas.– V., 1970.–P. 208).

būtų visai pravartu apžvelgti kuo platesnį mūsų istoriko gyvenimo ir kūrybinės veiklos kontekstą, surikiuoti jo bendraminčius ir bendražygius taip, kaip anuomet jie supo jį, globojo, kaip jam talkino. Tik tada mes pajusime realų S. Daukanto ir Žemaičių sąjūdžio pasaulį, gyvavusį pagal tam metui būdingus ir normalius civilizacijos reikalavimus.

MECENATAI IR KLIENTAI

Kalbėdami apie žemaičių bajorų kultūrinę veiklą, parodydami sunkumus, kurie neišvengiamai laukė mokslo ir šviesos siekiančių neturtingų jaunuolių, mes dažniausiai tų priežasčių ieškome tautiniuose, kalbiniuose, patriotiniuose dalykuose. Labai supaprastinus problemą, reikštų, kad visos S. Daukanto kartos bėdos buvo sąlygotos apverktinos Lietuvos valstiečių padėties ir tos kartos šviesuolių orientacijos. Čia norėtųsi pabrėžti, jog didelė dalis minimų sunkumų – pragyvenimo bėdos, intelektualinės veiklos sąlygų nebuvimas, komplikacijos tarnyboje, dažni nesklandumai tvarkant šeimyninį gyvenimą slėgė ne tik dėl lietuviškos veiklos, bet ir dėl to, kad sunku būti inteligentu, kai visuomenėje vos pradeda formuotis laisvo žmogaus, kūrėjo, šviesuolio įvaizdžiai, kai visa visuomenė dar snūduriuoja feodalinės tvarkos fone. Didelė dalis viešpataujančia lenkų kalba rašiusių XIX a. pirmosios pusės autorių liko nežinomi. XIX a. stalčiuose liko krūvos neskelbtų rankraščių. Tai buvo kūrėjo gyvenimo dramatizmas, iš esmės reflektuotas jau S. Daukanto epochoje.

Pirmajame XIX a. trečdalyje Vilniaus universiteto, kaip svarbiausios organizuojančios kultūrinės institucijos, dėka tikrą pakilimą pergyveno besiformuojanti Lietuvos inteligentija. Kita vertus, kaip yra pažymėjęs prancūzų istorikas D. Bovua (Beavuois), Vilniaus universitetas ir visa su juo susijusi institucinė kultūros sistema vis dar įėjo į Lietuvos feodalinės aristokratijos domeną. Kuratoriaus, garbės globėjo, besirūpinančio viena kuria vidurine mokykla ar kitomis universitetinės sistemos grandinėmis, pareigybė įgalino aristokratiją tiesiogiai veikti krašto kultūros raidą. Tai buvo bendro Lietuvos atsilikimo padarinys ir drauge – kultūros konservavimo garantas. Jis ne tik kliudė kylančiai inteligentijai susiformuoti į atskirą, save suvokiančią socialinę grupę, bet apskritai ribojo intelektualinio darbo ir jo vertės supratimo galimybes. Universiteto auklėtiniai norom neno-

rom pakliūdavo į tą situaciją, kai, anot Silvestro Valiūno, tik tas, "kas turi pilną dėžutę auksinių, / Tas teatsiduoda visiškai mūsų valiai, / Nes už rečiausius genijaus kūrinius, / Už išradimus ir dievišką talentą šiandien negausi nė menkiausio atlyginimo..."[2]. Šie iš lenkiško poeto eilėraščio paimti žodžiai kalba ne apie lietuviškos veiklos sunkumus, bet apie visas intelektualinio darbo bėdas.

Žinia, nenuginčijamas dalykas, kad lietuvių kalba darbuotis buvo dar sunkiau. Itin sunku buvo tiems, kurie ryžosi leisti lietuvišką literatūrą liaudžiai. Lietuviškų pasaulietinių knygų paklausa nebuvo didelė, todėl rašytojo darbas negalėjo garantuoti net pragyvenimo minimumo. Tik globojant pasaulietiniam arba bažnytiniam mecenatui, atsirasdavo galimybė ką nors tyrinėti, ypač lietuvių kalbą arba Lietuvos istoriją. Štai, nuslopinus 1830–1831 m. sukilimą, Jurgis Pabrėža, botanikas, žymus ano meto lietuvių raštijos žinovas, kūrė Kretingos vienuolyne. Grafų Jurgio ir Kazimiero Pliaterių globojamas, savo veikalus rašė Simonas Stanevičius. Rietaviškis Irenėjus Oginskis rėmė keletą lietuvių kultūros veikėjų. Jo įkurtoje mokykloje dirbo lietuviškų kalendorių leidėjas Laurynas Ivinskis, kiek trumpiau I. Oginskio klientas buvo M. Akelaitis. Mecenavimu pagarsėjo ir Aukštaitijos dvarininkas, bene turtingiausias tų laikų Lietuvos žmogus Rainoldas Tyzenhauzas, savo lėšomis išleidęs į mokslus valstiečio vaiką Mikėną, kuris savo mecenato pavedimu vertė į lietuvių kalbą didaktinę literatūrą liaudžiai[3].

Kitas kelias pasauliečiui inteligentui buvo valstybinė tarnyba, laisvu nuo darbo metu imantis literato ar istoriko plunksnos. Tačiau ir tokiems, kaip S. Daukantas, buvo sunku be globėjų ar padėjėjų. Ypač tai S. Daukantas pajuto senatvėje, kai išsekintas ilgamečio, alinančio darbo archyvuose jis grįžo arčiau gimtinės. Motiejus Valančius, Laurynas Vambutas, Feliksas Kontrimas, Ignas Vaišvila, pagaliau jau minėtas Petras Smuglevičius bent iš dalies galėtų būti pavadinti S. Daukanto mecenatais, nors tuo pat metu jie buvo ir draugai. Patys sulaukdavo S. Daukanto paramos. Tokia kultūrinio gyvenimo plėtotė, mecenato ir

[2] Valiūnas S. Ant marių krašto.– V., 1976.– P. 203.

[3] Žr. plačiau: Aleksandravičius E. Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais (Organizaciniai kultūros ugdymo aspektai).– V., 1989.– P 23.

kliento santykių sudėtingumas XIX a. viduryje, kuomet krašte nebebuvo nė vienos aukštosios mokyklos, deja, tapo nors ir archaiška, konservatyvia, tačiau bene vienintele galimybe gyventi kultūringai.

Formavosi ir kažkas iš esmės nauja. Visų pirma senuosius mecenato ir kliento ryšius ir funkcijas ėmėsi vykdyti įvairios kultūrinės ir mokslinės draugijos, kuriose kultūrą ir mokslą remiantieji neretai būdavo kartu su tuos dalykus kuriančiais intelektualais. Kultūros rėmimo, vartojimo ir kūrimo funkcijos susipynė. Kai nebuvo turtingo mecenato ir pavienių aristokratų, vienokią ar kitokią akciją organizuodavo bendraminčių grupės. S. Daukanto epochos lietuviškojo sąjūdžio ypatybė buvo ta, jog oficialių kultūrinių institucijų (galbūt išskyrus tik katalikų bažnyčią M. Valančiaus vyskupavimo metu), draugijų ir asociacijų, besirūpinančių mūsų kultūros plėtote, nebuvo. Tam trukdė ir archaiškos LDK tradicijos bei naujoviška asimiliacinė rusų politika. S. Daukanto bendražygiai būrėsi į neoficialias ir neformalias grupes, kurių narius galima daugmaž nustatyti. Pirmoji tokia grupė sietina su Imperatoriškojo Vilniaus universiteto studentais XIX a. 3-ajame dešimtmetyje. Kitas ratelis susiformavo šiaurinėje Rusijos sostinėje Peterburge 1835–1850 m. Tai S. Daukanto ir jo bendražygių brandos laikas. Jonas Chrizostomas Gintila, Jonas Križanauskis, Ignas Onacevičius, Antanas Lenzevičius, Antanas Gabonskis, Laurynas Vambutas, iki paskutinių mūsų istoriko gyvenimo dienų išlikęs ištikimas draugas ir globėjas, išskyrus keletą kitų, beveik nežinomų ir negirdėtų asmenų iš jaunesniųjų rato ir peterburgiškės studentijos, priklausė viduriniesiems sostinės valdininkijos sluoksniams. Išskirtinas gal tik žemaičių vyskupijos valdytojas, kontroversiška ir ganėtinai paslaptinga figūra – J. Ch. Gintila, kurio pajamos ir sukauptos istorinės vertybės bei knygos leistų jį pavadinti potencialiai personaliu mecenatu. Bėda kita. Iš S. Daukanto laiškų M. Valančiui ir kitų užuominų matyti, jog J. Ch. Gintila nebuvo per daug altruistiškas, o daugiau savanaudis.

Šiai šauniai romatiškai ir optimistiškai nusiteikusių lietuvių šviesuolių kompanijai priklausė ir Ksaveras Kanapackis. Jau yra tekę hipotetiškai aiškinti šio mūsų praeities herojaus santykius su S. Daukantu ir priminti jo pastangas, leidžiant lietuviškas knygas. Pirmiausia buvo stengtasi atsakyti į visai paprastus klausimus: iš kur leidėjas ėmė pinigų, jei nėra nė mažiausios užuominos, kad būtų turėjęs turto. Vien už S. Daukanto parašytos lotynų kalbos gramatikos išspausdinimą reikėjo sumokėti spaustuvinin-

kams 2 000 rublių sidabru (kaip sunkiai jie grįžo, platinant tiražą, jau kalbėjome), o tarnautojas ar net gimnazijos mokytojas vidutiniškais gaudavo 200–300 rublių sid. per metus. Taigi šitoks klausimas yra visai logiškas. K. Kanapackis kaip leidėjas (už kurio pinigus leidžiama knyga) figūruoja dešimties S. Daukanto knygelių tituliniuose puslapiuose. Tada teko pripažinti, kad "kol nėra žinomi K. Kanapackio pajamų šaltiniai, visiškai tikėtina prielaida, kad tuo metu šviětėjiškų knygelių spausdinimas galėjo būti finansuojamas iš bendromis pastangomis surinktų lėšų"[4]. Prieš dešimt metų taip galvoti vertė du dalykai. Pirmiausia S. Daukanto folkloro rinkimo talka buvo puikus bendradarbiavimo bendram labui pavyzdys. Antra, P. Smuglevičiaus veikla apie 1850 m. (pinigų rinkliavos tarp patriotiškai nusiteikusių studentų, taip pat kitos, netgi jo oponentų charakterizuojamos kaip nusikalstamos akcijos) ir ketinimas išleisti S. Daukanto bei M. Akelaičio mokslinius darbus leido daryti analogijas ir įtarti, kad pats K. Kanapackis buvęs tik (sic!) – leidėjas, pasirūpinęs visais popieriais ir pasiryžęs imtis atsakomybės už juos prieš įstatymą ir savo draugus. Prieš keletą metų, padedant kolegai Antanui Vytautui Jogėlai, pavyko aptikti tuomet dar Leningrado centriniame valstybiniame istorijos archyve (o vėliau – šį bei tą mūsų istorikams kiek mažiau žinomame Maskvos centriniame valstybiniame Spalio revoliucijos archyve, žandarų korpuso ir "jo imperatoriškosios didenybės kanceliarijos III skyriaus" fonduose) pluoštelį dokumentų apie S. Daukanto knygų leidėją. Medžiaga buvo kiek netikėta, tačiau kartu su Vilniaus gubernijos Bajorų deputacijos popieriuose išlikusiais tekstais jos užteko parašyti biografiniam etiudui apie bemaž niekam negirdėtą asmenį.

BAJORIŠKOS KILMĖS ĮRODINĖJIMAI

Atrasti Rusijos imperijos Valdančiojo senato Heroldijos departamento archyve Kanapackių genealogijos dokumentus buvo visai paprastas dalykas. Tvarkingi caro valdžios valdininkai bajorystės dokumentų tikrinimą ir imperijos bajorų rejestrą tvarkė išties korektiškai. Bent trys Kanapackių pavardę turėjusių bajorų giminės pateko į šį rejestrą, nors savo bajorystę

4 Ten pat.– P. 72.

įrodyti ne visoms vienodai sekėsi. Tik viename iš pateiktų genealoginių medžių galima aptikti Ksaverijų, Bonifaco sūnų Kanapackį, gimusį 1813 m. liepos 13 d.[5] Greta kitų šios bylos dokumentų, leidžiančių iki minimumo sumažinti abejones, kad turimi genealogijos dokumentai priklauso būtent S. Daukanto knygų leidėjui, yra keli "kolegijos sekretoriaus Ksavero Kanapackio" pasirašyti prašymai (rangų lentelės titulas taip pat sutampa). Be to, iš Heraldijos departamento dosje aiškėja, kad Ksaveras Kanapackis bent nuo 1840 m. iki 1843 m. dirbo Senato III Departamento skyriuje[6] (ten pat tuo metu dirbo ir pats S. Daukantas). Kaip matysime vėliau, tame departamente jis nebuvo vienintelis mūsų istoriko draugas. Pagaliau, kiek užbėgant į priekį, dėmesio verta viena itin svarbi aplinkybė, susijusi su Kanapackių giminės bajorystės įrodymo sunkumais, taip pat ir S. Daukanto, kaip senato valdininko, galimybės. Žinoma, kad, Rusijos valdžios akimis žiūrint, griežtas bajorystės popierių patikrinimas turėjo įgalinti vyriausybę sumažinti maištingą Lietuvos bajorijos sluoksnį. Iki 1831 m. sukilimo į dokumentus mūsų bajorai neretai per daug nekreipė dėmesio. Jei seimelyje susirinkusieji pripažindavo vienas kitą vertais kompanijos, to, bent laikinai, užtekdavo. Rusams pradėjus tikrinti bajorystės popierius, labai dažnai neturtingas šlėktelė turėjo pasiaiškinti formule: "Karų ir gaisrų metu sudegė...". Galimybė patekti į apmokestintų, prievolinių žmonių sąrašus ir netekti visų privilegijų buvo didelė. Du dalykai Heroldijos buvo vertinami: raštiškas kokios nors karališkosios privilegijos liudijimas arba įrodymai apie anksčiau valdytą žemę su baudžiauninkais. Anuo metu didesnė dalis bajorijos Lietuvoje buvo bežemė (!) ir paieškos senųjų aktų knygose įrašų, liudijančių apie praeityje turėtas valdas, buvo masinis reiškinys. Kaip, beje, ir bandymai tuos liudijimus falsifikuoti. Itin svarbus šaltinis įrodyti bajorystę tuomet buvo Lietuvos Metrika, kurioje metrikanto padėjėju dirbo S. Daukantas. Jo geranoriška pastanga galėjo atnešti sėkmę ne vienam plikbajoriui (o kartais ir pasituriničiam šlėktai), tyrinėjančiam painius savo bajorystės reikalus. Ne vienas smulkiosios bajorijos atstovas galėjo už paslaugą nešioti mūsų istoriką ant rankų, net jei jis nebūtų parašęs nė vienos eilutės istorijos. Bet tai nėra svarbiausias dalykas. K. Kanapackio identifikavimo byloje mums svarbiausia, jog minimuose genealogijos popieriuose Heroldijos departamento klerkams kaip tik ir pristigo tokių įrodymų. Tai yra 1834 m. pradėti tvarkyti Kanapackių šeimos dokumentai nebuvo patvirtinti, nors pagal galiojusią tvarką giminė galėjo ieškoti įrody-

mų toliau. O štai 1843 m. byla papildoma labai svarbiu dokumentu, nurašytu iš Lietuvos Metrikos. Šis nuorašas tikino, kad Kanapackiai XVII a. valdė Salų ir Svėdasų dvarus su valstiečiais, kuriuos 1631 m. pardavę Lietuvos etmonui Kristupui Radvilai (Lietuvos Metrikos Įrašų knyga Nr. 103, 1.305–311)[7]. Paduodamas savo prašymą pripažinti bajorystę K. Kanapackis giminės vardu įteikė jau ir kiek pakeistą genealoginį medį, įgalinantį suderinti anksčiau pateiktą legendą su naujai surastu dokumentu. Taigi šį faktą reikėtų laikyti gana artimų ryšių tarp S. Daukanto ir K. Kanapackio įrodymu bei paskutiniu argumentu paties K. Kanapackio identifikavimo byloje: S. Daukanto knygų leidėjas ir genealoginių išvedžiojimų autorius buvo tas pats asmuo.

Pagal pateiktus popierius K. Kanapackio giminės istorija pradedama XVI a. protoplasto Vladislovo Kanapackio vardu. Šis turėjęs sūnų Kazimierą, anūką Joną, du proanūkius – Juozapą ir Dementijų (pastarasis antrajame genealogijos variante išnyksta). Juozapas, Ksavero Kanapackio senelis, taip pat turėjęs du sūnus – Bonifacą ir Nikodemą. Gimimo metrikų nuorašai rodo štai ką. Bonifacas gimė Juozapui ir Teresei Tarvydaitei 1783 m. ir tą pačią dieną buvo pakrikštytas Mogiliovo bernardinų bažnyčioje[8]. Kaip ir kodėl Ksavero seneliai atsidūrė Mogiliove, kai visi kiti dokumentai liudija giminę buvus susijusią su Vidurio Lietuva, nėra aišku. 1834 m. Bonifacas ir Izabelė iš Kuznickių Kanapackiai tikrai gyveno Upytės apskrityje, Pasvalio parapijoje, Rajūnų akalicoje. Pagal revizijos duomenis, Ksavero motinai tuo metu priklausė valda minėtoje akalicoje su 5 valstiečiais[9] (Šiuo atveju Heroldijai nuosavybės faktas nieko nesakė, nes tai buvo Kuznickių, bet ne Kanapackių tėvonija). Šeimos būta didelės. 54 metų Bonifacas ir 40 metų Izabelė turėjo keturis sūnus – Ksaveras tuo metu negyvenęs tėvų ūkyje, nebuvo įrašytas, Ipolitas Karolis (13 m.), Konstantinas Juozapas (8 m.), Juozapas Boleslovas Teofilis (2 m.), ir keturias dukras: Salomėja (12 m.), Juzefa (8 m.), Klementina (6 m.), Paulina (3 m.). Panašu, kad

[5] Kanapackių genealogijos dokumentai // Rusijos centrinis valstybinis istorijos archyvas (toliau – Rusijos CVIA).– F. 1343.– Ap. 23.– B. 6164.– L. 2.

[6] Ten pat.– L. 25–26.

[7] Ten pat.

[8] Ten pat.– L. 6.

[9] Ten pat.– L. 10–11.

minėta valda su valstiečiais negalėjo būti pakankamas pragyvenimo šaltinis, nes tik Ksaverui pavyko išeiti aukštesnius mokslus.

Būsimasis S. Daukanto leidėjas mokėsi Vilniaus gimnazijoje, kurią baigęs 1832 m., metus praleido be aiškesnio užsiėmimo. 1834–1838 m. studijavo Maskvos universitete filosofijos fakultete[10], kur domėjosi senosiomis kalbomis, be to, klausė senovės istorijos, literatūros ir teisės istorijos kursų. Maskvos universiteto pažymoje nurodyta, kad Ksaveras Kanapackis mokėsi už savus pinigus ir studijas baigdamas įgijo tikrojo studento vardą. To užteko, kad po papildomų egzaminų gautų mokytojo vietą arba valstybinę tarnybą.

Pradžioje K. Kanapackis mokytojavo: 1838 m. jis buvo Jaroslavlio gimnazijos lotynų kalbos mokytojas, o po metų pasiprašė perkeliamas į 3-ąją Peterburgo gimnaziją, kur mokė rusų kalbos. Padirbėjęs čia vienerius metus, mūsų herojus pagaliau metė mokytojavimą ir pabandė praverti valdiškos įstaigos duris.

ROMANTIŠKAS HEROJUS AR AFERISTAS?

Dar praėjusio šimtmečio pabaigos lietuvių literatai, "Aušros" ir "Varpo" gadynės autoriai, hagiografinės tradicijos daukantianoje nupiešė labai kontrastišką pirmojo Atgimimo etapo vaizdą. Lietuviškų herojų pasiaukojimas, patriotizmas ir dorovingumas buvo priešinami oficialiosios kultūros ir politinės krašto administracijos klastingumui, antilietuviškumui ir kitiems perdėm juodiems dalykams. Kritinės pakraipos lietuvių istorikai iki pat šių dienų susidurdavo su visiškai neakademine "patriotine-tautine" opozicija (dažniausiai iš publicistų pusės), jei tik pabandydavo, kaip Vincas Trumpa, abejoti, kad A. Stolypino režimas Lietuvai nebuvo vien žiaurios reakcijos siautėjimas arba, kaip literatūros istorikas Saulius Žukas, įžvelgti S. Daukanto istoriniame bei literatūriniame "vargo pelės" įvaizdyje perdelyg supaprastintus dalykus. Pats tautinės mitologijos įvaizdžių analizavimas nėra labai komfortabilus užsiėmimas tyrinėtojui, jei jis nori parodyti, kokį šampaną gėrė ir kokius cigarus mėgo Motiejus Valančius, kokios pragyvenimo galimybės atsirasdavo Rusijos valdančiojo senato valdininkui arba kas atsitinka, kai laikomasi šūkio "tikslas pateisina priemones". Ar formavosi toks, sakytume, visiškai normalus požiūris į lietuvių judėjimo XIX a. pirmojoje pusėje tikslus ir jų siekimo priemones? Bandymas

bent iš dalies atsakyti į klausimą būtų viena iš biografinio K. Kanapackio etiudo užduočių. Pats siekimas kvestionuoti susiformavusius lietuvių istorinius stereotipus nėra vien destruktyvus pačios mitologijos atžvilgiu. Pirmiausia, besąlygiškai priešindami lietuvių tautinio judėjimo veikėjus viešpataujančioms kultūrinėms ir socialinėms realijoms, mes atimame iš jų istorinį kontekstą – aplinką, kuri tuomet jiems buvo natūrali, ir pakeičiame ją kita, mūsų laikų ir mūsų įgeidžių aplinka. Kitaip sakant, mes atimame iš mūsų įspūdingos praeities jos istoriją. Ir tada S. Daukanto arba J. Ch. Gintilos nebematome šalia Adomo Mickevičiaus, Aleksandro Puškino, Sankt Peterburgo salonų ir Vilniaus smuklių. Iliustratyviausias tokio požiūrio į epochą pavyzdys arba nuolat pasikartojantis mūsų kultūros eksperimentas yra kinematografo bandymas realizuoti tokio hagiografinio siužeto vaizdą. Tie "kino siužetai" dažniausiai nereikalauja komentarų. Jie paprasčiausiai nevykę. Tad grįžkime prie Simono Daukanto kompanionų, susibūrusių daugiausia dviejose aukštosiose institucijose: Rusijos imperijos Romos katalikų dvasinėje kolegijoje ir Valdančiajame senate. Pirmoji įstaiga buvo aukščiausias katalikų valdymo organas. Joje išskirtinai svarbią vietą užėmė J. Ch. Gintila, kolegijos iždininku buvo jau minėtas A. Lendzevičius[12]. Čia pat dirbo A. Gabonskis ir J. Križanauskis. Kiek kitaip dabar atrodo ir S. Daukanto aplinka pačiame Senato III departamente. Visų pirma III departamento I skyriaus darbuotojų sąraše 165 numeriu įrašytas Laurynas Vambutas, kurio šeimoje keletą senatvės metų praleido S. Daukantas, o jo vaikai minimi mūsų istoriko testamente, ir kurio namus, anot paties S. Daukanto, jis paliko tik dėl to, kad nenorėjo savo mirtimi išgąsdinti mažų vaikų... Valdinė L. Vambuto charakteristika yra tokia: (1849 m.) jam 47 m., nekilnojamojo turto, t. y. žemės, nei jis, nei jo žmona neturi, alga – 428 rubliai sidabru. Tituliarinis tarėjas. Kitos biografijos detalės: baigęs Kolainių gimnaziją, 3 metus studijavo Vilniaus universitete ir gavo (iki VU uždarymo 1832 m.) tikrojo studento vardą. Konfirmuo-

[10] K. Kanapackio atestatas, pateiktas Peterburgo komerciniam teismui 1843 m. // Rusijos CVIA.– F. 1347.– Ap. 94-d. 1.– B. 39.– L. 46.

[11] Ten pat.

[12] A. Lendzevičiaus 1844 05 25 pasirašytas raportas apie kelionpinigių perdavimą J.K. Gintilai, vykstančiam į Varnius vizituoti tenykštės Dvasinės seminarijos // Rusijos CVIA.– F. 822.– Ap. 2.– B. 9636.– L. 3.

tas universiteto tarybos 1832 m. liepos 9 d. posėdyje, 1833 m. stojo tarnauti Vilniaus iždo rūmuose. 1835 m., gavęs namų mokytojo vardą, persikėlė į Peterburgą, kur iš pradžių dėstė Budbergo pensionate, o iki 1840 m. – įvairiose šeimose mokė istorijos, literatūros, teisės pradmenų bei statistikos. 1843 m. L. Vambutas tapo Senato III departamento tarnautoju, nuo 1846 iki 1850 m. dirbo viename skyriuje su S. Daukantu lenkų kalbos vertėju[13]. Nuostabūs sutapimai aptinkami, lyginant S. Daukanto ir L. Vambuto formuliarinių tarnybos sąrašų skirsnius apie jų atostogas. Dar V. Merkys yra pastebėjęs, kad S. Daukantas labai retai atostogaudavo, o 1844 m. paėmė 28 dienas atostogų, kurias dėl ligos pratęsė dar vieną mėnesį ir tris dienas[14]. O L. Vambuto dokumentuose įrašyta, jog jis atostogavęs tų pačių metų kovo–balandžio mėnesiais, bet dėl ligos pratęsė atostogas dar iki rugsėjo mėnesio. Stebėdami S. Daukanto bičiulių būrelio veiklą ir to būrelio iširimo pradžią, randame vieną svarbią datą – J. Ch. Gintilos paskyrimo Žemaičių vyskupystės valdytoju ir jo išvykimo iš Peterburgo (dėl kurio taip vaizdžiai apgailestavo S. Daukantas). Tai 1844 m. rugsėjis. Žinant, kiek daug vilčių lietuvių veikėjai dėjo tada į naują vyskupą nominatą, labai galima įtarti, jog pasiruošimas J. Ch. Gintilos išvykimui į Alsėdžius buvo rimta akcija visam būreliui. Įdėmiau žvilgtelėjus, 1844–1845 m. riba ir kai kurios kitos Peterburgo intelektualinio gyvenimo detalės šį įspūdį sustiprina.

K. Kanapackis buvo jauniausias ir judriausias iš visų I skyriaus lietuvių. Jis – ir pats prieštaringiausias. Net pagrindinius tarnybos dalykus mes sužinome ne iš Senato fonde likusių popierių, o iš raštų, kuriuos jo viršininkai siuntė į Peterburgo komercinį teismą. Būtent iš kelių Komercinio teismo proceso bylų, iškeltų K. Kanapackiui, peršasi atsakymas į klausimą, iš kur neturtingas valdininkas ėmė pinigų S. Daukanto knygoms leisti. Kadangi bylos prasidėjo apie 1843 m. ir baigėsi 1845 m. rudenį, tai dauguma minimų jose K. Kanapackio biografijos faktų negalėjo būti vėlesni. Svarbūs yra keli: pirmiausia tai, kad K. Kanapackis dirbo porą metų I skyriaus lenkų kalbos vertėju (tas pareigas vėliau perėmė L. Vambutas). Kitas – kad K. Kanapackis atsistatydino iš valdiškos tarnybos tais pačiais 1845 [15]m. Tiesa, jau gerokai vėlesniame K. Kanapackio stebėjimo protokole, išlikusiame Jo didenybės Imperatoriaus kanceliarijos III skyriaus fonde, pažymėtame 1866 m. data, užsimenama, jog jis dar visai neseniai buvo kanceliaristu Senate[16]. Tad tikėtina, jog ir po 1850 m., kai beveik visi peterbur-

giškiai S. Daukanto bičiuliai buvo sugrįžę į Žemaitiją, K. Kanapackis dar pasirodydavo šios svarbios institucijos koridoriuose.

Senato tarnautojo gyvenimą yra taikliai charakterizavęs V. Merkys. Žinoma, darbo užmokestis nebuvo didelis, ypač turint omeny sostinės pagundas ir brangesnį negu kitur pragyvenimą. Todėl nenuostabu, kad dalis tarnautojų, ypač su šeimomis, nevengdavo kyšių ir papildomo uždarbio. Net atsargusis S. Daukantas viename 1848 m. laiške yra prasitaręs "... Turiu tarnauti dviem ponams: pildyti tarnybos prievoles ir užsidirbti sau duonai bei drabužiams. Iš tos 300 sidabro rublių algos, kurią gaunu, negalima būtų išmisti ir apsirengti, jei nesiimčiau darbo per šalį"[17]. Mes jau užsiminėme, ką reiškė S. Daukanto paslauga bajorystės įrodymų beieškančiam bajorui iš Lietuvos. V. Merkys nurodo du atvejus, kai tokiu darbu (1840, 1846 m.) buvo užimtas S. Daukantas, bet tikriausiai jų būta ir daugiau. K. Kanapackio uždarbis ir K. Kanapackio bylos taip pat buvo susijusios su "darbu per šalį".

Koks tai darbas, jei dėl jo reikėjo stoti į teismą – gerai, kad prieš komercinį, o ne kriminalinį? Patiems K. Kanapackio viršininkams tai pradėjo ryškėti, gavus Peterburgo oberpolicmeisterio kanceliarijos raportą: "Kolegijos sekretorius Kanapackis turi pirklio Engelsono įgaliojimą rūpintis visais jo reikalais, tarp jų ir bylinėjantis su pirklio sūnum Pogrebovu dėl patalpų nuomos savo krautuvei..."[18] Anot policmeisterio, K. Kanapackis turėjo duoti parodymus, bet keliskart išsisuko. Senato III departamento oberprokurorui pareikalavus, K. Kanapackis pasiaiškino, jog jam buvo pavesta tvarkyti kai kuriuos finansinius ir teisinius pirklio Engelsono reika-

[13] L. Vambuto formuliarinis tarnybos sąrašas // Rusijos CVIA.– F. 1349.– Ap. 5.– B. 5769.– L. 165–166.

[14] S. Daukanto formuliarinis tarnybos sąrašas // Rusijos CVIA.– F. 1339.–Ap. 5.– B. 5769.– L. 295.

[15] K. Kanapackio byla Peterburgo komerciniame teisme // Rusijos CVIA.–F. 1347.– Ap. 94-d. 1.– B. 39.– L. 38, 46.

[16] K. Kanapackio dosjė // Centrinis valstybinis Spalio revoliucijos archyvas (Maskva) (toliau – CVSRA) – F. 109.– Ap. 3.– B. 1546.– L. 1–2.

[17] Merkys V. Simonas Daukantas.– P. 122–123.

[18] K. Kanapackio byla Peterburgo komerciniame teisme // Rusijos CVIA.– F. 1347.– Ap. 94-d. 1.– B. 39.– L. 2.

lus dėl parduotuvės. Tie reikalai iš pažiūros buvo labai vulgarūs. Vienas pirklys nuomoja parduotuvę kitam, pastarasis ima savavališkai keisti nuomos sutartis, konfliktas, ir taip toliau. Stebina, kad dėl tokio paprasto dalyko K. Kanapackis vengia susitikti su oberpolicmeisteriu, ieško užtarimo tarp rusų aristokratų (grafas Kiseliovas-Bezborodko) arba, besitęsiant bylinėjimuisi, pačioje 1844 m. pradžioje prašosi išleidžiamas į Kauno guberniją, kur, atseit, jo pasenęs tėvas nori palikti jam dvarą[19]. Gauna 28 dienas atostogų ir kovo mėnesį išvyksta į tėviškę. Panašu, kad dėl vienokios ar kitokios priežasties K. Kanapackis neskuba grįžti į tarnybą. Tuo pat metu popierių K. Kanapackio byloje gausėja, tai vienur, tai kitur išnyra jo vardas bylose, kvepiančiose finansinėmis aferomis. Pagaliau 1845 m. kovo 12 d. Senato III departamento oberprokuroras gauna Komercinio teismo raštą, kuriame pranešama, kad "kolegijos sekretorius Kanapackis už antiįstatymiškus veiksmus pašalintas iš varžytinių komisijos dėl subankrutavusio pirklio Michailo Menšutkino pirmininko pareigų..."[20] Pridėtas buvo ir 13 puslapių apklausos protokolas, iš kurio aiškėja, kad varžytinės nebuvo paprastas dalykas ir jų organizatoriai galėjo uždirbti neblogus pinigus, net veikdami pagal įstatymą. K. Kanapackio atveju buvo blogiau. Komercinis teismas užčiuopė įvairių machinacijų pėdsakus, tam tikrus finansinius dalykus, dėl kurių buvo galima pašalinti varžytinių komisijos pirmininką iš pareigų ir perduoti jį kriminaliniam teismui, nes K. Kanapackis tuo pat metu buvo ir Senato tarnautojas, ir bajoras. Jo bylos toliau vesti komercinis teismas negalėjo. Tuo pat metu mūsų herojus vėl atsiduria Lietuvoje, ir į Peterburgo instancijas ateina tik Panevėžio miesto gydytojo pasirašytas raštelis, jog K. Kanapackis apsirgęs sunkia kepenų liga ir į šiaurinę Rusijos sostinę atvykti negali[21]. Liepos mėnesį jis atleidžiamas iš užimamų pareigų Senate, o jo byla perduodama Rūmų kriminaliniam teismui. Kuo baigėsi visa ši afera, dabar sunku pasakyti. Nepavyko rasti archyvinės medžiagos visą šią istoriją narplioti toliau. Kad K. Kanapackis nebuvo nuteistas spėjame tik iš jau minėto represinių organų raporto, charakterizuojančio jį 1866 m. Tačiau ir čia atsispindi tokie pat asmenybės bruožai. Visų pirma K. Kanapackis, nors gyveno tyliai ir neparodė prielankumo 1863 m. sukilimui, tuo pat metu juokais ar rimtai (ne visada slaptų tarnybų agentai sugeba tai suprasti) galėjo pasigirti, jog caras Aleksandras II yra asmeninis jo draugas arba paprašyti leidimo priimti pravoslavybę[22]. Ši aplinkybė verčia priminti ir šeimyninę S. Daukanto leidėjo istoriją. Pagal formuliaro, išduoto 1843 m., informaciją, K. Kanapackis vedė Šveicarijos munici-

palinio tarėjo dukterį Emiliją Verder. Jo uošvis tarnavo Revelyje (Taline) muitinės tarnautoju. Kadangi po 1863 m. sukilimo buvo sunku net Pabaltijo gubernijų (Latvijos ir Estijos) valstybinėse įstaigose gauti darbą katalikui, o K. Kanapackis išreiškė viltį, kag jo uošvis padės jam įsidarbinti muitinėje, tai suprantamas motyvas pakeisti tikėjimą. Kuo visa tai baigėsi, neaišku, tačiau personalinės realijos atrodo visai įdomiai...

Dabar neįmanoma atsakyti į klausimą, kiek pinigų uždirbo S. Daukanto knygų leidėjas advokataudamas, tarpininkaudamas Peterburgo pirkliams. Tačiau apie tų pirklių turtingumą žinota: dėl kelių rublių skandalų jie nekeldavo. Čia verta tik pridurti P. Smuglevičiaus, 5-ajame dešimtmetyje tarnavusio Rusijos susisiekimo kelių vyriausiojo gydytojo štabe, nuotykius. Tiesa, P. Smuglevičiaus atveju įrodymų mažiau. Nerasta kokių nors teisminių ar policinių dokumentų, liudijančių tai, ką įtarė ir kuo P. Smuglevičių kaltino jo priešininkas, vienas 1863 m. vadų – Jokūbas Geištronas. Greta visokių blogybių, net įtarimo daktarą bendradarbiavus su slaptomis tarnybomis, J. Geištronas aprašė vieną aferą, kurią P. Smuglevičius su Juozapu (?) Valavičiumi iškrėtė greičiausiai apie 1850 metus. Tai buvo vertybinių popierių padirbinėjimo byla, kurios metu P. Smuglevičiaus bendradarbis J. Valavičius kalėjimo kameroje nusižudė. K. Kanapackio atvejis paprastenis, tačiau ir jis pakankamai gerai parodo XIX a. vidurio sąlygas, kuriomis gimė ir rutuliojosi lietuviškos veiklos sumanymai.

Ką sako mums ši istorija? Pirmiausia tai, kad lietuvių judėjimas buvo patekęs į nepaprastai sunkią padėtį. Oficialios Rusijos kultūrinės institucijos daugiausia galvojo apie tai, kaip realizuoti prievartinės rusifikacijos programą, o spyriotis tokiai politikai lietuvių demokratinės kilmės inteligentai neturėjo tokių sąlygų, kaip Lenkijos ar Lietuvos aristokratai. Jie – vidutiniai valdininkai ir plikbajoriai – neturėjo lėšų, palengvinančių priešintis kultūrinei rusifikacijai ir apskritai kultūrinei lietuvių degradacijai. "Tikslas pateisina priemones" – šis kontroversiškas šūkis buvo labai populiarus per visą XIX a. išsivadavimo kovų ir dvasinės rezistencijos istori-

[19] Ten pat.– L. 7.

[20] Ten pat.– L. 12.

[21] Ten pat.– L. 35.

[22] K. Kanapackio dosjė // CVSRA.– F. 109.– Ap. 3.– B. 1564.– L. 2.

ją (pradedant sukilimais ir baigiant J. Pilsudskio Bezdonių avantiūra – rusų pašto traukinio apiplėšimu). Mūsų draudžiamojo laikotarpio knygnešių biografijos taip pat yra puikus pavyzdys, kaip už įstatymo ribų nustumtos gyvybingiausios kultūros jėgos randa būdų, taip pat neįstatymiškų, kovoti su kliūtimis. Pridurtina, kad knygnešystė tuo pat metu buvo ir užsiėmimas, artimas kontrabandininko darbui, t. y. iš jos žmonės ir gyveno, ne tik aukodavosi. Tai realybė, kurią suvokdami galime sugrąžinti savo praeičiai istoriją.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

BELETRISTINIO IR MOKSLINIO STILIAUS PRADAI SIMONO DAUKANTO "BŪDE"

Kazys Grigas

Visi Simono Daukanto biografai ir veiklos vertintojai pirmiausia jį mini kaip istoriką, o kalbinius, tautosakinius, ūkinio šviečiamojo ir pedagoginio turinio darbus nurodo kaip antrinius, lyg ir papildomus užsiėmimus. Tačiau ne visuomet jis prisimenamas kaip literatas, nors tikrai yra vertas lietuvių istorinės prozos pradininko vardo. Ir ne bet kokio, o talentingo, nepakartojamo lietuvių istorinės beletristikos istorijoje išsiskiriančio savitumu. Jo aprašyti Lietuvos girių vaizdai, istorinių asmenų portretai, kruvinų mūšių paveikslai ir daug kitų epizodų žavi ne tiek istorinės tiesos tikrumu, kiek meninio žodžio įtaiga ir pasakojimo emocingumu. Troškimas įkvėpti skaitytojui pasididžiavimą tautos praeities didingumu ir tikėjimą jos šviesesne ateitimi buvo toks stiprus, kad kalbėti vaizdingai ir emocingai jam rūpėjo, ko gero, labiau, negu dėstyti plikus faktus. Praeities darbai ir žygiai, aprašyti jo plunksna, turėjo tapti ateities vizija, patriotinių siekimų įsikūnijimu, ir beletrizuotas pasakojimas tam labiausiai tiko.

Bet kartu Daukantas stengėsi būti ištikimas ir faktų tiesai, iš įvairiausių šaltinių rankiojo duomenis, jais rėmėsi. Ne visa turima informacija jį įtikino: vienų šaltinių žinios jam buvo parankios, atitiko jo susikurtą istorinio vyksmo sampratą, kitus teko koreguoti ar bandyti paneigti, bet kiekvienu atveju jo elgtasi sąžiningai, taip, kaip romantizmo idėjų įkvėptam istorikui atrodė. Ir čia nori nenori teko žiūrėti dokumentinio tikslumo, kalbėti moksline, ne meno kalba. Tokį stiliaus dvilypumą matome ir politinei istorijai skirtuose istorinių veikalų skyriuose, ir kultūros istoriją aiškinančiose "Darbų" bei "Istorijos žemaitiškos" padalose, ir pagaliau iš šių padalų išaugusiame kūrinyje "Būde senovės lietuvių, kalnėnų ir žemai-

čių"[1]. Ši knyga, deja, vienintelis istorinis veikalas, išėjęs Daukantui esant gyvam, turėjo parodyti lietuvių dvasinės ir materialiosios kultūros vaizdą. Joje šalia duomenų, surankiotų iš įvairių spausdintų šaltinių, Daukantas sutelkė daug gyvosios kalbos ir tautosakos faktų ir jais taip pat vadovavosi. Patarlių, priežodžių, frazeologizmų čia daugiausia. Šio tipo tekstai buvo autoriaus dėstomų žinių patikrinimo ir motyvavimo priemonės ir kartu viena iš Daukanto kalbinės raiškos sudėtinių dalių. Dvejopas šių kalbos elementų vaidmuo, pastebimas "Būde", ir bus aptariamas šiame straipsnyje.

Rašydamas "Būdą", Daukantas turėjo pirmtakų, aprašiusių lietuvių buitį, darbus, papročius, apeigas, senąją religiją. Savo tematika ir atskirais lietuvių kultūros vertinimo kriterijais "Būdas" artimas T. Lepnerio "Prūsijos lietuviui"[2], paskelbtam šimtmečiu anksčiau už "Būdą" (1744), o parašytam dar pusšimčiu metų prieš tai. Daukantas šią knygą turėjo, ja "Būde" daugeliu atvejų rėmėsi, iš jos citavo. Turėjo jis nusirašęs Lepnerio apraše atskiru pluošteliu paskelbtas patarles ir priežodžius ir kelis iš jų taip pat citavo. Atrodo, Daukantui turėjo patikti Lepnerio palankumas lietuviams ir jų kultūrai. Dar artimesnis galėjo jam būti M. Pretorijaus dvitomis veikalas apie Mažosios Lietuvos lietuvius, pavadintas "Prūsijos įdomybėmis"[3]. Tačiau sutrumpinta šio kūrinio redakcija buvo paskelbta tik po Daukanto mirties (1877), o rankraštis, Daukanto laikais gulėjęs Karaliaučiaus archyve, buvo jam sunkiai prieinamas. Vis dėlto Daukantas buvo su juo bent kiek susipažinęs, ir keliais atvejais "Būde" juo rėmėsi. Tai lyg ir patvirtintų A. Janulaičio spėjimą, kad Karaliaučiuje Daukanto lankytasi ir gal kiek padirbėta tenykščiame archyve[4]. Tačiau, jei taip ir buvo, Pretorijaus rankraštis, matyt, Daukanto turėta rankose trumpai, o gal kai kas iš jo žinota tik per kokį tarpininką. Nedaug ką Daukantas galėjo nusižiūrėti iš lenkų kalba apie lietuvių liaudies kultūrą rašiusio L. Jucevičiaus[5], kurio iki "Būdo" pasirodymo išleistus pasakojimus apie lietuvių kaimiečių kultūrą sudarė fragmentiškos įspūdžių pabiros. Apie senuosius tikėjimus šis tas į "Būdą" pateko iš J. Lasickio knygelės[6] bei T. Narbuto "Lietuvos istorijos" pirmojo tomo[7], tačiau šie leidiniai, matyt, Daukantui bevo nelabai priimtini. Bent jau į Narbuto publikacijas jo žiūrėta kritiškai. Vien iš to, kad, esant tokiam stambiam senosios religijos istorijai skirtam darbui, kaip Narbuto "Istorijos" pirmasis tomas, Daukantas specialiame "Būdo" skyriuje išdėstė iš esmės kitą tos religijos koncepciją, rodo, jog Narbuto lietuvių mitologi-

jos samprata jam buvo svetima. Narbuto mitologijos aiškinimus Daukantas yra kritikavęs ir viename iš savo laiškų[8].

"Būdas" – ne politinės, o kultūros istorijos knyga. Ją rašydamas, Daukantas palyginti nedaug pavartojo spausdintų bei archyvinių istorijos dokumentų. Pagrindinis ir patikimiausias duomenų šaltinis čia jam buvo iš vaikystės prisimenami kaimo žmonių papročiai, elgesio normos, tradicijos, gimtoji kalba, ta kalba funkcionuojanti tautosaka. Dainų, rašydamas "Būdą", jis turėjo gana daug, nes vos ne kartu su juo galėjo paskelbti "Dainių žemaičių" tomelį[9] ir planuoti netrukus išleisti kitą. Tačiau dainas panaudoti etnografiniame apraše, matyt, jam nelabai sekėsi. Dainos – vadinamo aukštojo poetinio stiliaus kūryba, pakylėta nuo realios tikrovės į jausmų ir simbolių plotmę. Jų pavyzdžiais motyvuoti konkrečius gyvenimo reiškinius, kaip darbai, pastatai, apranga, maistas, apeigos, senoji tikyba, dvasinė ir pilietinė vyresnybė, kariavimo būdas, prekyba ir pinigai beveik visai netiko, ir Daukantas šioje knygoje pasinaudojo tik keliais jų fragmentais. Pasakos[10] vėlgi daugiausia vaizduoja fantastinius, tikrovėje neegzistuojančius kraštus, nerealių galių veikėjus ir dar nerealesnius jiems padedančius gyvūnus. Jų siužetais remtis autoriui, užsimojusiam sukurti neišgalvotą tau-

1 Budą Senowęs-Lëtuwiû Kalnienû ir Zámajtiû ĩszraszę Pagał Senowęs Rasztû Jokyb's Łaukys.– Petropilie, 1845. Straipsnyje "Būdas" cituojamas iš paskutinės S. Daukanto raštų laidos: Daukantas S. Raštai. – V., 1976.–T. 1.

2 Lepner Th. Der Preusche Littauer. – Danzig, 1744.

3 Prätorius M. Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubüne... herausgegeben von Dr. W. Pierson.– Berlin, 1871.

4 Lietuviškoji enciklopedija. – K., 1937. –T. 6. – P. 139.

5 Jucewicz L. A. Rysy Żmudzi. – Warszawa, 1840; Jucewicz L. A. Wspomnienia Żmudzi... – Wilno, 1842.

6 Lasicii Poloni J. De Diis Samagitarum caeterorumque Sarmatorum et falsorom Christianorum...– Basileae, MXDCXV.

7 Narbutt T. Dzieje Starożytne narodu litewskiego.– Wilno, 1835.–T. 1.

8 Daukanto laiškai // Mūsų senovė.–1922.–T. 1.– Kn. 4–5. –P. 770.

9 Dajnes Żiamajtiû pagał Zôdiû Dajniniků iszraszytas. Pirmasis pėdelis.– Petropilie, 1846.

10 Pasakų rinkinį, datuotą 1835 m., rašydamas "Būdą", Daukantas turėjo. Žr. Grigas K. Simonas Daukantas ir lietuvių tautosaka // Simonas Daukantas. Žemaičių tautosaka. – V., 1983. –T. 1.–P. 33–35.

tos portretą, irgi nebuvo kaip. Išskyrus vieną mitologinę sakmę apie laumes ir užmirštą kūdikį, Daukantas pasakojamosios tautosakos necitavo. Liko smulkioji tautosaka – patarlės, priežodžiai, frazeologizmai, etiketo raiška, visa tai, kas turėjo pastovią leksinę sandarą ir buvo sudėtinė kalbos dalis, ekspresyviosios raiškos detalės. Va šiuose dalykuose Daukantas ir pastebėjo nemažai sąsajų su "Būde" aprašomais kultūros reiškiniais, į tas sąsajas rėmėsi.

Nesunku pastebėti, kad į "Būdą" patarlės ir frazeologija pateko iš dviejų šaltinių. Vienas jų – paties Daukanto savastis, jo raiškos priemonėmis tapę tradiciniai žodžių junginiai. Šeimoje, Žemaitijos kaime, o ir bendraujant su tautiečiais išsiugdyti kalbos įgūdžiai su visa šnekos vaizdingumo ir ekspresyvumo priemonių įvairove teikė jam nemaža patarlių ir frazeologijos atsargų. Gerai mokėjęs savo gimtąją kalbą ir visus spaudai skirtus raštus tik ja kūręs, Daukantas vaizdingą frazę mėgo ir vartojo kaip vieną iš įtaigos veiksnių. Taip į "Būdą", kaip ir į kitus istorinius veikalus, pateko daug tradicinių žodžių junginių, pavartotų rišliame kontekste. Kitas šaltinis – iš skaitytų leidinių jo paties išsirankiotos lietuvių patarlės bei kita frazeologija, taip pat – įvairiais būdais gauti rankraštiniai šios tautosakos rinkiniai. Jau minėjome, kad Daukantas, rašydamas "Būdą", turėjo po ranka iš Lepnerio "Prūsijos lietuvio" nusirašytą patarlių pluoštelį ir su nuorodomis į Lepnerį kelis tekstus citavo. Daug daugiau "Būdo" autorius turėjo šios tautosakos išsirašęs iš K. Milkaus žodyno[11] ir iš šio sąrašo imtais tekstais taip pat rėmėsi. Milkus didelę dalį patarlių savo žodynui buvo ėmęs iš XVII a. pabaiga – XVIII a. pradžia datuojamo J. Brodovskio žodyno rankraščio. Daukantas tai žinojo. Matydamas, kad apytikriai prieš pusantro šimtmečio užrašytos tradicinės frazės lygiai tokiais pat pavidalais vartojamos žmonių ir jo laikais, galėjo neabejoti jų ilgaamžiškumu ir jose įžiūrėti istorijos atgarsius. Kaip tik tai jis turėjo galvoje, nuolat "Būde" primindamas, kad ta ar kita jo laikais vartojama frazė yra paveldėta iš tolimos praeities, ir kad ji mena senas, prosenių šimtmečiais puoselėtas, elgesio, moralės normas.

Praeities atgarsius, tebeskambančius patarlėse, Daukantas mėgo priminti. Daug patarlių tekstų jis citavo čia pat pridurdamas: "kaipgi šiandien dar sakoma yra" (p. 449), "ir taip senu įpročiu šiandien sakoma yra" (p. 448), "todėl šiandien dar sako" (p. 448), "kaip šiandien dar tariama yra į paiką žmogų", (p. 585), "ką patarlės šiandien dar viršiaus minavotos stigavoja"

(p. 603) ir pan. Suprask: cituojami posakiai sukurti žiloje senovėje, prieš keletą, o gal ir keliolika šimtmečių; dabartinių lietuvių proseniai jais reiškė savo įsitikinimus, nuotaikas, skelbė doros ir elgesio normas; kalbos atminties dėka jie ėjo iš kartų į kartas ir štai dar šiandien žmonių nepamiršti. Pasiremdamas jais, paties girdėtais ir vartojamais, bet žodis žodin pasikartojančiais ir prieš pusantro šimto metų kitų žmonių paliktuose raštuose, autorius ir kūrė senovės lietuvių dvasinės kultūros paveikslą.

Neįmanoma straipsnyje išvardyti visų "Būde" Daukanto cituotų patarlių ir frazeologizmų, kurių galėtume priskaičiuoti apie pusantro šimto. Tenkinamės ryškesniaisiais į knygą patekusių tradicinių tekstų pavyzdžiais, vienur autoriaus pasitelktais jo teiginiams ir išvadoms patvirtinti, kitur tapusiais meninio pasakojimo sudėtine dalimi. Beje, du funkcinius stilius griežtai atriboti Daukanto kūrinyje nėra lengva, o gal ir neįmanoma, nes patarlės ir ypač frazeologizmai patys savaime yra kalbos ekspresijos elementai ir bet kokiame kontekste išlaiko tam tikrą meninės įtaigos krūvį. Antra vertus, ir patys emocingiausi knygos epizodai buvo sukurti istorinės tikrovės rodymo sumetimais. Jie buvo, bent jau paties Daukanto supratimu, mokslinių argumentų detalės. Todėl, skiriant moksliniu ir grožiniu stiliumi išreikštus pradus, galima tik žiūrėti, kurie iš jų kur atliko svaresnį vaidmenį.

Patarlėse Daukantas ieškojo atsakymų į daugelį klausimų. Iš jų citavimo ir interpretavimo būdų aiškėja, kaip jis suprato kalbos duomenų istorinę vertę. Kalba – ilgaamžis daugybės kartų informaciją, patirtį, išmintį, jausmų ir įspūdžių raišką akumuliuojantis ir išlaikantis mechanizmas. Pastovios formos tradicinėse frazėse galima įžiūrėti praeities kartų generuotas daugiau ar mažiau išbaigtas ištarmes, iš kurių įmanoma nuspėti, kaip kalbos vartotojai tolimoje praeityje žiūrėjo į atitinkamus gyvenimo reiškinius ir kaip juos vertino. Neveltui T. Narbutui rašytame laiške jis ragino šį mitologijos istoriką pasidomėti, kaip "Būde" ją aiškina "tikras lietuvis, kuriam kalba buvo vadovu"[12]. Įžiūrėdamas patarlėse tautai būdingus mąstymo standartus, jis bandė spręsti, kas praeityje yra buvę ir kokios protėvių vidinės nuostatos žymu tradicinėse frazėse. Deja, konkrečių tekstų reikš-

[11] Mielcke CH. G. Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Woerter-Buch.– Koenigsberg, 1800.

[12] Daukanto laiškai // Mūsų senovė. –T. 1.– Kn. 4–5. –P. 770.

mes aiškinti nelabai jam sekėsi: patarlių vaizdų semantiką jis suvokė gana tiesmukai, beveik visai nepaisė posakių poetikos, apie praeitį sprendė daugiausia pasikliaudamas tekstuose minimomis realijomis. Be to, nevengė atskirus savo teiginius motyvuoti keliomis skirtingų prasmių patarlėmis, galima sakyti, jų serijomis.

Temų ir problemų, kurias patarlių pagalba Daukantas bandė aiškinti, "Būde" daug, jos įvairios. Net keliose vietose, pavyzdžiui, rašoma apie lietuviams būdingą laisvės meilę. "Liuosybę savo,– sakė jis,– pervis mylėjo ir godojo, už kurią viso pasaulio aukso nebūt ėmę; todėl dar šiandien tariama yra: "Liuosas lab ir po kere begyvena"; atkakliai vergybos neapvežėjo ir už velnių darbą turėjo, tardami: "Velnias tau,– sako,– tevergauja, ne žmogus", o tiems, kurie tarė jiems vergauti ir kentėti, džiugindami juos laimingesne atente, visados vienokį atsaką davė tardami: "Lig saulė patekės, mums rasa ir akis išės" (p. 448). "Kas liuosą žmogų vergė,– skaitome kitoje vietoje,– tą šunimis suplėšydino, kaip šiandien dar yra sakoma į nedorą žmogų: "Šunies kąsnis" arba: "Šunys pamestą neėstų, šunkalys" (p. 586). Lietuvių tikėta, "jog kokiu žmogus esąs ant šio pasaulio, tokiu būsiąs ir po smerčio: jei čia vergu – ir ten vergu, jei čia liuosu – ir ten liuosu" (p. 603). Todėl nebijota žūti, drąsiai žiūrėta mirčiai į akis. "...ir taip sako įsirūpinęs žemaitis: "Diena mano – amžius mano" arba: "Diena būtoji", arba: "Ne saulės amžių gyvensiu", arba: "Pūsta tavęs ar manęs", arba sako "Nuo baimės mirusiam bezdalai skambina" (ten pat).

Visi čia Daukanto cituoti tekstai – tikros lietuvių patarlės ir frazeologizmai. Vienur jų ryšys su autoriaus samprotavimais apie laisvės branginimą ir narsą aiškesnis, kitur tolimas, o kartais tų dalykų ir visai nesama. Patarlių įvaizdžiai suvokiami kaip neginčijamos tiesos. Taip surašyti, su natūralių šnekų kontekstu nesusieti posakiai pakimba ore, atrodo kaip atsitiktinai į autoriaus kalbą įterpti priedai ir svarbiausia – neprabyla juose užkoduota meninių įvaizdžių jėga.

Geriau Daukantui sekėsi tradicinius posakius priminti, pasakojant apie lietuvių prisirišimą prie gimtojo krašto. Net dusyk jis kartojo tą patį motinų atodūsį dėl svetimoje žemėje galvą paguldžiusio sūnaus. "Šiandien žemaitė ar kalnėnė, išgirdusi svečioj žemėj sūnų mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo yra: "Vaikeli brangusis,– sako,– svetima žemė tavo kaulus uždengė"; ir taip nesigaili, jog sūnus mirė, bet to, jog jis svetimoj žemėj paliko palaidotas" (p. 457–458). Kitoje vietoje to paties posakio prisireikė aiški-

nant senovės lietuvių pažiūras į pomirtinį gyvenimą. "Kritusį karėj savo karvedį turėjo pagrobti iš nagų neprietelių ir gimtoje žemėje sudeginę palaidoti, kas buvo visų didžiausia goda, laime ir tikybos atlikimu, nesgi pagal jų nuomonę tas tiktai tegalėjo į dangų eiti, kas buvo savoj žemėj palaidotu, kitaip klaidžiojo jo dūšia po medžius, namus ir tyrus, viso pikto kentėdama ir pati daug pikto darydama savo gentims ir žmonėms, jog jos nepalaidojo. Todėl visų smarkiausioj mūšoj turėjo kritusius nuo neprieteliaus panešti ir juos savo daba palaidoti, ką iki šiol žemaičiai tebminavoja, kaipogi šiandien dar motina žemaitė, išgirdusi savo sūnų svečioj šaly mirusį, pirmieji žodžiai jos širdgilo yra: "Vaikeli..." Tokiais, kaip ir kai kuriais kitais atvejais tradicinis tekstas lyg ir pritampa prie autoriaus dėstomų dalykų ir jų įspūdingumą sustiprina. Nesuplakami skirtingų prasmių posakiai, motyvuojant kokį vieną atskirą teiginį.

Skyriuje, kuriame aptariamas senovės lietuvių tikėjimas, Daukantas mini dievybę Perūno vardu ir kildina ją iš žodžio *perėti*. *Perūno* ir *perkūno* žodžių reikšmes esą supainioję lietuvių kalbos dorai nemokėję svetimtaučiai. Netiksliai esą jų aiškinamas tradicinis tekstas "Perkūnali dievali, nemušk žemaičio, o gudą kaip šunį rudą" (p. 492), perkūnui priskiriant dievybės funkcijas. "...nepermanydami jų kalbos, parašė, jog lietuviai perkūniją už dievą turintys ir garbinantys. Lygia dalia ir visus kitus Perūno dievo privalumus, viršiau minavotus, ypatingais dievais pramanė" (p. 492–493). Negalėdamas šios savo teorijos paremti istoriniais dokumentais nė kokiais kitais tradiciniais tekstais, jis čia tiesiog prieštaravo savo paties citatai. Atrodo, kad subjektyvi autoriaus idėja nepakluso po ranka turėto teksto tiesai. Vis dėlto Daukanto garbei reikia priminti, kad čia jis cituojamo teksto neklastojo – žodžio *perkūnali* nekeitė į *perūnali* ar kaip kitaip.

Nevengė "Būdo" autorius cituoti posakių apie antgamtines būtybes, kurių istoriškumui patvirtinti kitų duomenų, matyt, neturėjo. Tai jis darė korektiškai, pakartodamas turimus tekstus ir tik vienu kitu žodžiu juos pristatydamas. Taip prabėgomis užsiminta apie antgamtišką saulės prigimtį. "...sekantis patarlėmis ir dainomis,– rašė jis,– gal manyti, jog saulė vaikus turėjusi, kaipgi šiandien dar yra tariama į sužyžusį žmogų, sako: "Tam nė saulės duktė neįtiktų", nes kokia ta duktė yra buvusi, to negali rasti" (p. 505). Visai trumpai ten pat paminėti ir L. Rėzos dainų leidinyje[13] Daukan-

[13] Dainos oder litthauische Volkslieder gesammelt, übersetzt und mit gegenüber stehendem Urtext herausgegeben von L. J. Rhesa.– Königsberg, 1825.

to pastebėti saulės šeimynos motyvai. Išvardytos kai kurios kitos mitinės būtybės kaip indėvės ("Kuri čia tave indėvė suka" p. 505), Giltinė ("Giltinių kalpa", "Eik sau po giltinių" p. 505), Laumė, Laima, Nelaimė, Jorė. Beprasmiška būtų priekaištauti Daukantui, kad jis čia neaiškino cituojamų tekstų stilistinių funkcijų, nes jo laikais apskritai folkloristams, ne tik istorikams ar rašytojams, dar buvo toli iki to, o tekstų publikavimo ir paviršutiniškų prasmių paieškų atžvilgiu tai buvo lietuvių istoriografijoje šioks toks pradžiamokslis.

Bet našiausiai Daukantas panaudojo "Būde" frazeologiją, pats nuolatos prabildamas jos vaizdais. Ištisas knygos pastraipas jis sukūrė ne ramstydamas tradicinėmis frazėmis savo žinias ar pažiūras, o sakydamas jas, kaip savo. Tokiais atvejais vaizdingas žodis pats susiranda sau vietą, autorinės ir tradicinės kalbos detalės susilieja į nedalomą visumą, įgyja natūralų švytėjimą. Minties ir vaizdo pilnatį, pavyzdžiui, iškart pajuntame skaitydami stebinančia vaizdo jėga pasižymintį Daukanto pasakojimą apie kaimo gryčiose išlikusią gyvą lietuvių kalbą. "...tiktai viena pati jų kalba it žalia bruknelė, nuo speigų apšarmojusi, lig šiai dienai tebežaliuoja, kaip ženklas viso to buvusio" (p. 408). Liaudiškas kalbos palyginimas su žalia bruknele, sustiprintas žiemos speigų ir šarmos metaforomis, sunkių tautos negandų fone užgauna jausmus ir protą. Tebežaliuojančios bruknelės motyvas įžiebia ateities viltį, išsaugota kalba čia – ženklas, kad tauta nežuvus.

Žmogaus susigyvenimą su gamta Daukantas pavaizdavo vos ne kaip sakralinį vyksmą. Priminęs, kad "kalnėnai ir žemaičiai kieles, gandrus, blezdingas, varnus, arba kriauklius, šarkas, triškius, žyles už šventus turi" (p. 520), jis toliau pasakoja apie kaimiečių šnekose kas pavasaris minimas simbolines paukščių pasirodymo prasmes. "Nesgi žinoma yra, jog kielė parlėkusi ledą spiria laukan, gandras parveda pavasarį, blezdinga šilimą ir nieko pikto žmogui nedaro, bet, su juo draugėj gyvendami, džiaugiasi lygiai vasaros linksmybėmis" (p. 521). Ir kielės, išspiriančios ledą, tradicinis įvaizdis, ir simboliški kitų pavasario pranašų motyvai liaudiški. Jais prakalbęs Daukantas – tikras beletristas.

Su beletristo polėkiu aprašė Daukantas atskirus mitinius siužetus. Toks yra jo pasakojimas apie amžiną perkūno ir velnio nesantaiką. "...ūkiantis ir žaibuojant ir iš tolo krušai kriokiant ar kitai kokiai baisiai nočiai gorinant, šeimininkas, paėmęs visų skanųjį valgį, tankiai lašinių paltį į kukšterą įkabinęs, kepurę nuvožęs, apnešė tris kartus aplink savo rugius ar varstą,

trigubai tais žodžiais melsdamas Perūną, savo Titį: "Perūne dievali, nemušk ant mano javų to kipšo, melsiu tave šia palčia lašinių", nesgi tariama buvo jei jis susigrums su kipšu ant jo javų, jam nuo to didi iškada, arba žala nutiks" (p. 537). Išnašoje nurodomas citatos šaltinis – minėta Lasickio knygelė apie lietuvių dievus[14], bet ir pasigautas mitologinis tekstas, ir autorinis komentaras čia vienas kitą papildo, rikiuojasi į meninę visumą.

Beletristo vaizduotės užmojis atsiskleidžia vestuvių apeigų aprašyme, kur išskaičiuojami jaunamartės vaišių patiekalai. "Čia ji atidarė savo skrynias, skrynales, prikrautas pyragų įvairių įvairesnių ir skanių skanesnių, kepenių ir pečenkų, kvepiančių kvepiančesnių visokių gyvulių, žvėrių ir paukščių kieminųjų ir medinųjų, midaus, alaus seno senesnio, stipraus stipresnio, vietoje vynų ir orielkų gėrė kumelės pieną nugeižėjusį, trumpai sakant, vieno paukščio pieno tenai nebuvo" (p. 463–464). Laipsniuoti epitetai, hiperbolės, visa vaizdingų žodžių tirada čia susiderina į įspūdingą visumą, prabyla į skaitytoją labai įtaigiai. Daukantas su tokiais ir panašiais pasakojimo epizodais iškyla prieš akis kaip stiprus beletristas. Pamatome "Būde" pirmąsias lietuvių grožinės prozos kregždes.

Matydami visa tai ir pradedame abejoti, ar Daukantas rašytojas kartais nepranoksta Daukanto istoriko. Bent jau šių dienų skaitytoją tokios teksto atkarpos labiau veikia tikrai meniškų epizodų įspūdingumu, negu aprašytų istorinių faktų tikrumu. Senąją Lietuvos kultūrą Daukantas išaukštino, idealizavo, ir šiandien mes ją daugeliu atžvilgių priimame kaip meninę išmonę, negalinčią pretenduoti į istorinę tiesą. Ta išmonė mus veikia, ji iškyla prieš mūsų akis kaip graži vizija, kuri žmogų ir pilietį taurina, išjudina patriotines aspiracijas. Tad ir keliame klausimą, ar nevertėtų Daukantą labiau įvesti į lietuvių literatūros istoriją, negu iki šiol tai buvo daroma. Jis to nusipelno. Nuostabūs jo sukurti gamtos vaizdai, Lietuvos istorijos iškilūs įvykiai, liaudies buities motyvai turėtų nelikti nepastebėti vidurinių mokyklų programose, juos dažniau turėtume rodyti mūsų plačiajai visuomenei.

[14] Lasickio tekstą Daukantas citavo netiksliai: *Percune* pakeista į *Perune, dievvu* – į *javų, palti miessu* – į *melsiu tave šia palčia lašinių*. Žr. Lasickis J. Apie žemaičių... dievus.– V., 1969.–P. 47.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"

Vytautas Jurgutis

Petrapilyje 1846 metais S. Daukantas išsispausdino knygelę "Dajnes Žiamajtiû" (toliau DDŽ). Kokia jos vieta mūsų liaudies dainų rinkimo ir skelbimo istorijoje?

Galime skirti ištakas, platėjančią ir gilėjančią vagą, išsiliejančią galiausiai į plačiąsias marias.

Ištakos – tai pirmosios dainos, užrašytos Pilypo Ruigio "Meletemoje" (1735) lietuviškai ir lotyniškai ir paskiau išspausdintos jo "Lietuvių kalbos tyrinėjime" (1745) lietuviškai ir vokiškai. Dvi dainos abiem atvejais tos pačios, trečioji ("Meletemoje") "Szelmjei Lenkai į krygę jojo", ir, vietoj šios, ketvirtoji ("Tyrinėjime") "Anksti Rytą Rytužį"[1].

Ruigio paskelbtos dainos sudomino vokiečių šviesuomenę. Ruigys "Tyrinėjime" lyg teisinasi: "Nederėtų man čion tokie niekai dėti", ir susilaukė G. E. Lesingo priekaišto: "Dievotasis vyras atsiprašinėja, kad tokius niekus įdėjo; manding jis galėtų atsiprašyti, kad nedavė jų daugiau" (1759). J. G. Herderis įdėjo lietuvių dainų (vokiškai) į savo išgarsėjusį rinkinį "Tautų dainos" (1778–1779), tarp jų ir gražiausią Ruigio dainą "Asz atsisakiau sawo Moczuttei", o J. V. Gėtė ją įtraukė (iš Herderio) į savo muzikinę pjesę "Žvejo duktė" (1782).

XIX a. pradžioje Liudvikas Rėza išvedė lietuvių dainų rinkimą ir skelbimą iš ištakų šaltinio į platesnę vagą, kuriai buvo lemta nebeišsekti. Pats rinkęs dainas ir pasitelkęs užrašinėtojų, jis Karaliaučiuje 1825 m. išleido rinkinį "Dainos oder Litthauische Volkslieder" (2-asis leid. 1843 m.). Rėza paskelbė 85 dainas (lietuviškai ir vokiškai), įtraukė ir tris Ruigio paskelbtąsias, paminėjo jį kaip pirmąjį lietuvių dainų užrašytoją ir skelbėją. Rėza

pirmas susidomėjo melodijomis ir knygos pabaigoje įdėjo 7 dainų gaidas. Jis buvo surinkęs daugiau dainų nei paskelbė. Antai Albinas Jovaišas iš Rėzos archyvo paskelbė dar 145 dainas ir 57 melodijas[2].

Mažojoje Lietuvoje L. Rėzos vagą toliau varė būrys tęsėjų. Antai Eduardas Gizevijus XIX a. pirmojoje pusėje Karaliaučiaus žurnale "Neue Preussische Provinzial-Blätter" paskelbė atskirais pluoštais keliasdešimt lietuvininkų dainų[3].

Trečiajame XIX a. dešimtmetyje vaga pakrypo iš Mažosios į Didžiąją Lietuvą. Vilnius buvo tada "nuo žemaičių beapsėstas". Būrelis studentų žemaičių pažadino tą lituanistinį sąjūdį, kurį aprašė Vincas Maciūnas[4]. Jie domėjosi Lietuvos istorija, lietuvių kalba, tautosaka, visa lietuvių kultūra. Profesorius I. Loboika ragino studentus žemaičius rinkti liaudies dainas. S. Daukantas 1822 m. ("Darbų senųjų lietuvių ir žemaičių" Prataryme), dar p r i e š L. Rėzos "Dainas", turėjo nuostatą: "Senų dienų dainės gali daug atsiminimų ir palaikų senovės rodyti, kurias dar šiandien, nors retai, bet daugioj vietoj dainiuoja"[5]. Tos minties jis nepamiršo tarp daugelio kitų savo darbų, nes "visas jo gyvenimas, kūrybinė biografija yra kaip reta nuoseklus bandymas realizuoti jaunystės idealus"[6]. S. Daukantui tada dar nebuvo metas atsidėti dainoms. Užtat Simonas Stanevičius pirmasis Lietuvoje pratęsė P. Ruigio, L. Rėzos pradėtą vagą.

Vilniuje 1829 m. S. Stanevičius išleido "Daynas Żemayczių" (30 dainų) ir Rygoje 1833 m. (Jurgio Plioterio lėšomis) – jų melodijas: "Pàżìmes żemaytyszkas gâydas" (parengtas vienu metu su dainomis dar 1829 m.). Jis suvokė organinį melodijos ryšį su dainos tekstu, laikė ją neatskiriama dainos dalimi: "...nesang daina be natos rodos man esanti kaip kūnas be dūšios arba, žodžiais pirmosios dainos sakant, akmuo be kraujo"[7]. Tuo požiū-

[1] R u i g y s P. Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas.– V., 1986, –P. 93–96, 155–156, 251–254, 307–309.

[2] R ė z a L. Lietuvių liaudies dainos. (T.) 2 / Paruošė A. Jovaišas.– V.: Vaga, 1964.

[3] Vienas E. Gizevijaus 18 dainų pluoštas yra perspausdintas "Lituanistinės bibliotekos" tome "Lietuvininkai" (–V., 1970. –P. 171–185, 444).

[4] M a c i ū n a s V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje.– K.: VDU, 1939.

[5] D a u k a n t a s S. Raštai.– V., 1976. –T. 1.–P. 39.

[6] Ž u k a s S. Simonas Daukantas.– V., 1988. –P. 7.

[7] S t a n e v i č i u s S. Raštai.–V., 1967. –P. 143.

riu Stanevičius pralenkė Rėzą, paskelbdamas ne kai kurių, bet v i s ų savo publikuotų dainų melodijas.

S. Stanevičius rinko dainas pats, buvo sukaupęs apie 150 užrašymų, bet jie neišliko. Dėl to negalime palyginti paskelbtųjų tekstų su pirminiais jų užrašymais. J. Lebedžio teigimu, Stanevičius paskelbė dainas tiksliai, nieko netaisydamas, nekeisdamas[8].

S. Stanevičius numanė pravėręs tik mažą "dainų skrynelės" plyšelį. "Pratarmę" jis baigia žodžiais: "Apey dainas kuriu daugibes tolesniese Lituwos ir Żemayczіu żemes szalyse ira randamas, ar anos bus kumet surynktas yr yszdutas, nieka ne sakau yr ne lemiu; prydedu tyktay, jog geystynas ira dayktas, idant wysyszkas grażesniuju daynu żemaytyszku surynkymas ysztiktas yr yszspaustas butu."[9]

Nesulaikysi upės bėgimo. Srautas nebegalėjo sustoti ir nesustojo. Atėjo Simono Daukanto eilė.

S. Stanevičiaus "Dainas žemaičių" (1829) ir S. Daukanto "Daines žemaičių" (1846) skiria 17 metų tarpas. Kiti darbai, gyvenimo sąlygos, išvykimas tarnauti į Rygą neleido Daukantui anuomet įsitraukti į tautosakos rinkimą ir skelbimą. Bet jaunystės sumanymų jis nebuvo išsižadėjęs. Pasirodę L. Rėzos, S. Stanevičiaus rinkiniai tik brandino ryžtą pratęsti tai, ką jie jau buvo nuveikę.

1834 m., atsisakęs tarnybos Rygoje, Daukantas atostogavo Žemaitijoje ir, prieš išvykdamas į Petrapilį, pamėgino pats užrašinėti dainas. Išliko to meto jo ranka rašytas 18 dainų pluoštas, rinkinėlis "Canticula Lithuanica" (SD XXII)[10]. Vėliau daugelį tų dainų, ištisai arba paderinęs su kitais variantais, jis įtraukė į DDŽ. Tą pačią vasarą Daukantas, susitaręs su Jurgiu Pabrėža, ieškojo talkininkų, kurie siųstų jam užrašų į Petrapilį. Talkininkai neapvylė, ir ilgainiui susikaupė nemaža užrašytų pasakų, dainų, smulkiosios tautosakos. Atėjo metas doroti tą medžiagą.

Visko iškart neaprėpdamas, Daukantas sudėliojo į vieną didelių lapų pluoštą kelių talkininkų užrašytas pasakas (tarp jų buvo ir 12 dainų), įrašęs antraštę "Pasakas Massiû suraszitas 1835 metuse Apigardosî Kretiu, Pałongos, Gundenês", ir paliko gulėti. Smulkiąją tautosaką skelbė savo knygelių prieduose (taip pat ir DDŽ). O pats pagaliau atsidėjo rengti spausdinti "Daines žemaičių". Akstinas nebeatidėlioti gal buvo 1843 m. pasirodęs 2-asis L. Rėzos "Dainų" leidimas, kurį įsigijo savo bibliotekai ir įtraukė iš jo 5 dainas į savo knygelę (DDŽ 33, 37, 94, 95, 96).

Tarp išlikusių rankraščių galime išskirti tuos dainų užrašymų pluoštus, kuriuos Daukantas buvo gavęs p r i e š 1846 m. Tai tie, iš kurių bent vieną dainą jis pasirinko dėti į DDŽ. Tuose pluoštuose užrašyta apie 410 dainų. Iš tikrųjų tada jo turėta daugiau užrašymų. DDŽ išspausdinta 10 dainų (DDŽ 63, 76, 81, 82, 83, 85, 100, 105, 107, 108), kurių užrašymų išlikusiuose rankraščiuose nėra. O tuose dingusiuose pluoštuose galėjo būti dar kitų užrašymų. Be to, yra DDŽ kelios dainos (5, 19, 78, 80, 89 ir kt.), kurių artimi variantai išlikę, bet nesutapimų spausdintuose DDŽ tekstuose gerokai daugiau nei šiaip Daukanto pataisų kitose dainose. Galimas daiktas, kad šios dainos paskelbtos pagal kitus, dar artimesnius, bet neišlikusius užrašymus.

Ne visi pluoštai vienodos vertės. Tikras laimikis buvo Daukantui du dideli, gerai žemaičių tarme užrašyti pluoštai: SD XXI (antraštė "Spiewy Żmudzkie") – 89 tekstai, rašyti viena ranka (braižas panašus į A. Gadonskio rašyseną), ir SD XXXIII pluošto pirmas 100 užrašymų (antraštė "Dayneles Żemaytyszkas"). Vien iš jų Daukantas pasirinko skelbti apie 80 dainų. Jų neturėdamas, vargu bau ar būtų galėjęs parengti DDŽ.

Įsitraukdamas į didžiąją dainų rinkėjų ir skelbėjų vagą, S. Daukantas pratarmėje mini pirmtakus – Ruigį, Rėzą, Stanevičių. Tradicijos tęstinumą ženklina Ruigio daina "Aš atsisakiau savo močiutei". Rėza ją pakartojo "Dainose" (d. 40), o iš Rėzos – S. Daukantas (DDŽ 94).

Rengdamas tekstus spausdinti, Daukantas susidūrė su nemažais sunkumais. Jam teko apdoroti ne visada kokybiškus talkininkų užrašymus. Neretai sutrikdavo teksto ir melodijos ryšys, nes rinkėjas nebuvo girdėjęs dainų dainuojant. Daugelį metodikos problemų teko spręsti pačiam, savo galva, ir ne visada sėkmingai.

Daug dainų buvo užrašytų ilgomis eilutėmis, neposmuotų. Daukantas

[8] L e b e d y s J. S. Stanevičius ir jo palikimas. // Stanevičius S. Raštai.– V., 1967. –P. 14.

[9] S t a n e v i č i u s S. Cit. veik. –P. 72.

[10] SD – S. Daukanto pagrindinis rankraštinis lietuvių liaudies dainų rinkinys (pluoštai I–XXXIII), saugomas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne. Romėniškąja skaitline žymimas pluošto numeris, arabiškąja – dainos numeris pluošte.

pratęsė pirmtakų tradiciją, posmuodamas trumpomis eilutėmis, dvieiliais, trieiliais, ketureiliais ar didesnio eilučių skaičiaus posmais, o kai kuriuos tekstus surašydamas be posmų. Didžiąją dainų dalį jam pavyko gražiai suposmuoti. Bet pasitaikė, kad palyginti gerai užrašytus posmus jis apgadino[11]. Ypač kai pažeisdavo strofų sandarą, mechaniškai posmuodamas dainą.

Strofa – tai suglaustų eilučių grupė, sudaranti atskirą vienetą, kaip savarankišką ritmų (rimuotų ar nerimuotų) struktūrą. Kiekviena strofa paprastai baigiasi tašku, reiškiančiu sakinio pabaigą; strofa yra tad uždaras, sau pakankamas vienetas[12]. Strofa paprastai esti išbaigta ne tik intonaciniu, bet ir sintaksiniu bei semantiniu atžvilgiu, sudaro vieną posmą, dainoje paprastai atliekamą pagal tą pačią (pasikartojančią) melodiją.

Daukantui strofos nesutapimų su posmu pasitaikė ypač tais atvejais, kai užrašytojui (arba jam pačiam) praleidus teksto eilutę arba nepakartojus pirmesnio posmo pabaigos tolesnio posmo pradžioje, pusė strofos likdavo pirmesnio posmo gale, o antroji pusė nusikeldavo į tolesnio posmo pradžią.

Pavyzdys – kad ir DDŽ 1 (Oj Łakśztingalele)[13]. Dviejų pirmųjų posmų strofika gera. Bet nepakartojus antrojo posmo pabaigos eilučių (nors užrašytojas buvo jas pakartojęs), kituose posmuose susiplakė vienos strofos pabaiga su kitos pradžia.

DDŽ 1 (nuo 2-o posmo)	Reikėtų
...Kou asz gĩjdosiu	*...Kou asz gĩjdosiu*
Kiaurą dĩjnelę?	*Kiaurą dĩjnelę?*
Piemenelej drasko	*Piemenelej drasko*
Mąną lizdelį.	*Mąną lizdelį.*
Artojei gaudo	*[Piemenelej drasko*
Ir mąnį patę,	*Mąną lizdelį,]*
Sakę nulesós	*Artojei gaudo*
Kwijtiu dirwelès	*Ir mąnį patę.*
Sakę pabajdiós	*Sakę nulesós*
Bierus žĩrgélus...	*Kwĩjtiu dirwelès,*
	Sakę pabajdiós
	Bierus žĩrgélus...

Panašiai strofika sutriko DDŽ 25 (nuo 7-o posmo), DDŽ 28 (nuo 2-o posmo), DDŽ 30 (nuo 6-o posmo), DDŽ 32 (nuo 8-o posmo), DDŽ 54

(nuo 4-o posmo), DDŽ 57, 104 ir kitur. DDŽ 92 (Po tawo nu musû / Atsitolinimo), užrašytojui atsitiktinai praleidus pirmojo posmo fragmentą "kai tavęs nebmatau", Daukantas suposmavo trieiliais, ir strofika sutriko per visą dainą, nors šią vieną (beje, autentišką) eilutę atstačius (iš kitų turėtų variantų) ir suposmavus ketureiliais, strofos būtų darniai sutapusios.

Pasitaikė ir daugiau nesėkmių dėl nevykusio posmų formos pasirinkimo. Antai DDŽ 66 (Oj gieriau, gieriau) reikėtų pagal gerą autentišką užrašymą SD XXXIII 34 (sp. DŽT I 172)[14] posmuoti dvieiliais. Daukantas kiekvieną dvieilio eilutę padalijo perpus ir suposmavo ketureiliais. Bet eilutės jam pasirodė per trumpos ir, kad būtų sklandesnės, jis įterpė nuo savęs per visą dainą papildomų (beje, nebūtinų) žodžių, kurių užrašyme nebuvo, gerokai nutoldamas nuo autentiško teksto. Pailiustruokime tai fragmentu.

SD XXXIII 34

...Dyweris tary ant gierdams
buk sweyka martely.

Dar asz neiusu martely
dar nepraminkiet wardely

Pękiu Brotaitiu sesely
bałtos matuszys dukrely.

DDŽ 66

...Dijweris tarę
Munį ąnt gérdams.
Buk swejka *szenden*
Mąna martele,
Dar asz ne jusû
Essu martele,
Dar nepraminket
Tokió wardeló.
Pęnkiû brotatiû
Essu sesele,
Bałtos matuszęs
Essu dokrele.

S. Daukantas bus pats pastebėjęs kai kurias tokias savo nesėkmes. Po 1846 m. jo rengtuose dainų pluoštuose (SD XXX, SD XXXI) strofikos

[11] G r i g a s K. Simonas Daukantas ir lietuvių tautosaka // Daukantas S. Žemaičių tautosaka. – V., 1983. – T. 1. – P. 23.

[12] G r e i m a s A. J. Iš arti ir iš toli. – V., 1991. – P. 139.

[13] Po DDŽ numerio skliausteliuose rašoma pirmoji dainos eilutė.

[14] DŽT I (santrumpa) – D a u k a n t a s S. Žemaičių tautosaka. T. 1. Dainos. – P. 574, [2]. – Skaitlinė žymi dainos ir jos komentaro numerį knygoje.

pažeidimų beveik nėra. Kai kurias DDŽ dainas, kurias redaguodamas buvo labiau nutolęs nuo užrašymo teksto, Daukantas tiems pluoštams perredagavo iš naujo pagal kitus arba tuos pačius variantus. Antai SD XXXI 6 (Prisiejau rutu darželį) yra DDž 66 variantas, to paties tipo daina (LDK V 2134)[15], su tokiu pat mergelės dialogo su dieverėliais motyvu. SD XXXI 6 suredaguota pagal K. Maigio (Moigio) atsiųstą 1847 m. užrašymą (sp. DŽT I 174). Šįkart Daukantas ištikimai laikosi autentiškesnio užrašymo, beveik nieko nekeisdamas. Antras pavyzdys – DDŽ 118 (antraštė Awytes) ir XXXI 14 (antraštė Piemenelis). Abu šie tekstai suredaguoti pagal tą patį 1845 m. K. Maigio (Moigio) nuo Aluntos Daukantui atsiųstą A. Strazdo "Pasterkos, arba piemenų giesmės" nuorašą (beje, jau kiek nutolusį nuo autorinio teksto; sp. DŽT I 336). DDŽ 118 Daukantas buvo savaip pertaisęs kai kuriuos dvieilius, o SD XXXI 14 – anų savo pataisų atsisakė ir labiau laikėsi autentiškesnio nuorašo, tik kiek paįvairindamas priedainio antrąją eilutę po kiekvieno posmo.

Lygindami DDŽ dainas su užrašymais, pagal kuriuos buvo redaguojamos, matome, kad Daukantas taisė leksiką, pakeisdamas skolinius lietuviškais žodžiais arba kitaip skolinių išvengdamas. Užrašymuose mirgėte mirgėjo *panely, panos, paniułayty* ir pan. (gal tokia buvo anuomet mada). Tęsdamas L. Rėzos, S. Stanevičiaus tradiciją, Daukantas kone visur taisė į *mergele, merguželе, mergużajte*, ir tos pataisos dainose pritapo. Kartais jos buvo išties išradingos, antai užrašymo eilutę *Kielkiet panas pawejziekiet* pataisius *Pawejziekét merguželes* (DDŽ 22). *Bagotas* taisė į *tártingas*, dažnai irgi sėkmingai (antai DDŽ 72: *Bus óž tamstą tártingesnis / Ir kalbelie małonesnis)*. Bet kartais tekdavo paaukoti rimą, antai pataisius eilutėje *O kuri bagota kayp egle szakota į tórtinga...* (DDŽ 17). Arba DDŽ 91 gale užrašymo *Reyks tau jau pakutawoti / Smałom gerkła szmarawoti* pataisius paskutinę eilutę į *Par kiaurą metą badautĩ.* Pataisų mažiau tradicinėse ir labiau literatūrinės kilmės dainose. Visų jų čia aptarti neįmanoma, todėl pateikiame tik pluoštelį pavyzdžių.

Antai *cieła* Daukantas paprastai taisė į *kiaurą* (naktį, dieną, metą) arba *wissą* (dvarą); *nedaryk falszywa* – į *nebuki wyliejó*; *smutna, smutny, smutkas* – į *ludna, ludnums; dabosi* – į *miliesi; skleyniczy, kyliczkas, kiliczkely, kieliszkas* – į *taurele, tauragele*; *ledwa kow giws* – į *wos gywas*; *żiczidami* – į *linkiedami*; *biednaluw* – į *wargalui*; *kuska* – į *rajsztis*; *żalnierius* – į *karejwelis; wayna, waynele* – į *kare, karele*; *żieławoti, lementawoti* – į *raudoti*;

karietely, karietas – į *ratelej*; *durnistele, błożniste* – į *pajkybe, patieszys* – į *palinksmins*; *azdabyiaw* – į *grażinau*; *neparstos* – į *nelausaj*; *szalbierelis* – į *wilokelis*; *słaunumelis* – į *garsumelis*; *czewerikus* – į *kórpeles*; *storokies* – į *wejziekes*; *wiernaj* – į *tikraj*; *kupczelus* – į *prekelus*; *żalu szubu* – į *bałtó rubó*; *pierynely* – į *patalelis, łowużele*; *newieriki* – į *netikiek*; *okatlyway* – į *małoningaj*; *lik moiaus gała* – į *...sieięs*; *wzdzięcznus tonus* – į *miłą bałsą*; *tu seno zwyczziaiu* – į *...iprotį*; *żywnasty rąda* – į *peną sau...*; *pawożnas* – *paorós*; *kawoies* – į *słapstos*; *szczeslywas* – į *łajmingas*; *błagasłowik* – į *pałajmink*; *proces* – į *darbai*; *szynawokiat* – į *pataupykit* (matuszajtes); *rozmaitays* – į *iwajrejs* ir t. t.

Nors surinkus į daiktą tų leksinių pataisų yra daug, bet dainose jos išsibarstę po vieną kitą beveik nepastebimos (nebent lygintume su pirminiais užrašymais) ir paprastai neužgožia autentiško tradicinės dainos kolorito bei skambesio. Antai DDŽ 9 pakeista tik viena žodžio forma: *Norint óżtwerkét...* į *Noris...*; DDŽ 51 – *Par ciełus metus...* į *Par wissą metą...* bei *Wiernaj dumojau* – į *Tikraj...* Tas pat yra daugelyje tradicinių dainų (apie 60). Leksikos taisymais S. Daukantas tradicinių dainų nepagadino, o literatūrinės kilmės dainų leksiką daugiur pagerino.

Vengdamas sutrikimų, Daukantas kartais taisytiną skolinį palikdavo tekste, o pataisą nukeldavo į išnašą. Antai *Pażicziosiu sparnelius...* (DDŽ 6) – išnašoje: *Lietuwiszkaj sako: paskolisiu*; *Dar nesziosiu* (apie vainikėlį)... (DDŽ 40) – išn.: *Lietuwiszkaj: diewiesiu*; *Ar tam szeucziuj? / Ar tam kriaucziuj? / Ar tam muzikąntuj?...* (DDŽ 58) – išn.: *Czebatorióś... siówiejas..., Smójkys* arba *smójkautos*; *Gataws mąną* yr' krajtelis... (DDŽ 70) – išn.: *... rangós*; *Kiszenie kóskelę...* (DDŽ 72) – išn.: *Lietuwiszkaj*: *Sképetas*; *Pagal musû wieros...* (DDŽ 100) – išn.: *Lietuwiszkaj: Tikyba; ... só rago sejdokó...* (DDŽ 101) – išn.: *Templinis* ("Apsirikimuose" pataisyta: *temptinis*); *Neatbodams ąnt jų stroką...* (DDŽ 103) – išn.: ... *nugoustis*; *Raudons gajdys stańgarieta...* (DDŽ 107) – išn.: ... *ważnycze*, ir kt.

[15] LDK (santrumpa) – K a z l a u s k i e n ė B. Lietuvių liaudies dainų katalogas. Vestuvinės dainos jaunosios pusėje.– V.: Vaga, 1976; Vestuvinės dainos jaunojo pusėje.– V.: Vaga, 1977.

Bet tai dar ne viskas. Daugelį skolinių Daukantas paliko dainose (ypač tradicinėse) išvis jų netaisęs. Apytikriu apskaičiavimu, tokių netaisytų skolinių yra per 80 (su pasikartojančiais apie 150–200). Pasitaiko paliktų tų pačių skolinių, kuriuos kituose tekstuose buvo pataisęs. Čia nėra vietos visiems jiems surašyti. Iliustracijai pakaks pacituoti eilučių iš dainų.

Antai: *Orielkéle* tó grinoié... (DDŽ 105); *Cieło* dwaro nenoriejau... (DDŽ 49); Nebier *czieso* mĩjgoti... (DDŽ 89); Ir prijojau szaltĩneli / *Czisto kloro* undinelo... (DDŽ 7); Nier niekokio *dywo*... (DDŽ 34); Wens *dumelę padumojau*... (DDŽ 54); *Grometą* raszysiu..., ...Margą *gromete-lę* (DDŽ 74); Kam padarę *ĩszkada*... (DDŽ 19); *Izbonelo żieławojau*..., Mesk po Galgio *izbonelį*... (DDŽ 49); Wĩsztos kriaukłaj *karietó*... (DDŽ 107); *Seredo kétwergĩ* / Pagĩriomis sĩrgsma... (DDŽ 85); Dabar *kłapatus* pażinsi... (DDŽ 109); O kame *kocziosi*?... (DDŽ 78); Rejk sĩlkû *barwe-lęs* / Bałto *kwartugél o*... (DDŽ 50); Peliedas sparnaj / Ar ne *kwietkélés*?... (DDŽ 93); *Malewots* ważelys, / *Patkawots* żĩrgelys... (DDŽ 25); Plĩjno wĩjno *patkaweles*... (DDŽ 71); Margą *muszkietelę*... (DDŽ 58); Kas *ne-dielęs* rytelį... (DDŽ 45); Nè wałandelę / Nè *nedielelę*... (DDŽ 47); *Nezwaliię* matuszele... / *Nezwaliię* tetuszelis... (DDŽ 54); Skiedrû *pa-duszkajte* / Mąna pagałwajte... (DDŽ 117); Ar i skrinę *pakawoiej*... (DDŽ 106); Reks nu tau *pakutawotĩ*... (DDŽ 91); Tada swetys *pasĩsylis*... (DDŽ 102); *Procewosma* Ponuj *szciraj*... (DDŽ 110); Palĩks mąna dókrele, / Mażoie *sĩratele*... (DDŽ 66); Tataj mąna yr' krajtelĩs / Szesziû *spĩłgû tu-zĩnelis*... (DDŽ 70); Ponas ture aukso *striełbą*... (DDŽ 13); Dabar *tóriu sukniû* porą... (DDŽ 79); Ekszen mąno bernelį, / *Swieto* pejkamasis..., Negi *sósiedelû*... (DDŽ 62); *Swiets* mąnį tarę... (DDŽ 41); *Swiets* kałbo-mis szaudo... (DDŽ 77); I *szlubą*ważiouint... (DDŽ 57); Mąnį wedę į *toncelu*... (DDŽ 15); Saka tąwį *barwelę* / *Karczĩmo* pragierós, / O wajnĩ-kéli / *Tąncelui* praszokos... (DDŽ 25); Rejk joudû kórpelû, / Bałtujû *żekéliû* ... (DDŽ 50); Sóprask, iog taj yr' *nežertaj*... (DDŽ 102) ir daug kitų.

Kuo paaiškinti, kad Daukantas vienur leksiką taisė, o kitur palikdavo skolinių, net tų pačių, kuriuos andai buvo taisęs? Ar tai atsitiktinumas, neapdairumas, ar tokia nuostata? Veikiau nuostata, gal labiau intuityvi nei racionali. Daukantas tarsi pasikliovė gilia vidine nuojauta, jog žodžių, kad ir skolinių, kurie būtent šiame kontekste, šioje eilutėje

ar strofoje yra įteisinti senos tradicijos ir žmonėms įprasti bei suprantami, nevalia liesti, nes, juos pakeitus, daina irgi taptų kitokia, svetimesnė ir mažiau priimtina tiems patiems dainininkams, iš kurių lūpų buvo užrašyta. O kaip tik šito Daukantas norėjo išvengti, kad ir ne visada sėkmingai. Kad Daukanto nuojauta buvo teisinga, liudija tai, jog daugelis anuomet jo netaisytų žodžių dar mūsų dienomis iš dainų neišnyko.

DDŽ pratarmėje S. Daukantas rašė: "Tas yra nenugajlietinas dajktas, iog tos dajnes mażne wissas yra nepiłnas, o kartajs dwę i wijną sónerti...". Rengdamas savo knygelę, Daukantas norėjo, kad kiekviena jon dedama daina būtų ne fragmentinė, bet visa, darni ir išbaigta. Tai skatino jį derinti, komponuoti pasirinktų užrašymų tekstus bei jų variantus, kartais juos papildyti, jungti, kartais skaldyti ar imti tik vieną užrašymo dalį, o kartais dargi mėginti atkurti iš kelių variantų ištisą "pilną" dainą. (Vėliau Jonas Juška, redaguodamas Antano Juškos užrašytas dainas, laikėsi visiškai priešingos nuostatos)[16].

Kai kuriuos pasirinktus skelbti variantus Daukantas taisė nežymiai: įrašydavo į tekstą trūkstamą eilutę arba prastesnę pakeisdavo geresne iš kito varianto (kartais iš neišlikusio). Antras būdas – sujungdavo į vieną dainą du artimus variantus, įkomponuodavo į redaguojamą užrašymą papildomų posmų iš kito užrašymo (pvz., DDŽ 6, 26, 27, 31, 52 ir kt.). Arba, sure-

[16] J. Juška rašė: "...turiu čia tarti, jog didžiausia dalis dainų išmislyta yra per žmones dainuojančius... Kokia buvo pirmykščia cielybė dainų, išmislytų per žmones, vargu galima yra daeiti... Žinoma, dainuojantieji žmonės, išmokdami dainas ir jų balsus iš žodžių kits nuo kito, o ne iš raštų, ir dainuodami iš atminties, vieni užmiršta ką išmoko nuo kitų, o kiti savo prideda ne tik žodžius, bet ir cielus posmus, kartais gi, pradainavus vieną dainą, neperstojant dainuoja vieną ir kitą posmą iš kitos dainos, kuri jiems tinka. Tardamas daug vertesnį darbą padarysiąs, išspausdinant kiek galint daugiau... dainų tame paveiksle, kokiame anos buvo išdainuotos ir užrašytos per mano brolį nab. kun. Antaną, nesirūpinau apie jų pirmykščią cielybę, galės ją sau atstatyti, kur galima yra, tyrėjai lietuviškos kalbos". (J u š k a A. Lietuviškos dainos. – V., 1954.–T. 2.– P. 12–13).– Regis, vėliau Daukantas irgi pamažu ėmė tai suvokti. Rengdamas naujus pluoštus po 1846 m., jis vengia jungti kelis variantus į vieną dainą, pasirenka vieną kurį užrašymą ir mažiau jį betaiso. Nebūtinai beskaldo anas "į vieną sunertas" dainas. Antai įdėjo d. SD XXX 14 (Wakar wakareli tejp wiełaj iszjojau) – dviejų vestuvinių ir vienos darbo dainos aiškiai kontaminuotą variantą: LDK V 108+ D 167+ V 981. (Sp.: Knygotyra. 1972. Nr. 2(9). – P. 201, 203–205).

dagavęs užrašytąjį variantą, dainos pabaigą pratęsdavo kito varianto posmais (pvz., DDŽ 63, 69, 77, 97 ir kt.). Čia ypač reikšminga DDŽ 84 (Lek wanagélis). Pirmieji keturi šios dainos posmai atitinka užr. SD XXXIII 71 (sp. DŽT I 101). Bet po jų Daukantas prirašė dar keturis "tradicinius" posmus: "Saule matusze... / Mienou tetuszis... / Żwajsdie sesele... / Sĩjtas brotatis...", kurių nebuvo nei šiame, nei kituose Daukanto anuomet turėtuose užrašymuose. "Tradicinius" rašome tarp kabučių dėl to, kad Daukantas p i r m a s paskelbė dainą su šiais posmais, o vėliau jos užrašyta visoje Lietuvoje apie 500 variantų, skelbtų daugelyje rinkinių[17].

Trys dainos atkurtos, tarsi restauruotos iš daugelio variantų: DDŽ 6, 20 ir 87, prie kurių išnašose S. Daukantas yra nurodęs: "Wejziek dajnę XXIII (ar atitinkamai: ...XXVIII, ...XXV) Pon. Stąnewicziaus...". Tai plačiai visoje Lietuvoje paplitusios dainos, kurių nemaža užrašytų variantų su skirtingais posmais Daukantas buvo gavęs iš savo talkininkų, o du artimus šių S. Stanevičiaus "Dainų Žemaičių" (toliau SDŽ) variantus buvo pats užrašęs savo ankstyvame rinkinėlyje "Canticula Lithuanica" (SD XXII 1, 3). DDŽ 6 (Tejp tolĩj żadieta) atkurta iš užr. SD XXII 1 (sp. DŽT I 186 koment.)+ SDŽ 23+SD IV 16 (sp. DŽT I 186)+ SD I 1 (sp. DŽT I 182)+ 4 fragmentai iš kitų (neišlikusių) variantų. DDŽ 20 (Mąna brolelis) – iš SDŽ 28+SD XXXIII 94 (sp. DŽT I 306)+SD XXI 4 (sp. DŽT I 307)+SD XXI 85 (sp. DŽT I 307 koment.). DDŽ 87 (Bierĩ żĩrgėlej) – iš SDŽ 25+SD XXII 3 (sp. DŽT I 299)+SD IV 4a (sp. DŽT I 299 koment.)+SD XXXIII 60 (sp. DŽT I 298).

Kontaminuotas dainas (tas "dwę i wĩjną sonertas") Daukantas dėjo į DDŽ arba kaip dvi atskiras dainas, arba imdavo tik vieną dalį kaip atskirą dainą. Antai iš užr. SD XXXIII 10 (sp. DDŽ I 120) Daukantas padarė dvi dainas: iš pirmųjų 6 posmų – DDŽ 13 (Mąnó tiewo margas dwaras), ir iš paskutiniųjų 7 posmų – DDŽ 12 (Augen mąna brolelis). Dainai DDŽ 44 (Oj matuszele bałta lelijele) paėmė iš kontaminuoto užr. SD XXI 56 (sp. DŽT I 58 koment.) pirmuosius posmus (iki eilutės "Stow karietely"), o DDŽ 113 (Mĩjżelo łapaj) – pirmuosius užr. SD XXXIII 7 (sp. DŽT I 262) posmus (iki eilutės "Asz turiejaw Wira"). Antra vertus, nemaža kontaminuotų dainų, kurių skirtingi motyvai neatskiriamai susipynę, Daukantas dėjo į DDŽ ištisai, jų neskaldydamas (DDŽ 3, 25, 31, 32, 35, 38, 40, 43, 47, 48 ir kt.).

Daukantas šiaip dainų motyvų, vaizdų redaguodamas nekeitė. Betgi vieną

dainą, DDŽ 17 (Mĩjželis drutas), jis pakoregavo padorumo sumetimais. Užr. SD X 1 (sp. DŽT I 261) fragmentą ...Weskiet muni gólty ne leysket pa[r]pulty, / I nawi swyrneli *pas bałta panele* // *Bałta panele szałta* gulety / O kuri *rawdona*, ta *szyłta* gulety..., jis pakeitė taip: ... *I bałtą łowelę.* // *Bałta łowele* / Szałta góletĩ, / O kóri *margoie* / Ta szilta góletĩ...– Bet štai kitoje vietoje užr. SD XXXIII 7 (sp. DŽT I 162) analogišką fragmentą jis deda į DDŽ 113 (Mĩjželo łapaj) nebetaisytą: ... I naujį swĩrnelį / *Pas jauną mergélę.* / ...Mergele bałta / Prigłaustĩ szałta / O kóri raudona / Ta kajst isztoła. Beje, toje dainoje esama ir eilutės: ... Asz tą patę wesiu, // Pas kórę atgólsiu.

Nauja "Dainėse Žemaičių" buvo tai, kad S. Daukantas p i r m a s pradėjo skelbti ne tik tradicines, bet ir folklorizuotas literatūrinės kilmės dainas: "... idant tas, kórs po 5 ar 6 szimtû metû parwejzies musû tautos wejkałus, kad žĩnotû, kokés buwo dajnes musû gadinie dajniouiemas..." (pratarmėje). Talkininkų užrašymuose jis rado variantų variantus A. Strazdo bei jam priskiriamų dainų, virtusių liaudies dainomis, daug folklorizuotų S. Valiūno "Birutės" variantų, taip pat dainų apie girtuoklius ir kitų kitokių, dažnai sukurtų nežinomų autorių, bet žmonių pamėgtų ir dainuojamų. Laikai keitėsi, žmonėms nebepakako tik senųjų dainų, reikėjo ir naujų. Daukantas įdėjo į DDŽ dvi dainas, kurių jis p i r m a s nurodė autorius. Tai Lauryno Grikšto "Seneliai" (DDŽ 100, sp. DŽT I 352). Vėliau folklorizuotą jos variantą užrašė Ant. Juška ("Liet. dainos", d. 503). Antroji – S. Valiūno "Birutė" (DDŽ 101). "Birutę" Daukantas įdėjo, gavęs kone autentišką nuorašą (SD XXXIII 100a, sp. DŽT I 339), tik kiek apgadino tekstą savo pataisomis. Pravartu paminėti, kad vėliau A. Juška užrašinėjo ne tik tradicines, bet ir folklorizuotas literatūrinės kilmės dainas.

Kukli S. Daukanto knygelė paplito Lietuvoje. Daukantui pačiam tai labai rūpėjo. Iš Petrapilio vos išspausdinęs jis atsiuntė M. Valančiui į Varnius daugiau kaip 200 egz., 1846 m. balandžio 17 d. laiške prašė išplatinti[18]. Žmonėms ta knygelė buvo tikriausiai didelė naujiena (juk L. Rėzos "Dainos" Lietuvoje menkai teplito, o S. Stanevičiaus "Dainas Žemaičių"

[17] Gavęs po 1846 m. kitą šios dainos variantą su tais posmais, SD XXV 16 (sp. DŽT I 102), Daukantas įdėjo jį į naują rengiamą pėdelį (SD XXXI 23).

[18] D a u k a n t a s S. Raštai.–V., 1976. – T. 2. – P. 782.

tuo metu jau nedaugelis beturėjo). Daukanto knygelė buvo ne tik skaitoma, bet ir suskaitoma. Šiandien ji – bibliografinė retenybė, bibliotekose yra likę vos apie dešimtį jos egzempliorių, iš jų nė vieno sveiko, o daugiausia gerokai sudėvėtų, net defektuotų. Taip yra atsitikę labai skaitomoms, pamėgtoms ano meto knygoms, per kartų kartas ėjusioms iš rankų į rankas. Knygelės poveikis anuo metu tikriausiai buvo labai didelis. Gal ne ta prasme, kad iš jos mokytųsi dainų, bet kad įsiklausytų ir suvoktų, imtų vertinti tą aibę tų pačių ir dar kitų dainų, gyvų ir dainuojamų kiekvienoje apylinkėje, o kiti patys imtų užrašinėti. Iš tiesų, po 1846 m. Daukantas gavo daug naujų užrašymų iš naujų talkininkų, ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš rytų Lietuvos, apytikriai apie 300 užrašymų (gal ir daugiau, nes ne visi rankraščiai išliko).

S. Daukanto "Dainės Žemaičių" buvo pastebėtos ir įvertintos ne tik Lietuvoje, bet ir svetur. Dar prie jo gyvos galvos, tikriausiai jam nė nežinant, G. H. F. Neselmanas perspausdino savo antologijoje "Litauische Volkslieder" (1853) apie 70 dainų iš DDŽ lietuviškai su savo (gerais!) vertimais į vokiečių kalbą. Augustas Šleicheris į savo "Lietuvių kalbos vadovėlio" 2-ąjį tomą (Lesebuch und Glossar, 1857) irgi įdėjo iš DDŽ 6 dainas lietuviškai bei daug priežodžių. Mikalojus Akelaitis išvertė Oskarui Kolbergui į lenkų kalbą pirmąsias 26 DDŽ dainas[19].

DDŽ antraštiniame lape S. Daukantas užrašė "Pirmasis Pėdelis". Vadinas, jau tada jis buvo nusistatęs nesitenkinti ta viena knygele ir ketino dainų leidimą tęsti. Iš tiesų, Daukantas nepaliovė rengęs naujų "pėdelių", ypač gavęs naujų užrašymų. Išliko dviejų tokių po 1846 m. Daukanto parengtų "pėdelių" rankraščiai – pluoštai SD XXX (18 dainų)[20] ir SD XXXI (29 dainos). Tikriausiai būta ir trečiojo, neišlikusio, "pėdelio". Antai Rusų geografinės draugijos narys J. Kuznecovas, lankydamasis Lietuvoje, buvo 1870 m. aptikęs Šiaulių apskrityje S. Daukanto 63 dainų rankraštį[21]. Šis rankraštis lig šiol nesurastas. Prielaidą, kad tai galėjęs būti dar vienas DDŽ "pėdelis", liudija išlikusi Daukanto rankraštinė medžiaga. Joje yra pluoštas SD XXIV, rašytas Daukanto ranka. Tai dainų tekstai po 1846 m. rengtiems "pėdeliams". Šis pluoštas išlikęs ne visas, su spragomis. Tekstai buvo ištisine numeracija sužymėti paties Daukanto. Iš tos numeracijos matyti, kad neišliko pirmieji 27 tekstai, taip pat lapai su vienos dainos pabaiga, vienos dainos tekstu ir dar vienos dainos pradžia, o paskutinė 73-oji daina nutrūksta irgi nebaigta, nes toliau nebėra lapų su jos pabaiga ir dar nežinia

keliais Daukanto numeruotais tekstais. Tame pat aplanke dar įdėta lapų su Daukanto įrašytais dainų tekstais, bet nebežymėtais ištisine numeracija. Visuose to aplanko tekstuose yra S. Daukanto pataisų. Dauguma šio aplanko tekstų paties Daukanto įstrižai perbraukta; iš viso užbraukta 44 tekstai. Kodėl tuos tekstus Daukantas išbraukė? Dalį jų randame švariai perrašytus į SD XXX (8 tekstai) ir SD XXXI (4 tekstai). Vadinasi, perrašęs dainą į naują rengiamą "pėdelį", Daukantas išbraukdavo juodraštį SD XXIV pluošte. Tačiau liko dar nemaža išbrauktų tekstų, kurių nėra perrašytų nei į SD XXX bei SD XXXI, nei kitur išlikusiuose S. Daukanto rankraščiuose. O tikriausiai prieš išbraukiami jie irgi buvo perrašyti. Taip pavyko atpažinti dar vieno, neišlikusio, "pėdelio" 32 dainas.

Kokia eile Daukantas rengė tuos 2–4 "pėdelius?" Atrodytų, kad antrasis "pėdelis" būtų SD XXXI. Į jį Daukantas sudėjo keletą K. Maigio (Moigio) atsiųstų užrašymų ir dainų iš pluoštų, turėtų prieš 1846 m. S. Daukanto susirašinėjimas su K. Maigiu (Moigiu) prasidėjo 1845 m., bebaigiant rengti DDŽ spausdinti, kur spėjo įdėti tik vieną K. Maigio (Moigio) atsiųstą dainą (A. Strazdo "Pasterkos, arba piemenų giesmės" nuorašą), paskutinę knygelėje (DDŽ 118). Natūralu, kad baigęs rengti DDŽ, Daukantas į kitą "pėdelį" pirmiausia dėjo savo naujo talkininko gana gausiai siunčiamus užrašymus. Trečiasis "pėdelis" turėtų būti tas neišlikęs, apie kurį rašėme anksčiau. Iš restauruotosios šio "pėdelio" dalies matyti, kad į jį Daukantas įtraukė daugiausia gautus iš rytų Lietuvos naujus užrašymus, susikaupusius po 1846 m., kol rengė antrąjį "pėdelį". Pagaliau ketvirtasis "pėdelis" būtų SD XXX – paskutinis, kuriuo užbaigė "pėdelių" rengimą. Tai liudytų ypač paskutinė – 18-oji – daina: "Asz iszdajniawau wisas dajneles", skambanti kaip atsisveikinimas.

[19] K o l b e r g O. Dzieła wszystkie. T. 53. Litwa: (Vytauto Armono (Witold Armon) pratarmė "Litwa" Oskara Kolberga", p. V–XV).– Wrocław; Poznań, 1968.– XXVI, 561 p.: dainos 40, 54–55, 72, 75–76, 88–89, 112, 118, 132, 136, 140–141, 143, 148, 155, 158, 173, 178, 181–182, 193–196; apie M. Akelaičio rankraštį, p. 528.

[20] J u r g u t i s V. Simono Daukanto lietuvių liaudies dainų rankraščių XXX pluoštas– neišleistas po 1846 m. "Dainų Žemaičių" pėdelis; Simono Daukanto lietuvių liaudies dainų rinkinio XXX pluošto 12–18 tekstai // Knygotyra. –1970. –Nr. 1(8). –P. 160–178; –1972. –Nr. 2(9). –P. 200–207.

[21] G r i g a s K. Cit. veik. –P. 28–29.

Naujus "pėdelius" S. Daukantas rengė palyginti nedidelius, gal tikėdamasis mažas knygeles galėsiąs lengviau išspausdinti. Gal leidybai tikėjosi pagalbos grįžęs į Lietuvą, gyvendamas pas M. Valančių, bet jos negavo. SD XXX ir XXXI "pėdelių" rankraščiuose yra Tilžės "Birutės" draugijos antspaudai. Ten buvo jie patekę po Daukanto mirties. Bet nė "Birutės" draugija jų neišspausdino.

Lieka dar klausimas, kokia vieta priklauso S. Daukantui visame lietuvių dainų tautosakos rinkimo ir skelbimo bare. Nieku gyvu ne epizodinė! Anaiptol nesiribojanti ir nesibaigianti tik tuo, kad išleido tą vieną "Dainių Žemaičių" knygelę. Daukantas išvarė pirmtakų padėtą vagą iki pat pabaigos. Jo knygelė nebuvo tik ankstesnio etapo pabaiga, bet ir naujo pradžia, lūžis, atveriantis naujus horizontus. Kiek leido jėgos ir išmanymas, jis atkakliai, ištvermingai, nuo pat pradžios iki galo vykdė sąmoningai suvoktą, kryptingą programą: aprėpti begalybę žmonėse gyvuojančių liaudies dainų, kaupti ir skelbti kuo daugiau jų užrašymų. Nuo Daukanto prasideda tas nepaliaujamas vyksmas iki pat mūsų dienų, kai surinkta ir surenkama nebe šimtai, o tūkstančiai ir dar daugiau dainų. Jis buvo tos didžiulės programos pradininkas, kad ir negalėjęs pats jos realizuoti, nors padaręs tiek, kiek pajėgė. Būtent šis programinis momentas nulemia tikrąją S. Daukanto ir jo "Dainių Žemaičių" vietą kaip naujo etapo pradžią.

Kad programa nežlugtų, turėjo rastis, kas perimtų iš Daukanto estafetę ir tęstų jo darbą. Laimei, estafetės perėmėjų atsirado, ir atsirado tuojau, dar Daukantui tebegyvenant. Jo darbų tęsti stojo broliai Antanas ir Jonas Juškos, pirmasis kaip dainų rinkėjas, antrasis kaip skatintojas, patarėjas ir brolio rinkinių leidėjas.

S. Daukanto "Daines Žemaičių" (1846) ir A. Juškos "Lietuviškas dainas" bei "Lietuviškas svotbines dainas" (1880–1883) skiria ilgas, kone 35 metų laiko tarpas. Gal dėl to paprastai Daukanto ir Juškų veikalai aptariami skyrium, lyg jų nesietų tiesioginiai tęstinumo saitai. Čia ne vieta dėstyti, ką ir kaip šiame bare nuveikė broliai Juškos. Daugiau rūpi pati jų darbo pradžia. Antanas Juška pradėjo užrašinėti priežodžius ir, epizodiškai, dainas apie 1850 m., t. y. netrukus po "Dainių Žemaičių" pasirodymo. Negalimas daiktas, kad jau tada ir Antanas, ir Jonas Juškos nebūtų laikę rankose Daukanto knygelės. Galime spėti, kad A. Juškai ši knygelė buvo vienas iš akstinų susidomėti dainomis. A. Juška nuo 1850 m. kunigavo Žemaičių vyskupijoje. Tais pačiais metais Daukantas, grįžęs iš Petrapilio, apsigyveno

Varniuose pas Žemaičių vyskupą M. Valančių. Nepavyko užtikti ne tik įrodymų, bet ir užuominų, kad Simonas ir Antanas būtų kada susitikę. Gal ir nebuvo. Ir vis dėlto tęstinumą, kad ir simboliškai, bet nieku gyvu ne atsitiktinai, liudija DDŽ ir "Lietuviškų dainų" antraštės: Simono Daukanto: "Dąjnes Żiamajtiû pagał Żodiû Dajnininkû iszraszytas" ir Antano Juškos: "Liėtùviškos dáĭnos užrašýtos... iš żodžiu liėtùviu dajninįnku ir dajninįnkiu".

Gyvenančiam Lietuvoje A. Juškai dainoms rinkti nereikėjo tarpininkų. Jis pats dainas užrašinėjo iš žmonių taip, kaip jie dainavo, su melodijomis. Per 25 metus jis užrašė daugiau kaip 5600 dainų ir 1765 melodijas. Artėjant senatvei, Antanas su visais savo rinkiniais 1876 m. persikėlė į Kazanę pas brolį Joną. Čia jie abu atsidėjo rengti rinkinius spausdinti. Antanas mirė 1879 m., nesulaukęs jų išspausdintų. Bet Jonas tęsė spausdinimą. 1880–1882 m. Kazanės universitetas išleido "Lietuviškas dainas" (1569 tekstai). 1883 m. Petrapilio Mokslų Akademija – "Lietuviškas svotbines dainas" (1100 tekstų). Nors lietuvių spauda buvo anuomet draudžiama, J. Juškai pavyko tas knygas išleisti lietuviškomis raidėmis. Antano Juškos užrašytas melodijas pasirūpino išleisti prof. Janas Boduenas de Kurtene (Krokuva, 1900; 1711 melodijų). Tęsdami tradiciją, Antanas ir Jonas Juškos toli pralenkė pačias drąsiausias S. Daukanto svajones.

Šiandien turime pakartotinius L. Rėzos, S. Stanevičiaus, A. Juškos dainų rinkinių leidimus. L. Rėzos knygoje (t. 1, 1958) dainos pateikiamos ne tik transkribuotos, bet lietuviški jų tekstai fototipiniu būdu reprodukuoti iš pirmojo (1825 m.) leidimo. S. Stanevičiaus "Dainos Žemaičių" abiejuose J. Lebedžio parengtuose pakartotiniuose leidimuose (1954 ir 1967 m., "Raštuose") tekstas ištisai pateikiamas su fototipine visos knygos reprodukcija. A. Juškos "Lietuviškų dainų" tritomis irgi išleistas su fototipiniu pirmojo leidimo viso teksto perspaudu.

1983–1984 m. išleistas didelis S. Daukanto "Žemaičių tautosakos" dvitomis (t. 1. Dainos, t. 2. Pasakos, priežodžiai, mįslės). Dainoms skirtame 1-ajame tome (DŽT I) publikuojamas išlikęs S. Daukanto rankraštinis dainų palikimas. Įdėta 456 geriausių ir išsamiausių užrašymų tekstai (transponuoti dabartiniais rašmenimis bei pakartoti rankraščių rašyba). Be to, daugelis jų variantų, ištisai arba fragmentais, pateikiami komentaruose. Ten pat pažymima, kuriuos tekstus Daukantas paskelbė DDŽ ar buvo redagavęs. DŽT I tarsi plačiai atveria duris į Daukanto kūrybinę laboratoriją, nes, lyginant pirminius užrašymus su DDŽ išspausdintais tekstais, pa-

matome, kaip jis derino užrašytus variantus, ką keitė, kaip redagavo dainas spaudai. Tačiau patys dainų tekstai iš DDŽ pateikiami šiame tome tik tais atvejais, kai rankraščiuose neišliko užrašymų, pagal kuriuos Daukantas buvo juos suredagavęs. Dėl to iš DDŽ įdėta į DŽT I tik 10 dainų. Kitų DDŽ šiame tome n ė r a.

Ligi šiol tik pasiskaitome apie S. Daukanto "Daines Žemaičių". Ar dažnas turėjo progą paimti į rankas pačią knygelę, ją pasklaidyti, perskaityti? Dar neturime DDŽ leidimo, prilygstančio, tarkim, L. Rėzos "Dainų" ar S. Stanevičiaus "Dainų Žemaičių" šiuolaikiniams leidimams. Dėl to aktualu išleisti tokį DDŽ leidimą, žinoma, su fototipiniu knygelės pirmojo 1846 m. leidimo perspaudu. 1996 m. sukanka 150 metų nuo jos pasirodymo. Derėtų nepavėluoti.*

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą "Daukanto skaitymuose", Lenkimai, 1991 m. spalio 26 d. Autoriui negalint nuvykti, pranešimą referuoti maloniai sutiko hab. dr. Kazys Grigas.

II. RECENZIJOS

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

KNYGA DAUKANTO BIČIULIAMS

Giedrius Subačius

Egidijus Aleksandravičius. Prieš aušrą: Jaunieji Daukanto bičiuliai. – Vilnius: Žaltvykslė, 1990. 190 p.

Intriguojantis Egidijaus Aleksandravičiaus knygos pavadinimas "Prieš aušrą", matyt, nulėmė, kad neretame knygyne ši studija patenka į grožinei literatūrai skirtą lentyną. Tituliniame lape dar yra ir paantraštė: "Jaunieji Daukanto bičiuliai". Ji jau pasako daug daugiau, jau galima suprasti, kad tai greičiausiai ne grožinis, o gal biografinis veikalas. Ir tik iš pratarmės paaiškėja, kad iš Daukanto draugų daugiausia dėmesio bus skiriama tapytojui Jonui Zenkevičiui (nors pratarmėje Simonas Daukantas pavadinamas "svarbiausiu viso mūsų pasakojimo herojumi", tačiau jis "lyg ir lieka nuošalėje"– p. 3).

Toks dvigubas įslaptinimas-kodavimas skaitytojus, svarstančius, verta ar neverta ši knyga jų dėmesio, gali nuteikti skirtingai. Vieniems toks "neaiškumas" sukels nepasitikėjimą knyga ir jos autorium, kitiems pasirodys intriguojantis dalykas. Tokia knygos "iškaba"– tiesiog autoriaus iššūkis skaitytojui: Tu, girdi, imk, skaityk, o visa kita palik man. "Visa kita"– tai ir įsipareigojimas, atsakomybė pateisinti lūkesčius.

Dingstis parašyti šią knygą buvo netradicinė – tai Simono Daukanto portreto atsiradimo intriga, t. y. kodėl Jonas Zenkevičius jį nutapė. Intriga todėl, kad Daukanto "nuopelnus mūsų kultūrai tuo metu įžiūrėjo tik nedaugelis" (p. 11), o pats Daukantas, kuriam "apskritai buvo svetimas tuščiagarbiškumas", "vargu ar būtų galėjęs taip išlaidauti" (p. 10) (toks portretas galėjo kainuoti beveik visą S. Daukanto metinę algą!). Užsakovas besąs Šiaulių apskrities dvarininkas Narbutas, "vienas iš turtingiausių to krašto dvarininkų" (p. 11). Tačiau E. Aleksandravičiui tai ne atsakymas į intriguojantį klausimą, bet dar didesnė intriga. Ją galima būtų pavadinti

trijų XIX a. skirtingų šviesuomenės sluoksnių atstovų santykių intriga: Daukanto, turbūt iš laisvųjų valstiečių kilusio lituanistinės pakraipos inteligento, V. Narbuto, Žemaičių dvarininko, ir tapytojo J. Zenkevičiaus, pagal kilmę – smulkaus bajoro. "Juk kaip tik J. Zenkevičiaus, V. Narbuto asmenybių, tūnojusių didžiųjų XIX a. lietuvių tautinio atgimimo veikėjų propaguojamų idealų šešėlyje, iškėlimas savaip nusako visą ano meto kultūros idėją..." (p. 14). Tai, sakyčiau, yra pagrindinė E. Aleksandravičiaus knygos tema – nusakyti ano meto kultūros idėją, t.y. kultūros funkcionavimo specifiką XIX amžiuje, gal ne nuo pat jo pradžios, atskleisti epochos vaizdą.

Aleksandravičiaus "studijos veiksmo vieta koncentruojasi kaip tik ten, kur susiduria žmonių gyvenimai, kur susipina jų likimai" (p. 4). Iš tikrųjų knygos puslapiai pilni kultūros veikėjų asmeninių kontaktų paieškų. Štai apie Kražių gimnazistus rašoma: "Pabandykime surasti gimnazijos mokinių sąrašuose tuos, kurie prisidėjo prie lietuvių nacionalinio judėjimo, klojo pamatus mūsų raštijai ir nacionalinei kultūrai [A. Ugianskis, J. Juška, A. P. Kašarauskas, V. Andriejauskas, V. Narbutas ir kt.]. [...] Galima manyti, jog visą šį būrelį vienijo ne tik tos pačios žemietiškos nuotaikos, bet ir asmeniniai ryšiai, daugeliu atvejų nenutrūkę iki pat S. Daukanto mirties" (p. 55–56); "bibliotekos patalpoje, kur mokinys galėjo užsukti reikiamos knygos ar atlaso, prie stalo palinkęs niekieno netrukdomas bibliotekininkas [M. Valančius] turėjo pasakyti tai, kas pamokose buvo draudžiama, ką vengė ištarti net patys drąsiausieji..." (p. 58). Aleksandravičius net retoriškai sušunka, suradęs kokį įdomesnį žmonių ryšį – "ko verta vien jo [T. Goreckio, J. Zenkevičiaus bičiulio] santuoka su Marija Mickevičiūte – poeto Adomo Mickevičiaus dukra" (p. 89), kaip tarsi nepastebimai net į "dienotvarkės" vardijimą įterpia užuominą apie reikšmingą kontaktą: "Mašinų parodos, kažkokios fantastiškos architektūros pavyzdžiai, Lemersje litografija, kurią lanko kartu su K. Vilčinskiu, besirūpinančiu "Vilniaus albumo" reikalais, opera – visa tai [Paryžiuje] reikėjo pamatyti, įvertinti, pajusti" (p. 123). Visa knyga taip parašyta. Tai išduoda ir apskritai Aleksandravičiaus požiūrį į kultūros tapsmą – svarbesnis kultūros variklis yra asmeniniai kontaktai, o ne fasadinė kultūros pusė. Pirmoje savo knygoje labiau tyręs organizuotas kultūros gyvavimo formas – draugijas, židinius ir pan., autorius trečiojoje "Prieš aušrą" akcentą perkelia į ryšius tarp asmenybių.

Šitoks "užsibrėžtas tikslas neišvengiamai vertė daugiau dėmesio skirti

tam reikšmingam atsitiktinumui, kuris dažnai nulemia žmogaus likimą..."(p. 4). O bėgimas paskui atsitiktinumą, – tai "vietoj visumos – fragmentai" (p. 8). Monografijoje labai daug veikėjų, daug vietos skirta bent dalies iš jų genealogijoms. Daug joje ir kitokių neva ekskursų nuo J. Zenkevičiaus biografijos – apie Kražių gimnazijos rūmus, Isakijaus soboro statybą Peterburge, rusų šnipą, sukilimus ir kt. Simboliškai knygos fragmentiškumui atliepia ir veiksmo vietos kaita: Kražiai, Peterburgas, Vilnius, Paryžius, Roma...

Yra skaitytojų, kategoriškai nepateisinančių tokio knygos rašymo būdo. Štai Rūta Janonienė recenzijoje rašo, kad "knygoje ne kartą daugžodžiaujama apie žymiai tolimesnius ir antraeilius dalykus – Isakijaus soboro statybos peripetijas ar rusų šnipo biografijos detales" (R. Janonienė. Apie Joną Zenkevičių ir kitus //Naujasis židinys.– 1992. – Nr. 12. – P. 75). Jai taip pat "tiesiog nesuprantama, kodėl dailininko biografas tiek mažai dėmesio skiria tam, kas menininkui svarbiausia – jo kūrybai" (ten pat, p. 72).

Jau minėjau, kad ne J. Zenkevičiaus biografija labiausiai rūpi autoriui. Jis pats gali atsakyti savo kritikei: "Bandome papasakoti ne tik tai, kas tiesiogiai svarbu J. Zenkevičiaus biografui, bet ir tai, kas turėtų sudominti kultūros istorijos tyrinėtoją" (p.104). Ši dažnai trūkinėjanti biografija Aleksandravičiui tik pretekstas. Neretai koks įvykis, kontaktas jam būna tik kaip Proustui pyragėlis: "pats incidentas nebūtų vertas mūsų dėmesio – bylos puslapiuose nėra J. Zenkevičiaus pavardės, jei..."(p. 40) ir t.t. Sakyčiau, kad ašis, jungianti visus knygos fragmentus, yra pats autorius, jo žvilgsnis į epochą, jos suvokimas.

Šalia ką tik aptarto aspekto – žmonių santykių (kitokių, nei mes šiandien įpratę), t. y. konkrečios kultūros vyksmo virtuvės, knygoje autoriaus pirštais užčiuopiamas ir epochos nervas, esmė – tai, kuo ši epocha, jos kultūra skiriasi nuo kitų. Pavyzdžiui, apie tapybą rašoma: "Dar XIX a. pradžioje [...] ganėtinai gajus buvo požiūris į tapybą kaip amatą. [...] tapytojas, tapybos profesorius buvo kotiruojamas ne ką aukščiau už jojimo mokytoją" (p. 104–105). Apie bajorų požiūrį į menininkus tuo pat metu kalba įtaigios ir spalvingos eilutės: "Ano meto pasaulio didieji turi gerokai pagalvoti: kviesti ar nekviesti prie šeimyninių iškilmių stalo kokį nors gastroliuojantį muzikantą ar aktorių trupės "žvaigždę". Galima koncerto metu mesti jai rožių puokštę, galima brautis į scenos užkulisius ir klūpant reikšti savo susižavėjimą teatro artiste, galima net švaistyti jos rėmimui tokius pinigus,

kurių normalus valdininkas – tuometinės Rusijos biurokratinės mašinos sraigtelis nė sapnuoti nesapnuodavo, bet sutapatinti save – viešpataujančio luomo atstovą – su sielos linksmintojais – jokiu būdu" (p. 98).

Menininkai visiškai priklausė nuo mecenatų, užsakovų, turėjo būti paklusnūs klientai. Tačiau XIX a. įsibėgėjant, viskas keitėsi, tai permainų laikas. "J. Zenkevičiaus ar T. Goreckio asmenyje mes kaip tik ir atrastume tuos naujo kultūros veikėjo – dailininko – požymius: siekimą išvengti senoviško klientiško nuolankumo ir pačiam dalyvauti "užsakant" kultūrą, kitaip tariant, sąmoningai dalyvauti kuriant nacionalinę kultūrą" (p. 88). Apie sena santykį su nauja Aleksandravičius rašo ir taip: "Grafui jo "grafiškumas" yra bet kuriuo atveju svarbesnis už pomėgius, kilmė yra kai kas daugiau už profesiją. Tai tipiška bajoriškosios egzistencijos nuostata. Kuomet žmogus ima klausti savęs, kuo jis nori (ir kuo jis gali) tapti, vadinasi, jo kilmės vertė devalvuojasi, ir pats klausimo atsiradimas žymi luominės savimonės irimo pradžią: inteligentijos **kaip tokios** atsiradimo faktą. Kuomet talentas imamas vertinti labiau už kilmingumą, jau galima kalbėti apie feodalinės kultūros krizę" (p. 58). Vadinasi, Aleksandravičius siekia suvokti tą besikeičiančią epochą, kultūros atstovą joje iki pat dugno. Tai metas, kai "dailė virsta menu, t.y. nustoja būti tik amatu" (p. 64). O kokios įspūdingos ir epochiškos tokios eilutės: "Tik tenai, gūdžioje praeity, tik Augusto III laikais Vilniaus vaivados kunigaikščio Karolio Radvilos (Panie Kochanku) baliuje galima buvo šaudyti pistoletu prie stalo ar vaikytis rūmų kieme tarnaites. Bet garlaivių, pasirodžiusių Nemune ir Neryje, eroje tokie dalykai su triukšmu buvo nuversti nuo vertybių hierarchijos viršaus" (p. 99). Vien 98 ir 99 puslapius galima pavadinti įtaigia ir taiklia XIX a. kultūros sampratos pokyčių studija.

Nors specialaus dėmesio materialinei kultūrai neskiriama, tačiau iš taiklių smulkmenų galima prisitraukti vaizdą arčiau, epocha darosi vizualesnė – tai laikas, kai vieno mūsų kultūros veikėjo teišlieka vienas tapytas portretas (S. Daukantas), o to portreto autorius – " vienintelė dabar žinoma [...] nuotrauka" (p. 64). Tai laikas, kai pasirodo garlaiviai. Vis dėlto tai laikas, kai žmonės labiau pripratę prie balno negu prie garlaivio.

Isakijaus soboro statybos vaizdas – tai prasmingas viešpatavusio carizmo simbolis. Kitas vaizdingas ir įtaigus besibaigiančios epochos simbolis – griūvantys buvusios jėzuitų kolegijos pastatai.

Viena iš priežasčių, nukėlusių Aleksandravičiaus knygą į beletristikos lentyną, be pavadinimo ir viršelyje pavaizduoto veidrodžio su degančių

žvakelių atspindžiu, matyt, buvo ypatingas "Prieš aušrą" stilius. Skaitome kad ir tokias eilutes: "Turgaus ir arklių mugės dieną paaugusius bajoraičius viliodavo ne tik kromeliuose kvepiantys gardėsiai. Jų akį traukė ir Kražių "aristokratija", grupelėmis besibūriuojanti atokiau nuo minios, tačiau pakankamai arti, kad būtų pastebima ori laikysena, mokykloje muštruojamos manieros. Ir visos tos tylios paslaptys, kurios prasideda santūriu susižvalgymu su praeinančia miestelėno dukra ar paslėptu nepasitenkinimu neteisybe bei skriaudomis ir pasibaigia aistringomis sąmokslininkų kalbomis..." (p. 26). Arba: "Romoje pilna visokio plauko smalsuolių, kuriems svarbiau už viską pamatyti garsųjį Romos karnavalą. Pasiruošimo šurmulys jau prasidėjęs, todėl ne vienam dailininkui kyla noras mesti teptukus ir eiti gatvėn. Draugai kol kas vaikščioja po įvairias studijas, plečia pažintis, o piniginė plonėja" (p. 130). Ir dar: "...A. Remeriui buvo sunkiau kiek ilgesnį laiką stovėti su palete rankoje, kada už lango tviska liepos saulės nušviestos karietos, kavinių reklamos, gėlės, fontanai, skrybėlaitės, kaspinai, šilkas, ir auksas, o juokas ir susižavėjimo šūksniai sumišę i vientisą didmiesčio [Paryžiaus], pretenduojančio būti "pasaulio bamba", šurmulį" (p. 122).

Tokios, nors tendencingai parinktos, romaną ar apysaką primenančios "Prieš aušrą" citatos visai motyvuotai gali kelti klausimą, koks jų santykis su istorine medžiaga, t. y., kokia vieta knygoje skiriama išmonei.

Greta faktų kalbos beletristinis stilius vartojamas saikingai – turiu galvoje ne kiekį, o laisvumą. Pats Aleksandravičius jaučia ribas, kurių nereikia peržengti, kad nesukeltų nepasitikėjimo rimtiems istorikams. Kai kur autorius, supratęs, kad jo vaizduotė priartėjo prie tų ribų, tarsi stabteli ir prabyla istoriko balsu: "... griūvančioje bibliotekos menėje, kur pro plyšius storoje plytų sienoje pūtė drėgnas vėjas (taip ir aprašoma amžininkų), nešdamas vidun pelkėtų apylinkių kvapą, o pro suskilinėjusių langų stiklus buvo matyti čia pat, apačioje, po kojų srovenanti Kražantė (mat biblioteka ilgą laiką buvo įsikūrusi pirmajame gimnazijos fligelio aukšte)..." (p. 57) arba: "...minėto jaunuolio [J.Zenkevičiaus] paso duomenimis, jis buvo žemo ūgio, šviesūs plaukai ir antakiai turėjo truputį rusvą atspalvį, o mėlynos (pagal pasą) akys, kaip vėliau užfiksuos vienintelė dabar žinoma dailininko nuotrauka, žvelgė rimtai ir kėlė pasitikėjimą tuo, ką galėjo ištarti tokio žmogaus lūpos" (p. 64). Taigi ten, kur nėra savaime aišku, kad beletrizuotas tik stilius, o ne prikurta, kad ir tikėtinų, bet nepatikrintų ir dėl to abejotinų faktų, autorius paaiškina. Taigi nors už realybės ribos esanti išmonė dažnai

būna jau čia pat, Aleksandravičius visada stengiasi išlikti šiapus, neįmerkti kojų į Rubikoną. Todėl įvairių stilių elementai telpa į istorijos veikalo rėmus.

Lotynų Amerikos literatūros operuoja tokia sąvoka, kaip "magiškasis realizmas". Štai vienas G. Márquezo herojus visada vaikšto lydimas geltonų drugelių.Tai realizmas, nes kodėl gi drugeliai negalėtų skraidyti virš galvos, bet kartu ir magiškas, nes turbūt nedažnas iš mūsų gali prisiminti matęs visur peteliškių lydimą žmogų... Panašiai "Prieš aušrą" galima pavadinti "magiškuoju istorizmu", magiškumo skirtumas būtų tik tas, kad Aleksandravičius vos prisiliečia prie realybės krašto, bet neužlipa, kaip kad G.Márquezas, ant jo.

Tokį knygos stilių turbūt lėmė ne tiek tai, jog "autorius vylėsi, kad [...] eilinis skaitytojas galės priimti šią knygą kaip laisvalaikio praleidimo priemonę" (p.4–5), kiek tai, jog autorius labai norėjo bandyti "atskleisti [...] visas skulptūros puses viename piešinyje" (p. 8).

Mėginu suvokti "Prieš aušrą" intenciją ir pristatyti knygą skaitytojui. Sakyčiau, Aleksandravičius yra iš tų, kurie siekia tobulai suvokti, o ne tobulai išreikšti. T. y. ne pedantiškai indukciškai suregistruoti faktus ir nepakelti nuo jų galvos, o atsistoti visu ūgiu ir vos ne iš kiekvieno parinkto fakto daryti apibendrinimą, užpildyti trūkstamų faktų vietas, hipotetinį vaizdą piešti ir ne visada turint tikrų duomenų – taip Aleksandravičius suvokia ir turėtų būti suvokiamas, taip jis eina prie savo "kultūros idėjos".

"Prieš aušrą" – labai nuoširdi ir atvira knyga. Toks asmenybinis autoriaus santykis su vaizduojamu metu. Kol kas tokių knygų nedaug turime. Dėl to anksčiau cituotus žodžius "tiesiog nesuprantama" laikyčiau retorine priemone parodyti autoriui ir visiems, kad parašęs jis ne tai, ko kai kurie skaitytojai pageidautų. Aleksandravičius nuoširdžiai paaiškina, kodėl, ką ir kaip rašo. Reikia tik atidaus geranoriško skaitytojo.

Vienas iš hipotetinių Aleksandravičiaus samptotavimų yra apie J. Zenkevičiaus vedybas. R. Janonienė rašo, kad "suradus mielą dukters portretėlį, netenka prasmės ilgi svarstymai apie dailininko vedybas" (p.74). Jai svarbu tik – ar vedė, o autoriui – kodėl vedė, jei vedė, kodėl vėlai vedė ir ką tos vedybos galėjo Zenkevičiui ir kitiems reikšti. Kitaip sakant, Aleksandravičius mėgina įrodinėti, kad "dažnas inteligentas likdavo viengungis, nesijausdamas nei nuskriaustas, nei nelaimingas" (p. 166). Jam "susidaro įspūdis, jog pašaukimas ir inteligentų kūrybinių funkcijų atlikimas neretai versdavo pasirinkti viengungio gyvenimą" (p. 166). Įdomūs tokie svarstymai, ir išvados formuluojamos atsargiai. Tačiau dažnai trūkstant

intymios archyvinės medžiagos, pavyzdžiui, apie tų veikėjų pažiūras į moteris (tokiu trūkumu pasinaudojęs Justinas Marcinkevičius "sukūrė" moterį Daukantui), išvados neperauga hipotezės statuso. Čia mėginama apibendrinti, tačiau vedybos – labai intymus, ypač individualus dalykas. Apibendrinimai visada rizikuoja viską supaprastinti. Juk neretai nežinome, buvo tas ar kitas veikėjas patrauklus kitos lyties atstovėms, mokėjo su jomis bendrauti ar tai jam nesisekė ir panašiai. O tai, be abejo, formuoja pažiūras ir į vedybas iš pat jaunumės, dar net tada, kai sunku įsivaizduoti dažną būsimą kultūros veikėją, sugebėjusį tvirtai formuluoti savo pašaukimo (tai visai ne tas pats, kas patraukimas) "kultūrinę programą" ir nustatyti, kokią vietą joje turėtų užimti vedybos. Visai įmanomas ir kitoks priežasties bei rezultato ryšys: dėl to, kad liko nevedę, veikėjai galėjo rimčiau atsidėti kultūros darbui, t. y. pamažu tapti tais veikėjais, ir ta iš dalies priverstinė viengungio padėtis galėjo jiems patiems imti atrodyti kaip sąmoningas, išprotautas veiksmas, leidžiantis jiems ir toliau dirbti savo darbus. Vadinasi, gali būti konkrečių atvejų, kai formuoti reikėtų atvirkščiai: gyvenimas privertęs pasirinkti viengungių kelią, padėjo paklusti pašaukimui ir atlikti inteligento funkcijas.

Turi Aleksandravičiaus knyga ir trūkumų. Reikia pritarti R. Janonienei, kad menas tai nėra "tik spalvų kontrastai ir mirgėjimas..." ("Prieš aušrą", p. 69), kad gal be reikalo taip susiaurinta meno funkcija (gal tai būtų amato apibūdinimas, o amato tapimas menu turbūt ne tik žodžio pakeitimas). Taip pat neatleistinos klaidos (jau šiek tiek jų nurodė recenzentė): *ir Paryžiuje yra skurdas* (*=skurdo*) (p. 121), *besirėdantį* (*=besirengiantį, besitaisantį*) (p. 59), *sūnūs tapo geresniais arba talentingesniais*(*=geresni arba talentingesni*) (p. 104), *vis tik* (*=vis dėlto*) (p. 170) ir kt. Pavadinimą *Svirlaukis* derėtų rašyti su trumpąja *i*, o ne *Svyrlaukis*, kaip kad yra knygoje. Varšuvos nacionalinės bibliotekos nevertėtų vadinti *Varšuvos tautine biblioteka* (p. 70).

Tokiam mokslo darbui, kad ir taikytam platesniam skaitytojui, labai trūksta pavardžių rodyklės – surinkus tiek naujos medžiagos apie daugybę plačiau ar siauriau žinomų, net nežinomų veikėjų – tokia rodyklė yra būtina. Knyga išleista labai kukliai, o jai taip tiktų nors viena, nors kelios iliustracijos, reprodukcijos...

Tad ar pateisino skaitytojų lūkesčius koduotas knygos pavadinimas? Epocha, rūpinti Aleksandravičiui, ir yra prieš aušrą. Tai metas, kai dar tamsu, bet jau jauste jaučiama ir laukiama šviesos. "Kražiuose kažkas

nepaliaujamai slinko myriop, o kažkas kilo lyg aušra: tarp griuvenų, praeities šešėlių dygo optimistiški planai, sklido juokas ir gyvenimo rytojus neatrodė toks beviltiškai juodas, kaip galima pagalvoti stebint praeities paminklų irimą" (p. 44). Prieš aušrą – tai ir "laikmetis prieš pat baudžiavos panaikinimą" (p. 99), tai ir "senųjų egzistencijos formų griūties laikas" (p. 135), tai ir beatsirandantis naujo tipo kultūros veikėjas, inteligentas "kaip toks", tai ir meno atsiradimas iš amato, tai galų gale ir laikas prieš "Aušrą". "Aušrą", kurios nesulaukė Daukantas, bet sulaukė jaunieji jo bičiuliai – J. Zenkevičius ir M. Akelaitis.

R. Janonienė mano, kad "atidžiau pažvelgus į Zenkevičiaus kūrybą [...] knygos pavadinimą tektų pakeisti ne tokiu poetišku, tačiau tikslesniu. Tiesiog – "Prieš "Aušrą""" (recenzija, p. 75). Kažkada Panevėžio Senvagėje pastačius originalią A. Smilingio skulptūrą "Torsas", garsus ir storas Maskvos literatūrinis laikraštis, paskutiniame puslapyje parašęs, kad kūrinys toks ir kitoks, paklausė: "Prastitie, no gdie u dievuški galava?" Aleksandravičiaus noras pažvelgti į epochą kaip į skulptūrą – iš visų pusių – visai nereiškia, kad turi būti sudėtos visos kūno dalys. Gal torsas yra torsas ir be galvos?

III. PUBLIKACIJOS

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO RAŠYTI PRAŠYMAI

Parengė Vytautas Merkys

Simono Daukanto studijos Vilniaus universitete, tarnyba Senate ir bajoriškos kilmės įrodinėjimai yra bene spalvingiausi jo biografijos faktai, daugiau ar mažiau determinavę pačias kūrybines galias bei jų raiškos galimybes. Dar 1972 metais, rašydamas knygelę apie Daukantą (antras jos leidimas išėjo 1991 m.), archyvuose radau daug tam tinkamos medžiagos, kuri, deja, vėliau nesusilaukė kitų tyrinėtojų dėmesio. Dabar, suprasdamas, kaip kartais nelengva pasiekti archyvus, ypač esančius už Lietuvos ribų, ryžausi paruošti publikaciją, kurios pagrindą sudaro autentiški Daukanto prašymai, rodantys jo studijas universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakultete, rūpesčius dėl bajorystės dokumentų gavimo, tarnybą Senate, paskutiniąsias atostogas, ligas, atsistatydinimą iš tarnybos ir pensijos išsirūpinimą. Greta taip pat skelbiami svarbiausi raštai, susidarę valdžios įstaigose dėl šių Daukanto prašymų. Reikliausiems tyrinėtojams dar pateikiami šioje susirašinėjimo grandinėje funkcionavusių antraeilių raštų sąrašai.

Datos paliktos senuoju kalendoriumi.

PUBLIKACIJA

1. *1825 m. balandžio 12 d. Prašymas Vilniaus universitetui, kad būtų išduotas pažymėjimas apie lotynų, rusų ir lenkų literatūros egzaminų išlaikymą*

Rządu Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu
Od niżej podpisanego najpokorniejsza

Prośba

W roku 1816 byłem w liczbie uczniów Cesarskiego Wileńskiego Uniwersytetu odziału literatury i sztuki pięknych, słuchałem przez dwa lata kursów literatury łacińskiej, rossijskiej i polskiej i examina półroczne w tych przedmiotach zdawałem. Najpokorniej przeto upraszam Rządu Uniwersytetu, aby raczył wydać mi świadectwo o słuchaniu przezemnie wyżej wspomnianych przedmiotów.

Roku 1825 m–ca aprila 12 dnia
Szymon Dowkont, M. O. P.

Kanceliarijos pastaba: Nr. 1054. 1825 (r.). Otrzymano 14 kwietnia 1825.

Originalas: Lietuvos valstybinis istorijos archyvas. F. 521. Ap. 1. B. 777. L. 18.

VERTIMAS

Vilniaus Imperatoriškojo Universiteto Vadovybei
Žemiau pasirašiusiojo nuolankiausias

Prašymas

1816 metais buvau Vilniaus imperatoriškojo universiteto literatūros ir laisvųjų menų fakulteto mokinys, dvejis metus klausiau lotynų, rusų bei lenkų literatūros kursų ir laikiau šių disciplinų pusmetinius egzaminus. Dėl to nuolankiausiai Universiteto vadovybę prašau malonėti man išduoti pažymėjimą, kad šiuos dalykus esu išklausęs.

Simonas Daukantas, a(biejų)
t(eisių) m(agistras)

1825 m. balandžio 12 d.

Kanceliarijos pastaba: Nr. 1054. 1825 (m). Gauta 1825 m. balandžio 14 d.

2–6. *Prašymai ir kiti raštai dėl Daukantų giminės bajoriškos kilmės pripažinimo*[1]

2. *1837 m. vasario mėn. S. Daukanto prašymas carui, kad Heroldija grąžintų dokumentų bajorystei įrodyti originalus.*

[1] Apie S. Daukanto bajorystę šalia čia publikuojamų 2–6 dok. toje pačioje byloje – RVIA. F. 1343. AP. 20. B. 2485, kuri pavadinta "Valdančiojo senato Heroldijos byla apie Daukantų giminės bajorišką kilmę. Gauta 1832 m. sausio 9 d., išspręsta 1833 m. gegužės 15 d., (baigta) 1845 m. gegužės 15 d." (45 lapai) – dar yra šie raštai:

1. 1832 m. spalio 29 d. Nr. 988. Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo raportas Heroldijai. S. Daukanto prašymu siunčia Daukantų bajorystę įrodančius dokumentus ir susirinkimo priimtąjį kilmės nustatymą (Ten pat. L. 1. Originalas).
2. 1832 m. sausio 13 d. Su raštu Nr. 988 atsiųstas Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo priimta Daukantų giminės (Olivos herbo) bajoriškos kilmės nustatymas (Ten pat. L. 2–3, 36–37. Patvirtintas vertimas iš lenkų į rusų k.).
3. 1832 m. Bajorų Daukantų (Olivos herbo) genealoginė linija (Ten pat. L. 6–7. Patvirtintas vertimas iš lenkų į rusų k.).
4. 1832 m. Daukantų giminės bajoriškos kilmės dokumentų sąrašas (Ten pat. L. 24. Originalas).
5. 1644–1829 m. Daukantų giminės bajorišką kilmę įrodantys dokumentai (Ten pat. L. 8–23. Patvirtinti dokumentų vertimai į rusų k.).
6. 1841 m. rugpjūčio 22 d. Jakutijos pėstininkų pulko bataliono gydytojo Aleksandro Daukanto prašymas carui. Prašytojo adresas: "gyvenu Chersono karo ligoninėje". Prašo Heroldijos pažymėjimo apie savo bajorišką kilmę, nes 1833 m. gegužės 15 d. Heroldija patvirtinusi jo ir kitų giminaičių bajorystę. Pažymėjimą prašo įteikti broliui S. Daukantui (Ten pat. L. 38. Originalas).
7. 1841 m. rugsėjo 3 d. Išrašas iš Heroldijos žurnalo. Patvirtinta, kad 1833 m. gegužės 15 d. buvo pripažinta tik vieno S. Daukanto bajoriška kilmė, o visos Daukantų giminės bajorystės Heroldija nesvarstė (Ten pat. L. 38 atv. Patvirtintas išrašas).
8. 1842 m. gegužės 30 d. Heroldijos sekretoriaus pažyma, kad tos dienos Heroldijos sprendimu tą pačią dieną Kontautui (!) išduotas bajorystės liudijimas (Ten pat. L. 39 atv. Patvirtintas raštelis).
9. 1845 m. gegužės 15 d. Heroldijos sekretoriaus pažyma, kad gautas S. Daukanto prašymas (žr. 5 dok.) ir kad paties S, Daukanto bajorystė patvirtinta. S. Daukanto prašymą patenkinti, paruošti patvirtinimo sprendimo nuorašą, per policiją išsiųsti prašytojui ir išreikalauti mokestį už herbinį popierių. Prierašas: įvykdyta 1845 m. birželio 27 d. (Ten pat. L. 41–42. Originalas).
10. 1845 m. rugpjūčio 10 d. Nr. 26951. Peterburgo policijos valdybos 1 departamento pirmininko raštas Heroldijai. Heroldijos 1845 m. birželio 28 d. raštu Nr. 10812 atsiųstas Heroldijos sprendimo nuorašas S. Daukantui įteiktas ir herbinio popieriaus mokestis išieškotas bei apskrities iždinei išsiųstas (žr. 6 dok.) (Ten pat. L. 43. Originalas).

Всепокорнейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всеросийский,
Государь Всемилостивейший!

Просит служащий Правительствующего сената в I-м департаменте, из дворян, коллежский асессор Семен Георгиев сын Довконт о нижеследующем.

Правительствующего сената Герольдия по рассмотрении представленных из Виленского депутатского собрания документов о дворянском происхождении рода моего, состоявшегося в ней **15-го мая 1833 года** резолюциею, утвердила меня и род мой в сем достоинстве, о чем и Дворянскому собранию дано знать указом. А ныне я имею необходимую надобность в подлинных документах о дворянстве рода моего, то всеподданейше прошу:

Дабы высочайшим Вашего Императорского Величества указом повелено было, сие прошение приняв, записать о возвращении под росписку мою подлинных документов, за оставлением при деле переводов, учинить законное постановление.

Всемилостивейший Государь! Прошу Вашего Императорского Величества о сем моем прошении решение учинить.

Февраля дня* 1837 года.

К поданию надлежит Правительствующего сената в Геральдию. Прошение сие сочинял, набело переписал и к оному руку приложил служащий Правительствующего сената в 1-м департаменте коллежский асессор Семен Георгиев сын Довконт.

Kanceliarijos pastabos: 1. (Получено) 8 февраля 1837 года. 2. (Документы возвращены) 11 марта 1837.

Originalas: Rusijos valstybinis istorijos archyvas Peterburge, toliau — RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 35.

VERTIMAS

Uoliausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau
Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche,
Maloningiausias Viešpatie!

Prašo Valdančiojo senato 1–ojo departamento tarnautojas, iš bajorų,

kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Valdančiojo senato Heroldija išnagrinėjo Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo pateiktus dokumentus apie mano giminės bajorišką kilmę ir **1833 m. gegužės 15 d.** priimta rezoliucija patvirtino šį mano ir mano giminės titulą, tai savo įsaku pranešama ir Bajorų susirinkimui. Dabar man būtinai prisireikus mano giminės bajorystę patvirtinančių dokumentų, nuolankiausiai prašau, kad aukščiausiuoju Jūsų imperatoriškosios didenybės įsaku būtų liepta, priėmus šį mano prašymą, padaryti šį patvarkymą dėl (atitinkamo) įrašo ir kad man būtų pagal parašą grąžinti dokumentų originalai, byloje palikus jų vertimus.

Maloningiausias Valdove! Prašom Jūsų Imperatoriškosios didenybės priimti sprendimą dėl šio mano prašymo.

1837 m. vasario mėn.*

Skirta įteikti Valdančiojo senato Heroldijai.

Šį prašymą kūrė, švariai perrašė ir savo ranka pasirašė Valdančiojo senato 1–ojo departamento tarnautojas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s. Daukantas.

Kanceliarijos pastabos: 1. (Gauta) 1837 m. vasario 8 d. 2. (Dokumentai grąžinti) 1837 m. kovo 11d.

3. *1833 m. gegužės 15 d., išrašas padarytas po 1837 m. vasario mėn. Heroldijos sprendimas pripažinti S. Daukanto bajorišką kilmę*

1833 года мая 15 дня в журнале Герольдии под № 9 записано:

Герольдия по рассмотрении документов, представленных Виленским д(ворянским) д(епутатским) собранием при рапорте от 29 октября 1832 года за № 988 о дворянском происхождении рода **Довконтов**, определила: поелику из документов о дворянском происхождении Семена Егорова сына Довконта обнаруживается, что предки его владели недвижимост(ям)и дворянскими, с крестьянскими имениями, дед его Яков Довконт по привилегии короля польского Станислава Августа 1766 года пожалован возным самогитского княжества, а происхождение же нынешнего просителя от отца Георгия Яковлевичя Довконта утверждается

*Diena nepažymėta.

метрикою о крещении, заверенною духовною консисториею и ревизскими сказками, а потому уведомить экспедицию о производстве в чин, что 9 класса Симона* Егорова сына Довконта из дворян считать следует, возвратив и препровожденные из оной о дворянстве его бумаги.

Протоколист Сергей
(*pavardė neįskaitoma*)

Patvirtintas išrašas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B 2485. L. 34.

VERTIMAS

1833 m. gegužės 15 d. Heroldijos žurnale 9–tu numeriu įrašyta: Heroldija, išnagrinėjusi Vilniaus bajorų deputatų susirinkimo 1832 m. spalio 29 d. raportu Nr. 988 pristatytus dokumentus apie **Daukantų** giminės bajorišką kilmę, nusprendė: kadangi iš dokumentų apie Simono, Jurgio s., Daukanto bajorišką kilmę matyti, jog jo protėviai valdė bajorišką nekilnojamąjį turtą – dvarus su valstiečiais, jo senelis Jokūbas Daukantas lenkų karaliaus Stanislovo Augusto 1766 metų privilegija buvo paskirtas Žemaičių kunigaikštystės vazniu, o dabartinio prašytojo kilmė per tėvą Jurgį, Jokūbo s., Daukantą nustatoma krikšto metrikais, patvirtintais dvasinės konsistorijos ir reviziniais surašymais, todėl pranešame titulų teikimo ekspedicijai, kad IX klasės (tarnautoją) Simoną, Jurgio s., Daukantą reikia laikyti kilusiu iš bajorų, grąžinant ir gautuosius iš jos popierius apie S. Daukanto bajorystę.

Protokoluotojas Sergejus
(*pavardė neįskaitoma*)

4. *1842 m. gegužės 11 d. Prašymas carui, kad Heroldija išduotų liudijimą apie Daukantų šeimos bajorystės patvirtinimą*

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всеросийский,
Государь Всемилостивейший**

Просит служащий в 1-ом отделении 3-го департамента Правительствующего сената коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем.

По представлению *** из Виленского дворянского собрания документам род мой определением Герольдии 23 мая 1831 года утвержден дворянским, ныне желая иметь в том свидетельство Правительствующего сената Герольдии и прилагая при сем один лист гербовой бумаги 90 коп. серебром достоинства всеподданейше прошу,.

Дабы повелено было сие мое прошение принять и просимое свидетельство об утверждении рода моего в дворянстве выдать под мою расписку.

К поданию следует в Герольдию Правительствующего сената.

Мая 11 дня 1842 года.

Прошение сие сочинял и писал сам проситель
Коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт
Жительство имею 4-й части 2-го квартала в доме
Горышнева, № 9.

Kanceliarijos pastabos: 1. Подано 11 мая 1842. 2. По зак(лючению) Герольдии 30 мая 1842 года выдано Контовту**** свидетельство о дворянестве того числа. За помощ(ника) секр(етаря) (*parašas neįskaitomas*).

Originalas: RVIA. F. 1443. Ap. 20. B. 2485. L. 39.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau
Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis
Viešpatie,

Prašo Valdančiojo senato 3–ojo departamento 1–ojo skyriaus tarnautojas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl tokio dalyko.

Vilniaus bajorų susirinkimo pateiktais dokumentais Heroldijos 1831 m.

*Taip tekste

**Iki čia tekstas spausdintas.

***Taip originale.

****Taip originale.

gegužės 23 d. nutarimu mano giminei buvo patvirtinta bajorystė, dabar norėdamas turėti Valdančiojo senato Heroldijos liudijimą, pridėjęs 90 sidabro kp. vertės herbinio popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta šį mano prašymą priimti ir prašomąjį liudijimą dėl mano giminės bajorystės patvirtinimo išduoti, paėmus mano parašą.

Skirta paduoti Valdančiojo senato Heroldijai.

1842 m. gegužės 11 d.

Šį prašymą kūrė ir rašė pats prašytojas
Kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas
Gyvenu 4-tosios dalies 2-ojo kvartalo Goryševo name Nr. 9.

Kanceliarijos pastabos: 1. Paduota 1842 m. gegužės 11 d. 2. Heroldijos 1842 m. nutarimu tą pačią dieną Kontautui išduotas bajorystės liudijimas. Už sekr(etoriaus) pad(ėjėją) (*parašas neįskaitomas*).

5. *1845 m. kovo mėn. Prašymas carui, kad Heroldija išduotų liudijimą apie Daukantų, Simono ir Aleksandro, bajorišką kilmę*

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всеросийский,
Государь Всемилостивейший!

Просит Правительствующего сената 3-го департамента 1-го отделения помощник метриканта коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем.

При рапорте Виленского дворянского собрания от 13 генваря 1832 года представлены были в Герольдию доказательства о дворянстве рода моего, которые Герольдиею 15-го мая 1833-го года рассмотрены и я с братом моим Александром в дворянском достоинстве утверждены. Ныне же имея надобность в копии с означенного определения Герольдии, почему, прилагая при сем лист гербовой бумаги в 60 коп. серебром, всеподданейше прошу дабы повелено было просителю копию с определения об утверждении рода нашего в дворянстве выдать мне.

Марта дня* 1845-го года.

Прошение сие к подаче надлежит в Герольдию Правительствующего сената.

Прошение писал я сам, проситель,
Помощник метриканта коллежский асессор
Семен Егоров сын Довконт руку приложил
Жительство просителя 4-й Адм(иралитетской) части 2
квартала в доме церкви св. Станислава № 10.

Originalas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 40.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis Viešpatie!

Prašo Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Vilniaus bajorų (deputatų) susirinkimo 1832 m. sausio 13 d. raportu buvo Heroldijai pateikti įrodymai dėl mano giminės bajorystės, kurios 1833 m. gegužės 15 d. išnagrinėjo ir mane su mano broliu Aleksandru bajorais patvirtino. Dabar man prireikus šio Heroldijos patvirtinimo nuorašo, pridėjęs 60 sidabro kp. vertės herbinio popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta išduoti man mūsų giminės bajorystės patvirtinimo nuorašą.

1845 m. kovo mėn.*

Šis prašymas skirtas paduoti Valdančiojo senato Heroldijai.

Prašymą rašiau aš pats, prašytojas,
Metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s.,
Daukantas parašą padėjo
Prašytojas gyvena 4-osios Admiraliteto dalies 2 kvartalo šv. Stanislovo
bažnyčios name Nr.10.

6. *1845 m. liepos 9 d. S. Daukanto raštiškas patvirtinimas, kad gavo Heroldijos nutarimo dėl savo bajoriškos kilmės nuorašą*

1845 года июля 9 дня 4 части съезжему коллежский асессор Семен Егоров Довконт дал подписку в том, что приложенную

*Diena nepažymėta.

при отношении Герольдии № 10812 копию с определения о дворянстве я получил и подлежащие за негербовую бумагу деньги у сего представляю.

*Выпись означенную получил и пошлины за лист гербовой бумаги 120 коп. достоинства уплатил.

Коллежский асессор Семен Довконт
Отдавал надзиратель (*parašas neįskaitomas*)

Originalas: RVIA. F. 1343. Ap. 20. B. 2485. L. 44.

VERTIMAS

1845 m. liepos 9 d. 4 dalies areštinės prižiūrėtojui kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas patvirtina parašu, kad prie Heroldijos rašto Nr. 10812 pridėtą nutarimo dėl bajorystės nuorašą gavau ir drauge priklausančius už neherbinį popierių pinigus pristatau.

Minėtąjį išrašą gavau ir mokestį už neherbinio popieriaus lapą 120 kp. sumokėjau.

Kolegijos asesorius Simonas Daukantas
Įteikė prižiūrėtojas (*parašas neįskaitomas*).

7–15. *S. Daukanto prašymai ir kiti raštai dėl atostogų, atleidimo iš tarnybos ir pensijos paskyrimo*[2]

* Toliau rašyta Daukanto ranka.

[2] Apie S. Daukanto tarnybos Senate pabaigą yra ši atskira byla:RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. – "1850 m. birželio 13 d. Valdančiojo senato 3-jo departamento 1-ojo skyriaus oberprokuroro ekspedicijos byla dėl metrikanto padėjėjo Daukanto leidimo atostogų, čia pat ir apie jo atleidimą iš tarnybos", 37 lapai. Visi 7–15 dokumentai publikuojami iš šios bylos, be to, lieka nepaskelbti šie raštai:

1. 1850 m. birželio 15 d. Nr. 665. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Praneša apie S. Daukanto prašymą dėl atostogų, kurioms kliūčių neturi (Ten pat . L. 1 atv. Siunčiamojo rašto nuorašas).
2. 1850 m. birželio 21 d. Nr. 3388. Teisingumo ministro atsakymas į minėtojo oberprokuroro raštą Nr. 665. S. Daukantui atostogas leidžia. Raštas gautas 1850 m. birželio 24 d. (Ten pat. L. 2. Originalas).
3. 1850 m. rugsėjo 9 d. Nr. 15959. Kauno gubernijos valdybos raštas, pasirašytas už gubernatorių /Iždo?/ rūmų valdytojo, Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriui. Siunčia medicinos pažymėjimą (žr. 10 dok.) apie S. Daukanto susirgimą. Adresato rezoliucija: pristatyti finansų ministrui (Ten pat. L. 4. Originalas).

4. 1850 m. rugsėjo 20 d. Nr. 982. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Persiunčia medicinos pažymėjimą apie S. Daukanto susirgimą (Ten pat. L. 5. Siunčiamojo rašto nuorašas).
5. 1850 m. gruodžio 30 d. Nr. 1339. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas teisingumo ministrui. Persiunčia S. Daukanto prašymą (žr. 9 dok.) (Ten pat. L. 8. Siunčiamojo rašto nuorašas).
6. 1849 m. S. Daukanto tarnybos formuliarinis sąrašas, pasirašytas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro. Visi duomenys pakartoti 1851 m. atestate (žr. 11 dok.) (Ten pat. L. 9–13. Originalas).
7. 1851 m. vasario 26 d. Nr. 145. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas šio skyriaus (?) egzekutoriui Ščurevui. Praneša, kad nuo 1851 m. vasario 4 d. S. Daukantas atleistas iš tarnybos (Ten pat. L. 16. Siunčiamojo rašto nuorašas).
8. 1851 m. vasario 26 d. Nr. 3780. Finansų ministerijos departamento vicedirektoriaus (pasirašyta už jį) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus e. oberprokuroro p. Prašo S. Daukanto pensijos nustatymo reikalui atsiųsti tarnybinį formuliarą su duomenimis iki pat atleidimo iš tarnybos (Ten pat. L. 17. Originalas).
9. 1851 m. kovo 13 d. Nr. 252. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Teisingumo ministerijos departamentui. Atsako į raštą Nr. 3780 ir siunčia S. Daukanto tarnybos formuliarinį sąrašą bei reikalingų žinių sąrašą (Ten pat. L. 18. Siunčiamojo rašto nuorašas).
10. 1851 m. kovo 10 d. S. Daukanto tarnybos formuliarinis sąrašas, minimas oberprokuroro rašte Nr. 3780. Sąrašo duomenys pakartoti S. Daukanto atestate (žr. 11 dok.) (Ten pat. L. 19–20. Nuorašas be parašų). Formuliarinis sąrašas, praleidus jo antraštę ir datą, skelbtas (drauge su vertimu į lietuvių k.): Janulaitis A. Daukanto laiškai // Mūsų senovė. – 1922.– T. 1. – Nr. 4/5.– P. 793–795).
11. 1851 m. pradžia. Žinių, reikalingų S. Daukanto pensijai išrūpinti, sąrašas. Yra šie duomenys: paskutinėje tarnyboje S. Daukantas iš iždo gavo per metus algos 285 sidabro rb. 29 kp. ir maistpinigių 57 sidabro rb. 18 kp.; jokios kitos pensijos ir specialaus apdovanojimo laipsniu (činom) neturi; pensijos pats paprašė; nebuvo nei teistas, nei tardytas; pensiją nori gauti iš Telšių apskrities iždinės (Ten pat. L. 23. Siunčiamojo rašto nuorašas).
12. 1851 m. kovo 13 d. Nr. 254. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Kauno gubernijos prokurorui. Siunčia S. Daukanto atestatą (žr. 11 dok.) ir prašo jį įteikti S. Daukantui Varniuose, paimant jo parašą (Ten pat. L. 18 atv. Siunčiamojo rašto nuorašas).
13 .1851 m. kovo 17 d. Nr. 5185. Teisingumo ministerijos departamento vicedirektoriaus (pasirašė už jį) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui. Klausia, ar neprieštarauja, kad S. Daukantui būtų duota teisė nešioti paskutiniosios tarnybos mundurą (Ten pat. L. 24. Originalas).
14. 1851 m. balandžio 16 d. Nr. 346. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Teisingumo ministerijos departamentui. Atsako į raštą Nr. 5185. Neprieštarauja, kad S. Daukantui būtų leista nešioti mundurą (Ten pat. L. 25. Siunčiamojo rašto nuorašas).

7. 1850 m. birželio mėn. S. Daukanto prašymas dėl atostogų

Копия

По титуле

Просит помощник метриканта коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем.

Для поправления здоровья моего по совету врачей желаю отправиться в Виленскую и Ковенскую губернии на три месяца и потому прилагая при сем 90 коп. дост(оинства) гербовой бумаги всеподданейше прошу,

Дабы повелено было уволить меня на три месяца в вышеозначенные губернии и снабдить для сего надлежащим видом.

Июля дня* 1850 г.

К под(аче) над(лежит) к об(ер)-прок(урорским) дел(ам) 1 отд(еления) 3 д(епартамен)та Пр(авительствующего) сената.

Kanceliarijos pastaba:(Получено) 13 июля

Rezoliucija: Представить г. у(правляющему) М(инистерством) ю(стиции).

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 1.

VERTIMAS

Nuorašas

Kreipinys

Prašo metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl tokio dalyko:

Sveikatai pataisyti, gydytojų patariamas, turiu išvykti į Vilniaus bei Kauno gubernijas trims mėnesiams ir todėl, pridėjęs 90 kp. vertės herbinį popierių, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta leisti mane trims mėnesiams į minėtąsias gubernijas ir aprūpinti reikiamu pažymėjimu.

1850 m. birželio mėn.

Skirta įteikti Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro žiniai.

Kanceliarijos pastaba: (Gauta) birželio 13 d.

Rezoliucija: Pateikti p. Teisingumo ministerijos valdytojui.

8. *1850 m. birželio 29 d. S. Daukanto atostogų pažymėjimas*

№ 703. По указу Его Величества Государя Императора Николая Павловича, Самодержца Всероссийского и прочая, и прочая, и прочая.

Предявитель сего служащий в 1 отд(елении) 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената помощником метриканта коллежский асессор Довконт уволен в отпуск в Виленскую и Ковенскую губернии сроком от помянутого числа на три месяца, почему и благоволено было ему, г. Довконту, как туда, так и обратно чинить свободный пропуск.

Дан в С. Петербурге июня 29 дня 1850 года.

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 3.

VERTIMAS

Nr. 703. Jo Didenybės Valdovo Imperatoriaus Nikolajaus Pavlovičiaus, visos Rusijos Monarcho ir t.t. ir t.t., įsaku

Šio pateikėjas kolegijos asesorius Daukantas, tarnaująs Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriuje metrikanto padėjėju, paleidžiamas

* Diena nepažymėta.

15. 1851 m. balandžio 18 d. Nr. 1173. E. Kauno gubernijos prokuroro p. raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui. Atsako į raštą Nr. 254. Siunčia S. Daukanto raštišką paliudijimą, kad atestatą gavo (žr. 12 dok.) (Ten pat. L. 26. Originalas).
16. 1851 m. lapkričio 29 d. Nr. 1123. Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro raštas Kauno gubernijos valdybai. Prašo pranešti S. Daukantui Varniuose, kad jam paskirta 42,9 sidabro rb. pensija per metus, kurią reikia atsiimti iš Telšių apskrities iždinės (Ten pat. L. 34. Siunčiamojo rašto nuorašas).
17. 1851 m. gruodžio 15 d. Nr. 24863. Kauno gubernatoriaus (per Kauno gubernijos valdybą) raštas Peterburgo (!) oberprokurorui. Atsiliepiant į šį raštą Nr. 1123, S. Daukantui apie pensiją pranešti įpareigotas zemskinis teismas (Ten pat. L. 36. Originalas).
18. 1852 m. sausio 14 d. Nr. 62. Valdančiojo senato 5 departamento 2 skyriaus oberprokuroro raštinės raštas šio senato 3 departamento 1 skyriaus prokurorui. Persiunčia pagal priklausomybę Kauno gubernatoriaus raštą Nr. 24863 (Ten pat. L. 35. Originalas).
19. 1852 m. sausio 11 d. Kauno gubernatoriaus (per Kauno gubernijos valdybą) raštas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus e. prokuroro p. Atsako į raštą Nr. 1123 ir papildo savo raštą Nr. 24863. Kaip pranešė Telšių zemskinis teismas, S. Daukantui apie pensijos paskyrimą pranešta (Ten pat. L. 37. Originalas).

atostogų į Vilniaus ir Kauno gubernijas nuo šios dienos trims mėnesiams, todėl jam, Daukantui, maloningai leista laisvai vykti ten ir atgal.

Duota S. Peterburge 1850 m. birželio 29 d.

9. *1850 m. gruodžio 12 d. Prašymas carui atleisti iš tarnybos, skirti pensiją su teise nešioti turėtąją uniformą ir išduoti tarnybos atestatą*

Всепокорнейший, Державнейший, Великий Государь
Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский,
Государь Всемилостивейший,

Просит помощник метриканта коллежский асессор Семен Егорова сын Довконт, а в чем мое прошение, тому следует пункты:

1. О приключившейся мне во время отпуска болезни представляемо было по начальству формальное медицинское свидетельство, выданное на законном основании тельшевским городовым врачем 25 прошлого августа за № 196[3], при бытности присутствовавшей освидетельствованию моей болезни полиции.

2. Болезнь эта, непозволившая мне явиться к должности после истечения срока отпуску, усиливаясь час от часу более, когда наконец до такой дошла степени, что я не в силах уже продолжать государственную службу, то с представлением одного листа 90 копеечной гербовой бумаги всепокорнейше прошу:

Дабы повелено было уволить меня вовсе от службы и назначить следуемый мне по закону пожизненный пенсион за двадцатипятилетнее беспорочное служение мое, с производством такового Ковенской губернии из тельшевского уездного казначейства; при том дозволить мне носить мундир того места, в котором я прослужил более 16-ти лет и выдать мне на прилагаемой гербовой бумаге заслуженный аттестат с приложением формулярного моего списка.

12 декабря 1850 года.

К поданию надлежит в первое отделение Правительствующего сената третьего департамента.

Сие прошение писал и сочинял дворянин Алоизии
Дионизиева сын Мацкевич.

Помощник метриканта коллежский асессор
Семен Егоров сын Довконт
Место жительства: Ковенской губернии Тельшевского уезда
в м.Ворнях.

Kanceliarijos pastaba: 1. Получ(ено) 20 декабря 1850 г. 2. С одним листом гербовой бумаги 90 коп. достоинства. Экзекутор Щуров.

Rezoliucija: Представить г. управ(ляющему) Министерством юстиции.

Originalas: RVIA. F. 1347. AP. 94. B. 237. L. 34. Nuorašas: Ten pat. L. 7.

VERTIMAS

Uoliausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis Viešpatie,

Prašo metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, o ko aš prašau, sako šie punktai:

1. Per atostogas, man susirgus, buvo prisiųstas per vyresnybę formalus medicinos pažymėjimas Nr. 196[3], kurį nustatyta tvarka praėjusio, rugpjūčio, mėnesio 25 d. išdavė Telšių miesto gydytojas, per patikrinimą dalyvaujant policijai.

2. Liga, neleidusi man laiku grįžti į tarnybą po atostogų, vis stiprėjo, kol pasiekė tokį laipsnį, kad aš nebeturiu jėgų tęsti valstybinę tarnybą. Dėl to pristatęs vieną 90 sidabro kp. vertės herbinio popieriaus lapą, nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta visiškai atleisti mane iš tarnybos ir paskirti priklausančią man pagal įstatymą pensiją ligi gyvos galvos už sąžiningą dvidešimt penkerių metų tarnybą. Pensiją mokėti iš Telšių apskrities iždinės. Be to, leisti dėvėti mundurą tos įstaigos, kurioje aš ištarnavau daugiau kaip 16 metų ir išduoti mano pridėtame herbiniame popieriuje tarnybos atestatą su formuliariniu sąrašu.

1850 m. gruodžio 12 d.

Skirtas įteikti Valdančiojo senato 3–ojo departamento pirmajam skyriui.

Šį prašymą rašė ir kūrė bajoras Aloyzas, Dionizo s., Mackevičius.
Metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s.,
Daukantas
Gyvenu Kauno gubernijos Telšių apskrities Varnių m(iestelyje).

Kanceliarijos pastabos: 1. Gauta 1850 m. gruodžio 20 d. 2. Su vienu 90

sidabro kp. vertės herbinio popieriaus lapu. Egzekutorius Ščiurovas.

Rezoliucija: Pateikti p. Teisingumo ministerijos valdytojui.

10. *1850 m. rugpjūčio 25 d. S. Daukanto ligos liudijimas*

Копия

Свидетельство

В следствие отношения Тельшевского городнического правления от 25 августа сего 1850 года с № 351-м, я при бытности г-на городничего свидетельствовал болезненное состояние находящегося в отпуску служащего в Правит(ельствующем) сенате, 3-го д(епартамен)та в 1 отдел(ении), помощника метриканта коллежского асессора Семена Довконта, пользующегося у здешних медиков от приключившейся ему*. По осмотре коего оказалось следующее: 1-ое, он, Довконт, страдая от нескольких уже лет сыльными приступами гемороя, произошедшего и усилившегося от сидячей жизни при его письменных занятиях, получил столь сильное расслабление и потемнение зрения, что теперь он не может ни читать, ни даже выходить на малейший ветер без значительного ожесточения болезни его глаз, и во 2-х, по причине сего же гемороя он страдает значительным расслаблением пищеварительных органов и имеет столь сильные приливы крови в голову, что иногда претерпевает головокружение, хотя от столь сильных и почти неизвлечимых недугов он придал себя тщательному лечению, однако же в течении его отпуска не предвидится надежда к его выздоровлению.

В подписом моем и приложением казенной печати удостоверяю.

1850 года августа 25 дня. Г. Тельши.

Подписал: тельшевский городовой врач коллежский асессор М. Иозефович.

При освидетельствовании находился тельшевский городничий армии майор Г. Рудич.

Patvirtintas nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 6.

VERTIMAS

Nuorašas

Liudijimas

Remdamasis Telšių gorodničiaus valdybos 1850 m. rugpjūčio 25 d. raštu Nr. 351, aš, dalyvaujant gorodničiui, apžiūrėjau kaip ligonį atostogaujantį Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus tarnautoją metrikanto padėjėją kolegijos asesorių Simoną Daukantą, kuris gydosi pas vietos medikus. Jį apžiūrėjęs nustačiau: 1) jis, Daukantas, jau keletą metų kenčia nuo smarkiai pasikartojančio hemorojaus, atsiradusio ir sustiprėjusio nuo rašto darbais užimto sėdimojo gyvenimo, ir taip nusilpo jo sveikata bei prislopo regėjimas, kad dabar negali nė išeiti į vėju dvelkiantį orą, jei nori labai nepakenkti akių ligai, ir 2) dėl šio hemorojaus yra smarkiai pakenkti virškinimo organai ir kartais taip priplūsta kraujo į galvą, kad ji ima svaigti. Nuo šių didelių ir beveik neišgydomų ligų jis atidžiai ėmė gydytis, tačiau nėra vilties, kad per atostogų laiką spės pasveikti.

Liudiju savo parašu ir pridėtu tarnybiniu antspaudu.

1850 m. rugpjūčio 25 d. Telšių miestas.

Pasirašė: Telšių miesto gydytojas kolegijos asesorius M. Jozefovičius.
Apžiūrėjimo metu dalyvavo Telšių gorodničius armijos majoras G. Rudičius.

11. *1851 m. kovo 13 d. S. Daukanto tarnybos atestatas*

Аттестат

По указу Его императорского величества дан сей служившему в 1 отделении 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената помощником метриканта коллежскому асессору Симону Егоровичу Довконту в том, что, как из формулярного списка о службе его видно, от роду имеет 58 лет, вероисповедания римско-католического, происходит из дворян, имения никакого не значится. По получении степени магистра прав в Императорском Виленском университете, в службу вступил в канцелярию

* Čia ir toliau netaisyklinga kalba netaisoma.

рижского военного губернатора 1825 года декабря 20-го.Указом Правительствующего сената от 21 июля 1826 г. переименован в 9-ый класс со старшинством с 20 декабря 1825 года. По именному Высочайшему указу, данному Правительствующему сенату в 6 день апреля 1834 г., произведен в коллежские асессора со старшинством 1831 (г.) декабря 31. По прошению его для определения к другим делам уволен 1834 (г.) ноября 26. Определен в канцелярию 1 департамента Правительствующего сената канцелярским чиновником на высший оклад жалованья 1835 (г.) марта 7. В 1836 году из оставшихся от неполного комплекта чиновников и канцелярских служителей (1) д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената суммы получил 150 руб.– 1837 (г.) апреля 1. Перемещен по распоряжению начальства в Литовскую метрику, состоящую при 1 отделении 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената помощником метриканта, за участие в составлении описи хранящимся в Литовской метрике актам Всемилостивейше награжден годовым окладом жалованья – 1839 (г.) июля 16. Получил знак отличия беспорочной службы за XV лет достоинства 1843 (г.) августа 22. По случаю уволнения в отпуск метриканта Малевского исправлял его должность с 23 июля по 1-е декабря 1843 г. По представлению начальства по положению Комитета гг. министров, Высочайше утвержденному в 9-ый день сентября 1844 г., получил в награду 100 руб. серебром 1844 (г.) сентября 9-ого. Получил знак отличия беспорочной службы за XX лет достоинства при грамоте за № 2087-м 1848 (г.) августа 22-го. А Высочайшим приказом по гражданскому ведомству за № 25, согласно прошению, уволен от службы 1851 (г.) февраля 4. В походах, штрафах, под судом, следствием не был. К продолжению службы аттестовался способным и достойным. В отпусках был в 1828 году на 28 дней, 1829 (г.) на 28, 1834 (г.) на 28 дней и на срок являлся, в 1844 (г.) – на 28 дней, но по болезни, засвидетельствованной местным начальством, просрочил один месяц и 3 дня, и в 1850 году - с 29 июня на три месяца, но до истечения срока представил удостоверение врача о болезни, препятствовавшей ему явиться к должности, а 20 декабря прислал просьбу об увольнении его вовсе от службы. В отставке был без награждения чином с 26

ноября 1834 (г.) по 7 марта 1835 года. Холост. Таким же случаям, кои бы лишали его права на перемену знака отличия беспорочной службы, не подвергался. О производстве же чиновнику Довконту следуемой по закону пенсии представлено г. управ(ляюще)му Мин(истром) юстиции.

Во уверение чего и дан сей аттестат г. Довконту за нижеследующим подписанием и приложением печати канцелярии 1 от(деления) 3 д(епартамен)та Прав(ительствующего) сената.

Марта 13 дня 1851 года.

Nuorašas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 14–15.

VERTIMAS

Atestatas

Jo imperatoriškosios didenybės įsaku šis (atestatas) išduotas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus tarnautojui metrikanto padėjėjui Simonui, Jurgio s., Daukantui. Kaip iš jo tarnybos formuliarinio sąrašo matyti, jis turi 58 metus amžiaus, Romos katalikų tikėjimo, kilęs iš bajorų, jokio turto nenurodyta. Vilniaus imperatoriškajame universitete gavęs teisių magistro laipsnį, 1825 m. gruodžio 20 d. stojo tarnauti į Rygos karinio gubernatoriaus kanceliariją. Valdančiojo senato 1826 m. liepos 21 d. įsaku pakeltas į IX (tarnautojų) klasę, skaičiuojant terminą nuo 1825 m. gruodžio 20 d. Vardiniu Valdovo Įsaku, 1834 m. balandžio 6 d. duotu Valdančiajam senatui, pakeltas kolegijos asesoriumi, skaičiuojant terminą nuo 1831 m. gruodžio 31 d. Jo paties prašymu, norint susirasti kitą užsiėmimą, atleistas 1834 m. lapkričio 26 d. 1835 m. kovo 7 d. priimtas Valdančiojo senato 1 departamento kanceliarijos tarnautoju su aukščiausia alga.1837 m. balandžio 1 d. iš 1836 metų (lėšų) likučių dėl nepilnos Valdančiojo senato 1 departamento valdininkų ir kanceliarijos tarnautojų sudėties gavo 150 rb. Vyresnybės patvarkymu perkeltas metrikanto padėjėju į Lietuvos metriką, esančią Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriuje, 1839 m. liepos 16 d. Valdovo apdovanotas metinės algos dydžio suma už dalyvavimą sudarant Lietuvos metrikoje saugomų aktų apyrašus. 1843 m. rugpjūčio 22 d. gavo pasižymėjimo ženklą už 15 metų nepriekaištingą tarnybą. Metrikantą Malevskį atleidus atostogų, 1843 m. liepos 23 d. – gruodžio 1 d. ėjo jo pareigas. Remiantis 1844 m. rugsėjo 9 d. Valdovo patvirtintu

vyresnybės pristatymu pagal p. Ministrų komiteto priimtas taisykles, gavo 100 sidabro rb. dovaną. 1848 m. rugpjūčio 22 d. gavo pasižymėjimo ženklą su raštu Nr. 2087 už 20 metų nepriekaištingą tarnybą. Pačiam prašant Valdovo įsakymu civilinės tarnybos srityje Nr. 25 atleistas iš tarnybos nuo 1851 m. vasario 4 d. Karo žygiuose nedalyvavo, pabaudomis nebaustas, neteistas ir netardytas. Tarnybos metu buvo atestuojamas kaip gabus ir tinkamas. Atostogų 1828 m. buvo 28 dienas, 1929 m.– 28, 1834 m.– 28 ir grįždavo laiku, 1844 m. buvo 28 dienas, bet dėl ligos, paliudytos vietos vyresnybės, pavėlavo vieną mėnesį ir tris dienas, ir 1850 m.atostogų gavo nuo birželio 29 d. tris mėnesius, bet nepasibaigus terminui pristatė gydytojo liudijimą, kad dėl ligos trukdymo negali grįžti į tarnybą, o gruodžio 20 d. atsiuntė prašymą, kad būtų visiškai atleistas. Atsistatydinęs buvo be apdovanojimo laipsniu nuo 1834 m. lapkričio 26 d. iki 1835 m. kovo 7 d. Viengungis. Tokių atvejų, kad būtų netekęs teisės gauti aukštesnį pasižymėjimo dėl nepriekaištingos tarnybos ženklą, neturėjo. Dėl valdininkui Daukantui įstatymo numatytos pensijos paskyrimo kreiptasi į p. Teisingumo ministerijos valdytoją.

Šitai liudijant, p. Daukantui išduotas šis atestatas su žemiau esančiais parašais ir Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus antspaudu.

1851 m. kovo 13 d.

12. *1851 m. balandžio 2 d. S. Daukanto raštiškas patvirtinimas, kad tarnybos atestatą gavo*

1851 года апреля 2 дня. Нижеподписавшийся даю свою расписку в том, что аттестат канцелярии 1 отделения 3 департамента Правительствующего сената от 13 марта за № 253[4] о службе моей сего числа принял.

Коллежский асессор Семен Довконт

Подписку заверяю пристав Ф. Шукевич

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 27.

VERTIMAS

1851 m. balandžio 2 d. Aš, žemiau pasirašęs, duodu šį raštelį, kad Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus kanceliarijos kovo 13 d. mano tarnybos atestatą Nr. 253[4] gavau.

Kolegijos asesorius Simonas Daukantas
Parašą tvirtinu – pristavas P. Šukevičius

13. *1851 m. birželio mėn. Prašymas carui, kaip lydraštis prie pažymos apie ligą, dėl pensijos skyrimo*

Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь Император Николай Павлович, Самодержец Всероссийский, Государь Всемилостивейший!

Просит уволенный от службы помощник метриканта 1-го отделения 3-го департамента Правительствующего сената коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт о нижеследующем:

Ковенская врачебная управа, освидетельствовав мою болезнь, выдала мне свидетельство о моих недугах[5], каковые прилагая при сем, всепокорнейше прошу:

Дабы повелено было сие свидетельство о болезни моей препроводить по принадлежности для назначения мне законного пенсиона за мою беспорочную службу и уволенному по болезни.

1851-го года июня дня*.

К подаче надлежит Правительствующего сената 3-го департамента в 1-ое отделение по делам обер-прокурора.

Прошение сие сочинял и писал сам проситель, коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт руку приложил.
Жительство имею в Ковенской губернии Тельшевского уезда в местечке Ворни.

Kanceliarijos pastaba: Получено 5 августа 1851 г.
Rezoliucija: Представить г. министру юстиции.
Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 28.

* Diena nepažymėta.
[3] Žr. 10 dok.
[4] Žr. 11 dok.

VERTIMAS

Šviesiausiasis, Galingiausiasis, Didysis Valdove Imperatoriau Nikolajau Pavlovičiau, Visos Rusijos Monarche, Maloningiausiasis Viešpatie!

Prašo atleistas iš tarnybos Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas dėl sekančio dalyko.

Kauno gydymo valdyba, nustačiusi mano ligą, išdavė liudijimą apie mano negalią[5], kurį pridėdamas nuolankiausiai prašau, kad būtų liepta šį liudijimą apie mano ligą perduoti pagal paskirtį dėl įstatymu nustatytos pensijos paskyrimo už nepriekaištingą mano tarnybą ir kaip atleistam dėl ligos.

1851 m. birželio mėn.

Skirta įteikti Valdančiojo senato 3-ojo departamento 1-ojo skyriaus oberprokuroro dispozicijai.

Šį prašymą kūrė ir rašė pats prašytojas kolegijos asessorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, ir pasirašė.

Gyvenu Kauno gubernijos Telšių apskrities Varnių miestelyje.

Kanceliarijos pastaba: Gauta 1851 m. rugpjūčio 5 d.
Rezoliucija: Pateikti p. teisingumo ministrui.

14. *1851 m. liepos 21 d. S. Daukanto ligos aprašymas*

Свидетельство

Нижеподписавшийся сим свидетельствую, что уволенный от службы помощник метриканта 1-го отделения 3-го департамента Правительствующего сената коллежский асессор Семен Егоров сын Довконт во время прохождения службы с 1825 по 1834 (г.) в г. Риге одержим был завалом печени, а при постоянном занятии делами часто страдал жестокою болью в пояснице, последствием чего было открытие неправильное гемороя из мочевого пузыря с кровью. В продолжении этого времени постигнут перемежающею лихорадкою тридневною, которая лишь после пяти месяцев прекратилась.

Во время пребывания в Санкт-Петербурге с 1834-го по 1850 год, а именно: в 1845 году, (в) начальных числ(ах) генваря м(еся)ца случился ему сильный пострел в голову, от чего

последовала несносная тоска, печаль и страх, удручающие его, а всякий шум, продолжительное чтение, разговор наводило головную боль, головокружение с явственным приливом крови к голове, а при занятии письменными делами и тоже от пыли, отделяющейся от слежалых бумаг, глаза краснели и оставляло зрение. Засим по истечении двух месяцев начал ощущать несносный, палящий жар с болью в нижних конечностях, а паче в пятках, от чего состояние его здоровья заметно расстроилось и уже более трех лет страдает постоянно ломом в (су)ставах ног и сухожильях, паче в осеннее и зимовое время года: иногда появляется заметная опухоль в ногах с синими пятнами, а в коленах чувствует тугость, болящею при вставании со стулья, что проходит после непродолжительного движения тела.

Из всего заключить следует, что болезнь его, г. коллежского асессора Семена Довконта, есть геморойдально-артрического свойства, сопряженная с завалом внутренностей, от чего больной, при употреблении разных средств неполучая ожидаемого успеха за расслабленным здоровьем и зрением при пожилых летах, 58 от роду, находится не в состоянии дальше продолжать службу.

Во уверение чего сие подписом с приложением герба моего печати утверждаю.

г. Ковно, июля 21 дня 1851-го года.

Член Ковенской врачебной управы доктор медицины и
акушер надворный советник А. Фишер
Raudono lako herbinis antspaudas

Ковенская врачебная управа, рассмотрев настоящее свидетельство, нашла, что по описанным в оном страданиям коллежский асессор Довконт продолжать службы не в состоянии и на основании 91 ст(атьи) т(ома) 3 Устава о пенс(иях) и единов(ременных) пособ(иях) Св(ода) зак(онов) 1842 года может воспользоваться пенсиею. В чем надлежащею подписью с приложением казенной печати удостоверяется.

Г. Ковно, июля 21 дня 1851 года,

Инспектор коллежский советник И. Годлевский
Оператор коллежский советник М. Сохацкий

[5] Žr. 14 dok.

Акушер надворный советник А. Фишер
Письмоводитель А. Жакович
Raudono lako antspaudas: Ковенской врачебной управы
Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 29–30.

VERTIMAS

Liudijimas

Žemiau pasirašęs, šiuo liudiju, kad atleistas iš tarnybos Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus metrikanto padėjėjas kolegijos asesorius Simonas, Jurgio s., Daukantas, nuo 1825 iki 1834 metų tarnaudamas Rygoje, sirgo kepenų užslūgimu ir, nuolat dirbdamas, kentėjo aštrų skausmą strėnose. Dėl to prasidėjo netaisyklinga hemoragija iš šlapimo pūslės. Tuo pačiu metu buvo užkluptas drugio, besikartojančio kas tris dienas, kuris baigėsi tik po 5 mėnesių.

Sankt Peterburge, tarp 1834 ir 1850 metų, o būtent 1845 m. sausio mėnesio pradžioje, ištiko smarki galvos apopleksija, ir dėl to prasidėjo nepakeliamas ilgesys, liūdesys ir baimė, slegiantys jį, o nuo bet kokio triukšmo, ilgo skaitymo, pokalbio galva imdavo skaudėti, svaigti, pakildavo kraujospūdis. Darbuojantis prie senų popierių, nuo dulkių parausdavo akys, apsilpdavo regėjimas. Paskui po dviejų mėnesių prasidėjo nepakeliamas karštis ir skausmas žemutinėse galūnėse, ypač kulnuose. Dėl to jo sveikata aiškiai pairo ir jau daugiau kaip trejus metus jį nuolat kamuoja sąnarių ir sausgyslių skausmai, ypač rudenį ir žiemą. Kartais pastebimi kojų sutinimai ir pasirodo mėlynos dėmės, o keliantis nuo kėdės, keliai sunkiai, su skausmu lankstosi, bet greit išsijudina.

Iš viso ko seka, kad jis, p. kolegijos asesorius Simonas Daukantas, serga hemoroidinio–arterinio pobūdžio su vidurių užslūgimu liga. Dėl to ligonis, nors naudojasi įvairiomis priemonėmis, nesveiksta, būdamas silpnos sveikatos bei regėjimo ir jau pagyvenusio amžiaus, nebegali daugiau eiti tarnybos.

Šitai tvirtindamas pasirašau ir pridedu antspaudą su savo herbu.

Kaunas, 1851 m. liepos 21 d.

Kauno gydymo valdybos narys medicinos daktaras ir akušeris rūmų patarėjas A. Fišeris
Raudono lako herbinis antspaudas

Kauno gydymo valdyba, išnagrinėjusi šį liudijimą, nustatė, kad iš aprašytųjų nusiskundimų matyti, jog kolegijos asesorius Daukantas tęsti tarnybos nepajėgia, ir, remiantis 1842 metų Įstatymų sąvado Pensijų ir vienkartinių pašalpų nuostatų trečiojo tomo 91 straipsniu, gali gauti pensiją. Šitai pažymime reikiamais parašais ir valdiniu antspaudu.

Kaunas, 1851 metų liepos 21 dieną
Inspektorius kolegijos patarėjas I. Godlevskis
Operatorius kolegijos patarėjas M. Sochackis
Akušeris rūmų patarėjas A. Fišeris
Raštvedys A. Žakovičius
Raudono lako antspaudas: Kauno gydymo valdybos.

15. *1851 m. rugsėjo 24 d. Finansų viceministro pranešimas Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokurorui apie pensijos paskyrimą S. Daukantui*

Министерство юстиции. Департамент. Отделение 1. Стол 3.
Сентября 24 дня 1951 года. № 19681. С. Петербург.
Господину исправляющему должность обер-прокурора 1-го отделения 3 департамента Правительствующего сената.
Ответ на № 252.

По Высочайше утвержденной в 25 день минувшего августа ведомости Министерства юстиции за январскую треть сего, 1851 года назначена пенсия служившему помощником метриканта 1-го отделения 3 департамента Правительствуюшего сената коллежскому асессору Симону Довконту по 42 руб. 90 коп. серебром в год с 4 февраля 1851 года с производством сей пенсии из Тельшевского уездного казначейства, о чем сообщено уже к исполнению из Комитета гг. министров г. министру финансов.

Департамент министра юстиции имеет честь о сем Вас, Милостивый государь, уведомить, возвращая прошение Довконта.

Вице-директор Н. Шумаков
Начальник отделения *(parašas neįskaitomas)*

Rezoliucija: Объявить г. Довконту.

Originalas: RVIA. F. 1347. Ap. 94. B. 237. L. 32.

VERTIMAS

Teisingumo ministerija. Departamentas. 1 skyrius. 3 poskyris. 1851 m. rugsėjo 24 d. Nr. 19681. S. Peterburgas.
Ponui einančiam Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus oberprokuroro pareigas.
Atsakymas į (raštą) Nr. 252.

Praėjusio, rugpjūčio, mėnesio 28 d. Valdovo patvirtintu Teisingumo ministerijos pirmojo 1851 metų trečdalio žiniaraščiu tarnavusiam Valdančiojo senato 3 departamento 1 skyriaus metrikanto padėjėju kolegijos asesoriui Simonui Daukantui paskirta 42 sidabro rb. 90 kp. pensija per metus, mokant ją iš Telšių apskrities iždinės. Šitai vykdymui jau pranešė p. Ministrų komitetas p. finansų ministrui.

Teisingumo ministro departamentas turi garbės Jums, Maloningasis pone, pranešti, drauge grąžindamas Daukanto prašymą.

Vicedirektorius N. Šumakovas
Skyriaus viršininkas (*parašas neįskaitomas*)

Rezoliucija: Pranešti p. Daukantui.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

IŠ TRIJŲ SIMONO DAUKANTO UŽRAŠŲ KNYGŲ

Parengė Roma Bončkutė

Tarp gausių S. Daukanto rankraščių, saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne, yra trys užrašų knygos, kuriose randame žinių jo polinkiams, užmojams,ruošimuisi kūrybiniam darbui pažinti. Apie S. Daukanto išsilavinimą bei erudiciją, mėgstamiausias mokslo sritis, raštų šaltinius rašė J. Lebedys[1], apie jo kūrybinių interesų kitimą – G. Subačius[2]. Jų išvadas siekiama praplėsti ir papildyti šia publikacija.

Minėtųjų užrašų knygų S. Daukantas nėra kaip nors pavadinęs. Tik vėlesni jo palikimo tvarkytojai šioms knygoms davė antraštes. Ankstyvesnės iš jų yra "Išrašai iš knįgų apie etnografije ir istorije" (toliau IE; LLTIR, FI(SD)40) ir "Išrašai iš knįgų" (IK; LLTIR, FI(SD)31). IE 22x17,5 cm formato prasto popieriaus, turi 36 lapus, prirašyti 29 lapai. Knygoje, be to, įrišta trys mažos balto popieriaus skiautelės ir vienas didesnio formato sulankstytas lapas, kur yra įrašas su 1833 m. data. Kiti IE įrašai nedatuoti, sunku tiksliau nustatyti jų įrašymo laiką. Tai išrašai lenkų, vokiečių, prancūzų, lietuvių kalbomis iš S. Daukanto skaitytų knygų, išėjusių daugiausia XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje (iki trečio dešimtmečio), kurių nemaža dalis spausdinta Rygoje, Dorpate (Tartu). Atrodytų, kad IE buvo rašoma Rygoje 1826–1834 m. Kai kuriuos šios knygos išrašus S. Daukantas vartojo, rašydamas "Istoriją žemaitišką". Pastarojoje, taip pat

[1] Lebedys J. Lituanistikos baruose. – V., 1972. –T. 1.– P. 304–326.

[2] Subačius G. Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas. – Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų (Jaunųjų istorikų darbai 7).– V., 1991.– P. 58–64.

kituose iki 1838 m. rašytuose jo darbuose rašyba tokia pat, kaip ir IE lietuviškų įrašų. Tačiau "Istorijoje žemaitiškoje" tų įrašų tėra tik dalis. Jų aptinkama "Būde", "Pasakojime". Tolimesni IE tyrinėjimai, matyt, leistų patikslinti "Istorijos žemaitiškos" užbaigimo laiką.

IK 36x23,3 cm formato, turi 46 lapus, rašyta ant geresnės kokybės, baltinto popieriaus. Šioje knygoje yra įrašų 39 ir 41 psl., iš kurių matyti, kad jai S. Daukantas panaudojo tarnyboje sugadintus ar nebereikalingus lapus. Jos 39 psl. surašytos knygos, išėjusios daugiausia 1836 m. IK laikytina Peterburgo laikotarpio užrašų knyga. Bet pirmuosiuose jos puslapiuose yra išrašų iš įvairių leidinių, kurių vėliausios datos 1822–1827 m. Gali būti, kad IK buvo sudaryta iš lapų, rašytų įvairiu laiku, dar net Vilniuje, nes knygos pradžioje esančių lietuviškų tekstelių rašyba artimesnė rašybai, kurios S. Daukantas laikėsi savo darbo pradžioje.

Trečioji – "Įvairių išrašų knyga" (II; LLTIR, FL(SD)55) yra pirktinė su kartoniniais viršeliais raštinės knyga, 33x19,8 cm formato, turinti 35 lapus, iš kurių prirašyta 11. Antrajame jos lape randama 1848 m. data.

IK būtų galima pavadinti bibliografinių užrašų knyga. Tačiau iš spaudinių charakteristikos matyti, kad bibliografinių duomenų kaupimas buvo susijęs su savišvieta ir švietėjiškais sumanymais, o ne su bibliografijos rinkimu ir skelbimu. Leidinius S. Daukantas apibūdino priklausomai nuo to, kokią reikšmę jiems suteikė. Neretai jis žymėjo ne tik jų autorius, pavadinimus, išleidimo metus, bet ir nurašė reklaminį skelbimėlį (*pvz., Blancard. Manuel du commerce des Judes, on Exposè de celui que les nations europeennes fontets peuvent faire aux Judes – Orientales á la Chochinchine, á la Chin etc. preied'e et suivi de considerations importantes sur ce commerce enrichi d' une carte des mers de l' Asie dresseé – por. M. Lapie 1 vol: petit in folio de 600 pages 1806. 24 franc* p. 9).

Pirmoji IK pusė sudaryta taip, kad kuo lengviau būtų joje orientuotis. Leidiniai įrašyti pagal temas (pvz., Agricultur p. 7, Commerce p. 6, Livres d' education p. 8, Note historique p. 5). Nuo 25 puslapio, S. Daukantas pakeitė užrašų struktūrą ir knygas įrašinėjo nebe pagal temas, bet pramaišiui – kartu ir mokslines, ir vadovėlius, ir praktinio pobūdžio knygeles. Todėl, norėdamas geriau orientuotis tarp knygų gausos ir įvairovės, jis kai kur pridėjo trumpas pastabas. Jos daugiausia lenkiškos (pvz., *koniecznie potrzebne; bardzo ciekawa i pożyteczna; bardzo interessuiące dzieło Alterthums – Wissenschaft; z wielką pochwalę przyznaią krytycy; Nauki daiącie poznawać zrzrodła historycznie*), bet pasitaiko ir

lietuviškų (pvz., *turi tou kni pyrkty; daug apie Lankus*). Tos pastabos rodo, ką S. Daukantas vertino, kokias knygas ketino įsigyti, o kurias – tik perskaityti. Nežinia, ar jam pavykdavo gauti visas norimas knygas. Kai kurie įrašai sakytų, kad jis naudojosi ir prenumeratos paslaugomis (pvz., *Universal–Lexikon der Handelswissenschaften perenumeration: Sebr. Schumann in Leipzig zapisywać się bey Hoffmann et Campe in Hamburg 16 gros. albo 20 gr. albo 1 Flor;* IK, p. 40).

Iš S. Daukanto užrašų knygų aiškėja, kad jis skaitė įvairius prancūziškus, vokiškus, rusiškus, lenkiškus periodinius ar tęstinius leidinius (pvz., *Bibliographie de la france ou journal général de l' imprimerie et de la Librairie; Algemeine Hamburge Zeitung; Algemeine Handlungs Zeitung; Algemeine Landwirtschafts Zeitung; Leipziger Litteratur Zeitung; Die Morning Chronik; Nowy pamiętnik Warszaw;* Записки Археологического - Нумизматического общества). Tarp knygų sąrašų, tekstų išrašų, mokslinių traktatų referavimų galima rasti ir buitinių įrašų. S. Daukantas, pavyzdžiui, yra užsirašęs batų tepalo paruošimo būdus, vaistų receptą, keletą patarimų, kaip gydytis nuo epilepsijos, kaip paruošti žiemai žuvį (IK, p. 7, 23, pvz., На одну бутылку ваксы 1/4 фунта слоновой кости 2 лота купарного масла 2 лота соленной кислоты. *IK* p. 23, *lieczy się choroba Swiętego Walentego temi sposob: przed samem padnieniem kiedy patient zaczyna czuc bol, daie się mu zoraz więkę laskę drzewa kłoczkowe które rosnie okolo Lublina*). Įrašus jis retkarčiais palydėjo sentencijomis. Jas dažniausiai ėmė iš perskaitytų veikalų, o kai kada gal ir iš gyvenimo patirties (pvz., *Miec wiele nieprzyacioł a mało przyiacioł, iest wielkiem nie szczęsciem,* IK, p. 2; *vocabulata sunt nota rerum Cicero,* IE, p. 23; *Non est generosorum hominum res alienas quaerere, et pati sua per ignaviam amitti, hist. Lib. V. Dyonizius z Halikarnasu,* IK, p. 6, 46, 66). Dionizijaus Halikarnasiečio posakį S. Daukantas yra įrašęs keletą kartų. Jį kaip moto jis panaudojo visose savo istorijose.

S. Daukanto užrašų knygos padeda geriau suprasti, kaip keitėsi jo kūrybiniai interesai. Ankstyvieji įrašai, daryti apie 1822–1830 m., yra iš istorijos, kalbos, mitologijos, geografijos, politikos, ekonomikos, pedagogikos. Vyrauja išrašai bei knygų perpasakojimas iš istorijos ir kalbos mokslų, kurie S. Daukantui liko svarbiausi visą gyvenimą. Apie 1834–1836 m. knygų sąrašuose įvairovė darėsi didesnė. Kaip žinoma, romantikai Lietuvoje buvo ir švietėjai. Ekonominiu bei kultūriniu švietimu jie stiprino tautos egzistavimą. Nespausdintos brošiūros “Pamokslas kaip gires kirsti,

sėti ir diegti" pratarmėje (rankraščio data 1854 m. LTIB, FI (SD)20) S. Daukantas rašė: " (...) *kórsaj szirdingaj gejdi, kad musû irba arba gaspadoryste klestietu, kajpo pirmasis pamatas wissokios łajmos dieł kiekvieno źmogaus szioie pasaulieie gywoientio, ir tejpat ajszkéj regi, iog géros gaspadorystios niekajp negał jistejgti musû gadynieie be pagałbos raszto* "(p. 12). IK (27–72 psl.) daugiausia prisirašyta praktinio pobūdžio knygų. Jų temos apima visas žmogaus veiklos sritis, pradedant nuo jo vaikystės (vadovai tėvams apie vaikų auklėjimą ir sveikatą), iki mirties (knyga apie antkapių statymą). Tai daugiausia vokiški leidiniai, kuriuos S. Daukantas susirašė iš laikraščių, žurnalų, prospektų. Gausiausiai jo prisirašyta įvairių disciplinų sričių vadovėlių, iš kurių daugelis galėjo būti aktualūs aukštesnio tipo mokykloms (pvz., *Theoretisch-praktisches Lehrbuch der Stylistik für Ober Classen höherer Schulanstalten* ..., IK, p.72). J. Lebedys yra pažymėjęs, kad S. Daukantas nesidomėjo matematika, chemija, fizika, t.y. tiksliaisiais mokslais. Šių sričių knygų nebuvo rasta jo bibliotekoje[3]. Bet IK esama įrašyta ir knygų, susijusių su tais mokslais (p. 66). Tai rodo, jog S. Daukantas sekė visokią literatūrą, darė išrašus, o prireikus, matyt, būtų ėmęsis rengti ir trūkstamą fizikos vadovėlį.

Solidūs teoriniai vokiečių, prancūzų, anglų autorių darbai iš pasaulio istorijos, kultūros, religijos ir pan. S. Daukanto buvo užfiksuojami, be abejo, ne tik savišvietai. Jau pirmuosiuose IK puslapiuose (rašyta apie 1822–1827 m.) įrašyta: "Академия надписей и словесности учреждена L.XIV. и более ста лет ревностно трудится для обогащения Исторической Литературы нравы. обыкновения, монументы, древности, составляют предмет ея любопытных изысканий. Она по сие время выдала более 40 томов, которые можно назвать золотою миною Истории. Вы не знаете, что были Египтяне, Персы, Греки, Римляне, если нечитали записок академии, gevisa, ея vetat mori" (p. 9). S. Daukantas, matyt, jau anksti ėmė galvoti apie "Žemaičių akademiją", kaupė būtiniausių knygų bibliografiją. Joje randami politinio turinio veikalai (pvz., *H. H. Meyer "Der Staat, aus zwei Elementen, dem politischen und religiosen, bestehend"*, IK p. 54) leidžia daryti prielaidą jį brandinus Lietuvos valstybės idėją.

S. Daukantas – kaip būdinga romantikams – tautos kalba ir istorija domėjosi kartu. Jo pažiūros į Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą ryškėja iš istoriografinių veikalų, laiškų, straipsnių, o užrašų knygos supažindina plačiau su šaltiniais, kurių veikiamas, jis kūrė savo istorijos ir kalbos

koncepciją. Čia randamos šviečiamojo ir vėlesnio meto žymiausių mąstytojų pavardės, pradedant G. Leibnicu (IK, p. 49), iškėlusiu visų kalbų vertingumo mintį. IK dažnai sutinkama J. Thunmanno, linkusio į slavišką lietuvių kalbos genezę, pavardė (p. 12, 13, 19). S. Daukantas mini J. Chr. Adelungą, A. Wagnerį, E. Boppą, J. C. K. Grimmą, A. F. Pottą, W. Humboldtą, pažymėdamas, kad jie pirmieji į kalbą pažvelgė filosofiškai (IK, p. 49). Toje pat IK (p. 50) vokiškai įrašyta, kad išėjo leidinys iš lyginamosios kalbotyros apie gramatinių formų įtaką idėjoms. Yra įrašų, kur minimas A. Schlegelis. Pavyzdžiui, pasižymima, kad 1827 m. Berlyno Akademijoje jis skaitė paskaitą apie dualį, 1828 m. Prancūzų Institute – apie graikų kalbos plusquamperfektą, 1825 m. antrame tome *der indische Bibliothek* rašė apie Bhagawad-Gitą (IK, p. 50). Neliko nežinomi P. Bohlenas, R. K. Raskas, T. S. Vateris. Daugiausia minimas J. G. Herderis, kurio veikalai pavadinami *Trudy zdrowie i radość* (IE, p. 21). Peržiūrėdamas S. Daukanto biblioteką J. Lebedys joje neaptiko J. G. Herderio veikalų. Tačiau ten, matyt, jų būta. Pavyzdžiui, IE S. Daukantas yra įsirašęs J. G. Herderio "*Sämtliche Werke zur Philosophie und Geschichte*", pridėdamas pastabą: "*Naypotrzebnieysza i naylepsza wiadomość o religij, chciąc* <*o*> *pisać o religij d. L. nieodbicie trzeba czytać*" IE, p. 22v.).

Visų suminėtų autorių darbai darė įtaką filosofiniam S. Daukanto požiūriui į kalbą ir istoriją. Tuo tarpu jo praktiniam kalbos vartojimui bene didžiausią įtaką turėjo N. Karamzino teorija apie rašomąją kalbą. Kaip rodo nedidelis įrašas IK (žr. publikaciją), S. Daukantas anksti susidūrė su N. Karamzinu ne tik kaip su istoriku, bet ir kaip su rašto kalbos novatoriumi. Jis pirmasis Lietuvoje ėmė sekti XVIII–XIX a. sandūroje Europoje plintančias naujas rašomosios kalbos vartojimo teorijas.

Aprašydamas S. Daukanto biblioteką, J. Lebedys pastebėjo, kad jo knygose nėra pribraukyta ar palikta pastabų, kurios mus supažindintų su pradiniu kūrybinio darbo etapu. Kadangi ir kitame S. Daukanto rankraštiniame palikime neaptikta jo kūrinių planų ar apmatų, tai šios užrašų knygos kompensuoja tuos trūkumus ir supažindina ne tik su idėjų formavimusi, bet ir su medžiagos rinkimu ir pradiniu kūrybos procesu. Šios trys knygos rašytos kūrybingiausiu laikotarpiu (apie 1828–1848 m.), todėl yra dar vienas šaltinis, kuriuo remiantis, galima patikslinti kai kurių

[3] Lebedys J. Op. cit. – P. 322.

S. Daukanto kūrinių parašymo laiką ir aplinkybes. Be to, pripažįstant, jog kiekvieną žmogų geriausiai galima pažinti iš jo ketinimų, S. Daukanto užrašų knygose – galima rasti ir jų.

Publikacijai buvo parinktos ištraukos iš visų trijų užrašų knygų. Publikuojant paliekamos visos autoriaus klaidos, sutrumpinimai ir pan. S. Daukanto išbraukti žodžiai pateikiami tarp skliaustelių, gotiškos raidės keičiamos lotyniškomis, rusiškose ištraukose vietoj *i* rašoma *u*, vietoj *ѣ*– *e*, žodžio gale nežymimas kietinamasis ženklas *ъ*.

IŠRAŠAI IŠ KNĮGŲ

Rzecz godna uwagi że wszystkie rzeki w Pruskim Litewskim ięzyku w Łotyszkym ięzyku są rodza(i)u żeńskiego np Daugawa, Wenta Jura Wylyiy v Nerieda Dubisa Newieża etc. etc. Wyins tikta Nemuns tiera rodzaiu męższkiego, rze(c)z więc iest naypewnieysza że nosi imie swoie od Kartaginskiego wodza Nemon.–

O rasi <rases> er tokiu rases kuryi paskaitiusis esztars, Wieszpatie Aukszcziausis kou, buvom, kou szendeina <esam> tapom.

Euu! cze szenden turem żuty, żeisty, opouty, myrszontis sugriusty koposy, wyiny sopieiy kyty, dejawa, kyty ont gała myrdamis akis narsty.

1827. 17 день июня Еврей Канторовичь для принятия Лютеранскаго испаведания от штрафа за контрабандные товары освобожден.

capere v noli nostra vel ede tua. horat:

Poiata corka Lysdeiki czyli Litwini 14 wieku T. 4(p) Bernatowicza w Warszawie

De primis vestigiis religionis christiano inter Lithuanos propagato. Regiomonti. 1810.

Mackenzie's Works, ma bydz bardzo ciekawe dzieło, gdzie dworka i sentimentalnego człowieka opisuie. – (p. 1).

XXX

Вейсе. Со всех сторон осыпали его благодарностию, когда он извалал свои еженедельные листы: дети благодарили за

удавольствие а отцы за видимую пользу... которую сие чтение приносило их детям. Он издает ныне Переписку фамилии друга детей Карамзин в своим вояже.

Лучшия письма на Руском языке писали Фон – Визин Карамзин и Муравьев.–

Nauka obyczaiowa dla ludu, Którey autor est Grzegorz Piramovicz przystowie zacięty Źmudzin. – <aparty> – dyrb sau eit sau, giwen sau rasza sau. dainiou sau, sau jokas przez to sobie swobodę oznacza[1].

ar ne żiamy pardawy – sied ar ne żiamy pardawys.

Некоторые в разныя времена коснулися изыскания древностей и нравов. Росииских. Таковыми были Миллер и Фишер. - Сибирь, новая земля в разсуждении России преимущественно привлекла их внимание их. Славные Современники наши, Палась(?), Лепехин, Георги аставили достопамятныя знаки любопытств (p. 10).

IŠRAŠAI IŠ KNĮGŲ APIE ETNOGRAFIJE IR ISTORIJE

Mieysce naktorym wieczny ogien drzewym dębowym palili, nazywali Znic – Władza naywyższego, kaplana Krewe, tak była wielka że Parusne, Zemgale, Lelgale, Zemate, Jatwieza ir Letuwe ne wen io pateis, bet iego sług ziego lasku przybylych słuchali Stryikow: K. 4. stroni: 142.

[Paraštėje įrašas:] fałsz rusne rusene od rusieti żnicz żnaczy żinicze od żinoti[2] (l. 1).

XXX

Dziwic się trzeba że i w takiey ciemności w Polsce Litwie Prusach i Rosyi

[1] Plg.: "(...) arba klausianczіam, ką beveikia kas yra atbyloma: "dirba sav, medžioja sav, gyvena sav", rodydami tais žodžiais jį dar lůsą bei linksmą esant" (Daukantas S. "Lietuvos istorija" –1893.– T. 1. – P. 52).

[2] Plg.: "Visųsenoji žinyčia, rodosi, Rusnėje buvusi. Nů garsumo tos Rusnės žinyčios, apie kurią virsziaus minavojau, praszalieczіai vidutiniůse amžiůse ne vien apigardas Parusės, bet Žiamaiczius, Lietuvą, Kurszą, Žiamgalius, Letgalius, Krėvius arba Kriviczius, Merus, Muromus, Veszus, Igumius vadino Rusija nu to, jog tos visos giminės klausė visųaugszcziausio kunigo, nu praszalaiczių Krive–Kriveite vadinamo" (LI, I. – P. 77).

i take ieszcze slady starożytnych narodow zostałosię . <ktory> ten kray niekdys zamieszkiwali – z resztą ich związek rozerwany, opowiadanie niepelne, ir trumpas passakas äussert mangelhaft sint – noris w tym samym klimacie mieczkają jak finowie Niemcy, Polacy iednak ich charakter sposob życia, obyczaię, Genius sposob myslenia inny iest. Wierca Litwinow nigdy zdaie się nigdy niepanowalo zadzy podac potomsci dzieje swoich przodkow, kad tu tarpu kittas gymynes ius suraszę. Wer mit der Beschaffenheit ihrer Sprache bekant ist, der wird wohl wissen, daß es kaum möglich sey, Ein Wort statt eines andern zu nutzen, ohne die Harmonie der Zahlen, die vom Verstande derselben unzertrenlich ist, zu zerzthören. Ktorzy podali swoię dzieje. Z Litwinami było co innego. Bů wisu didiausie aklibie. – Wiera prijemus pradieje Lotinyszka kalbiete – Kadgi Letuwe iszmokusis Lotinyszka schönen Wissenschaften treiben, butum mokiusis, bet Teologije ir metafizyku, kursay mokslus wisso Europo it onkritiu kokiu bů. Swiets noris nurieję ukata dainiůte, bet nebů zmoniu kas sulasus iu dainès (l. 5v–6).

XXX

Basilius Rachwald des Boris Sohn Xiąze Połocki, był le(c)z zdaię się i Litewski nieka kita ape ij nerasza kaip tikta lacniga riedidams iszkarszęs ir palykes sunu Lebu ir Prakseda dukteri. Paraskouia

Ukes Basilaus Lebus su Praksedy pasidalię. kuri katram dalęs klů niera zynoma, nieka niera zinoma ape Lebu, kaip tikta is tujau myres, ir sesů io wisa ukę igawusi i valdę. Ji buwusi dede meldieję, pasků isz Greku wiera i kalatyku palyka sauo gymyne ir i Rima i Rima popieziaus koju bucziůte ir religuiu lonkite kur ir myrę[3]. – S. 173. (l. 9 v.).

XXX

Skyrmont. 2gi

ustawicznie walczył z Rusinami i ich zwyciężał. Zbil Miceslaus kuneg. Gudu butyna teis Pinsku, pasků<issi>wietraoję pati miesta įsilaužę ir suardę. Terowia pasidawę. Pozniey zbił Tatarow Baloklay. Skirmont wiąl takze drugą wyprawą Czernikow Mozera i Tarazovia ir su Letuwu sunierę tus krasztus.

Kukawaitis pakaiu padarę su Gudas ir giwoię tile. – is turieję weina dukteri, kuri isztekieję už Gredraiti –

Tas Gedrus arba Gedraitis bů d. Le ku Tas tepat giwena spakaine diel to mylemas bů nu Zemaitiû ir Letuiû (l. 10).

Jo sunus Rimgauts

Rimgauta norieję Gudu Kuneg. butena nuweikte, darin sutraukusis dide karauna Gudu ir Tautoriû, eje ont Letuiu, ir teis Mogilne sutyko Letuos karaume daug mažne musza bů dide kruwena, zwycięstwo długi czas było wątpliwe,. Bet Rimgauts <pargalę weję> paweikę ir toky pargaly apturieję kokios iki sziole Letuwe nebů apturieiusis. Tris Jenerola Gudu palyko karweitie pats Cars uôs ispruka.

Niekturzy dowodza że Woiselk muśial odprzysiada się, że chrzescianskię wstępniął s. 179.

Trzeba koniecznie prz(e)czitać Sachsen und Polen von I. G. Dyk. Leipzig 1810 (l. 10–10 v.).

XXX

Pirmoie kare kare su Gudas. 1083 Kierna ir Gimbuts, użem Braslawa Gudams od Jzaslawo.

Antroje kare Erdzwyls atem. Gradna Brestu Nowogrodeka (irki Mozyriu) ir Palesi. 1218.–

Tretioje kare su Gudas Mingaiło uzem, Polacka. 1220[4].

Ketwirtou kare su Guda. Musza teis Jasioldu upe Shirmamt użem Pinska Tura.

[3] Plg.: "Kunigaikštiją paveldėjo jo sūnus Rikvaldis, gudiškai Rogvolodas, ant krikšto pramintas Vasilijum, to sūnus buvo Glebas ir duktė Prakseda, perdėtinė kliošoriaus Išganytojo, ilgainiui ta nukeliavo į Rymą ir tenai, dievobaimingą gyvenimą vesdama, mirė metuose 1239, kurią popiežius Grigalius X paskaitė už šventą metuose 1273" (Daukantas S. Raštai. – 1976. – T. 2. – P. 76).

[4] Plg.: "Vienok ta karė negaišino lietuvių nuo kitų žygių: kaipogi kunigaikštis Lietuvos Mingaila, negalėdamas būtinai užkariauti nė kokios srities šiauriniuose Guduose, o norėdamas įgyti valstybę mažajam savo sūnui Ginvilai, ryžos užimti Balostekės arba Polocko, pilies ūkę. To dėjęsis, tą metą traukė su kariauna į Polocką, ūkininkai jos niekaip nenorėdami įleisti, išėjo prieš ir ištiko ties pilele Gorodene į aiškią mūšą (...), netrukus Lietuvos kunigaikštis Mingaila (...) mirė 1192" (Raštai. – II. – P. 75).

Pinktoie kare Gudu: kurioje Kukwaitis ir Skirmant użem 1223, Czernigawa Karaczeva, Staraduba uzieme ir Wissa ewerije (l. 12).

XXX

Wais gintos arba Waisgintos, leip eszaugte tyms kanapems tep auksztyms kaip asz esu yr ne leisk mus plykus waikszciote". Czynili ofiary umarłym co nażywali się deinas Deiva, i błogosławili umarłych, ich szczęście a przeklinali niewolę Niemiecką. Mowili, idz nieszczęsliwy z tego nędznego swiata do lepszego gdzie nie tobe niemcy lecz niemcom będziesz rozkazywał[5] (l. 26v.)

ĮVAIRIŲ ĮRAŠŲ KNYGA

Co do bogactw książąt Ostrogskich dosyć tu nadmienic że sławny na początku XVI wieku bohatyrskiemi dzielami Konstanty Xżě Ostrogski co wygrał 33 bitw wstępnych, miał dochodu rocznego milion dwakroć sto tysięcy złotych owczesnych, co ewalując podług tabelli T. Czackiego, czyni przeszło dziesięc milionow złotych polskich. Marszałkował u niego jeden z wojewodow, któremu 70.000 pensyi rocznej płacił T. Swięcki – Opis starożytnej Polski T. 2. – Assystujących paniąt, jak nazywa Niesiecki, czyli bawiących przy jego dworze i naiego stole, bylo do dwóch tysięcy. Wygasła tyle z bogactw sławna rodzina na Januszu księzięciu Ostrogskim który założył w r. 1609 ordynacyą zamazną. Ztąd przysłowie – Bogaty jak Ostrogski rozumny jak Herburt. Fr. Starowolski Obraz wieku panowania Zygmunta III.T.I str. 182.

T. I str. 182. T. I. f 86.

Co król dał, to Gasztołd wydarł. v co pan dał to Gastołd wydarł. – Tom. I. f 177.

Stanislaw Białecki w jednem zkazan(iu) swoich pisze: Dla czego najwięcej na wsiach Bartkow? /: imie skrócone Bartłomieja:/ co chłop mowi„ to Bartek. Oto dla tego, że jak Sgo Bartłomieja, tak biednych chłopkow drą wszyscy ze skóry. Kazanie na S. Bartłomiej Tom. I. (f 86) f 183.

dórsars

U boku zakrzywiona szabla do cięcia i rąbania; pałasz pod lewem

Kolanem przymocowany do siodła, zweżony ku spodku czworogroniasto konczaty, długi na pięc stop, ze spodem rękojeści plaskim, dla tem silniejszego przebicia leżącego już na ziemi nieprzyiaciela. Nad to czworograniaste ostre młodki, z długą rękojeścią dla rozbijania zeżalnych pętlic i spięcia zbroi. W ręku dzierzeli kopiją na 19 stop długą wydrążoną od konca do rękoscia reszta z pełnego drzewa. Na koncu kopij u ostrza chorągewki odmienych kolorow, na cztery lub pięc łokci długie dla postrachu nieprzyjacielskich koni. Spływały im z tyłu Lwie, Tygrysowe lub Lamparcie skory. od bark wynosily się Orle lub Sępie skrzydła w srebro oprawne zarwno chrzęstem swoim i konie i nieprzyiacioł trwożące, srebrne pozłacane strzemiona i wędzidła bogate rzędy. Niemcewich T. I. Pamiętnik o dawnej Polszcze T. 3.

<Ja> Krajewski Szlachcic Litewski towarzysz Husarski – przed Masweldym Stawiony – pod Kircholmem. Naruszewicz życie J. K. Chodkiewicza T. I. str. 118. – Pod guzowym. Hołownia złamawszy szyki przedarł się do namiotu Krolewskiego spytal a gdzie ow Szwed.

Dwa dragany a cztery kapitany f 209. za Augusta trzeciego więcej było oficerow jak żołnierzy.

ani zminy

ani z czupiny.

Dmuszewski

<Z 1649 roku> Polacy głowy golic zaczęli; pierwszy Laszcz Samuel chorązy Podolski dzielny zołnierz umarł. 1649 roku.

Przysłowie narodowe Kazim. Władisław. Woycickiego Tom. I. w Warszawie 1830 r. u. Hugues et Kermen. Piotrkowski swiadek. Trybunalski f 140.

Witius só wite.– sziągnąc na jedne miejsce. wijta sowijti, i wijna wijta suweste.– przysłowie jest u Polakow piac po Litewsku f. 23. – ze do Bogow Litewskich przysłowie do Pioruna, kiedy cię chrzescianskie swiętosci niepomagają idz do Pioruna. f. 25.

Wiemy ze w Litwie wiece nawet słowianskie tak dawno wyszły ze zwyczaju, że oni dzieje niepodają; znikają one gockim wpływem na Litwę. Kraszewski fol. 473.

[5] Plg.: "Wajsgamtos tiewali augink mums lĩnus auksztus sólig mąni, kad mes plĩkas newaksciotumėm" (Daukantas S. " Budą..." – 1845. – P. 139).

Xiążęta wielcy i mniejsi <rządzą> absolutnie rządzą życiem i majątkiem poddanych, Xiążęta m(n)iejsi <absolutnie> kmieciem i niewolnikiem, ostatniemi szczeblami budowy towarzyskiej, na której plecach cały gmach spoczywał; aż do Zygmunta Augusta, absolutność daje się czuć w rządach Litwy rożni ją jeszcze od Polski. – I. S. Kraszewski Wilno od początku iego do roku 1750 T. I. fol. 473. Wilno 1840. r. Nakładem i drukiem Jozefa Zawadskiego.

Wyszła ta Kronika mianowicie Litwę obchodząca z szumnym dodatkiem, że nigdy jeszcze swiatła niewidziała, pod następującym tytułem malującym już, jak się nam zdaję, charakter autora i dzieła: "Kronika polska litewska, Zmodzka i wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej Wolhinskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej etc. etc. fol: 418. lecz Stryikowski Na to supie ciągle W. Xiązat. Coż już się temu dziwic, gdy nieraz udało mu się Litwę nazwac Rzeczpospolitą!! fol. 473.

Co się tycze Elekcij te porobił Stryikowski poprawując swoim zwyczajem Latopiscow, z podniesienia ogłoszenia i przysięgi holdownikow czyniąc Sejmy i Elekcye, mierząc historyą dawną, miarą sobie współczesną i staremi dziejami Polski. fol. 473.

Co tu za nasladowanie wyrozne historij dawnych respublik, jak dziwacznie im prawie o herbie.! fol. 473.

potworzył Litwie Sejmy Elekcye, nadał jej polityczne institucye jakich nigdy niemiała, usiłując ją tak wystawic, aby nic od Polski niedziewała się brać i wniczem jej nie ustępowała. Zaiste, w owczas było chwalebnem dzis jest smiesznem. fol. 474.

<Księga XIV.> Ku koncowi XIV wieku postępując uteskując nad niebezpieczenstwem pisania historij współczesnej. fol. 474. (l. 1–2 v.).

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO ŽEMAIČIŲ PRIVILEGIJŲ RINKINIO PRATARMĖ

Parengė Zigmantas Kiaupa

Visi didesni Simono Daukanto autoriniai tekstai, atrodo, mokslo ir platesnei visuomenei jau žinomi. Vis dėlto vieną kitą mažesnės apimties jo tekstą pasitaiko su malonumu aptikti archyvų ir rankraštynų medžiagos masyve. Štai tyrinėjant S. Daukanto archeografinius darbus[1], viename iš jų, Žemaičių privilegijų rinkinyje, buvo aptikta S. Daukanto tam rinkiniui parašyta *Pratarmė*. Kiek mums žinoma, planuojama S. Daukanto archeografinius darbus, Lietuvos istorijos šaltinių išrašus, paskelbti pilname jo raštų leidime. Greitai, matyt, tai padaryti nepavyks, todėl jau dabar norime pasiūlyti skaitytojų dėmesiui minėtą *Pratarmę*.

Rankraštis. Tai spaudai švariai perrašytas (kaip atrodo, paties S. Daukanto) ir įrištas tomas. Tituliniame jo lape (l. 2) yra antraštė: *Jura immunitates et privilegia samogetarum in unum collecta*. Kilmės ryšiais šis rinkinys siejasi su Jurgio Pliaterio bibliotekoje buvusiu Žemaičių privilegijų rinkiniu, o pastarasis – su 1788 m. Žemaičių vyskupystės kapitulos nutarimu paruošti tokį rinkinį. S. Daukantas turėjo kiek papildytą J. Pliateriui priklaususio rinkinio nuorašą, ir, ruošdamas Žemaičių privilegijų rinkinį spaudai, juo pasinaudojo ir perrašė į savąjį didelę dalį medžiagos. Todėl, kaip ir rašė Teodorui Narbutui, savo rinkinį nedviprasmiškai siejo su J. Pliateriu. L. 1 yra toks įrašas *Ex bibliotheca Illustr. Comitis Georgij Plater Mareschalci Rosieinensis*, l. 3 – dedikacija J. Pliateriui: *Manibus Illustrissimi Magnifici Georgij de Brëlow Plater Comitis in Szwiekszna, in Żadejki, Kartena, Plinksze, Garde Dominis et Hori, Delegati ad Comitia Provincialia Vilnensis, Mareschalci Nobilitatis Districtus Rosieinensis, nec non Literarum Letonorum Socii, Civis ornatissimi, Domini Clementissimi*, o

lapo apačioje *Piae Memoriae Tristis Cliens Simon Dowkont.*

Skelbiama *Pratarmė* užima šio tomo l. 6–12. Visų lapų, išskyrus l. 8, prirašytos abi pusės. Kaip ir kiti šio rinkinio autoriniai S. Daukanto tekstai, ji parašyta lotynų kalba. Tekstas rūpestingai sutvarkytas, nors pasitaiko vienas kitas praleidimas – nepilnos datos, matyt, jos S. Daukantui nebuvo aiškios. Tekstas lyg ir nutrūksta, nėra užbaigimo. Bet rinkinio lapų numeracija nenutrūksta ir l. 13 jau prasideda *Turinys.*

Rinkinys saugomas Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Sankt Peterburge Rankraščių skyriuje, tarp iš Romos katalikų dvasinės akademijos Peterburge perimtų rankraščių (rink. 33. B. 14.). Tituliniame lape yra Seinų kunigų seminarijos alumnato bibliotekos antspaudas su inventoriaus Nr. 1647. Šis antspaudas sieja aptariamą rinkinį su tos pačios bibliotekos inventoriaus Nr. 1646 turėtu S. Daukanto "Istorijos žemaitiškos" nuorašu. Pastarąjį rankraštį tos pačios Peterburgo bibliotekos tame pačiame rinkinyje aptikęs Leonidas Žilevičius, deja, nepastebėjęs greta buvusio aptariamo rinkinio, nužymėjo visą laiką kartu minimų rankraščių odisėją: S. Daukanto palikuonys – Kauno kunigų seminarija – Seinų kunigų seminarija – Romos katalikų dvasinė akademija Peterburge – Rusijos mokslų akademijos Biblioteka Peterburge[2]. Abudu rankraščius laikė savo rankose ir vartė daug įžymių lietuvių kultūros žmonių. Reikia tikėtis, kad jų kelionės bus išsamiau aprašytos, nes tai padaryti verta.

Autorystė ir datavimas. Pati *Pratarmė* nepasirašyta. Bet kad visas rinkinys yra sudarytas S. Daukanto ar bent kad pastarasis suteikė jam dabartinę išvaizdą bei turinį, abejoti nereikia. Todėl drąsiai galima teigti, kad ir *Pratarmę* parašė S. Daukantas. Tuo labiau, kad visi jos siužetai yra jam būdingi. *Pratarmė* susideda iš 4 nedidelių dalių. Joje aiškinama Žemaičių privilegijų genezė jų istorijos fone, Žemaitijos vardas, keli socialiniai terminai ir aptariami žemaičių asmenvardžiai. Tiek šios temos, tiek argumentacija ir išvados sutinkamos kituose S. Daukanto darbuose. Ir čia jis naudojasi retomis ne itin garsių autorių – J. E. Hederio, M. H. Goldasto knygomis, kuriomis rėmėsi, rašydamas "Būdą..." ir kurias turėjo.

Pratarmę S. Daukantas galėjo parašyti tik išėjus iš spaudos joje minimiems "Акты Западной России", o tai buvo 1846–1848 m.[3]. 1855 m. atvykdamas į Svirlauką pas Petrą Smuglevičių, jis jau galėjo turėti beveik sutvarkytą rinkinį. 1857 m. iš Karaliaučiaus gauti dokumentų nuorašai įrašyti kitokiame popieriuje ir perrašyti kita rašysena, neprimenančia absoliučios įrašų daugumos, tarp jų ir *Pratarmės*, rašysenos. Svarbiausia,

kad viename iš titulinių lapų esantis įrašas, skelbiąs, jog rinkinys spausdinamas P. Smuglevičiaus lėšomis – o dėl to galėjo būti susitarta Svirlaukyje – rašytas kita, nors irgi primenančia Daukanto, rašysena.

Taigi *Pratarmė* buvo parašyta tarp 1846 m. ir 1855 m. Tuo laiku S. Daukantas iki 1850 m. gyveno Peterburge, o 1850–1855 m. – Varniuose. Ten ir galėjo būti parašyta skelbiamoji *Pratarmė*.

Skelbimo nuostatos. Skelbiamas S. Daukanto tekstas originalo kalba – lotynų ir vertimas į lietuvių kalbą. Išvertė ir lotyniškąjį tekstą parengė Darius Antanavičius. Laikytasi tokių skelbimo nuostatų:

1. S. Daukanto tekstas neredaguotas.
2. Svarstymuose apie Žemaitijos vardą, socialines gyventojų kategorijas ir žemaičių vardus S. Daukantas tikrinius ir ne lotyniškus žodžius pabraukė, tiesa, nenuosekliai ir ne visada. Visi šie žodžiai, S. Daukanto pabraukti ar ne, tiek lotyniškajame tekste, tiek vertime perteikiami kursyvu, vertime nekeičiant S. Daukanto rašybos.
3. S. Daukanto nuorodos ir atitinkamos išnašos žymimos žvaigždute *.
4. Skaitmenimis žymimos nuorodos į skelbėjų paaiškinimus. Tekste minimos knygos bei paminėtų istorikų darbai aprašomi pagal Vytauto Merkio sudarytą *Šaltinių ir literatūros, paminėtų S. Daukanto veikalų išnašose, sąrašas // Daukantas S. Raštai.T. 1. Vilnius. 1976. P. 727–734.* Sudarytojas nurodė veikalus, kurie yra S. Daukanto turėtų knygų sąraše ir jo knygų rinkinyje.

S. Daukantas. **Žemaičių privilegijų rinkinio pratarmė.**
Peterburgas – Varniai (?), tarp 1846–1855 m.
Rusijos mokslų akademijos bibliotekos Peterburge
Rankraščių skyrius. Rink. 33. B. 14. L. 6–12 v.

[1] Plačiau žr. šiame rinkinyje skelbiamą straipsnį Kiaupa Z. Simono Daukanto parengti Lietuvos metrikos medžiagos rinkiniai.

[2] Žilevičius L. "Istorijos žemaitiškos" rankraščio keliai. //Literatūra ir menas.– 1983 lapkričio 19.– P. 16.

[3] Акты, относящиеся к истории Западной России. – С.-Петербург. 1846–1848. – Т. 1–3.

14.–2696

PRAEFATIO

Maxime dolendum est quatuor priorum Christianorum principum[1] privilegia in hac nostra collectione deesse, ex iis enim procul dubio multa cognosci possint, quae juvent ad indagandos mores, instituta, ritus sacrorum totamque vitae rationem veterum Samogetarum, antequam inter illos cultus sanctioris religionis invaluerit, sed haec legum monumenta aut tempus prorsus absumsit, aut bibliothecarum latebrae abscondunt.

Antiquitus jura gentis Samogeticae nullis litteris firmabantur. Origo privilegiorum referenda est ad tempus, quo Theutonicus Ordo militaris[2] oris maritimis potitus incolas ejus regionis, Letones nimirum et Lithuanos, vi armorum ad deos patrios deserendos et Christianam fidem amplectendam coegit. Amissa simul cum deorum cultu libertas, late undique gliscens crucigerorum dominatio, intolerabile servitutis jugum, crebrae seditiones, saevissimae clades adeo gravem Samogetis incusserant offensam, ut cum superior Lithuania iam Christianam doctrinam ultro recepisset[3], ne tunc quidem adduci potuerant, ut ejus exemplum sequerentur, metuentes scilicet miserrimam vicinorum populorum Curoniae et Borussiae sortem, quibus mutata sacra fons omnium malorum. Accessit objecta Christianae plebis conditio apud Theutonos Polonosque, qui Casimirum Magnum[4] ideo rusticorum regis (*Król Chłopów*) cognomine decorarunt, quod eos ab impotenti nobilitatis crude 6 // 6 v litate defendere satagebat, nihilominus tamen vicinarum terrarum coloni oppressionem dominorum fugientes, asylum apud Samogetas nacti, communia sacra cum illis habere malebant quam cum his, a quibus afficiebantur injuriis. Haec omnia Samogetas Christianae fidei alienissimos redidisse et implacabili Theutonorum odio implevisse quis mirari possit?

Quae cum ita se habeant, in Lithuania domesticae principum simultates in bellum civile crevere auctore potissimum Jagellone, qui patruo suo Kieistuto vita et imperio privato principatum ad se traxisset[5], quo ut tutius frueretur atque Ordinem Theutonicum sibi conciliaret, universa eidem Samogetia usque ad fluvium Dubissam foedere icto a. 1382 die Omnium Sanctorum cessit. At Samogetae hoc pactum pro ludibrio habentes ad arma prosiliunt et libertatem contra ingruentem vim Ordinis strenue tutantur. Interea Witaudus, Kieistuti filius, conjugis pietate e carcere, in quo jussu Jagellonis detinebatur, liberatus, ad magistrum Ordinis auxilium pro recuperando imperio paterno imploraturus profugit[6], cujus beneficio si

Magno Ducatu potitus fuisset, sancte pro se et successoribus suis spopondit non solum semper in arbitrio Ordinis mansurum, sed deficiente stirpe sua eundem heredem totius Lithuaniae instituturum.Dum bellum contra Jagellonem paratur, Vitaudus mutata veste clam cum Samogetis convenire, frequentia cum illis consilia capere, lacri 6 v // 7 mabundus fidem eorum implorare obsecrando, ne immemores praeclare gestorum patris sui Kieistuti esse velint.Samogetae facili negotio in partes Vitaudi transeunt armaque arripiunt (1390). At Vitaudus iniqua fortuna usus ter Jagelloni reconciliatur, ter datam acceptamque fidem frangit, postliminio tandem in patriam redit et magnus dux Lithuaniae creatur[7]. Sed rursus insperato bello circumventus pacem cum crucigeris init et Samogetiam eis tradit ita, ut fluvius Niewiaža pro limite utrinque habeatur[8]. Hoc foedus Jagello, rex Poloniae, feria 6 intra octavas Pentecostes anno 1404 ratum habet et pro Vitaudo promittit: "Quod scilicet omnes et singulos homines suos ab omni conservatione, conversatione, participatione et communione dictorum Samogitarum prohibebit et removebit et, ne dictis Samagitis de terris Lithuanie et Russie sal, frumenta, ferra, diffendicula et quevis necessaria pro usu ipsorum Samagitarum valencia deducantur aut ministrentur, totaliter prohibebit incipiens a festo Nativitatis Sancti Johannis Babtiste proxime nunc venturo"*.

Grave nimium id iugum visum Samogetis, multae itaque clandestinae caedes intervenerunt, quibus Ordinis praefecti aut ferro sunt iugulati, aut aquis submersi, sed junctis viribus Vitaudi, crucigerorum 7//7v et Polonorum oppressi iam promittebant imperio Ordinis parere velle, dummodo beneficium juris Culmensis ad eos quoque extenderetur, quod impetrare nequeunt; desperatis rebus denuo seditionem movent et ancipiti belli

[1] Jogaila 1382 (krikštytas 1385) – 1392–1434, Vytautas 1392–1430, Švitrigaila 1430–1432, Žygimantas Kęstutaitis 1432–1440.

[2] Kalbama apie Kalavijuočių ir Vokiečių arba Kryžiuočių ordinus.

[3] Lietuvos krikštas 1387 m.

[4] Kazimieras, Lenkijos karalius 1333–1370.

[5] Jogailos ir Kęstučio kovos dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto 1381–1382 m.

[6] Vytautas bėgo į Vokiečių ordiną 1382 m.

[7] Vytautas susitarė su Jogaila ir gavo valdžią Lietuvoje 1392 m.

[8] Vytautas pripažino Vokiečių ordinui Žemaitiją 1398 m. sutartimi.

* Kotzebue (?) Aug. Preussens ält Gesch. III p. 297[11].

fortuna conflictantur[9], ad exteros etiam populos de irrogata sibi summa iniuria provocant; postquam denique inaudierunt Concilium generale celebrari (1416), legatos suos ad illud proficisci et referre iubent se minime a doctrina Christiana abhorrere, immo libenter eam amplexuros, dummodo libertatem a maioribus traditam retinere liceat; baptisma hucusque evitasse metu, ne eo suscepto in servitutem pariter ac vicinae gentes redigerentur. Patres Concilii exauditis precibus legatorum anno 1417 mensis februarii die ... edixerunt: "Eos in posterum obedituros solum caesarem in civilibus, episcopum vero suum in spiritualibus".

Brevi postea crucegeri bello a Lithuanis et Polonis superati ad petendam pacem coguntur et omne jus in Samogetas antiquant[10]; operae pretium erat nunc adlaborare, ne imperium eorum, a quibus toties deserti sunt, detrectarent, proinde magni duces Lithuaniae et reges Poloniae omnes benevolentiae Samogetarum captandae gratia et retinendi eos in obsequio studio ducti eorum 7v//8 libertates et prisca instituta semper in ipso principatus ingressu litteris publicis consignare, renovare et firmare consueverunt. Harum itaque literarum seriem iuris publici facere constitui.

Multa mihi dicenda forent de horum privilegiorum significatione et tenore, non tamen in proposito erat illustrare, quae forsan cuidam obscura viderentur, sed solummodo typis mandare, quae certe a plurimis ignorantur, nam si privilegium Alexandri in editione Posnaniensi Statutorum Lithuaniae[12] et nonnulla in erudita collectione Actorum Occidentalis Russiae (Акты Западной Руси)[13] vulgata excipias, cuncta, quod ego quidem sciam, quae hic sequuntur, monumenta ad hunc usque diem nunquam lucem viderunt. Quantum vero Samogetis cordi fuerint, quanto studio ea et retinere, et tueri contenderent, facile ex ipsis privilegiis intelliges.

8//9 Verbum *sam*, rectius *żam, żama*, Lithuanice significat inferior, inde nomen *Sami* vel *Sambi* denotat inferiores incolas orae maritimae; *Samland* vero vox composita ex Lithuanico *sam*, inferior, et Germanico *Land*, regio, denotat inferiorem regionem. Rectius Germanice dicitur *Niederland*, Lithuanice autem *Samajte (Żamajte)*. Quia Germani consonante dentali *ż* carent, ideo loco *ż* utuntur consonante *s*.

Nonnulli scriptores incolas meridionalis litoris maris Baltici Samogetas appellant a verbo *sam* et *Getae*, scilicet inferiores Getae. Compertum est melioris notae scriptores, uti Kadlubkonem[14], Cromerum[15], Math. Praetorium[16] etc., Lithuanos pro Getis sumpsisse. Quin ipse etiam

Vitaudus, magnus dux Lithuaniae, in epistola ad Sigismundum, Romanorum caesarem, quae in hac collectione videatur, indicat Sudavos (nunc incolae Augustovienses) suo tempore Getarum nomine nuncupatos fuisse, unde postea fluxit corrupta denominatio *Samogitae*.

Scriptores medii aevi, praecipue septemtrionales, interdum litora maris Baltici appellant *Austurland* a verbo Lithuanico *austra* vel *auszra*, aurora, et a verbo Germanico *Land*, regio, i. e. orientalis regio, nonnunquam *Ritland*, ibidem a Lithuanico *rytaj*, oriens, et Germanico *Land*, i. e. regio orientalis seu Germanice *Oestland*, quia Germanis versus orientem est sita. Quae multiplices denominationes proveniunt ex collisione gentium Germanarum cum gentibus Lithuanicis, quae olim fere totum litus meridionale maris Baltici, scilicet Meklemburgiam, Bran 9//9v deburgiam, Prussiam, Samogitiam, Semigaliam et Livoniam, occupavere. Lectu digna est in hac re dissertatio Hederi in *Parerga*[17].

Denique nonnulli scriptores medii aevi Samogetas appellant nomine *Massagetarum* intelligentes praecipue inferiorem partem Samogitiae, quae mari Baltico clauditur ob densissimas silvas, in quibus Samagetae seu inferiores Lithuani degebant; nam vox *mažia, mežia, medzia, mede*

[9] Žemaičiai paskutinį kartą buvo sukilę 1409–1410 m.

[10] Galutinai dėl Žemaitijos buvo susitarta Melno taikos 1422 m. metu.

[11] Kotzebue von, August. Preussens aeltere Geschichte. Bd. 1–3. Riga. 1808.

[12] Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529, tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. //Wyd. A. T. Działyński.– Poznań. 1841.

[13] Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 1–3. Санкт-Петербург. 1846–1848.–Т. 1–3.

[14] Kadlubekas Vincentas apie (1150–1223), lenkų metraštininkas. S. Daukantas galėjo naudotis Kadlubek V. Res gestae principum et regnum Poloniae. P. 1–2. Varsaviae. 1824 (yra ir 1749 m. bei 1769 m. leidimai).

[15] Kromeris Martinas (1512–1589), lenkų istorikas ir publicistas. S. Daukantas galėjo naudotis Cromer M. Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum. Libri XXX. Coloniae Agrippinae. 1589.

[16] Pretorijus Motiejus (apie 1635–1707), Mažosios Lietuvos istorikas. S. Daukantui buvo žinomi šie jo darbai: Praetorius M. Orbis Gothicus. Liber. I. Oliva. – 1688; Praetorius M. Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne. – 1690 (rankraštis).

[17] S. Daukantas galėjo naudotis Hederus Johannes Eliae. De lingua herulica seu lituanica et samogetica tum prussica // Miscelanea Berlinensia. Contin. II. – T. IV. – P. 311–325.

secundum dialectorum varietatem significat silvam, inde *Massagetae*, i. e. Getae, silvestres vocabantur, quod et alia argumenta probant. Dioecesis exempli causa inferioris Lithuaniae seu Samogitiae olim Mednicensis appellabatur, sedes episcopi nec non capituli *Medniki, Miedniki* nominabatur, Lithuanice *Medinikaj*. Cathedra, episcopi, canonici in omnibus litteris publicis, utpote in bullis papalibus, rescriptis principum et regum, ab antiquissimis temporibus fere usque ad nostrum aevum semper Mednicenses nuncupabantur. Raphael Volteranus apud Golstadium[18] in descriptione gentium ad litora meridionalia maris Baltici inter alia ait: "Sunt et Massagetae in hac parte (i. e. Samagitia) alij ab iis, qui in Sarmatia ponuntur, parva admodum terra, unius diei iter dici, verum longa a Prutecanis usque ad Livonios pertingens, neque adhuc christiana". (Malch. Haim. Golstadii rerum Suevicarum scriptor, editio secunda Ulmae MDCCXXVII. Liber VII, fol. 250)[19]. Hoc etiam mirandum, quod ipsae incolae tivunatus Gondingensis appellant se *Masse*, ubi et oppidum *Massedis* vel *Môsedis*, Slavonice *Masiady* dictum, antiquissimum exstat. 9v//10.

Interdum etiam extraneis inferior Lithuania *Semigalia* audiebat ex lingua Lithuanica *żame*, terra, et *gałas*, finis, quia ad ipsum mare Balticum est sita, ultra vero mare gentes dictae Sueones, Lithuanice *Żwejonis*, i. e. piscatores, aut *Żuwiedaj*, i. e. ichtyophagi, piscatu maxime viventes degunt; nam ibi secundum opinionem Lithuanorum ob vim frigoris frumenta non crescunt, et incolae solis piscibus aluntur.

Lithuani ad designandos inferioris conditionis homines quinque peculiaria nomina habent:

1.) *Tarnas*, cliens, fiduciarius, vassalus, quem Galli *suivant* appellant;

2.) *Kałpas*, servitor, Gallice *serviteur*;

3.) *Wergas*, servus, Gallice *l'esclave*;

4.) *Nauiukas*, novus civis, i.e. colonus, Gallice *colon* et

5) *Mużykas*, aeternus, i.e. perpetuo glebae adscriptus.

Quo ad 1-m. *Tarnas*, cliens, fiduciarius, vassalus, secundum intellectum hujus gentis significat hominem liberum probatae fidei et virtutis. Hoc nomen semper retinet, sive se applicaverit patrono sui juris, Lithuanice *saupans* vel *saupons*, sive principi, regi aut caesari; etiamsi amplissimis ornaretur honoribus, etiamsi intimus consiliarius principis fieret, nihilominus *tarnas* dicitur. Ejus officii erat necessitate cogente famam et vitam sui domini, principis, regis aut caesaris propria etiam fama et vita tueri; omnia obsequia praestabat non spe mercedis alicuius ductus, sed et

sola patroni ob 10//10v observantia, immo inopem dominum facultatibus iuvare, commune erat inde donum, quod patrono offerebatur, Lithuanice *Meslava,* et postea obvium, uti docet Sigismundi II mandatum 1529 ad Samogetas, ne morem antiquum tradendi tivunis panes semiassis in oblivionem abire sinerent. Ad clariorem intellectum hujus vocabuli *tarnas* insuper monebimus: in quacunque lingua honorifice dicitur servire Deo, servus Dei, Lithuani vero hujusmodi locutionem pro ignominiosa atque blasphema habent, nam Deo tanquam excellentissimo atque praestantissimo ex bona voluntate vassali assistunt (*:Tarnaj tarnau:*), non servi; Deus cum neminem cogat ad officia sua, ergo et servis careat, necesse est. Rectius dicam *tarnaj* erant nobiles, sed non domini, qui postea tamen libertatem simul cum peculio amiserunt, qua vero ratione et quando, non est huius loci disserere. Saeculo 15 et 16 principes Lithuaniae videntur in donationibus bonorum immobilium hanc distinctionem inter vassalos et servos indicare voluisse, cum utantur verbis Slavonicis *s poddanymi i czeladiu niewolnuju*.

Quo ad 2-m. *Kałpas*, servitor, (*kałpoti* – alicui famulari), erat genus hominum, quod apud opulentiores inferioribus servitiis fungebatur, plerumque constabat e manu missis. Dominus non solum victum et amictum eis suppeditare, sed et mercedem solvere tenebatur. Denominatio *kałpas* fere contumeliosa erat et hucusque usurpatur [a] Lithuanis objurgatio in servos socordes: *giltiniû kałpa* (ancilla mortis aut servitor).

Quo ad 3-m. *Wergas* significat servum proprie dictum, *wergauti*, i. e. sine mercede gratuito sordidissimos labores 10v//11 exsequi pro solo victu et amictu; eo nomine appellabantur ii, qui aut bello capti, aut aere alieno mancipati, aut cum pro aliquo illato damno solvendo non essent, adjudicabantur parti laesae, donec damnum resarciretur.

Quo ad 4-m. *Nauiukas*, i. e. novus civis, proprie colonus; ita nominabatur homo liber, qui domini pacta inde pensione.

Et quo ad 5-m. *Mużykas* derivatur a verbo Letico *mużigas*, Lithuanice *umżygas*, et significat aeviternus, quo nomine intelligebant hominem, qui suum dominum deserere et ad alium migrare non potuit, sed in aeternum

[18] Goldast, von Haiminsfeld Melchior. Suevicarum rerum scriptores. Ed. II.– Ulmae. 1727.
[19] Žr. išn. 18.

uni addictus seu glebae adscriptus erat. Huiusmodi denominatio est recentior, et quidem Michael, archiepiscopus Rigensis, primus prohibuit anno 14 .. in Livonia neophitis Letonibus ab uno domino ad alterum transire, hinc et ipsum vocabulum a verbo Letico *mużygas* videtur originem suam traxisse, quod invalescente in dies hujus generis servitute ad indicandos adscriptos glebae usurpari coepit. In litteris publicis Lithuanorum vix initio saeculi 16 haec denominatio occurrit, sed ubique antiquitus usitata locutio *s poddanymi i czeladiu niewolnoju*, id est cum vassalis et servis, adhibetur. Discrimen inter *tarnas, kałpas, wergas, nauiukas* et *mużykas* tandem obolevit, et generatim omnes appellari coeperunt servi vel kmethones, Slavonice *chołopi, kmieci, mużyki*.

11//11v *Poczet* significat comitatum, nam nobilis, cui etiam angusta res domi, ad bellum proficiscens saltem duos homines secum habere debuerat, alterum, qui equum desultorium ducebat, quo uti in pugna posset priore amisso, alterum a jumentis; locupletiores vero nobiles ducebant secum vassalos suos, iste comitatus dicebatur *poczet,* et quidem in litteris publicis saepe occurrit dictio: talis aut talis nobilis adfuit cum comitatu, *taki a taki szlachcić znajdował się z swoim pocztem.*

Genuina nomina familiarum Lithuanicarum terminantur Lithuanice in nominativo singulari alia in *is* vel *ys*, utpote: *Drousutis, Daugkentis, Dauggentis, Wissaginis, Mażejkis, Jausutis, Kłausutis, Marutis, Łaukutis, Peldys, Dargis, Milejkis, Gejdwidis, Dirmejtis, Ginejtis, Łaukis, Talkys, Rodis, Trumpis, Galiginis, Bujnys, Minelkis, Ejtutis, Uwajnis, Sirputis, Kuszlejkis, Monikis, Dajnutis, Miniotis, Siriotis, Barwajnis, Perwajnis, Dosis, Saulytis, Nemiris, Rimdejkis, Ostejkis, Tauienis, Galwezis, Perginis, Rupejkis, Wienmetis, Soczys, Rymejkis, Augutis, Dargenis, Wajżodis, Mijżis, Waszkys, Punelis, Butejkis, Netiewis, Butegejdis, Kiejstutis* etc. etc. Alia vero in nominativo singulari in *as*, scilicet: *Witaudas, Dauggirdas, Wisgirdas, Waras, Kunas, Sargunas, Ejtminas, Jaugałas, Wajsznoras, Kąntautas* melius *Gąntautas**, Ejrimas, Talotas, Wisgintas, Wismąntas, Wisgąntas* seu *Wiskąntas, Jotas, Wisbaras, Leugaudas, Mistautas, Gerejmąndas,* 11v//12 *Swirkąntas, Surkąntas, Mażrimas, Narbutas, Żyburtas, Kijswinas, Gedminas, Galiminas, Ejdimtas, Ejnoras, Gétautas, Gedigaudas* etc. In inferiori vero Lithuania apud Samogetas penultima vocalis *a* eliditur, utpote: *Wisgird's, Ejtmin's, Ejrim's, Gedmin's* etc. Alia denique habent nominativum singularem in *ós****, utpote: *Kézgajlós, Bylós, Wiligajlós, Stejgwilós, Urniosziós, Mostwylós, Taliwajsziós, Kątós* seu *Gąndós, Szisziós, Géjwylós,*

Kłausgajlós, Kiwylós, Nigajlós, Augusós, Mąntwylós, Stankós rectius *Stągós, Waragobós, Mylós, Narkós, Daugszós, Ejwylós* etc.

Insuper patronimica fiebant ex nomine patris addita voce *delis*, quae significat in veteri lingua Lithuanorum filius, ex. gr.: quando pater appellatur *Dauggirdas*, filium vocabant *Daugirdelis*, i. e. *Dauggirdi* filius, *Wisgirdelis*, *Wisgirdi* filius, *Talotelis, Taloti* filius. Saepissime propter euphoniam littera *d* omittitur et fit *Biwajnelis, Buwajnelis* loco *Biwajnidelis, Buwajnidelis*. In superiori vero Lithuania eliditur syllaba *el* in nominibus juvenum, et terminantur in *atis*, utpote: *Gédrós – Gédratis, Wisgirdas – Wisgirdatis, Dosys – Dosatis* pro *Gedratelis, Wisgirdelis, Dosatelis.* Saepe in antiquis scriptis nomini proprio filii adjungitur etiam nomen patris ejus, utpote: *Montwylós Zadejkatis, Dauggirdas Biłatis*, i. e. quod *Montwyli* pater fuit *Żadejkis*, *Dauggirdi* vero *Bylós*. Deminutiva et rerum, et nominum propriorum terminantur in *ytis*, scilicet: *Dauggirdytis, Narkytis, Dosytis* etc.

Nomina propria desinentia in nominativo singulari in *is, ys, ytis* vel *ós* in plurali habent nominativum 12//12v in *e*, utpote: *Stejgwyle, Mantwyle, Wangé, Ejwyle* etc. Nomina vero desinentia in singulari in *as* habent nominativum pluralis in *ā*, scilicet *Daugszā, Laugaudā, Ejrimā* etc., sed cum vocales *ā* vel *ē* laciant hiatum in pronunciando, ideo vocales *ā* v *ē* mutantur in *aj*, potissimum in superiori Lithuania, ver. gr.: *Daugszaj, Laugaudaj, Ejrimaj* etc. Quando in antiquis chirographis Lithuanorum occurrit nomen gentis desinens in *ā* aut *ē* in plurali, tunc intelligendum non suo solum nomine, sed etiam fratrum suorum id chirographum subscriptum a quodam fuisse.

Nomina feminarum Lithuanice desinunt in *e*, utpote: *Tamyle, Prane, Talune, Milene, Dajnute, Rimgajle, Birute, Żywyle, Tate* etc. etc.

Nomina gentis apud Lithuanos aeque ac apud alios septentrionales nationes derivantur a datibus animi vel corporis, videlicet: *Dauggirdas* – multa audiens, *Wisgirdas* – omnia audiens, *Mikniós* – balbus, *Waras* – vehemens, *Marutis* – mortalis aut pestiferus, *Myliós* – amabilis, *Trumpis* – brevis, *Mażutis* – parvus, *Drousutis* – audax, *Giniotis* – defensor, *Żyburtas* – lumen, *Gedrós* – squalor[20], *Żijmis* – frigus aut hiems, *Jaugałas*

**Nam Slavoni syllabam Lithuanicam *kant* scribunt *kgont*, quia littera vassali carent, et duplicant *kg* loco *g*.

***Littera *ó* pronuncianda est uti littera Graecorum omega dicta.

[20] S. Daukantas apsiriko, turėtų būti *serenus*.

–litigiosus, *Sziauris* – aquilo (ventus), *Kiejstutis* – mirabilis, *Trapós* – debilis, *Alkis* – fames, *Pranióს* –intelligens, *Dargis* – tempestuosus, *Rodis* –index, *Waragôbós* – violentiae cupidus aut rapax, *Daugkéntis* – multa patiens, *Dauggentis* multa parentelia habens, *Bylós* – eloquens, *Dosys* – liberalis etc. etc.

VERTIMAS*

PRATARMĖ

Skaudžiausia, kad šiame mūsų rinkinyje trūksta keturių pirmųjų krikščionių kunigaikščių[1] privilegijų, nes iš jų be jokios abejonės būtų galima sužinoti daug dalykų, kurie padėtų tyrinėti senųjų žemaičių papročius, santvarką, tikėjimo apeigas bei visą ikikrikščioniško gyvenimo būdą, tačiau šiuos raštus arba visam pasiglemžė laikas, arba juos slepia atokios bibliotekų vietos.

Senovėje žemaičių genties teisės nebuvo užrašomos jokiuose raštuose. Privilegijų atsiradimą reikia sieti su tuo laiku, kai vokiečių ordinas[2], užgrobęs pajūrio sritis, šio krašto gyventojus latvius bei lietuvius ginkluota jėga privertė palikti savo dievus ir priimti Kristaus tikėjimą. Kartu su dievais prarasta laisvė, iš visų pusių plintanti kryžiuočių valdžia, nepakeliamas vergijos jungas, nuolatiniai sukilimai, skaudžiausi pralaimėjimai taip atgrasė žemaičius, jog net ir tada, kai aukštutinė Lietuva savo noru priėmė Kristaus mokslą[3], jie nepasekė jos pavyzdžiu, bijodami, aišku, kad juos ištiks toks pats apgailėtinas likimas kaip ir kaimynines Kuršo bei Prūsijos tautas, kurių visas nelaimes ir lėmė pakeistas tikėjimas. Prisidėjo ir ta aplinkybė, kad ordino bei Lenkijos krikščionių valstiečių padėtis buvo visai prasta: nors lenkai Kazimierui Didžiajam[4] ir buvo davę valstiečių karaliaus (*Król Chłopów*) prievardį, kadangi jis teikdavosi šiuos ginti nuo nepažabojamo bajorų žiaurumo, bet vis dėlto aplinkinių kraštų sodiečiai bėgdavo nuo šeimininkų smurto ir, radę prieglobstį pas žemaičius, norėjo išpažinti verčiau jų, negu savo skriaudėjų tikėjimą. Ar gali ką nors stebinti, kad visa tai padarė žemaičius didžiausiais Kristaus tikėjimo priešais ir privertė juos nenumaldomai neapkęsti vokiečių?

Esant tokiai padėčiai, Lietuvos kunigaikščių tarpusavio rietenos virto pilietiniu karu. Kaltas dėl jo buvo veikiausiai Jogaila, kuris atėmė iš savo dėdės Kęstučio valdžią bei gyvybę ir užgrobė valdovo sostą[5]. O kad jaustųsi jame saugiai ir palenktų į savo pusę Vokiečių ordiną, pagal 1382-ųjų metų

lapkričio 1-osios dienos sutartį atidavė jam visą Žemaitiją iki Dubysos upės. Tačiau žemaičiai, kuriems toji sutartis buvo nė motais, griebiasi ginklo ir drąsiai ima ginti laisvę nuo vis stiprėjančių ordino puolimų. Tuo tarpu Kęstučio sūnus Vytautas, mylimos žmonos dėka išvaduotas iš kalėjimo, kuriame Jogailos įsakymu buvo laikomas, pabėga pas ordino magistrą prašyti paramos[6], kad susigrąžintų tėvo valdžią, ir savo bei įpėdinių vardu šventai pažada, jog užėmęs, jo padedamas, didžiojo kunigaikščio sostą, ne tik visuomet klausys ordino, bet ir mirdamas paskelbs jį visos Lietuvos paveldėtoju. Kol ruošiamas karas prieš Jogailą, persirengęs Vytautas slapta susitikinėja su žemaičiais, nuolat su jais tariasi, ašarodamas prašo ir reikalauja, kad būtų jam ištikimi, kad nepamirštų jo tėvo Kęstučio šaunių darbų. Žemaičiai lengvai pereina į Vytauto pusę ir griebiasi ginklų (1390 m). Tačiau Vytautas dėl nepalankių aplinkybių triskart susitaiko su Jogaila ir trissyk sulaužo duotą bei gautą garbės žodį, kol pagaliau grįžta iš nelaisvės į tėvynę ir išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu[7]. Bet štai ir vėl netikėto karo prispirtas sudaro su kryžiuočiais taiką ir atiduoda jiems Žemaitiją iki Nevėžio upės – abiejų pusių sutartos ribos[8]. 1404-tų metų gegužės 23-ą dieną Lenkijos karalius Jogaila šią sutartį patvirtina ir už Vytautą pažada, "kad draus ir neleis visiems bei pavieniams savo žmonėms pagelbėti, palaikyti santykius, bendrauti ir sueiti su minėtais žemaičiais ir kad nuo artimiausios Šv. Jono Krikštytojo dienos visiškai užgins iš Lietuvos bei Rusios žemių atvežti ir suteikti minėtiems žemaičiams druskos, javų, geležies, ginklų ar kitokių jiems būtinų reikmenų"**.

Pernelyg sunkus pasirodė šis jungas žemaičiams: tad įvyko daug slaptų žudynių, kurių metu ordino vadai buvo arba nužudyti, arba nuskandinti. Vis dėlto jungtinių Vytauto, kryžiuočių bei lenkų jėgų užspeisti į kampą, jau pažadėjo paklusti ordinui, tik tegu ir jiems būna suteikta malonė naudotis Kulmo teise, tačiau prašymas nepatenkinamas. Iš nevilties vėl sukyla ir patiria permainingą karo sėkmę[9]; kreipiasi taip pat į užsienio šalis dėl didžiulės jiems padarytos neteisybės. Išgirdę, jog Konstancoje rengiamas visuotinis [Bažnyčios] susirinkimas (1416 m.), pasiunčia pasiuntinius ir liepia pasakyti, kad nesipurto Kristaus mokslo; priešingai – mielai jį priims, tik tegu būna leista išsaugoti senolių laisvę. Krikšto iki šiolei vengę iš baimės, jog, priėmę jį, būsią pavergti kaip kaimyninės gentys. Suvažiavimo tėvai,

*Išnašas žr. prie originalo.

**Kotzebue (?) Aug. Preussens ält Gesch. T. II. p. 297.11

išklausę pasiuntinių prašymus, 1417 metų vasario... dieną paskelbė: "Ateityje jie [žemaičiai] pasaulietiniuose reikaluose paklus vienam imperatoriui, o dvasiniuose – savo vyskupui".

Netrukus lietuvių bei lenkų įveikti kryžiuočiai yra priversti prašyti taikos ir atsisako visų teisių į žemaičius[10]. Dabar vertėjo pasistengti, kad jų valstybei nedarytų žalos tie, kurie juos šitiek daug kartų buvo išdavę. Štai kodėl visi Lietuvos didieji kunigaikščiai bei Lenkijos karaliai, norėdami įgyti žemaičių palankumo ir siekdami išlaikyti juos paklusnius, valdymo pradžioje viešais raštais paprastai visuomet pakartodavo ir patvirtindavo jų laisves bei senąją tvarką. Būtent šių raštų rinkinį ir nusprendžiau pateikti visuomenės dėmesiui.

Daug galėčiau pasakyti apie jų turinį bei esmę. Ketinau pateikti ne tai, ko nežino, regis, tik kai kurie žmonės, bet tai, kas nežinoma tikrai daugeliui, nes išskyrus Aleksandro privilegiją, paskelbtą poznaniškiame "Lietuvos Statutų" leidime[12], ir kai kuriuos dokumentus, išleistus moksliškame "Vakarų Rusios Aktų" (Акты Западной Руси)[13] rinkinyje, visi kiti mano čia pateikti raštai, kiek žinau, iki šiol dar niekuomet nebuvo išvydę dienos šviesos. Kaip žemaičiai tas privilegijas vertino, su kokiu įkarščiu jas saugojo ir gynė, lengvai suvoksi iš paties jų turinio.

Žodis *sam*, teisingiau *żam, żama*, lietuviškai reiškia "žema", todėl vardažodis *Sami* arba *Sambi* žymi pajūrio gyventojus, gyvenančius žemiau, o vietovardis *Samland* yra lietuvių žodžio *sam* bei vokiečių *Land* dūrinys, reiškiantis "žemesnis kraštas". Vokiškai teisingiau *Niederland*, o lietuviškai – *Samajte* (*:Żamaite:*). Mat vokiečiai, neturėdami dantinio priebalsio *ż*, jį pakeičia priebalsiu *s*.

Kai kurie rašytojai žemaičius, pietinio Baltijos pajūrio gyventojus, vadina žodžiais *sam* ir *Getae*, t. y. "žemiau gyvenančiais getais". Yra žinoma, kad tokie labiau pagarsėję rašytojai, kaip antai: Kadlubekas[14], Kromeris[15], Motiejus Pretorijus[16] ir kiti, – lietuvius laikė getais. Juk net ir pats Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas laiške, kuris pateikiamas šiame rinkinyje, Romos imperatoriui Zigmantui tvirtino, jog sūduviai (dabar tai Agustavo gyventojai) kažkada buvo vadinami getais; iš ten vėliau ir paplito iškreipta lytis *Samogitae*.

Vidurinių amžių rašytojai, ypač iš šiaurės kraštų, Baltijos jūros pakrantes kartais vadina *Austurland* – tai lietuvių žodžio *austra* arba *auszra* (aušra) ir vokiečių *Land* (kraštas) dūrinys, reiškiantis "rytų kraštas", o kartais – *Ritland* – tai lietuvių žodžio *rytaj* (rytai) ir vokiečių *Land* dūrinys, reiškiantis

"rytų kraštas" arba vokiškai *Oestland*, nes vokiečiams Žemaitija yra rytuose. Šios kelios lytys paplito dėl germanų ir lietuvių genčių susidūrimų, nes pastarosios kadaise buvo užvaldžiusios kone visą pietinį Baltijos pajūrį: Meklemburgą, Brandenburgą, Prūsiją, Žemaitiją, Žemgalą ir Livoniją. Verta šiuo klausimu pasiskaityti Hederaus samprotavimus "Įvairenybėse"[17].

Pagaliau kai kurie vidurinių amžių rašytojai žemaičius vadina *masagetais*, turėdami galvoje atokiausią Žemaitijos dalį, kuri nuo Baltijos jūros atskirta tankiausių girių, kuriose žemaičiai, kitaip tariant, žemiau esantys lietuviai, ir gyveno. Mat įvairiose tarmėse žodžiai *maźia, meżia, medzia, mede* reiškia "mišką", tad masagetais, t. y. getais, buvo vadinami miškuose gyvenę žmonės. Tai patvirtina ir kiti dalykai. Štai, pavyzdžiui, žemutinės Lietuvos arba Žemaitijos vyskupystė kadaise buvo vadinama Medininkų vardu. Vyskupo ir kapitulos rezidencija – *Medniki, Miedniki*, lietuviškai *Medinikaj*. Katedra, vyskupai ir kanauninkai visuose viešuose raštuose, kaip antai: popiežiaus bulėse, kunigaikščių ir karalių reskriptuose nuo seniausių laikų beveik iki pat mūsų amžiaus visuomet buvo vadinami Medininkų vardu. Golstado knygoje[18] Rapolas Volteranas, aprašydamas Baltijos pietinio pajūrio gentis, be kita ko, teigia: "Yra šiame krašte (t. y. Žemaitijoje) ir masagetų, bet jie skiriasi nuo tų, kurie gyvena Sarmatijoje; jų žemė yra visiškai nedidelė – sakoma, įveikiama per dieną – tačiau ištįsusi, nes plyti nuo prūsų iki livonėnų; iki šiol dar nekrikščioniška". (Švedų istorikas Melch. Haim. Golstadas. Antrasis leidimas. Ulmas. 1727. 7 knyga, 250 psl.)[19]. Stebina dar ir tai, kad Gandingos tijūnijos gyventojai patys save vadina *Masse*; ten dar tebestovi senut senutėlis Mosėdžio (*Massedis* arba *Môsedis*) miestelis, slaviškai – *Masiady*.

Kartais svetimšaliams žemutinė Lietuva [Žemaitija] skambėdavo ir kaip *Semigalia*. Tai yra lietuvių kalbos žodžių *żame* (žemė) bei *gałas* (kraštas) dūrinys (juk Žemaitija yra prie pat Baltijos pajūrio). O štai anapus jūros gyvenantys ir daugiausia žuvimis besiverčiantys švedai lietuvių vadinami *Żwejonis*, t. y. žvejai, arba *Żuwiedaj*, t. y. žuvų valgytojai, nes lietuvių supratimu, dėl didelių šalčių javai ten neauga ir gyventojai minta vienomis žuvimis.

Lietuviai žemesnės padėties žmonių apibūdinimui turi penkis specialius žodžius:

1) *Tarnas*; [lot.] – *cliens, fiduciarius, vassalus*; pranc. –*suivant*;
2) *Kałpas*; [lot.] – *servitor*; pranc. – *serviteur*;
3) *Wergas*; [lot.] – *servus*; pranc. – *l'esclave*;
4) *Nauiukas* – naujas žmogus, t. y. naujakurys; pranc. – *colon*; ir
5) *Mużykas*; [lot.] – *aeternus*, t. y. visam laikui pririštas prie žemės.

Dėl pirmojo. *Tarnas* (lot. cliens, fiduciarius, vassalus) šios genties supratimu reiškia laisvą, išmėginto sąžiningumo bei narsumo žmogų, kuris tokį vardą išlaiko ir tada, kai susieja save (vasalo ryšiais) su savarankišku globėju, lietuviškai vadinamu *saupans* arba *saupons,* kunigaikščiu, karaliumi ar imperatoriumi. Net jeigu jam ir parodoma didžiausia pagarba, net jeigu jis tampa artimiausiu kunigaikščio patarėju, vis tiek vadinamas tarnu. Jo pareiga buvo savo vardu ir galva ginti, aplinkybėms prispyrus, savo pono, kunigaikščio, karaliaus ar imperatoriaus garbę ir gyvybę, jis visiškai jam paklusdavo – ir ne iš savanaudiškumo, bet vien tiktai iš pagarbos; maža to, turėjo netgi remti globėją savo ištekliais, jeigu tasai būdavo neturtingas. Iš čia ir kilo paprotys įteikti globėjui bendrąją dovaną, lietuviškai vadinamą *Meslava*, o vėliau – sutiktuvių dovaną – apie tai kalba 1529–ųjų metų Žygimanto Senojo įsakymas žemaičiams, kad nepamirštų ilgaamžio papročio duoti tijūnams pusės aso vertės duonos. Kad šis žodis būtų suprastas dar tiksliau, pridursime ir štai ką: bet kurioje kalboje posakiai "vergauti Dievui, Dievo vergas" turi kilnią prasmę, tačiau lietuviai tokius pasakymus laiko gėdingu piktžodžiavimu, nes aukščiausiajam ir puikiausiajam Dievui ne vergaujama, o tarnaujama gera valia (:*Tarnaj tarnau*:). Kadangi Dievas nieko neverčia sau tarnauti, todėl vergai jam nė nereikalingi. Teisybę sakant, tarnaj buvę kilmingesni žmonės (ne viešpačiai?), kurie vėliau su turtu prarado ir laisvę, – kokiu būdu ir kada – ne čia dėstytina. XV–XVI amžiuje Lietuvos kunigaikščiai, dovanodami nejudamo turto, šį skirtumą tarp vasalo ir tarno išreikšdavo, regis, slaviškais žodžiais *s poddanymi i czeladiu niewolnuju.*

Dėl antrojo. *Kałpas* (lot. *servitor; kałpoti* – kam nors dirbti). Tai žmonės, kurie dirbo pas turtingesnius prastus darbus. Dažniausiai jie būdavo iš atleistinių. Šeimininkas jiems turėdavo duoti ne tik maisto bei drabužių, bet ir mokėti atlyginimą. Pats žodis buvo neigiamos reikšmės ir iki šiol lietuvių vartojamas ištižusiems sukeikti: *giltiniû kałpa* ([lot.] *ancilla mortis aut servitor*).

Dėl trečiojo. *Wergas* reiškia vergą tiesiogine žodžio prasme, nes *wergauti* – vien už maistą ir drabužius veltui dirbti pačius juodžiausius darbus. Šiuo žodžiu vadinti tie, kurie būdavo arba iš belaisvių, arba iš skolininkų, arba iš tų, kurie negalėdavo atlyginti padarytos žalos ir būdavo priskiriami nukentėjusiai pusei tol, kol nepadengs nuostolių.

Dėl ketvirtojo. *Nauiukas*, t. y. naujas žmogus, tiesiogine to žodžio prasme – naujakurys. Taip buvo vadinamas laisvas asmuo, kuris tarnaudavo už tam tikrą pinigų sumą.

Ir dėl penktojo. *Mużykas* kilęs iš latvių *mużigas*, lietuvių *umżygas* ir reiškia amžinas. Tai buvo žmogus, kuris negalėjo, palikęs savo šeimininką, išeiti pas kitą ir visam laikui buvo priskirtas tik vienam, kitaip tariant, buvo pririštas prie žemės. Šis žodis yra vėlyvesnės kilmės. Mat Rygos arkivyskupas Mykolas 14 ... metais pirmas uždraudė naujakrikštams latviams Livonijoje išeiti nuo vieno šeimininko pas kitą. Tokia, regis, yra šio žodžio, kilusio iš latvių *mużygas* kilmė, o vis labiau įsigalint šitokio pobūdžio priklausomybei juo buvo pradėta vadinti prie žemės pririštus valstiečius. Viešuose lietuvių raštuose jis pasitaiko tik XVI amžiaus pradžioje, bet net ir tada dar visur esti įprasti *s poddanymi i czeladiu niewolnuju*, t. y. su vasalais ir tarnais. Skirtumas tarp žodžių *tarnas, kałpas, wergas, nauiukas* bei *mużykas* pagaliau išnyko ir visus juos imta vadinti apibendrinta reikšme: vergai arba valstiečiai, slaviškai *chołopi, kmieci, mużyki*.

Žodis *poczet* reiškia palydą. Mat net ir neturtingas bajoras, vykdamas į karą, turėjo turėti bent dar du vyrus: vienas iš jų vesdavo atsarginį arklį, kad kritus mūšyje pirmajam, šeimininkas persėstų ant pastarojo, o kitas buvo gurguolininku. O turtingesni bajorai atsivesdavo savo vasalų – tokia palyda ir buvo vadinama *poczet*. Juk net ir viešuose raštuose dažnai pasitaiko pasakymų “toks ir toks bajoras atvyko su palyda”, *taki a taki szlachcić znajdował się z swoim pocztem*.

Vieni lietuvių šeimų vardai vienaskaitos vardininke baigiasi galūnėmis *is* arba *ys*, būtent: *Drousutis, Daugkentis, Dauggentis, Wissaginis, Mażejkis, Jausutis, Kłausutis, Marutis, Łaukutis, Peldys, Dargis, Milejkis, Gejdwidis, Dirmejtis, Ginejtis, Łaukis, Talkys, Rodis, Trumpis, Galiginis, Bujnys, Minelkis, Ejtutis, Uwajnis, Sirputis, Kuszlejkis, Monikis, Dajnutis, Miniotis, Siriotis, Barwajnis, Perwajnis, Dosis, Saulytis, Nemiris, Rimdejkis, Ostejkis, Tauienis, Galwezis, Perginis, Rupejkis, Wienmetis, Soczys, Rymejkis, Augutis, Dargenis, Wajżodis, Mijżis, Waszkys, Punelis, Butejkis, Netiewis, Butegejdis, Kiejstutis* ir t. t., ir t. t. Kiti baigiasi *as*, būtent: *Witaudas, Dauggirdas, Wisgirdas, Waras,*

Kunas, Sargunas, Ejtminas, Jaugałas, Wajsznoras, Kąntautas, geriau *Gąntautas**, *Ejrimas, Talotas, Wisgintas, Wismąntas, Wisgąntas* ar *Wiskąntas, Jotas, Wisbaras, Leugaudas, Mistautas, Gerejmąndas, Swirkąntas, Surkąntas, Mażrimas, Narbutas, Żyburtas, Kijswinas, Gedminas, Galiminas, Ejdimtas, Ejnoras, Gétautas, Gedigaudas* ir t. t. O žemutinėje Lietuvoje gyvenantys žemaičiai galūnės balsį *a* išleidžia, būtent: *Wisgird's, Ejtmin's, Ejrim's, Gedmin's* ir t. t. Pagaliau dar kiti šeimos vardai vienaskaitos vardininke turi *ós***, būtent: *Kézgajlós, Bylós, Wiligajlós, Stejgwilós, Urniosziós, Mostwylós, Taliwajsziós, Kąntós* ar *Gąndós, Szisziós, Gejwylós, Kłausgajlós, Kiwylós, Nigajlós, Augusós, Mąntwylós, Stankós,* teisingiau *Stąngós, Waragobós, Mylós, Narkós, Daugszós, Ejwylós* ir t. t.

Tėvavardžiai buvo padaromi prie tėvo vardo pridūrus lytį *delis*, kuri senojoje lietuvių kalboje reiškė sūnų. Pavyzdžiui, jeigu tėvas yra *Dauggirdas*, tai jo sūnus – *Daugirdelis*, t. y. *Dauggirdo* sūnus, *Wisgirdelis, Wisgirdo* sūnus, *Talotelis, Taloto* sūnus. Labai dažnai garsų darnos sumetimais raidė *d* išleidžiama, ir tada esti *Biwajnelis, Buwajnelis* vietoj *Biwajnidelis, Buwajnidelis*. O aukštutinėje Lietuvoje jaunuolių varduose išleidžiamas skiemuo *el*, ir jie baigiasi galūne *atis*, būtent: *Gédrós – Gédratis, Wisgirdas – Wisgirdatis, Dosys – Dosatis* vietoj *Gedratelis, Wisgirdelis, Dosatelis*. Dažnai senuose raštuose prie sūnaus vardo taip pat dažnai pridedamas ir tėvo, būtent: *Montwylós Żadejkatis, Dauggirdas Biłatis*; tai reiškia, kad *Montwylo* tėvas buvo *Żadejkis*, o *Dauggirdo – Bylós*. Mažybiniai daiktavardžiai ir asmenvardžiai baigiasi galūne *ytis*, būtent: *Dauggirdytis, Narkytis, Dosytis* ir t. t.

Asmenvardžiai, vienaskaitos vardininke turintys galūnes *is, ys, ytis* ar *ós*, daugiskaitos vardininke baigiasi galūne *ē*, būtent: *Steigwile, Mentwyle, Wangé, Ejwyle* ir t. t. O asmenvardžiai, turintys vienaskaitos vardininke *as*, daugiskaitos vardininke turi *ā*, būtent: *Daugszā, Laugaudā, Ejrimā* ir t. t. Bet kadangi balsiai *ā* arba *ē* kalbos sraute leidžia susidaryti sambalsiui, todėl pakeičiami į *aj*, daugiausia aukštutinėje Lietuvoje, pavyzdžiui: *Daugszaj, Laugaudaj, Ejrimaj* ir t. t. Kai senuose lietuvių rankraščiuose pasitaiko šeimos vardas, besibaigiantis dgs. vard. galūne *ā* arba *ē*, tada jis rodo, kad tas rankraštis pasirašytas ne vien tik savo paties, bet ir brolių vardu.

Lietuvių moterų vardai baigiasi galūne *e*, būtent: *Tamyle, Prane, Talune, Milene, Dajnute, Rimgajle, Birute, Żywyle, Tate* ir t. t. ir t. t.

Lietuvių, kaip ir kitų šiaurės tautų, šeimos vardai kilę iš būdo ar kūno

ypatybių būtent: *Dauggirdas* – daug girdintis, *Wisgirdas* – viską girdintis, *Mikniós* – miknius, *Waras* – smarkus, *Marutis* – marus, *Myliós* – mielas, meilus, *Trumpis* – trumpas, *Mažutis* – mažas, *Drousutis* – drąsus, *Giniotis* – gynėjas, *Żyburtas* – žiburys, *Gedrós* – purvas[20], *Żijmis* – žiema, *Jaugałas* – ginčininkas, *Sziauris* – šiaurys (vėjas), *Kiejstutis* – keistas, *Trapós* – trapus, *Alkis* – alkis, *Pranios* – prantnus, *Dargis* – darganotas, *Rodis* – rodomasis pirštas, *Waragôbós* – grobuoniškas, *Daugkéntis* – daug kenčiantis, *Dauggentis* – turintis daug genčių (giminių), *Bylós* – bylus, *Dosys* – dosnus ir t. t.

Iš lotynų kalbos vertė Darius Antanavičius

* Mat slavai lietuvių kalbos skiemenį *kant* rašo *kgont*, kadangi neturi nosinių raidžių, o *g* perteikia kaip *kg*.

**Raidę *ó* reikia tarti kaip graikų omega su spiritu leni.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

SIMONO DAUKANTO 1842 M. RUGSĖJO 9 D. LAIŠKO TEODORUI NARBUTUI PRIEDAI

Parengė Zigmantas Kiaupa

Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto susirašinėjimas, užsimezgęs 1842 m. ir užderėjęs keliasdešimties laiškų pluoštu[1], suteikė daug medžiagos tiek abiems mokslo vyrams, tiek to meto Lietuvos intelektualinei atmosferai pažinti. Jų laiškai gerai žinomi ir tyrinėjami, tačiau tebėra viena kita spraga. Vieną iš jų stengsimės užpildyti, paskelbdami dar nežinomus S. Daukanto T. Narbutui rašytus tekstus.

Rankraštis. Viename iš S. Daukanto išrašų iš Lietuvos Metrikos (toliau – LM) rinkinių, buvusių T. Narbuto rankose ir dabar saugomų V. Stefaniko mokslinėje bibliotekoje Lvove (Rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III)[2], yra 3 S. Daukanto autoriniai tekstai. Šis rinkinys – tai 151 lapo knyga. Joje sunumeruoti puslapiai, taip pat įrašai. Pastarieji, atrodo, buvo sunumeruoti prieš įrišant knygą arba ji buvo subyrėjusi ir yra įrišta antrą kartą, nes vietomis įrašai sudėti ne pagal numerius. Be to, įrašai buvo numeruoti nelabai atidžiai.

P. 277–286 užima minėti S. Daukanto tekstai. Jie yra lyg ir be pradžių, 2 iš jų baigiasi S. Daukanto parašais. Jų paraštėse yra T. Narbuto pastabos. S. Daukanto tekstai rašyti lenkų kalba, juose gausu istorijos šaltinių citatų originalo kalbomis – lotynų, gudų (LDK slavų kanceliarine) ir lenkų. Tekstas, kuriam mūsų publikacijoje suteikiame Nr. 1, yra p. 279–282 ir turi rinkinio įrašo Nr. 67. P. 283–286 yra kitas tekstas, publikacijos Nr. 2. Rinkinio įrašų numeruotojas nepastebėjo jo pradžios ar ankstesnio įrašo pabaigos, nors šis baigiasi S. Daukanto parašu, ir p. 283 nėra naujo įrašo numerio. Jis, Nr. 68, atsiranda tik įrašo paskutiniame puslapyje, rinkinio p. 286. Pagaliau publikacijos tekstas Nr. 3 yra p. 277–278. Lapas į knygą

įrištas atvirkščiai, todėl teksto pradžia yra p. 278 ir turi rinkinio įrašo Nr. 73, o tęsinys – p. 277 ir irgi turi savo numerį – Nr. 66.

Datavimas, žanras, turinys. Tekstuose dažnai sutinkamas kreipinys *Pone Kapitone* rodo, kad jie rašyti T. Narbutui, nes taip pastarąjį S. Daukantas tituluoja laiškuose. Pačiuose tekstuose nenurodyta, kada jie rašyti. Be to, neaišku, ar jie tokie ir buvo – lig ir be pradžios. Atsakymas į šiuos klausimus atsirado S. Daukanto laiškuose T. Narbutui.

1842 m. liepos 27 d. laiške T. Narbutui S. Daukantas daug rašo apie lietuvių bajorų herbus, pabrėždamas, kad jie neturi lenkų herbams būdingų pavadinimų. Čia jis taip pat praneša T. Narbutui apie Radvilų archyve buvusią Lietuvos privilegijų rodyklę[3]. 1842 m. rugsėjo 9 d. laiške S. Daukantas praneša T. Narbutui, kad kartu su laišku siunčiąs privilegijų, esančių Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje, rejestrą ir herbų, kurie privilegijose neturi pavadinimų, rejestrą[4]. Dar kartą apie Radvilų archyve buvusį nuorašą, atsidūrusį minėtoje Viešojoje bibliotekoje ir ten pradingusį, S. Daukantas rašė 1842 m. gruodžio 6 d. laiške[5].

Savo ruožtu, skelbiamame tekste Nr. 1 S. Daukantas būtent ir samprotauja apie pavadinimų neturinčius lietuvių herbus bei pateikia herbus aprašančias citatas iš bajorystės privilegijų, įrašytų LM. Tekste Nr. 2 T. Narbutui aprašoma LDK privilegijų knyga, buvusi Radvilų archyve, pateikiamas jos turinys ir apibūdinimas. Neabejotina, kad apie šiuos 2 tekstus S. Daukantas rašė 1842 m. rugsėjo 9 d., teigdamas, kad juos išsiunčia T. Narbutui. Taigi, juos galime vadinti šio laiško priedais ir datuoti taip pat, kaip ir patį laišką.

Daugiau neaiškumų yra dėl teksto Nr. 3 datavimo. Jame S. Daukantas lakoniškai apibūdina Lenkijos karalystės archyvo Krokuvoje 1730 m. aprašą

[1] Merkys V. Simonas Daukantas. Vilnius, 1972. – P. 134–142; II leid. – Vilnius, 1991. – P. 81–86; S. Daukanto laiškai T. Narbutui skelbti Daukantas S. Raštai. T. 2. / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys. Vilnius, 1976.– P. 720–776. T. Narbuto laiškai S. Daukantui saugomi Lietuvos mokslų akademijos mokslinėje bibliotekoje (Rankraščių skyrius. F. 31. B. 1412).

[2] Plačiau žr. šiame rinkinyje skelbiamą straipsnį: Kiaupa Z. Simono Daukanto parengti Lietuvos Metrikos medžiagos rinkiniai.

[3] Daukantas S. Raštai. – T. 2.– P. 724–727.

[4] Ten pat. P. 727–729.

[5] Ten pat. P. 729–731.

ir vietomis jį cituoja. Tekste Nr. 2 jis, kaip atrodo, rašo apie tą patį Krokuvos archyvo aprašą, bet sakosi jo dar nematęs. Taigi, galimas dalykas, kad S. Daukantas pastarąjį tekstą atsiuntė vėliau, su kitu laišku. Bet įmanoma, kad spėjo tai padaryti ir su tuo pačiu 1842 m. rugsėjo 9 d. laišku, ypač, jei visas komplektas – laiškas ir priedai – buvo ruošiamas ir rašomas ne vieną dieną. Todėl su išlygom galime ir tekstą Nr. 3 skirti į vieną grupę su pirmaisiais tekstais.

Skelbimo nuostatos. Skelbiami S. Daukanto tekstai originalo kalba – lenkų, taip pat gudų ir lotynų, bei vertimas į lietuvių kaibą. S. Daukanto autorinį tekstą lenkų kalba ir šaltinių citatas iš gudų ir lenkų kalbų išvertė parengėjas, iš lotynų kalbos – D a r i u s A n t a n a v i č i u s . Laikytasi tokių skelbimo nuostatų:

1. S. Daukanto autorinis tekstas parengtas spaudai pagal *"Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku. Wrocław. 1953."*

2. šaltinių citatos tiek originalo kalba, tiek vertime perteikiamos kursyvu. Jų pateikimas S. Daukanto tekste su šaltiniais nesutikrintas.

3. T. Narbuto pastabas – o tai, išskyrus porą atvejų, yra šaltinių citatose pasitaikančių bažnytinio kalendoriaus datų pervedimas į pasaulietinį kalendorių – pateikiamos tarp skliaustų su jų autoriaus inicialais (T. N.). Pasitaikančios T. Narbuto klaidos netaisomos.

4. Archeografiniai ir istoriniai paaiškinimai parašyti tik S. Daukanto autoriniams tekstams, o cituojamiems šaltiniams – ne, nes tai būtų specialus darbas, gana tolimas publikacijos svarbiausiam objektui – S. Daukanto autoriniams tekstams. Tik atkreipiamas dėmesys, kad Teksto Nr. 1 *Acta Lithuanorum* yra Lietuvos Metrika. Archeografiniai paaiškinimai žymimi llotyniško aifabeto mažosiomis raidėmis, istoriniai – arabiškais skaitmenimis. Paaiškinimai pateikiami po kiekvieno teksto.

S. Daukanto 1842 m. rugsėjo 9 d. laiško T. Narbutui priedai

Peterburgas. 1842.09.09.

V. Stefaniko mokslinės bibliotekos Lvove rankraščių skyrius. F. 5. Ap. 1. B. 3116/III. P. 277–286.

1. P. 279–282. Nr. 67 (dalis).

Osoby nobilitowane w Litwie, których w przywileju nazwanie herbu nie znajduje się.

1536 r. Odlanicki (*scutum aureum in cujus medio manus armata de nube celescini coloris habens et tenens gladium vibratum et ad pugnam extensum in cruore repersum pars vero inferior seu basis scuti coloris rubeis et in acie seu superficie scuti galea, in cujus sumitate similiter extensa manus cum gladio vibrato fascis galea utrumque latus tegens colore rubeo nigro glauco per mixtum). Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 24, fol. 26.*

1540 r. Kapliczom (*Сосну зеленую с трема верхи с одного пня идучими и с коренемъ в щите черленомь и на верху щита гелмь круглый, на немь поль человека збройного голова в него безь зброи з роспущоными волосами, а держить оную сосну руками за корене*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 24, fol. 68.*

1548 r. Dworzanski Jan (*et armis seu insigniis post earum arte pictoris hic designatis et depictis donavimus etc.). Acta Lithuanorum Liber Decretorum 38, fol. 560.*

1562 r. Nestorowicz (*оленъя рога въ дереве дубовомъ врослые в зеленомъ поли с гелмомъ, а надъ гелмомъ перо струсово с иными окрасами, гербъ прозвище свое мети маетъ Дуборогъ). Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 41, fol. 191.*

1567 r. Kondratowicz (*herb jodła*) więcej nic niepowiedziano. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 50, fol. 115.*

1565 r. Danowicz (*Крижъ белый на червономъ полю*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 41, fol. 272.*

1576 r. Zarowski (*Semilunium vel dimidium lunae et stellam at cum galea crucem, quod melius industria et suptilitate pictoris facta in hoc privilegio depixit). Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 61, fol. 34.*

1591 r. Korniło Anisimowicz Perewalski (*гербъ его лукъ вытягненый стрелою маетъ онъ и дети его*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 65, fol. 150.*

1566 r. Saurymowicz (*гербъ его в червономъ полю рожа а в ней пять квятовъ на сигнеть и печать его придали). Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 38, fol. 397.*

1578 r. Jelski (*до старожитного гербу ихъ которымся с продковъ своихъ печатовали, то есть до двухъ мечовъ на крижъ преложонымъ, надъ которыми звезда есть, придаем гелмъ и на гелмомъ перо струсово съ иными окрасами яко на вымалованымъ ту се показуетъ),* w przywileju mówi Stefan Król - *стану шляхецкого Великого Князства Литовского есть с давныхъ часовъ люди рожаю шляхецкого. Acta*

Lithuanorum Liber Inscriptionum 59 fol. 67.

1581 r. Matiejewicz (*гербъ его, оленью голову с рогами яко вымальованъ естъ*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 67, fol. 46.*

1564 r. Milewski (*гербъ его, оленьи роги въ дубъ*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 41, fol. 172.*

1613 r. Eliasz Juszkowski (*stema, nimirum dextram lamnia ferrea coopertam gladium strictum tenentem in clypeo rubei coloris cum laciniis ejusdem rubei et flavi coloris circumpendentibus de super galeam appertam, tres struti paenas habentem, prout hic depicta cernitur*). *Acta Lithuanorum Liber...*

1659 r. Muraszko (*trzy zręby w sobie, a nad niemi łuk napięty z strzałą ku górze od cięciwy przez serce nad maydunem łuka wystawione na wylot przerażającą zawierający*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 130, fol. 360.*

1765 r. Ignacemu i Józefowi Gorskim braciom (*w poliu blękitnym ręka pierścień trzymająca, w hełmie także podobnaż ręka trzymająca pierścień w pięciu strusiech piórach ku górze wyciągnione*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 190, fol. 20.*

1765 r. Kazimierski (*w polu blękitnem prawa ręka zbrojna pierścień złoty nadół spuszczony trzymająca tak jak odmalowany*). *Liber 190, fol. 30.*

1766 r. Orłowski (*trzy tulipany czerwonego koloru w żółtym polu z ziemi wyrastającie i zakwitające, na hełmie pięc piór strusich, na nich krzyż mały*). *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 190, fol. 126.*

Wiele jest takich przywilejów na szlachectwo, w których zupelnie nie wspomina się o herbie. Nawet tych herbów nazwisk nie ma takich osób, ktore przyjęły drugich do swoich herbów i tak na przykład Bałakier Olizarowski, nobilitacja 1622 r. bez herbu; Newojnowicz z Wesztortowiczów familia bardzo dawna bez herbu 1536 r.; Gedwyło, bez herbu r. 1586.

1551 r. Milkowicza przyiął do swego herbu wojewoda połocki Stanisław Dowojna, herb jego w przywileju wspomina się temi słowy *левъ з муру*. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 35, fol. 82.*

1563 r. Wasilewicza przyjął do swego herbu marszałek JKMści horodniczy włodzimierski Mikołaj Juchnowicz Koziński *prijemszy dobrowolnie do swego herbu tri lelije с червонымъ полемъ prosił Korola. Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 47, fol. 179.*

1567 r. Adama Janowicza z Pełka Bilińskiego przyjął kasztelan miński Talwosz do swego herbu Łabędz, do którego król na helmie miecz przydał.

Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 50, fol. 120.

1569 r. Prostwiłowiczów przyjął do swego herbu Kwinta, niepowiedziano jaki herb Kwintów. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 49, fol. 239.*

1569 r. Budiło, herb jego "*nazywajemy Lelije, (звезду у месяцу) jak tu jest wymalowany*", słowa przywileju. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 51, fol. 239* (może dzisiejsza Leliwa?).

1576 r. Rudominów Radziwił przyiął do swego herbu *(habebit id quod Radviliorum gentilitium est, tres venatorias tubas intus angustioribus oris junctas foris pretensioribus orificiis equalibus speciis in trianguli figuram reductas flavi coloris circumligatas in campa ceruleo supraque insigne galea ferea aperta eminet duobus alis et corona praemitentibus ornat). Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 55, fol. 99.*

1564 r. Imbra Jakub Wengrzyn w Węgrzech będąc pieczętowął się Pelikanym, Zygmont August przydał trzy pióra strusia, co też Batory w r. 1579 jemu potwierdził. *Acta Lithuanorum Liber Inscriptionum 65, fol. 117.*

Tym dziwniejsza rzecz, że nawet za ostatniego króla[1], kiedy najwięcej nobilitowano, prawie trzecia częćś herbów w przywilejach znajduje się bez nazwania. Z tąd wnosić trzeba, że Niesiecki[2] sam ponadawał nazwiska po większej części herbom w swoim herbarzu znajdującym się, a wziętym z herbarzów niemieckich. Bardzo sprawiedliwa jest uwaga Pana Kapitana, że wiele herbów właściwie litewskich znajduje się w herbarzach polskich, albowiem że mieliśmy herby i przed rokiem 1413[3], to tego są dowodym traktaty z Krzyżakami przed wspomnionym rokiem zawierane, które Lucas Dawid[4] przytaczając nawet herby opisuje, jak książęce tak i priwatne w Tomie VII, pag. 174, pag. 178, w Tomie VIII, pag. 33. Wielce Litwini są obowiązani Panu Kapitanowi za wynalezienie, odkrycie kilkadziesiąt herbów prawdziwie litewskich, dałby Bóg jemu zdrowie i drogie jego życie przedłużył, niezawodnie i więcej się odkryje staraniem jego. Życzycby należało, gdyby Pan Kapitan mógł w nasze strony wejrzeć, przynajmniej domy Burbów, Szemiotów i Orwidów i innych, mogł byś jeszcze wiele skarbów tego rodzaju wykryć. Przypatrując się już wiadomym herbom

[1] Stanislovas Augustas, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 1764–1795 m.

[2] Neseckis Kasperas (1682–1744) lenkų heraldikas. S. Daukantas turi galvoje leidinį: *Niesiecki K. Herbarz polski... /Wyd. J. N. Bobrowicz. T. 1–9. Lipsk. 1839–1842.* 1845 m. išėjo T. 10.

[3] 1413 m. Horoldės susitarimu Lenkijos bajorai priėmė būrį Lietuvos bajorų į savo herbus.

[4] Davidas Lukas (apie 1503–1583), Prūsijos istorikas. S. Daukantas nurodo į David L. Preussische Chronik. Bd. 1–8. Königsberg. 1812–1817.

właściwym litewskim, zdaje się że one byli znakami religijnemi, fetyszami czyli godłami szczęścia, a zatym musiały bydź dowolne, jaki znak przybrał za godło szczęścia swego, takim się i pieczętował. W herbarzu Kojałowicza[5] te herby, które on z pomników zebrał są ciekawe, pierwszy herb między temi zdaje się bydż koniczyny listkami forma taka *in quad am subscriptione* anni 1556, gdyż do inej figury porównać nie można tym więcej, że *dobyłas* po litewsku, *trilistik* po rusku wielką gra rolę do dziś dnia w pieśniach, w gusłach i w lekarstwach, tak w naszych stronach, jak w górnej Litwie[6].

Wspomniawszy herbarz Kojałowicza, o którym ks. pijar Jakukiewicz mówił, jest exemplarz nie p. Szpillera, ale mój własny, moją ręką nigdyś przepisany. Księża pijarowie oszukali księdza Jakukiewicza żartując z niego. Gdybym był blisko, z największą checią udzieliłbym Panu kapitanowi; lecz że jesteśmy bardzo oddaleni i oba smiertelni, to nie chciałbym z rąk moich wypuścić; albowiem po smierci brata mojego[7] w zdarzeniu mojej smierci nie mam więcęj, ktoby go mógł upomnąc się, a ja życzyłbym choć najdalszemu imienikowi zostawić, ponieważ jest to moja krwawa praca, prócz tego najusilniej staram się, ażeby można było go wydrukować choc *extra limites*, tylko niedostatek nie dozwala jeszcze tego uskutecznić. *Vale et Vale.*

Jego najniższy sługa Szymon Dowkont.

VERTIMAS*

Nobilituoti asmenys Lietuvoje, kurių privilegijose herbų pavadinimų nėra:

1536 m. Odlanickis *(auksinio skydo, kurio viduryje iš žydros spalvos debesies kyšanti šarvuota ranka, laikanti kovai iškeltą ir sukruvintą kardą, apatinė dalis arba skydo pagrindas yra raudonos spalvos, o skydo viršutinėje dalyje ar viršūnėje šalmas, virš kurio taip pat yra ištiesta ranka, laikanti iškeltą kardą; abu šalmo šonus dengia tamsiai raudonos spalvos su melsvu atspalviu uždangalas). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24; 1. 26.*

1540 m. Kapličams *(raudoname skyde žalia pušis su trimis iš vieno kelmo kylančiomis viršūnėmis bei šaknimis, skydo viršuje – apvalus šalmas, virš jo – pusė šarvuoto žmogaus, šio galva be šarvų, su palaidais plaukais, ir laiko rankomis jis tą pušį už šaknų). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 24, 1. 68.*

1548 m. Dvoržanskis Janas *(apdovanojame ir ginklais arba herbu, kuris matyti iš dailininko čia nupiešto piešinio ir t. t.). Lietuvos aktai, Teismų knyga 38, 1. 560.*

1562 m. Nestorovičius *(žaliame lauke elnio ragai, į ąžuolą įaugę, su šalmu, o virš šalmo stručio plunksna su kitais papuošimais. Herbas turi turėti savo vardą Ąžuolragis). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, l. 191.*

1567 m. Kondratovičius (*herbas eglė*), daugiau nieko nepasakyta. Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, l. 115.

1565 m. Danovičius (*baltas kryžius raudoname lauke). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, l. 272.*

1576 m. Zarovskis *(pusmėnulį arba pusę mėnulio ir žvaigždę bei kryžių su šalmu, kaip tai geriau matyti iš šioje privilegijoje stropiai ir gražiai dailininko nupiešto piešinio). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 61, l. 34.*

1581 m. Kornilas Anisimovičius Pervalkietis *(jo herbas yra įtemptas lankas su strėle, turi jis ir jo vaikai ir t. t.). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, l. 150.*

1566 m. Saurimovičius *(jo herbas yra rožė su penkiais žiedais raudoname lauke, suteikėme jo signetui ir antspaudui). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 38, l. 397.*

1578 m. Jelskis *(prie jų senovinio herbo, kuriuo nuo pirmtakų laikų antspauduodavo, tai yra prie dviejų sukryžiuotų kalavijų, virš kurių yra žvaigždė, pridedame šalmą ir virš šalmo stručio plunksną su kitais papuošimais, kaip čia nupieštą rodome)*, privilegijoje karalius Steponas sako – *nuo seno Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų luomo žmonės yra bajoriškos kilmės. Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 59, l. 67.*

1581 m. Matejevičius *(herbą elnio galvą su ragais, kaip nupiešta yra). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, l. 172.*

1561 m. Milevskis *(jo herbas, elnio ragai ąžuole). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 41, l. 172.*

1613 m. Elijus Juškovskis *(herbą, būtent raudonos spalvos skydą, kuriame apnuogintą kardą laikanti šarvuota ranka ir raudonas bei rusvas uždangalas, krintantis nuo atviro šalmo su trimis stručio plunksnomis, kaip tai matyti šiame piešinyje). Lietuvos aktai, ... knyga.*

1659 m. Muraška *(tris įkartas, o virš jų įtemptą lanką su strėle, kiaurai pervėrusią virš lauko esančią širdį, turintis). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 130, l. 360.*

* Išnašas žr. prie originalo.

[5] Kojelavičius Albertas (1609–1677), Lietuvos istorikas ir heraldikas. Jo parengtą Lietuvos bajorų herbyną S. Daukantas buvo iš rankraščio nusirašęs.

[6] Čia kalbama apie S. Daukanto gimtąją Žemaitiją bei Aukštaitiją.

[7] S. Daukanto brolis Aleksandras mirė 1841 m. spalio 5 d.

1765 m. broliams Ignotui ir Juozapui Gorskiams *(mėlyname lauke žiedą laikanti ranka, šalme panaši žiedą laikanti ranka virš penkių stručio plunksnų į viršų ištiesta). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, 1. 20.*

1765 m. Kazimierskis *(mėlyname lauke dešinė šarvuota ranka, laikanti žemyn nuleistą auksinį žiedą, taip, kaip nupiešta). Knyga 190, l. 30.*

1766 m. Orlovskis *(geltoname lauke trys iš žemės augančios ir pražystančios raudonos tulpės, ant šalmo penkios stručio plunksnos, ant jų mažas kryžius). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 190, l. 126.*

Daug yra tokių privilegijų bajorystei, kuriose visai neprisimenama apie herbą. Netgi nėra tokių asmenų herbų vardų, kurie priėmė kitus į savo herbus. Štai, pavyzdžiui, Balakieras Olizarovskis, nobilitacija 1622 m. be herbo, Nevainavičius iš Vieštartavičių, giminė labai sena, be herbo 1536 m., Gedvilas be herbo 1586 m.

1551 m. Milkovičių priėmė į savo herbą Polocko vaivada Stanislovas Davaina, jo herbas privilegijoje paminimas tais žodžiais: *liūtas ant mūro. Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 35, l. 82.*

1563 m. Vasilevičių priėmė į savo herbą Jo karališkosios malonybės maršalas, Vladimiro horodničius Mikalojus Juchnovičius Kozinskis: *savanoriškai priėmęs į savo herbą – trys lelijos raudoname lauke, – prašė karalių ... Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 47. l. 179.*

1567 m. Adomą Janovičių iš Pelko Bilinskį Minsko kaštelionas Tolvaišas priėmė į savo herbą Gulbę, prie kurio karalius ant šalmo kalaviją pridėjo. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 50, l. 120.*

1569 m. Prastvilovičius į savo herbą priėmė Kvinta, nepasakyta koks Kvintų herbas. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 49, l. 239.*

1569 m. Budilas, jo herbas: *vadinamas Lelijos (žvaigždė ties mėnuliu), kaip čia yra nupiešta,* – privilegijos žodžiai. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 51. l. 239* (galbūt šiandieninė Leliva?).

1576 m. Rudaminas priėmė į savo herbą Radvila *(turės Radvilų herbą, žydrame lauke rusvai nuspalvintus medžioklės ragus, kurių siauresnieji galai viduje susijungia, o platesnieji, lygiai išsikišdami į išorę, sudaro trikampę figūrą, virš herbo iškeltas atviras geležinis šalmas su dviem sparnais ir karūna). Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 55, l. 99.*

1564 m. Imbra Jokūbas Vengras, būdamas Vengrijoje, naudojo antspaudą su Pelikanu, Žygimantas Augustas pridėjo tris stručio plunksnas, ką taip pat Batoras 1579 m. jam patvirtino. *Lietuvos aktai, Užrašymų knyga 65, l. 117.*

Tuo nuostabiau, kad netgi paskutiniam karaliui[1] valdant, kada buvo daugiausia nobilituojama, beveik trečdalis herbų privilegijose yra be pavadinimų. Todėl reikia manyti, kad Neseckis[2] pats davė pavadinimus daugumai jo herbyne esančių herbų, paimtų iš vokiškųjų herbynų. Labai teisinga Pono Kapitono pastaba, kad daug tikrai lietuviškų herbų yra lenkiškuose herbynuose, nes juk turėjome herbus ir prieš 1413 metus[3]. Tai įrodo sutartys su kryžiuočiais, sudarytos iki paminėtų metų, kurias Lukas Davidas[4] pateikdamas netgi herbus aprašo, tiek kunigaikščių, tiek privačius (Tomas VII, psl. 174, psl. 178; tomas VIII, psl. 33). Daug yra lietuviai skolingi Ponui Kapitonui už keliasdešimt tikrų lietuviškų herbų išaiškinimą ir suradimą. Duotų jam Dievas sveikatos ir brangų jo gyvenimą prailgintų, neabejotinai ir daugiau bus atrasta jo pastangomis. Reikėtų pageidauti, kad Ponas Kapitonas galėtų į mūsų kraštus žvilgtelėti, bent jau į Burbų, Šemetų, Arvidų ir kitas gimines, galėtum dar daug tos rūšies lobių atrasti. Įsižiūrint į jau žinomus tikrus lietuviškus herbus, atrodo, kad jie buvo religiniai ženklai, fetišai ar laimės simboliai, o todėl turėjo būti laisvai pasirenkami, kokį ženklą pasirinko laimės simboliu, tokį ir naudojo antspaude. Kojalavičiaus[5] herbyne tie herbai, kuriuos nuo paminklų surinko, yra įdomūs. Pirmasis tarp jų, atrodo, esąs dobilo lapeliai, forma tokia , kaip tai jau aprašyta apie 1556 metus, kadangi su kitokia figūra palyginti neįmanoma. Tuo labiau, kad *dobylas* lietuviškai, *trilistek* rusiškai, iki šiandienos atlieka didelį vaidmenį dainuose, burtuose ir gydyme, tiek mūsų kraštuose, tiek ir aukštutinėje Lietuvoje[6].

Prisiminus Kojalavičiaus herbyną, apie kurį kunigas pijoras Jakukevičius kalbėjo, tai yra ne p. Špilerio egzempliorius, o mano nuosavas, mano ranka kadaise perrašytas. Kunigai pijorai apgavo kunigą Jakukevičių, pasišaipydami iš jo. Su didžiausiu noru leisčiau pasinaudoti Ponui Kapitonui, jei būtų arti. Tačiau kadangi esame toli vienas nuo kito ir abu mirtingi, tai nenorėčiau iš savo rankų išleisti, nes po mano brolio mirties[7] neturiu nieko daugiau,kas galėtų stengtis atgauti man mirus. O aš norėčiau nors tolimiausiam giminaičiui palikti, kadangi tai yra mano kruvinas darbas. Be to, iš visų jėgų stengiuosi, kad galima būtų jį išspausdinti nors užsienyje, tik neturtas dar neleidžia tai įgyvendinti. Gyvuok ir gyvuok.

Jo žemiausias tarnas Simonas Daukantas

2. P. 283. Nr. 67 (dalis), Nr. 68.

Przysyłam* tu rejestr wedle samych dat przywilejów posługających W.

X. Litewskiemu w ogólności w transumptach w jedną książkę spisanych, dziś w Imperatorskiej Publicznej Bibliotece[1] znajdujących się, z nadpisem na grzbiecie *Przywileje WX Litewskiego. Archiwum Radzwiłowskie*[2]. Książka oprawiona, która jak widać była albo w wodzie albo w ognie, ponieważ papier spruchniały ledwo się trzyma, niektóre stronice zaklejone żeby nie rozpadły się karty, inne dosyć czyste i można czytać. Odkrył był ją p. professor Onacewicz[3], raz tylko miałem w ręku i wypisałem same daty, które tu udzielam dla ciekawości. Na trzeci dzień gdy poszedłem kopijować niektórych, znalazłem książkę schowaną i już więcej p. professor dopytać się jej nie mogł. A te są:

Zygmunta Kiejstutowicza

1434 a. Ipso die ascensionis Domini (V. 7.– T. N.) *actum et datum in castro nostro Troki*. Najważniejszy przywilej, tylko bardzo uszkodzony, tak iż połowa większa już papierym zaklejona. Jednak najważniejszy punkt jeszcze został zdaje się dla więcznej sławy tego zacnego księcia, a ten jest: *neminem captivabimus nisi jure victum* etc., więc Litwa miała już na początku 15 wieku te prawa u siebie, które Anglicy Carta Magna[4] nazywają. A my tego Dobrodzieja idąc za polskiemi pisarzami spokojnie tyranym nazywami.

Casimiri

1457 Vilnae feria tertia ipso die sancti Sigismundi (wtórek 2 maja–T. N.).

Alexandri

1492 in Vilna feriae secundae ipso die transfigurationis Domini (poniedziałek 6 sierpnia – T. N.).

Sigismundi II

1522 a. Grodnae in conventu Generali feria tertia in die anunciationis gloriosissimae Virginis Mariae Regni Nostri anno secundo (wtórek 25 marca – T. N.). Widać zle wyczytał datę.

1522 Grodnae. Actum in conventione generali feria secunda a festo Sancti Petri in Cathedra (poniedziałek 22 lutego – T. N.).

1529 Vilnae feria secunda ipso die Sancti Lucae Evangelistae (poniedziałek 18 października – T. N.).

1522 Vilnae in conventione Generali Sabbato in die Sancti Nicolai (sobota 6 grudnia – T. N.).

1529 Vilnae actum et datum in conventione generali feria secunda ipso die sancti Lucae Evangelistae drugi raz (ten co wyżej – T. N.).

* Išnašas žr. prie vertimo.

Sigismundi III Augusti dicti

1547 Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die sancti Valentini Martyris (poniedziałek 14 lutego – T. N.).

1547 Vilnae in conventione generali feria secunda ipso die Sancti Valentini Martyris (ten co wyżej – T. N.). Ten przywilej Pan Kapitan ma u siebie przysłany, jest to przysięga Zygmunta Augusta Litwinom dana bardzo ciekawa.

Stephani

1576 Varsaviae Junij 29 die (29 września – T. N.) *confirmatio jurium et Libertatum Lithuaniae.*

1576 Juramentum Stephani (idem – T. N.).

Жикгимонта Авгуcта z нowu

1563 июня 6 дня (6 czerwca – T. N.).

1564 г. июля 1 дня у Бельску.

1566 г. марта 11 дня на сойме вальномъ великом Виленскомъ.

1568 г. июля 1 дня у Городне на сойме.

1568 г. декабря 21 дня у Вильни.

1569 Lipca 1 dnia na sejmie Lubelskim.

1564 Marca 13 dnia w Warszawie deklaracja o unię i wolnościach litewskich.

List Marcina i Eugeniusza papieżów również Bazylejskiego konsylium do Zygmunta Kiejstutowicza, które dozwalają mu wybrać sobie spowiednika wedle swego upodobania, nie zaś tego przymować, którego Polacy mu narzucają! Z tych ostatni ma Pan Kapitan u siebie i drugie dwa całe.

1401 Radom in vigilia Sancti Gregorij, gdy Jagieło umarłby Polacy króla bez Litwinow nie będą wybierać.

1413 a. 2 octobra in Horodla. Horodelska unia.

1433 Cracoviae Sabbatho proximo ante festum Epiphaniae. Umowa między Zygmuntem Kiejstutowiczym a Jagiełą.

– Tejże daty drugiż takiż.

1434 Actum in nova civitate Korczyn. Sabatho ante Dominicam oculi (7 marca – T. N.). Tegoż z tymże.

1440 a. Cracoviae feria quinta infra octavas Epiphaniae (7 stycznia – T. N.).

1490 a. Grodnae feria quinta infra octavas Epiphaniarum Domini (12 stycznia – T. N.).

1506 a. Vilnae feria tertia proxima post festum Sancti Lucae Evangelistae (26 października – T. N.).

1580 a. Aprila 29 w Wįlnie. Stefana assekuracja Litwinom, tę ma Pan Kapitan u siebie.

Wynotowałem ten rejestr dla Pana Kapitana jedyne dla tego, żeby wiedział gdzie są materiały. Teraz mając dwa rejestra, Radziwiłowskie i Warszewickiego możesz wiedzieć co masz u siebie a czego nie masz i gdzie szukać. W archiwum zaś przywilejów tyczących się ogólnej Litwy ważnieyszych per extensum nie ma, lecz są tylko treści po krótce wpisane. W moich wypisach porządku nie ma dla tego, że księgi biorą do Archeologicznej kommissji[5] i trzymają po roku, po pół roku u siebie nim wracają. Póżniej można je ułożyć porządkiem lat i miejsc. Wszystko co było u nas, prócz ograniczeń, za panowania Witauta, Swidrigieły, Zygmunta Kiejstutowicza i Kazimierza tyczącego się samsiadów, te Wielmożny Dobrodziej już posiada. Dokumenta bardzo są nieakuratnie w księgi wpisane, jak Pan Kapitan postrzega, naczęściej bez daty, jak na przykład traktat Zygmunta Kiejstutowicza z Ilią wojewodą, gdzie tylko powiedziano *pisano w Soczawie*, a roku niepołożono i na koncu jego rok następnego dokumentu jest położony. Co się tycze wierności z księgami, w tym Wielmożny Dobrodziej może bydż pewnym, ponieważ są lektowane, a jeżeli się okazuje jaka wada w gramatycznym względzie, to ta się znajduje w księgach. Także Aleksandra już zebrałem, teraz zbieram Zygmunta i Zygmunta Augusta, ktore wielmożnemu Kapitanowi udziełę, kiedy Bóg da zdrowie i kiedy ma prętko drukować. Jest jeszcze ogólny rejest Archiwum krakowskiego6 we 2 lub 3 tomach w Bibliotece publicznej imperatorskiej *in folio*, tego jeszcze nie patrzyłem, jeżeli co tam znajdę to nieomieszkam Wielmożnego Pana Kapitana uwiadomić. Proszę zkomunikować się z P. Daniłowiczym[7], on podał się w odstawkę, cokolwiek niedomaga, mieszka teraz w Kijowie. On ma wiele zabytków piśmiennych, może udzieli dla Pana Kapitana.

Jego najniższy sługa Dowkont.

VERTIMAS

Persiunčiu čia sąrašą, sudarytą pagal datas privilegijų, išduotų visai LDK ir transumptų pavidalu surašytų į vieną knygą, šiandien esančią

Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje[1] ir turinčią nugarėlėje įrašą *LDK privilegijos. Radvilų archyvas*[2]. Knyga įrišta, matyti, kad buvo arba vandenyje, arba ugnyje, nes popierius sudūlėjęs, vos laikosi. Kai kurie puslapiai suklijuoti, kad lapai neiširtų, kiti pakankamai švarūs ir galima skaityti. Ją buvo suradęs p. profesorius Onacevičius[3], tik kartą turėjau rankose ir išrašiau tik datas, kurias čia pateikiu įdomumui. Kai trečią dieną po to nuėjau kai ką nurašinėti, radau knygą paslėptą ir jau daugiau p. profesorius jos prisiklausti negalėjo. Štai tai yra:

Žygimanto Kęstutaičio 1434 m., rašyta ir duota Viešpaties žengimo į Dangų dieną (gegužės 7 d.– T. N.) *mūsų Trakų pilyje.* Svarbiausia privilegija, tik labai sužalota, taip, kad jau didesnė pusė popieriumi užklijuota. Tačiau svarbiausias straipsnis dar išliko, atrodo didesnei to garbingo kunigaikščio šlovei. Štai jis: *suimsime, tik įrodžius kaltę* ir t. t., taigi, Lietuva jau XV a. pradžioje turėjo tas pačias teises, kurias anglai Didžiąja chartija[4] vadina. O mes tą geradarį, sekdami lenkų rašytojais, ramiausiai tironu vadiname.

Kazimiero 1457 m., antradienį šv. Zigmanto dieną (antradienis, gegužės 2 d.– T. N.) *Vilniuje.*

Aleksandro 1492 m. pirmadienį, Viešpaties Atsimainymo dieną (pirmadienis, rugpjūčio 6 d.– T. N.) *Vilniuje.*

Žygimantas II 1522 m. antradienį, Šlovingiausios Mergelės Marijos Apreiškimo dieną, (antradienis, kovo 25 d.– T. N.) *mūsų valdymo antraisiais metais Gardine, visuotiniame seime*, Matyt klaidingai perskaitė datą.

1522 m. Gardine. Rašyta visuotiniame seime pirmadienį, šv. Petro Sosto šventę (pirmadienis, vasario 22 d.– T. N.).

1529 m. pirmadienį šv. Luko Evangelisto dieną (pirmadienis, spalio 18 d.– T. N.) Vilniuje.

1522 m. šeštadienį, šv. Mikalojaus dieną (šeštadienis, gruodžio 6 d.–T. N.) *Vilniuje, visuotiniame seime.*

1 Dabar Viešojoje M. Saltykovo–Ščedrino bibliotekoje Peterburge.

2 Turimas galvoje Radvilų archyvas Nesvyžiuje. Dalis jo, po Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimų Nesvyžiui atitekus Rusijos imperijai, buvo pervežta į Peterburgą.

3 Onacevičius Ignotas (1780 arba 1781–1845), istorikas, Vilniaus universiteto profesorius, S. Daukanto bičiulis Peterburge.

4 Didžioji laisvių chartija, paskelbta 1215 m. Anglijos karaliaus Jono Bežemio.

1529 m. rašyta ir duota Vilniuje, visuotiniame seime pirmadienį, šv. Luko Evangelisto dieną, antrą kartą tas pat (kaip anksčiau – T. N.).

Žygimanto II Augusto 1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (pirmadienis, vasario 14 d.– T. N.).

1547 m. Vilniuje visuotiniame seime, pirmadienį, šv. Valentino Kankinio dieną (tas pat, kaip aukščiau – T. N.). Tą privilegiją, Pone Kapitone, turi pas save atsiųstą, tai yra Žygimanto Augusto lietuviams duota priesaika, labai įdomi.

Stepono 1576 m. Varšuvoje, birželio 29 d. (rugpjūčio 29 d.– T. N.), *Lietuvos teisių ir laisvių patvirtinimas.*

1576 m. Stepono priesaika.

Žygimanto Augusto vėl. 1563 m. birželio 6 d. (birželio 6 d.– T. N.) *Vilniuje.*

1564 m. liepos 1 d. Bielske.

1566 m. kovo 11 d. didžiajame visuotiniame Vilniaus seime.

1568 m. Liepos 1 d. Gardine seime.

1568 m. gruodžio 21 d. Vilniuje.

1569 m. Liepos 1 d. Liublino seime.

1564 m. kovo 13 d. Varšuvoje, deklaracija dėl unijos ir lietuvių laisvių.

Popiežių Martyno ir Eugenijaus, taip pat Bazelio susirinkimo raštas Žygimantui Kęstutaičiui, kuriuo leidžiama jam išsirinkti sau nuodėmklausį, koks patiks, o ne tą turi priimti, kurį lenkai jam prievarta perša! Iš jų paskutinįjį turi Ponas Kapitonas pas save ir du kitus ištisai.

1401 m. Radome, šv. Jurgio išvakarėse. Jei Jogaila numirtų, lenkai karaliaus be lietuvių nerinks.

1413 m. spalio 2 d. Horodlėje. Horodlės unija.

1433 m. Krokuvoje, artimiausią šeštadienį prieš Apsireiškimo šventę. Sutartis tarp Žygimanto Kęstutaičio ir Jogailos.

Tos pačios datos kitas toks pat.

1434 m. Duota naujame Korčino mieste, šeštadienį "Oculi" sekmadienio išvakarėse (kovo 7 d.– T. N.). *To pačio su tuo pačiu.*

1440 m. Krokuvoje, ketvirtadienį aštuntadienyje po Apsireiškimo (sausio 7 d.– T. N.).

1490 m. Gardine, ketvirtadienį aštuntadienyje po Viešpaties Apsireiškimo (sausio 12 d.– T. N.).

1506 m. Vilniuje, artimiausią antradienį po šv. Luko Evangelisto šventės

(spalio 26 d.– T. N.).

1580 m. balandžio 29 d. Vilniuje. Stepono laidavimas lietuviams, tą Ponas Kapitonas turi pas save.

Perrašiau šį sąrašą Ponui Kapitonui tik tam, kad žinotų, kur yra medžiaga. Dabar turėdamas du sąrašus, Radvilų ir Varševickio, gali žinoti, ką turi pas save, ko neturi ir kur ieškoti. Archyve gi svarbesnių privilegijų visai Lietuvai ištisų tekstų nėra, bet yra tik turiniai trumpai aprašyti. Mano išrašuose tvarkos nėra todėl, kad knygas ima į Archeologijos komisiją[5] ir laiko pas save metus, pusę metų, kol grąžina. Vėliau galima juos sudėti pamečiui ir pagal vietoves. Viską, kas pas mus buvo iš Vytauto, Švitrigailos,Žygimanto Kęstutaičio ir Kazimiero valdymo laikų, apie kaimynus, išskyrus ribų nustatymus, tą Dauggalis Geradaris jau turi. Dokumentai labai netvarkingi į knygas įrašyti, kaip Pone Kapitone pastebi, dažniausiai be datų, kaip, pavyzdžiui, Žygimanto Kęstutaičio sutartis su vaivada Ilja, kur pasakyta tik, kad *rašyta Sočiavoje*, o metai neįrašyti. Šios sutarties gale kito dokumento metai įrašyti. Kas liečia atitikimą knygoms, tai Dauggali Geradari, gali būti tikras, nes išrašai yra tikrinami ir jei pasitaiko kokia gramatinė klaida, tai ta yra knygose. Taip pat Aleksandro aktus jau surinkau, dabar renku Žygimanto ir Žygimanto Augusto, kuriuos Dauggaliui Ponui Kapitonui suteiksiu, jei Dievas duos sveikatos ir jei imsis greitai paskelbti. Dar yra bendras Krokuvos archyvo rejestras[6], 2 ar 3 tomai *in folio* Imperatoriškoje viešojoje bibliotekoje. Jo dar nežiūrėjau, jei ką ten surasiu, tai nedelsiu Dauggaliui ponui Kapitonui pranešti. Prašau susisiekti su p. Danilavičiumi[7], jis atsistatydino, šiek tiek negaluoja, dabar gyvena Kijeve. Jis turi daug rašytinių paminklų, gal paskolins Ponui Kapitonui.

Jo žemiausias tarnas Daukantas

3. P. 278 ir 277. Nr. 73, Nr. 66.

Jest w archiwum (w metryce – T. N.) rejestr z następnym tytułem *Archivorum regni seu Compedium pactorum feoderum, tractatorum cum*

[5] Peterburgo archeografijos komisija 1836–1923 m.

[6] Šį rejestrą S. Daukantas aptaria publikacijos tekste Nr. 3.

[7] Danilavičius Ignotas (1787–1843), teisininkas ir istorikas. 1842 m. atsistatydino iš Maskvos universiteto ir persikėlė į Kijevą.

monarchiis, regnis, provinciis dominisque necnon privilegiorum summorum pontificum, imperatorum, regum, ducum, principum et vasallorum insuper inscriptionum variarum et transactionum in archivo Regni reperabilium summariae cum expressione essentialium vigore comissionis S. R. Mtis et Reipublicae conscriptum anno salutis 1730. Cracoviae in thesauro regni [a]-(tego rejestru jest kart numerowanych 337)-[a] Między innemi ciekawy artykuł znajduje się na stronice 27 pod kategorią *Przywileje W. X. Litewskiego*. Pod N 101 liczby dokumentów to zapisano *Inventarium traditorum privilegiorum originalium Magni Ducatus Lithuaniae et receptorum per comissarias ad thesaurum M. D. Lithuaniae 1581 anno.*

Str. 298 tak zapisano: *Fasciculi 1538 Grodnae* (zdaje się 1338) *1. Fasciculus Literarum papirarearum in quo continenter privilegia Kiejstuti Ducis Lithuaniae cum Semovito Trojdeno Duce Mazoviae ex parte evanicierum (zdaje się granicierum) in terram Grodnensem et terram Masoviae Visnae districtusque Goniądzensis, ibidem obligatione earundem terrarum continentur sub lit. Aaa.*

2. Fasciculus in quo continentur diversae scripturae sub lit. B bb.

3. Similis Fasciculus sub lit. C cc, dalej

6. Fasciculus literarum in quo continentur limites ab anno 1535 inter Tykocin et Vizna sub lit. Ff.

Pod kategorią pruskich na stronice 70 dok. N 15 – *1238 tertio calendis Junij* (maja 30 – T. N.) *in Piskowe. Casimirus dux Cujaviae pacta init cum cruciferis, 1° Terris et ditionibus eorum nullas injurias per se et subidos suos inferet, cum paganis nullas inducias sine ipsis faciet conquarentibus justitiam administrabit, contraversias secundum notitiam bonorum virorum amicabiliter componet, si quid contra admiserit judicio episcopi Cujaviensis stabit, quod si ab eo monitus parere noluerit paenam ex communicationis Domini Papae per Vladislaviensem episcopum incurrat.*

Pod kategorią litewską na stronice 18 dokument pod N 1: 1367, *die dominica ante sancti Martini* (listopada 10 – T. N.). *Rigae. Gvilhelmus magister Livoniae et Olgerdus ac Kieystutis reges Lithuaniae pacem statuunt, describentes certos terminos ultraquos progredi ex utraque parte non liceat.*

Pod kategorią inflantską na stronice 121 dokument N 43: *XII calendas junij* (maja 21 – T. N.) *pontificatus anno V,* pod rokiem 1298 [a]-(Warto tę bulę per extensum umieścić)-[a]:

Clemens V (Bonifacius VIII – T. N.) committit archiepiscopo Bremensi

et Alberto canonico Ravenatensi, commemoratis excessibus cruciferorum de Livonia, quod archiepiscopum ceperint, septem ecclesias cathedrales everterint, septem alias usurpaverint, fratres ordinis sui in eas intruserint praedicationem verbi Dei impediverint regnum Polocense ad fidem conversum in quo Colomen... [b] *et Ruthenien..* [b] *catedrae erant, paganis vendiderint alium item regem paganorum a fide averterint Lechovien ...* [b] *ecclesiam cathedralem deleverint, nobiles terrae Semigalia proditione acciderint, ultra centum millia fidelium ad terras paganorum profugere compulerent, exitum civitati Rigensi concluserint, nec queri de se passi sunt, nuncios interceperint et acciderint Vladislai Cracoviae et Sandomiriae ducis terram ingressi in civitate Gdansko 10 hominium acciderunt aliaque facinora perpetraverint, jubet itaque ut in ejusmodi excessus inquirant.*

W tym rejestrze moskiewskie zaczynają się od 1635 r., tatarskie od 1514 r., wołoskie homagium od 1357r. Tu się rozumie stosunki tych krajów z polakami. Litwini zaś daleko pierwej mieli.

VERTIMAS*

Archyve (metrikoje – T. N.) yra sąrašas su tokia antrašte: *Karalystės archyvų ar karalystės archyve esančių paktų, sutarčių, susitarimų su valstybėmis, karalystėmis, kraštais bei valdomis, taip pat popiežių, imperatorių, karalių, kunigaikščių, valdovų ir vasalų privilegijų visuma, be to įvairių dokumentų bei nuorašų sąvadas su turinio santraukomis, sudarytas 1730 metais Krokuvoje, karalystės ižde Šventosios Karališkosios Didenybės ir Respublikos komisijos sprendimu* [a–](to sąrašo yra 337 numeruoti lapai)[–a]. Tarp kitų įdomus straipsnis yra psl. 27, skyriuje Lietuvos DK privilegijos. Su dokumentų sąrašo Nr. 101 užrašytas *1581 m. į Lietuvos DK iždą atiduotų ir komisarų perimtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijų originalų inventorius.*

Psl. 298 taip užrašyta: *1538 m. fastikulai Gardine* (atrodo, kad 1338 m.). 1. *Fastikulas su Aaa ženklu popierinių raštų, kuriame yra Lietuvos kunigaikščio Kęstučio sutartys su Mazovijos kunigaikščiu Ziemovitu Traideniu*

* Išnašas žr. prie originalo.

[a–a] Įkelta iš paraštės

[b] Neidentifikuota

dėl "evanicierum" (atrodo, kad ribų) *Gardino ir Mazovijos žemių Vizmos ir Goniondžo apygardose, taip pat tų žemių užstatymo aktai.*

2. Fastikulas su Bbb ženklu, kuriame yra įvairūs raštai.

3. Panašus fastikulas su Ccc ženklu,

toliau

6. Fastikulas raštų su Ff ženklu, kuriame yra Tikocino ir Viznos ribos, pradedant 1535 m.

Prūsijos skyriuje, psl. 70 dokumentas Nr. 15–*1238 m., trečia diena prieš birželio kalendas* (gegužės 30 d.– T. N.) *"in Piskowe"*[b]. *Kazimieras, Kujavijos kunigaikštis sudaro sutartį su kryžiuočiais: 1. Jis pats ir jo pavaldiniai anų žemėms bei valdoms nedarys jokios žalos, be jų pačių nedarys jokių paliaubų su pagonimis, kels teismus, jeigu jam kas nors skųsis. kaip ir dera geriems vyrams, draugiškai stengsis užglaistyti kivirčus. Jeigu kuo nors nusižengs, stos prieš Kujavijos vyskupo teismą, o jei nenorės paklusti pastarojo įspėjimams, popiežiaus vardu Kulmo vyskupo bus nubaustas atskyrimu nuo bažnyčios.*

Lietuvos skyriuje, psl. 18 dokumentas Nr. 1: *1367 m., sekmadienį prieš šv. Martyną* (lapkričio 10 d.– T. N.), *Rygoje. Livonijos magistras Vilhelmas ir Lietuvos kunigaikščiai Algirdas bei Kęstutis sudaro taikos sutartį, nustatydami kai kurias ribas, kurių abiem pusėm peržengti nevalia.*

Livonijos skyriuje, psl. 121 dokumentas Nr. 43: *Dvyliktą dieną prieš birželio kalendas* (gegužės 21 d.– T. N.) *penktaisiais pontifikato metais, 1298 m.* [a]–(Verta tą bulę ištisai pateikti)–[a]:

Klemensas V (Bonifacius VIII– T. N.), *priminęs Bremeno arkivyskupui bei Ravenos kanauninkui Albertui Livonijos kryžiuočių nusikaltimus, būtent, kad suėmė arkivyskupą, kad sugriovė 7 katedras, o kitas septynias užgrobė, kad paskyrė jose savo ordino brolius, kad pardavė pagonims jau atverstą į tikėjimą Polocko kunigaikštystę, kurioje buvo pastatytos "Colomen ..."*[b] *ir "Ruthenien ..."*[b] *katedros, kad dar vieną pagonių kunigaikštį nuo tikėjimo atstūmė, kad sunaikino "Lechovien ..."*[b] *katedrą, kad Žemgalos žemės didikus išdavyste susilpnino, kad daugiau kaip 100 tūkstančių tikinčiųjų privertė bėgti pas pagonis, kad uždraudė išeiti iš Rygos miesto ir užgynė anais pasiskųsti, kad suėmė ir užmušė pasiuntinius, kad užpuolę Krokuvos ir Sandomiro kunigaikščio Vladislovo žemę Gdansko mieste, užmušė 10 žmonių ir pridarė kitokių piktadarysčių. Taigi, liepia jiems iškelti bylą dėl šių nusikaltimų.*

Tame sąraše maskvietiški reikalai prasideda 1635 m., totoriški 1514 m.,

valachų priesaikos 1357 m. Čia kalbama apie tų kraštų santykius su lenkais. Lietuviai gi žymiai anksčiau bendravo.

Lietuvių atgimimo istorijos studijos 1993
T. 5
Simonas Daukantas

PIRMASIS DOKUMENTŲ RINKINYS APIE SIMONĄ DAUKANTĄ

Saulius Žukas

Kai prieš porą metų, per patį herojiškų kovų už nepriklausomybę įkarštį, buvo imta ruoštis Simono Daukanto jubiliejui, jo asmuo ir darbai buvo labai patrauklus simbolis. Lietuvai reikėjo aukos, o Simonas Daukantas aukojosi visą savo gyvenimą. Tuomet kartu su jaunesniosios kartos istorikais siūlėme leisti daugiatomius jo raštus; aišku, entuziazmo būta daugiau, negu realių pajėgų ir galimybių. Buvo galvota surinkti ne tik visus Daukanto veikalus – jau tai sudarytų apie penkiolika tomų,– bet ir apie jį archyvinę medžiagą, atsiminimus, laiškus. Viena iš šios srities pozicijų turėjo būti Medega S. Daukanto biografijai – nedidelė 1898 m. JAV išleista knygelė, kurią parengė M. Davainis–Silvestraitis ir A. Burba. Ji įdomi ne tik savo liudijimais apie istoriką, bet ir mokslinėmis intencijomis (nepamirškime, tai spaudos draudimo Lietuvoje laikai) – surinkti ir publikuoti kiek galima platesnę archyvinę medžiagą apie aptariamąjį asmenį. Žodžiu, tai svarbus mūsų kultūros istorijos aprašymo faktas, leidžiantis analizuoti tuometinę šaltinio sampratą, dokumentų pateikimo būdus ir kitus mokslo istorijos aspektus. Kalbininkams Medega turėtų būti įdomi tarminiu, ortografiniu ir kitais požiūriais.

Man ši knygelė patinka dar ir dėl to, kad ji kuria šiek tiek neįprastą Daukanto portretą. Čia apie pastarąjį galima kalbėti ir tiesiogine to žodžio prasme, nes autoriams dar nebuvo žinomas J. Zenkevičiaus nutapytas istoriko portretas ir bandyta jį atkurti iš artimų žmonių pasakojimų.

Kaipgi atrodo Simonas Daukantas? Tiksliai atsakyti į šį klausimą jau kažin ar pavyks, bet pasvarstyti lyg ir galėtume. Jo vaizdas keičiasi priklausomai nuo požiūrio taško, ir tai teikia interpretatoriui šiokių tokių

vilčių, nes, gretindami variantus, pamažu artėjame prie savotiško, tegul ir abstraktoko invarianto, kuris galbūt yra šiek tiek arčiau teisybės.

Priminsiu tik vieną pavyzdį. Tradiciškai traktuojant, Daukanto gyvenimas ir kūryba yra poetiškai efektinga tema, nes remiasi ryškiu kontrastu tarp vargingo gyvenimo ir jo istorinių veikalų aukštų idėjų pasaulio. Pagal pirmojo Daukanto biografo J. Šliūpo aprašymą, jis buvo vienišas, ligų kamuojamas beturtis žmogus, kuris užsidarė drėgnuose archyvuose ir paaukojo savo gyvenimą tautos labui. Netgi jo apsisprendimas atsidėti lituanistinei veiklai šiame aprašyme primena hagiografijos žanrą, nes tai pateikiama kaip staigus atsivertimas. Čia dar galima priminti to paties autoriaus siūlytą istoriko pavardės etimologiją – Daugkentis. Šią biografiją matome pirmame Aušros numeryje, ji dedama tuojau pat po prakalbos ir kelių poezijos kūrinių – lietuvių nacionaliniam atgimimui reikėjo kankinio simbolio; be to, leidinys buvo skirtas platesniems liaudies sluoksniams, ir bylojimas šventųjų "gyvatų" žodžiais jiems turėjo būti gerai suprantamas bei paveikus.

Tačiau gana gausiai šelpiamų giminaičių požiūriu, Peterburge "... Simanas turėjęs gerą tarnystę ir ėmęs didelę algą..." (Medega, p. 3). Aišku, tai tik lietuviško kaimo žmogaus akimis sostinėje tarnaujantis kolegijos patarėjas atrodė didelis ponas. Ir vis dėlto kai kurie Medegoje minimi faktai verčia suklusti. Jie paremia tą nuomonę, kad jau gyvendamas Peterburge ypatingo vargo Daukantas nepatyrė. Lėšų, aišku, jam trūko, bet trūko jo darbams, gana platiems projektams įgyvendinti. "Vargo pele" jis buvo pirmiausia todėl, kad, triūsdamas prie Lietuvos istorijos tyrinėjimų, dar turėjo užsidirbti ir pragyvenimui. Taigi čia formuojasi nauja lietuvių kultūroje pasauliečio inteligento, gyvenančio vien iš savo uždarbio ir norinčio darbuotis tautos labui, problema.

Šiuo atveju svarbesne užduotimi laikyčiau ne kokių nors tikslių pragyvenimo šaltinių nustatymą, bet klausimo, kaip susidaro skirtingi požiūriai į Daukanto gyvenimą, iškėlimą. Be to,– ir tai jau būtų šioks toks istorijos ideologizavimas,– kiek šiandien aktualios ano šimtmečio pabaigoje susiformavusios ir dar dabar pakankamai gyvos romantiškos legendos? Ar nauja politinė, kultūrinė situacija, iškelianti kur kas prozaiškesnius Lietuvos kūrimo uždavinius, nepriminis mums to, kas iki šiol likdavo daugiau Daukanto biografijos paraštėse ir kas siejasi ne tik su jo atsigręžimu į Lietuvos praeitį, bet ir su jo siūlytais naujos Lietuvos kūrimo projektais. Tautinis atgimimas, nacionalinio išsivadavimo kovos, kurios su nedidele

pertrauka tęsiasi jau visą šimtmetį, turi savo retoriką – veiksmingą kovos įrankį, – tačiau reikia nepamiršti, kad silpniausias jos bruožas yra tam tikras požiūrio apribojimas ir išankstinis nusistatymas.

Medega S. Daukanto biografijai yra gerai žinoma akademiniams sluoksniams, tačiau, regis, verta susilaukti ir platesnio dėmesio, nes ji leidžia pasvarstyti mūsų tautos istorijos legendas.

Medega S. Daukanto bijografijai

SIMANAS DAUKANTAS.

Artinantis 100 metų sukaktuvēms nuo gimimo S. Daukanto, iszleistojas szio veikalo su kun. A. Burba susitarē pasirupįti apgarsįti svietui kiek galima daugiaus žinių apie tą musų literaturos korifejų. Juodviejų kasztais žinomas lietuviszkų dalykų tyrinētojas p. M. D. Silvestraitis surinko nemaž akyvos medegos S. Daukanto bijografijai. Dēlei paszalinių priežasczių tik dabar po 4 metų szioje knįgelēje galima pasidalįti su lietuviszka visuomene vaisiais tų tyrinējimų. ,,Medega S. D–o bijografijai" bus pradžia perijodiszko iszdavinējimo (kas 3 mēnesiai) atskyrų knįguczių literatiszkos ir moksliszkos įtalpos, kaip antai: moksliszki rankvedžiai, traktatai, bijografijos, dainų ir pasakų rankiai, svarbesnēs apysakos ir t. t.

Vardas iszdavimo bus ,,Dirva".

Pagal iszgalę kožna knįgutē bus papuoszta iliustracijomis, per tat visoki paveikslai ypatų ir vietų iszleistuvei yra labai pageidautini.

Laiszkus ir siuntinius reik adresuoti:

Rev. A. M. Milukas,
Shenandoah, Pa. U. S. A.

S. Daukanto bijografija.

Pagal M. D. Silvestraitį parasze kun. A. Burba.

———o———

Simanas Daukantas gimē Kalviuose 1793 m. Spalių 28d., o mirē 1864 m. 24 Lapkriczio, Papilēje.

Mokinosi Kalvarijoj, paskui Vilniaus universitete, kur gavo filiozofijos magistro laipsnį. Paskui važiavo į užrubežį. Aplankē Vokietiją, Prancuziją, Angliją, rinkdamas medegą dēl musų tautos istorijos. Nuo 1825 m. jisai dirbo kaipo tulkas ir urēdinįkas kanceliarijoje karēs gubernatoriaus Rygoje. 1834 m. nuvyko į Petrapilę ir įsigavo prie lietuviszkos metrikos. Kaip Simano giminaicziai pasakojo M. D. Silvestraicziui, tai Simanas czia turējęs gerą tarnystę ir ēmęs didelę algą, tik negali žinoti, po kiek szimtų rublių ant metų gavo. Pasakojo apie tai Aleks. Siaurys, turintis apie 50 metų, isz kaimo Sriauptų, Linkimų parapijos, Telszių pavieto. Toje tarnystoje jis įgijo titulą „tikro valstijos dumcziaus" ir bajorystēs popieras. Tapus kun. M. Volonczauskui Žemaiczių vyskupu, 1850 m. Daukantas persikraustē į Varnius.

Trioba, kurioj jis gimē, turi asztuonis sieksnius ilgio ir keturis ploczio. Tos triobos, kurioj jis gimē, jau nēra, nes jo sesuo Anastazija Kaunackienē pasakodavo, kad atmena, kaip vietoj senosios statē naują ir kaip abudu su broliu Simanu, kurs buvęs už ją vyresnis, ant balkių bēginējo ir szo-

kinējo. Kada motina tuos namus statē, jau Simanas buvęs diktokas. Naujoji trioba yra pastatyta ant vietos senosios, taipgi ir nauja klētis perdaryta, bet ant senosios pavidalo.

Trioba buvo žiogriais (statiniais — gardais) aptverta. Triobos ir elkierio grindys (padlagos) iszklotos lentomis, o sienos kur-nekur popieromis iszlipįtos. Seniaus deszinia-me gale triobos gyvenę, o kairiame laikydavo bulves, batvinius, kopustus ir t. t. Simanas, apsilankydamas czion, vasarą mēgdavo miegoti klētij, o žiemą elkierēlij, kuriame motina miegodavo, bet savo mylimam sunui, kaipo svecziui, visados pavesdavo.

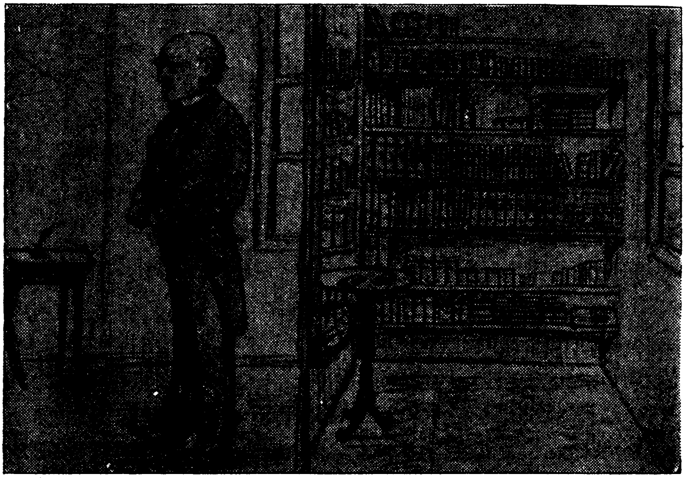
* * *

Juozas Daukantas ir Kotrina Odinatę, Simano tēvai, buvo dievobaimingi žmonēs ir iszmislingi gaspadoriai. Buvo jie skarbavi žmonēs. Turējo lauko sējamo apie 20 purų. Paskui Kalviuose ant to lauko gyveno szvogeris Simano — Juozas Pruszinskis, budamas medsargiu.

Simano motina, Kotrina, buvo vidutinio ugio, iszmintinga moteriszkē. Maldų knįgas galējo skaityti, bet raszyti nemokējo. Pagimdē dvi dukteri: Anastaziją, kuri isztekējo už Kazimiero Kauneckio ir Oną, isztekējusią už Juozo Pruszinskio, ir du sunu: Simaną, Lietuvos didvyrį, ir Aleksandrą, daktarą.

Kotrina mirē žiemos laike, turēdama devyniasdeszimts metų. Palaidojo ją ant Linkimų bažnyczios szventoriaus, kur tiktai kunįgus laidodavo.

Simanas nebuvo prie motinos smerties. Parvažiavo isz Peterburgo į Kalvius tik pavasarije po jos smerties. Didelei motinos gailējosi. Kalviuose pabuvo nedēlią, paskui

S. DAUKANTAS SAVO KNINGYNE.

akmenį parsiuntē. Pirmiausiai parsiuntē gromatą, kad isz Liepojaus akmenį motinos kapui paimtų. Parvežē vasarą ant szventos Onos. Bevežant nauji ratai sudilo. Tas akmuo buvo kaldįtas Peterburge ir kasztavo Simanui 103 rublius; persiuntimas kasztavęs 5 rublius. Isz Liepojaus parvežē Jurgis Pruszinskis ir Aleksandra Siausys ant pat miszparų szv. Onos. Trys arkliai dvi dieni vežē. Tas akmuo nēra labai sunkus, nes 8 vyrai lengvai valiojo įkelti į vežimą. Paraszą ant akmenio pats Simanas parengē, jį ir szendien gali matyti. Vienok prie pastatymo ir paszventinimo akmens pats Simanas nepribuvo. Akmenį paszventino kun. Gezdauskis.

* * *

Pavirszutinē iszžiura (iszveizda) Simano Daukanto buvo szitokia: akis turējo žiedras arba mēlynas, ant sėnatvēs įdubusias, raukles ant kaktos; buvo plikas, tik pas ausis ir užpakalij turējo plaukus; plaukai juodi ir bruvi; lupos siauros; nosis vidutinē, lygi, neužriesta ir nenulinkusi. Jokių karpų ant veido neturējo; barzdą ir usus skusdavo; buvo vidutinio ugio, biskutį senatvēje palinkęs, smulkaus veido ir kuno, nenutukęs ir ne riebus, nei pilnas; ant senatvēs neapkurto, nē neapjako.

Simanas buvo linksmo budo žmogus, prie sveczių lipsznus. Dideliai rasztinįkus mylējo. Kas jam papasakojo apie senovēs dalykus, užraszinēdavo, o kaip kada už pasakojimą užmokēdavo. Kada jį užtikdavo beraszant, tai apsistojęs sziais žodžiais atsiliepdavo: „Mano karaliau!" Turējo tabakierką isz varliakauszio padarytą, isz kurios sveczius vaiszįdavo. Turējo budą patauszkįti rankoj tabakierką,

ar ji pilna, ar tuszczia buvo; sukinēdamas ją mēgo kalbēti. Dēvēdavo gelumbēmis. Mažne visados fraku apsivilkęs vaikszcziojo. Pataikęs savo mislies žmogų budavo labai linksmas. Iszgirdęs kur apie kokį susirinkimą, rupįdavosi ir jis ten buti, idant medegą dēl savęs iszgauti.

Ant susirinkimų praszinēdavo visos kompanijos padainuoti, arba senų žmonių senovēs gadynių atsitikimus papasakoti, už ką mokēdavo, kiek galēdamas: tai skepecziukę, tai indelį, tai dēl dalgių galastuvus arba budes berniukams, tai knįgutes, tai elementorius duodavo. Iszgirdęs ką akyvo tuojaus sutrumpįtai užraszydavo.

Medžioti, grybauti, rieszutauti niekad nemėgdavo, nes ant tų dalykų praleistą laiką laikė už veltu pragaisztą. Kelionėje buvo dideliai mandagus, nieko neskriaudė, kožnam užmokėjo. Mēgdavo greitai važiuoti ir magaryczias važnyczioms duodavo. Mēgdavo fabrikus lankyti: net buvęs tokiam ežere, kur dumai ruksta. Budamas pas savo gimines dirbdavo visus darbus.

Derėtis nemokėjo: kiek kas už ką reikalavo, tiek mokėjo.

Labjaus kavą, kaip arbatą mėgdavo gerti. Mėgdavo žuvis, pieniszkus ir mēsiszkus valgius.

* * *

Tikējime buvo tvirtas, geras katalikas. Nors Vilniuje universitetą labai pagirtinai pabaigė, vienok bedieviu niekados nebuvo. In bažnyczią visados eidavo, pamokslų klausydavo, visas Bažnyczios pareigas iszpildydavo. Pasnįkus pagal sveikatos iszgalėjimą užlaikydavo. Buvo didei dievobaimingas: grįždamas namo nuo savo kasdieninių darbų tankiai poterius kalbėdavo, o tankiai ir nakties laike.

Jurgį Daukantą, broliavaikį, į kunįgus leido, bet neiszleido, kadangi szis nenorėjo tuom tapti. Kada per atlaidus (atpuskus) kunįgas su processija eidamas neszė po baldakinu monstranciją, Simanas kunįgui rankas paturėjo. Su kunįgais gerai sugyveno, o su nekuriais ir draugavo, kaip ana su kun. Sibulevyczium isz Laukżemės ir su kun. Gazdauckiu isz Lenkimų, kurie tankiai atsilankydavo pas Simaną Kalviuose. Pas kunįgą Vaiszvilą vieszėdamas Papilėj kas dieną klausydavo miszių szventų. Priesz valgį Daukantas visados su kun. Vaiszvila „Tėve musų" kalbėdavo. Pas tą patį kunįgą budamas ir bażnytinį korą įtaisė.

Negana to, Simanas Daukantas ir savo aukomis yra prisidėjęs prie Linkimų bażnyczios papuoszimo, kaip Ona Pruszinskienė pasakoja, beje: paveikslus (abrozus) altorių Panelės Szvencziausios, Aniuolo apreiszkimo ir szv. Jurgio Simanas pundavojęs; stikliniai papuoszimai galinio altoriaus didżiųjų liktorių taipgi jo auka.

Kadangi gyveno dievobaimingai ant szios aszarų pakalnės, todėl ir priesz smertį buvo apżiurėtas szv. Sakramentais į amżiną kelionę.

* * *

Mirė, kaip minėjom, 24 d. Lapkriczio 1864 m., ant kun. Vaiszvilos rankų. Kaip p. M. D. Silvestraicziui pasakojo Papilės moterys: Marijona Naudużienē, 50 metų, Elena Kontrimaitē 65 m. ir Anastazija Anużienė, 60 m., Simano Daukanto kunas gulējo paszarvotas klebonijoj. Ant budynių nebuvo jokio pono arba ponelio, tiktai vieni prasti żmonės jį apgiedojo ir palaidojo. Vienu żodżiu, paprastos buvo

budynės, o gal ir jokio giminaiczio nebuvo. Grabas buvo medinis, juodai nudarytas (malevotas).

* * *

Simanas gyvędamas pas vyskupą Volonczauską, kaipo sekretorius, kaip kada isz paliepimo vyskupo pervažinėjęs per bažnyczias: kur rasdavęs blogai pasielgianczius kunįgus, turėdavęs praneszti vyskupui, o szis bausdavęs juos.

Daukantas matydamas, jog kunįgai turi daug liuoso laiko, padavē vyskupui Volonczauskui projektą, kad jis palieptų kunįgams ką nors paraszyti žemaitiszkai žmonėms dēl pasiskaitymo.

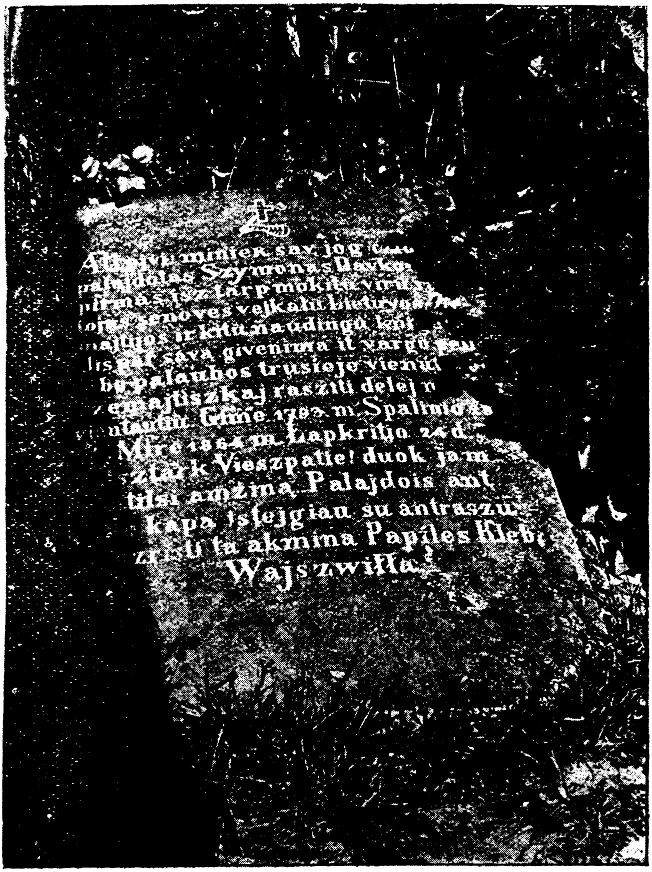
Simanas labai mylėjo tuos kunįgus, kurie raszė ir iszdavinējo maldaknįges lietuviszkoje kalboje. Pats troszko, idant Varniuose butų spaustuvē, kur galėtų žemaitiszką laikrasztį iszleisti, bet to nedaleido ciecorius Nikalojus I.

Apart to per jo užmanymą vyskupas siuntinējęs kunįgams elementorius, katechizmus ir kitokias knįgutes dėl dalinimo žmonėms savo parapijose. Žinoma, kunįgai turėdavo vyskupui už jas pinįgus užmokėti. Už tai tuli kunįgai, žinodami keno užmanymą vyskupas įvykdina, labai pyko ant Simano Daukanto, vadįdami jį „bogomaznįku" arba „karabelnįku" (knįgų pardavėju).

Jog Simanas Daukantas turējo didę įtekmę ant vysk. Volonczausko, patvirtįs szi gromata, raszyta Vl. Narbuto: pas S. D. isz Czainių„ par. Kurszėnų, pav. Szaulių 1853 m. 12 d. lapkriczio:

„Dauggalis Pone Geradėjau!

Isz priežasties daugelio įvairių aplinkyhių negaliu dabar pats buti Varniuose ir suteikti mano guodonę visiems, kuriuos ten

S. DAUKANTO KAPAS.

guodoju – o kadangi turiu neva mažą reikalą, tai pasiryžau atsikreipti prie Dauggalingo Pono Geradėjaus su menku pra szymu — pasitikēdamas ant Jo dėl manęs maloningo prielankumo, kurį jau nesykį turējau laimę ant savęs patirti. Girdėjau, buk L. Laukevyczius jau nebus prie jo Piemeniszkos galybės sekretoriumi ir buk szi vieta tapo pavesta p. Aleks. Morui, dabartiniam musų pavieto marszalkos sekretoriui. Man einasi apie tai, ar szi paskala yra teisinga ir ar p. Mors sutiko paimti szį dinstą Pasitikiu, jog szis visas reikalas ponui gali buti žinomas ir dėl to meldžiu apie tai man praneszti, — ne dėl kokių intrigų, sergėk Dieve, — patikrįdamas, jog jeigu tai yra paslaptis, tai iszgalėsiu ir asz tą paslaptį užlaikyti. Labai perpraszau, jog iszdrįsau poną Geradēją sunkįti; bet atkartoju, jog pono gerumas yra dėl manęs drąsumo priežasczia. Jo Piemeniszkai galybei pavedu mano gilią guodonę, pirm negu asabiszkai, prie pirmo ankstybo kelio, tai iszpildysiu.

Jungdamas tikros guodonės iszreiszkimą, pasilieku Dauggalio Pono Gēradėjaus prigulmingu tarnu VI. Norbutt."

* * *

Dēl savo giminaicziu Simanas irgi buvo duosnus, beje: kaip pirmiaus minavojau, savo broliavaikį Jurgį Daukantą leido į seminariją. Savo kasztais padējo ir savo broliui Aleksandrai Daukantui, kurs Vilniaus universitete mokinosi daktarystės mokslą įgyti, kurs daktarų budamas gyveno Chersone, kur ir pasimirė pirmiaus Simano per 15—30 metų.

Simanas gyvędamas Peterburge atsilankydavo į Kivilius pas savo motiną, kurią labai mylėjo; parsiųsdavo jai visokių daigtų, reikalingų prie ukės, o net ir nupenėtus parsziukus;

taipogi ir savo seserims pripirkdavo visokių brangių daigtų: cinos bliudus, vario katilus, virdulius (samavorus).

Simanas ir svetimus, kiek galējo, szelpē. Sztai vieną kartą Skuodo parapijonys buvo padavę praszymą prie ciecoriaus Nikalojaus I, už katrą jie galējo buti nubausti. Bet Simanas Daukantas, Petrapilēje budamas, juos isz tos bēdos iszgelbėjo; už ką per dėkingumą Simanui skuodiszkiai iszsiuntė savo 6 vyrus ant Simano motinos budynių dēl neszimo a. a. Katrēs Daukantienēs grabo į kapus.

Simanas matydamas koki žmogų blogai darant, persergēdavo. Sztai kaip sykį jis su vienu gudu keliavo po Gudiją, tai tas gudas dēl paskubinimo tankiai jamszczikus (važnyczias) keikdavo, pacztos vyresniuosius muszdavo, kaip jam nusibosdavo per kiauras adynas ant arklių perkeitimo pacztoje laukti. Daukantas tankiai jį praszė, idant szis anų nemusztų, bet kaip vėl ant vienos stacijos atvažiavus važnyczios su arkliais gaiszavo, tai gudas rugojo ant Daukanto tarydamas:,, matai, kaip dabar jų nemuszu, ir arklių nėra!

Simonas susirinkimuose kokiuose budamas, ragino žmones, idant rupįtusi geriaus suprasti apie ukę, o szį mokslą ir pats suprasdams, kaip pamatysime toliaus, paraszė ir iszdavē tam tikslui knįgeles, isz kurių musų žmonės galėtų sziek tiek pasimokįti.

Labjausiai S. Daukantas ragįdavo žemaiczius, pasiturinczius gerai tēvus, idant savo vaikus leistų į mokslą. Sztai p. Leonas Kauneckis, seservaikis, apsakinėjo M. D. Silvestraicziui sziokį atsitikimą isz savo jaunystės dienų: kaip dar p. Leonas buvęs mažas, deszimties metų vaikas (gimė 1831 metuose), tai dėdei Simanui pas savo seserį, o jo moti-

ną į Kivilius atvažiavus, girdėjęs, kaip dėdė ragina tēvus, idant leistų sunų į mokslą. Kaip įmanydama, sakē Simanas, mano seserėle brangi! storokis jį atiduoti į vokiszkas iszkalas, kurios yra tamistai prieinamos Kursze, kur vokiszkai mokina, o neatiduok į maskoliszkas. Butinai rupįkis savo vaikus kokio nors amato iszmokįti, vieno — o gero. Tikrai tur kokį vieną amatą gerai mokėti. Prie to dar rupįkis, kaip įmanydama, pakėravoti savo vaikus (buvo ir antras sunus): ar negalėtumēte prisiraszyti prie miesto arba ten persikelti; juk galētumēt kupczyste užsiimti, kromą uždėti, bet ukinįku negerai buti, nes mieszczionis tur geresnes tiesas (provas). Ant anų nieks taip smarkiai nepuola, kaip ant sodieczių.

Bet isz anos sesers vaikų augsztai mokįti neiszėjo. Tiktai p. Leonas, pagal dēdēs įkalbėjimą, ant savo vaikų tą įsakymą iszpildė: isz viso keturi sunus iszėjo augsztus mokslus, beje: 1) Ferdinandas tapo medicinos daktaru, 2) Boleslavas medicinos daktaru, 3) Pliatonas med. liekorium ir 4) Valerijonas girinįkystės institute Pulavuose, o duktė Bronislova isztekėjo už p. Dambrauskio.

* * *

Koks buvo lietuvįstēs padējimas S. Daukanto gadynėje, paaiszkįs mums kun. Ignaco Vaiszvilos pasakojimas:

,,Kada dar (buvo tai apie 1831 m.) mokinausi Telszių gimnazijoje, kur mokino kun. Bernadinai, tai viską mokino lenkiszkai, apie lietuviszką, kaipo anuomet mužikiszką kalbą, nieko nebuvo. 1833 metuose macziau, kaip gimnazijos profesoriai Bernadinai labai isz žemaiczių vaikų pasijuokdavo, kurie lenkiszkai nemokējo, visaip juos pramanydami. Apart to, profesoriai tvirtįdavo, kad nuo mažens žemaitiszkai kalbant

sunku buvo iszmokti lenkiszkai, o žemaiczių tarpe tada jokis prie savo kalbos patraukims nebuvo ir kožnas rupinosi kuogreicziausiai lenkiszkai iszmokti. Lietuvystē visur buvo bjauriojama." Tą patį patvirtina ir p. M. D. Silvestraitis: ir jis žemaiczių mokslainēse tą patį profesorių pasielgimą matęs.

,,Senovēs laikuose, — toliaus sako kun. I. Vaiszvila, — 1831 m., Telszių paviete, bajorai buvo iszstatę 17000 kareivių dēl lenkiszko maiszto. Po tam (1831m) laikui ir toliaus net profesoriai Bernadinai labai persekiojo lietuvystę ir juokdavosi visaip isz ,,žmuidziakų", spirdavo (varu varydavo) juos atsiżadēti prigimtos kalbos anoje Telszių gimnazijoje, o labai girdavo lenkiszką kalbą, kaipo poniszką. Tarpe mokįtinių, apie lietuvystę nei jokios kalbos nebuvo, nei jokio tautiszko pajautimo. Taigi ir Daukantas, bajorų iszjuokiamas ir persekiotas (jis Žemaiczių Kalvarijoj mokinosi), pirmus ledus tame dalyke laužė. Turbut isz bajorų ir lenkbernių baimēs net testamentą lenkiszkai paraszė." Szį testamentą ras skaitytojas žemiaus, į lietuviszką kalbą iszguldytą.

* * *

Kas prisieina barnių tarp Daukanto ir vyskupo Volonczausko isz szio kun. Vaiszvilos pasakojimo galėsim spręsti:

,,Simaną Daukantą rots prie smerties prirengiau, su juomi paskutiniuose laikuose dar du mėnesius, isz nelaisvės pargrįžęs, gyvenau. Kaip manę į nelaisvę paėmė, tai Simaną ant savo vietos palikau gaspadoriumi. Pažinau jį Varniuose pas vysk. Volonczauską pirm jo smerties apie 15 metų. Su juomi gerai sugyvenome, prieteliais buvom. Su juomi visados lietuviszkai kalbėjome. — Priesz pat smertį manęs praszē, kad, jeigu paminklą pastatysiu, butų padėti ant jo žodžiai: ,,vargo

pelė", nēsa jis daug vargo po svietą. Pas grovą Tiszkų, norėjo vietą gauti, bet visi ponai periszkadijo jam, pasitycziodami isz jo: „žmuidzin, žmuidzin!" Vienu žodžiu, ponai nebuvo jam prielankus. Asz pats 50 rublių pridējau, norėdamas, kad „Lietuvos istorija" butų perspaudįta, nes Daukanto sveikatos gailėjausi. Tą padaryti buvo apsiėmęs rasztinįkas Snorskis, bet paskui su pacziu Daukantu aprokavome, kad jo juodrankis bus geresnis už aną su klaidomis perraszytą. — Vienoje gromatoje vysk. Volonczauskas pas Daukantą raszē: „ar tu girtas buvai, kad tą istoriją raszei." Daug tokių gromatų vyskupas Volonczauskas per manę dēl atidavimo Daukantui raszē, kur buvo toki ir kitoki żodžiai, bet tas gromatas sunaikįsiu.

Daukantas buvo prieszingas lenkmeeziui 1863 m. ir pranaszavo, kad isz to nieko nebus. Prieszingai vyskupas Volonczauskas per kitų įkalbējimą, turējo viltį, kad maisztinįkai nedidelį maskolių burelį Telsziuose pergalēs, o toliaus isz visur gaus paszelpą. — Sim. Daukantas kalbēdavo: „Asz dēl lietuvystēs pamatus padedu;" ir kad po jo smerties jieszkos tų popierų, kurias jis paraszē, todēl ir savo giminaicziui Kauneckiui liepē jas užlaikyti. Po Daukanto smerties, vyskupas Volonczauskas pareikalavo nuo manęs „Lietuvos istoriją", kurią asz jam tuojaus ir nusiuncziau. — Kaip isz nelaisvēs pagrįžau, tai vyskupas, supykęs už prilaikymą S. Daukanto, nepriēmē manę, todēl pasauliszka valdžia vēl manę iszsiuntē į Vilnių. — Daukanto surinktas dainas ir kitus rankraszczius, pas manę užsilikusius, atidaviau Dr. Ant. Buivydžiui, kurs žadējo juos atspaudįti."

Tiek kun. I. Vaiszvila nupasakojo apie lietuvystę ir S. Daukantą. Taigi tokia buvo prie lietuvystēs apatija.

Bet kas karsztą lietuvystēs meilę įkvēpē S. Daukantui, kuris net ir vyskupą Volonczauską paragino dirbti ant dvasiszkos lietuvystēs dirvos, o pats per visą savo amžių tam dalykui isztikimai ir nuodugniai pasiszventē? Sztai mums tą dalyką aiszkina J. S. Knoksztis (žiurēk Auszros 1883m p. 14), kaip dar S. Daukantas buvo universitete: ,,Vilniuje vieną kartą, kada kunįgas miszias laikē, meldēsi bažnyczioje keli musų žmonēs; greta jų stovējo ir Daukantas. Po miszių, kunįgas pasakē musų žmonēms nesuprantamoje kalboje pamokslą; žmonelēs, atydžiai kunįgo žodžius iszklausę, iszējo isz bažnyczios, savitarpije skundēsi ant nupuolimo savo vadovų, kad jie, žmonēs, nebegali girdēti savaip sakant pamokslų, nebeturi knįgų, isz kurių galētų apsiskaityti apie daigtus reikalingus krikszczionims."

,,Tą sznekēsį ir skundą isz szalies girdējo S. Daukantas. Toki žodžiai jo gerą szirdį kaip peiliu pervērė. Jis pasižadējo nuo to laiko gyventi vien tiktai dēlei gēro savo žmonių, atpildyti savo krupsztējimu ir stanga tai, ko lietuvių kunįgai ir kiti mokįti Lietuvos vaikai nedaro."

* * *

Ir teisingai jis savo pasižadējimą parodē nevien žodžiais, bet ir karsztais darbais, beje: 1837 m. jis agarsino ,,Prasmą lotynų kalbos." In kelis metus 1842 m. paraszē ,,Abēcēlą Lietuvių Kalnēnų ir Žemaiczių kalbos"; 1843 m. iszdavē ,,Knįgelę apie žinias draugystēs nusiturējimo"; 1846m. iszdavē ,,Gyvatas didžiųjų karvaidų", Kornelijaus Nepoto lotyniszkai raszytas; toliaus ,,Pasakas Phredro", ,,Dainas Žemaiczių, pagal žodžius dainininkų iszraszytas", kur patilpo 118 dainų; 1847m apgarsino ,,Pamokymą apie auginimą tabako";

„Parodymą, kaip apynius augįti pagal naujųjų prityrimų, kokius apskelbē teutoniszkai B. A. Grunards"; 1848 m. „Biczių knįgelę" (pagal Settbgostą); po tam „Ugnies knįgele arba trumpas pamokslas, kas žmonēms vertai daryti puolasi pirm ugnies, ugniai pasidarius etc."; „Pamokslas apie sodnus arba daigynus vaisingų medžių" (pagal J. H. Zigrą); „Pamokimas, kaip rinkti medžių sēklas"; 1845 m. iszējo „Budas senovēs Lietuvių Kalnēnų ir Žemaiczių", kurį 1893 m. „Susivienyjimas lietuvių katalikų Amerikoje" perspaudino. Metas nēra mums žinomas, kada iszējo „Paszaro žolēs sējamosios" (apraszytas ant naudos Žemaiczių ukinįkų Jono Varno, Vilniuje). Isz jo rankraszczių dabar jau yra iszējusi „Lietuvos Istorija" (Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovēje, paraszytas 1850 m.) pirma ir antra knįga pas Juoza Paukszti, Plymouth. Pa. Amerikoje. Isz gulinczių rankraszczių yra: 1. Palangos Petras; 2. Apie auginimą girių; 3. Gaspadorius; 4. Lietuviszkas elementorius; 5. Justinaus Historiarum iszguldymas; 6. Zemaiczių istorija; 7. Rubinaczio Peluzēs gyvenimas (pagal J. H. Campę); 8. Lietuviszkos dainos.

Idant parodyti svietui, jog nevienas yra Lietuvos rasztinįku, pasiraszydavo įvairiais pseudonimais beje: Mylē, Deivinakis, Pēdelis, Kraklys, Ragaunius, Žeimys, Vaiveikis, Parvys etc.

* * *

p. Leonas Kauneckis pasakojo p. M. D. Silvestraicziui apie visokius S. Daukanto iszvadžiojimus neužraszytus, beje:

1. Nuo ko *Nemuno* upē savo vardą gavo?

Visi sako, kad tai lenkiszkas žodis, o ir dabar keli rasztinįkai tą patį tvirtina, bet S. Daukantas sziaip pasakojo: „Di-

dei giliuose laikuose, kaip tiktai pirmą kartą žemaicziai atējo upēmis lig Baltojos juros, taip anie pradėjo pajuriais visur klaidžioti. Per metus vieną ar du kartu žemaicziai turējo susirinkti į vieną vietą, kurią apskyrē pajuryje, o kurią pramanē *Szventoji*. Szi vieta ir szią dien tebvadinasi „szventoji". Žemaicziai skirdamiesi isz szventēs, kožnas į savo pusę, negalēdami isz broliszkos meilēs persiskirti, kits prie kito bēgiodamas, sakē: „tas n e m u n a (ne mano) burelis! nes savo surasti ne visi galējo. Kaipgi nuo to vardo ir toji upē Nemuno vardą gavo. Vienas burelis Nemunu nuplaukē, o kitas drauge plaukdamas į Nevēžēs*) upę įplaukē.

2. Nuo ko N e v ē ž ē s vardas paeina?

Nevēžēs paupēje buvo dideliai daug įžeidingų (iszkadlyvų) žvērių ir apart to dar buvo baisiai užversta dideliais senais medžiais. Plaukdami ja turēdavo didį vargą, todēl žemaicziai pramanē ją „Nevēžliba", isz ko Nevēžē iszējo.

3. Kitas burelis nuo szventēs besiskirdamas ant Liepojaus pasitraukē. Pajuriais nuēję pas L i e p o j ę, bet ten yra ežeras su jura saeinąs, per kurį iszlipti negalēdami, lieptą dirbo, per kurį lipo į kitą pusę. Persidanginę per tą vietą pavadino Liepoje nuo žodžių lieptas ir lipti.

4. Kurs burelis į szią pusę traukēsi pagal *Bartuvos* upę su szunų pagelba, o nuo medžių daugumo negalēdami prasilaužti su bartuvais (platus senovēs gadynēs kirviai) skynē sav kelią. Tokiu budu daug bartuvų sugadinę, paterioję, tą isz piktumo pavadino Bartuva.**)

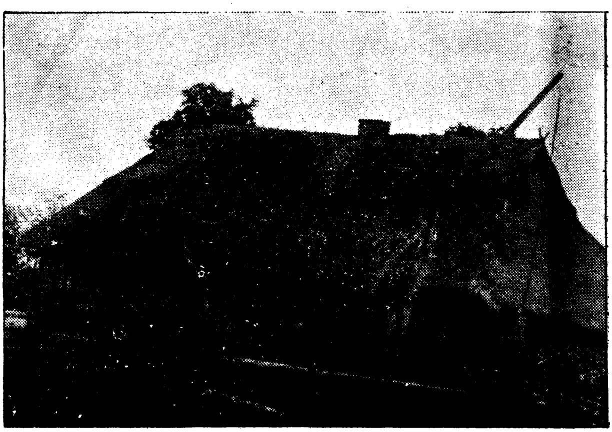
---

*) Nėvėžė įplaukia į Nemuną po Raudondvariu arti Kauno.

) Toji upė, ant rubežiaus tarp lietuvių ir kryžiokų budama, galėjo per ilgus ginczus ir kares nuo barimosi vardą gauti, o estiszkose kalbose **uva upe ženklina. Todėl Bartuva upe barimosi gali buti pavadįta.

TRUKIMU ARBA ALEKSANDRIJOS BAŽNYCZIA.

NAMAS, KUR S. DAUKANTAS AUGO.

5. Dar vienas burelis isz szventēs pajuriais eidamas *Klaipedos* link nutrauké. Tenai jiems prisiėjo klaidžioti, nerandant kelio, todėl szią vietą praminē Klaipėda nuo žodžių: klaidžioti ir pėda.

6. *Alko* kalnas pakelyje tarpe Ilokių ir Skuodos miesto, netoli nuo sodžiaus Erstos. Tenai senuose laikuose buvęs miestas, o tame mieste gyvenęs didei turtingas žmogus, kuris prekēju (kupczium) buvęs. Taip didei turtingu budamas szukuotais linais vietoje kemenų (samanų) sienas (rąstų tarpus) kamszē ir taip daug linų turējo, jog viens pats pilną laivą į Liepojų pristatydavo.

* * *

Szie S. Daukanto palaikai yra Kalviuose.

1) Virdulys (samavaras), kurį jis prie kelionēs ir universitete vartojo.

2) Abrozdas (paveikslas) M. Sz. Asztrių vartų, kurį dovanojo seserei Onai Pruszinskienei, kuri jau yra mirus.

3) Varinis katilas nuo 7 gorczių, už kurį S. Daukantas 12 rublių užmokējo.

4) Linkimų parapijoj pas Jurgį Pruszinskį yra karafinka, S. Daukanto padovanota seserei Onai Pruszinskienei ir dvi cinini torielki.

5) Muka ant medinio kryžiaus, kurią S. Daukantas yra nupirkęs seserei Onai.

6) Paveikslas isz medžio (plaskorzeźba), kaip szv. Ona Panelę Szv. mokina skaityti. Labai senas daigtas.

* * *

Kningos jo pas Jurgį Daukanta jo giminaitį esanczios ir gal buti ir rankraszcziai.

Kalba, kad Tuczių, Sziaulių pavieto, dvare pas p. Kontrimą, S. Daukantas buvodamas, kaip pas gerą pażįstamą, buk tenai daugel savo knįgų sudeginęs, bijodamas maskoliszkos valdżios. 1863 m. per valdżią Tuczai tapo atimti nuo Kontrimų, o atiduoti maskoliui Sisojevui.

S. Daukantas tankiai susiraszinėjo su visais prakilnesnias to laiko lietuviai. Nekurių isz jų laiszkai żemiaus patalpįti.

---o---

Simano Daukanto testamentas.

Sztai kopija Simano Daukanto testamento, jo paczio ranka paraszyto, o nuo kunįgo Vaiszvilos isz Ubiszkių (Sziaulių pav.) gauto su użlaikymu jo raszybos:

„W Imię Oyca i Syna i Ducha Swiętego Amen.

Poleciwszy duszę moją grzeszną Panu Bogu w Trójcy swiętej jedynemu, a mając zdrowy rozum ir twardą pamięc robię ostateczne rozporządzenie rzeczy moich, które w ogólności i sto rubli nie wynoszą; takowe więc rzeczy jak bieliznę tak i wszelką odzież zimową i letnią zostawuję W. Księdzu Ignacemu Wojszwile Administratorowi kościola Popielańskiego, który mnie raczy pogrześć najbiedniej na mogile tegoż kościoła, rzeczy które zechce sobie zatrzyma, a ine sprzedac i ubogim rozdac raczy. Przytym tenże W. Ksiądz Wojszviło Dobrodziej moj raczy przyjąc jeszcze od Kolleżskiego Assessora Wawrzyńca Wambuta 1-o zegarek stołowy 2-e futro szopowe obnoszone, 3-e poduszki dwie jedna skurzana, druga bez nawleczki obie puchem nasypane, 4-e kołdra czerwona w pas półjedwabna nowa, 5-e skrzynkę z księgami będącą u tegoż W. Wambuta; które księgi raczy W. Ksiądz Wojszwiło Dobrodziej mój sprzedać i pieniędzy ubogim rozdać, te zaś księgi które zostają w stancyi mojej byłej na stole u tegoż W. Wambuta z historyą Kojałowicza raczy oddac Telszewskiej szkoły uczniowi Jerzemu Dowkontowi, o zas zostające u tegoż W. Wambuta stolik jesionowy, lużko składane i obraz najswiętszej Matki Bożej Ostrobramskiej daruję W. Pannie Aldonie Wambutownie.

Tenže ksiądz Ignacy Wojszwiło Dobrodziej mój po sprzedaniu rzeczy i ksiąg raczy przesłać trzydziescie rubli W. Sędziemu Granicznemu Ignacemu Dowkontowi w Stawrylach, który mnie był powierzył sprawę W. Kapitonowej Skrzetuskiej, w rejestrach moich znalazłem zanotowane iż powinienem odesłać trzydzieście rubli W. Skrzetuskiej. więc W.Sędzia będzie łaskaw wrócić jej lub jej sukcesorom te trzydzieście rubli. Powture księgarnia Zawadzkiego w Worniach naliczyła na mnie trzydzieście cztery rubli za książeczki stacyjne, więc raczy najpokorniej poprosić JW. Biskupa Wołonczewskiego, ażeby raczył zapłacić księgarni Zawadzkiego te trzydziescie cztery rubli. Na koniec tenże W. Ksiądz Wojszwiło przyimie przeszłoroczną pensyą moją czterdzieście dwa rubli zarok 1861-szy w Telszewskim Kaznaczejstwie. Jeżeli JW. Pasterz nie chciał zaplacic księgarni, to proszę zapłacić z tej pensyi, a za resztę w rocznicę odprawisz mszę swiętą za moją duszę. Takowy mój testament własną ręką napisany w Popielanach 2 Stycznia 1862 roku z przycisnieniem herbu mojego pieczęci własnoręcznie podpisuję

(Peczėties vieta) Kolleżski Assessor Szymon Dowkont.

Uproszeni swiadkowie i pieczętarze.

Dworzanyn Dominikowicz Franciszek Kontowtt.

Przytem byłem za swiadka podpisałem się Dworzanin Kazimierz Kontowt.

1864 roku Mca Nowembra 23 dn.

Byłem wezwany podczas choroby ciężkiej do s. p. Szimona Dowkonta za świadka i po opatrzeniu S.S. powiedział te słowa:

„Całą moją ruchomość zostawuję na pełne rozporządzenie W. Ks. Wojszwille. Według dyspozycyi Mey polecam i proszę. Byłem swiadkiem za życia słów Jego wdowod czego stwierdzam podpisem moim własnoręcznym.

Dworzanin J. Czyżewski."

Sztai lietuviszkas to testamento vertimas:

„Vardan Dievo Tēvo ir Sunaus ir Dvasios szventos Amen.

Pavedęs savo nusidējusią duszią Vieszpacziui Dievui Traicēje Szventoje vienam, o turēdamas sveiką protą ir tvirtą

atmintį, darau paskutinį savo palaikų paskyrimą, kurie visi dra⁻ge suimti neturi szimto rublių vertēs; taipgi tokius daigtus, kaip skalbinius, taip ir drabužius, kaip žieminius, taip ir vasarinius palieku Kunįgui Ignotui Vaiszvilai, Administratoriui Papilēnų bažnyczios, kursai teiksis manę palaidoti kaip galint prascziaus ant tos pat bažnyczios kapinyno, daigtus, kuriuos norēs, pats sav pasiliks, o kitus teiksis iszparduot ir varguoliams iszdalįti. Priegtam tas pats JM. Kunįgas Vaiszvila mano geradējas teiksis paimti dar nuo Koleginio Assessoriaus Lauryno Vambuto 1ma stalinį laikrodį, 2ra padēvētą skrandą, 3ia du priegalviu, vieną skurinį, kitą be užvalkalo, abu pukų piltus, 4ta raudoną dryžą pusszilkinę naują kaldrą, 5ta skrynutę su knįgomis, kuri pas tą patį JM. Vambutą yra; tas knįgas teiksis JM Vaiszvila mano geradėjas parduoti ir pinįgus pavargēliams iszdalįti, o tas knįgas, kurios yra mano buvusiam kambaryj ant stalo pas tą pat JM. Vambutą su Kojelovicz'io istorija teiksis atiduoti mokįtiniui Telszių mokslainēs — Jurgiui Daukantui, esantį gi pas tą patį JM. Vambutą vuosinį stalelį, suglaudžiamą lovą ir paveikslą szvencziausios Dievo Motinos Asztrių vartų dovanoju JM. panai Aldonai Vambutaitei. Tas pats kunįgas Ignotas Vaiszvila mano Geradējas, pardavęs daigtus ir knįgas teiksis nusiųsti trisdeszimts rublių JM. Rubežiniui teisdariui Ignotui Daukantui Stauriliuose, kursai man pavedē bylą JM. Kapitonienēs Skrzetuskienēs, savo leistruose radau paženklįta, kad privalau nusiųsti trisdeszimtį rublių JM. Skrzetuskienei, taigi JM. Teisdarys maloningai sugrąžįs jai arba jos įpēdiniams tą trisdeszimtį rublių. Antra, Zavadzkio knįginyczia Varniuose suskaitē trisdeszimtį keturis rublius už stacijines knįgas, taigi teiksis

nużemįtai papraszyti JM. Vyskupo Volonczausko, kad teiktųsi użmokēti Zavadzkio knįginyczai tuos trisdeszimtis keturis rublius. Ant galo tas pats JM. Kunįgas Vaiszvila paims mano pereitų metų algą keturiadeszimtis du rubliu uż 1861 metus isz Telszių iżdo. Jei JM. Piemuo nenorētų użmokēti knįginyczai, tai meldżiu użmokēti isz tos algos, o uż likuczius atlaikysi dienoj sukaktuvių szventas miszias uż mano duszią. Po tokiu testamentu mano locna ranka paraszytu Papilēnuose 2 Sausio 1862 metų su prispaudimu mano herbo peczēties savo locna ranka pasiraszau.

(vieta peczēties) Kollegiszkas Assessorius Simanas Daukantas.

Użkviesti liudinįkai ir peczéczių prispaudējai.

Bajoras Dominikoviczius Pranciszkus Kontautas.

Prie to buvau uż liudinįką ir pasiraszian Bajoras Kazimieras Kontautas.

1864 metų 23 dieną Novemberio mnsio. Buvau vakar paszauktas laike sunkios ligos pas a. a. Simaną Daukantą per liudinįką, kurs apveiżētas Szv. Sakr. isztarē tuos żodżius:

,,Visą savo pajudinamą turtą palieku ant valios JM. kn. Vaiszvilos. Pagal savo iszgalējimą pavedu ir praszau. Buvau liudinįku jo żodżių dar jam gyvam beesant, żenklan ko patvirtinu savo locnos rankos paraszu

Bajoras J. Cziżewskis."

Kataliogas Simano Daukanto

rankraszczių ir medegos, suraszytas Kivilinose, Skoudos parapijoje, Telszių paviete, 1891 mete, 31 (19) Gruodžio, kur tie dalykai atsiranda,

M. Dovoinos — Silvestraiczio triusavimu.

1. „Privilegia Jura et immunitates Ducatus Samogetarum jussu venerabilis Capituli Mednicensis ex Pargamenis aut transumptis originalibus conscripta atque ad usum ejusdem venerabilis Capituli anno 1788 comparata" — In folio 225 lapai. Dipliomatų surinkimas pradedant nuo kunįgaikszczio Vytauto.

2. 287 dipliomatų surinkimas lotiniszkoje, lenkiszkoje ir maskoliszkoje kalboje. In folio.

3. Rankrasztis, prasidedantis nuo žodžių: „Praefatio praestringens quodam ex gestis Augustissimi Jurium ipsorum concessoris". In folio 132 pusēs, arba 66 lapai.

4. Dipliomatų surinkimas, apimantis 239 puses ir karalių gromatos. Surēdimo žemaitiszkų miestelių aprobacijos, pradedant nuo 240—500 puslapio su rodykle ant galo, in folio.

5. Dipliomatų surinkimas gudiszkoje (baltrusiszkoje) kalboje ant 208 lapų in folio.

6. Privilegijos ir karalių gromatos lotyniszkoje ir lenkiszkoje kalboje. In folio 24υ lapų.

7. Fragmeta Historica ex Bibliotheca Illustris Com: Georgi Plater Marschal Rossein.

Ant antro lapo: „Privilegia Jura et immunitates Ducatus Samogetarum jussu venerabilis Capituli Mednicensis

ex Pargamenis ant transumptis originalibus...... usum ejusdem venerabilis Capituli Anno 1788 conscripta atque comparata". Su Rodykle. Diplomatas lenkiszkoje, gudiszkoje ir lotyniszkoje kalboje 190 lapų in folio.

8. „W litewskiej Metryce Karkowski pisał" in folio 72 lapai, gudiszkoje kalboje.

9. „Antiquitates miasta Rygi". In folio 31 lapas.

10. Dipliomatų suraszas lotyniszkoje, gudiszkoje ir lenkiszkoje kalboje ant 195 lapų, in folio.

11. „Rozmaite notaty". Dipliomatai trijose kalbose, in folio 385 lapai, in quarto 32 lapai.

12. „Notaty z Metryki Litewskiej Milewskiego, mnie oddane i darowane". 35 lapai in folio su originalais, portrets.

13. Iszraszai isz knįgų. In folio 39 lapai.

14. „Ustawa sejmu wilenskaho kotoryi iž był o Gromnicach leta Božeho tisiacza piot sot i sedmoho Indikta desiataho" 8 lapai in folio.

15. „Ustawa zemli Žomoitskoje na wsiakije povinosti tak skarbu Hospodarskaho jak i Tiwunom należaczyje i na wolnosti". In folio 26 lapai.

16. „Ordinatia na stada Kro. JE Mości panu podskarbiemu Litewskiemu dana". In folio 21 lapas

17. Wypis z ksiąg surogatorskich Xięstwa Žmujdzkiego — 7 lapai in folio-

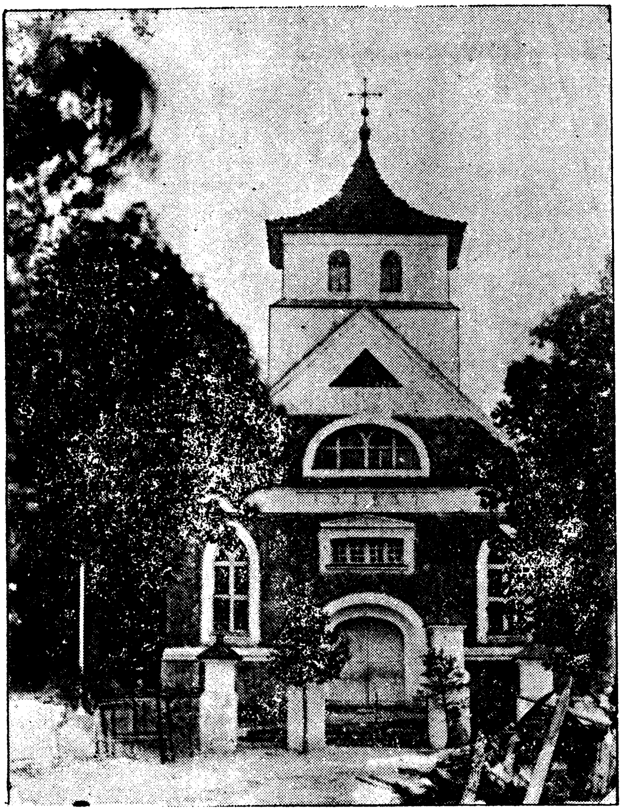
18. Proposicio Samogitarum. In folio 6 lapai.

19. Rozmaite dokumenta do Litwy polit.. 55 lapai in folio.

20. „Urzędy W. X. Litewskiego po Unij". Ant 33 lapų in folio.

21. Ustawa Eho Korolew. Msti Myta Staraho na komoro Pinskoj i prikomorkach do nee należaszczich wroku 1591. In folio 8 lapai.*)
22. Rankrasztis, prasidedantis nuo žodžių: „Jan Mikołajewicz Radziwiłowicza Marszałok".... (dokumentas) in folio 16 lapų.
23. Ufała somu berezstejskaho Roku 1544. 26 lapai in folio.*)
24. Dyploma miasta wolnego Rzeczypospolitey Birż w powiecie Upickim leżącego — 3 lapai in folio.
25. „Wielmożnemu Mikołajowi Tryznie Podskarbiemu ziemskiemu W. X. Litewskiego kwit z lidzby Seymowey Roku 1639". 9 lapai in folio.
26. Marguminai (lingvistika, mitologija, istorija, priežodžiai, dokumentai, iszraszai isz knįgų ir t. t. vokiszkoje, lenkiszkoje, lotyniszkoje, lietuviszkoje, prancuziszkoje, ir t. t. kalboje). 130 lapų in folio.
27. Laudum Xięstwa Żmujdzkiego w obozie pod Płotelami dnia 24 Junii anno 1659 — Jan Kazimierz z Bożey łaski krol polski etc. etc. etc. 10 lapų in folio.
28. „Del Bažnyczios istorjos medega". 17 lapų in folio. ir „List Apostolski Kasp. Borowskiego Bis. Lucko — Żytomierskiego 1849 r. w Petersburgu". (Spaudinta).
29. „Kwitatya P. Podskarbiemu z wydatkow Rptey — Zygmunt III". etc. ant 6 lapų in folio.
30. Otkaz Korola jeho Miłosti na nekotoryje Artykuły Obiwatelem Ziemli Žomoitskoje w kotorych oni sobie kriwdy i naruszenie praw i wolnostei swoich rozumieli i

*) Originale raszyta gudiszkom raidėm.

LINKIMU BAŽNYCZIA.

zostawene wo wsem pri starodawnosti 1552 r. 20 Maja. In folio 6 lapai.

31. Iszraszai isz knįgų apie etnografiją ir istoriją. In quarto 28 lapai.

32. Zapis Mat'feja Iwaszkowicza 1558.*) 4 lapai in folio.

33. Dipliomai priderenti Žemaityjei. 28 lapai in folio.

34. „Bone Sphortiae reginae Poloniae. Albertus Gastolt Palatinus Vilnensis Contra ducem Constantinum de Ostrog et contra Radivilones". In folio 16 lapų.

35. Służba bojar czerkaskich, Kaniewskich i dr.*) 5 lapai in folio.

36. Uchwała seymu Grodzieuskiego r. 1567. In folio 7 lapai.

37. Warunek Obywatelom W. X. Litewskiego procz pospolitego ruszenia nie iezdzie na woinę tylko jako Koronni. 3 lapai in folio.

38. „Fragmenta Historica ex Bibliotheca Comitis Georgii Plater Mareschalei Roseinensis". In folio 13 lapų — „Privilegia Jura Immunitates et Libertates Samogitarum" — Lietuviszkos pavardēs.

39. Fragmenta Historica ex Bibliotheca Comitis Jeorgi Plater P. M. Mareschalii Rosieinensis. 8 in folio lapai.

40. Leta božago narożenia 1565 Mca Dekabria 21 — Otkaz Gospodaria Korolia Eho Msti i w. k. Žigmonta Avgusta i t. d.*) — 12 lapų in folio.

41. „Pod lieta Boż. Nar. 1529 indkt 1 miesiaca Jenwaria 25 dien.... Hosp. Korol i W. K. Jeho Miłost Zikhimont i t. d." 2 kopijos po 2 lapu in folio.

*) Originale raszyta gudiszkom raidėm.

42. Spis przełożonych Kalwaryi Žmujdzkiej od r. 1824 — 1838. Oraz ważniejszych faktow tego miejsca. — 12 in folio lapų.

43. „Przywilej Lacinski ziednoczenia Władysława Jagielo Krola, Stanow Korennych z Zygmuntem W. X. Litewskim z stany W. X. L. Pieczęci u niego przedtym było 7 a teraz 6 sprawiony we Lwowie de data S. Hegvigis Roku 1432. Stary przywilej". 2 lapai in folio.

44. Visoki dipliomai ir medega dēl istorijos ir t. t. — 120 lapų in folio.

45. Lietuviszki prieżodżiai Daukanto suraszyti. Apart to yra dar cze jo ranka suraszyta isz prieżodżių knįgutē.

46. Visokia medega, kuodaugiausei liet. kalboje, keli arkuszai.

47. Notatki do herbarza litewskiego (z Metryki litewskiej) - 1589 (tukstantis penkiszimtai asztuonesdeszimt devini) lapai in folio.

48. Lietuviszkas żodynas pagal żemaitiszkos tarmēs paraszytas su paaiszkinimu nekurių żodżių lotyniszkai nuo A salig Gwiłdos. In folio. (Dabar toji medega pas profesorių Jablonskį, Jelgavoje, Grosse str. 14).

49. Lenkiszkas żodynas nuo pradżios lyg į galo nuo A—Ž, turentis trejose knįgose 1020 lapų in folio, apie 72,632 żodżių. Czia yra per pusę priraszyti lietuviszki żemaitiszkos tarmēs żodżiai.

50. „Pasakas Phredro Iszguldę isz Lotyniszkos kalbos į Žamaitiszką Motiejus Szauklys" — Lapai tikt 26. Ne visas rankrasztis. In folio.

51. Budą senowes Lietuwiu Kalnenu ir Žemajcziu. — In folio 130 lapų.

52. Paveikslai ant raszimo grometų, dakumentų — Aritmetika in folio 44 lapai. Visa.

53. Historya Justina (Rimo cecoriaus isz lotyniszkos kalbos iszguldyta ant lietuviszkos). In folio 202 lapai. Viskas.

54. Pamokslai kaip Gires kirsti sieti ir dijkti diel Alwino Ukinyko paraszia Antanas Dagys metuse 1854 — Jn folio 43 lapai. Ne viskas.

55. Instrukcje del gyrininkistes. In folio 104 lapai. Viskas.

56. Kajminęs Saugtęs arba Palicijos istatymas dieł skarbo walstionų, sauliedinosi Gubernijosi arba sritiesi — In folio 12 lapų. Ne viskas.

57. Pasakojimas apej Weikalus Letuwių tautos senowe kuri trumpaj aprasza Jonas Ejnaras metuse 1850.

Non est generasorum hominum res — alienas quaerere, et pati suas per ignaviam amitti. Dyonisius Halicarnasem hist. L. V.

Tur apie 288 arkuszus arba 576 lapus in folio.

58. „Małdas Kataliku pagal Bażniczios S. Rimo iszraszytas metuose 1842". — Tur in folio 123 lapus arba 246 puses. Cenzurawotai 11 Julia 1847 goda w Wilnie.

59. Pagal literų suraszas. Dideli knįga. Index.

Daukanto korespondentai.

K. Moigio*) laiszkai.

Kovo 5 d. — Oventai 1845 m

Guodojamas Drauge Olgerde Geradējau!

Użgavai savo malonum laiszku kaip maiszą vysznių tai ir neatsiginsi nuo korespondencijų, kad tiktai nenusibostų — o gal tav ir su nauda kitose aplinkybēse — siųsime. — Jeigu tiek paszvenczia Dauggalingas Daukantas: nesulygintinai esmi dēkingu už tokį użsitikējimą — kadangi nežinomas, attolintas — musų dvasias vienyji. Po teisybei, ta kliasa, budama pamatu ir użsilaikymu, užsiēmimu ir darbu visuomenēs, negalējo iki szioliai turēti geradējingos pagelbos dēl użlaikymo brangių tautystēs liekanų, — iszgvildyjimo pajiegų ir pobudžių iszlavinimo — kadangi prigimimas visame kame neatskyrē ir nenuskriaudē žmogaus prerogatyvų — viena kibirksztēlē tesianczios atminties isz burnos į ausis kaip tik bleskena be pridējimo, suvienyjimo ir iszlavinimo; asz-gi nuo seniai perimtas pasigailējimu — isz prieżasties pripażinimo jiems Kamo gentkartēs (pakalenijos) ir taip ilgos bausmēs, negalējau ir neturējau progos parodyti tas jų nelaimes.

*) Kazimieras Moigis buvo vienas isz tų nedaugelio prakilnesniųjų lietuvių, kurie laikuose S. Daukanto, prie abelno visų pasinērimo lenkystėj, stojo už lietuviszką tautą ir kalbą. Turėjo jissi dvarą Zavieszisikius, Vilkmergės paviete, ir buvo plenipotentų ant Tadeuszo Pamarnauckio dvarų: Ovantų, Savicziunų ir Avižienų. Jaunystėje susiraszinėjo su S. Daukantu, prisiuntinėjo jam surinktas nuo žmonių dainas ir tt. Tuos jo laiszkus czionais talpiname.

Rınksiu, lavįsiu ir gaivįsiu dvasią ir tusztumus dapildysiu ant kiek pavelys užsiēmimai;.... o jeigu bus Jo mylistos Dumcziaus mylista, teiksis palikti ainiams paminējimą mano darbų tame rankiuje. To praszo Tavo tiktras draugas pagal užvadinimą. Kazis Moygisas

Bus ir prozoj ir eilēse multum. —

Giesmē priesz Miszias szventas.

Pulkim ant kelių visi krikszczionys,
Trokszdami, Jēzau, Tavo malonēs! ir t. t.

(Toliaus netalpiname, nes visi lietuviai žino tą giesmę ant atminties).

DAINA

Cnatlyvo (doraus R.) žmogaus, pirmiaus iszducta lietuviszkai, o paskui ton naton (gaidon R.) iszguldė ant lenkiszko liežiuvio tais žodžiais; „Chlopak cny ja, chlopak w polu wesoł orze"!......

Esmi sav bernelis, szarpus kožnam darbe,
Vis man pagal norą klojas, Dieve buk Tav' garbē (bis.*)

Atbuvau baudžiavą, kiek uždējo ponas,
Mieli dabar man urēdas ir kunigs klebonas. — (bis)

Donę užmokējau, nors su didžia bēda,
Nebijau dabar jau Pono savo, nei urēdo. —

Turiu jungą jauczių, tris žirgus įszertus
Ir namelius neskolingus, dēl visų atvertus. —

Turiu tris sunelius, tris skaisczias dukreles,
Kas tik anas gaus regēti, tarys, jog panelēs. —

*) Antra eilutė giedasi po du kartu.

Prie tai mano laiksvei (laimei R.), kad ir pati szczyra;
  Visi turtai ir karunos, dēl man' niekais yra. —
Kas ponams po żvaigždēm, kad pati apgauna?
  Vargų mano nemainycziau ant jų didžių naudų. —
Nors mażas prudelis, bēg' vandenio miera,
  Tankiai, kur yr' didi turtai, tikros laiksvēs nēra. —
Asz visados linksmas: ar ariu, ar sēju,
  Praszau (Tavę) Dieve buk visados mano geradēju.,

Finis.

Prieżodis.

„Katras gaspadorius nepriżiuri, tas nieko neturi".

DAINA

apie gegużēlę.

Gegulēle, ko kukuoji
  Sēdēdama augsztam medij?
Ar bēdas savo rokuoji?
  Ko taip smutnai labai giedi?
  Ko taip smutnai labai giedi?

Dirvos tavo jau użartos,
  Duonos nei druskos neperki,
Pievos visuomet nupjautos,
  Ko-gi taipo gailiai verki? (bis).

Nors nesēji, o nē pjauni,
  O nē sunkiai procevoji,
Vienok valgyt visur gauni,
  Kur tik sparneliu użmoji. (bis).

Visa skaisti, visa graži,
 Brangus tavo aprēdymas,
Žydi padabniai ant rožēs,
 Nes aprēdē pats gimimas. (bis).

Szviesiai Dauggalis Pone Geradejau!

Užtēmijęs dieną meilingos Tamistos korespondencijos 6-- 8 mēn. užženklįtą, imu plunksną ir apimtas gēdos ir nedrąsos, prieinu prie dabartinio papieszimo, tuom tik savę ramįdamas, kad Dauggalingas Dumczius, žinodamas mano padējimą, ir kada jau daneszіu apie nesitikētus atsitikimus — paprastu gerumu teiksis atleisti mano neatbolnumą. Nes apart tarnystēs priderysczių, prie taip pas mus bausmingo pavasario: pradedant nuo szienpjutēs mano pavaldinēj net iki valymui vasarojo, visus žmones turējau serganczius, darbus (skarbinius) ir žmonių turējau su samdinįkais atlikti — ir isz szimto ir keliolikos duszių per smertį nuo Naujų metų nustojau 14 duszių. — Apart ukinįkų ir ukinįkių, numirē sodietē, nekalta, kaip lelija, skaisti, lyg rožē 21 m. Stebētinos atminties Kristutē mokējo nesuskaitomas daugybes giesmių ir dainų, o balsą parinktą -- ir ta puolē po smugiu nemilaszirdingos smerties. Bet prie tų visų nuliudimų, Dievas mums dovanojo dar dukterį, bet po 7 nedēlių linksmybēs ir tos netekome; tas tai ypacz sudrumstē mano ramumą ir užēmē daug laiko — drąsiai galēcziau paantrįti „naktis Jungo"; bet ką daryti? Galybē tvirto tikējimo — „Dievas davē, Dievas atēmē", — duszios stiprybe sudrutino mano pajiegas ir prieg tam pusiau sumažinau savo nuliudimus suvējęs į sutikimą su lygiai verta ypata Pasiskiene. Neabejoju gauti dovanojimą ir

paliuosavimą nuo papeikimo už neatbolnumą. Dabar prieinu prie mielo laiko praleidimo — skubinu daneszti, kad szionis dienomis gausiu prižadētą dainą apie „Žaltį", taippat priesz rugpjutę — „Keno rugeliai kalne karsza", apie „Vandeninį dievaitį" ir daug kitokių, nes macziau ir girdējau užbaigiamas.

Kas link nusiųsto „Rugio Žiedelio", — tik ta nepilnybē, kad po kiekvienai eilei choras paantrina „cziuta cziutelē", o užbaigimas ant „nuometēlių", tai yra ant iszsirinkimo arba permainymo luomos. Klausinējau pas daugēlį; sako, kad tuomi užbaigia, o kada pailgina, tai iszjuokimu anytos ir szeszuro (arba „Szeszuras neperkalbētas ir anyta neiszmanyta") ir to Tamistai užteks.

Taippat apie S o d i e t ą (Sielanką) X. Drazdaucko (Linksma diena, linksma ana....), jos choro (Olia ca, olia lia) permainyti nerodycziau, 1.) nes yra tai autentiszka mislis žinomo poeto, 2.) vartoja tuos žodžius visose dramatiszkose ir linksmose dainose,.... o (oja ja!) tiktai liudnuose atsitikimuose ir elegiszkose giesmēse. — Dovanok, kad taip drąsiai aiszkinu, kadangi Tamysta myli teisybę, ant galo persitikrinimą palieku Tamistai ant valios. — Isztarmē „trukai", tur pas juos du reiszkimus. 1. užsižaidei, užtrukai,.... 2. pertraukei, patrukai — o czia mislis į Petruką, yra, ką „nepatrukai bēgiodamas ir vaikydamas kaimenes ir gyvulius per iszdykumą". — Naudijimas kopijose litarų h ir f, o podraug perkreipimas linksniavimų ir (czasowania)...... paeina isz nežinojimo ir nemokējimo gramatikos, o tas klaidas teikis meilingai ir drąsiai isztaisyti.

Pavelįta drąsa gundo manę praszyti, jei tuo neužgaucziau

veikalą P. Rezos. Už augsztą atmintį p. Geradējo palaikysiu, kadangi pas mumis sunku tai gauti. Taigi praszau atsiųsti kataliogą, kokias dainas jau nusiunncziau, idant tokiu budu paantrinimais negaiszycziau laiko ir paczto, ir Tamystai nenusibostų, nes pamecziau surasząą, o dar turiu gerą kruvą:

GIESME

Siratos.

Oi dienos mano klapatų!
Kur asz pasidēsiu be turtų?
Kur asz tik nuveisiu,
Vis bēdas atrasiu —
Dēl savęs.

Kartus tam labai yr' svietas,
Kurs neturi pevnos czia vietos.
Reikia jam plaukįti,
Vējeliai vaikįti
Po svietą.

Blogas jam tankiai paszaras,
Didžiausi pietus — aszaros;
Po galva kumsztelē,
Visas bankietēlis —
Ok bēdos!

Nēra jam czēso vaitoti,
Liga suspaustam gulęti:
Atējo adyna,
Gaspadorius budina:
Eik, nedribsok!

Nors szirdelē jo plyszta,
Nuo sunkių ligų jau mirszta,
    Vienokis bankietas:
    Eik, szelmi, isz vietos,
        Nedribsok!

Girdžiu asz kitus, kaip sako:
„Sunelis mano atkako,
    Eik, berne, tu vienok,
    Žirgelį nubalnok —
        Vesk stonion.

Kodēl tu, moczia, nes'rupini,
Klok patalēlį pukinį!
    Sunelį guldykit,
    Duris uždarykit,
        Tesylsis".

Asz vienas biednas nedalioj,
Sunkioj pražuvęs nevalioj,
    Nieks nieko nejauczia,
    Kad ir smertį gauczia.
        Ok bēdos!

Eisiu jau asz ant kapelių,
Budįti savo tēvelių —
    Szauksiuos motinēlēs
    Balsu gegužēlēs —
        Ar n'iszgirs. —

Ant kapo mano tēvelio
Užaugo žalia žolelē,

Kapą motinēlēs
Užgriuvo szieksztelēs —
Neiszgirs.

Ak, Dieve mano mieliausias,
Tēve dangiszkas brangiausias!
Asz Tavęs szaukiuosi
Visuose varguose
Priglausk manę! Finis.

P a l s z i s - v a g i s b a ż n y c z i ų - b a m b i z a s.

Numirē Palszis — nujojo,
Kur po bažnyczias lakiojo.
Duok, Dieve, pakajų,
Sziokį tokį rojų —
Tam Palsziui.

Žino tai langai ir kertēs,
Kurioms lakiojo jo czvertys;
Kaip sidabrą neszē
Ir szventuosius peszē
Tas Palszis.

Numirē Palszis — negyvas,
Bet kaip jis mirē, tai dyvas:
Kas buvo, tai buvo,
Bambizas pražuvo
Ant amžių.

Jau dabar Palszis po sudo,
Kad jo nekaria, tai cudas,

Netaip didis cudas,
Kaip ledakas budas
Vagystēs.

Bēgkit bambizai ant grabo,
Apverkit Palszį nelabą,
Szaukdami virksznokit,
Rankomis plukesznokit,
O vai mir. Finis.

Dar jieszkau dainos „Szienpjuvių", prasidedanczios nuo:

„Valiai, valiai, valis valiavo,
Paczios negavo".

Turiu kelis punktus, bet neviskas — yra tai sena ir tautiszka daina.

Sziuomi kart trumpai užbaigdamas savo korespondenciją, siunczin užtikrinimą didelēs guodonēs, su kokia pasilieku szviesiai Dauggalio pono Geradējo —

1845 m. tikriausiu tarnu
X—20 d. ukinįkas Moygis.
isz kelionēs Aukmergen.

* * *

Szviesiai dauggalis Pone Geradējau!

Kas man pasisekē surinkti į pēdelį, tai viską iszsiuncziu; kur tarpu smilgų, dirsių ir kukalių galima rasti varpą gero javo — tai persiliudyjimas Ypatos szviesiai Dauggalio Pono Geradējo — be sunkumo pataikys atskirti. Gerybes užczēdinęs ant atminties, kas nenaudingo kad ir ant sudeginimo apverstum, tai anaiptol manęs nenuliudįs, kadangi pirmą iszpil-

džiau kaipo ukinįkas dēl užaugimo pasēlio, o antrą Tamsta pagal savo norą tegul apverczia.

Atsiųsta nuo kunįgo, kurs dagavo isz atminties žilo senelio varpinįko:

1. Regiu Žubrį augantį — Žubrį lizdą neszantį,
Regiu Žubraitį augantį — Žubrelį lizdą neszantį;
Regiu brolį augantį — brolelį berą žirgą szeriantį;
Regiu sesę auganczią, sesę kraiczius kraujanczią,
Regiu sesutę auganczią, sesutę kraitelį kraujanczią.

* * *

2. Kaip asz augau pas matutę, darbelio nedirbau,
Asz turējau sav darželį, vienu klevu tvertą.
Nepririnkau tam darželij kokią seklą sēti.
Sējau rutą, sējau rožes, sējau lelijēles,
Sējau savo jaunas dienas, kaip darže žoleles.
Laisczia u rutas, laisczia u rožes, laisczia u lelijēles,
Laisczia u mano jaunas dienas, kaip darže žoleles.
Augo rutos, augo rožēs, augo lelijēlēs,
Augo mano jaunos dienos, kaip žalios žolelēs!
Vyto rutos, vyto rožēs, vyto lelijēlēs,
Ir pavyto mano jaunos dienos, kaip darže žolelēs;
„Nesirupįk mergužēle velēti žlugtelį—
„Nuvelēsi marszkinelius ant savo petelių.
„Nesirupįk mergužēle vyniot abrusēlių,
„Nusiszluostysi aszarēles balta rankovēle.

* * *

3. Kur szile miszkelij — žalioj girelēj,
Guli bernelis sukapotas — po liepele pakavotas.

Ateina tēvutis, ateina senutis,
Atnesza szarvą, kepurėlę, atnesza mielą žodelį:
,,Kelkis vaikeli, kelkis suneli,
,,Užsivožk kepurēlę, priimp aszarēlę".
,,Negaliu tēvuti, negaliu senuti,
,,Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta."

Ateina matutē, ateina senutē,
Atnesza marszkinēlius, atnesza aszarēles.
,,Kelkis vaikeli, kelkis suneli!
,,Priimk marszkinēlius, priimk aszarēles".
,,Asz negaliu matute, asz negaliu senute,
,,Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta".

Ateina broliukas, ateina raicziukas,
Atveda bērą žirgelį, nesza mielą žodelį.
,,Kelkis broliukai, kelkis raicziukai,
,,Sēsk ant bēro žirgelio, klausyk brolio žodelio".
,,Negaliu broleli, negaliu raiteli,
,,Szonas mano perdurtas, szirdis mano perskrosta".

Ateina sesutē, ateina jaunutē,
Atnesza rutų vainikelį, mielą žodelį.
,,Kelkis broleli, kelkis raiteli!
,,Priimk vainikēlį, priimk aszarēles".
,,Negaliu sesute, negaliu jaunute,
,,Szonas perdurtas, szirdis mano perskrosta".

,,Kiek aszarų iszraudojot — žodelių dovanojot,
,,Laszų kraujo isztiszko — lapelių ant miszko;
,,Tiek szimtelių — užgims raitelių".

4. Linksmesnē.

Prima su antru — solo.)

Sesut tavę nutrotys'me,
Rytoj marczia pavadįs'me,
Nubals tav skaistus veidelis,
Nukris nuo galvos kvietkelis.

(Koras su griausmingu szokiu.)

Nesibijok sesute, geriausias bernelis,
Taip jis žydi, kaip ant lauko kvietkelis.
Dēlto tu jei linksma busi, dēl to ulevosi,
Tiktai ant galvos savo nuometą nesziosi.

(Solo.)

Neb'nesziosi kaspinįko,
Neb'pinsi sav vainiko,
Negulēsi tam svirnelij,
Užmirszi rutų darželį.

(Koras.)

Vieverselis ant akmenio, o gulbē prie upēs,
Ir pauksztelis linksmai gieda, krumuos atsitupęs.
Taip mergaitei nutekējus bus liksma už vyro,
Bil jų butų padabna szirdis visad szczyra.

(Solo.)

Paliks czia tavo motina,
Kuri tavę užaugino,
Neskinsi žalių rutelių,
Nereiks dieverių szubelių.

(Koras garsiau.)

Vis baigiasi ant rudenio ir kvietkelē vysta,
Kurs neklausia žmonių rodos, tas visada klysta;

Jau tav reikia atsiskirti — ir tu pati žinai,
Su Diev! sakyk savo tēvui ir mielai motinai.

* * *

Paszkus — Paszkevis Dyonizijus — į J. O. kun. Giedraitį, Žemaitijos vyskupą,' isz priežasties palaiminimo szliubo Szviesiai Dauggalio Kociell'o su Pilsudzkiute. Gavau nuo vyskupo tikro brolio J. O. kun. Igno — Mikolo Giedraiczio:

Mieliausias Kunįgaikszti Vyskupe Žemaiczių!
Jog Tu esi papykęs ant musų mergaiczių,
Kuom ji tav nusidējo, Katrē Pilsudzkaiczių,
Kad vietoj žmogaus, už vyrą, — davei Katilaiczią?
Tokia daili mergelē, niekados niebiegta (nietknięta) —
Rasi tamsioj kamaroj variu prislēgtą;
Sutverta gimdyt žmones: gimdys Katilaiczius,
Atsakysi Tu priesz Vieszpatį tinaiczius. Finis.

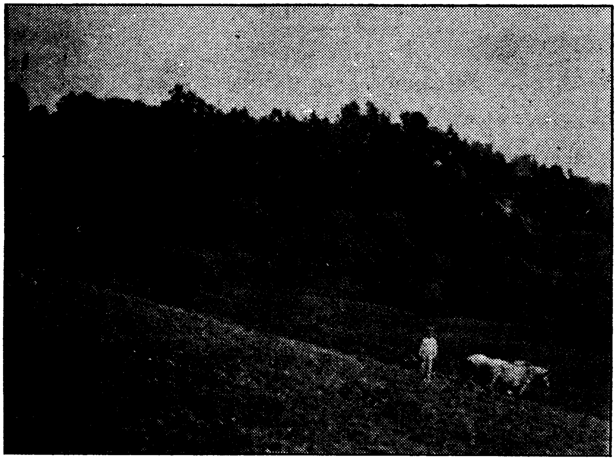
Pakol dagausiu daugiaus, parsiųsdamas turiu už smagumą parodyti didelę guodonę, su kokia esmi

Szviesiai Dauggalio Pono
Geradējo
1846 m. Žemiausias tarnas, ukinįkas
Vasario 11 d. Moygis.
Zavieszisz̨kiai.

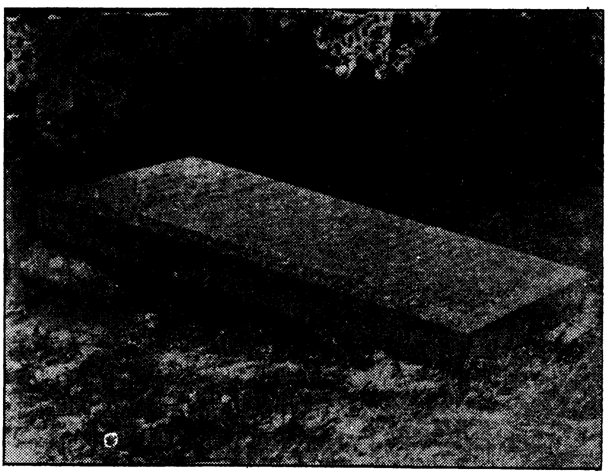
* * *

Guodotinas Pone Simanai
Geradējau!

Sztai iszpildau Tavo norą — ir apleisdamas użsitarnautą titulą, raszau iszreiszkimus tik draugiszkai szirdžiai tinkanczius. Siunczių padēką už prisiuntimą trijų knįgų, pilnų

APAULE, Daukanto atrastas istoriszkas kalnas.

S. DAUKANTO MOTINOS KAPAS.

darbo ir użsiēmimo, ypacz dvi naujesnēses; skaitau, po teisybei, kaip miesto ,,bakuliarnįkas“, bet suprantu kaip geras literatas; jaucziu patraukimą, kokį harmonijiszkas giedojimas mokįcziausiojo gal suteikt ypatai tam tikrai atsidavusiai. Apart manęs, daugumas mylētojų praszo tų dviejų knįgų ir ant tolesnēs prenumeratos — nors po 10 ekzempliorių kiekvieno tomo uż nedidelę prekę — ir jeigu galima atsiųsti, kad tik uż transportą nepadaugįti prekēs — o pinįgai pacztu tuoj butų atsiųsti. Prıegtam turiu daneszti, kad prisiųstos dainos yra żodis į żodį iszraszytos, ar isz rankraszczio autoriaus, arba-gi isz dainų, użmirsztų jau — o permaina iszsireiszkimų — tai sunaudojimas provincijonaliszkumo — Żemaitijos ir Lietuvos — bet reiszkimu nesiskirianczios. Asz ant toliaus użlaikysiu autentiszkumą, kas sykis daugiaus dagaudamas, gal dar geresnių.... Pirmiaus nusiųstos eilēs apie ,,Pilsudskių Vestuves”, użvadįta darbu Paszkevicziaus, bet jos yra isz tikro paraszytos Jono Kobeckio, Telszių tiesdario, ant jų atsakē Dyonizijuszas Paszkeviczius, kurią paduodu:

P a s j o m y l i s t ą A n d r i ų K o b e s k į.

Kursai paczios nevedē, jos żiedo neskynęs.
Ar dreb’ anos szakelēs? Tas da netur żinios.
Ans vieną mergą plēszia, o kitą įkanda,
Ir tiktai kaipo kurmis pasislēpęs lando.
Bet żinau, jog jaunikystēj neramu gyventi,
Vieną kart plauką żylantį ir kad praded’ senti.
Asz jau pradējau żilti, tar’ jau barzda prażilo,
Tavij’ szaknys nusviro, manij’ atsikēlē.
Brolau! jei mano kalbos nelaikai uż tiesą,
Tai kaip paczią parvesi — naszta apturēsi.

Dyonizy Paszkewicz.

Ant katedratiszkos bażnyczios Varniuos paszventįtos 1801 metuos.

Kur Perkuną Olgerdas ir Keistut's garbino,
Kur ugnis negesįtas vestalkos degino,
Kur apieras kruvinas per budą nedorų,
Ten macziau, tikrą Dievą garbina altoriuj!

Macziau kaip vyskups su daugel kunįgų
Paszventino bażnyczią skaitant szventą knįgą,
O giminēs krikszczionių meld' be perstojjmo,
Mokįtinių Minervos klauso įsakymų.

Senų amżių beprotį żenklą tamsios minios,
Sutrupusį, iszverstą, sprandą tur primynęs.
Nēra naminēs klaidos — prapuolē amžinai;
Vieszpatie visogalis! Tu valdai ir žinai.

Sugriuvime giminių, varge mąstis buvo,
Kad priesz tiesą pramonēj suvisu pražuvo,
Paslēpta baimē suims, galiu pasakyti,
Dieve, Tēve! isztarimus negaliu matyti.

Tavo namuos, Vieszpatie, kiekviens atējunas,
Duos garbę — puls ant kelių, nusilenks karunos.
Czia kareivis szarvuotas neprietelių ženklus
Kabįs ir pagarbįs ir Dievą ir ginklus. —

Tu, szviesus keliautojau, jei toj vietoj busi
Ir jei priesz tą bażnyczią kada atsistosi,
Per iszmintį sakysi „Lietuvai nēr gēda
Savo ženklą statyti prie grekų Peledų".

Nuo szlovēs tikrai žino tą, mokįti vyrai,
Kas ant Peitvēs pražuvo, tas ant sziaurēs yra,
Rim's — Effes — Praxyteles — Rafols — ir Bernini,
Teisiai sakē, jog Vilniuj stebuklai amžini. Finis.

Pilis apraszyta neregianczio Pranciszko Szachino.

Kur Tebai? Babilonas? nēra! jau pražuvo!
Visas pasaulis jiemis stebuklingas buvo,
Palmiras sutrupįtas, vos ženklas matyti,
Arabų nemirtinumą žadējo laikyti.

Tarp gulyklų klajodams, atējuns isz tolo
Klausē: „Kame? kur dingo, regēt pati nola,
Senų amžių gailēsis, szirdis bus suspausta.
Ant kapų jusų verkiu, dien ir naktį raustu".

Tie amžiai dantį grieższ ant amžių senoviszkų,
Veltuo gražių rēdyklų, prapuolusių jieszko,
Nēr ženklo miestų didžių, javus tenai sēja,
Laikas anuos sugriovē, trupinius nesz' vējai.

Ir tu! nēlaimes junti, griaun*) isz visų szonų,
Sena Pile! Gintuve! Namai Jagelonų!
Namai Meytos! kuriuos asz macziau tikrai gerai.
Prapuolē! jau suvisu tobulybēs nēra.

Tu mums visad minējei, kiekvieną valandą,
Kaip tą kartą kalavyjos kirto Scytų sprandą,
Kaipo drąsus kryžiokas anuos pergalējo,
Kaip Prut's, Tyras, Dunoj's, jų tautas devēja.

*) Sugriuvus 1794 m.

Czion Raguva, pakajus sugrįžo isz karēs
Didi vyrai, kareiviai, kur buvo už marios:
Czion žemaitis, lietuvis draugystēj buvoja,
Drauge giesmes pergalēs garsingai giedojo.

Dabar, kad butis tavo su lenkais lygįta,
Lygiai tu ir tēvystē tavo sutrupįta!
Kad ant laksztų pasaulēs nēr lenkų, nēr tavęs,
Kas tur taip kietą szirdį, kad but nedusavęs?

Gal szale tavęs N ē r i s upes vadintoja,
Atves czionai pas tavę meilų keliautoją,
Kur tu dabar stovejei, galēs jis ilsētis, —
Dusaus! o gal ir bažnyczią toj vietoj uždēti.

Tą vietą! tos Tēvystēs — atmink sunus gerus!
Bet užmirszk tuos privylus — iszgamas nedorus,
Kad pikt'darystes matant nepabēgtum
Ir amžinai tos musų žemēs neprakeiktum. Galas.

G r a ž i n a t a. I s z p o K a v a r s k o (gieda mergos).

P. M o y g i s a.

Stovi žirgelis kieme pabalnotas,
Su musztukēliu nauju įžebotas;
Eina brolelis, gražioj mandierēlēj
Ir bližga szoblelē prie jo szonelio. —

Reikia man iszjoti ant vainelēs.
Ant žirgo sēdau, pakrypo balnelis,
Pro vartus jojau, kepurę pokēliau,
Tēvui ir motinai ,,Su Diev" pasakiau.

Žirgelis nus'prunksztē jojant keleliu,
Ai, mano Dieve! laukiu ant vainelēs,
Kaip asz nujojau, kur Pilių kalnelis*)
Verkē tēvelis ir jaunas brolelis:
Manęs jauno gailējos.

Kaip asz nujojau už Nemunēlio,
Verkē panelē, balta lelijēlē,
Verkē matutē ir jauna sesutē
Manę jauną su aszarom's iszleisdami,
Manęs žēlavodami.

Iszeik tu panele ant vieszkēlio,
Atsistok po liepele ant kalnelio,**)
Laukk mano žirgelio atbēganczio.
Atbēgk žirgeli ant manęs laukianczios,
Szi raudosiu per metelius.

Saulelē tekējo, kaip užmuszē —
Toj saulelē sēdo, kaip jį kavojo.
Naujas grabelis — tai mano dvarelis,
Gili duobē — mano namai amžini,
Strielbelē — mano tikra prietelkēlē,
Szone kalipkēlē — tai patiekēlē,
Skaisti szoblaitē — mano seseraitē,
Broleliai mano — szitie pisztalietai,
O barabonas — tai randytojas.

Finis.

*) Kalnas Vilniuj.

**) Kauno kalnelis.

T e n a i-gi g i e d a. G r a ż i l a b a i g a i d a.

Ei, matute, matute!.... (arba: Tēvykszti)
Parduok bērą żirgelį!
Ei parduok żirgelį,
Pirkk kietrias triubeles.

Ei leisk sunelį vaiskelin —
Duok szoblelę rankelēn.
Ei duok szoblelę rankelēn
Muszt neprietelių. —

Pro vartelius jodamas,
Viena triuba triubysiu,
Ei viena triuba triubysiu,
Giesmelę giedosiu.

Antra triuba triubysiu
„Su Diev" pasakydams,
Ei, „su Diev" pasakydamas,
Jumis žegnodamas. —

Treczia triuba triubysiu
Vaiskan įstodamas,
Ei vaiskan įstodamas,
Kareivius sveikįdamas — (ža unierius).

Ketvirta triubysiu
Vyresniuoju budams,
Ei, vyresniuoju budamas,
Ženklus rodydamas.

Ei, matute, matute,
Sopa mano kojeles,

Ei, sopa mano kojeles
Nuo tankių żingsnelių.

Ei, matute, matute!
Trokszta mano szirdelē,
Trokszta mano szirdelē
Nuo karszcziausios ugnelēs.

Ei, matute, matute!
Sopa mano galvelę,
Ei, sopa mano galvelę
Nuo didžių mislelių.

Ei, matute, matute!
Sopa mano akeles,
Ei, sopa mano akeles
Nuo smarkiųjų dumelių.

Ei, matute, matute!
Sopa mano petelius,
Ei, sopa mano peteliai
Nuo sunkių strielbelių.

Finis.

Nuo tų mergaiczių.

Visi brolukai vaiskan iszjojo!
Tik mano vieno nēra kam joti!
Tēvelis senas, brolukas jaunas,
Badai man pacziam reiks iszjoti.

Turi brolukas tris sesutēles —
Kaip darže žydi trys lelijēlēs,
Eis'ma sesutēs brolio iszleisti,
Brolį iszleisti — žirgą balnoti.

Viena raudosme, kita balnosme,
Treczia sesutē vartus kilnosme.
Jok, brolukai, jok, raicziukai,
Bēgk.... neprivysi raitų pulkelį.

Uż varsnelių pulką privysiu,
Numano szirdis, jog nesugrįžsziu. —
Laukiau metelius, laukiau antruosius,
Asz nesulaukiau savo broluko.

Atbēga žirgas — atprunksztuoja,
Aukso kilpelēs szalij biižgiuoja.
Tu, žirgužēli, tu juodbērēli,
Kur tu palikai mano brolelį?

Per tris upeles plaukte perplaukiau,
Per Dunojēlį ir pasinēriau,
Kur plaukte plaukiau — ir iszplaukiau,
Kur nerte nēriau — ir pasinēriau. Finis.

Isz tos vietos: „Priesz pjovimą rugių“.

Keno tie kvieteliai kalne karsza,
Ritto! ritto! raselē krito.
Tēvelio (ar panulio) kvieteliai kalne karsza,
Ritto! Ritto! raselē krito.
Einame seselēs — nupjauname,
Ritto! Ritto! raselē krito.
Einame brolukai — suriszime, Ritto! Ritto! etc.
Einame seselēs — suneszime, Ritto! Ritto etc.
Einame brolukai — sustatome, Rittto! Ritto etc.
Einame dvi seselēs — sukrauname, Ritto! etc.

Einame — žirgelį pakinkysime, Ritto. etc.
Einame dvi — namulių parvežame. Ritto etc!
Einame dvi seselės — iszverczíame. Ritto! etc.
Eime dvi — preslelin sukrauname. Ritto! etc.
Eime dvi — jaujon sustatome. Ritto! etc.
Einame visi klojiman — iszkuliame. Ritto! etc.
Eime du brolukai — iszvėtome. Ritto! etc.
Einame svirnelin suneszame. Ritto! etc.
Einame, brolukai, — aruodan supilame. Ritto! etc.

Finis.

I s z t o s v i e t o s p o b a n k i e t u i.

Kinkykit, sveteliai, žirgelius,
Metas namulio kopti,
Vėlįtis — nesivėlįkit,
Bus jums tamsi naktelė.

Pamylėjau sziandien,
Pamylėjau vakar,
Bucz' ilgiaus mylėjęs,
Kad baczka tylėjus.

Kaip asz einu per kiemelį,
Kas kamaroj baras,
Baczkytėlė uzbonėlį
Apsivertus plaka.

Kaip mes Dievui atsakysim,
Ažu tą priczinią!
Kad baczkelė su uzbonu
Pliki — be cziuprynų.

Czierkelē butelēlį
Aps'kabinus praszo,
Anas ginas nebeturįs
A-nē vieno ląszo.

Atsiminęs butelēlis
Czierką rykszte plaka,
Iszviliojei tu isz manęs
Paskutinį szlaką. —

Tas girinis kubilēlis
Szalij pecziaus dreba,
Kai užgulēs tas svietelis,
Bus ir man nelaba.

Asz pažįstu gaspadorių,
Kad sveczių nemyli,
Susipraszęs sveczius
Szalij pecziaus tyli.

Asz pažįstu gaspadinę,
Kad labai nevydi,
Atsikēlus anksti rytą
Karcziamon palydi.

Važiuokim. Finis.

Perpraszau už pavēlinimą, nes kontraktas, Szventjoniszkas jomarkas, seimeliai ir ankstybas pavasaris, ką mus suramino.... czia szaltis, duok žmonēm duonos, sēklą, arklius, jauczius, namus etc. Czia szaltis viską naikina, mus baimē apima — vietomis ligos — ir led kvēpuoju po atmainai ir aprokavimo administracijos; kaip valandelę sugriebiau, dasiga-

vau ant gerų magaryczių -- czia priējo -- tik Szventajoniszkių negaliu pagauti. — Dabar skaitysiu pamylētą veikalą — ir geriaus pats suprasiu — nusiųsiu, nusiųsiu.

Servus et verus Amicus. --

1846 m. Casimirus.

Geg. 6 d. Ponui Olgerdui 100,000,000,001 butukų.

* * *

Szviesiai Dauggalis Pone Geradējau!

Nuo seniai neraszęs — užtiesą galējau užsitarnauti ant nenaudēlio vardo. Dēl iszsiteisinimo turiu už reikalą daneszti apie darbavimąsį: paskyrē mus dēl pristatymo kelių egzempliorių Inventarų, dabar statistiszkų žinių — o prie neparangios administracijos, reikēje perkratyti atydžiai apraszytą liaudį ir už pelnus — (nežinant siekio) su pranaszavimu — sustatyti visas smulkmenas, to daigto lyczianczias — kad neapsunkįt sąžinēs — neapgaut užsitikējimo — nepadaryti skriaudos intratuose arba locninįko savastij; prie to dar pildymas plenipotento pridērysczių — kaip ir atlikimas szeimynos reikalavimų — tos tai užties buvo priežastys užsitraukimo nenaudēlio vardo. — Dabar siųsdamas už tautiszką veikalelį pinįgus daneszu, jog surinkau kelias senobynias žinias apie „Pilias, Taura-Pilias, Serenas ir isz apysakų mitholiogiszkas eilutes, kurias peržiurējus, bus mano užduoczia dastatyti. Taippat daneszu, jog po Kaunu prie įtakos Vilijos — Nērio į Nemuną — yra surengta uždējimas puikių sodų, kur priesz szimtmetį buvo stabmeldiszki gojai ir szventįti medžiai — o dabar siunczių parankių:

D a i n a.

Isz to pulko gaspadinių
Leisim vieną ant kiauszinių,
Visztų dēl visztelių,
Visztų dēl visztelių.

Ko norējo, tai sulaukē,
Viszta vaikus valgyt szaukē —
Kruopų ir mieželių — (bis).

Klapat, klapat, liku - liku,
Reikia lesįt nuo Velykų
Per vasar' nekartą — (bis).

Daug gaidžiukų ir visztyczių —
Pribjaurino pilną grinczią
Ir visus pasuolius (bis).

Gaspadorius jau nekenczia,
Szimtą kartų peklon siunczia
Su jų lesintoja — (bis).

Nabagē pecziun berdama
Ir viszcziukams papildama,
Kad visi užspringtų (bis).

Netik anie neužspringo,
Kuogreicziausiai snukiais rinko
Grudelius papiltus (bis).

Atvažiavo kunįgēlis,
Valgo pietus ir visztelius,
Keptus ir iszvirtus (bis).

Ir urēdas ne taip pjauna,

Kad paklano gaidį gauna,
Ne taip rodas spirti (bis).

Trumpai sakant, tai gastinezius
Daktarui, ponui ir lesvincziui,
Vanagams Dievo (bis).

O tai galas paskutinis,
Numaldįt vaikus kiausziniais,
Vaikelius verkianczius (bis).

Visztelē kiauszinį dējo,
Gaspadoriui patikējo
Pagiriem serganeziam (bis).

Gaspadorius jau pažinęs,
Kad visztos geras kiauszinis,
Burczyti nustojo (bis).

Ale nuo to gaspadorius,
Dēkavojo gaspadinei
Už lesinimą (bis).

Finis.

Ubagų bankietas.

Daugel buva tokių dienų, kad ubagai ulevoja,
Kad arielką su czierkele lygiai dugno kloja.

O jus paczios, musų bobos,
Gerkit visos be trevogos,
Dabar czēsas yra.

Kaip iszkaito jiems kaktos pradējo bucziuotis
Ir po penktą ir po szesztą vienas kitam duoti.

O jus paczios musų meilēs,

Gerkit po visą, nelikit seilēs,
Ba 'szkada arielkos.

Petras Stugis jau įdukęs pradedʼ trypinēti,
O Kaziukas Czekanauckis — bobas kibinēti,
O tas Rokas Tadeuszas,
Net jam kratos kapeliuszas —
Drożia kazokēlį.

O didżgalvis Mateuszas pagal peczių smakso
Ir nuleidęs rudus usus ką tik gyvas dukso;
Pradedʼ judįt vieną kiszką,
Sako, broliai, man patinka,
Eisim szokinēti.

O Trumpickas Bonifacas į Taduką żiuri,
Nematancziai savo pacziai į paszonę durē:
„Ar tu junti, mano Rożе,
„Kaip Tadukas tancių drożia?
„O mudu ar eisim". —

O jo Rožē atsisukus pradedʼ jam sakyti:
„Ką tu droższi, kad negali, tegul drożia kiti;
Norint mudu esme raiszi,
Duosʼme gerai pasikaiszę,
Ba linksma adyna.

O bobelēs sēdēdamos su rankomis plojo,
Kaip tai gražu mums žiurēti, kaip kazoką tvoja;
Tavo patsai yrʼ vikresnis,
Turi buti kiek jaunesnis,
Nes grażiai paszoka".

O ant galo nebežinau, kas galējo stotis,
Tik girdējau patalēlius liepē visi klotis.
Ejo visi giedodami,
Augsztin kulnis raitydami
Isz visos sylos.

Daugel buvo ant to baliaus visokių bobelių,
Kad pristatē pilną kerczią ten vienų lazdelių.
Ar tai raiszas, ar kuprotas,
Arba naszlys, ar ženotas —
Visi szokinējo.

Isz linksmybēs nepažino, kad vieno nebuvo,
Kad Stasiukas Tamaszauskis marnai kur pražuvo;
O ant galo atsiradęs,
Savo brolius girtus radęs,
Praded' jiems sakyti:

„Oi, broleliai, girtuoklēliai, negerai tai darot,
„Patys vieni užsidarę lygiai dugno varot;
„Jus prigērę gerų trunkų
„Darot juokus be parunkų,
„Tai negražu yra. —

„Juk jus žinote ir patys, koks ston's yr ubagų,
„Kaip privalgo baltos duonos, jog nēra pyragų;
„Almužną iszmarnavojot,
„Paczias savo nuvainojot,
„Patys girti gulit!

„Jei jus manę nenumylēs'te, duosiu žinią ponui,
„Nutvēręs kožną girtą, vesiu pas kleboną." —

Visi greitai susiprato,
Kelnes, dirżus, lazdas rado,
Praded' jo praszyti:

,,Oj' Stasiukai Tamaszauski nebuk tu taip blogas,
,,Juk tu żinai, kaip tai greitai gal prażuti żmogus; —
,,Gal mums skurą iszkapoti,
,,Reiktų ilgai privaitoti,
,,O tai balius butų".

Sujudino visi paczias, kad arielkos gautų,
Prižad' visi su Stasiuku iszsipagirioti:
Użgesino tą pragarą,
Jau nebēgo jis į dvarą:
Zgada, meilę stojas.— Finis.

Daugżenklinanczių iszsireiszkimų — arba geriau visaip żeklinanczių — nuo provincijonaliszko użvadinimo arba vartojimo tenka rasti taip, kaip vienoje dainelēje radau iszsireiszkimą: pav., sunų żenydamas iszleidau į nąmą — vienoj parapijoj dainuoja (Iszleidau sunų użkurion), kitoje sako: iszsēdom; kas be platesnio provincijonaliszko żodyno didelį sunkumą suteikia. Dēl to mylestingai praszau duoti żinot, ar yra iszduotas ir kokio autoriaus żodynas — idant teiktumetēs liuosam laike raszydami pas manę duot żinią. Kadangi p. Geradējas pavelijo savę użimti korespondencijomis - ir randa smagumą, patinkamame susipażinime per tarpinįkystę pono Olgerdo; taiposgi, jei nebutų użgavimo ypatai p. Geradējo, velycziau susipażįti su dorum Ulaseviczium, kuris ant manęs tą użkrovē — nuo mokslainēs lankymo, jis paeina isz Minsko rēdybos, gyvena ant possesijų mųs apielinkēj.

Norint nēra turtingu, vienok gudrume, užsilaikyme, taip jau dalaikyme žodžio ir iszpildyme priimtų užsiēmimų mano iszmēgįtas: taigi tame laike reikalas jų isz Komisijos dasiekē heroldijos prie raporto nuo 18 Rugsējo sz.m. N. 1772 — o tame paeiliui N. 11. kur dokumentas dovanojimo Jono III karaliaus — Maximilijanui Ulaseviczui ant palivarko Podhorodno Minsko voivadystēj, Gegužēs 13 d. 1695 m. Vilianave iszduotas — ir nusprendime parodytas. Kadangi jo dagauti negalima, jei kartais norētų sulygįt su aktais ant paszaukimo her: tuom tarpu, kad aktai Tamstai yra žinomi; per tai netutēdamas isztikimesnēs ypatos kaip Tamista meldžia, kad butum Tamista mylestingas ar pats, ar kam pavest persiliudijimą su her. tame dalyke, ko jame stokuoja ir dapildįti visas tusztumas, o kad pasisektų visiszkai atlikti gavimu patvirtinimo tojo dapildymo — tai kiek tas viskas kasztuos su persiuntimu, su užmokesczia užsiimancziam, idant p. Geradējas teiktųsi apie tą dalyką paraszyti numerį — be savo skriaudos ir skrupulo, o su nepabaigtu dēkingumu tur atsiųsti — arba koks bus Tamistos noras — ir dar apie tai manę praszē, ko pasidrąsinęs mylistomis meldžiu — greitai atraszyti; gavęs gi žinią, pats siųs korespondenciją nuo savęs ir užtikrinimą praszydamas reikalingų paaiszkinimų — nēsa žmogus ne tinginys. — Baigiu mano atsiszaukimą iszreiszkdamas szirdingumą ir didelę guodonę, su kuria lieku

Dauggalio p. Geradējo

1846 m. Žemiausias Tarnas

4 Gruodžio. K. Moygis

isz Zavieszisżkių.

T-tai Olgerdui draugiszką pasveikinimą siuncziu.

Szventa Barbora Naktį pavaro.	Szventas Jonas Nebut ponas, Su žolynu ir su uoga Ir su blauzda nuoga.	Szventa Ona Tai bent žmona, Nesza pieną Duoną ir smetoną.

* * *

Guodotinas Geradējau!

Persiprasziau už ilgą neraszymą, kas dien tą atmenu, bet triusa apie gērybę ir užsiēmimai bloguose ir sunkiuose metuose buvo periszkada — pasēmęs isz rankraszczių ir dainelių N. 9 prisiuncziu su pripažinimu didelēs guodonēs p. Geradējui.

Pavaldinis Kazimieras Moygis.

1847 m.
Gegužēs 14 d.
isz Vilkmergēs.

1.

Sergēk Dive nuo vargelio,
Ir man' jauną nuo mergelių,
Kad neprigauti
Ir kad neprapulti.

Pas'leiscziau ant vargų,
Kaip antelē ant sparnų
Per upelį plaukcziau,
Aszarēles braukcziau.

Viduj marių salelē,
Toj salelēj eglelē.
Reiks man iszarti,
Reiks ir iszakēti.

Sēcziau rutų ir mētelių,
Kad mergelē miegotų,
Kad užžaliuotų,
Kad iszszakotų.
Ir rutelēs žaliavo,
Ir diemedis kelmavo,
Tai mergaitēms džiaugsmas,
Tai mergaitēms ramumas.

2.

Cziulba cziulbutē,
Kalba laksztutē
Ant putino žiedelio,
Kur putinas žydējo.
Ko tu czia stovi,
Ko tu nejoji?
Ant deimantinio tiltelio
Tai tēvelis stovējo.
Ir ten alų daro,
Bedarydams verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia.
Žino, jog asz negrįžsziu,
Nei ruju(?) skirsiu,
Nei mariom plauksiu,
Nei savo žirgelį plukdysiu.

Cziulba cziulbutē,
Kalba laksztutē

Ant putino žiedelio,
Kur putinas žydējo.
    Ko tu czia stovi,
    Ko tu nejoji?
    Ant deimantēlio tiltelio,
    Tai matutēlē laukia.

Marszkinēlius siuva,
Ir besiudama verkia.
Tegul man' nelaukia,
Tegul sav neverkia!
    Žino kad nesugrįžsziu
    Nei ruju (?) skirsiu.
    Nei marias plauksiu,
    Nei mano žirgelio plukdysiu. —

Cziulba cziulbutē,
Kalba laksztutē
Ant putinēlio žiedelio,
Kur putinēlis żydējo.
    Ko tu czia stovi?
    Ko tu nejoji?
    Ant deimantēlio tiltelio
    Tai brolukas laukia. —

Ir jautelis jungia,
Ir bejungdamas verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia: —
    Žino, kad asz negrįžsziu,
    Nei ruju skirsiu,

Nei marias plauksin,
Nei savo żirgelį plukdysiu.

Cziulba cziulbutē,
Kalba laksztutē
Ant putinēlio žiedelio,
Kur putinēlis żydējo.

Ko tu czia stovi?
Ko tu nejoji?
Ant deimantēlio tiltelio
Tai sesutēlē laukia.

Ir skarelę siuva,
Ir besiudama verkia.
Tegul nelaukia,
Tegul neverkia,

Žino, kad negrįžsziu,
Nei ruju skirsiu,
Nei marias plauksiu,
Nei savo žirgelį plukdysiu. —

Cziulba cziulbutē,
Kalba laksztutē
Ant putinēlio żiedelio,
Kur putinēlis żydējo.

Ko tu czia stovi?
Ko tu nejoji?
Ant deimantēlio tiltelio
Tai panelē laukia.

Ir knįgeles skaito
Ir beskaitydama baras.

Tegul nes'bara
Tegul ir laukia,

Žino, kad asz sugrįžsziu,
Ir ruju skirsiu,
Ir marias plauksiu
Ir savo žirgelį plukdysiu.

Finis.

3.

Statinis darželis,
Matutēs kiemelis,
Czia žaliavo žalios mētos
Baltos lelijēlēs.

Atjojo bernelis
Ant szirmo žirgelio,
Czia ganysiu tą žirgelį
Per nedēlios rytą.

Ir iszējo mergelē,
Balnelį nukēlē.
Kad nukēlei balnužēlį,
Veskis ir žirgelį.

Dieve neregēj' tavęs
Su tavo žirgeliu,
Kad ataduotum vainikelį
Su geru žodeliu.

Geisczіau ataduot ir iszvaduot,
Jau nenoriu tav' szirdelei
Gailestį užduot,
Gailestį užduot.

Finis.

4.

Vakar, vakar vakarēlį
Pyniau, riszau vainikēlį,
Ui, ui, ui! pyniau, riszau vainikēlį.

Siuntē manę motinēlē
Pas eżerēlį vandenēlio.
Ui, ui, ui! pas eżerēlį vandenēlio.

Žalio vario naszcziukēliai,
Sausos liepos viedrukēliai,
Ui, ui, ui! sausos liepos viedrukēliai.

Man vandenį besemiancziai,
Ir burnelę beprausiancziai,
Ui, ui, ui! ir burnelę beprausiancziai.

Anoj pusēj mariutēlių
Eina pulkas bernużēlių.
Ui, ui, ui! eina pulkas bernużēlių.

Atsirado isz to pulkelio —
Asz priplauksiu vainikēlio.
Ui, ui, ui! asz priplauksiu vainikēlio.

Vainikēlio nepriplaukē,
O mergelē gvoltu szaukē,
Ui, ui, ui! o mergelē gvoltu szaukē. —

5.

Pas tēveli augau,
Vargų nepażinau:
Uż stalo sēdējau,
Per langą żiurējau.

Kieme szoka jaunimēlis —
Ir man pasigrožējo
Szokt, szokinėti,
Praszau tancevoti.

Sav' asz jauna sesutēlē
Vargelin įpuoliau.
Sēdau vežiman,
Vainik's nupuolē.

Iszeik mano motinēle,
Paduok vainikēlį.
Vainiką sekdama
Gailiai suverkē.

Cit, neverkk, motinēle,
Jau asz nesugrįžsziu,
Kad ir ateisiu, kad ir atvažiuosiu,
Pas tav', motinēle, darbelio nedirbsiu.

Ingijau bernelį,
Pažinau vargelį,
Kaip rutų daržolį prieinu.
Jau gailiai nusiverkiu. —

6.

Ach, berneliai, bernužēliai!
Kur mes pasidēsim?
Nuo.... *) prakeiktųjų
Niekur neiszbēgsim.

---

*) Czia turbut užtylėtas žodis: maskolių. R.

Atsirado dabar ponai
Kad......ima,
Rankas risza su virvelēms,
O kojas lenciugais pina.

Vienus risza, antrus veža,
Trecziųs pēkszczius varo,
Kaip žvēriems kantriems
Vienoj trioboj guolį daro

Ant sziaudų galelių,
Ir pastato po tris sargus
Po kožnu langeliu,
O žadējo bernužēliams vargus. —

Iszrinktiniai prakeiktųjų
Szalim joja raiti,
O mes broliai isz brolelių
Vidur pēksczių keliu.

Verkē tēvas ir mocziutē
Vaikus savo iszleisdami,
O mes verkiam brolužēliai
Senius varguos palikdami.

Rauda sesēs ir broleliai
Siratēlēms iszleisdami,
Liepti gieda žaunierēliai,
Plēszia szirdis užkirsdami.

7.

Margi dvarai, margi dvareliai,
Deimanto langeliai.

Sode auga žali lapeliai,
Raudonos uogelēs.

Augino manę motinēlē
Kaip darże rutelę,
Augįdama pażadējo
Jaunamjam berneliui. —

Atjoja bernas pirma
Per lygų laukelį
Ir pririszo bērą żirgą
Pas rutų darżelį. —

Ir įszoko bēras żirgas
In rutų lovelę,*)
Ir pamyne żalias rutas
Po bēra kojele.

Verkē ruta ir mētelē,
Verkē drauge lelijēlē,
Verkē musų panaitēlē
Rutų vainikēlio.

Neverkk tu, rutele,
Neverkk mēta, lelijēle,
Neverkk, musų panaitēle,
Rutų vainikēlio.

8.

Ej tu karvel', karvelaiti,
Tu augsztai lekioji,
Nulēkdamas pievoj żalioj
Sav żoles lasioji.

*) Grzęda.

Ei tu sakal — sakalēli,
Tu placziai ulioji,
Po svetimą jau szalelę
Navinas neszioji.
Girdżiu aszai naujienēlę,
Bet nelabai puikią:
Girdżiu mano panaitēlē
Rytoj szliubą ima.
Tegul veda, tegul teka,
Tegul szliubavoja,
Bērą żirgą pabalnosiu
Ir asz tenai josiu. —
Pażiurēsiu, padabosiu
Bei grażus parēdkas,
Szilko, aukso sziubose,
Deimanto vainikas. —
Veda paną per bażnyczią,
Ant galvos vainikas,
Labas rytas panaitēle,
Asz pirmas jaunikis.
Sēdi pana lomkos'
Tarp visų panelių,
Kaip ir danguj mēnuo
Tarpu żvaigżdelių.
Taip musų panelē
Panom kloniojancziom s,
Kas tai użregējo .
Gailiai verkenczią. Finis.

9.

Prisējau rutų darželį - rutų darželį.
Prijojo kiem's svetelių — kiem's svetelių.
Matule mano senoji - mano senoji,
Priimk svetelius jaunuosius — svetelius jaunuosius.

Dukrele mano mieloji - mano mieloji
Ne mano sveteliai, tai tavo — tai tavo.
Matute mano baltoji - mano baltoji
Ir aszai nekito - tavo, nekito - tavo.

Už balto stalo sēdējau - stalo sēdējau,
Su dieveraicziais kalbējau - dieveraicziais kalbējau.
Dieverys tarē gerdami - tarē gerdami:
Buk sveika musų martele - musų martele!

Nepramanyk vardelio - nepramanyk vardelio,
Dar asz ne jusų martelē - ne jusų martelē -
Paczcivo tēvo dukrelē - tēvo dukrelē,
Devyniu brolių seselē - brolių seselē.

Margam lopszelij liuliavau - lopszelij liuliavau,
Aukso žiedeliais bovijau - žiedeliais bovijau.
Kalnuose pjoviau rugelį - pjoviau rugelį,
Lankose grēbiau szienelį - grēbiau szienelį.

Finis.

Iszraszytos visos isz senobinių rasztų ir nuo senobinių giesminįkų, kaip anas dabar gieda. —

* * *

20—XI—1848 m.
3 Gruod. 1848 m.

Guodotinas Drauge

Geradējau!

Apturējau tris lietuviszkas knįgas: Apie Apynių auginimą, Tabako auginimą ir Padauginimą bei užlaikymą biczių; kaipo svarbus datyrimai ukinįkystēj, — daug użimanczio ir naudingo suteikia — pertai su padēka siuncziu ir asz atspaudįtų lietuviszkų dainelių a. a. kun. Drazdaucko — turiu dar daug pažadētų jo rankraszczių su atminimais, ką turēsiu už reikalą prisiųsti. Dabar iszrasdamas jo ypatą użsitikimiausia, daneszu apie atsiųstą ukiszką veikalēlį aiszkiai ir suprantamai paraszytą:

,,Su knįga giminēs Moygisų isz surinkimo bajorų Kauno pas Didumą Petrapilēs Geradējo — trisdeszimtoj' dienoj perējusio mēnesio, dalıoj penki tukstancziai penki szimtai penkioliktoj — katras buk milaszirdingu ant musų veislēs ir priglausk po sparnu savo apiekos". — Idant užtektų ant popieros ir atspaudinimo dadedu dvideszimts penkis rublius sidabru; kas tuom użsiima geriaus tyrusiai Ypatai geriausiai žinoma, — gavęs žinią, kiek dar turēsiu dadēti, teikkis trumpam laike daneszti. — Nors, kaip žinoma, esmi nabagas, tarnaudamas auginu vaikuczius, vienok mano geradējui nebusiu sunkenybe — o ant kiek mažiaus kaszto, ant tiek milaszirdingiau - tegul kad ir popiera nebus velininē, kad tik pats veikalas butų senu ir ilgu atminimu musų rupestų. Vertingai Ypatai geriaus žinoma forma, kaip mums sodiecziams. — Labiausiai trukdymo ir naujų dapildymų negeisicziau, nesa

dēl musų prie darbų toki dalykai nesmagus. Principalas mano drucziai serga puslēs liga, buvo keli „consilium" — iszgydyt negalima, pailgina sopulingą gyvenimą, ir tuom laik atsitraukti man į tēviszkę ir dēl reikalų negalima, pertai tunau ant vietos — darē urēdiszką testamentą — viską pripažino savo anukui Vladislovui. —

Kupiszkių kaime cholera ir palei Vizun'ą atsinaujino, vienok netaip smarki yra, kaip kitose gubernijose. —

Užderējimą szią vasarą turējome gana gerą, tik daržovēs suvis pigios, nieks nei nesiklausia. — Rygoj visai mažai moka. — Duonos yr', bet dantys visai susimažino — ant mažų vaikų szkarlatina, o suaugusiems ant gerklēs labai tankiai užstoja, ant galo buvį Visogalinga Apveizda užlaiko. Apie veikalelį pasirupįk ne dēl atsižymējimo tarp žmonių, bet dēl neatbutino reikalo — lauksiu meilingos žinios trumpam laike, o dabar su pilnu užsitikējimu siunczių ženklą tikros guodonēs, su kokia geidžiu likti iki grabui dēl mano Geradējo Ypatos

gerai velyjantis tarnas Kazimieras
Moygis.

1848 m.
Lapkriczio 7 d.
isz Oventos.

* * *

Maloniausias mano
Geradējau!

Nuo seniai neturējau laimēs susiraszyti su labai guodojama Tamstos Ypata, ir to didžiausia priežastis — netekimas mano principalo, prie kurio per dvideszimts septynių metų

tarnystę prisiartino mano szirdis pilnume rimtumo ir guodonēs, kaip prie tēvo; asz gyvenau tiesose prielankaus sunaus, jis gi turējo apsaugoti buvį mano ir mano vaikų, budams viengungiu ir gana turtingu, iszsirinko įpēdinį savo turto, kurs taipgi skaitē ir užtikrino manę kaipo sąbrolį; bet smertis pirmutinio, o atmaina giliuko kito, permainē visą sistemą, užmirszta buvo praeitē — tvirtinant, kad gana prižadēt;o dalaikyt tai perdaug;kaip tik Luvis mano persimainē,apsigyvenau menkoj savo tēvyszkēj, kur iszauklējimą gentkartēs pertraukt arba permainyti butų nusidējimu ir negalimu dēl žmogaus su karszta dvasia, pertai atsiējo užganēdįt didesniu užsiēmimu, sunkesniu darbu, sveiku apsvarstymu ir didesniu rupestingumu, o szis tai privertē apleist ant valandos augsztesnius ir mielus užsiēmimus mano gyvenimo, atminimą senos ir brangios prietelystēs ir priderystę draugiszko dēkingumo, kuriomis turiu pripildytą savo dvasią ir iki szioliai kentējau ir ilgai neatradau laiko nusiųsti raszteli, pats tylēdams; ant galo atsipeikējau kiek isz gailesczio, jaucziu, jog gyvenu, o paeiliui skaitau svarbum pasisekimu, kad galiu papieszti Maloniausiam mano Geradējau — per atsitikusią .progą, tai yra: per važiuojantį prabaszczių, kurs buvo liudinįku mano gyvenimo. — Tasai dirbo Vieszpaties Vyninycziој prie apdailinimo tos vietos ir iszlavinimo proto be geros padēkos, asz gi isz dalies ukēsystēs,— padējom draugijai. Dabar, kada apreiszkē apie iszvažiavimą, kad atlankyti gyvenimo vietas mano Maloningiausio Geradējo — papieszіu sziuos kelis žodžius apie nuobodžią mano praeitę, vienok su tuom užtikrinimu,kad visados iszsiilgstu mielų mano užsiēmimų, ką rasite kaipo darodymą manoAtminimuose Lietuvos, kurie į biurą Dauggalin-

go diecezijos Piemens pateko — statiszkame apraszyme Kovarskos parapijos 1851 m. ir biskį susiraminęs savo užsiēmimuose, prisiųstinēsiu — kaip greit gausiu adresą dabartinio Tamstos gyvenimo — o dabar siuncziu užtikrinimą dēkingos ir augszcziausios guodonēs, su kokia be atmainos liekuosi mano Geradējui tikrai prielankiausiu geriausiai velyjancziu tarnu. —

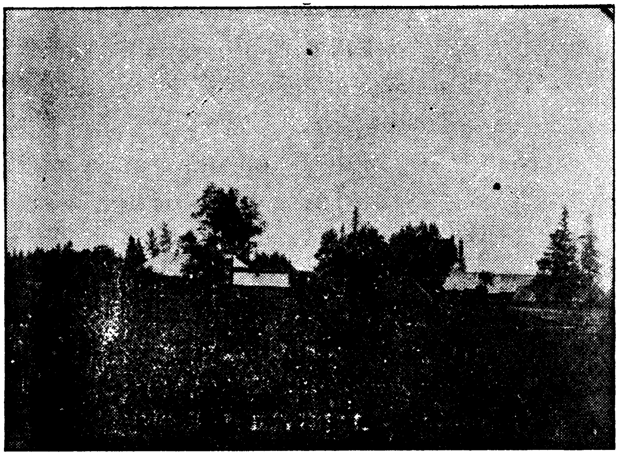
Kazimieras Moygis.

1852 m.
Rugsējo 15 d.
isz Zavieszíszkių.

Kun. A. Pabrėžos laiszkai.

Dauggalis Pone Geradējau!

Jau daugiau metai kaip buvau Linkimuose: pagaliaus priežastis labai yra reta aplankyti Linkimus; todēlgi tiktai isz Tamstos laiszko gavau žinoti, jog Tamstos motina persikēlē į amžinastį, kurios duszią mylistingiausias Dievas teiksis apvainikuoti laimēs vainiku.— Kas link dviejų rublių patalpįtų slapta siuntinyje, o paženklintų dēl atlaikymo 2 szv. Miszių už duszią Motinos, netik nuējo į rundo iždą, bet dar ir manę privertē urēdiszku įsakymu, idant dadēcziau dar savųjų 180 kap. sid.— Tai tatai buvo priežastis, jog asz užvilkinau atsakymą apie apturējimą siuntinio. Kadangi gavęs isz Palangos paczto paszaukimą, pats negalēdamas ten nuvykti ir jį pasiimti, (nēsa dabar kunįgams yra uždrausta važiuoti be paszparto į svetimą guberniją), iszdaviau paliudyjimą pasau-

KIVILIAI.

KIVILIAI ISZ PRIESZAKIO.

liszkai žmogystai dēl paēmimo. Akiveizdoje to žmogaus atriszo siuntinį, o kaip rado gromatą ir 2 rubliu, poczmeisteris su piktumu pareikalavo, kad butų užmokēta 180 kapeikų bausmēs. Kadangi virszminētas žmogus tame dalyke jokio daleidimo nuo manęs neturējo, be niekö pargrįžo isz Palangos; o asz, nežinodamas kas tai tokis butų, kurs manę pastumētų ant mokējimo bausmēs už jo nemandagų siuntinį, visai buvau iszsižadējęs to siuntinio. Bet sztai 1 d. Augusto ateina urēdiszkas įsakymas pas kunįgą gvardijoną, idant isz mano algos atmusztų 180 kap. prigulinczią bausmę už slaptą siuntinį poros gromatų ir poros rublių. Labai tas manę užgavo; vienok, nenorēdamas dēl mažmožio tąsytis su rundu, turējau reikalaujamą sumą pristatyti į pacztą ir tokiu budu szis siuntinys tik dabar manę aplankē. Bet idant daugiaus tokių paikių siuntinių nesiųsti, szirdingai meldžiu.

Pereitą metą daējo į mano rankas czielos szios knįgutēs: Apie auginimą Apynių ir Tabako ir tapo iszsiųstos į paskirtą vietą. Lygiai ir szį siuntinį, pasitaikius gerai ir atsakancziai progai, bus mano pereiga iszsiųsti į paženklįtą vietą.

Nors jau man smertis ant nosies, vienok, jei ana lietuviszka Istorijēlē be sunkumo bus man prisiųsta, nužemintai meldžiu, tikt su paaiszkinimu jos prekēs ir kam ją turiu atiduoti, kadangi į Peterburgą nenorēcziau per pacztą siųsti.

Cholera jau ir Žemaitijoje pasirodo, o pagaliaus ir Krētingoje, bet beveik tiktai vienus žydus, o ypatingai žydų moteriszką lytį užpuldinēja. Taczíaus Krētingos cholera daug kitoniszką turi paveikslą, kadangi žmogus, užgautas taja, umai įgauna didį szaltį kojosna, rankosna: tuojau krinta ant žemēs, pajuosta ant veido ir veik beveik apmirusiu lieka. —

Tacziaus iktolaik mažai kas numirē, gelbsti tokius drucziai trindami su spiritu ir tokiu budu sugrązina jiems gyvastį ir sveikatą.

Szį metą pavasariop neatgailystaujamas musų kun. Enrikas Stoczkauskas, provincijų Tēvas, su sziaja pasaule atsisveikino. — Vakargi vakare buvęs Krētingos kamendorius kun. Žeglinskis, visus metus ant skaudulių (voczių) neperkiancziamai sunkiai kojose sirgęs, persineszē į amžinastį. — Vecziuose-gi Motiejus Rimavyczius, žmogus labai senų metų, pernai pasimirē.

Szventoms Jusų maldoms pasivesdamas, pasilieku su didžiausia guodone

Dauggalingo Pono Geradējo Žemiausias tarnas

Kun. Ambrazas Pabrēža, Tercijorius.

1848 Rugpjuczio 5 d..

Lotyniszki ir žemaitiszki medžių vardai.

1. Quercus.— Oužuls. Qu. Robur. Oužuls wysurtynesis.
2. Fagus sylvatica.—Buks gyryynis.
3. Fagus castanea.— Buks Kasztans.
4. Aesculus Hippocastanum.— Kasztans wysurtynesis.
5. Ulmus campestris.— Winkszna ganiklyyny.
6. Fraxinus excelsior.— Ousis wysurtynis.
7. Acer.— Klaus. (A. platanoides.- Kl. joworweydis).
8. Carpinus betulus.— Skrobla wysurtynioji.
9. Tilia.— Lyipa. { T. parvifolia.- L. mažlaapy. T. vulgaris.- L. wysurtynioji. }
10. Betula.— Beržus. { B. alba.-B. wysurtinis. v. baaltasis. B. fruticosa.- B. žiurksztintasis. B. nana.- B. kweežis. }

11. Alnus glutinosa.— Alksnis glyytesis. (v.) Joudalksnis.
12. Populus tremula.— Tapolis Apuszy (v.) Apuszy.
13. Robinia.— Žyrnmedis.
14. Pyrus Malus.— Gruszis, Obelys. (v.) Oobelys.
15. Cerasus.— Wyiszny.
16. Coryllus avellana.— Lazda wysurtynioji.

I. Gouba. — botanicznie: Winkszna Gouba. triwialnie: Gouba.

II. Skrobla.- botan. Skrobla wysurtynioji — Caspinus Betulus.

III. Vinkszna.— bot. { Winkszna ganiklyyny.- Ulmus camp. / Wink. kylausioji.- Ulm. excelsa.

Tie du gatunkai auga Žemaitijoje.

P.S. Kunįgas Fabijons Barkauskas, musų architektas, mano Mylestingamjam žemiausius savo uklonus prisiunczia.

Kun. Plauszinskis, buvęs Linkimų altorista, persineszē ant gyvenimo į Beitygalą.— Kadangi knįgutē apie Bites, užadresvota dēl jo, taigi neturēdamas jokios progos į Beitygalą, ketinu ją jo broliui, gyvenancziam Daukszіuose, paduoti su iszlyga, idant szis prie progos persiųstų ją savo broliui.— Togi Daukszių Plauszinio pamirē jaunintēlē pati szį metą.

Dabar Linkimuose yra klebonu kun. Gozdauskis, giminaitis nominato vyskupo.- Altorista gi yra jaunas kunįgas, buvęs Laukžemēs komendorius, kurio pravardēs nepamenu."

Pasarga. Užlaikome originaliszką statraszą, iszskyrus lenkiszką o su balsakirczіu, kurios vietoje padėjome u. Red.

* * *

Oct. 10 d. 1848 m.

Mylestingas mano Brangus!

Siuntinys ir dabartinis su pora knįgų ir pirmiaus su 4 rubliais pilnai daējo mano raukų: už ką kuožemiausiai acziu. 140 kapeikų, prigulinczias Ponui Geradējui nuo manęs už dabartines knįgeles, man prisiųstas, o paskirtas už duszias tēvų ir kaimynų, pasiliekánczių užmirsztyje, apverczіau ant obligacijų miszіaunų, užraszydamas szeszias skaitytas obligacijas: kurios, nors negreit, vienok atsilaikys.

Pas mus cholera (apie kurią minavojau pereitoje korespondencijoje) jau tikrai įvyko: nors ne taip daug, vienok, jos užgauti, beveik visi pasimirē, o ir ik sziai dienai mirszta, labjausiai isz prastų žmonių.

Isz Linkimų parapijos ant S. Pranciszkaus jokio žmogaus nesulaukiau, todēl nežinau kaip ten jiems einasi kas link sveikatos.

Knįgelēs apie Bites tikrai tapo iszsiųstos ir per isztikimas rankas: todēlgi žinia, kad kožna pasieks savo vietą.

Mano sveikata ženkliai sumažējo taip toli, jog trepais užējęs ant augszto, gerą valandą turiu ilsēti.— Užpereitoje sąvaitēje buvau pasidavęs kosuliui su įvairiais skausmais isz visos krutinēs ir blužnēs, nuo ko Dievas teikēsi manę pagelbēti per pagelbą daktarų palengvinanczių. Labjausiai-gi vaistai sekanczio recepto labai pagiliavo, kurį drįstu czia patalpįti:

Rp. Rod. Althacae
Folior. Althacae una unc. j.
Conscissis: infunde aqua bulliantis Libra iij
Coque per semitiosam
Colaturae adde
Kali carbonici drachmam j.

Saechari albi ad gratam dulcedinem Misce.

Ps.— Kas dvi valandi imti vasardrungnos po puodelį. Reikia atminti, jog kali carbonicum negali buti tankiai vartojamas. Todēl-gi sykį jį vartojęs viename recepte, toliaus jo neimti, bet vieton jo imti Nitri depurati vieną drachmą. Prirengimas tas pats, kaip ir pirmame recepte.— Prie szaknų ir lapų Attei, po atvirimui, galima dadēti Florum Althacae Unc. unam.— Tie žiedai sutrupinti beriasi į dekoktą dar karsztą — iszsimaiszo ir, po uždengimui sudinēlio, laikosi iki atvēsiant; tada persikoszia dekoktas per drobę ir daugiaus dasideda pagal receptą. Vieningai iszrasziau dēlto, jog manau Mylestingąjį nesveikuojantį su kosuliu ir slogomis (kataru). Jeigu turētum kosulį labai smarkų: velyju vartoti Olei Olivorum de Provans, isz pradžių po pusę drachmos, o toliaus ir drachmą tris syk ant dienos, ar tai su prideranczia arbata, arba taip sau.— Ant paliuosavimo flegmos plaucziuose labai sunkios: ženkliai pagelbsti nuo cigarų pelenai arba isz tabako lapų, prigulincziai sudegintų ant geležinēs blekēs. Imant tų pelenų po kavinį szaukszteli saldžiame karvēs piene, arba kitame kokiame prideranczìame dekokte kiek sykių ant dienos.

Nuo duszios velydamas pasitaisymo Jo sveikatai, pasilieku ant visados su augszcziausia guodone Dauggalingo Pono Geradējo

Žemiausias tarnas kun. Ambraziejus Pabrēža,

Tercijorius.

*   *   *

Dauggalingam Ponui Geradējui

kun. Pabrēža siunczia kuožemiausią savo guodonę, labai nužemintai dēkavodamas už Jo mylestingą atmintį dēl jo, o po draug praneszdamas apie tai, jog musų kliosztoriuje nebuvo tokios asabos, kuri norētų apsiimti darbu taip sunkiu, jau tai dēl didumo veikalo, nēsą 1040 pervirsz lakksztų arkuszinių turinczio, jau tai dēl sunkaus (dēl nepratusio žmogaus) prižiurējimo ir užlaikymo visų ženklų ortografijos pamarinio - Žemaitiszko: o juos apleisti baisus pasidarytų paniekinimas viso veikalo.— Pagaliaus ir už kliosztoriaus vargu rasti taip sugabią asabą prie to darbo, nors gausiai apmokamą. Kadangi kožnas raszyme panorēs greit mojoti, o tuomi pacziu ir raides padarys neaiszkias ir negalima, kad jis neapleistų ortografijos ženklus, o galima pasitaikinti, kad ir žodžius apleistų. Kasgi, klausiu, užbēgs tam piktam, jei perraszytojas tukstanczius apsirikimų padarys raszyme?— Ant noro tulų Tamistos asabų, savo botanikoje ant marginesų priraszиau vardus lytiszkus ir gatunkinius kožno augmens: ir ant galo veikalo pridurіau rodyklę lytiszkų vardų.

Ką tik pradējau raszyti Pridurą alias priedą dēl savo botanikos, kuri, jeigu Dievas pavelys paraszyti, talpins paczių lytiszkų vardų 329, nors kožna lytis labai mažai turēs gatunkinių augmenų, nēsa beveik tie tiktai įsiraszo, kurie reikalingi prie vaistų ir kone visi užrubežiniai....*)

---

*) Pabaigos szio laiszko nerandama S. Daukanto popierose. Rēd.

Laiszkas vyskupo M. Volonczausko į S. Daukantą.

Maloningas Pone!

Du Tamstos laiszkus su użsiganēdinimu aplaikiau — prie pirmo daējo į mano rankas du egzemplioriai knįgutēs apie iszdirbimą tabako ir apinių — paraszytas nesulygintinai lengvesniu liežuviu, kaip pirmesni Tamstos darbai. Už szią dovaną labai, labai dēkavoju. Antrame laiszke iszreikszta, kad tie veikalai yra ir Rygoj' — turbut nori, kad pargabencziau juos į Žemaitiją — ką ir galiu padaryti, kadangi Tamstos kasoj' jau yra apie desētkas rublių.

Isz lietuviszkai — żemaitiszkų naujienų tiktai tą galiu daneszti, kad rasztas mano jau iszējo isz po spaudos. Ponas Zavadzkis Vilniuj atmuszē 1,500 egzempliorių — kiekviens susideda isz dviejų tomų; pardavinēsiu po 1 sid. rubl. Dar tik 5 egzemplioriai man prisiųsta, kaip tik ateis transportas, neużmirsziu ir Tamistą apdovanoti savo darbu.

Apart to vikarijuszas kun. Szureviczia iszguldē ant żemaitiszko liežuvo ir iszdavē po vardu ,,Maldos ant Didžiosios Nedēlios." Yra tai maža, kaip elementorius, knįgutē, kurią iszdavējas iszdalino dykai.

Kun. Przyargauskas be perstojo raszo, bet viską lenkiszkai. Nevienas ir ant manęs rugoja, kad nelenkiszkai iszdaviau.

Kun. Montvid, Siadkos klebonas, visą pavasarį serga — turējo vienoj ausij szunvotę ir ant jos visiszkai apkurto — dabar jauczia skaudējimą kitoj ausij — żodžiu organizmas jo silpsta. O gaila! nes žmogus yra labai doras.

Kun. Daukszos be mųs nieks neatspaudįs — kad pralob-

cziau, gyventume isz pusēs ir użdētumēme Žemaitiszką akademiją — ką duok Dieve!

Mųs nominatą użponavo skupumas, gvoltu rēkia kad reik kur iszleisti pinįgą; użtat nuo jo dēl literatiszkų reikalų jokios pagelbos tikētis negalime.

Pavasarį turime labai ankstybą ir sziltą, tik dabar pradējo ponavoti szalnos. Użderējimų galimą tikētis gerų. Vasaroją jau pora nedēlių kaip sēja.

Tą iszreiszkē didelis guodotojas ir mylētojas
Tamstos Ypatos Motiejus.

Varniuose
23 Balandžio
1848 m.

Laiszkas V. Norbutto į vyskupą M. Voloneczauską.

Dauggalis Pone
Geradējau!

Isz priežasties daugelio aplinkybių negaliu dabar pats pributi į Varnius ir iszreikszti mano paguodonę visiems, kuriuos guodoju — o vēl turēdamas mażą reikalēlį, — uż tat susimisliau kreiptis prie Dauggalio Pono Geradējo su savo praszymu — tikēdamas į jo dēl manęs maloningą prielankumą, kurį jau ne sykį atjaucziau. Girdējau, jog p. Jankevyczia ant tolimesnio laiko jau nebebus sekretoriumi Jo Kunįgiszkos Didybēs, ir buk ta vieta buvo suteikta Ponui Alex. Morui, dabartiniam marszalkos sekretoriui musų paviete. Tas manę apeina, ar tas paskalas teisingas ir ar p. Moro sutiko priimti tą vietą. Manau, kad

PAPILE.

PAPILES KAPINES KUR YRA DAUKANTO KAPAS.

tas viskas turi but žinomas Tamstai, o dēlto praszau taipgi ir man apie tai daneszti, — ne dēl kokių intrigų, Dieve sergēk, — užtikrįdamas, kad jeigu tas yra paslaptis, tad ir asz pataikysiu tą paslaptį užlaikyti.

Labai persipraszau, kad įdrįsau apsunkyti Poną Geradēją, bet atkartoju, kad Tamstos gerumas yra priežastimi to drąsumo.

Jo Kunįgiszkai Didybei siunczių gilią guodonę, pakol ypatiszkai, prie pirmutinio rogēm kelio, tą atliksiu.

Sudēdamas iszreiszkimą tikros guodonēs, lieku

Dauggalingo Pono Geradējo tarnas
Vl. Narbutta.

Czuiniai (Kurszo par. Sziaulių pav. R.)
12 Lapkriczo
1853 m.

Laiszkas kun. Daukanto pas Simaną Daukantą.

Brangus mano Giminaiti!

Už didžiausią sau laimę laikau, jei galiu kuom patarnauti P. Geradējui — su mielu noru ir dabar jieszkojau progos persiųsti tokias sēklas. Bet isz to kraszto nieks nebuvo — tik dvi mergiszczios mieszczionēs, gerai pažįstamos p. Kotarskiui, kuriam patarus, įteikiau joms už pusrublį ir jos man prižadējo atneszti ant panedēlio 4 d. Gegužēs ir atiduoti starszinai Malonui, ketinancziam tą dien važiuoti į Skuodą, dēl perdavimo Pruszinskiams, resztą siuncziu atgal

Tamstai Geradējui. Kas link sveikatos, tai nekaip einasi, kas dien didinasi galvos skaudējimas ir įsitempimas gyslų ant sprando, taip kad kaip kada mislys pradeda maiszytis galvoje, ypacz kad užsiimu proto darbu arba raszymu. Isztariu savo padēką Tamstai už miltelius nuo blusų, atsiųstus isz Rygos dviejuose buteliukuose.

Turējome tokią iszkilmę, kokios niekas neatsimena Kalvarijoje. Ganytojas savo meilumu visus nudyvijo.

Linkiu Tamstai sveikatos ir visokių Dangaus geradējysczių.

Tikrai mylintis kuzinas
ir D. P. Geradējo tarnas
Kun. Daukantas, pamokslinįkas.

1852
Gegužēs 5 dieną
Kalvarijoje.

Laiszkas Jono Szekiero ir Povylo Buyveno pas Majorą.

Daggalingas Majore
Geradējau!

Trumpa pasimatymo valandēlē suteikē man daug linksmų atminimų. Turējau viltį dar pasikalbēti, bet ant mano nelaimēs atsitiko, kad negalējau pasimatyti. Naudodamasis isz palikto adreso, pasiryžau sziądien paraszyti kelis žodžius.

Isz įvairių priežasczių nusiminusiems nekencziamas lietus dar daugiaus daēdē ir kiekvienas mųs tautietis turējo kęsti tą nesmagumą. Neturēdamas jokio smagumo vasarą, il-

sintis po urēdiszkų užsiēmimų, varcziau lapus istorijos PribaT-tijos sodybų, bet czia man stokavo paaiszkinimų, o ypacz tų žinių, kokias bucziau galējęs dasižinoti nuo Tamistos, nes czia apie tai neturiu su kuom nē pakalbēti, ne tik ką dalįtis nuomonēmis. Pertai tankiai minējau nors trumpą, bet mielą pasznekką su Tamista. Apgailistauju, jog taip didis tolis mus skiria. Negaliu iszaiszkįt, ant kiek iszsilavinau žiniose, žinau tik, kad labai menkai. Dabar skaitau Rhesą ir nekuriuos kavalkēlius lietuviszkos kalbos, kuriuose atradau platesnę dirvą dēl pasikalbējimo apie tą kalbą.. Tarp kitų turiu gražų vertimą Poszkeviczi aus „Pargrįžimas Karpinsko isz Varszavos" ir isztrauką isz Ovidijaus, kuriuos Tamistai, kaipo mylētojui savo kalbos, pasirupįsiu atsiųsti, o po draug ir porą iszttarimų ant Burtinįkēs, jei neapsunkįsiu tuomi Tamistos knįgyno.

Naujienų dēl suteikimo neturiu jokių, nes viskas, kas pas mumis dar nauja, tai pas Jumis jau pasenę. Asz norēcziau ką nors girdēti isz sostapilēs naujienų ir dēlto gal Guodotinas Geradējas paraszys kelis žodžius. Prie sostapilēs naujienų prigulētų žinia, ką nutarē Senatos po perstatymui Kauno valdžios apie urēdus - man tai žingeidu, nes 15 Rugsējo p. m. padaviau praszymą Justicijos ministrui, ant kurio ikszioliai neturiu atsakymo, bet tuomi neiszdrįstu apsunkįti Tamistos, kadangi tas užims brangų laiką ir patrauks kasztus.

Tarp Panevēžio gyventojų yra Tamistos pažįstamas T. Povylas Buyvenas, kurs užims vietą sekretoriaus Tamistos pavaldinēj. Su juom tankiai susieiname ir pasikalbam apie pamarines vietas.

Užbaigdamas sziandieninę korespondenciją, atsiduodu prieteliszkai Tamstos malonei su didele guodone

1844 m. Dauggalingo Pono Geradējo
Spalių 30 d. žemiausias tarnas
Panevēžis. Jonas Szekier.

Neseniai gavau kelis pinįgus, kuriais padidinau mano rinkinį.

1. Julijos Augustos	nuo	9 m.	po	Kristui.
2. Aleksandro Severo	,,	222 ,,	,,	,,
3. Maximino Pijaus	,,	235 ,,	,,	,,
4. Gordijono	,,	238 ,,	,,	,,
5. Pilypo Arabo	,,	244 ,,	,,	,,

6. Sarino, kurio chronologijos dar nedasekiau.

Szviesiausias Majore
Geradējau!

Turbut dar nežinai, kad asz Panevēžij. P. Grenbergas nežinia dēlko manę taip greit perkēlē isz Telszių, kadangi (kaip pats girdējei) sakē: „Pasveikinu Jumis sekretorium Telsziuose”. Sztai Tamista, ar ne tiesa, jog pono malonē ant margo arklio joja. Ką daryti, reikia viską nukęsti ant svieto.

Susimildamas Majore Geradējau, neužmirszk apie Hryceviczians ir Sielickio popieras, kurias užsiženklinai Skuodij. Daneszkie man, ar raszē p. Jonas Jankeviczia apie reikalus su Bulgarais ir turēk savo malonioj globoj savo tikrą tarną

Povylą Buyveną.

Szis laiszkas rastas tarp laiszkų S. Daukanto, raszytas pas tulą Majorą, kurio pravardės nežinom. Red.

Laiszkas P. Skrzetuskienes pas S. Daukantą.

Dauggalis Geradējau!

Kad bucziau ir poetka, negalēcziau pasemti žodžių, kuriais galēcziau padēkavoti už tokį jo rupestingumą. Tegul Dievas Jums atlygįs. Nemislyk Tamista, jog dovanai triusei; Gegužio mēnesij, arba dar ankscziaus atsiųsiu užmokestį. Tik nelaimē, kad pacztas dar manę suvadžiojo, nes paszaukimas (pavestka) tik į 8 nedēlias daējo; pertai pasivēlinau, ir nežinau, ar siuncziamas praszymas daeis pas prokurorą priesz senatų nusprendimą. Matau, jog esiu nelaiminga ir apleista isz visų pusių. Vien tik Tamistos meldžiu pagelbos, darbas Tamistos nebus veltuo. Tai iszreikszdama ir atsiduodama po Tamistos globa, laikau sau už garbę pasiraszyti Dauggalio Pono Geradējo

14 – 9 – 1840 m. žemiausia tarnaitē

Melosaicie. Petronelē Skrzetuskienē.

Szis laiszkas matyt raszytas kokio rasztinįkēlio. Pasiraszymas P. Skrzetuskienės rodo ją buvus menkai mokįta ypata. Red.

Laiszkas F. Borkaucko pas S. Daukantą.

Dauggalis Pone

Geradējau!

P. Joną Soroko vos užspējau Palangoj, kadangi jis turējo važiuoti į Mintauję į kanceliariją, nes nežinia dēl kokios priežasties neteko vietos pas Palangos Policmeisterį. Budamas ant iszleistuvių, atsiminiau apie Tamistos rankrasztį, kurį sujieszkojęs įdavē man ir dabar asz jį turiu prie savęs ir noriu užklausti Dauggalio Pono Geradējo, kaip įsakysit, ar kam perduoti, ar per pasiuntinį atsiųsti Tamistai. Buk taip malonus, daneszk man, o asz viską iszpildysiu. Jonas Soroko neteko dēdēs, Garzdų klebono ir pirm poros mēnesių bro-

lio kunįgo taippat isz Garzdų.

Dabar atvażiavo isz Mintaujos dēl apskaitymo daigtų ir pasiēmimo prigulinczios jam dalies, bet paēmęs neapmokējo visų skolų. Dievas żįno, kas darosi su dabartine jaunuomene. Bet gana to. Neseniai buvau Alsēdžiuos pas Nominatą: biblijoteka jo labai puiki, nors nedamatau, bet rasczian ką paskaityti ir pasilinksmįti. Nominatas mandagus, geras, ir net perdaug priimantis. Visas Balandis pas mumis labai szaltas; ledo nors jau nematyti, bet tie szalti vējai puczia nuo jus. Isz Dievo malonēs dar mes iki szioliai sveiki ir linkim Dauggalingam Ponui Geradējui sveikatos; o gal jau pasveikįti kuomi Poną Geradēją, pasiliekant su didele guodone

Dauggalingo Pono Geradējo
żemiausiu tarnu
B. Fabijonas Borkauckas.

Gegužio 2 d.
Krētinga.

GIESME.

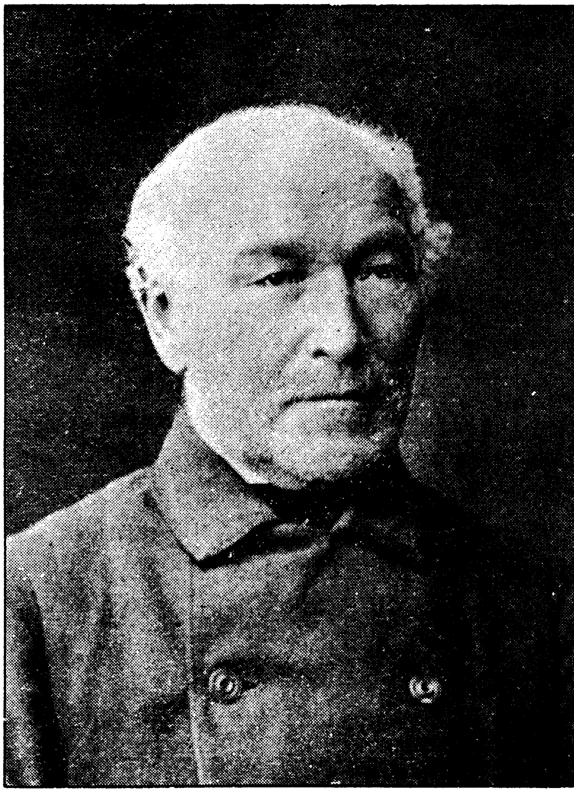
Sziltas alus ką padarē!
Prie malonēs mus privarē.
Dēlto żydų pikta viera,
Kad jų yra maża miera.
Dēlto tiesos nēra.

O Orelis midų laiko,
Kursai gērē, tai paklaiko.
Dēlto żydai pasigavo:
Tur arielką, alų savo.
Dēlto virszų gavo.

Uż szesztoką laszus ēmęs,
Ir ant stalo pasirēmęs.

Varpai zvanij' bažnyczioj,
O girtuokliams karczemoj.
Dēlto ne pirmoj.
Eik tu, latre, pijonyczia,
Perstok gerti, į bažnyczią.
Jei tu gerti nepaliausi.
Tai su žydu pekloj bliausi.
Ach, ant amžių kauksi!

Dovanok Tamista Geradējau, kad czia pridurių giesmę. Nemoku gerai žemaitiszkai raszyti, bet tą giesmę dar priesz trisdeszimts metų su kunįgu Grossu Datnavoj giedodavom. Buvau paskolinęs ją kitiems ir jau kaip tik atradau ir perraszian; dabar siunczių Tamistai, gal pertaisysi ir padēsi į rinkinį. Turiu dar vieną žemaitiszką, bet nežinau, ar galēsiu perraszyti, kurią, atsitikus progai, prisiųsiu, tiktai susimildamas dovanokie už mano prastumą.... Kun. Pabrēžos dadedu laiszkelį, kurs, lygiai kaip ir asz, guodoja ir gero velija Tamistai.

KUN. VAISZVILA.

Simanas Daukantas,

atgijusios lietuvystės idealas

———o———

Pernai 24 Lapkriczio sukako 25 metai nuo mirimo musų garsaus rasztinįko Simano Daukanto, kuris per visą savo gyvenimą be paliovos dirbo dėl gero Lietuvių. Gimė Daukantas Kivilių kaime, Telszių pav. 1793 m.; pradinę mokslinyczią lankė Kalvarijoje, o paskui nuvyko į Vilniaus universitetą, kur mokinosi istoriszkų mokslų. Pabaigęs mokslą Vilniuje, Daukantas važinėjo į užrubežį,atlankė Vokietiją, Angliją, ir Prancuziją, rinkdamas medegą dėl Lietuvos istorijos. Nuo 1825 iki 1835 m. buvo Rygoje urėdinįku prie kanceliarijos general-gubernatoriaus; potam apie 15 metų dirbo Petrapilyje prie lietuviszkos metrikos.

Palikęs Petrapilį, grįžo vėl į Lietuvą ir daug vargo perkentėjęs mirė 24 Lapkriczio 1864 m., Papilėje, Sziaulių pav., kur gyveno tuom tarpu pas draugą savo kun. Vaiszvilą. Jis per savo gyvenimą it vargo pelė be paliaubos trusėjo vienutiniai žemaitiszkai raszyti dėlei naudos vientauczių — sztai keli žodžiai isz pārаszo ant akmeninio paminklo, kurį kun. Vaiszvila pastatē ant Daukanto kapo.

Isz teisybės nelengva tiek padaryti, gyvenant taip vargingai, kaip gyveno Daukantas. Ne mažai reikėjo drąsos raszyti lietuviszkai, kada Lietuvoje viskas buvo lenkiszka. Mokįtinis Vilniaus universiteto, kur tuomet viskas buvo lenkiszka, kur studentai, daugiausiai lietuviszkos kilties,rupinosi apie užlaikymą lenkiszkos tautos, lenkiszko tėvyniszkumo,

jis karsztai mylējo Lietuvą ir jos prastus żmones, kurie vieni tik užlaikē savo senoviszką kalbą, savo rasztuose jis peikē bajorus už iszvirtimą į lenkus ir iszsiżadējimą lietuvystēs. Visi garsus to laiko raszytojai, vadįdami savę lietuviais, lenkiszkai raszē apie Lietuvą; Daukantas n'ējo jų keliais, pats iszrinko sunkų kelią, kuriuom ējo iki pabaigai gyvenimo. Surinkęs medegą dēl Lietuvos istorijos, paraszē ją lietuviszkai. Lietuviai tada buvo vieni tik nuvergti, tamsus praszcziokai, visa-gi apszviestesnē dalis draugijos buvo lenkiszka; pertai Daukantas dirbo daugiausiai dēl ukinįkų, raszē jiems pamokinimus apie ukę. Jeigu da sziądien, kada mųs żmonēs taisosi, kada skaitlius apszviestųjų lietuvių, norinczių dirbti dēl gero savo brolių,gana didelis, viens ar kits isz lietuvių abejoja, ar bus kas isz to darbo, ar ne? tai ką turējo mislįti Daukantas, dirbdamas dēl nuvergtų lietuvių ir kada tokių darbinįkų visoje Lietuvoje buvo 5—6 vyrai? Matyti, kad nelabai jam smagu buvo, kad jautē stoką darbinįkų, nebereikalo jis po kiekvienu veikalu kitaip pasiraszydavo, idant nors svetimtaucziai mislytų, kad ne keli, bet keliolika dirbo dēl naudos lietuvių. Bet stoka darbinįkų, vargingas padējimas ne sulaikē jo darbsztumą, ne atēmē norą dirbti,bet atbulai,tai da didino jo meilę tēvynēs, jos żmonių ir norą jiems tarnauti. Pamatą dēl pakēlimo taip karsztai mylimos Lietuvos Daukantas matē užlaikyme lietuviszkos kalbos ir platinime apszvietimo tarpu praszcziokų, kuriems ir paszventē visą savo gyvenimą. Užtai taip brangus mums Daukantas,užtai mes noriai jį minavojame, kad jis norējo ir geidē to, ko norime ir geidžiame mes sziądien eidami keliais, kuriuos su tokiu vargu jis pramynē. Eikime jo pēdomis,sekkime jo paveikslą, dirbkime taip, kaip

jis dirbo, ir mes be abejonēs datirsime tai, ko taip troszko Daukantas kelias deszimtis metų atgal, ko ir mes sziądien trokształne. Darbsztumas Daukanto tegul esti mums paveikslu, tegul kiekvienoje valandoje ragina mus dirbti tiek, kiek jis dirbo dēl gero savo tamsesniųjų brolių.

P. Dr. (*N 1 Varpo 1890 m*).

Isztrauka isz straipsnio ,,Atminimas apie Papilę", patilpusio N. 1 – 4 Varpo 1896 m.

Užkopęs ant virszaus ir atputavęs, asz tuojaus ēmiau dairytis į visas puses, kad suprasti kalno paveikslą. Pailgai apskritainis, jis staigiai isz rytų leidosi į upę, isz sziaurēs į augszcziaus paminētą lomą, o isz vakarų į placzią daubą. Tiktai isz pietų pusēs, kur su tuomi pilkalniu susidur augsztoki Ventos krasztai, nebutų buvę staigios pereigos, jaigu szitas jo krasztas nebutų supiltas ir tokiu budu paaugsztįtas ant 4 arba 5 sieksnių. Aczių tam pylimui, kalnas pasidarē neprieinamu isz visų pusių ir tuomi įgijo gilioje senovēje didelę kariszką vertę, ką patvirtina ir dabartyksztē ano pavardē ,,Pilē", vartojama po aplinkinius žmones. Antrapus sziaurinēje Lietuvoje ir Žemaitijoje užsilaikē lygsziol da daugybē kitų panaszių į szitą pilę pilkalnių, kaip antai Salduvēs kalnas apie Sziaulius, Raktuvēs kalnas Žagarēje, Luponių ir Domantų pilelēs, Girnikų kalnas, Kalnelio pilkalnis ir t. t. Kas juos supylē, nēra gerai žinoma, nors isz tulų istoriszkų padavimų galima spēti, kad tai patys lietuviai padarē dēl apgynimo savo kraszto nuo kryžiokų ir kitų plēszikų.

Bet ne dēl to vien, kad pamatyti dalelę savo sentēvių veikalo, asz lankiau szitą kalną. Buvo da kita priežastis! — Ant

jo virszaus isz vakarų pusēs, paskendęs augsztų placzių medžių pavienije, gulējo pailgas keturkampis akmuo, ant katro auksinēmis raidēmis spindējo padētas daug žymęs paraszas.

Kitoje vietoje paminētą paraszą czia iszleidžiame.

Ant to paraszo iszkalta ranka laikē žąsinę plunksną, it rengdamasi raszyt, o augszcziaus tos rankos rymoja auksinis kryželis.

Prasti netikēti tie žodžiai, kaip stabas, atmenu, manę isztiko. Skurdu darēsi vienkart ir graudu... Czia juk gulējo musų keliavedis ir mokįtojas, juk tai po tuomi akmeniu ilsējos jau mažne ketvirtį szimtmeczio žmogus, kuris supratęs savo gyvasties užduotę, su neapsakyta isztverme ir stropumu, blaszkoms į visas puses audros, yrēsi prie iszganymo salos ir stengēsi su savimi drauge savo vientauczius patraukti.. Ir kaip rukas, patraukē per mano vaidentuvę visi jo darbai ir gyvenimo iszlygos. Vargo pelē, vargo pelē! — Bet ne per veltą nuējo tavo triusas, ne be atgarsio pasiliko tavo szirdingi geismai! Kaip isz sunkaus miego, pažadįti tavo karsztu žodžiu, pradējo kilti lietuviai ir, nors retai kur ir isz leto, bet standžiai ēmēsi sekti tavo pēdomis....

Ir kaip tamsus debesiai, saulelei pakaitinus, nusidraiko į visas puses ir mažu pamažu nusiblaivo dangus, taip ir mano szirdije nyko skurdums ir graudums, o jo gilumoje pasirodē kits iszkilnus jausmus, ne labai tolymas nuo džiaugsmo. Buvo tai sąžinē, kad ir pas manę galējo gana rastis viek, idant pasekti ano paveikslui ir padētinors truputį savo gyvybēs vientaucziams ant naudos. O! kad toks jausmas vis tankiaus ir tankiaus pakiltu užkietējusioje szirdije ir, kaipo žvaigždelē paklydusiam marinįkui, gelbētų atrasti palaimos uostą....

Kaip prikaltas stovējau asz ten pas tą kapą. Žiurējau į jį, bet kasžinkur jis buvo isz po mano akių pradingęs. Tik szirdis stipriaus ir tankiaus plastavo krutinēje ir kvapas pilniaus ir liuosiaus pripildē jos vidų.... Toli, toli kasžinkur skrajojo tada mano mislis. — Visoki gyvenimo prajovai, sutikti kamenors Lietuvoje, talpinosi paeiliui mano ùumenise ir asz, rodēsi, pažinau visas anų iszgales, o drauge su tuomi supratau žmonių kanczias ir pamacziau, kokiu budu anas galima buvo palengvįti. Prigulējo tiktai man pacziam iszsižadēti tulų žmogiszkų trukumų ir, sutraukus galutinai visus raiszczius, kuriuose laikē manę apipainioję visoki prietarai, pradēti kitoniszkai gyventi. Lengva, rodēs man, buvo tai padaryti! Ir ragydams manę, paslaptas balsas tarē taippat man: padaryk tai! padaryk!....

Ir akmuo vēl pasirodē mano akyse ir asz atsikurtējau, kur ēsąs. Jutau, kad ne laikas man buvo atsiduoti savo mislims; bet gailu buvo anas pamest: taip gerai ir džiugu buvo man su anomis! — Užtai ir kilo manyje vaidas tarp sąžinēs dabarnykszczio padējimo ir noro atgal į mislis paskęsti. Ir kaip buk geisdams, kad sziame paskutiniame pasiliktų virszus, asz nusigręžiau nuo akmens ir dulinau iszlengvo szalin į prieszingą kapų szalį, bet priējęs prie kraszto, pakēliau akis, idant pažvelgti į kitą upēs pusę. Ten po kairei ant gelsvo skardaus kraszto stovējo bažnyczia su dviem raudonom bonēm ir baltais langų ir durų staktais, kurie jau permier atsimuszē nuo raudonų plytinių jos sienų. Labjaus į deszinę už sietuvos žaliavo tankus sodnas, o toliaus nebeapmatomai iszsisklaidę, kupsojo mediniai miestelio nameliai. Gražu, bet liudna man buvo ant jų vaizdų žiurēti. Juk tai jie

galutinai isznaikino tą laimēs jausmą, katruomi manę buvo apžiebęs ans keturkampis akmuo, ir privertē vēl prisiriszti prie žemēs....

Uola N-ije 4 Varpo 1890 m.

---

28 dieną Spalių m. sukako 100 metų nuo gimimo mųs tautieczio, Simano Daukanto. Nedaug priskaitytume vyrų, padējusių tiek truso ant naudos savo tautos, kiek tas żmogus per savo sunkų gyvenimą; vienok jo vardas tarp Lietuvių vos težinomas. Daugumas gal nē negirdējo, ką a. a. Daukantas gero padaręs, kiti vēl nenori pripažįti ar nemoka permainyti visos svarbos jo truso, jo darbų. Sziuo tarpu asz norēcziau priminti ypacz vieną, svarbiausią, pagal mano iszmanymą, jo nuopelną.

Tiktai atsižvelgkime į Lietuvių praeitį.

Iszdygus isz girių tankumynų ir balų plotų (!) Lietuva, kaip koks meteoras, užszvito ant Europos horizonto, padovanojo istorijai keletą puikių lapų garsių atsitikimų, kelioliką vardų ypatingai garsių vyrų....ir vēl, kaip meteoras, užgeso. Tie, kurie sutvērē politiszką Lietuvos galybę, nesuspējo padēti tvirtų pamatų tautos kulturai, o tie, kuriems paskui teko buti valdovais ir vadovais Lietuvių, nesusiprato apie tai pasirupįti, patys pasidavē įtekmei svetimos civilizacijos, priēmē svetimą kalbą, o lietuviszką paliko sodiecziams. Prisisavinimas svetimos kalbos ir kulturos prasidējo augsztesniamjame Lietuvių luome, matyt, nuo-pat susipažinimo su kaimynais ir paskutinai įvyko susivienijus Lietuvai su Lenkija. Lenkiszka kalba, įsikurus isz pradžių tarp augsztesniųjų valdovų, tapo palengva kalba visų, kurie laikē savę per

augsztesnius už sodieczius. Ilgainių svetima kalba taip įsiviesztpatavo tarp „augsztesniųjų“ luomų Lietuvos gyventojų, kad daugumas, vadįdami savę Lietuviais ir kalbēdami svetimai, paliovē jautę visą neiszmintingumą tokio pasielgimo, o tuli, ypacz kurie buvo naujai iszmainę savo tēvų kalbą į svetimą — kaip tai dažnai esti — nesidrovējo kerszyti pasilikusiemsiems prie savosios už savo paczių pasielgimą. Inteligentai savo spēkas aukavo svetimiems idealams, muzų numylētiejie — svetimai literaturai, dailai ir tt. Vos kelintas Lietuvis, atsiminęs, bandē raszyti knįgas „žmonēms“.

Aeziu visiems, kurie kada nors paraszē kokią naudingą knįgutę mųs sodiecziams, ar sziaip jiems ką gero padarē. Jų darbo nieks negal papeikti, kaip nepeikia szelpianczio duonos kąsniu ar kokiu skaruliu alkaną, apiplyszusį pavargēlį. Bet ar to gana? Ar gana padarome, iszneszdami pavargēliui duonos kąsnį, ar-gi tiktai to jam tetruksta? Ir pasisotinęs tuo tarpu, ir apsidengęs, jis vēl palieka pavargēliu: jam truksta pilnų gyventojo tiesų, jam truksta žmogaus vardo, kurių jis gal suvis ne per savo kaltę nustojo. Szito mes jam negrąžiname nē skaruliu, nē duonos kąsniu, nē szirdingu žodžiu, — jeigu szirdingumo mums netruksta. Lietuvių tauta per amžių eilę tapo pavargēle tarp kitų tautų ir seniai pripažįta už pavargēlę dagi paczių savo inteligentų. Gerai, žinoma, kad kelintas nekreipia nuo jos savo veido, isznesza duonos kąsnelį ir nors retkarcziais isztaria meilingą žodelį; bet to negana: reikia pripažįti Lietuviams t a u t o s v a r d ą.

A. a. Daukantas kaip galēdamas, daug daugiau už kitus „szelpdamas“ Lietuvius, sykiu atvirai, drąsiai, ne tiktai žodžiu, bet ir darbu pripažino jiems tautos vardą: greta su knį-

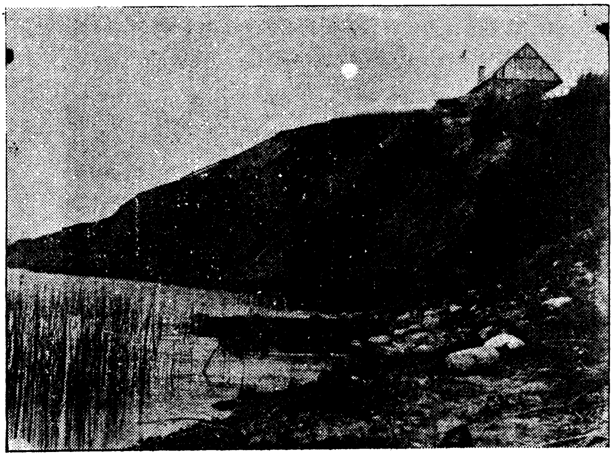
gutēmis dēl sodieczių jis paraszē lietuviszkai ir moksliszka traktatą — garsųjį „Budą," paraszē Lietuvos istoriją, iszguldē lietuviszkai lotyniszką gramatiką — taigi žiurējo ant Lietuvių, kaip ant tautos, kurios literaturai pritinka ne tiktai „pamokinimai žmonēms," bet ir visoki kitoki rasztai, kokiais gērisi savo literaturose kitos tautos. S u g r ą ž į t i L i e t u v i a m s t a u t o s v a r d ą — t a i b u v o D a u k a n t o i d e a l a s, kuriam jis tarnavo per visą savo pilną vargo ir sunkaus darbo gyvenimą. Szių dienų „litvomanai" eina taku, Daukanto pramintu, taku, kuris vienok per kelias deszimtis metų niekeno nelankomas, suspējo diktai žolēms apželti. Jeigu atsiminsime, kad ir sziądien da ne kiekvienas drįsta įstoti į minētąjį taką, tai lengva bus suprasti, kiek reikējo drąsos, dvasiszkų spēkų, meilēs savo tautos tam takui iszvesti pirm 50 metų!....

Ilsēkis ramiai, narsus kareivi, amžinu atilsiu. Tavo pramintas takas atrastas; juo eina nedidelis, bet tvirtos dvasios tautieczių burelis; tavo galinga dvasia stiprina juos jų kelionēje.

P. A. įžengtiniame straipsnije № 11 Varpo 1893 m.

---

28 d. Spalių mēnesio szių 1893 metų sukaks lygiai szimtas metų nuo gimimo garbingojo Lietuvos vyro, Simano Daukanto. Czionai netalpįsime isztisos biografijos to brangaus musų patrijoto ir mokslinįko, nēsa ji jau buvo „Auszroje", priminsime tiktai, kad didumas S. Daukanto rasztų sziandien guli Kiviliuose pas D-rą Kaunackį, velionio rasztinįko giminietį. Mes girdējome, kad p. Kaunackis yra labai meilingas žmogus ir norincziuosius tuos rankraszczius apveizēti mielai

GARSUS PAPILES KALNAS.

TRISZKIAI (nuo sziaur-vakarių).

pas savę priima. Taigi prie tos progos szimtmetinio Daukanto gimimo jubilējaus reiktų nors vardus jo rasztų paminēti, kadangi atspaudinimas tur but dar neveik įvyks. „Budas senovēs Lietuvių“ jisai pats atspaudino, o dabar „Vienybēs Lietuvnįkų“ redakcija vēlei isznaujo tą veikalą atspaudino. Ta pati redakcija buvo pradējusi aną metą spaudinti ir istoriją, ale kas-żin delko vēl tulą laiką buvo apstojus, o dabar vēl pradējo. Pats Daukantas atspaudino dar daugiau savo smulkesnių rasztų, ale vienok didumas vis pasiliko rankraszcziuose, nespaudįta. Sziandien jau atsiranda ir pavienių Lietuvių ir draugysczių, kurios malonētų padidįti lietuviszką literaturą, ir spaudina menkos vertēs rasztelius arba prastus vertimus isz svetimų kalbų; o nieks nepasirupina įgyti kelintą S. Daukanto rankrasztį ir jį svietui apreikszti. Tegul-gi szitas musų patēmyjimas neaueina perniek, tegul anie rupintojai atsimena Daukanto rasztus, kada norēs Lietuvai ar „naujiems metams“ arba ir szeip be jokios priekabēs ką padovanoti.

O ypatingai norējome czionai ant to nurodyti, kad szis szimtmetinis jubilējus gimimo dienos S. Daukanto pridera mums atszvęsti su ypatinga iszkilmybe ir pagarba. Atmintis to vyro turi mums buti ypatingai szventa ir garbinga. Nuo to karżygio ir „muczelnįko“ dvasios mes galime daug pasimokįti, nēsa tai yra paveikslas visiszko pasiszventimo tēvynei. Mes sziądien rasi kelintas prideranczīai nē nepermanome galingos to didvyrio dvasios, kuri ragino ir vertē jį dirbti ant naudos tēvynei be atvangos, be perstagio, be użmokesczio, be kokios matomos naudos ir be kitų sziek ar tiek egoistiszkų motyvų.

Mes sziądien dirbame sutartyje vieus su kitu, viens kitą padrąsindami, paragįdami; mes sziandien jau turime keletą laikraszczių, kame musų darbai patilpę gali mums atgabenti tulą doriszką atlyginimą; o ir tai mes kelintas atszalame ir aptingstame; o Daukantas dirbo beveik vienui viens ir matē, jog jo rasztai pasiliks neatspaudįti jam gyvam bēsant, darbuose turējo trukdinimų ir gaiszinimų, o vienok neliovē dirbęs lyg amžio galui ir varguose numirē, nors pagal savo mokslą pas to laiko Rusijos valdžią butų galējęs turtu ir garbe pasidžiaugti.... Taigi pasirupįkime tą 28 d. Spalių priderancziai paminēti tą Lietuvos milžiną ir pasirupįkime įsigilint į jo dvasią; pasisemkime isz tos versmēs stropumo, kantrybēs, vilties, o ypacz meilēs Lietuvos, kad galētumēm ir mes atrasti nusiraminimą ir džiaugsmą dirbti ant naudos ateisiancziems kartoms....

„Varpo" No 8–1893 m.

S. Daukanto gyvenimas ir rasztai. Isz Varpo No 11 - 1893 m.

Apie Simaną Daukantą, garbingą musų tautietį, bus girdēję jau gangreit visi apszviestesniejie Lietuviai, tik gaila, kad nekas dar težino, bent niekas dar neapskelbē isztisos jo biografijos, reikalingos istorijai jo paties rasztų ir jo laiko literaturos. Keistas, beveik nesuprantamas daigtas! Nuo Daukanto mirties praējo ne daugiaus, kaip 29 metai, laikas visiszkai neilgas, o mes, jo numylēti tautiecziai, negalime nē tikrai žinoti, ką paraszęs ir kaip gyvenęs visų garbinamas ra-

szytojas! Kaip maža mes žinome apie Simaną D., galima suprasti jau isz to, jog taip drąsus autorius „Lietuv. rasztų ir rasztinįkų (Tilžėje, 1890 m.)" jam ir apsprendimui jo darbų tegalējo paskirti tiktai penktą dalį tos vietos, kurią davē A. J. Viszteliauckui, mažai mums žinomam, neseniai mirusiam musų raszytojēliui.

Jei neklystu, tad raszant apie D-o gyvenimą, reikia sziuo tarpu pasikakinti tuo, ką randame p. Ed. Volterio straipsnyje, atspaudytame 15-oj knįgutēje „Mitteilungen der Lit. litter. Gesellschaft. Heidelberg. 1890" Nedaug nē tenai terandame, bet ką randame, tai gangreit visuomet buti daigtai, ko negalima pasakyti apie kitur randamas isz D-o gyvenimo žinias. Szįmet, kiek girdēt, medegos D-o bijografijai esą surinkta daugiaus; esąs spaudįtas antru kartu jo „Budas", iszeinąs „Pasakojimas apie veikalus Lietuvių tautos", tokiu budu raszydami apie szito vyro darbus ir nuopelnas, rasi neilgai trukę galēsime jau drąsiaus kalbēti. Tuom tarpu sunku naudotis szitam tikslui ir isz kitų jo darbų, nes jie reta rasti ir nelengva gaut pasiskaityti. Visos szitos priežastys, apsunkįdamos ir mano szios dienos darbą, sziek tiek paaiszkina ir jo kliaudes, ypacziai nelygumą ir nepilnumą žinių. Raszydams remsiuosiu daugiausia ant minēto p. Volterio straipsnio, ant praneszimų tyrinējusio D-o gyvenimą p. D. Silvestraiczio ir pagaliop ant kelių žinių, kurias gavau nuo žmogaus, panorējusio pasilikti nežinomu.

Simanas Daukantas gimē 28 dieną Spalių mēnesio Kalvių sodžiuje, Linkimų parapijoje, Telszių paviete. Jo tēvas Jurgis Daukantas, karaliszkas sodietis, buvo medsargis arba, kaip

Žemaicziai sako, medininkas. Tēvas buvo žmogus neturtingas, nekiek teiszsigalįs. Todēl Simanas rasi ir visiszkai butų likęs prie tēvo, be kokio mokslo, kad nebutų radęs gero żmogaus, kurs matydamas vaiko mintrumą suszelpē jį pinįgais ir tokiu budu palengvino kelią prie szviesos. Tas żmogus buvo Daukantų gimimietis, Truikinų (Aleksandrijos) altorista, kun. Sim. Lopacinskis. Taigi per szito labdario prieżastį ir gerą szirdį musų Simanas galējo pradēt ir savo ilgą mokslą. Ar sziaip, ar taip, tik paaugęs jis ējo mokslus tam tikroj mokykloje, Žemaiczių Kalvarijoje. Szitam miestelije, prie Dominykonų kliosztoriaus, buvo nuo 1803 metų keturkliasē „pavieto mokykla" su szeszių metų kursu.*) Kada įstojo mokyklon D-as, tuotarpu sunku pasakyti, žinoma tik tiek, kad pavasarį 1814 metų jis buvo jau ketvirtoj kliasoje tarp geriausių jos mokįtinių. Tuomet, t. y. 1814 m. jisai tur but baigē czia ir mokslą, bent surasze mokįtinių 1815-tų ir rudens 1814 metų Simano D-o jau nebebuvo tenai. Tokiu budu galima manyti, jog D-as toje mokykloje buvo maż daug nuo 1808 metų. Tarp mokįtojų itin geras buvęs mokįtojas istorijos, geras pamokslinįkas kun. Jok. Falkovskis. Szis kunįgas savo mokslu turbut nemażą darē įspaudą ant jauno, mintraus Simano, kurį, kaip żinoma, paskui traukte traukē istoriszki tyrinējimai.

---

*) Szi mokykla buvo po prieżiura Vilniaus Universiteto, ir pabaigę ją mokįtiniai buvo priimami universitetan, kaip ir isz kitų szeszkliasių to laiko mokyklų: 1818 m. ji buvo paskaityta į szeszias dalis ir pagaliop 1825 m. pripažinta už tikrą gimnaziją. Po 1831 m. pradėta iszguldyt viskas rusiszkai, o 1836 m. visiszkai uždaryta (Žem. Vysk., II. pp. 56, 57 58).

Dabar, pabaigęs Kalvarijos mokyklą, D-s rengēsi važiuot universitetan. Turbut tuom laiku jis ir prisiraszē prie bajorų stovio, nes, kaip žinoma, tuomet buvo pats baudžiavų laikas, kada į augsztus mokslus priimdavo tiktai bajorus. Beveik nieko neturēdamas jis vyko pēkszczias Vilniun ir įstojo universitetan. Kaip jis tenai gyveno ir mokēsi, mes tuotarpu nežinome, nors labai malonu butų patirti, nes tuomet studentavo Vilniuje tarp kitų garsingas Ad. Mickeviczius ir buvo tarp studentų kelios labai simpatiszkos kuopelēs; žinome tik tiek, kad baigęs Vilniaus universitetą, jis nukako Dorpatan ir įgijo tenai laipsnį magistro filozofijos. Bejieszkodamas mokslo ir medegos musų istorijai, jis aplankē Vokietiją, Prancuziją ir Angliją. Pagaliop 1825 metuose Daukantas, 28 metų vyras, apsigyveno Rygoje, kur mokēdams kelias kalbas buvo gavęs vietą vertējo kalbų ir kanceliarijos valdinįko prie vietinio general-gubernatoriaus. Tenai tarp kitų savo darbų, jisai rinko senovēs žinias apie Rygos miestą; rankrasztis su tuom rinkimu ir dabar tebēr pas jo giminietį D-rą Kaunackį (Kiviliai, Skuodos par., Tolszių pav.).

1834 metuose D-as persikēlē Peterburgan., kur tarnavo per senato rasztinįką, dirbdamas trecziam departamente, — tam skyriuj, kur sudēta taip vadinamoji Lietuviszka Metrika. Peterburge Daukantas gyveno apie 16 metų. Gangreit visa, ką jis yra mums gero padaręs, mes turime nuo szito laiko: czia jisai surinko neiszpasakytą daugybę visokių szaltinių Lietuvos istorijai, czia jis raszē lietuviszkas knįgas, kurias ir spaudē Peterburge, pasislēpdams po įvairiais pseudonimais, kaip antai: Myle, Žeimys, Szauklys, Laukys ir t. t.

Peterburge D-as susipažino su jaunu, bet jau karsztu Lietuvos darbinįku, kun. M. Volonczausku (1801 – 1875), kurs nuo 1840 m. buvo profesorium prie Dvasiszkos Akademijos. Toji pažintis, toksai gyvenimas kruvoje, juo skatino ir vieną ir kitą prie darbo. Bet neilgai juodu tenai gyveno: 1845 m. kun. M. Volonczauskas persikēlē į Žemaiczius, kur apēmē vietą rektoriaus Varnių seminarijos ir paskiaus 1850m. tapo Žemaiczių vyskupu. Dabar įgijęs taip augsztą valdžią ir norēdams visas savo spēkas apversti ant tautos gero, darbsztus vyskupas parsikvietē į Lietuvą ir savo mokslingą tautietį. Tokiu budu S. D-as, klaidžiojęs apie 30 m. po svetimas szalis, pargrįžo vēl į savo numylētus Žemaiczius, idant galētų iszvien dirbti su tokiu pat karsztu Žemaicziu. Žodžiu sakant, dabar buvo užmanytas didelis darbas — leisti į žmones naudingas ir populiariszkas knįgas ir tokiu keliu platįti Lietuvoje apszvietimą žmonių.

Bet czionai, Varniuose, Žemaiczių vyskupo buste, tarp dviejų apszviestojų tautos tuojau pakilo nesutikimai, ginczai, barnys. Apie szitas barnis autorius „Lietuv. rasztų ir rasztinįkų“ taip sako (pp. 34—35): „1850 m. Volonczauskis, Žemaitijos vyskupu likęs, pakvietē Daukantą vykti pas savę į Varnius, dēl smagesnio darbsztumo ant lietuvystēs lauko, žadēdamas Daukantui mokēti algos 200 rublių ant metų už jo triusą dēl tēvynēs, o taipgi atspaudyti jo Istoriją Lietuvos. Bet veikiai Varniuose vyskupas Daukantą apsunkino bergždiniais darbais: skaitymu apakusiam kunįgui Kodainiui kasdien po 3 adynas, raszymu lenkiszkai - žemaitiszko žodyno, perraszymu lenkiszkai – prancuziszko žodyno ir t. t. Daukantas patį Vol—ską iszmokino czion vokiszkos kalbos, teip

kad tas galējo, Kurszą lankydamas, susisznekēti su katalikais Vokiecziais. Neilgai trukus vyskupas algą sumažino Daukantui iki 150 rublių. Nesutikimas tarp abiejų prasidējo ir perējo teip toli, kad vyskupas nedavē nei arklių nuvažiuoti pas gydytoją sergancziam Daukantui. Po penkerių metų buvimo Varniuose D—as pēsczias ir sargalingas traukē į Svirlaukį, jieszkodamas prieglaudos pas Petrą Smuglevyczių, o isz-czia po kelių metų jis persikēlē pas savo draugą kun. Ign. Vaiszvilą į Papilę, Sziaulių pav. Czion barnis tarp Daukanto ir Volonczausko, kuri jau buvo prigesusi, vēl įsiliepsnojo ir Daukantas per gromatas vyskupui iszmētinējo, kad per jį visiszkai jisai esąs nuplikęs ir savo istorijos neatspaudinęs.'' Szitų žinių man pacziam neteko peržiurēti pagal artymesnius szaltinius, bet kad jose yra szie-tiek teisybēs, apie tat vargu galima abejoti, bent tikrai žinoma, kad patsai D—as nepasigirdavo savo garbingo tautieczio žmoniszkumu, kaip ir tai, kad vysk. V—s kur galēdamas taip-pat atsiliepdavo negeriausiai apie savo darbininką, Daukantą. Visi ginczai baigēsi, kaip pasakyta, tuom, jog D—s, iszbuvęs penkerius metus, apleido Varnių miestelį ir paskutinius savo amžiaus metus perleido Papilēje pas savo bicziulį kun. Ign. Vaiszvilą, kurs ir szendien tebegyvena Ubiszkiuose, Sziaulių paviete (arti Telszių). Daukantas mirē 24 d. Lapkr. mēn. 1864m. Praējus 20 metų nuo jo mirties, tas pats Vaiszvila pastatē jam Papilēje ir paminklēlį, su tokiu paraszu: „Atevi! miniek sav, jog czionaj palajdotąs Szymonas Davkontas pirmas isz tarp mokitų virų raszitojas senoves vejkalų Lietuvos, Žemajtijos ir kitų naudingų knigelų. Jis per savą givenimą it vargo pelle, be palaubos trusieje vienutinej žemajtiszkaj ra-

sziti delej naudos vientautių. Gimē 1793m. Spalinio 28 d. Mirē 1864m. Lapkriczio 24 d. Isztark: Vieszpatie! duok jam atilsį amżiną. Palajdois ant Jo kapa isteigiau su antraszu użristi ta akmina Papiles Kleb. Vaiszvilla." Paraszas, kaip matome, primena bent savo pradżia, parasząą trims szimtams Spartieczių, kurie dēl tēvynēs paguldę kitą-kart savo galvas. Kn. Vaiszvila, sulygindamas Daukantą su Leonido kariumene, norējo pasakyti, jog velionis padējęs visas savo spēkas, paskyręs visą savo amżį, kad tik apszviestų savo tēvynę ir tokiu keliu nors mażumą palengvįtų jai kelią prie laisvēs ir geresnēs ateities. P. Volteris, paminēdams apie szitą menką paminklēlį, taip priduria virszuj' minētam straipsnije: gaila, kad apszviestesniems Lietuvnįkams lygszioliai tebeużginta pastatyti Daukantui kitas, tvirtesnis paminklas, iszleidżiant dar nespaudįtą jo Lietuvos istoriją ir naujai atspaudżiant dabar suretējusias populiariszkas jo knįgutes." Tokiu pasielgimu, żinoma, pastatytume ne tiktai mirusiam raszytojui paminklą, bet dar padarytume daug naudos savo ir D—o tautiecziams.

Tiek tegalima tuotarpu pasakyti apie S. D-o gyvenimą. Patsai velionis, bent kiek matyt isz jo laiszkelio, raszyto 1 d. Balandżio mēn. 1857 m. isz Kurszo (Neu-Bergfried, netoli Mintaujos, kur jis kokį laiką gyveno), nenorējo, kad apie jo gyvenimą paplistų żinios ir szioks-toks garsmas. Vienam savo bicziuliui, papraszıusiam atsiųsti surašzą jo sustatytų knįgų ir autobijografiją, jisai, iszskaitęs savo raszytus darbus, taip sako: „tik susimildamas pasirupįk, kad apie tat nebutų spausta nē vienam laikrasztyje. Manę didei nustebino Tavo reikalavimas bijografijos ir suraszo darbų, lyg pats jų nežino-

tum. Tik meldžiamas niekam nepraneszk apie juos, tegul patys jieszko, kad nor ką žinoti, nenorēcziau, kad imtų jau suraszytas žinias ir girtųsi jomis laikraszcziuose." Ir toks musų raszytojaus kuklumas turējo apsunkyti darbą jo bijografams. Nebežinodams tuotarpu daugiaus reikalingų mums isz S. D-o gyvenimo faktų, asz czionai paduodu dar jo paties iszskirstymą savo palaikų, nes tie faktai, apie kuriuos kalbama tam testamente, man rodos, galēs nors kiek paaiszkįti jo gyvenimą ir darbus.*)

S. D—as iszbuvo visą amžį nevedęs.

S. D—as buvo itin gerai apszviestas vyras, puikus žinovas istorijos, pasižino ir susiraszinēdavo su garsingiausiais savo laiko bicziuliais ir tyrējais jo tautos, su Pabrieža, Kazim. Moigiu, Karaliaucziaus profes. Voigt ir daugeliu kitų. Visą savo amžį jisai rinko knįgas ir sziaip medegą Lietuvos istorijai. Visa toji biblioteka, — ją tebeturi Daukanto sesers sunaitis, minētas dr. Kaunackis, — galētų but, sako p. Volteris, pamatu nacijonaliszko Lietuvos muzejaus. Jo raukraszcziuose yra iszraszos isz Peterburgo Lietuv. Metrikos, isztraukos isz manuskriptų grafo Platerio (Fragmenta historica ex bibliotheca illustris com. Georgii Plater, Marsch. Rosseinensis) ir neiszpasakyta daugybē kopijų ir sziaip jau visokių dokumentų, reikalingų raszytojui Lietuvos istorijos.

Prie jo rasztų visiszkai ar tik maž-daug apdirbtų priguli — I. istoriszki:

1. Pasakojimas apej Wejkalus Lietuvių tautos senowe, kuri trumpaj apraszia Simons Daukantas, Rasztinikas

*) Iszleidžiame vertimą testamento, kurs sykiu su originalu patilpo kitoje vietoje, psl. 18 - 21. Red.

Pilozopijos Mogistras. **A n t r a** dalis, Meuuse 1850 (Volt.). P. Silvestraiczio suraszuose szito **r a n k r a s z c z i o** ar tik **p i r m o s** jo dalies autorium pavadįtas Jonas Ejnaras (D-to pseudoninas), kurs pradžioje savo darbo pridėjęs savo motto: „non est generosorum hominum res alienas quaerere et pati suas per ignaviam amitti (geriems žmonėms nepridera tyrinėt kitų dalykai, apleidus savo senovę)".

2. Dar pirmiaus D-s paraszė panaszų į anksczinus minėtąjį didelį istoriszką darbą su antraszu: „**I s t o r i j e Ž e m a y t i s z k k a**", 551 puslapis, in did. 8° (Volt.).

3. **B u d ą s e n o w ę s—L i e t u w i ų** Kalnienų ir Žemajtių iszraszę pagal senowęs Rasztų Jokybs Laukys. Petropilie, spaudinie pas C. Hintze, 1845. Rankrasztis turi tokį motto: „Patrum instituta non temere deserenda. S. Basilius 42 (be priežasties nereikia pamesti tėvų budo).

4. **J u s t i n i H i s t o r i a r u m** vertalas. Virszuj minėtam laiszke, raszytame 1857 m., apie szį darbą D-s raszo, kad vargu suspėsęs jį atspaudįti, nes einąs jau senyn.... (rankrasztis).

II. Kitos D—o knįgos filologiszko turinio:

5. **P r a s m ą L o t i n ų k a l b o s** paraszę K. W. Myle. Petrapilie. Ispausta pas K. Hintze 1837.

6. **P a s a k a s P h e d r o** iszguldę isz lotyniszkos kalbos į žamajtiszką Motiejus Szauklys, o apskelbę Ksaweras Kanapackis. Petropilie. Isspaustas pas E. Pratza, 1846.

7. **D a j n e s Ž i a m a i t i ų**, pagal žodių daininikų iszraszitas. Pirmasis pedelis. Petropilie. Spaudinie C. Kray, XVI, 8° Knįgutės paskyrimas: „Dedie a son Excellence Madame la Marechale Thecle de Gadon, nee de Szukszta."

8. Surinkimas lietuviszkų **p r i e ž o d ž i ų**. Rankrasztis be antraszo.

9. a) Lietuviszkas **ž o d y n a s n u o A** sulyg G (gvildus), su lotyniszkais paaiszkinimas tulų žodžių; b) lenkiszkas **ž o d y n a s**, su iszvertimu maž-daug pusės žodžių į lietuviszką kalbą, trys tomai (A—M, N—P, R—Z). Rankraszcziai.

10. A b e c i e l a Lijtuwių — Kalnienų irŽamajtių kalbos, torinti sawiep: Maldas, tikibos istatimus, dorybės pamokslus, mistrenturą, pasakas, patartes, senosės ir naujosės Gudų rodbalses arba litaras, su parodimo lykiaus arba skaitliaus Ukiszkų, Rimiszkų ir godiszkų ženklų. Petropilie. Ispausta pas K. Krajų 1842, 12° 80 psl.

11. Pagal minėtą jo laiszką buvęs1857 m. paraszytas naujas Elementorius; D—s ketino siųsti jį Balandžio mėnesį 1857 m. cenzuron.

12. G i v a t a s d i d i u j ų k a r w a i d ų s e n o w ė s suraszę lotiniszkay K o r n e l i u s N e p o s. Iszguldę isz lotiniszkos i lietuviszką kalbą jaunuomenės naudon J. Dewinakis, o apskelbę Ksaweras Kanapackis. Petropilie. Spaudinie pas C. Hintze. 1846.

III. Knįgutės su naudingais skaitymais žmonėms:

13. P a r o d i m a s k a j p a p i n i u s a u g i n t i pagal naujujų pritirimų, kurius apskelbę teutoniszkay B. A. Grunards, o iszgoldę i Žiamajtių kalbą Jonas Ragaunis. Petropilie. 1847.

14. T a b o k ų a u g i n i m a s. Pamokimas ape auginimą tabokų, kori iszraszę gudiszkaj D. Strukow, o iszgoldę į Žiamajtių kalbą Jonas Girdenis. Petropilie. Ispaustas pas K. Krajų. 1847, in 8°, psl. 76.

15. P a m o k s l ą a p e j s o d n u s arba daiginius wajsingų medių (J. H. Zigra), iszgoldę isz Teutonų kalbos i Žiamaitių Antons Ž e i m i s. Petropilie 1849.

16. P a m o k i m ą, k a i p r i n k t i m e d i n e s s i e k l a s, pargoldę isz Gudų kalbos i Žiamajtių kalbą Jonas Purwys. Petropilie 1849.

17. U g n ę s k n i n g e l ę arba trumpą pamokslą, kas wertaj daryti pulas pirm ugnęs ugnej pasidarius.... Iszraszę Jonas Wangys ir apskelbę m. 1802, o dabar antrą atwejį apskelbę Antonas Wajnejkis. Petropilie. 1849.

18. N a d i n g a B i t t i ų K n y g e l e.... etc. par G. D. Settegast. Petropilie. 1848.

18. Siejamoses paszaro-žoles. Minėtam laiszke apie szitą knįgutę D—as atsiszaukia: „Zawadzki's ją subiaurino, nes iszleisdė be paveikslų, todėl nekam ji verta."

20. Knigele apej žinias draugystes nusituriejima arba pamokinimas kaip rejk girtibe pamesti etc...: par kuniga Simforiona Mieleszką. Petropilie, pas K. Mejer, 36 psl. 1846.

P. Ed. Volteris priskaito minėtam straipsnije szitą knygutę prie D—to darbų.

21. Palangos Petris. Minėtam laiszkelije apie ją taip sako D—s: „yra tat apysakėlė pagal Robinzoną, leista cenzuros, szį-met bus atspausdyta.“ Kur ji dabar yra?

22. Pamokslas kaip gires kirsti, sieti ir dijkti diel Alwino Ukininko paraszia Antanas Dugys, metuse 1854, in folio 43 labai. Rankrasztis pas d-rą Kaunackį (Silv.).

23. Instrukcija girininkams, in folio 104 lapai. Rankrasztis pas drą Kaunackį (Silv.).

24. Gaspadorius. Tikras antraszas man nežinomas. Apie szitą rankrasztį D—s taip raszė 1857 m.: yra tat vertalas isz lenkiszkos kalbos, paskiriamas nedideliems dubininkams; pirmoj dalyje kalbama apie iszdirbimą žemės, antroj apie auginimą arklių, galvijų, avių ir kaip gydyt jų ligos, trecziој kalbana apie sodus, bites ir apinius.“ Ar da yra kur tas rankrasztis ar toji knįgutė?

25. Rubinatio Peluzęs giwenimas, iszguldītas isz Teutonų kalbos i Žiamaitių pagal 12-to ispaudimo Joch Heinr. Campe (Volt.).

26. Kajminęs Saugtęs arba Policijos istatimas, diel skarbo walstionių, saulielidiniosi gubernijosi arba sritiesi. 12 lapų in folio, rankrasztis nepilnas (Silv.).

IV. Dvasiszko turinio knįgos:

27. Prie virszuj’ minėtų knįgų ir rankraszczių turi but dar priskaitomos: „Epitome historiae sacrae auctore Ç. F. Lhomond in Universitate Parisiensi professore emerito (su lietuviszku žodynėliu pagal laiszką 1857 m).“ Kas turi szitą knygutę? ir 28. Maldas Katalikų, pagal Bažniczios szv. Rimo iszraszitas. Metuse 1842, 246 puslapių rarnkrasztis, perėjęs 11 d. Liepos mėn. 1847 m. per Vilniaus cenzurą. Rankrasztis pas drą Kaunackį. —

Esąs dar aritmetikos vadovēlis ir keli kiti mažmožiai. — Kaip matome isz szitos apyžvalgos, Daukantas buvo nepaprastas enciklopedistas: raszē istoriją, gramatiką, žodyną ir visokias populiariszkas knįgutes. Taip jisai darē, žinoma, ne isz gero. Isz jo rinkinių matyti, kad dvasia ir kunu jisai buvo istorikas, ir jei raszē ne tiktai istoriją, tai tik todēl, jog mažai buvo raszytojų ant kitos dirvos, ant tos dirvos, kuri arti sodžiaus ir žemininkų. Taigi jo meilē dēl darbo žmonių ir savo tautos privertē jį atsisakyti nuo savo specijaliszkumo — nuo tyrinējimo vienat musų praeities. Kad kitų raszytojų darbai butų jį pakakinę, jisai butų galējęs pasilikti ir istoriku, bet tuo-kart, matyti, nedaug buvo tikusių darbininkų, bent tokių, kurie butų galēję pakakinti musų Daukantą.

Kalba jo rasztų visur žemaitiszka. Jisai pats buvo Žemaitis, pakurszietis, todēl ir raszē žemaitiszkai su nemaža priemaisza latviszkų žodžių ir kartais konstrukcijų. Gyvendamas daugiausiai svetur, tarp svetimų gaivalų, jis negalējo raszyti taip laisvai ir lengvai, kaip tat kitas jo tautietis, kng. M. Valonczauskas, kuris beveik visą savo amžį gyveno tarp savo žmonių. Jei D—to kalboje k a r t a i s matyti nelaisvi ir nelengvi reiszkiniai, gana sunkios ir parinktos konstrukcijos, tad reikia vēl pripažinti, kad isz jo rasztų matyti ir didelis, nepaprastas žinovas savo prigimtinēs kalbos, ne tik gyvosios, bet ir senoviszkos.

Isztyrinējimą jo kalbos ir apsprendimą jo tikrų nuopelnų musų literaturoje palieku tolesniam laikui. Tuo tarpu reikētų rinkti visokia medega ir skelbti „Varpe“ — apie jo gyvenimą, apie jo rasztus, rankraszczius.... Surinkę daug medegos, galēsime drąsiaus szį-tą spręsti. *A. Gerulaitis.*

28 d. Spalių 1893 m. suvējo szimtas metų nuo S. Daukanto gimimo. Europos lietuviai inteligentai slapta mažuose bureliuose apvaikszcziojo tą dieną. Amerikos lietuviai, su didžia iszkilme apvaikszcziojo „szimtmetinį S. Daukanto jubilēją“ Plymouth'e ir Shenandoah'e, Pennsylvanijos miesteliuose ir Chicagoje, Illinois valstijoje. Užmanytojais ir rēdytojais tų iszkilmių, gana žįmiai sujudinusių Amerikos lietuvius, turējo laimę buti autorius szių žodžių ir kun. A. Burba, tuomet Susivienyjimo prezidentas. Czionais patalpiname isztraukas kalbų ir rasztų, turējusių sąryszį su tuomi 100 metiniu jubilējum S. Daukanto — idealo atgijusios lietuvystes. Red.

Jieszkodami duonos kąsnelio arba bėgdami nuo nevidonų maskolių nevalios, mes iszkrikome po szitą Amerikos žemę; bet, nors esame vieni nuo kitų toli, keliais szimtais mylių perskirti, iszgirdę apie vieni kitų linksmybes ar nuliudimus, isz visos szirdies džiaugiamės savo brolių pasisekimu ir nuliustame, žinodami juos nelaimėje esanczius. Szitai ir dabar, dagirdę apie jusų puikų užmanymą paminėti sukaktuves 100 metų gimimo musų rasztinįko S. Daukanto, to musų tautos žibintuvo, kuris mums apszvietė praeitės amžius, kurie buvo dėl musų tautos tamsybe uždengti. Buvo musų tautos ir kiti didvyriai, bet nesirado tokių, kaip S. Daukantas. Buvo vyrai iszmintingi, ale neturėjo tos dvasios, idant parodyti veikalus musų tautos. Žilą musų tautos senovę tik S. Daukantas stato mums priesz akis nekaipo veidrodį „Lietuvos Istorijoje“; isztiesų mes galime didžiuotis, turėdami tokį vyrą, kaip S. Daukanta.

Mes negalėdami kitaip jusų paremti dalyke apvaikszcziojimo S. D. jubilėjaus, tai nors per laiszką pritariame tam jusą garbingam užmanymui, linkėdami, kad kuogeriausiai szį dalyką atliktumėte.

Turime pasakyti, kad ir mes Chicagos lietuviai nepražiovausime tos dienos ir mes iszreikszime dėkingumą ir tikimės sutverti draugystę skaitinyczios vardan S. Daukanto, kuris visą savo gyvenimą paszventė dėl musų ir mus pamokino, jog drąsiai galime vadintis lietuviais.

Nedavė Dievas visiems lygaus proto ir daugumas negali paneszti augszto mokslo. Tie vyrai, kurie per savo protą ir gabumą įgijo augszta mokslą, kurio neslepia, bet kiek įmanydami platina jį tarp savo brolių, yra verti paguodonės ir garbės. Tokiu vyru yra S. Daunkantas, kuris darbavosi daug metų vien tik dėl apszvietimo savo tautieczių, todėlgi tebuna už tai amžina garbė.

(Susivienyjimo kuopos Chicagoje laiszkas pas vysk. M. Volonczausko dr-ę, Plymouth'e, Pa. apvaikszcziojanczią S. Daukanto jubilėjų. N. 45 Vien. '93 m).

Susirinkę sziądien dėl paminėjimo sukaktuvių szimto metų nuo tos taip svarbios dėl musų dienos, dienos musų didžiausio raszėjo gimimo, teiksitės maloniai priimti ir sziuos kelis mano žodelius, kuriuos rasziau budams atokiai nuo savo tautieczių, tarp svetimtauczių, kuriems anaiptol nerupi pasidžiaugti su mumis musų linksmomis valandėlėmis. Ką darysi, toks jau yra likimas visų mažiukų, silpnųjų, varguolių, nuskriaustųjų, jog jųjų raudojimuose, varguose nieks jų nemislija ramįti, o jųjų linksmybėmis džiaugtis, — kaip kada praszvinta laimės saulelė; nenusimįdamas ir nenustodamas drąsos bei vilties jis kariauja su savo vargu, savo kliutimis, pergali juos ir nors su dideliu savo gyvenimiszkų pajiegų

nustojimu, iszkyla aut savo neprietelių, atsikrato vargus ir įgija lengvesnį, laimingesnį gyvenimą, kuriuo pats gal negalēs ilgai džiaugtis, bet turi džiaugsmą, žinodamas, jog krūvinas prakaitas visgi nenuvējo ant niekų; — jojo visų tų rupesczių vaisiumi pasinaudos jojo vaikai, ainiai, turi ir turēs naudą isz jo darbavimosi jojo tautiecziai, jojo tēvynē.

Taip ir mes, mieli broliai, nors silpni dar esame, vargiczni ir nuliudę daugiausiai buname, girdēdami apie savo brolių baisiausius pažeminimus, nuskriaudimus, nesvietiszkus persekiojimus, apsunkinimą, o ir patys ne taip jau lengvai ant duonos kąsnelio uždirbdami, nenustokime bet vilties; smagiai griebkimēs prie darbo, kurio pasekmių isz syk gal dar ir patys nematome, bet tas darbas musų, jeigu tik mes jį mokēsime sujungti su kitų savo brolių triusu, pasidarys labai žįmum ir atnesz vaisių, kokio mes nei nesitikējome.

Darbinįkas daugiaus isz savo darbo įgija naudos, jeigu jo teisingumą, darbsztumą užtēmija ir kiti, netik viena jo sąžinē jam apie tai liudija; tada jis gali tikētis (ir tankiai neapsivilia), jog žmonēs, supratę vertę jo darbų, jojo gabumą, geri rupįsis jį remti, su juom drugauti, o jo neprieteliai, nevidonai bijosis jam daryti kliutis, jį skriausti, kaip darē pirmiaus, kada mislijo, jog tas žmogus yra silpnutis, jog galima, ką nori, su juom daryti — nomokēs jis pasipriesziti, negalēs atkerszyti ar kitiems pasiskųsti, rasti sau užtarējus. Taigi ir mes lietuviai, ką esame tokiame pat padējime, kaip ans silpnutis, varguolis žmogelis, bet jaucziame savije pakaktinai pajiegos, diktokai pastumiame pirmyn savo tautiszkąjį darbą, laikas nuo laiko juomi pasigērēdami netik priesz savo prietelius, tautieczius, bet ir

savo nevidonams, skriaudikams durdami juomi į akis ir parodydami tuomi, jog jųjų pancziai, jųjų persekiojimai, skriauda nieko mums negiliuoja; mes krutame kassyk vis smarkiaus ir netolima ta valanda, kada turēs trukti su žvangējimu mųs pancziai ir patys musų kankytojai priversti bus su didžiausia gēda neszintis szalin nuo musų. — Patogiausiomis valandcmis dēl tokio pasirodymo yra žįmesnis kokis atsitikimas musų toje, jei taip tarsiu, už buvį kovoje, kuri nuspręs, ar mums prilikta yra augsztai iszkilti, ar, nuo ko Dieve mus sergēk ir ko mes anaiptol nesitikime, žemai nupulti. Sukaktuvēs tulo metų pēdelio nuo gimimo kokio užsitarnavusio dēl musų draugijos vyro, nuo laiko kokio vaisingo savo iszganingomis dēl tautos pasekmēmis veikalo, nuveikto musų didžiunų, ir yra tais žįmesniais atsitikimais, tomis lyg ir prieplaukomis musų tautiszko gyvenimo jurių, kuriose tai prieplaukose mes, laivinįkai lietuviszkosios valtelēs, galime staptelti, atsilsēti, dirstelēję atgal į perplauktąjį kelią suramįti savo dvasią ir įgauti viltį, jog jeigu tiek įstengēme per tokį laiko gabalą nuveiti, tai be abejonēs turēsime pajiegą dasiirti į sekanczias prieplaukas ir ant galo dasigauti į kitą krasztą, kur Pramžinasis paskyrē mums, jei jau ne vienas linksmybes, tai nors gyvenimą geresnį, gyvenimą be t i e k o s vargų, tiekos suspaudimų, tiekos paniekinimų.

Apvaikszcziojimas musų tautos geradējų gimimo, pradējimo veikti dēl draugijos arba apgailētino myriaus sukaktuvių yra musų tautiszkaja pareiga ir kiekvieno tautieczio szirdis džiaugsmu prisipildo, kada iszgirsta, jog toje ar toje vietoje jo broliai isz paskutinųjų stengiasi tąją pareigą kuo-

tobuliaus atlikti. Pirm kelių mēnesių (butent Kovo mēnesije) nevienas lietuvys pradžiugo, girdēdams savo brolius amerikieczius lietuvius stengiantis kiek galima iszkilmingiaus apvaikszczioti sukaktuveș deszimties metų nuo iszējimo pirmojo laikraszczio „Auszros", kuriai taip pasisekē sujudįti draugiją, jog nuo jos pasirodymo ir musų tautiszkasis klausymas įsikunija ir veikiai ima plēstis, savo, jei taip tarsiu, vilnimis užsiaubdamas kas valanda vis didesnę lietuviszkos draugijos dalelę. Daukanto bet jubilējaus apvaikszcziojimas, galima tikētis, suteiks didesnį džiaugsmą visiems lietuviams. Po teisybei, tai szis jubilējus bus tik antru, kurį mes, lietuviai szvencziame sziek tiek atsakancziai. Nors jau nevieną ir dar nelabai seniai turējome, kaip antai 500 metų sukaktuvēs nuo įvedimo Kristaus mokslo musų tēvynēje, arba atliuosavimo nuo baudžiavų sukaktuvēs, bet tuo tarpu silpni dar tebuvome mes; nevienas isz dabartinių uolų tēvynainių vos pradējo suprasti naują dvasią, kiti dar visai nieko nenumanē apie lietuvystę, laikē savę už palioką (polenderį), ar ką kitą. Taigi tasias iszkilmingas valandas galējo apvaikszczioti tik mažas musų pirmtakunų burelis, be didelio garso, be tokių iszkilmių, kokių reikalavo paminējamo atsitikimo svarba. Dabargi, kada jau deszimtys tukstanczių musų tautieczių emē karsztai užsiiminēti tautiszkais reikalais, ir tautiszki jubilējai su didesne iszkilme gali buti apvaikszcziojami, didesnę naudą lietuvystei atnesza: tukstancziai tautieczių susieidami per juos, iszreikszdami viens kitam savo nuomones, patyrimus, atliktus tautisztus darbus, per vieną tą jubilējaus dieną padaro didesnį progressą, daugiaus pramoksta nei per metus, kitus kasdieninio krutējimo.

Jubilējaus svarba ir nauda dēl musų juo didesnē gali buti, kuo daugiaus paminavojamame fakte (atsitikime) randame dēl savęs pamokinimo, rodų, kaip savo tolesnį gyvenimą sudavadyti. Dabartinis Simano Daukanto jubilējus priguli prie svarbiausiųjų, naudingiausiųjų; isz szio jubilējaus mes daug galime pasinaudoti, apszcziai sav pamokinimų, kas link savo darbų dēl tēvynės labo, per szias sukaktuves galime įgyti, perkratinēdami D—o veiklumą; jo dvasios stiprybē nevieną lietuvį paragįs prie darbo, iszklaidys varginanczius jį abejojimus ir nusiminimus.

Simanas Daukantas gimē pereito amžiaus pabaigoje (28 d. Spalių 1793 m.) isz nelabai turtingų tēvų, Kalviuose, Ilakių par., Telszių pavieto, Kauno gubernijoje. Anose gadynēse nekas gero girdēti buvo musų padangēse. Ant visos musų braugios tēvynēs Lietuvos, kybojo tamsus, sunkus baudžiavos debesys. Troszkiose tos vergybos miglose vargo sunkų vargą, karcziai vaitojo musų tēvų tēvai; jujų dejavimai negalējo prasimuszti per tąjį storą baužiavos debesį, negalējo pasiekti ausis geradējingų žmonių, kurie nelaimingiems butų padavę broliszkos pagelbos ranką. Kasgi taip spaudē musų tēvus? kas taip kankino lietuvius? O nelaimē! vargszą lietuvį laikē prirakinęs tamsybēs kalējime, jįjį lupo, skriaudē jojo tikras brolis, lietuvis, ponas, kuris per pražutingą praszalieczių įmokinimą, atsižadējo savo brolių, kraujo, savo tēvų kalbos, pavadino savę szlēkta, ponu, savo-gi broliui, jam duoną uždirbancziam, davē vardą „cham“, „chlop“, lyg ir norēdams tokiu budu užmarįti savo sąžinēs užmētinējimus, graužimus, jog taip bedieviszkai pasielgia. Nelaimingas paniekintas brolis per laiką apsiprato

su savo jungu, pradėjo net mislyti, jog dėl to tik gal jį Dievulis ir leido, kad vargtų visą amželį, visą amželį „su aszaromis sausą duoną rytų", savo sielvartuose nesitikėdamas sulaukti jokio geradėjo, kuris jį suramįtų, apie jo vargą kitiems pasakįtų. Ką tai darysiu, kol sulauksiu smerties? — klausė nelaimingi mųs tėvai — viltij' gyventi, reik arielką gerti — kitokio atsakymo negalėjo jie iszrasti ant to klausymo ir degtinėje jieszkojo susiraminimo.

Tose bet taip sunkiose dėl musų tėvų valandose szian ar ten žybtelėjo lyg žvaigždelė prakilnesnis, mokįtesnis vyras, kuris sąjausdams savo brolių vargui, o negalėdams isztraukti juos isz jų nelaimių, sunkenybių duobės, nors dvasiszkai juos szelpė, jau žodžiais, jau raszteliais ramįdamas juos, kiek galėdams mokino juos, kaip jie gali pagerįti savo buvį. Mes, o taipogi ir ateinanczios kartos, musų vaikai ir vaikų vaikai, koliai gyvuos mųs tauta, su dėkingyste minavosime tų musų tėvų geradėjų vardus: Donelaitis, Poszka, kn. Drazdauckas, Stanaviczius, Ivinskas, vysk. Volonczauskas, Daukantas tai buvo ir bus brangus vardai visiems lietuviams.

Simanas Daukantas tarp visų tų vyru, nors betarpiniai dėlei savo gadynės lietuvių sujudinimo ir pakėlimo nėra gal tiek nuveikęs, kaip antai vyskupas Volonczauskas, bet dėlei savo darbsztumo, savo įtekmės ant kitų to laiko prakilnesniųjų ir dabartinio musų krutėjimo, ypacz vertas guodonės, paminėjimo, dėkingumo. Savo rasztais platįdams meilę lietuvystės jis nemaž prisidėjo prie atidengimo akių augsztesnei luomai ir sukurimo jos szirdyse meilės (ne paniekinimo) dėl „mažiukų" darbinįkų. Pabaigęs mokslus ir per savo gabumą įgijęs gerą vardą, o per tai ir vietą gerą S. D—tas butų

galējęs turēti labai gerą gvvenimą. Bet kraujas jo neatleido; žinodams savo brolių vargą, jis, nesigailēdams laiko nei savo skatiko, ēmē leisti į savo tautieczių tarpa knįgeles įvairiausios įtalpos vieną paskui kitą, tikēdamas jog per mokslo szviesą apsiszvietę nelaimingi lietuviai įstengs savo gyvenimą kiek pagerįti*)......

Taigi matome, jog vyras, kurio sziądien jubilējų apvaiksz cziojame, jau tik vienu savo rasztų skaitlingumu użsitarnavo ant garbēs tarpe lietuvių. Guodonē bet musų dēlei jo bus kur kas didesnē, jeigu mes perskaitysime tų jo rasztų nors dalelę. Visur ten gryna lietuviszka kalba, visur matoma jo meilē, szirdingiausi linkējimai dēl tēvynēs, o taipogi augsztas raszējo mokslas ir gabumas. Nekurie Daukanto rasztai taip svarbus, jog juos, nors dar yra neatspaudįti (kaip antai jojo istoriszki rasztai) su didžiausiu akyvumu isztyrinēja svetimtaucziai, ir isz jų iszskaito nevieną naujieną, pamokinimą dēl savęs. Apie Daukanto rasztus randame nemaż raszymų svetimtauczių kalbose, kaip antai lenkų, maskolių ir vokieczių. Tiejie svetimtaucziai stebēdamiesi musų to tēvyniszko darbinįko mokslui, sako, jog, jeigu Daukantas butų raszęs ne lietuviszkoje kalboje savo istoriszkus iszvadžiojimus, bet kokioje kitoje (Daukantas mokējo daugelį svetimų kalbų, pagaliaus lotyniszką ir graikiszką), tai jo garbē butų praskambējus po visą svietą. Daukantas bet velijo raszyti lietuviszkai, nors matē, kad jojo tautiecziai neveik supras jojo nuopelnus ir ims naudotis isz jo mokslo ir triuso; jis savo moksliszkus rasztus raszē lietuviszkai ir dēl to, kad tikējosi per tai atkreipti svetimtauczių atydą ant lietuviszkos raszliavos,

*) Suraszą rasztų apleidžiame. Red.

o sykiu ir ant lietuvių ir tokiu budu pakelti lietuviszkajį vardą. — Garbē tebuna jam už jo visus gerus darbus! — Mirē S. Daukantas 1864 m. 24 d. Lapkriczio. Daugelis jojo neatspaudįtų rasztų pateko dabar į nagus svetimtauezių.

Isz szio pavirszutinio apraszymo galite numanyti, mieli broliai, jog nedovanai czion susirinkot, idant atsakancziai paminēti 100 metines sukaktuves nuo tos dienos, kada Dievas suteikē mums tąjį garbingą vyrą. Apmislydami, kaip jis darbavosi dēl gero savo brolių, savo tēvynēs, kaip dēlei geresnio tarnavimo savo broliams iszsižadējo garbēs, turtų ir kitų smagumų ir mes nors kiek imkime sekti jo paveizdą; nepasigailēkime savo skatikēlio dēl szelpimo savo visuomēniszreikalų, kurie mus visus apeina. Žinote, jog mes, lietuviai, esame prispausti isz visų pusių. Musų ginklas, su kuriuomi galime įgyti laimikį, yra mokslas. Per mokslą tik pragudrę, t. y. iszkytrēję, per rasztus pažinę savo silpnybes ir jasias atmetę, susitelkę į vienybę, galēsime pasipriesząti savo nevidonams ir juos nuo savęs nuvyti. Taigi, broliai, kiek iszgalēdami, szelpkime savo rasztus, juos skaitykime, sergēkimēs vaidų, nesutikimų savo tarpe. Viens kitą į broliszką burelį ragįdami, stokim lyg viena siena priesz savo nevidonus. Mųs lietuvių neperdaug yra, taigi nekrikime tas mažas pulkelis da į mažesnes daleles, tegul nebuna tarp mųs jokio skyriaus. Visi mes broliai lietuviai, visų gyslose plaka tas pats kraujas, visus mus norētų mųs nevidonai isznaikįti, taigi visi turime kaip vienas vyras, stoti prie darbo. Ypacz szioje žemējo, tarp tiekos tautų miszinio privalome kuotvircziausioje vienybēje laikytis, susižinoti viens su kitu ir, prisiējus reikalui, viens kitą pagelbēti.

Koliai atsisveikįsiu su Jumis, brangus tautiecziai, noriu pasakyti Jums, ką nekurie mųs broliai użsimanē padaryti, kad tiek gero dēl mųs padarusio S. Daukanto vardą labjaus pagarsįti tarp lietuvių. Žinote, jog musų tēvynēje, Lietuvoje, kuosmarkiausiai persekiojama visus skaitanczius knįgas ir lietuviszkus laikraszczius. Daugumas pertat musų tautieczių tēvynēje suvis nieko nežino apie lietuviszkus rasztus ir knįgas, kuriuos malonētų paskaityti dēl susiraminimo, arba pasimokinimo, o jei ir girdēję kuris isz jų ką apie juos, tai tik kaip sapne: nežino, kaip juos gauti, o kaip kada dēlei brangumo ir neįstengia juos laikyti. Isz kur-gi lietuvis mokslą įgys, jei ne isz savo rasztų? Taigi nekurie vyrai, ką ilgesnį ar trumpesnį laiką užsiēmę buvo platinimu apszvietimo tarp savo tautieczių, ir visaip kaip apmislinējo dabartinį mųs padējimą, sudumojo, jog dēlei pagelbējimo nelaimingos tēvynēs, tamsybēje vargstanczių brolių, reikia sudaryti draugystę, kuri visokiais pragumais rinkdama pinįgus (per balius, piknįkus, lioterijas, kolektas ir t. t.), ir už juos nupirkus kiek knįgų, laikraszczių, tuosius už dyką, ar už mažą prekę, iszdalytų tarp lietuvių tēvynēje ten, kur jie ypacz yra reikalingi. Tokios draugystēs, kurią rodija pavadįti S. Daukanto dr-e, žinoma nepadarys Lietuvoje dēl suprantamų priežasczių, bet mums tas darbas lengvai atsieitų. Mums anaiptol nebus sunku, jeigu ant metų mesime vieną, kitą kvoterį, o už tuos mųs kvoterius platįsis po visą tēvynę rasztai apszvieczianti mųs brolius*). Taigi pritarkite tik tam reikalui, iszrinkite dēl to siekio pas savę isztikimą komitetą, kuris susinesz su kitų

---

*) Iszleidžiame agitacijiszkus užsipuolimus ant maskolių, Red.

miestų komitetais ir padarys vieną centraliszkąjį komitetą, kuris, tēmydamas, kur Lietuvoje reikalingiausia pagelba, ten paduos varginamiems tautiecziams broliszkos pagelbos ranką. Darbuokimēs, broliai, o už savo triusą, savo gerą szirdį dēl artymo, ypacz dēl savo brolio lietuvio, netik użpelnysime dēkingumą sziczia ant żemēs, bet ir po smert Vieszpats paskaitys musų gerus darbus ir priims juos, kaipo atlyginimą už mųs netobulumus. Ne be naudos butų dēlei paminējimo sziojo Daukanto jubilējaus pagerįti musų draugystes pagelbines, kad jos rupįtųsi daugiaus ir apie dvasiszką peną savo sąnarių, kaip tai rodijo p. J. Petraitis (N. 39 Vien.), arba uždēti Simano Daukanto draugystes, kurios savo tobula, gerai sudavadyta konstitucija butų paveizda dēl visų lietuviszkų draugysczių. Apie tai bet placziai iszgirsite, kad daeis jus garsas apie Chicag'iszkių lietuvių Daukanto jubilējaus apvaikszcziojimą.

Lai gyvuoja Lietuva! Lai gyvuoja Jos geradējai! Garbē tebuna jau ilsintiems kapeliuose musų tēvyniszkiems darbinįkams! Garbē Simanui Daukantui, Lietuvos didžiavyriui!

(A. Miluko, dabar kunįgo, laiszkas į V. M. Vol. draugystę ant S. D—o jubilējaus. Vien. No. 45 ir 46 '93).

MEILINGI VIENGENCZIAI!

Ramu mums atmįti szviesias dieneles isz Lietuvos praeitės, o atminimas apie musų didžiavyrius pakelia mųs drąsą, priduoda pajiegų pergalėti kliutis musų tautiszkuose darbuose. Susirinkot czionai sziądien, brangus tautiecziai, kad paminėti dieną, kurioje sukako 100 metų nuo użgimimo to musų milžino, pagarsėjusio ne karės žygiais ir sriovėmis pralieto kraujo, tik gaivinimu mųs nuvargusios Lietuvos rasztais ir plunksna.

Kad suprasti visą didumą nuopelnų Simano Daukanto, reikia atsimįti, kokiose apystatose gyvenimo jis darbavosi. Jei sziandien yra ir vis didinasi skaitlius lietuvių, dirbanczių ant naudos tėvynės, tai tame nėra taip labai stebėtino daigto, nes jau tai, jei taip pasakysiu, įėjo į madą: sziandien toksai darbinįkas žino, kad jis bus už tai gerbiamas.

Ne taip buvo dienose S. Daukanto. Tada visi apszviesti lietuviai kitaip nekalbėjo, kaip tik lenkiszkai, pagaliaus laikė už pridērystę naikįti lietuviszką, o platįti lenkiszką kalbą tarp prasczokėlių, kurie tada dejavo po sunkum baudžiavos jungu. Kas butų padrįsęs kitaip elgtis, butų palaikytas už beprotį, o gal ir „zdraicą". Tokiuose tai laikuose pasiryžo S. Daukantas darbuotis apie pakėlimą lietuviszkos kalbos ir jeigu butų nieko daugiaus gero nepadaręs, jau ir už tai prigulėtų jam amžina garbė. Bet czion dar tik pradžia nuopelnų Daukanto. Kam isz lietuvių nėra žinomi puoszianti lietuviszką literaturą jo rasztai, isz kurių kiti net tarp praszaliecziu garsus! Ar nebrangina dar ir sziandien lietuviai tokius jo veikalus, kaip „Budą" ir „Veikalus lietuviszkos tautos?" Kiekvienas Lietuvoje jums papasakos apie vyskupą Motieju Volonczauską, kurio vardą neszioja ir Jus patogi draugystė;keno,jei ne Daukanto, nuopelnas, kad tas pagirtas kunįgas pastojo tikru lietuviu ir Lietuvos rasztinįku?

Ir visą Daukanto gyvenimą galima pramįti vienu dideliu nuopelnu. Kiek jis prisidarbavo ir prisikentėjo per visą savo gyvenimą ir vis dėl Lietuvos! Jei butų norėjęs, butų visą savo amžį praleidęs linksmai, kaip visi ano laiko ponai; vienok bevelijo jis paaukauti visą savo turtą savo mylimai motinėlei-Lietuvai, o patsai numirė didžiausiame varge.

Garbė, garbė tokiam vyrui: Užsitarnavo ant to, kad jo lietuviai niekados nepamirsztų.

(Vėžio laiszkas, isz Lietuvos, Vien. No 46 '93.)

MIELI BROLIAI!

Sziandien iszkilmingai apvaikszcziojate sukaktuves 100 metų Simano Daukanto gimimo; labai yra garbingas jusų tas apvaikszcziojimas, jog pakrutinate szirdis ir kitų lietuvių.

Ir mes Chicagiecziai jums meilingai pritariame ir musų szirdyse spingso meilės kibirksztėlė dėl Simano Daukanto,ir dėlto 22 d.szio mėne-

sio turėsime susirinkimą ir sutversime skaitinyczią ant atminties Simano Daukanto, to musų didvyrio, kuris savęs atsižadėjo, o dėl musų darbavos, kuris dirbo ant dykos dirvos, idant ją padaryti naudinga, kuris troszko musų apszvietimo, kuris pramynė taką dėl musų, kuriuomi tai taku mes sziądien visi privalome vaikszczioti. Isz tiesų mes galime didžiuotis priesz kitas tautas, turėdami tokį žemcziugą, kaip „Istorija Lietuvos", kurią mums parupino Simanas Daukantas, nerokuojant jo kitų veikalų.

Daukantas numirė, ale jo dvasia, jo darbai dėl lietuvystės nemirs, ir juo toliaus, juo labjaus prasiplatįs ir pagarsės; todėl, mieli broliai, pasirupįkime, idant ta jo dvasia prasiplatįtų kuoveikiausiai tarp visų lietuvių; procevokime, broliai lietuviai, kiek turime galės ant tos paczios dirvos, ką ir Simanas Daukantas procevojo. Jis pasėjo sėklą,kuri iszdygo ir nesza vaisius,isz kurių mokėkime mes pasinaudoti. Musų spėkos dar yra silpnos, jaunutės, todėl turime visas spėkas suvienyti, visi dirbti iszvieno, nekrikti ir nenaikįti vienybės tarp musų paczių. Suprantame mes visi gana gerai, jog troksztame labo dėl savęs paczių,kaipo ir dėl ateinanczios musų gentkartės; todėl turime dirbti isz visos galės, tada ateinanczioji gentkartė minavos vardus tų, kurie dirbo dėl tėvynės, kaipo ir mes sziądieną minavojame vardą Simano Daukanto; prieszingai ateinantėji gentkartė isztars žodį prakeikimo ant kapo tų, kurie trukdė Lietuvystės darbą.

Kur vienybė, ten spėka, dirbkime, o dasieksime savo mierius.

(Dr. Szv. Jono Krik. isz Chicago laiszkas, Vien. 46 '93.

Malonus vyrai! Jus sziandien apvaikszciojate jubilėjų didžiausio musų rasztinįko, Simano Daukanto. Argi nesmagu jums atiduoti jam garbę, jam, kurs visą savo gyvenimą darbavosi apie apszvietimą savo tautos, apie parodymą svietui mųs garsios praeitės, darbavosi, kiek įstengdamas, nesigailėdamas nė turtų, nė sveikatos! Ir asz drauge su keturiais lietuviais, gyvenancziais Detroit'e, pasiryžau prisidėti prie tos, taip svarbios mums szventės. O negalėdams dėlei tolu-

mo ir kitų prieżasczių pats pributi pas tamstas, parasziau nors tuos kelis żodžius, kurie, tikiuosi, bus maloniai jusų priimti.

Bet, mieli broliai, negana tik paminēti Daukanto vardą, padaryti iszkilmę, apvaikszczioti jo jubilējų, ir daugiau nieko. Toki daigtai greitai užsimirszta. Man rodosi, reikētų jį paminēti kuo norints tvirtu, patenkancziu. Užtat drįstu użrodyti jums użdēti arba kokią naują skaitinyczią „vardo S. Daukanto", arba literatiszką draugystę, arba pagalios mokslainę jo vardo. — Chicagiecziai rengiasi prisidēti prie iszdavimo jubilējinēs knįgelēs apie Daukantą ir szaukia visus lietuvius prisidēti pinįgiszkai prie jos iszdavimo. Užtat drįstu priminti tamistoms tą Chicagieczių atsiszaukimą ir nepasigailēti keleto centų ant iszdavimo tos knįgelēs. Gražus ir naudingas butų tai daigtas, o jums atnesztų amžiną garbę.

Tikēdamas, jog tie žodžiai bus maloniai tamstų priimti, pasilieku su paguodone.

(Isztrauka isz A. Kaupo, dabar kunįgo, raszto Vien. No 44 '93)'

Negalime czia užtylėti, jog per darbsztumą kelių prakilnesnių vyrų Chicagos lietuviai geriausiai pasinaudojo isz S. Daukanto jubilėjaus. Użdėta jų S. Daukanto draugystė, viena isz prakilniausių Amerikoje ir po sziai dienai tebegyvuoja ir per savo skaitinyczią platina S. Daukanto idealus tarp lietuvių. Red.

Priedas.

S. D-o Smerties metrikai, isztrauka isz parapijiniu kningu.

No 58 Tysiacza vosemsot szestdesiat czetvertago goda Nojabria 24 dnia skonczalsia v m. Popelianach Koležskij Assesor Szimon Dovkont ot starosti. Priobszczion Sv. Tain.

Upomianutij Dovkont bil cholostoi i imiel ot rodu 71 god zdiesznij prichožanin.

Tielo jego sego goda Nojabria 26 dnia ks. byvszim administratorom Ignatijem Voiszviloju na Prichodskom Popeianskom kladbiszcze pochoroneno.

Paaiszkinimai prie iliustraciju ir sziaipjau prideczkai.

S. Daukántas — paveikslas nupiesztas p. Ratkaus pagal nurodymus S. Daukanto giminių (J. Pruszinskio ir p. Kaunackio). S. Daukanto portreto nepasisekė iki sziol surasti.

S. Daukantas savo knįgyne — paiszinys p. Ratkaus.

S. Daukanto kapas ant Papilės kapinių — fotografija.

Namas, kur S. D—as augo Kalviuose, Linkimų par., Telszių paviete.

Truikinų arba Aleksandrijos bažnyczia, kur buvo klebonu S. D—o geradėjas, į mokslus jį iszleidęs, kun. S. Lopacinskis. Ant szventoriaus gale bažnyczios yra akmuo ant kun. Lopacinskio kapo, D—o kasztu įtaisytas. su paraszu:

KONEGOU
Truikinu Altarista
Simonou Lapacinskiou
mirosem
XXIV d. Groudío MDCCCXIV m
gimine
sawo geradieiou
minawone
tou akmini
padeie.*)

---

*) Neturėdami i ir u su accentus circumflexus negalėjome užlaikyti tikro S. Daukanto statraszo. Iszleistuvė.

Linkimų bažnyczia, kitą kart Skuodos par. filija,, o dabar parapija,kur regis S. Daukantas buvo krikszytas,nes nuo czia arti — Kalviuose jis gimė ir augo ir cziajau jo motinos kapas.

S. D—o motinos kapas ant szventoriaus Linkimuose, po kairei pusei bažnyczios. S. Daukantas nebuvęs ant szermenų prisiuntė szi akmenį ant jos kapo su paraszu:

Czia ilsaj
Diewuie
ossnudusi
Kotrine Odinate
pirmo
Stanislowiene Jausziene
paskuj
Jurgiene Dau-kontiene
kori
gyweno sumiszimusę swieto
regiejo ir kentiejo
didius wargus ir rupesnius
sawo amžiuoie
metuse 1795. buwo garsioie muszioie*)
po Liepoie ligej su wiro ir trimis
diewerejs.
Diews je buwo dawęs
pękes dokterys ir du sunu,
Regiejo sawo waiku-waiku-waikus,
Toredama 90 metu amžiaus sawo,
parsiskyrę so sziuomi swieto m. 1847
Lapkristio**) Mienesęs 9 dienoj ausztąt
palikusi szeme pasauliej
bewarg stantius dwę dokterę ir sunu
korie raudodamis sawo
mejlingos ir iszmintingos
motinos
minawonej ton akmini
padiejo.

---

*) ,,Vežė provijantą dėl kareivių. Laike muszio rave gulėjo, o kulkos pro ją lėkė. Turėjo ten sukorių vežimą. Gal tai buvo per prancuzmetį."— Leonas ir Cecilija Kaunackiai taip aiszkino p. M. D. S. Red.

**) Matyt S. D—as padarė klaidą kas link mėnesio, nes Metrikų knįga sztai kaip raszo apie K.Daukantienės szermenis: ,,Roku Tysiąc

A p a u l e, pilis nuo 750 žuvėdų kurszams atimta, o pagal S. D—o vietos nurodymą p p. Volterio ir Bielensteino atrasta ir svietui apgarsįta. Pilis apaugusi miszku, pro ją luomoje teka upė Louba, užgriaudama slinkį. Fotografija nuimta nuo vakarų pusės, taigi volo nematyti.

K i v i l i a i (nuo sziaurės), kur gyveno S. Daukanto sesuo Kaunackienė, pas kurią jis tankiai atvažiuodavo ir kur dabar yra S. D—o didžiuma palaikų, biblioteka, rankraszcziai.

K i v i l i a i isz prieszakio, nuo pietų pusės.

P a p i l ė, fotografija nuimta nuo pilies virszunės, kur yra ir D—o kapas. Matyt nauja pirm deszimties metų pastatyta bažnyczia. Per sodą matyt stogas ir kaminai klebonijos, kur pasimirė pas kun. Vaiszvilą S. D—as. Pakalnėje teka upė Venta.

P a p i l ė s k a p i n ė s, k u r y r' D—o k a p a s, fotografija nuo rytų pusės, nuimta klebonijos sode.

K u n. I g n o t a s V a i s z v i l a, S. D—o bicziulis, pas kurį numirė S. D—as ir kurs jam paminklą pastatė.

G a r s u s P a p i l ė s k a l n a s su juraiszka uola, Dijonizo Posz kos atrastas, kur randama geležinę rudį ir nuo sutvėrimo laiko suakmenėjusius gyvulių kaulus.

T r i s z k i a i (miestas nuo sziaurvakarių), paskutinė kun. Ign. Vaiszvilos parapija

---

Osmset czterdziestego siodmego miesiąca Grudnia we wsi Kalwiach zmarla urodzona Katrzyna z Odyncow (z Odinow) Dowkonttowa więcej ze starosci jak z innej choroby iakiej S. S. Sakramentami opatrzona."

„Po urodzonym Jerze Dowkontcie pozostala wdowa maiąca od urodzenia wieku lat mniey więcey osmdziesiąt pięc tegož kosciola parafianka."

„Ktorey cialo przez X. Bonawenturę Možonewicza Plebana Lenkimskiego roku teraznieyszego miesiąca Grudnia dziesiątego dnia po grzebione zostalo na mogilach publicznych parafialnych."

Svarbesnių klaidų atitaisymas.

Pusl. 9, eil. 26. Kivilius skaityk Kalvius

„ 13, „ 5. perspaudįta, sk. perraszyta.

„- 80. „ 13. Laiszkas V. Norbutto į vysk. M. Volonczauską tur but į S. Daukantą.

Psl. 98, eil. 13. nusizminimą, tur but nusiraminimą.

Psl. 112, eil. 20. drugauti sk. draugauti.

Rodykle.

Studia z historii odrodzenia litewskiego
T. 5: Simonas Daukantas (Szymon Dowkont)

S t r e s z c z e n i e

I. ARTYKUŁY. STUDIA

Elmantas Meilus

O RODZIE DAUKANTASÓW

W oparciu o nowe materiały archiwalne oraz monografię Vytautasa Merkysa (Simonas Daukantas, Vilnius, 1991) podejmuje się w artykule próbę wyjaśnienia, czy ród, z którego wywodził się litewski historyk i krzewiciel oswiaty, Simonas Daukantas, był rodem szlacheckim czy chłopskim.

Rozdział pierwszy poświęcony jest omówieniu wersji o pochodzeniu chłopskim, której podstawę stanowią przede wszystkim inwentarze z XVII i XVIII w. oraz księgi metryk chrztów, śmierci i ślubów kościoła w Lenkimai z XVIII i pocz. XIX w.

W rozdziale drugim rozpatruje się wersję o pochodzeniu szlacheckim, opierając się głównie na XVI–XVIII– wiecznych aktach spraw zawartych w księgach sądowych Księstwa Żmudzkiego i innych oryginalnych dokumentach.

W rozdziale trzecim sprzeczności ujawnione w dwóch poprzednich rozdziałach poddaje się analizie, przede wszystkim w oparciu o dokument z 1820 r., potwierdzający szlachectwo rodu Daukantasów. Jednakże nie wyciąga się wniosków końcowych.

Jako dodatek do artykułu publikuje się w języku oryginału (polskim) dokument z 1820 r. potwierdzający szlachectwo rodu Daukantasów, cztery tablice genealogiczne oraz jedną tablicę, na której zaznaczeni zostali wszyscy przedstawiciele rodu Daukantasów, wspomniani w księgach inwentarzowych hrabstwa skuodaskiego XVII–XVIII w.

Roma Bončkutė

PIERWSZA HISTORIA LITEWSKA: DWA ODPISY "DARBAI"–"CZYNY" SIMONASA DAUKANTASA

W artykule przedstawia się rezultaty tekstologicznych badań nad odpisami "Czynów" S. Daukantasa. Na ich podstawie zostaje uściślone pochodzenie dwóch odpisów tej historii oraz czas ich sporządzenia. Dochodzi się do wniosku, że pod względem językowym odpis późniejszy mniej się różni od oryginału, lecz pełniejszym i pewniejszym jest odpis wcześniejszy.

Giedrius Subačius

POGLĄDY SIMONASA DAUKANTASA NA LITEWSKI JĘZYK LITERACKI

S. Daukantas miał zamiar formować litewski język literacki zarówno na podstawie dialektu żmudzkiego, jak i auksztockiego, czyli uzgadniać oba dialekty; lecz nie zawsze wiedział, jak praktycznie to zrealizować.

Saulius Pivoras

CZŁOWIEK MRÓWCZEJ PRACY SIMONAS DAUKANTAS – PIONIER NARODOWEJ HISTORIOGRAFII LITEWSKIEJ

W artykule zostaje poruszona kwiestia, iż dotychczas twórczość S. Daukantasa nie była należycie badana pod kątem historiograficznej koncepcji i problematyki. Po przeanalizowaniu przyczyn takiej sytuacji oraz poglądów zakorzenionych w świadomości historycznej społeczeństwa podkreśla się, że tzw. "historiografia romantyzmu" do obecnego czasu nie była traktowana poważnie. Osobowością S. Daukantasa oraz jego twórczością zajmowali się językoznawcy, literaturoznawcy i badacze społeczno–politycznej historii XIX w. Ci ostatni jednak nie mogli odpowiednio ocenić tzw. "romantycznego historyzmu" i zasług Daukantasa w dziedzinie historiografii. Wspomina się, iż Daukantas czasem istotnie zmieniał swe oceny faktów historycznych (rola Mindaugasa /Mendoga/ w utworzeniu państwa litewskiego), a także sugeruje się potrzebę przeprowadzenia szerszych i bardziej starannych badań, porównania prac S. Daukantasa z ówczesną historiografią innych krajów. Nie ma wątpliwości, że Daukantas rzeczywiście był pierwszym twórcą narodowej historii.

Vytautas Berenis

POJĘCIE HISTORYCZNEJ LITWY WEDŁUG SIMONASA DAUKANTASA I JÓZEFA JAROSZEWICZA

Dzieła historyczne S. Daukantasa i J. Jaroszewicza nie należały do książek popularnych, powszechnie czytanych na Litwie w I poł. XIX w.; jednakże koncepcje tych historyków miały wpływ na późniejszą świadomość historyczną społeczeństwa. S. Daukantas w swej pracy "Oblicze dawnych Litwinów z wyżyn i ze Żmudzi" i J. Jaroszewicza w "Obrazie Litwy pod kątem jej cywilizacji od najdawniejszych czasów do końca XVIII w." pierwsi podjęli próbę całościowego ujęcia historii kultury Litwy, wprowadzając pojęcia "kultury" i "cywilizacji". U S. Daukantasa obiektem kulturowym jest autentyczność etnograficzna litewskiej spuścizny ludowej. Według J. Jaroszewicza pojęcie litewskiej cywilizacji obejmuje społeczeństwo Litwy pogańskiej, osiągnięcia kulturalne mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego różnych narodowości i ich wzajemne oddziaływanie. Historycy ci, różniąc się w ocenie chrztu Litwy, szerzenia się kultury polskiej w Wlk. Ks. Lit., w rozumieniu pojęć "Litwin" i "litewska kultura", wyciągnęli całkowicie odmienne wnioski. S. Daukantas przyczynę upadku państwa i narodu litewskiego upatrywał w unii polsko-litewskiej, w rozszerzaniu się wpływu polskiej kultury. J. Jaroszewicz przyczynę rozwoju cywilizacji litewskiej opiera na zupełnie innych przesłankach i wnioskach: znaczny wpływ cywilizacji polskiej zdeterminował dynamiczny rozwój Litwy. Zatem w historycznych koncepcjach S. Daukantasa i J. Jaroszewicza odzwierciedliły się określone, wyznawane w I poł. XIX w. poglądy na spuściznę historyczną Litwy starożytnej i Wlk. Ks. Lit. O ile historyk żmudzki przeszłość oceniał z punktu widzenia tworzącej się wówczas ideologii narodowej, stosując kryteria podziału stanowego, językowego, a także już – etnicznego, o tyle w historiograficznych osądach J. Jaroszewicza przejawiła się żywotna jeszcze wtedy etnopolityczna mentalność Wlk. Ks. Lit., która w okresie późniejszym przez litewską ideologię narodową uznawana była za "polską" i "unijną".

Zigmantas Kiaupa
ZBIORY MATERIAŁÓW METRYKI LITEWSKIEJ PRZYGOTOWANE PRZEZ SIMONASA DAUKANTASA

Zainteresowanie S. Daukantasa źródłami historycznymi wyraziło się w jego pracy nad Metryką Litewską (ML). W archiwum S. Daukantasa, przechowywanym w Instytucie Literatury Litewskiej, jest ponad 1000 kart wypisów z ML, które posłużyły do przygotowania 4 obszernych zbiorów. Dwa z nich przechowywane są w Bibliotece Naukowej im. W. Stefanika we Lwowie. Zawierają akta historii politycznej Wlk. Ks. Lit. z lat 1385–1635 r.W archiwum S. Daukantasa jest Zbiór przywilejów żmudzkich, należący niegdyś do J. Platera, oraz analogiczny zbiór przygotowany przez S. Daukantasa do druku. W petersburskiej bibliotece Rosyjskiej akademii nauk znajduje się przygotowany do opublikowania wariant zbioru akt z lat 1390–1715 . W archiwum S. Daukantasa zachował się też zbiór przywilejów 1495–1792 r., wydanych miastom samorządowym, oraz przywilejów dla świeckich i kościelnych posiadaczy ziemskich na zakładanie miasteczek, organizowanie targów i jarmarków. Zbiory S. Daukantasa nie zostały opublikowane, ale zebrane przez siebie materiały udostępnił on historykom litewskim – T. Narbuttowi, M. Valančiusowi (M. Wołonczewskiemu), S. Stanevičiusowi, M. Balińskiemu, A. Muchlińskiemu. Badania nad ML, prowadzone przez S. Daukantasa oraz jego dążenie do rozpowszechnienia materiałów historycznych łączą tego historyka z romantyzmem i uwydatniają jego zmysł krytyczny. To nie są prace popularyzatorskie, dla krzewienia oświaty, lecz przeznaczone dla historyków oraz wykształconych miłośników historii.

Egidijus Aleksandravičius
KSAVERAS KANAPACKIS –WYDAWCA KSIĄŻEK SIMONASA DAUKANTASA

Ksaveras Kanapackis (1813– po 1866) wydał na swój koszt dwie opracowane przez S. Daukantasa książki: “Pasakos Fedro”– “Bajki Phaedrusa” i C. Neposa “Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės”– “De viris illustribus” (obie w Petersburgu, 1846). Postać Kanapackisa, dotychczas tajemniczą, obecnie można już scharakteryzować dokładniej. To jeden ze współpracowników Daukantasa w Senacie. Najwięcej wiadomości o jego

służbie państwowej dostarczają nam akta Sądu Komercyjnego, zawierające kilka wytoczonych mu spraw (1843–1845) – z których wynikałoby, iż pieniądze na wydanie książek S. Daukantasa ten niezamożny urzędnik zdobył w niezupełnie legalny sposób.

Kazys Grigas

POCZĄTKI STYLU BELETRYSTYCZNEGO I NAUKOWEGO W "BŪDAS"–"OBLICZE" SIMONASA DAUKANTASA

W historii litewskiej kultury i literatury jeszcze niedostatecznie są doceniane zasługi S. Daukantasa jako twórcy litewskiej prozy historycznej. Stale napotykane w jego dziełach historycznych opisy puszcz litewskich, tchnące potęgą obrazy bitew oraz opowiadania o dawnej kulturze narodu są zindywidualizowane, ekspresywne i sugestywne pod względem artystycznym. Większość z nich do dziś nie straciła swych walorów estetycznych i wychowawczych. Warte są tego, by opublikować je jako najcenniejsze przykłady literatury litewskiej XIX w., omawiać w szkołach, propagować w programach kształtowania kultury narodowej.

W artykule omawia się relację między obrazem beletrystycznym a opisem naukowym w "Obliczu" Daukantasa. Podejmuje się próbę przedstawienia obu tych tendencji, uwydatniających się wyraźnie, gdy Daukantas używa przysłów i różnych zwrotów frazeologicznych w poszczególnych epizodach "Oblicza" napisanych odmiennym stylem.

Vytautas Jurgutis

"DAINĖS ŽEMAIČIŲ"–"PIEŚNI ŻMUDZKIE" SIMONASA DAUKANTASA

S. Daukantas kontynuował zbieranie i publikowanie pieśni ludowych, rozpoczęte jeszcze przez Pilypasa Ruigysa w XVIII w. Wydawszy w 1846 r. "Pieśni żmudzkie", zamierzał ogłaszać je w dalszym ciągu. Zachowały się rękopisy innych zbiorków pieśni, jakie zgromadził dzięki swoim pomocnikom. Mimo że w swych dziełach Daukantas unikał zapożyczeń językowych, to w pieśniach nierzadko je zostawiał ze względów artystycznych, czasem nawet zaznaczając to w przypisach. On pierwszy zaczął publikować także pieśni pochodzenia literackiego, w których zauważyć można więcej poprawek niż w ludowych. Czasem Daukantas redagował również budowę pieśni, z kilku wariantów tworząc jeden utwór.

II. RECENZJE

Giedrius Subačius

KSIĄŻKA DLA PRZYJACIÓŁ DAUKANTASA

Jest to recenzja książki Egidijusa Aleksandravičiusa"Prieš aušrą (Jauniej Daukanto bičiuliai)" – "Przed zorzą (Młodzi przyjaciele Daukantasa)" – Vilnius : Žaltvykslė, 1990, 190 s. Książka stanowi studium o wieku XIX – wieku przełomowym, o przemianach kulturowych, funkcjonowaniu kultury. Bodźcem do jej napisania była geneza jedynego znanego portretu Daukantasa. Prowadzi się poszukiwania szerzenia się idei Daukantasa, wiele uwagi poświęca się postaci Jonasa Zenkevičiusa – autora portretu Daukantasa. Niezwykły i sugestywny jest język tej książki.

III. PUBLIKACJE

PROŚBY PISANE PRZEZ SIMONASA DAUKANTASA

Przygotował Vytautas Merkys

Opublikowane tu zostały prośby pisane przez litewskiego historyka i krzewiciela oświaty, Simonasa Daukantasa (1793–1864): do władz Uniwersytetu Wileńskiego (1825 r.) o wydanie poświadczenia studiów na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych; do Heroldii Rosyjskiego Senatu Rządzącego (1837–1845) o wydanie dokumentu potwierdzającego jego pochodzenie szlacheckie; do innego wydziału tegoż senatu – gdzie pracował – w sprawie uzyskania urlopu, rezygnacji z pełnionego urzędu z powodu choroby oraz przyznania emerytury (1850–1851). Oprócz wspomnianych próśb publikuje się także związaną z nimi korespondencję urzędową instytucji państwowych.

Z TRZECH NOTATNIKÓW SIMONASA DAUKANTASA

Przygotowała Roma Bončkutė

Niniejsza publikacja ma na celu przedstawienie trzech notatników S. Daukantasa. Znajdujące się w nich zapiski dostarczają wiadomości o jego zamiłowaniach, zamysłach, przygotowaniach do pracy twórczej. Ponieważ w spuściźnie S. Daukantasa, jaka przetrwała do naszych czasów, nie natrafiono na szkice czy plany jego pracy twórczej, notatniki kompensują

nieco ich brak i zaznajamiają nas z etapem wstępnym procesu twórczego. Poza tym na podstawie pisowni notatek w języku litewskim można uściślić czas napisania niektórych utworów.

PRZEDMOWA SIMONASA DAUKANTASA DO ZBIORU PRZYWILEJÓW ŻMUDZKICH

Przygotował Zigmantas Kiaupa

Opublikowana tu Przedmowa do przygotowanego przez S. Daukantasa Zbioru przywilejów żmudzkich została napisana przez niego pomiędzy r. 1846–1855 w Petersburgu lub w Varniai. W Przedmowie S. Daukantas omawia zmiany sytuacji Żmudzi w Wlk. Ks. Lit. na przełomie XIV–XV w. oraz genezę przywilejów, znaczenie nazwy Żmudzi, objaśnia status niektórych socjalnych kategorii ludności oraz nazewnictwo żmudzkie.

PRZYCZYNEK DO LISTU SIMONASA DAUKANTASA DO TEODORA NARBUTTA

z dn. 9 września 1842 r.

Przygotował Zigmantas Kiaupa

Publikuje się 3 teksty napisane przez S. Daukantasa do T. Narbutta. S. Daukantas rozpatruje w nich pochodzenie herbów szlachty litewskiej, informuje T. Narbutta, iż w archiwum Radziwiłłów znajduje się rejestr przywilejów Wlk. Ks. Lit. oraz opis archiwum Królewstwa Polskiego z 1730 r., a także zwraca jego uwagę na najważniejsze dokumenty, cytuje je i omawia.

Saulius Žukas

PIERWSZY ZBIÓR DOKUMENTÓW O SIMONASIE DAUKANTASIE

Jest to przedruk wydanej w 1898 r. w USA książki “Medžiaga S. Daukanto biografijai”– “Materiały do biografii S. Daukantasa”, którą opracowali M. Davainis–Silvestraitis i A. Burba. Zawiera ona wspomnienia o S. Daukantasie, listy, inne materiały archiwalne oraz portret historyka stworzony na podstawie opowiadań świadków. Zamieszczone w książce materiały – fakty z życia codziennego, charakter kontaktów Daukantasa z najbliższymi i z ludźmi o zapatrywaniach podobnych do jego – pozwalają z różnych stron spojrzeć na życie postaci, która w historii litewskiej kultury stała się już legendą.

Studies in the History of Lithuanian National Revival Volume 5: Simonas Daukantas

S u m m a r y

I. ARTICLES. STUDIES.

Elmantas Meilus
ON DAUKANTAS' FAMILY

Based on the archives and Vytautas Merkys' monograph (Simonas Daukantas. Vilnius, 1991), the article tries to analyze whether the family of the Lithuanian historian and educator Simonas Daukantas was of the noble or peasant origin.

In the first section of the article, relying mostly on the inventories of the 17th and 18th centuries as well as on the Lenkimai Church christening, death and marriage books of the 18th – beginning of 19th centuries, the version of Daukantas' peasant origin is discussed.

The second section which is mostly based on the Court cases of the Duchy of Samogitia of the 16th–18th centuries and other original documents, the version of his noble origin is analyzed.

In the third section, which mostly relies on the document of 1820, confirming Daukantas' noble origin, the disagreements between the first two sections are analyzed. However, the final conclusion is not drawn.

The appendix to the article presents the document of 1820 in the original (Polish) language which confirms that Daukantas' family belonged to the gentry. It also encloses four genealogical tables and the table, where all the Daukantases, back to the inventories of the 17th–18th centures in Skuodas County, are registered.

Roma Bončkutė

THE FIRST LITHUANIAN HISTORY: TWO COPIES OF "DARBAI" – "THE WORKS" BY SIMONAS DAUKANTAS

The article presents the results of textological investigations conducted on the copies of Simonas Daukantas' "The Works". They specify the origin and time of rewriting the historic copies. The conclusion arrived at is that the later copy from the point of view of its language is closer to the original, however the earlier one is more complete and reliable.

Giedrius Subačius

THE POINT OF VIEW OF SIMONAS DAUKANTAS TO STANDARD LITHUANIAN

Simonas Daukantas intended to create Standard Lithuanian on the basis of both the Samogitian and the Aukštaičiai dialects, but he did not clearly know how to put this into practice.

Saulius Pivoras

SIMONAS DAUKANTAS – THE FOUNDER OF LITHUANIAN NATIONAL HISTORIOGRAPHY

The article expresses the idea that Simonas Daukantas' works we have not yet been seriously analyzed from the point of view of their historiographic concept and problematic approach. When making clear the reasons for this fact and the outlook rooted in the historic consciousness of the society, it turns out that the so-called "historiography of romanticism" has not been evaluated until the present Daukantas' personality and his works were analyzed by linguists, experts in literature and scientists in socialpolitical history of the 19th century. Still, the latter could not evaluate the so–called "romantic historism" and Daukantas' merit to historiography. It has been noted that Daukantas in some places essentially changed his historic evaluation (the role of Mindaugas in the establishment of the Lithuanian State). The article sets the goal for deeper and more precise examination comparing Daukantas' works with the historiography of other countries of that period. There is no doubt that Daukantas was, in fact, the founder of the Lithuanian national history.

Vytautas Berenis

COMPREHENSION OF SIMONAS DAUKANTAS' AND JUOZAS JAROŠEVIČIUS' HISTORIC LITHUANIA

Simonas Daukantas' and Juozas Jaroševičius' historic works are not ascribed to popular books of the 19th century Lithuanian society. However, the concepts of these historians made influence to the later historic consciousness of the society. Daukantas in his work "The Character of the Ancient Lithuanians, Highlanders and Samogitians" and Jaroševičius in his work "Picture of Lithuania from the Point of View of Its Civilization from the Most Ancient Times Up to the End of the 18th Century", introducing the concepts of "culture" and "civilization" for the first time tried to present the entire history of Lithuanian Culture. The object of Daukantas' culture is the authenticity of the Lithuanian ethnographic heritage. Jaroševičius' concept of Lithuanian civilization covers cultural achievements and interrelations of pagan Lithuanian community as well as those of different nations in the Gand Duchy of Lithuania. Having different understanding of christening in Lithuania and the spread of Polish culture in the Grand Duchy of Lithuania as well as different comprehension of the terms "Lithuanian" and "Lithuanian culture", the two historians came to different conclusions. Daukantas saw the reasons of Lithuanian state and its nation's decline in the period of Polish-Lithuanian Unified State and the influence of Polish culture. Jaroševičius' concept of the development of Lithuanian civilization was based on completely different presumptions and conclusions: dynamic development of Lithuania was determined by the marked influence of Polish Civilization. Thus, the historic concepts of Daukantas and Jaroševičius reflected some of the ideas of the first half of the 19th century on the heritage of the ancient Lithuania and the Grand Duchy of Lithuania. While the historian from Žemaitija (Samogitia) conceived the past from the point of view of the developing national ideology, describing it in estate, language and ethnic criteria, Jaroševičius' historiographic viewpoint expressed ethnopolitic mentality which was alive in the Grand Duchy of Lithuania and which later was described in Lithuanian national ideology as "Polish" and "favouring the union".

Zigmantas Kiaupa

COLLECTION OF WORKS ON LITHUANIAN METRICS BY SIMONAS DAUKANTAS

Simonas Daukantas' work on Lithuanian Metrics (LM) proves his interest in historic sources. In the archives of Daukantas preserved in the Institute of Lithuanian Literature there are more than 1000 pages of LM extracts, which make four thick collections. Two of them are kept in Vasilis Stefanik Scientific Library in Lvov, with the acts of political history of 1385–1635 in the Grand Duchy of Lithuania. Among the archives of Daukantas there is a collection of Žemaitija (Samogitia) Privileges by Jurgis Plioteris with analogous work done by Daukantas. Daukantas prepared it for publishing. The Library of the Russian Academy of Sciences in St. Petersburg has the variant ready for press with the acts of 1390–1715. Daukantas' historic records also include the collection of privileges of 1495–1792 for independent towns, laymans and church land owners to establish little towns, to open markets and fairs. Daukantas' collections were not published, but he shared his materials with Lithuanian historians: Teodoras Narbutas, Motiejus Valančius, Simonas Stanevičius, Mykolas Balinskis, Antanas Muchlinskis.

Simonas Daukantas' investigations and efforts to spread historic data is related to his romanticism and proves his, as a historian's, criticism. These works are written to historians and sophisticated fans of history.

Egidijus Aleksandravičius

KSAVERAS KANAPACKIS – PUBLISHER OF SIMONAS DAUKANTAS' BOOKS

Ksaveras Kanapackis (1813–1866) published at his own expense two books prepared by Simonas Daukantas: Phaedrus' "Pasakos"– "Fairy Tales" and Cornelius Nepos' "Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės"– "Life of the Great Ancient Warriors" (both in 1846 in St. Petersburg). By now the former misterious figure of Ksaveras Kanapackis can be more precisely described. He was one of Daukantas' colleagues in the Senate. We get to know about his deeds from several actions brought against him in the Commercial Court (1843–1845). They prove that the poor functionary received the money to publish Daukantas' books.

Kazys Grigas

FICTION AND SCIENTIFIC ELEMENTS OF STYLE IN SIMONAS DAUKANTAS' "BŪDAS"– "CHARACTER"

Simonas Daukantas' merit in the history of Lithuanian culture and literature as a founder of Lithuanian historic prose has not been properly evaluated. In his historic works one can often meet the picture of the Lithuanian forest, majestic pictures of battles and stories on the cultural past of the nation. They are individualized, expressive and artfully vivid. Today most of them are of aesthetic and educational value and are worth to be published as the most significant examples of the 19th century Lithuanian literature, taught at schools and included into the educational programs on national culture.

The article analyzes the relations between fiction and scientific descriptions in Daukantas' "Character". The attention is drawn to two tendencies which became clear due to Daukantas' use of proverbs and varied phraseology in stylistically different episodes.

Vytautas Jurgutis

SIMONAS DAUKANTAS' "DAINĖS ŽEMAIČIŲ"– "SONGS OF SAMOGITIANS"

Simonas Daukantas continued the collection and publication of national songs started by Pilypas Ruigys in the 18th century. In 1846, after having published "Songs of Samogitians", Daukantas had an idea to continue this work further. There are more manuscript collections of national songs gathered by his colleagues. Though in most of his works Daukantas tried to avoid loan-words or used to correct them, in songs he would often leave the loan-words due to their artistic features and mark them in the footnote. He was the first to publish songs of literary origin, making a few corrections in traditional songs and more accurately correcting songs of literary origin. Sometimes Daukantas used also to edit the structure of the songs and recreate one variant from several sources.

II. REVIEWS

Giedrius Subačius

THE BOOK FOR DAUKANTAS' FRIENDS

The book under review is Egidijus Aleksandravičius' "Prieš aušrą (Jaunieji Daukanto bičiuliai)"– "Before Dawn (Young Friends of Daukantas)"– Vilnius: Žaltvykslė, 1990, 190 p. It is a study on the 19th century – the age of changes and cultural development. The impulse to write it was the genesis of the only known portrait of Simonas Daukantas. The book analyzes the dissemination of Daukantas' ideas and concentrates its attention on J. Zenkevičius, the author of Daukantas' portrait. The language of the book is very expressive.

III. PUBLICATIONS

APPLICATIONS WRITTEN BY SIMONAS DAUKANTAS

Prepared by Vytautas Merkys

The article covers written applications of the famous Lithuanian historian and educator Simonas Daukantas (1793–1864) to the authorities of Vilnius University (1825) with the request to certify his studies at the Faculty of Literature and Free Arts.

There are also the applications written to the Russian Haroldy of the Boarding Senate (1837–1845) for the documents comfirming his gentry origin and to the other Department of the Senate, where he had been working, for vacation and resignation from his duties because of the illness and retirement (1850–1851). Besides, correspondence between gowernmental institutions concerning Daukantas' applications is included.

FROM THE THREE SIMONAS DAUKANTAS' INSCRIPTION BOOKS

Prepared by Roma Bončkutė

This publication presents three Simonas Daukantas' inscription books. These three inscriptions give some information about his inclinations, aims and preparations for creative work. As neither plans, nor sketches of works have been found in Daukantas' heritage, these three books fill the gap and make us familiar with the initial creative process. Besides, from the spell-

ing in Lithuanian inscriptions, the time of his other works can be more accurately established.

THE PREFACE OF THE COLLECTION OF SAMOGITIANS (ŽEMAIČIAI) PRIVILEGES WRITTEN BY SIMONAS DAUKANTAS

Prepared by Zigmantas Kiaupa

The Preface to the Collection of Samogitian' Privileges prepared and written by Simonas Daukantas between 1846–1855 in St. Petersburg or Varniai is presented. Here Daukantas describes the evolution of Samogitia (Žemaitija) on the break of the 14–15th centuries in the Grand Duchy of Lithuania, the genesis of privileges, the meaning of the name "Žemaitija", explains the status of some social categories of the population and Samogitian denominative words.

SUPPLEMENTS TO SIMONAS DAUKANTAS' LETTER OF SEPTEMBER 9, 1842 TO TEODORAS NARBUTAS

Prepared by Zigmantas Kiaupa

In the supplements the texts by Simonas Daukantas written to Teodoras Narbutas are presented, where Daukantas analyzes the origin of the gentry Coats of arms, informs Narbutas on the former register about the privileges in the Grand Duchy of Lithuania, gives the description of the archives of the Polish Kingdom of 1730, focuses his attention on the main documents, quotes and discusses them.

Saulius Žukas

THE FIRST COLLECTION OF DOCUMENTS ABOUT SIMONAS DAUKANTAS

The suggested publication on the archives is "Medžiaga S.Daukanto biografijai"– "The Material for Simonas Daukantas Biography", published in the United States of America in 1898 and prepared by Mečislovas Davainis-Silvestraitis and Aleksandras Burba. In this book, the reminiscences on Daukantas, letters, other archival data, the portrait of the historian, recreated according to the stories of his witnesses, are described. The presented materials – facts on his way of life, communication with his relatives and likeminded persons – make us better understand the life of the person who became the legend of Lithuanian cultural history.

Geschichtsstudien über das nationale Wiedererwachen der Litauer Band 5: Simonas Daukantas

Zusammenfassung

I. BEITRÄGE. STUDIEN.

Elmantas Meilus

ÜBER DIE ABSTAMMUNG VON DAUKANTAS

In diesem Artikel wird die Frage über die Abstammung des litauischen Geschichtsforschers und Aufklärers Simonas Daukantas behandelt. Elmantas Meilus stützt sich dabei auf die Monographie von Vytautas Merkys (Simonas Daukantas, Vilnius, 1991) sowie auf neueres Archivmaterial. Im ersten Teil überprüft er die These über die bäuerliche Abstammung von Daukantas, die sich anhand der in der Kirche von Lenkimai befindlichen Tauf-, Heirats- und Sterberegister des 18. und frühen 19. Jhs. belegen läßt. Im zweiten Teil behandelt er die These über die adelige Abstammung des Historikers, die vorwiegend durch Gerichtsakten aus dem 16.– 18. Jh., sowie durch verschiedene weitere Urkunden bekräftigt wird.

Im abschließenden dritten Teil analysiert Meilus die in den ersten zwei Teilen festgehaltenen Widersprüche, kommt jedoch zu keiner endgültigen Schlußfolgerung. Der wichtigste Bezugspunkt für diese Analyse ist dabei eine Urkunde aus dem Jahre 1820, die die adelige Herkunft des Geschlechts Daukantas bezeugt. Diese Urkunde im polnischen Original wird dem Artikel, zusammen mit vier genealogischen Stammbäumen und einer Liste aller in den Registern der im 17.– 18. Jh. Grafschaft Skuodas in eingetragenen Daukantas – Familiennamen beigefügt.

Roma Bončkutė

DIE ANFÄNGE DER LITAUISCHEN GESCHICHTSSCHREIBUNG: ZWEI ABSCHRIFTEN DER "DARBAI"– "WERKE" VON SIMONAS DAUKANTAS

Roma Bončkutė untersucht in diesem Artikel zwei Abschriften der "Werke" von S. Daukantas und präzisiert deren Entstehungszeit und –ort. Sie zieht die Schlußfolgerung, daß die Abschriften sich wenig vom Original abheben, daß die frühere doch als mehr vollständig und zuverlässig zu betrachten ist.

Giedrius Subačius

DIE AUFFASSUNG DER LITAUISHEN SCHRIFTSPRACHE (STANDARDSPRACHE) VON SIMONAS DAUKANTAS

S.Daukantas vertritt die Meinung, daß die litauishe Schriftsprache unter Berücksichtigung beider Mundarten – der Žemaičiai und der Aukštaičiai – geformt werden muß, d. h. durch die Einbeziehung von Formen beider Mundarten in die Schriftsprache. Seine theoretische Einstellung versuchte er in der Praxis umzusetzen, aber unter seinen Zeitgenossen fand keine Anerkennung.

Saulius Pivoras

BEGRÜNDER DER LITAUISCHEN NATIONALENHISTORIOGRAPHIE SIMONAS DAUKANTAS

Saulius Pivoras vertritt die Meinung, daß die historiographische Konzeption und Problematik, die S. Daukantas mit seinem Schaffenswerk vertrat, bis auf den heutigen Tag noch nicht ernsthaft untersucht und gewürdigt wurde. Den Grund dafür sieht er in der für die Historiker üblichen Voreingenommenheit gegenüber der romantischen Historiographie¯. Obwohl sowohl das Schaffen als auch die Perssnlichkeit von S. Daukantas von Sprach– und Literaturforschern sowie von Historikern vielfach untersucht wurde, zeugen die Forschungsergebnisse von keiner angemessenen Würdigung seiner Werke. So wird z. B. kaum beachtet, daß S. Daukantas seine Wertungen zu einigen Aspekten der Geschichte wesentlich veränderte (z. B. in Bezug auf die Rolle des Großfürsten Mindaugas bei der Gründung des litauischen Staates). Am Ende seiner Ausführungen verweist S. Pivoras auf die Notwendigkeit einer umfassenderen und sorgfältigeren historischen Forschung über den Begründer der litauischen nationalen Geschichtsschreibung S. Daukantas.

Vytautas Berenis

DIE AUFFASSUNG DES ALTHISTORISCHEN LITAUENS BEI SIMONAS DAUKANTAS UND JUOZAS JAROŠEVIČIUS

Obwohl die Werke von S. Daukantas und J. Jaroševičius nicht zu den beliebtesten litauischen Geschichtsbüchern in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts gehörten, beeinflußte die in ihnen vertretene Auffassung das historische Bewußtsein der Gesellschaft nachhaltig. Beide Autoren fürten in ihren Werken Begriffe wie "Kultur" und "Zivilisation" ein und versuchten ein Gesamtbild der litauischen Kultur zu geben (Vgl. S. Daukantas "Būdas senovės lietuvių" – "Das Wesen der Altlitauer", J. Jaroševičius "Das Bild Litauens anhand des Standes seiner Zivilisation vom Altertum bis Ende des 18. Jahrhunderts"). Das Objekt der Kultur ist, laut S. Daukantas, die "ethnographische Nachlaßauthentizität" des litauischen Volkes. Die Auffasung der litauischen Zivilization umfaßt bei J. Jaroševičius den kulturellen Entwicklungsstand von Bewohnern verschiedener Nationalitäten im heidnischen Litauen und im Großfürstentum Litauen sowie deren Zusammenleben. Da beide Historiker die Begriffe "Litauer" und "litauische Kultur" unterschiedlich interpretieren und die Bedeutung der polnischen Kultur und die Verbreitung des Christentums ebenfalls unterschiedlich bewerten, kommen sie zu grundverschiedenen Schlußfolgerungen. Für S. Daukantas liegen die Ursachen für den Verfall des litauischen Staates in der Zeit der Union des litauisch-polnischen Staates, die zu einer zunehmenden Verbreitung der polnischen Kultur führte. Die Konzeption der litauischen Zivilisation von J. Jaroševičius stützt sich dagegen auf ganz andere Gründe und führt zu anderen Schlußfolgerungen. Seiner Meinung nach wurde die dynamische Entwicklung Litauens durch den beträchtlichen Einfluß der polnischen Zivilisation nachhaltig bedingt. In den Geschichtsdeutungen von S. Daukantas und J. Jaroševičius spiegeln sich somit die in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts auftretenden verschiedenen Anschauungen über den historischen Nachlaß Altlitauens und des Großfürstentums Litauen. Während der Historiker S. Daukantas, der aus Žemaitija (Niederlitauen) stammt, die Vergangenheit unter dem Gesichtspunkt der sich entwicklenden Nationalideologie bewertet und solche Kriterien wie der soziale Stand, die Sprache und die Ethnologie streng voneinander unterscheidet, drückt die historiographische Anschauung von

J. Jaroševičius die noch geltende ethnopolitische Mentalität des Großfürstentums Litauen aus, welche später vom Gesichtspunkt der litauischen Nationalideologie aus als "polnisch" und "unionsartig" gewertet wurde.

Zigmantas Kiaupa

SAMMELBÄNDE VON SIMONAS DAUKANTAS ANHAND DER LITAUISCHEN METRIK

Die Vorliebe von S. Daukantas für Geschichtsquellen ist durch seine Forschungsarbeit, in der er die Litausche Metrik auswertet, belegt. Im Archiv von S. Daukantas, das im Institut für litauische Literatur untergebracht ist, sind über 1000 abgeschriebene Bläter aus der Litauischen Metrik vorhanden, die S. Daukantas zu 4 dicken Sammelbänden zusammengefaßt hatte. Zwei davon werden in der Wissenschaftsbibliothek von V. Stefanik in der Stadt Lemberg aufbewahrt. In diesen Bänden sind politisch-historische Akten des Großfürstentums Litauen aus den Jahren 1385–1635 enthalten. Im Archiv von S. Daukantas ist eine Sonderrechtssammlung des Landes Žemaitija, die J. Plioteris gehörte, und eine analoge von S. Daukantas angefertigte und zum Druck vorbereitete Sammlung vorhanden. In der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften in Sankt Petersburg befindet sich eine druckfertige Variante mit Akten aus den Jahren 1390–1715. Im Archiv von S. Daukantas befindet sich außerdem eine Sonderrechtssammlung aus den Jahren 1495–1792, in der Privilegien für freie Städte, weltliche Bürger und geistliche Großgrundbesitzer zur Gründung von Städtchen und zur Durchführung von Märkten und Messen enthalten sind. Diese Sammelbände gelangten zwar nicht zur Veröffentlichung, das Material wurde jedoch durch S. Daukantas und seine Lehrtätigkeit an andere Historiker wie T. Narbutas, M. Valančius, S. Stanevičius, M. Balinskis, A. Muchlinskis weitergegeben. S. Daukantas tritt uns mit seinen Werken nicht als Aufklärer entgegen, sondern ist als Historiker seiner Zeit zu verstehen.

Egidijus Aleksandravičius

KSAVERAS KANAPACKIS – HERAUSGEBER DER BÜCHER VON SIMONAS DAUKANTAS

Ksaveras Kanapackis (1813– nach 1866) hat zwei von S. Daukantas geschriebene Bücher auf eigene Kosten herausgegeben: “Pasakos”– “Märchen” von Phaedrus und “Gyvatos Didžiųjų Karvaidų senovės” – “Das Leben der alten Großherrführern” von Cornelius Nepos (beide wurden 1846 in Sankt Petersburg veröffentlicht). K. Kanapackis war ein bis vor kurzem noch unbekannter Name. Wie die neuere Forschung beweist, war er einer der Mitarbeiter von S. Daukantas im Senat. Der nicht reiche Beamte scheint das Geld für die Herausgabe der Bücher nicht ganz legal erworben zu haben. Davon zeugen mehrere gegen ihn eingeleitete Verfahren wegen Verstoß gegen das Kommerzgesetz.

Kazys Grigas

GRUNDLAGEN EINES BELLETRISTISCH-WISSENSCHAFTLICHEN STILS IN DEM WERK “BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ” – “DAS WESEN DER ALTLITAUER” VON S. DAUKANTAS

Die Verdienste von S. Daukantas, dem Begründer der litauischen Geschichtsprosa werden von den litauischen Literaturwissenschaftlern und Historikern nicht genügend gewürdigt. Die Schilderungen der litauischen Wälder, die Darstellung heldenhafter Kämpfe, die Erzählungen über die Vergangenheit der Volkskultur, all dies, was wir in seinen Geschichtswerken immer wieder treffen, ist individualisiert in seiner Gestaltung, expressiv und vom künstlerischen Standpunkt aus überzeugend. Die überwiegende Zahl der Werke büßte an ästhetischem und erzieherischem Wert bis zum heutigen Tage nicht ein und verdient es, als wertvolles Beispiel der litauischen Literatur des 19. Jahrhunderts veröffentlicht und in den Schulen durchgenommen zu werden.

Vytautas Jurgutis

DIE “DAINĖS ŽEMAIČIŲ” – “LIEDER DER ŽEMAIČIAI” (NIEDERLITAUER) VON SIMONAS DAUKANTAS

S. Daukantas setzte die von P. Ruigys bereits im 18. Jh. begonnene Sammlung und Veröffentlichung von Volksliedern der Niederlitauer fort.

Nach der Herausgabe des Buches “Lieder der Žemaičiai” 1846, hatte S. Daukantas vor, diese Sammlung auch weiterhin zu vervollständigen. Fast alle seine Liedermanuskripte, die er von Helfern sammeln ließ, sind erhalten geblieben. Obwohl S. Daukantas in seinen anderen Schriften versuchte, den Gebrauch von Lehnwörtern zu vermeiden, ließ er sie wegen ihres künstlerischen Werts in den Liedern unberührt. Er war der erste, der neben den traditionellen Volksliedern auch die von Dichtern schriftlich überlieferten Lieder veröffentlichte. In einigen Fällen bearbeitete er die Struktur der Lieder, insbesondere bei denen, die literarischen Ursprungs waren. Die traditionellen Texte sind von ihm selten überarbeitet worden.

II. REZENSIONEN

Giedrius Subačius

EIN BUCH ÜBER DIE ANHÄNGER VON SIMONAS DAUKANTAS

Begutachtet wird das Buch von Egidijus Aleksandravičius “Prieš aušrą (Jaunieji Daukanto bičiuliai)” – “Vor Sonnenaufgang – Die jungen Freunde von Daukantas” Vilnius: Žaltvykslė, 1990, 190 S. Hierbei handelt es sich um eine Studie über das 19. Jahrhundert, das als ein Jahrhundert der Veränderungen gilt, über seine Kultur und ihre Wirkungszusammenhänge. Als Impuls für die Arbeit galt das einzige vorhandene Ölgemälde von S. Daukantas. E. Aleksandravičius untersucht die Verbreitung von Daukantas Ideen, befaßt sich mit dem Lebenslauf des Malers des Gemäldes Jonas Zenkevičius und liefert mit seinem Buch ein Beispiel für die Synthese eines Wissenschaftlichen und künstlerischen Stils.

III. PUBLIKATIONEN

SAMMLUNG VON SIMONAS DAUKANTAS ANTRÄGEN

Zusammengestellt von Vytautas Merkys

Diese Publikation enthält eine Sammlung von Anträgen des litauischen Historikers und Aufklärers S. Daukantas (1793–1864). Es handelt sich um Anträge 1. auf Ausstellung einer Bescheinigung über sein Studium an

der Fakultät für Literatur und freie Künste (1825) bei der Verwaltung der Universität Vilnius, 2. auf Ausstellung der Urkunden über seine adelige Abstammung (1837–1845) beim Heroldsamt des regierenden Senats Rußlands, auf Urlaubsbewilligung auf Entlassung aus dem Amt wegen Krankheit, auf Rentenerstattung bei einer anderen Abteilung des Senats, in der er selbst arbeitete. Zusätzlich wird der interne Schriftwechsel von Behörden betreffs seiner Anträge veröffentlicht.

AUS DREI NOTIZBÜCHERN VON SIMONAS DAUKANTAS

Zusammengestellt von Roma Bončkutė

Drei von S. Daukantas zusammengefaßte Notizbücher werden in dieser Publikation veröffentlicht. Aus den Eintragungen erfährt man über seine Absichten, seine Neigungen und manches über den Prozeß seines Schaffens. Da sich im Nachlaß von S. Daukantas keine Handschriften und Entwürfe seiner Werke finden, können die Notizbücher die Informationslücke über die frühere Schaffensperiode schließen. Anhand der litauischen Rechtschreibung in den Notizbüchern läßt sich Zeit der Schaffung einiger seiner Werke genauer als bisher bestimmen.

DAS VORWORT ZUM VON SIMONAS DAUKANTAS ZUSAMMENGESTELLTEN SAMMELBAND DER SONDERRECHTE DES LANDES ŽEMAITIJA

Zusammengestellt von Zigmantas Kiaupa

In dieser Publikation handelt es sich um ein Vorwort, das S. Daukantas zu seinem Sammelband der Sonderrechte des Landes Žemaitija in den Jahren 1846–1855 in Sankt Petersburg oder in Varniai geschrieben hat. Er berichtet über die Lage in Žemaitija und über die Entwicklung der Sonderrechte des Landes in der Zeit des Bestehens des Großfürstentums Litauen im 14. bis 15. Jahrhundert. Er erklärt die Bedeutung des Begriffs "Žemaitija" und gibt einen Überblick über den sozialen Status seiner Bewohner sowie über ihre Namen.

Saulius Žukas

MATERIE ZUR BIOGRAPHIE VON SIMONAS DAUKANTAS

Die vorgestellte Archivpublikation ist das im Jahre 1898 in den Vereinigten Staaten von Amerika herausgegebene Buch "Medžiaga S.Daukanto biografijai"– "Materie zur Biographie von S. Daukantas", das von M. Davainis–Silvestraitis und A. Burba zusammengestellt wird. In diesem Buch werden Erinnerungen an S. Daukantas, Briefe, Zeugnisse verschiedener Zeitgenossen und Archivmaterial vorgelegt und damit ein getreues Bild des großen Historikers präsentiert. Informationen über Daukantas' Lebensweise, seine Umgangsformen mit den Nächsten und Gleichgesinnten werden angefürt und dadurch eine umfassende Betrachtung seiner in der litauischen Kulturgeschichte zur Legende erklärten Person ermöglicht.

Penktojo tomo autoriai

Egidijus Aleksandravičius, hum. m. dr., g. 1956 m. lapkričio 21 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1979 m. Tiria XIX a. Lietuvos kultūrą, yra kelių knygų autorius, parašė veikalą apie jaunuosius Daukanto bičiulius ("Prieš aušrą", 1990).

Vytautas Berenis, g. 1963 m. rugsėjo 12 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1986 m. Tiria Lietuvos bajorijos politinę ir kultūrinę veiklą XIX a.

Roma Bončkutė, g. 1964 m. balandžio 30 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1988 m. Tiria S. Daukanto raštų tekstologines problemas.

Kazys Grigas, hum. m. hab. dr., g. 1924 m. kovo 1 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą 1951 m. Tiria lietuvių patarles, kelių knygų autorius, rašė darbą apie S. Daukantą kaip apie lietuvių tautosakos rinkėją ir vertintoją, leidinio "S. Daukantas. Žemaičių tautosaka" (I t.–1983 m., II t.– 1984 m.) parengėjas (su kitais) ir įvado autorius.

Vytautas Jurgutis, g. 1908 m. liepos 28 d. Studijavo teisę Kauno Vytauto Didžiojo universitete (1929–1933 m.), Briuselio (1934–1935 m.) ir Graco (1935 m.) universitetuose. Įvairių XIX ir ankstesnių amžių lietuvių kultūros veikėjų kūrybos, veiklos tyrėjas, leidinio "S. Daukantas. Žemaičių tautosaka" (I t.–1983 m., II t.–1984 m.) parengėjas (su kitais), tyrė įvairius S. Daukanto tautosakos, kitų veiklos sričių aspektus. Deja, belaukdamas šio savo straipsnio korektūrų, mirė 1993 m. rugpjūčio 14 d.

Zigmantas Kiaupa, hum. m. dr., g. 1942 m. sausio 29 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1965 m. Tiria Lietuvos XV–XVII a. miestų istoriją, Lietuvos metriką.

Elmantas Meilus, g. 1954 m. lapkričio 20 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1978 m. Tiria XVII–XVIII a. Lietuvos miestelių istoriją.

27.–2696

Vytautas Merkys, hum. m. hab. dr., prof., akad., g. 1929 m. gegužės 5 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą 1951 m. Yra keleto monografijų iš XIX a. Lietuvos istorijos autorius, parašęs knygą "Simonas Daukantas" (1972, 1991 m.).

Saulius Pivoras, g. 1968 m. gruodžio 1 d. Baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą 1992 m. Tiria lietuvių ir latvių tautinį atgimimą XIX a. I–ojoje pusėje.

Giedrius Subačius, hum. m. dr., g. 1960 m. balandžio 26 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1983 m. Tiria S. Daukanto kalbą, XIX a. bendrinės žemaičių kalbos formavimąsi.

Saulius Žukas, hum. m. dr., g. 1952 m. spalio 3 d. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą 1975 m. Yra dviejų monografijų autorius, antroji iš jų – "Simonas Daukantas" (1988 m.), tiria literatūros teoriją, istoriją ir semiotiką.

ASMENŲ RODYKLĖ

VIETŲ RODYKLĖ

Santrumpos: aps.– apskritis, dv.– dvaras, gub.– gubernija, j.– jūra, k.– kaimas, kln.– kalnas, p.– pilis, plk.– pilkapis, s.– sala, u.– upė, valst.– valstija, vls.– valsčius.

Li –191 **Lietuvių** atgimimo istorijos studijos / red. kol.: E. Aleksandravičius ir kt. – V., 1990 –T. 5: Simonas Daukantas / E. Aleksandravičius, V. Berenis, R. Bončkutė ir kt.; sudaryt .: G. Subačius ir kt. – V., "Vilties" sp. – Bibliogr. išnašose: asmenų ir vietų r-klė: 411–423,– ISBN 9986–14–003–X

Lietuvių atgimimo studijų penktajame tome skelbiami daugiausia akademinio pobūdžio straipsniai, amalizuojantys mažiau nagrinėtus ar visai nenagrinėtus S. Daukanto biografijos, epochos ir kūrybinio palikimo dalykus. Publikuojami taip pat kai kurie su šia tematika susiję dokumentai ir paties S. Daukanto rankraščiai, užrašai

UDK 947.45:929

"Lietuvių atgimimo istorijos studijų" redakcinė kolegija nuoširdžiai dėkoja visiems "Studijų" rėmėjams. Paaukojo:

Jonas Daugėla – 10 JAV dolerių
Vytautas Kavolis – 16 litų
Saulius Motieka – 3 JAV dolerius
Vytautas Radžvilas – 3 JAV dolerius
Vytautas Vaišnoras – 10 JAV dolerių
Eksporto-importo kompanija *Kornvalis* – 100 JAV dolerių
Vilniaus Bankas – 85 JAV dolerius
Žemaičių kultūros draugija 1700 litų

Jolantai Laumenskaitei, Antanui Seikaliui, Sauliui Žukui, Dariui Kuoliui, Zigmui Pociui, Stasiui Kašauskui, Viliui Užtupui dėkojame, kad padedate "Studijoms" gyventi.

"Lietuvių atgimimo istorijos studijoms" rašykite šiuo adresu: Užupio 8–18, 2007 Vilnius

Redagavo Raimondas Kašauskas
Viršelio dailininkas Saulius Motieka
Korektūras skaitė ir Rodykles sudarė Dalia Putelienė
Tiražas 3000
Rengė spausdinti ir spausdino "Vilties" spaustuvė, Viršuliškių skg. 80, 2056 Vilnius